

Джоузеф Хелър

НЕЩО СЕ СЛУЧИ

ИЗДАТЕЛСТВО
ХРИСТО Г. ДАНОВ
ПЛОВДИВ

ДЖОУЗЕФ ХЕЛЪР НЕЩО СЕ СЛУЧИ

Превод: Огняна Иванова

chitanka.info

Джоузеф Хелър е известен на българските читатели с романа си „Параграф 22“. „Нещо се случи“ е безспорно едно от най-значителните произведения на съвременната американска литература. В центъра на вниманието на автора е необратимият процес на дехуманизация на личността в западния свят.

Романът е написан под формата на разгърнат монолог; героят прави равностметка на живота си, пропилян в преследване на успеха.

ОГНЯНА ИВАНОВА

ЗА ДЖОУЗЕФ ХЕЛЪР И НЕГОВИЯ РОМАН

Когато Джоузеф Хелър е на 38–39 години, той публикува първия си роман — „Параграф 22“. По думите на писателя, книгата е била „зачената“ през 1953 година, а завършена едва в 1961 година: „Зачеването е двадесет процента от формулата, въпреки че е само десет процента от работата — остава книгата да се напише на хартия.“ Тринадесет години по-късно Хелър завършва и публикува втория си роман — „Нещо се случило“. Бивш ръководител от среден мащаб в много различни преуспяващи корпорации, Хелър решава да напише книга за човек на възраст между 40 и 50 години (точно на неговата възраст), който заема ръководно място в голяма американска компания и по мнението на всички е също преуспяващ и добре се справя с работата си. Книгата е написана точно според първоначалните му представи — не като разказ за една корпорация, а като историята на човек, който има деца, с които трудно общува, и жена, към която има неопределено отношение — дори не знае дали тя го радва, или не. На изявлението на интервюиращ го журналист, че главният му герой е недружелюбен, заядлив, нечовечен и обезчовечен, Джоузеф Хелър отговаря: „Не е. Не е обезчовечен. Той не е нищо друго, освен един движещ се, пулсиращ нерв. Докато пишех тази книга, често изказвах мнението, че пиша книга вероятно за най-презрения човек в литературата. Но това, че той е презрян, не значи, че е единично явление. Правех голямо усилие да пиша за това, което аз смятам за обикновено човешко същество, поставено в типична ситуация, водещо типичен безсъбитен живот, в който нещата се развиват от само себе си. Това, което му се е случило — а аз мисля, че това се е случило и на мене и че се случва с много хора, когато наблизат средна възраст, е, че добрите времена не са вече така добри и че всичко става помаловажно. Има един ред в книгата, който казва: «Иска ми се да зная какво ми се иска».“

За главния герой Боб Слоукъм научаваме всичко: от състоянието на зъбите му до съдържанието на сънищата му. Това е дневник-изповед, но не според хронологията на събитията, а като равностметка за всичко, което се е случило и е довело до деградацията на личността му — до изгубването на усещането за първичното и неповторимото. За отделните минали събития научаваме не еднократно, а непрекъснато, с много повторения, с обяснения и уточнявания, заградени в скоби, понякога продължаващи цяла страница — така както човек си спомня, мисли и преценява: безразборно, понякога натрапчиво и упорито, с противоречиво мнение за дребни неща, които сякаш крият таен смисъл и играят съдбовна роля — докато се стигне до момента всички тези натрупани дребни детайли да запълнят рамката на една мозайка, почти лишена от блясък, направена от камъни с неогладени ръбове — един вече отминал човешки живот, отминал не защото е свършил, а защото вече не носи радост; живот дребен и несъществен, защото е еднакъв със света на много други външно преуспяващи, а в действителност дълбоко нещастни американци — и същевременно живот, който е безкрайно важен, защото е едничкият живот на героя Боб Слоукъм. Изповедта му е в същност една безжалостна психоанализа, която обаче не е целебна. Героят търси първопричината на страховете и притесненията, които го измъчват; учреждението, в което работи, е една мелница на съвременната цивилизация, която обезличава хората и ги прави „добри граждани“; жена му и дъщеря му се чувствуват нещастни, големият му син, без да е отчаян и озлобен като дъщеря му, е неспособен да отговори на изискванията на обществото, а присъствието на малкия му умствено недоразвит син потиска цялото семейство. Но спасение от тези проблеми не съществува — Боб Слоукъм съзнава, че е невъзможно да няма край себе си това детектидот, да няма лицемерие в службата и фалш — в семейството. Конфликтът с нормалния му син е прекъсване на последния път на героя към това, което той иска да бъде: „Най-после зная какъв искам да бъда, когато порасна. Когато порасна, искам да бъда малко момче.“ Животът на човек може да се срути, но докато той е полезна безлична частица от машината на обществото, външната фасада е привидно запазена.

Нищо особено не се случва до края на книгата, освен това, че Боб Слоукъм, в стремежа си да успокои пострадалия си син, го

прегръща и го задушавя. Това завършва картината на пълната му деградация — отнета му е възможността да се осъществи повторно, по-добре, или да запази чрез любимия си син това, което някога е имал като момче. За обществото той обаче остава преуспяващ ръководител — независимо че душевността му е сигурно и безнадеждно заразена от гнойна язва, която в крайна сметка го поглъща.

Без значение е дали Боб Слоукъм убива сина си наистина, или го убива във въображението си (по това време той вече чува гласове, които му шепнат: „Ти си добър администратор, Слоукъм... Добра работа си свършил“); дали този син е съществувал самостоятелно — отделно, или е бил просто част от възрастния Слоукъм — неговата същност, която той трябва да задуши, за да може да отговаря на изискванията, на стандарта, на еднакъвия калъп. Въпросът, че нещо се е случило, е изчерпан — всичко вече се е случило, нищо никога няма да се случва.

Огняна Иванова

КРАКАТА МИ СЕ ПОДКОСЯВАТ

Краката ми се подкосяват, когато видя затворени врати. Дори в службата, където вече съм толкова добре поставен, видът на затворена врата понякога ме кара да изпитвам страха, че зад нея се случва нещо ужасно — нещо, което ще ме засегне неблагоприятно; а когато съм уморен и унил след някоя нощ на лъжи, секс или просто на нерви и безсъние, почти усещам с обонянието си как нещастieto невидимо расте и започва да се изсипва върху ми през матираните стъкла. Тогава ръцете ми се изпотяват, а гласът ми зазвучава странно. Чудно ми е, защо?

Сигурно някога ми се е случило нещо.

Може би денят, когато неочаквано се прибрах у дома с температура и болно гърло и заварих баща ми в леглото с майка ми, е оставил у мене този страх от врати — страха да отворя врати и подозрението към затворени врати. Може би фактът, че сме бедни — проумях го към края на детството си — ме е направил такъв, какъвто съм. Или денят, когато баща ми почина и остави у мене чувство на вина и срам — защото реших, че в целия свят аз съм единственото момче, което няма баща. Или може би съзнанието, което отрано ме споходи — че никога няма да бъда широкоплещест, с огромни бицепси, нито достатъчно добър, достатъчно силен или достатъчно храбър, за да стана футболист в националния отбор или боксьор-шампион; това тъжно и обезкуражаващо съзнание, че каквото и да се опитам да направя в живота, винаги наоколо ще се намери някой, който ще успее да го направи много по-добре. Или може би това е станало в деня, когато се случи да отворя една врата и да видя голямата си сестра — стоеше гола, стъпила на белите плочки в банята, и се бършеше. Тя се развика, макар да знаеше, че е оставила отключено и че случайно съм отворил. Уплаших се.

Спомням си също — и вече ми изглежда забавно, защото стана толкова отдавна — горещия летен ден, когато се размотавах и влязох в старата барака за въглища зад нашия блок, облицован с червени тухли,

и заварих големия си брат легнал на пода с кльощатавата сестра на Били Фостър; тя беше почти дете, не по-голяма от мене, и при това моя съученичка. Бях тръгнал за бараката, за да изучавам колелата и осите от счупена детска количка (която бях намерил изхвърлена на боклука), за да ги използвам за фургона, който исках да си направя от щайга за пъпеши и дълга дъска. Още щом пристъпих в тъмнината, дочух приглушено и припряно шумолене, сякаш бях настъпил нещо живо. Стреснах се, замириса ми на прах. Усмихнах се облекчено, когато видях, че това е не друго, а големият ми брат, легнал на пода с някого в тъмните сенки, изпълнили отдалечения ъгъл. Почувствавах се отново в безопасност. Казах:

— Здравсти, Еди! Ти ли си, Еди? Какво правиш, Еди?

А той ми изкрещя:

— По дяволите, измъквай се оттука, копеленце!

И ме замери с буца въглища.

Наведох се, за да избягна удара, и тихо проплаках. Очите ми се напълниха със сълзи и аз хукнах колкото сила имах. Заковах се на място сред извиращата ярка слънчева светлина пред къщи и безпомощно запристъпвах напред-назад по тротоара в неведение какво толкова съм направил, та дотам да разсърдя големия си брат, че да ме наругае и замери с тежка буца въглища. Не можех да реша дали да бягам, или да почакам — чувствавах се прекалено гузен, за да се измъкна, и донякъде твърде уплашен, за да остана и да си получа наказанието — заслужавам го, макар да не знаех защо. Безсилен да взема решение, аз се въртях разтреперан на тротоара пред къщата, докато грамадната дървена врата на старата барака най-последно изскърца, отвори се и двамата бавно излязоха от зеещата зад гърбовете им тъмнина. Брат ми вървеше зад момичето със самодоволен вид. Когато ме видя, се усмихна и аз се почувствавах по-добре. Едва след като ми се усмихна, забелязах, че момичето пред него е високата и кльощатава сестричка на Били Фостър, която беше много добра по краснопис, но никога не можеше да изкара повече от 70 на контролните по правопис, география или аритметика, макар че винаги се опитваше да послъже. Изненадах се, че ги виждам заедно — не ми беше хрумвало, че брат ми я познава. Тя вървеше със сведен поглед и се правеше, че не ме забелязва. Приближаваха се бавно. Всичко ставаше едва-едва. Тя бе ядосана и мълчеше. И аз не казах нищо. Моят

брат ми намигна иззад нея и престорено подръпна колана на панталоните си. Не бях го виждал дотогава да върви и да се поклаща така и веднага реших, че това не ми харесва. Беше ми неловко, че изглежда толкова променен. Но изпитвах такава благодарност за намигването, че започнах щастливо и развълнувано да пристъпвам на място и да се кикотя, без да мога да се овладея. Бях замаян от чувството на облекчение и започнах да бърборя. Казах:

— Здравсти, Еди! Какво се случи вътре, Еди? Струва ли се нещо?

А той се разсмя и отвърна:

— Ами да, ясно, че се случи нещо. Нали се случи нещо, Джералдин?

И глупаво ухилен, игриво я блъсна по рамото с лакът.

Джералдин се отдръпна и като се поусмихна сърдито, мина край двама ни, без да вдигне поглед. Когато си отиде, брат ми рече:

— Да не кажеш на мама!

Знаеше, че няма да кажа, ако ме помоли.

По-късно, когато започнах да си припомням картината и да размишлявам (аз все още истински фантазирам и размишлявам върху тази случка, като се връщам назад, а сега се връщам назад все по-често и по-често) върху множеството непозволени, откъслечни, напрегнати и интимни неща, които вероятно се бяха случили на пода на бараката за въглища в този ден, аз се изумих и едва не изказах гласно възхищението си при мисълта, че големият ми брат е правил любов с кльощавата сестричка на Били Фостър, която дори беше с няколко месеца по-малка от мене, имаше големи зъби и съвсем не бе хубава.

Имаше още толкова много неща, които *ми се искаше* да разбере за двамата там, на пода на тази барака, но никога не се осмелих да разпитвам, макар че брат ми обикновено бе кротък и услужлив човек, който се държеше много добре с мене, докато беше жив.

* * *

Днес има толкова много неща, които *не искам* да разбере и които предпочитам да не зная (макар че жена ми и аз се чувствуваме задължени да ги проучваме) — например точно какви игри организират на младежките купони, посещавани от дъщеря ми, или

какви цигари пушат там, или какви на цвят хапчета или капсули миришат и гълтат. Когато се събират полицейски коли, не искам да зная каква е причината, макар да се радвам, че са пристигнали, и да се надявам, че са пристигнали навреме, за да свършат това, за което са ги извикали. Когато се появи линейка, предпочитам да не зная за кого е дошла. А когато се удавят, задушат или загинат при автомобилна или железопътна катастрофа деца, не искам да зная чии са, защото винаги се страхувам, че може да излязат моите деца.

Изпитвам подобно отвращение към болниците, също така имам лоши предчувствия и противно усещане по отношение на познати, които се разболяват. Никога не правя посещения в болници, ако има начин да ги избегна, защото винаги съществува рискът да отворя вратата на някоя стая в частната или получастна клиника и пред очите ми да се покаже ужасна гледка, за която да не съм подготвен. (Никога няма да забравя шока, който изпитах в една болнична стая, когато за пръв път видях гумена тръбичка, все още изцапана с кръв, пъхната в тялото на човека през носа. Тръбичката беше светлокафява и полупрозрачна.) Сега, когато приятели, роднини и колеги от работата получават сърдечни удари, никога не отивам в болницата, за да разбера как са, защото винаги съществува опасността да науча, че са умрели. Гледам да не разговарям със съпругите и децата им, докато първо не проверя чрез някой, който вече е разговарял с тях и може да ми вдъхне увереността, от която имам нужда: че нещата не са по-зле отпреди. Това понякога изостря взаимоотношенията (дори с жена ми, която вечно пита всеки как е и тича по болниците с подаръци, за да посети намиращи се там хора), но не ме е грижа. Просто не желая да разговарям с хора, чиито съпрузи, бащи или съпруги, майки или деца може би умират, дори ако умиращият е човек, към когото съм дълбоко привързан. Изобщо не искам да научавам, че някой мой познат е умрял.

Въпреки че веднъж (ха-ха!), след като умря един човек, когото познавах, аз се стегнах, насилих храбростта си и като се преструвах на неосведомен, позвъних в болницата в същия ден, за да попитам за състоянието му. Изпитвах любопитство: исках да видя какво ще бъде да чуя, да ми кажат от болницата, че е умрял човек, когото познавам. Интересно ми беше как го правят — бях погълнат и дори приятно възбуден от въпроса за техническите особености. Дали щяха да

предпочетат израза „умрял“, или „починал“, „отишъл си“, „свършил“ или дори „издъхнал“? (Като абонамент за списание или изписан библиотечен картон?)

Жената на телефона в болницата ме изненада. Тя каза:

— Господин X вече не е наш пациент.

Провеждането на подобен разговор изискваше смелост, изискваше *всичката* ми смелост. Когато затворих, треперех като лист. Без съмнение сърцето ми биеше много радостно и възбудено, че съм се отървал на косъм, защото си представях, че щом си отворя устата — още с набирането на първата цифра, — жената от болницата ще разбере какво точно съм замислил; че ме вижда като на длан поради телефонната връзка, че може да прочете мислите ми и да ме уличи. Но тя не го направи. Отговори така, както ѝ бяха поръчали, и ми позволи да се измъкна безнаказано. (Дали пък гласът ѝ не бе записан на лента?) Никога няма да забравя тактичната процедура: „Господин X вече не е наш пациент.“

Господин X беше мъртъв. Вече не беше между живите. Господин X вече не се числеше сред пациентите и три дни по-късно трябваше да отида на погребението му.

Мразя погребенията — мразя силно погребенията, защото в тях винаги има нещо болезнено; правя всичко възможно да не ходя (така ще бъде и на моето собствено погребение, ха-ха!). На погребенията, на които ми се наложи да отида, гледам да не разговарям с никого; само се ръкувам и се правя на сломен. Понякога измънквам нещо под нос и винаги свеждам очи — както съм виждал да правят хората във филмите. Нямам вяра в себе си за нещо повече. Тъй като не зная какво да кажа, когато някой умре, боя се, че каквото и да кажа, ще бъде не на място. В същност аз вече нямам вяра в себе си при каквото и да е затруднено положение, чийто изход нито зависи от мене, нито мога да предвидя. Чувствувам се нещастен дори когато сменям бушони или електрическа крушка.

Някога някъде наистина ми се е случило нещо, което е откраднало моята увереност и решителност, а ми е оставило страх от откритията и промените и несъмнена боязън от всичко непознато, което може да стане. Не обичам нищо неочаквано. Ако разместят мебелите съвсем леко (дори в службата ми), без да зная за това предварително, сякаш ми удрят плесница или ми забиват нож в гърба.

Не обичам нищо внезапно. Ядосвам се и страдам от всякакъв вид изненади — дори изненадите, създадени, за да ми донесат радост, винаги завършват с метален вкус в устата — вкус на скръб и самосъжаление; с чувството, че са замислили нещо против мене, че са ме използвали за чуждо удоволствие, че не са ми доверили тайна, че са успели в заговор, от който съм бил изключен. (Не съм човек, с когото се живее много лесно.) Отвращавам се от сблъсъците (с всекиго, освен с членовете на семейството си). Съществуват множество дребни, всекидневни сблъсъци, с които вече не съм в състояние да се справям, без да изпитвам страдание и унижение: когато се скарам с майстора, който си гледа през пръсти работата или иска да ми вземе малко повече; когато започна препирня с някого от онези проклети изплъзващи се хора, които работят в учрежденията на телефонните компании. (По-скоро предпочитам да ме мамят.) Да речем по времето, когато в апартамента се завъдиха мишки — преди да стана дребен администратор и да спечеля достатъчно пари, за да се преместим извън града в собствена къща (която мразя) в Кънектикът.

Не знаех какво да правя с тези мишки. Изобщо не ги бях виждал. Видяла ги беше една от чистачките — или поне така твърдеше, а друг път майката на жена ми каза, че е почти сигурна, че ги е видяла. След време мишките просто изчезнаха. Отидоха си. Престанаха да се показват. Дори не съм сигурен, че наистина ги е имало. Спряхме да говорим за тях и те сякаш изчезнаха, като че ли никога не се бяха появявали. Бяха мишлета (според всички достоверни данни) и сигурно си бяха пробили път през малките квадратчета на решетката, покриваща радиатора. Мишките не ме вълнуваха особено, при положение че не ми се налагаше да ги виждам и чувам, макар често да се улавях, че се ослушвам и понякога да вярвах, че наистина ги чувам. Но жена ми я полазваха тръпки, мишките я държаха в непрекъснато състояние на страх. И тя искаше да направя нещо.

Поради това всяка вечер слагах капани. И всяка сутрин, докато жена ми и децата уплашено гледаха през рамото ми, аз трябваше да отварям вратите на килерите и шкафовете, да надничам зад канапетата, леглата и поставените в ъглите кресла, за да видя каква нова и грозна изненада ме дебне — изненада, която да постави началото на този ден от всички дни. Дори липсата на изненада представляваше изненадващ шок. Притеснявах се, че семейството ме е наобиколило, че са зяпнали

в мене така прехласнато и напрегнато — преди всичко защото две от децата ми са нервни и неуверени — и вече бяха достатъчно изплашени. Другото ми момче е с увреден мозък и нищо не разбира. При това дори тогава не бях съвсем сигурен дали харесвам достатъчно семейството си като цяло, за да ми допада да се скупчват толкова близко до мене при подобно напрегнато и засягащо само мене положение.

Никога не знаех какво ще открия, когато отворя вратите, за да проверявам капаните си или надничам зад мебелите, печката и хладилника. Страхувах се, че съм уловил мишките, че ще ги намеря умрели в капаните и ще ми се наложи да ги изхвърлям. Страхувах се, че не съм уловил мишките и че ще трябва отново да изживявам мъчителния ритуал да поставям и проверявам капаните нощ след нощ и сутрин след сутрин, един господ знае още колко време. Обаче най-много от всичко се боях, че ще отворя някоя вратичка в кухнята и ще открия жива мишка, сгушена в тъмен ъгъл, която ще се поколебае само миг, докато я мерна, а после ще профучи край мене под дебелото навито списание, което винаги стисках като оръжие в изпотената си длан. О, боже, ако това се случеше... Ако това се случеше, знаех, че ще бъда принуден да я ударя колкото се може по-силно. Знаех, че ще бъда принуден да замахна с все сила и да се опитам да убия клетото животинче на място с един тежък удар, при това знаех, че няма да успеея и само ще го осакатя. После, когато то щеше да лежи пред очите ми и да се опитва да се изправи на премазаните си и счупени крачка, знаех, че макар да не ми се иска, ще ми се наложи да замахна с тежкото списание и да го ударя отново, втори и дори трети път, докато го пребия до смърт.

Вероятността да намеря жива мишка зад всяка врата която отворях всяка сутрин, ме изпълваше с отвращение и ме караше да треперя. Не че се боях от самата мишка (не съм чак такъв глупак), но ако се случеше да намеря мишка, знаех, че ще ми се наложи да направя нещо с нея.

УЧРЕЖДЕНИЕТО, В КОЕТО РАБОТЯ

В учреждението, където работя, има пет души, от които се страхувам. Всеки от споменатите петима се страхува от четирима (като изключваме от сметката всеки последователно), което прави двадесет души; а всеки от тези двадесет души се страхува от шест души, което прави всичко сто и двадесет души, от които се страхува поне един човек. Всеки от тези сто и двадесет души се страхува от другите сто и деветнадесет, а общо всичките сто четиридесет и пет души се страхуват от дванадесетте мъже на върха, които са помогнали да се основе и изгради компанията, а сега я притежават и управляват.

Дванадесетте мъже са вече възрастни, изсушени от времето и от успеха на енергичността и амбициите си. Много от тях са прекарвали целия си живот тук. Когато ги срещам по коридорите, те изглеждат доброжелателни, мудни и доволни (изглеждат мъртви), а когато се возят с други хора в обществените асансьори, винаги са внимателни и безгласни. Вече не работят усърдно. Провеждат събрания, предлагат повишения и позволяват имената им да бъдат използвани в съобщения, които се подготвят и обявяват от някой друг. Никой вече не знае със сигурност кой в същност движи нещата в компанията (не го знаят и хората, които имат честта да я управляват), но те наистина се движат. Понякога тези дванадесет души на върха работят известно време за правителството. Те вече не изглеждат заинтересовани да правят нещо повече. Двама от тях знаят с какво се занимавам и ме различават, защото съм им помагал в миналото и те са били достатъчно любезни да ме запомнят, макар да съм сигурен, че са забравили името ми. Неизменно се усмихват, когато ме видят, и казват: „Как сте?“ (Аз неизменно кимвам и отвърщам: „Добре“.) Тъй като нямам голям контакт с тези дванадесет мъже на върха и ги виждам рядко, не се страхувам истински от тях. Но повечето хора в компанията, от които се страхувам, се страхуват от тях.

Почти всеки в тази компания се страхува от някого и аз понякога си мисля, че все още съм онова свито момче от компанията за

застраховане срещу автомобилни злополуки, в която работех преди много време — там подреждах и описвах докладите за автомобилни катастрофи — след като госпожа Йъргър беше сложена да отговаря за архива и ежедневно ни заплашваше с уволнение. Тя беше безцеремонна едра жена, надменна, самоуверена и противно фамилиарна, която никога не се съмняваше в мъдростта на своите предубеждения. В същата кантора под голям стенен часовник, каквито има по гарите, седеше едно остроумно, по-възрастно от мене момиче на име Върджиния, което ми пробутваше мръсни смешки. (Името ми е Върджиния, за по-кратко — Върджин^[1], но не за дълго, ха-ха.) Тя беше закачлива и пряма, винаги се смееше и се занасяше (поне с мене), а аз тогава бях прекалено млад и неопитен, за да разбера, че влага нещо повече в шегите. (Боже господи — та тя обикновено ме подканяше да намеря някъде стая за двама ни, а аз дори не знаех как! Сега вече мисля, че тя беше изключително хубава — макар да не съм сигурен, че тогава мислех така, но аз наистина я харесвах и тя ме възбуждаше. Нейният баща се бе самоубил преди няколко години.) В тази компания ставаха също така много неща, за които не знаех. (Самата Върджиния ми беше казала, че един от женените инспектори я бил извел на разходка с колата си една вечер, станал настойчив и я заплашвал, че ще я изнасили или ще я накара да слезе близо до едно гробище, докато тя не се престорила, че плаче.) Спомням си, че и в тази компания ме беше страх да отварям врати, дори когато някой от адвокатите или отговорниците изпратеше за мене — за да му занеса някоя важна папка или сандвич. Никога не знаех дали да почукам, или направо да вляза, дали да потропам почтително, или да хлопам толкова силно, че веднага да ме чуят и да заповядат да бъда допуснат вътре. Каквото и да направех, често ме посрещаха неприязнени или нетърпеливи лица (или така ми се струваше. Пристигах или много рано, или много късно.)

Госпожа Йъргър ни тормозеше наред. За кратко време почти всички чиновници от архива напуснаха: някои от по-старите — за да отидат в армията или флота, останалите от нас — за по-добри служби. Аз напуснах заради една служба, която излезе по-лоша. Изискваше се хладнокръвие да заявиш, че напускаш — и винаги се е изисквало. (Дни наред репетирах речта си за подаване на оставката, трупях смелост да я представя и обмислях сериозни, обосновани отговори на обвинителните въпроси за причините за напускането ми, които нито

госпожа Йъргър, нито някой друг си направи труда да ми зададе.) Винаги съм имал този проблем с началниците — да отида направо при тях, да ги гледам право в очите, да им говоря направо — смело и предизвикателно, дори когато знам, че съм в правото си и нищо не ме заплашва. (Никога не мога да си внуша да повярвам, че *нищо* не ме заплашва.) Просто нямам вяра в тях.

Това беше първата ми служба след завършване на гимназията (или след като бях *свършен* от нея). Тогава бях на седемнадесет години — онова „по-възрастно“, остроумно, склонно към флиртове момиче под големия стенен часовник — Върджиния — беше само на двадесет и една години (твърде младо дори за мене от сегашна гледна точка); и на всяка служба, на която съм бил оттогава, винаги съм се страхувал, че съм пред уволнение. В действителност никога не съм бил уволняван — напротив, получавам щедри парични награди и бързи повишения, защото обикновено съм нащрек (в началото) и лесно схващам нещата. Но това предчувствие за предстоящ провал, това потискащо усещане за неизбежна катастрофа и публично опозоряване упорито ме съпровожда дори тука, където върша системно добра работа и се мъча да не си създавам врагове. Просто на мене ми се струва невъзможно да знам точно какво става зад затворените врати на всички кабинети по всички етажи, където са всичките хора на тази и всички други компании по света, които могат да кажат или да направят — преднамерено или случайно — нещо, което да ме довърши. Отвреме-навреме дори се измъчвам от зловещото предположение, че ЦРУ, ФБР или Държавната данъчна инспекция ме разследват тайно от години, канят се да ме притиснат и да ме арестуват — по никаква друга причина, освен че имам някои скрити либерални разбирания и обикновено гласувам за демократите.

Имам чувството, че някой край мене скоро ще изрови нещо и това ще бъде край на всичко, въпреки че не мога да си представя какво може да е това „нещо“.

* * *

В обичайното протичане на работния ден аз се страхувам от Грийн и Грийн се страхува от мене. Страхувам се от Джек Грийн,

защото моят отдел е част от неговия отдел и той ми е началник; Грийн се страхува от мене, защото повечето работа в моя отдел се върши за отдел „Продажби“, който е по-важен от неговия отдел, а аз съм много по-близък с Анди Кейгъл и с другите хора от отдел „Продажби“, отколкото е той.

Грийн ми се доверява на периоди. Отвреме-навреме ми дава да разбере, че желае да преглежда всичко, което излиза от моя отдел, преди да бъде показано на другите отдели. Зная, че той в същност не държи на това: прекалено е зает със собствената си работа, за да обръща чак такова внимание на моята и аз често го прескачам за повечето наши документи, вместо да му губя времето и да забавям изпращането им на тези, които имат (или мислят, че имат) неотложна нужда от тях. Повечето работа, която вършим в моя отдел, е в крайна сметка маловажна. Но Грийн винаги се обезпокоява, ако някой от друг отдел хвали нещо, което е излязло от моя отдел. Той почервява от гняв и смущение, ако не го е видял или не е чул за това. (Не по-малко се разярява, ако го е *виждал*, но не може да си го спомни.)

Хората от отдел „Продажби“ ме харесват (или се преструват, че ме харесват). Те не харесват Грийн. Той знае това. Те ми се оплакват от него и правят нелюбезни забележки, а той знае и за това. Но се прави, че не знае. Преструва се на безразличен, тъй като наистина не харесва хората от отдел „Продажби“. Аз също в действителност не ги харесвам (но се правя, че ги харесвам). Общо взето, Грийн не полага никакви усилия да се сработи с хората от отдел „Продажби“ и преднамерено се държи отчуждено и пренебрежително. Но въпреки това се тревожи за враждебността, която създава тук. Грийн изпитва мъчителна тревога, че не след дълго управата на корпорацията ще му отнеме моя отдел и ще го прехвърли към отдел „Продажби“. Грийн се тревожи за това от осемнадесет години насам.

* * *

В моя отдел има шест души, които се страхуват от мене, и една малка секретарка, която се страхува от всички ни. Има и един човек, който работи под мое ръководство и не се страхува от никого, дори и от мене, и аз бих го уволнил незабавно, но ме е страх от него.

* * *

Често ми идва на ум мисълта, че има вероятно кореспонденти, момчета и момичета от кантората, закупчици и куриери и всякакви хора на различна възраст, които се страхуват от *всекиго* в компанията; а в отдела има една машинописка, която бавно полудява и *ни кара* да се страхуваме от *нея*. Казва се Марта. Най-много се страхуваме, че ще полудее някой работен ден между девет и пет часа. Надяваме се да полудее в почивните дни, когато не сме заедно. Би трябвало да я освободим от работа в компанията сега, докато още не е късно. Но не го правим. Някой трябва да я уволни, но никой не го прави. Дори Грийн, който в крайна сметка изпитва удоволствие да уволнява, се пази от отговорността да извърши действие, което може да допринесе за нейния окончателен крах, въпреки че не може да я търпи, гнуса се от външния ѝ вид и изпада в бяс винаги когато някой му напомни, че тя все още съществува в неговия отдел. (Именно той я е назначил след повърхностен разговор с нея, по настойчивата препоръка на жената от отдел „Кадри“, която се занимава с търсенето на машинописки и изпращането им в отдела.) Както всички ни, той се опитва да не забелязва присъствието ѝ.

Ние я наблюдаваме и чакаме, вървим на пръсти край нея и всеки от нас се чуди колко ли още време ще трябва да мине, преди тя да достигне до неизбежната последна, решителна секунда, в която най-накрая ще полудее — с пищене или вцепенена, дращейки диво или притихнала; проумяла, че вече е луда и затова трябва да я отведат, или пък застинала — ужасена, неразбираща и объркана.

Странно — тя е много по-щастлива в службата, отколкото останалите от нас. Мислите ѝ витаят от работата към по-приятни места и тя се усмихва и си шепне доволно, като втренчва поглед над валяка на пишещата машина в празната стена, която е само на един-два фута от лицето ѝ — забравила коя е, къде е и каква страница има да преписва.

Ако е възможно, ние се отдръпваме или обръщаме гръб и се опитваме да не забелязваме това. Всякога щом тя се почувствува така, всеки от нас се надява, че някой от останалите ще направи или ще каже нещо, което да я накара да спре да се усмихва и да си говори.

Когато независимо от благоприличието не можем повече да отлагаме собствената си намеса, ние я връщаме към кантората и работата ѝ с кротки намеци, в които няма дори загатване за критика или укор. Чувствуваме, че тя би се изненадала и смутила, ако узнае какво е правила и разбере, че вероятно полудява. Друг път тя е непоносимо нервна, непоносимо е да я гледаш и да бъдеш наблизко. Всички са много внимателни и мили с нея. Грийн често се оплаква на шефа на отдел „Кадри“, който също не иска да я уволни и се е свързал със семейството ѝ в Айова. Майка ѝ се е омъжила повторно и не я иска у дома. Марта има много лоша кожа. Всички я ненавиждат и желаят тя да се махне.

* * *

Компанията е доброжелателна. Повечето от хората са добри и обикновено атмосферата е приятелска. Тапетите в канторите — особено в приемните и вестибюлите — са ярки и разноцветни. Преобладава оранжевото и морскозеленото. Всички ние получаваме полагаемите се отпуски и вземаме платени почивни дни винаги когато имаме нужда. Често имаме и удължена седмична почивка, която трае по три-четири дни. (Вече не мога да приемам спокойно тези дълги почивки и не зная как ги изтърпявам. Може би ще ми се наложи да започна да карам ски.)

На всеки две седмици ни плащат с машинно обработени чекове, напечатани върху твърда хартия (не е достатъчно плътна, за да я наречеш картон), която е украсена изкусно с кокетни правоъгълни дупки и с думи, написани със ситни черни главни букви — формално официално предупреждение, че чековете не бива да се прегъват, късат, зацапват, подшиват или повреждат по какъвто и да е друг начин. (Могат само да бъдат осребрявани.) Ако не бяха тези думи, никога не би ми хрумнало да направя нещо друго с чека си, освен да го осребря. Сега обаче от време-навреме се чувствувам заинтригуван. Какво би се случило, размишлявам аз мрачно на всеки две седмици, когато отварям ненадписания жълто-кафяв плик от заплатата и тъпо се втрещвам в дупките, цифрите и думите върху перфокартата на чека, сякаш разочарован в надеждата да открия някаква голяма, непоправима

грешка в моя полза — какво би се случило, ако наистина го прегъна, смачкам, скъсам, изцапам, подшия или повредя? (Това е мой чек, нали? Или не?) Какво би се случило, ако съзнателно, спокойно, с преднамерена злоба и предумишлено не се подчиня на предупреждението?

Зная какво би се случило: нищо. Нищо не би се случило. И съзнанието за това ме потиска. Някое момиче от долните етажи, което никога преди това не съм виждал (вероятно също с лоша кожа), просто ще натисне няколко клавиша на някакво перфориращо устройство, ще върне всичко в предишния му вид и ще стане така, сякаш винаги съм се подчинявал. Моята проява на неподчинение ще бъде погълната както дъждът в океана и няма да остави никаква следа. Няма да причини дори леко набръчкване на водната повърхност.

Предполагам, че е станало почти невъзможно за човек като мене да се бунтува и да постига с това какъвто и да е траен резултат. Изгубил съм силата, която имах като дете — да преобръщам всичко наопаки; вече не мога да променям обстановката или дори да нарушавам сериозно равновесието ѝ. Веднага след като се опитам да направя това, те просто ще ме уволнят и ще забравят за мене. Но независимо от това ще вляза в архива им. Точно това ще се случи на Марта, когато най-после се побърка. Ще бъде уволнена и забравена. Ще бъде една приключена папка. Ще ѝ бъдат дадени парична помощ, болнични, платен отпуск, обезщетение за напускане. Ще ѝ бъдат дадени пари от пенсионния фонд и от фонд поощрения, а след това всички следи, оставени от нея, ще бъдат скрити на сигурно място далече от погледите, в някакъв стар зелен шкаф за излезли от употреба документи, в друга стая на друг етаж или пък някъде в някое прашно хранилище, в което никой не влиза повече от един-два пъти в годината и за чието съществуване малко хора в компанията знаят; шкафът положително не е много различен от старите зелени шкаfoве за излезли от употреба документи във всички тези случайни картотеки от склада на етажа под главните кабинети на компанията за застраховане срещу автомобилни злополуки, в която работех, когато бях почти дете. Когато тя се побърка, нейното дело ще бъде приключено.

Никога не си бях представял толкова много стари документи, колкото видях в този склад (а в хранилището, където трябваше да ходя един-два пъти в годината, когато се повдигаше въпрос за документ,

изхвърлен от употреба действително от дълго време, имаше стотици хиляди още по-стари документи). Помня ги съвсем ясно, помня колко крещящи изглеждаха данните, написани с нелепо синьо мастило на външната страна на всяка папка: номер, име, адрес, дата и съкратено описание дали катастрофата включва повреда само на собствеността (ПС), или повреда на хора (ТП), означаващо телесна повреда. Често си носех сандвичи от къщи (кървавица, варено кълцано месо с много лютеница, риба тон, или консервирана сьомга и домати) и ги ядох в склада на долния етаж в обедната си почивка, а когато ядох сам, обикновено четях нийоркския „*Мирър*“ (вестник, вече също излязъл от употреба), а после се опитвах да се развличам, като преглеждах някои стари папки, които вземах безразборно от архивните шкафове. Търсех съдебни дела, трагедии, силния драматизъм на следователската работа и напрежението на съда, но беше безполезно. Те бяха излезли от употреба. Нито едно от имената, преценките, медицинските заключения, разследванията или изказванията на очевидци не можеха да съживят случилото се. („*Мирър*“ беше по-сполучлив — дори неговите истински, до детайл подробни истории за семейни и национални бедни се четяха като комикси.) Най-силно впечатление ми правеше обемът на всички тези излезли от употреба папки, множеството струпани мръсни, стари, изкривени шкафове за картонени папки, извисяващи се подобно на опрени една в друга неунищожими кули от пода почти до тавана; грамадната безкрайна поредица от несвързани една с друга катастрофи, които се бяха случвали с хора и коли много преди аз да започна работа там, случваха се по мое време и продължават да се случват и сега.

И в тази компания имаше момиче, което се побърка, докато бях там. То се превърна в приключена папка. А в компанията, в която работех преди това, имаше един мъж — дребен администратор от средна ръка, — който се побърка, скочи от прозореца на един хотел и се преби; беше оставил бележка, в която казваше, че съжалява, дето скача от прозореца на хотела и се пребива, че би се застрелял, но не знаел как да се снабди с револвер и как да го използва. Полицията (по всяка вероятност) бе отнесла тялото и той стана приключена папка.

Мисля, че може би днес във всяка компания винаги има поне един човек, който бавно се побърква.

* * *

Компанията сега е отново в година на големи печалби. Тя продължава да се разраства и в много отношения ние сме водещи в бранша. Според последния ни годишен отчет компанията тази година е по-голяма и по-преуспяваща, отколкото миналата.

Сега имаме двадесет и девет кантори — дванадесет в страната, две в Канада, четири в Латинска Америка и единадесет отвъд океана. Имахме и една в Куба, но я загубихме. Годишно ни се падат по три самоубийства: двама мъже, най-вече администратори от средна ръка, се самоубиват всеки дванадесет месеца почти винаги с огнестрелно оръжие, а едно момиче, обикновено неомъжено, разделено или разведено, най-често прави тази работа с хапчета против безсъние. Заплатите са високи, отпуските — дълги.

Хората в компанията обичат да живеят хубаво и обикновено са податливи на нервни разстройства. Те имат добър вкус и се радват на висок жизнен стандарт. Ние сме добре образовани и доста над средното равнище що се отнася до способности и интелигентност. Всеки харчи. Никой не пести. Нервните разстройства се проследяват много по-трудно от самоубийствата, защото по-трудно се разпознават и по-лесно се прикриват. (Самоубийството в крайна сметка си е самоубийство: в него има нещо окончателно. Това е последното нещо, което прави човек. Но кой може да каже със сигурност кога нервите на някого започват да не издържат?) Но нервните разстройства наистина се появяват редовно във всички възрасти и занятия, сред всякакви хора: слаби и дебели, високи и ниски, добри и лоши. За тези няколко години, през които отговарям за моя отдел, един мъж и едно момиче отсъстваха продължително време, защото имаха нервно разстройство. Оправиха ги и двамата и сега те отново работят при мене, а твърде малко хора извън моя отдел знаят защо ги нямаше. Мисля, че единият от тях — мъжът — не е съвсем оправен и вероятно скоро отново ще получи нервно разстройство. Той вече започва да се превръща в проблем за мене и за всеки друг, с когото разговаря. (Говори прекалено много.)

Четирима души от компанията, които познавам, ще умрат през тази година от естествена смърт и около двама и половина още (двама

мъже тази година, трима — следващата) ще излязат в отпуска по болест с оплаквания, които обикновено се оказват причинени от рак. Точно двама души загиват при злополука всяка година — единият в автомобилна катастрофа, другият при пожар или от удавяне. Още никой от компанията не е загивал при самолетна катастрофа, което ми изглежда доста загадъчно, защото пътуваме много по въздуха, за да инспектираме други кантори или да посещаваме купувачи, предполагаеми клиенти и доставчици в други градове и страни. Когато са наистина болни, щатните служители винаги излизат в болнични и обикновено им дават пълна заплата, докато продължава болестта (въпреки че това може да продължи цял живот. Ха-ха), защото компанията превъзхожда всички други компании по отношение на облагите за служителите. Всички са разведени (но не и аз). Всички пият и отделят за обяд два и повече от два часа. Всички мъже флиртуват. Всички жени откликват, освен няколко, които са много религиозни, много скучни или твърде млади, сега навлизат в живота и не могат още да разберат как стоят нещата.

Повечето от нас харесват работата си — въпреки че се страхуваме, ние не мечтаем да напуснем, за да работим в други компании. Правим пари и се забавляваме. Четем книги и гледаме спектакли. И времето някак минава.

* * *

През този фискален период флиртувам с Джейн. Джейн е отскоро в отдел „Изкуство“ и не е съвсем сигурна дали правя това сериозно, или не. Завършила е колеж само преди няколко години, където е специализирала изящни изкуства, и все още намира нещата в града авантюристични, изтънчени и интелектуални. Доста често ходи на кино. Мисля, че все още не е спала с женен мъж.

Джейн е помощник-началник в отдел „Изкуство“ към отдела на Грийн. В отдел „Изкуство“ има само трима души. Както всички нас, тя има много време, през което да потъва в мисли, да фантазира, да провежда частни телефонни разговори и да се закача с всеки от компанията, който (аз) иска да се закача с нея. Тя има висока, тънка, доста хубава фигура и поради запушване на слъзен канал от едното ѝ

око се стичат сълзи. Облича се в широки пуловери от мериносова вълна, които обгръщат красиво удължените връхчета на малките ѝ гърди. (Често краищата на пръстите ми искат с любов да обгърнат и да притиснат също така красиво въпросните удължени връхчета на малките ѝ гърди, но от практика зная, че моето желание няма да остане за дълго при гърдите ѝ. Те са просто удобна отправна точка.) Нейната хубава фигура, изпъкващите зърна на гърдите и запушеният слъзен канал ми дават лесен повод за недвусмислени остроумни забележки, които са на същата тема, на която разменях мисли с онова по-възрастно момиче Върджиния под големия стенен часовник в компанията за застраховане срещу автомобилни злополуки (след всички тези години компанията продължава да съществува на същото място и вероятно стенният часовник все още е там и работи — въпреки че сградата е включена в списъка за събаряне), само дето сега аз съм по-старият, по-опитният (и по-преситеният) и мога доста успешно да контролирам и направлявам нещата така, както реша. Имам чувството, че мога да правя с Джейн каквото си поискам, особено в дните, когато е изпила две мартини с водка на обяд, вместо едно (аз лично мразя мартини с водка и не вярвам на ревностните му почитатели), или е пила три уиски с лимон, вместо две. Ако искам, мога да я поканя на *три* мартини с водка някой ден след работа, а след това да я заведа в близкия апартамент на Ред Паркър и се хващам на бас, че останалото ще бъде от просто по-просто (и вероятно не по-вълнуващо). Мога да накарам Джейн да се смее, когато поискам — зная, че това оправя половината от играта, ако някога реша, че играя сериозно, но не съм сигурен дали *имам* такова намерение, или не.

Вероятно трябва да се срамувам от себе си, тъй като тя в крайна сметка е само едно почтено двадесет и четири годишно момиче. Може би трябва да се гордея със себе си, тъй като тя в крайна сметка е едно почтено и твърде привлекателно младо момиче само на двадесет и четири години, което мога да сваля когато си поискам. (Тя стои малко неопределено в графика ми някъде в близкото бъдеще, вероятно в седмиците преди конференцията, когато ще имам доста работа с всички от отдел „Изкуство“.) Наистина не зная как би трябвало да се чувствавам. Зная със сигурност, че момичетата, наскоро навършили двадесет години, са леснодостъпни и сладки. (Момичетата, приближаващи тридесетте, са още по-достъпни, но тъжни и затова — не

така сладки.) Мисля си, че те са леснодостъпни, защото са сладки, а са сладки, мисля си, защото са глупавички.

В дните, когато съм изпил две мартини на обяд, гърдите и краката на Джейн почти ме подлудяват, когато тя гарира грациозното си задниче до стената в един от тесните коридори край отдалечените кабинети близо до отдел „Изкуство“, докато стоя и се закачам с нея. Джейн се усмихва често и е много неопитна (тя например мисли, че аз съм много добър човек) — въпреки че, разбира се, не е без известен сексуален опит, с който се хвали през смях, когато ѝ се подигравам, че е девствена, и се оправдава през смях, когато ѝ се подигравам, че е курва. Казвам ѝ доста машинално някакви заядливи пубертетни смешки (казвал съм ги преди това на други момичета или дами в различни варианти) за окото ѝ, за пуловера ѝ, за добрия или лошия живот, който смятам, че води; навеждам се едва ли не лигаво към предницата на полата ѝ (не зная как тя може да ме понася в тези отворителни моменти, но е явно, че може) и се втренчвам похотливо в дългите бедра, изпънали дрехата — макар вече да съм сигурен, че когато я видя съблечена, краката ѝ ще се окажат малко слаби за моя вкус, и вероятно, ако след време изобщо говоря за нея с някого, ще я описвам като малко мършава.

Мисля, че Джейн наистина доста ми харесва. Тя е весела, откровена, доверчива, ентузиазизирана — а аз вече не срещам *такива*. За сега съм решил да не правя нищо с нея, освен да продължавам похотливите подмятания, които дразнят, забавляват и окуражават и двама ни. Може би нейното лице и фигурата ѝ са прекалено хубави. Едно време ми харесваха високи, налети и малко груби момичета — и може би все още ми харесват, но, изглежда, вече спя предимно с момичета, които са слаби, хубавички и главно — млади. Жена ми е висока и слаба и беше много хубава като млада.

* * *

Хората в компанията, които най-много се страхуват, и то от най-много хора, са търговските посредници. Те живеят и работят под невероятен натиск. (Не бих могъл да го издържа.) Когато работата

върви лошо, за търговските посредници е съвсем зле; когато работата върви добре, не им е много по-леко.

Те винаги са подложени на изпитание, винаги са на ръба на провала — като цяло и всеки поотделно. Напрягат се — дори и най-стабилните и самонадеяните от тях, — за да се покажат в добра светлина върху хартията на формулярите; а има достатъчно хартия, върху която да се представят добре. Например всяка седмица се води текущ отчет за резултатите от продажбите през изминалата седмица — за всяка кантора и за отдел „Продажби“ като цяло, — който се изготвя за всички клонове на компанията и се сравнява с резултатите от продажбите през съответстващата седмица на изминалата година; правят фотокопия на данните с най-съвременни фотокопирни машини и ги разпращат из компанията до всички хора и отдели, чиято работа има отношение към продаването. Освен това отчетите за продажбите на всяка кантора за всяко тримесечие на всяка година за всеки клон на компанията и за компанията като цяло се подреждат в таблици и се сравняват с отчетите за продажбите от съответните тримесечия на предишната година; същевременно се изчислява тримесечното натрупване на сумите от продажбите и данните от всички тези тримесечни общи суми се размножават и също се разпращат. Освен това тримесечните и натрупаните суми се сравняват с тримесечните и натрупани суми (приблизително преценени) на други компании от нашия бранш и тези данни също се преснемат и разпращат. Цифрите се подреждат в таблици вертикално и хоризонтално, в успоредни редове и колонки, за да може всеки, който хвърли поглед, да направи моментално сравнение. Резултатът от това преснемане и разпращане е, че всички в компанията непрекъснато обстойно оглеждат и обсъждат колко добре или колко лошо вървят работите на търговските посредници от всяка кантора във всеки клон на компанията в който и да е момент.

Когато работите на търговските посредници вървят добре, подлагат ги на натиск, за да вървят още по-добре — от страх да не би да тръгнат зле. Когато работите вървят лошо, за тях е ужасно. Когато търговският посредник осигури голяма поръчка или важна нова инвестиция, неговото въодушевление е кратко, тъй като има опасност при следващото му посещение да се окаже, че голямата поръчка или важната нова инвестиция са вече отстъпени на търговски посредник от

някоя конкурентна компания (или от конкурентен клон на същата компания, което показва колко сложна е станала организацията на компанията). Поръчката може да бъде отложена още преди сключването на договора и в такъв случай никой не е сигурен дали нещо е било спечелено, или загубено. Така че за тях дори триумфът крие сътресение и безпокойство.

Независимо от това търговските посредници обичат своята работа и не биха избрали друга. Когато не страдат от болки в корема или не са потънали в тъжен размисъл за бъдещето си, те са една жизнерадостна тълпа, обичаща забавленията; от друга страна, често внезапно и без предупреждение стават раздразнителни, оплакват се и много се заяждат. Някои се намусват, други се държат грубиянски; някои се държат грубиянски, а след това се намусват. Те всички се впиянчват, докато не получат хепатит или сърдечен удар или докато не ги предупредят, че трябва да оставят пиенето по някаква друга причина — и всички те рано или късно започват да усещат, че са били нарочвани и обвинявани несправедливо. Всеки от тях може да назове най-малко един шеф от компанията, за когото чувства, че му има зъб и си е поставил за цел да провали кариерата му.

Търговските посредници работят усилено и си докарват големи заплати, с огромни суми за служебни разходи, които те щедро пилеят за други хора вътре в компанията и извън нея, включително и за мене. Притежават добри къщи в добри квартали и играят добре голф на добрите частни игрища за голф. Компанията одобрява това. Компанията фактически плаща за членството им в техните клубове и за всички разноски, които имат там, стига клубът, в който са влезли, да е добър. Компанията издирва и награждава търговски посредници, които са направили добро впечатление в голфа.

Неженените мъже са нежелани в отдел „Продажби“, нежелани са дори и вдовците, защото компанията знае от опит, че е трудно и опасно за неженените търговски посредници да се движат в обществото на именити администратори и техните съпруги или да участвуват заедно с тях в обществени дейности. (Прекалено много от съпругите на тези именити и твърде преуспяващи мъже са толкова неудовлетворени от брачното си положение, колкото и съпрузите им.) Ако съпругата на търговски посредник умре и той няма намерение да се жени повторно, обикновено след неколкomesечен траур го преместват на чиновническо

място. Никога не наемат ергени за службите в отдел „Продажби“, а търговските посредници, които се разведаат или чиито съпруги умрат, знаят, че е най-добре или да се оженят повторно, или да започнат търсенето на друга работа за в бъдеще.

(Ред Паркър е вдовец от твърде дълго време и вече си докарва беля поради това и поради прекомерното пиене. Прекалено добре си прекарва времето.)

Колкото и да е странно, тези търговски посредници, които са нападателни, егоистични и индивидуалисти по природа, реагират много добре на постоянния натиск и на строгия надзор. Действията им се определят и мотивират от насоките, които им дават — за послушание и развитие. Те процъфтяват, когато ги ръководят уверено към ясни цели. (Може би това е една от причините, поради които ги привлича голфът.) С малки изключения, когато не са раздразнителни, разтревожени или потиснати, те са весели, самоуверени и дружелюбни. Трябва да има нещо в направата на човека, което да му дава възможност не само да бъде, но и да иска да бъде търговски посредник. Нашите хора изпитват удоволствие да продават, въпреки че, изглежда, между тях има много, които страдат от колит, херния, хемороиди и хронична диария (аз имам един хемороид, който се появява и изчезва по собствено желание и изобщо не ме притеснява, особено откакто бях на лекар и се уверих, че не е рак), да не говорим за честите нервни разстройства — поради напрежението и претоварването с работа, каквито има в отдел „Продажби“, както и в другите отдели; или пък за ненадейните самоубийства, които изникват сред търговските посредници горе-долу веднъж на всеки две години.

Търговските посредници се гордеят с поста си, радват се на важното положение, което заемат в компанията, защото дейността на моя отдел и на повечето други отдели цели да улеснява търговските посредници в продажбите. Компанията съществува, за да продава. По тази причина ни наемат и по тази причина ни плащат.

* * *

Няколко души от нашия малък отдел за проучване на пазара са хората, които най-малко се страхуват; те не вярват в нищо и се

занимават със събиране, групиране, анализиране и прегрупиране на статистическата информация за състоянието на потребителите, пазара, страната и света. Една от причините е, че заплатите им са ниски и те знаят, че ако си изгубят работата тука, няма да им представлява голяма трудност да си намерят също толкова ниско платена работа и в други компании. И бюджетът им е малък, защото вече не им разрешават да правят големи разработки.

По-голямата част от информацията, която използваме сега, се получава безплатно от търговските асоциации, от Статистическото бюро, от Министерството, от Търговската камара, от Националната асоциация на производителите и от Пентагона — така че вече няма никакъв начин да знаем дали информацията, която служи за основа на информацията, разпространявана от нас, е достоверна, или фиктивна. Но изглежда, че това няма значение; от значение е само дали информацията се получава от източник с добро име. Хората в отдела за проучване на пазара никога не попадат под обвинения за откритите от тях неблагоприятни условия във компанията, които ни поставят в неизгодно конкурентно положение. Нещата са такива, каквито са — и никой не очаква от хората в този отдел да променят действителността — трябва само да я опишат, ако могат, и да предложат изобретателни начини за разкрасяването ѝ. До голяма степен такъв е характерът и на моята работа; и всички ние, които служим при Грийн, работим в тясна връзка с отдел „Продажби“ и с отдела за проучване на общественото мнение, за да превръщаме полуистините в истини и истините — в полуистини.

Аз се справям много добре с механизма на заблуждаването, въпреки че вече не винаги съм способен да заблуждавам себе си (а ако бях способен на това, нямаше да го съзнавам, нали? Ха-ха). Фактически аз непрекъснато се учудвам на хора от компанията, които наистина стават жертва на своята собствена (на нашата собствена) пропаганда. Твърде много от тях вече действително вярват, че работата, която вършим, е наистина значителна. Това се случва не само на търговските посредници, които повтарят толкова често на висок глас различните си върхови постижения в продажбите, че те придобиват логиката и непрекословния авторитет на вярата в африкански идоли, но и на ловките способни администратори от висшата управа, които имат достъп до всички данни и би трябвало да

знаят по-добре как стоят нещата. Случва се и на хора от моя ранг, и на по-нисшестоящи. Случва се почти на всеки в компанията, който е завършил с награда някое добро търговско училище: това неизменно са най-компетентните и най-добросъвестните хора в компанията, а същевременно — най-доверчивите и най-наивните. Всеки път, когато се хвърлим в нова рекламна кампания, хората от компанията например са първите, които ѝ се поддават. Всеки път, когато представяме нов продукт или представяме като нов някой стар продукт с друга опаковка, цвят или название, хората от компанията са първите, които се втурват да го купуват — дори ако нищо не струва.

Когато търговските посредници и рекламните агенти на компанията започнат да вярват в собствените си доводи, резултатът не винаги е лош, защото те изграждат в себе си един миоглед на лоялност, усърдие и вътрешна увереност, който сам по себе си е убедителен. Така се създава чувството за призвание и фанатизъм, от които е изграден добрият гражданин и добрият служител. И все пак, когато това се случи на човек от моя отдел, резултатът може да бъде пагубен, защото служителят започва прекалено много да се осланя на това, което вече смята за истина, и изгубва таланта си за скалъпване на удачни лъжи. Той престава да бъде убедителен. Точно така стана с Холоуей — човека от моя отдел, който получи нервно разстройство (и вероятно скоро отново ще получи нервно разстройство).

„Но това е вярно, не разбираш ли?“ — спори той кротко с търговските посредници, със секретарките и дори с мене, а усмивката му е всезнаеща и снизходителна, сякаш казаното от него трябва да е очевидно за всички. „Ние сме *най-добрите!*“ (Същественото, което той изпуска, е, че няма значение дали това е вярно, или не; от значение е хората да мислят, че е вярно.)

Той започва да се усмихва и да спори по същия начин и прекарва в говорене повече време, отколкото ние искаме да прекараме в слушане. Моето лично желание, когато той ме хване на приказки или когато проглушава ушите на някой друг от отдела, е да побърза и да получи най-после нервното си разстройство, щом така или иначе е на път за там, и заедно с разстройството си — да се изпарява. Той е единственият, който разговаря с Марта — машинописката, която полудява, и тя е единствената, която го слуша без всякакво

безпокойство и раздразнение. Слуша го доста съсредоточено, тъй като изобщо не му обръща внимание.

Никой не може да го понася. А той вече е изгубил веднъж способността да разбира (и сега отново я изгубва) защо търговските посредници, които идват при него за стабилни доказателства в подкрепа на своите преувеличени или погрешни данни, стават недоверчиви, започват да го избягват, отказват да разчитат повече на него и дори не го канят на обяд. Той наистина е очаквал, че на тях им стига да знаят „истината“.

Мисля си, че е мъдър този, който знае, че е тъп, и е честен този, който знае, че е лъжец.

Казвам си (мъдро) в заключение, че е тъп този, който е убеден, че е мъдър — като нас, мъдрите възрастни хора в компанията, които по цял ден влизаме и излизаме крадешком, плашим останалите по бюрата, стаичките и тоалетните и се опитваме да избягваме хората, които ни плашат. Идваме на работа, обядваме и си отиваме в къщи. Пристъпваме тържествено насам-натам, сменяме партньорите си и се мотаем навсякъде, гледаме да ни забележат и да ни погледят по главата, и правим разходки до дома, докато един ден не се строполим мъртви. Питам се отвреме-навреме (в зависимост от това дали съм добре, или зле с Грийн в службата, или в къщи с жена си, или с умствено недоразвития си син, или с другия си син, или с дъщеря си, или с цветнокожата слугиня, или с болногледачката на умствено недоразвития си син) — наистина ли това е всичко, което ми е предопределено да правя? Наистина ли това е *най-много*, което мога да получа през няколкото години, останали от единствения мой живот?

И, разбира се, отговорът, който получавам, е винаги *да!*

Защото аз имам своята работа, печеля парите си, имам забавленията си и, изглежда, почти винаги когато поискам, съм способен да намеря едно или друго момиче, за да легне с мене; защото на мен гледат със завист и уважение съседите и колегите, които имат по-малки заплати, по-неизявена индивидуалност и размъкнати жени; и защото изглежда, че аз наистина имам всичко, което искам — въпреки че често ми се ще да работех за някой друг, а не за Грийн, който ме харесва и харесва работата ми, но не ми разреши да произнеса реч миналата година на конференцията на компанията в Пуерто Рико, както и на конференцията на компанията във Флорида по-миналата

година — и който знае, че го мразя поради това и че никога няма да му простя, нито ще забравя.

(Явяват ми се сънища, неприятни сънища, които имат отношение, мисля си, към моето желание да говоря на конференцията на компанията, и те винаги са сънища, в които има горчиво безсилие, унижение и непреодолими трудности при отиването ми от едно място на друго.)

* * *

Сега Грийн мисли, че аз заговорнича, за да му подлея вода. Той греши. От една страна, липсва ми инициативност; от друга — нямам кураж; и още нещо — струва ми се, че Грийн наистина ми харесва и аз му се възхищавам в много отношения (въпреки че също в много отношения го мразя и се възмуствам от него) и зная, че е много безопасно да работя за него, отколкото за някой друг — дори за Анди Кейгъл от отдел „Продажби“, в случай че наистина решат да ме преместят заедно с хората ми от отдела на Грийн в отдела на Кейгъл.

В много отношения и при много случаи Грийн и аз сме приятели и съюзници, понякога си помагаме и си услужваме.

Аз често го предпазвам и защитавам, когато закъснява или е разсеян в собствената си работа, и многократно от името на отдела си му приписвам неоснователни заслуги за добра работа. Но никога не му казвам, че съм направил това; и никога не му давам да разбере, че съм чул нещо благоприятно за него. Доставя ми удоволствие да виждам Грийн, изпълнен с безпокойство. Радвам се, че не ми се доверява (това невероятно много ме издига в собствените ми очи) и не правя нищо повече от необходимото, за да му вдъхвам увереност.

И аз съм най-добрият приятел, който той има тук.

* * *

Така че аз плаша Грийн, Грийн плаши Уайт, Уайт плаши Блак, Блак плаши Браун^[2] и Грийн, а Браун плаши мене, Грийн и Анди

Кейгъл и всичко това е абсолютно вярно, защото Хорас Уайт наистина се страхува да разговаря с Джек Грийн, а Джони Браун с широките плещи, практичният ум и грубия език, който тъпче всички наоколо, се страхува от Лестър Блак, който го защитава.

Зная, че това е вярно, защото в един скучен влажен следобед превърнах тази въртележка от цветове в схема на организацията, с което се занимавам винаги когато съм отегчен от работа. Аз съм постоянно зает (тъй като това е един от личните ми проекти) с опитите си да обособя една независима общност сред хората в компанията, чиито имена означават занятия, инструменти или природни богатства, защото имаме много служители на име Милър, Бейкър, Тейлър, Карпентър, Фийлд, Фармър, Хамър^[3], Никъл^[4] (в моята утопия са разрешени игрите на думи — как ще преживяваме иначе?) и Бучър^[5], записани във ведомствения телефонен указател; може би щяхме да бъдем една много по-добра организация, ако всеки вършеше работа според името си, въпреки че не съм сигурен дали и при това положение щях да мога да се включа успешно, защото не ми е известно името ми да означава нещо и не зная произхода му.

Да изкопавам ценна информация, която е без значение, ме разсейва и забавлява. В компанията има единадесет души на име Грийн, осем на име Уайт, четирима на име Браун и четирима на име Блак. Има само един Слоукъм... това съм аз. Известно време бяхме двама — имаше една Мари Слоукъм в чикагската кантора — ниско, сексапилно парче, току-що завършило училището за секретарки; тя си въртеше задника и имаше хубав голям бюст, но напусна, за да се омъжи, скоро забременя и изчезна. Тук-там в компанията започват да се появяват цветнокожи — негри в безупречно бели или сини ризи и с добре стегнати възли на вратовръзките; никой от тях още не се е издигнал и никой не знае със сигурност защо са дошли тук и какво в действителност искат. Всички ние (почти всички) сме подчертано любезни с тях и се преструваме, че не ги намираме различни от нас. Но насаме търговските посредници си разправят вицове за тях.

(„— Знаеш ли какво са казали за първия негър-космонавт?

— Какво?

— Ваксата полетя.“)

Много често се отегчавам от работата си. Прехвърлям на някой друг всичко познато, което постъпва. Това още повече засилва

отегчението ми. Истински проблем, който има нужда от разрешаване, е дали е по-отегчително да правя нещо отегчително, или да прехвърлям на някой друг всичко отегчително, което постъпва, и след това изобщо да няма какво да правя.

В действителност изпитвам удоволствие от работата си, когато задачите са огромни, спешни, малко страшни и ще бъдат доведени до знанието на много хора. Уплашвам се и не мога да спя нощем, но обикновено при подобен стимулиращ натиск се представям в най-добра светлина и изпитвам най-голямо удоволствие от работата си. Заемам се с такива важни проекти лично и похвалите, които получавам, когато ги направя добре (а аз винаги ги правя добре), ме изпълват с неимоверна гордост и славолубие. Но между подобни върхови моменти на предизвикателство и възвисяване има монотонност и безнадеждност. (Намирам също така, че ако веднъж съм успял да направя добро впечатление на някого, не се вълнувам много дали ще направя отново добро впечатление на същия човек; след като премине поредното кризисно състояние, се появява огромно емоционално разочарование — някаква празнота, чувство за трагична измама; и това, което миналата година е било заплахата, възможност или вдъхновение, се превръща тази година в неизбежна досада. Често чувствавам, че ме използват — просто защото ме карат да върша работата, за която ми плащат.)

В дните, когато съм особено мрачен, обичайното ми озлобление ме подтиква да правя схеми на организацията, като разделям, преразделям и класифицирам хората в компанията въз основа на завист, надежди, страх, амбиции, безпокойство, омраза и разочарование. Нарекъл съм ги Схеми на щастиято. Тези упражнения по злоба винаги укрепват духа ми — но само за кратко време. В подобни анализи на компанията аз се нареждам доста високо, защото не съм завистлив или разочарован и нямам надежди. На самия връх, разбира се, са тези хора — главно млади и без семейни задължения, за които компанията още не е станала институция със свещени достойнства (или институция, която специално заслужава да бъде запазена), а е просто място за работа; и които намират сегашните си връзки с нея за нещо временно. Според тях другите просто имат служба — и то горе-долу една и съща служба — независимо дали си портиер или президент на компанията. Поставам тези хора на върха,

защото ако попитате който и да е от тях дали би избрал да прекара останалата част от живота си, като работи за компанията, отговорът му ще бъде звънливо „Не!“ — независимо какви предимства му изтъквате. Ако днес зададете този въпрос на мене, моят отговор също ще бъде звънливо „Не!“, но ще добавя: „По-скоро бих предпочел да умра.“

Но аз не правя планове за напускане.

Вече имам чувството, че не е останало място, където да отида.

* * *

Близо до основата на моята Схема на щастието поставям тези хора, които усърдно се стремят да стигнат до върха. Аз съм по-добре от тях (мисля, че съм по-добре) — първо, защото нямам врагове или съперници (поне не ми е известно да имам) и съм почти убеден, че мога да запазя службата си тук колкото дълго искам; второ — защото в компанията няма друга служба, която да искам да заема и за която мога реално да се надявам, че ще заема. Не бих поискал службата на Грийн — няма да мога да се справя с нея и ще се страхувам да приема, ако ми я предложат. Има прекалено много работа за вършене. Радвам се, че това няма да стане (сигурен съм, че това няма да стане). Следователно аз съм един от всички онези хора, повечето много по-възрастни от мене, които вече нямат амбиции и нямат надежди — въпреки че в действителност искам все така всяка година да получавам увеличение на заплатата и добра парична награда в брой по Коледа, и наистина твърде много искам да ми позволят да заема своето място на трибуната по време на следващата конференция на компанията в Пуерто Рико (ако и тази година бъде в Пуерто Рико) — заедно с останалите ръководители от отдела на Грийн, за да изнеса пред компанията своя триминутен доклад за работата, която сме извършили в моя отдел, и за проектите, които сме запланували за следващата година.

Беше направо унижително да бъда единственият пренебрегнат ръководител от отдела на Грийн. Пропуснаха ме явно, отказано ми бе нарочно пред присъстващите и през останалите четири дни, докато другите чудесно се забавляваха — играеха голф и пиеха, аз бях обект на съжаление и на престорено, привидно съчувствие от страна на

много хора, които мразя и които исках да ударя или да нахокам. Единствено завистта и нескритата дребнава злоба бяха накарали Грийн безцеремонно да ме изключи от програмата, след като вече бяхме пристигнали в Пуерто Рико и конференцията бе започнала толкова обещаващо; и след като бях работил толкова дълго и притеснено (дори репетирах в къщи почти всяка нощ — за учудване и ужас на семейството ми) върху речта включена в триминутния отрязък от програмата, предназначен за мене, и след като се бях досетил да подготвя много добре показването на осемнадесет цветни диапозитива.

— Престани да се цупиш — изкомандува Грийн рязко, с усмивката на лъжлива и самодоволна невинност, която поставя на лицето си, когато знае, че реже живо месо. — И без това от тебе не става оратор и вероятно ще изпиташ по-голямо удоволствие да работиш с диапроекторите и с киномашините и да внимаваш да не се объркат диапозитивите на другите.

— Искам да го направя, Джек — казах му аз, като се опитах да запазя гласа си плътен и устойчив. (Това, което наистина исках да направя, беше да избухна в сълзи и се страхувах, че ще го направя.) — Никога не съм произнасял реч на конференция.

— И сега няма да произнесеш.

— Хубава работа съм приготвил.

— Тъпа е, прекалено самоуверена и не представлява интерес за другите.

— Подготвил съм много хубави диапозитиви.

— Няма да ти се удаде възможност да ги използваш — каза ми той.

— Ти постъпи с мен по същия начин миналата година във Флорида.

— Може и догодина да постъпя с тебе така.

— Не е честно.

— Сигурно не е.

Аз почаках. Той не добави нищо. Много повече го бива от мене да вади душата на някого. Беше мой ред да говоря, но той бе казал вече всичко.

— Ами... — започнах аз, свил рамене и загледан встрани.

— Не ме е грижа дали е честно, или не — продължи тогава той.

— Това е важна конференция, а не репетиция за откриване на учебна

година. Трябва да използвам колкото се може по-пълноценно малкото време, което ни дават по програма.

— Имам да говоря само три минути — примолих се аз.

— Мога да използвам тези три минути по-добре от тебе.

Той внезапно се засмя най-приятелски и безобидно, сякаш току-що не се беше случило нищо значително, като по този надменен, безцеремонен и груб начин ми даде да разбере, че спорът е приключен.

— Ти трябва да разбереш, Боб — заядливо каза той (докато аз си мислех, че може и да ме прегърне през рамо. Но той никога не ме докосва.), — че тази твоя амбиция да произнесеш кратка реч не е нищо друго, освен повърхностна еснафска суетност. Аз също съм повърхностен като тебе и съм еснаф — и то от най-добрите. Поради това ще ти взема трите минути и ще се спра на тебе и на отдела ти в собствената си реч.

Копеле с копеле, мислех си аз.

— Ти си шефът — казах.

— Точно така — отвърна студено той. — Аз съм шефът. А тука ти вече получи повече внимание, отколкото се полага на мой служител. Искам да бъда сигурен, че никой в компанията няма да добие представа, че работиш за Анди Кейгъл, а не за мене. Или пък — че вършиш по-добра работа от своето положение, отколкото аз от моето. Ясно ли ти е какво имам пред вид?

Без съмнение ми беше ясно. Грийн публично доказваше, че съм негова собственост, като демонстрираше правото си да се отнася презрително към мене. И в своята дълга (доста самоуверена и педантична) реч той се „спря“ на мене и на отдела ми в едно-единствено отклонение:

„Боб Слоукъм и хората му също ще помогнат — когато чувствувате, че наистина имате нужда от тях, в случай че исканията ви са разумни.“

Това беше всичко — въпреки че двата проекта за следващата година, които бях подготвил, бяха в центъра на вниманието по време на цялата конференция. Всички бяха във възторг от тях, дори администратори от други клонове на компанията, които присъствуваха като гости и наблюдатели: няколко от тях поискаха да се срещнат с мене и изразиха желанието си за работа от подобен вид и качество в техните собствени ресори на компанията. Можех да прекарам славно и

тържествуващо края на тази седмица, ако Грийн не ме беше изритал от програмата. Търговските посредници, които щяха да използват тези проекти във връзка със собствената си работа, непрекъснато ме поздравяваха и изобщо не спираха да ме тупат по рамото, докато пиеха уиски вечер и водка с доматиен сок сутрин на закуска (въпреки че някои от тях вече намекваха, че биха искали да обсъдят с мене някои необходими за тях изменения, когато конференцията свърши и се завърнем в Ню Йорк). Дори Артър Барън, който е шеф на всички ни в този клон, се приближи до мене на хотелската тераса по време на един от коктейлите в сумрачната привечер, за да ми каже, че и двата ми проекта са възможно най-добрите, които е виждал, и че вероятно ще свършат много работа.

Артър Барън, който е тактичен и любезен, отпрати коментарите си към Грийн, а той стоеше до мене на терасата, тъй като не обича да го виждат да стои сам. (В момента аз бях убежището на Грийн, докато той се ориентираше в обстановката — знаех, че ще отиде при по-важна личност, щом като съзре такава възможност. Когато имаме големи обществени или служебни събирания, Грийн никога не се разделя с един човек, преди да намери друг, за когото да се залепи.) Грийн се засмя припряно и каза, че заслугата за работата е изцяло моя; след това незабавно омаловажи значението ѝ, като заяви, че до този следобед не бил я виждал изобщо (което не беше вярно, тъй като неговите критични забележки и предложения през изминалите десет седмици ми бяха помогнали много — нищо не беше включено, без да го види и одобри). Грийн продължи и отбеляза, като отново се усмихна любезно, че отличните отзиви за нещо, подготвено от мене без негово знание и без помощта му, само доказват, че той е превъзходен ръководител. (Всичко, което успях да кажа на Артър Барън, беше смотолевеното: „Благодаря. Радвам се.“)

— Едничката сериозна цел на всеки ръководител — продължи приветливо Грийн, като се усмихваше право в лицето на Артър Барън и ме изключваше изцяло от вниманието си — е да стане излишен колкото се може по-скоро и след това да няма собствена работа, докато не го издигнат на поста вицепрезидент или не се пенсионира. Не сте ли съгласен?

Артър Барън се поусмихна кротко в отговор и не каза нищо. Той отмести погледа си от Грийн към мене, стисна рамото ми и отмина.

Грийн го проследи, сияещ от радост, после се опечали и започна да се безпокои (отгатнах това), че намерът му пред Артър Барън за вицепрезидентството е бил прекомерно явен. Вече съжаляваше за това. Грийн знае, че често е прекалено пробивен — знае го още в мига, когато се държи прекалено пробивно, — но просто не може да се спре. (Не може да контролира себе си.)

(Но мен може.) Аз завися от Грийн. Именно Грийн ме нае и ме издигна, Грийн ме предлага за щедрите повишения на заплатата и за солидните парични награди, които получавам всяка година.

„Ти беше третостепенен помощник, когато дойде да работиш за мене — обича да се шегува Грийн, ако сме в приятелски отношения, — а аз те превърнах в третостепенен ръководител.“

Благодарен съм на Грийн за повишенията, независимо от това, че често ме прави за смях и наранява чувствата ми.

* * *

Грийн е умен тактик с много опит в областта на административната политика. Той е талантлив, красноречив, интелигентен мъж на петдесет и шест години и е в компанията повече от тридесет години. Бил е млад, когато е дошъл тука; скоро ще бъде вече стар. От самото начало е мечтал да стане вицепрезидент и сега вече знае, че никога няма да успее.

Но продължава да копнее за това, продължава да са стреми и да крои планове — понякога коварно, друг път — отчаяно, подло, неумело, защото не може за по-дълъг период от време нито да приеме, нито да отрече, че се е провалил. Грийн по принуда се подмазва и с много труд се опитва да извлече изгода от всеки контакт, който има с някого от главната управа или с някого близо до главната управа. Той съзнава, че върши това и след време се срамува; има угризения на съвестта, че напразно се е унижавал — има желание да се унижи, но да не е напразно. Често след време става опърничав и преднамерено обижда някой важен човек, за да възстанови чувството си за човешко достойнство и самоуважението си, които усеща, че е изгубил. Държи се като дете.

Грийн добре се оправя в учрежденската политика, но неговата главна грешка винаги е, че надценява учрежденската политика в плановете си за своето напредване. Той отказва да признае, че издигането на висок пост в компанията неизменно се дължи на известни способности и постижения. Изобщо не може да проумее как толкова много хора с по-ниска интелигентност, с по-лош вкус, с по-малко знания и въображение са отишли много по-далече от него и вече са станали вицепрезиденти. Той не вижда, че те непрекъснато работят усърдно и вярват в компанията, че изпълняват задълженията си добре и педантично и вършат *всичко*, което искат от тях и *нищо* друго, а именно това е нужно на компанията. Грийн не признава, че тези хора имат подходяща квалификация и блестящи данни за местата, на които са издигнати.

Най-малкото, те изглеждат с подходяща квалификация за новите си места по времето, когато ги повишават. Понякога стават грешки: прогнози не се потвърждават, хора се провалят; човек се изморява, волята му отслабва, съсипва го новата отговорност в работата или новите проблеми в къщи, престава да действа според очакванията и тогава се появява леко нарушаване на функциите на кадровия състав. Отново някой получава нервно разстройство, а друг (на когото завиждат съперници и подчинени) подава оставката си (негласно опозорен), за да намери работа в нова компания; отива в глуха линия, за да даде възможност на следващия да пробие; пенсионира се без време или си пръсва черепа с куршум. Бих казал, че периодично имаме единични прояви на различните фази: човек получава нервно разстройство, отива в глуха линия, подава си оставката или се пенсионира и след това си тегли куршума — въпреки че не мога веднага да посоча за пример някой, който е успял да премине през всички стадии на поражението. Компанията надживява всички неуспехи.

Докато останалите хора с високи постове се товарят с работа и вярват в компанията, Грийн се товари с притеснения и все още се опитва да вярва в себе си. Отвреме-навреме той е страстно увлечен по Милдред — младо разведено момиче от неговия отдел, което помага в координирането на производството — и често я изненадва в кабинета или по пейките в асансьорите, като я целува внезапно и шумно по устата, правейки винаги някаква пренебрежителна забележка на висок

глас, за да подчертае безразличието си — предполагам, само ако има кой да види, че го върши. Друг път той преминава край нея, без да ѝ обърне внимание, или ѝ прави кратка критика за работата, или за бъркотията по бюрото ѝ, като я унижава и наранява жестоко, без да му е дала повод. А тя, разбира се, в отговор на това го обожава и се смразява от страх. Мисля си, че Грийн иска всички хора да го възприемат по същия начин, — да го обожават и да се смразяват от страх.

Мисля, че той е не по-малък страхливец от мене; и въпреки това е единственият човек в компанията, който има достатъчно смелост да се държи непочтително. Завиждам му за това: аз съм сърдечен и любезен с много хора, които ненавиждам (мисля, че съм сърдечен и любезен почти с всички, освен с бивши любовници и с членовете на моето семейство); приятелски пробутвам смешки на няколко търговски посредници, които адски ме вбесяват и ме карат да губя много от времето си с техните нелепи, противоречиви искания; напивам се с други, които ме отегчават и дразнят, ходя на техните оргии със секретарки, келнерки, продавачки, домакини, медицински сестри, манекени от Оклахома и стюардеси от Пенсилвания и Тексас; има двама мъже и едно момиче в моя отдел, които искам да уволня, и има дни, в които истински желая да се отърва от тях; но се опитвам да не показвам чувствата си и вероятно никога няма да направя нещо против когото и да е от тях, само ще продължавам унило да се надявам да изчезнат по собствено желание; радвам се, че Марта, нашата побъркана машинописка, не е в моя отдел, докато се побърква — иначе нямаше да имам нито нерви, нито представа какво да правя с нея, преди окончателно да се разнебити; има един колега — ръководител от търговския отдел, с когото обядвам един-два пъти в месеца и на когото искрено желая да пукне. (Веднъж годишно го каним на вечеря, но винаги заедно с много други хора, и всяка пролет той ни дава обяд на проклетата си яхта.) Познавам толкова много хора, с които искам да се държа лошо — но просто съм безхарактерен.

От друга страна, Грийн е известен с прямотата и нелюбезността си (подозирам, че е пряк *точно* за да бъде нелюбезен). Той предпочита да направи лошо впечатление, вместо — никакво. Усилено се старая да пренебрегва хора от своя ранг и по-низши. Създава напрежение, ужас и неловкост в една организация, която цени хармонията; опасява се от

неразбирателствата, крие провалите и замазва конфликтите и личната неприязън. Напада и се брани. Атакува другите и изпитва жал към себе си.

Хората в компанията например се стараят да намаляват търканията (окуражават ни да се въртим около колегите си осем часа на ден като самосмазващи се сачмени лагери, внимаващи да не се сблъскат и одраскат) и да избягват откритите разправии. Смята се за много по-добър тон да водим битки подло, зад гърба, вместо да стигаме до пряко сблъскване, при което да се дава външен повод за оплакване. (Можеш да отречеш скритите нападки, да излъжеш за съществуването им, да омаловажиш значението им, но откритият спор е пред свидетели и трябва да бъде разрешаван от някой, който намира положението за плачевно.) Всички ние се обръщаме приятелски един към друг, на равнището на първото име, особено към хората, които ненавиждаме (колкото повече ги ненавиждаме, толкова по-приятелски гледаме да се държим); за жените и децата ни също разпитват фамилиарно, по име — дори хора, които никога не са ги виждали или са ги виждали само веднъж. Правото на тази поза на удобна интимност не се разпростира надолу до секретарките, машинописките или куриерите, нито повече от две равнища нагоре в управителната йерархия. Мога да наричам Джек Грийн — Джек, Анди Кейгъл — Анди и дори Артър Барън — Арт, но не бих се обърнал към повисшестоящ от Артър Барън по друг начин, освен с „господин“. Това би било не само опасно, но и грубо, а аз винаги се чувствавам несигурен, когато съм груб (с всички, освен с членовете на семейството си) — дори когато това не представлява опасност. Дори Джейн от отдел „Изкуство“ все още почитателно ме нарича „господин Слоукъм“, като се срещаме (понякога след уговорка по телефона, ако съм настроен особено лекомислено) и се занасяме в някой от задните коридори; а Джейн и аз сме стигнали вече доста далече в разговорите си. Имах навика да окуражавам момичетата, които свалях, да ме наричат по име, но от опит научих, че винаги е по-добре, по-сигурно и по-ефикасно да запазваш разстоянието между началника и подчинения, между работодателя и работника — дори в леглото. (Особено в леглото.)

Почти никога не уволняват хора от компанията; ако те преждевременно станат неподходящи или ненужни, насърчават ги да

се пенсионираат рано или грижливо ги преместват на фиктивни, маловажни, новосъздадени постове с недействителни функции и без власт, където те стоят покорно и се чувствуват нещастни; почти винаги им дават по-малки и по-неудобни кабинети, понякога делят кабинет с друг човек; или пък ако все още са твърде млади, просто ги насърчават открито (същевременно учтиво) да си потърсят по-добри служби в други компании и след това — да си подадат оставката. Дори добре ориентираният млад управител на клон с бляскаво бъдеще, който се напи един следобед, прилоша му и повърна в плувния басейн на хотела по време на конференцията на компанията във Флорида преди две години, не бе уволнен, въпреки че всеки знаеше, че няма да му разрешат да остане. Той също го знаеше. Вероятно никой не му го беше казал. Но той си знаеше. И четири седмици след свършването на конференцията си намери по-добра служба в друга компания и подаде оставка.

От друга страна, Грийн наистина уволнява хора — най-малко двама-трима души годишно — и не го пази в тайна; в действителност той си поставя за цел незабавно да разгласи навсякъде, че *е уволнил* някого. Често уволнява без каквато и да е причина, само за да се заговори за него или да ни постресне за известно време. Почти всички ние, които никога няма да постигнем нещо наистина значително тук, включително и Грийн, сме склонни да изпадаме в летаргия и да се прилепваме лениво към ентусиазма и новите идеи, с които безопасно сме изкретали миналата година. Това е една от причините, поради които ние никога няма да постигнем нищо значително. Повечето мъже, които наистина стигат до върха, са настойчиви усърдни работници, дори ако нямат никакви други качества (и често те нямат никакви други качества. Ха-ха.).

Понякога хората, които Грийн уволнява, са хора, които той лично харесва, чиято работа е достатъчно добра (може би точно това е причината, поради която фактически ги уволнява — че не намира причина). След това започва да изпитва състрадание и да става сериозно загрижен за тежкото им положение (сякаш не той е човекът, който го е създал). Тогава полага големи усилия да им търси друга работа на друго място в компанията. Обикновено не успява, защото стремежът му към хитра изгода бързо заменя първоначалната му (и

нетипична) доброжелателност и подходът му става злобен и противен на намеренията му.

„Той е идеален за тебе — това е един от методите, който Грийн използва да препоръча някого от своя отдел на шефа на друг отдел. — Просто не го бива за мене.“

След като веднъж изтъкне това на достатъчно много места, забравя за хората, които е уволнил, и те си отиват.

Той е очарователен (Ха-ха!). На важните пленарни заседания на компанията, които се провеждат на всеки три месеца извън града в луксозен хотел на някой курорт или в някой тапициран с плюш провинциален клуб, прочут с хубавите си игрища за голф, обикновено шефовете на клонове и отделни (така поне казват) не спорят, не се оплакват и не изразяват на висок глас недоволството си от съвместната работа или от различните си гледни точки. Но Грийн прави това: Грийн критикува, подиграва се и нетърпеливо очерня другите, като винаги горещо протестира срещу каквото и да било намаляване на бюджета му или срещу нови ограничения в дейността му. После съжалява за това. Грийн клати лодката силно, а след това го е страх, че ще потъне. Той е по-начетен от повечето хора в компанията и си дава вид на високомерен изтънчен интелектуалец, което притеснява малко дори Артър Барън и кара Анди Кейгъл и всички от отдел „Продажби“ да се чувствуват прости и загубени. (Аз съм много по-образован от Грийн и мисля, че съм и по-интелигентен, но той говори гладко и е нахален, а аз не съм.) Новините за находчивостта и безочливото поведение на Грийн по време на тези заседания (Грийн изобщо не играе голф) обикновено стигат и до нас (главно чрез самия Грийн) и често ние изпитваме гордост, че работим за него; но аз зная, че той се измъчва всеки път от страх да не би най-после да е прекалил. Грийн се безпокои, че никой от важните хора в компанията не го харесва истински, и той е прав; но не е прав, когато прави предположение, че това е само поради завист. (Наистина е трудно да го заобича човек.) Освен това има много други тревоги, които обземат Грийн, защото компанията е голяма и в нея работят главно протестанти.

Грийн например се страхува от Филип Рийвс — плах, недостатъчно добре платен млад служител от отдела на Грийн — и това страшно ме забавлява, защото зная, че Филип Рийвс, който е протестант, англичанин и е завършил университета в Йейл, се страхува

от Грийн и двамата ми се оплакват един от друг. Рийвс споделя с мене, защото мисли, че съм способен, честен и непретенциозен; той знае, че пия, лъжа и доста ходя по курви, затова чувствава, че може да ми се довери.

„Всеки път, когато трябва да отида в кабинета му, изпадам в ужас — оплаква ми се Рийвс от Грийн. — Той прави някаква саркастична забележка още в мига, когато влизам, и аз не съм способен да измисля нищо разумно в отговор. Замръзвам. Сякаш се парализирам от ужас. Единственото, което правя, е да кимна, да поклатя отрицателно глава или да измъкна нещо в отговор на въпросите му — стоя почти онемял, с идиотска усмивка на лицето, докато той продължава да сипе хапливи забележки. Не мога да кажа, че го виня. Но след това се мразя, че съм се държал като глупак с вързан език.“

„Всеки път, когато трябва да говоря с него в кабинета си, изпадам в ужас — оплаква се Грийн от Филип Рийвс. — Предполагам, че е поради прекалено добрите му обноси и еснафското му добро възпитание. Мога да се справям с прекалено добри обноси, мога да се справям и с добро възпитание, но не мога да се справям с добри обноси и добро възпитание *едновременно*. Това ме изкарва от релси и сякаш слушам да плямпа някой напълно видиотен чужд човек, като се чувам какво говоря и разбирам какво върша. Обикновено щом влезе, му подхвърлям безобидна смешка, която да предразположи и двама ни, а той само се спира и ме гледа втренчено с ледена, високомерна усмивка на лицето. Не мога да измъкна отговор от него. Толкова се раздрънквам, че в стремежа си да се държа приятелски, започвам да правя глупави забележки една след друга, но той стои неподвижно, горделив и пренебрежителен, и чака да свърша. Вероятно вече ме презира, но не го виня. Бог знае, че той не прави нищо, с което да ме предразположи, кълна ти се. Но след това се мразя, че съм се държал като глупак и съм проявил слабост. Чудя се защо не го уволнявам. Та това би означавало да приема, че съм се провалил — ето защо; въпреки че работата му е *наистина* безобразна.“

Не казвам на никого от тях за другия (въпреки че се опитвам да окуражавам Рийвс.) Не биха ми повярвали и няма да има никакъв смисъл. Просто всеки от тях вече си има едно на ум — поне това е ясно — и нищо не е в състояние да промени едното на ум, което се появява между двама души и обикновено остава за цял живот.

Грийн си има едно на ум и за мене.

„Мисля, че са решили да ме уволнят — внезапно изплюва камъчето той. — Кейгъл е човекът, от когото трябва да се отърват, но мисля, че той и Хорас Уайт са ги разубедили. Той ти е приятел. Чуваш разни работи. Иди при Кейгъл, Браун или някой друг и разбери какво става. Или ще те уволня.“

Не мисля, че Грийн сериозно възнамерява да ме уволни (но не оставам сигурен в това прекалено дълго време. Съвсем не съм сигурен в това през дните, когато знам, че е в лошо настроение и виждам вратата на кабинета му да стои дълго затворена). Знам, че Грийн ме харесва, макар да не сме близки и споделя с мен; знам, че харесва работата ми и начина, по който ръководя отдела си в негов интерес. Знам и това, че Грийн се страхува от Анди Кейгъл, който ме харесва и може да се помъчи да ме защити, страхува се и от Артър Барън, който също ме харесва (струва ми се, че ме харесва, Артър Барън се държи с всеки така, сякаш го харесва — дори с хора, които знам, че не харесва — така че как мога да бъда сигурен?) и може да попречи на Грийн да ме уволни. В същност Кейгъл се закле, че ще ме защити, ако някога Грийн реши да се отърве от мене, че веднага ще ме вземе в своя отдел с много по-висока заплата — просто напук на Грийн, така че се чувствавам в безопасност, докато обаче не отида при Кейгъл да разуча каквото мога за Грийн и не го чуя да казва в момента, когато влизам в кабинета му:

„Мисля, че вече са решили да ме уволнят.“

И къде ще се дяна, ако това се случи?

* * *

Като шеф на нашия отдел „Продажби“ Анди Кейгъл има много силна позиция в компанията и сега се страхува, че може да я изгуби.

Навярно е прав. Дори името му е някак сбъркано. (Наполовина сбъркано. Андрю е горе-долу добре, но Кейгъл?) И дрехите му са такива. Няма вкус нито за цветове, нито за модели, нито за материя — костюмите, палтата и ризите не му стоят достатъчно добре. Започва да носи ярки памучни материи и леки вълнени платове месеци след като другите са се прехвърлили на лен и кеневир или са се върнали към

камгарни платове и тънки летни материи. Носи ужасни кафяви обувки на дупки, изрязани във формата на *fleur-de-lis*. Носи къси чорапи (и ми се иска да крещя или да го ритна, когато му видя глезените). Кейгъл е набит мъж, малко по-нисък от среден ръст, и тазобедрената става на единия му крак е изкълчена по рождение (това също не го разкрасява); той леко накуцва.

Кейгъл е способен и опитен, но това вече е без значение. От значение е, че няма лустро. Обноските му не са добри. Липсва му остроумие (шегите, които прави както и смешките, които разказва, са тъпи), не е завършил колеж и не може да общува достатъчно гладко с хора, които са завършили колеж. Знае, че е непохватен. Той е екстровеертен тип, но не от контактните, а от нервните екстровеертни типове, и то от най-долна проба (особено за други нервни екстровеертни типове) и по тези причини може би е обречен.

Кейгъл е един от онези жалки хорица, които започват от калта, а после се издигат нагоре — и му личи. Той се е издигнал сам и не може да прикрие това. Знае, че не тежи на мястото си, но не знае кога или защо, нито знае как да се промени, за да тежи на мястото си така добре, както трябва. Просто е недодялан и знае, че е недодялан (въпреки че е толкова *недодялан*, че не знае точното значение на тази дума; но Грийн знае значението ѝ и аз също го зная.) Оценяват високо работата му като шеф на отдел „Продажби“, но това едва ли има значение. (Вече нищо не може да ни навреди непоправимо.) Той мисли, че оценката има значение. Изглежда, наистина мисли, че това, което прави, е по-важно от това, което представлява самият той, но аз зная, че греша и че на красивата графиня Консуело Креспи (ако изобщо съществува) винаги ще бъде отдавано по-голямо значение, отколкото на Алберт Айнщайн, на мадам Кюри, на Томас Алва Едисон, на Анди Кейгъл и на мене.

Кейгъл изповядва лютеранство и е ревностен противник на католицизма, което ми доверява с лицемерен, престорено плачевен глас, когато сме насаме. Той открива малките събрания, на които присъствуват търговските посредници — католици, като се мъчи да внушава „другарско“ чувство — с шеговити подмятания за папата. Шегите са несклопосни и никой не се смее. Посъветвах го да ги прекрати. Каза, че ще го направи. Но продължава. Изглежда, че не може да се удържи.

Кейгъл се чувства неудобно с хора, които са от неговия ранг или стоят по-високо. Челото и горната му устна обикновено се изпотяват, а в ъгълчетата на устата му се събират мехурчета слюнка. Той чувства, че не е от тях. Не се държи много непринудено и с хората, които работят за него. Опитва се да им внуши, че е като тях. Това е груба (и недодялана) грешка, защото търговските му посредници и управителите на клонове не желаят той да се идентифицира с тях. За тях той представлява управата; и те знаят, че почти изцяло зависят от благоволението му, с изключение на няколко търговски посредника — с по-нисък от неговия ранг, но с по-висок произход, тъй като са от много добри семейства — те общуват достатъчно гладко с висшата управа на компанията, от чието благоволение пък зависи *той* и това го кара да се чувства притиснат и хванат в клопка.

Кейгъл разчита на Джони Браун, от когото се страхува и на когото не се доверява, да строява търговските посредници (да играе вместо него ролята на плашило). Браун се справя с тази задача успешно и с голямо удоволствие. (Браун е роднина на Блек, понеже е женен за племенницата му.) Успехът на Браун в сплашването на търговските посредници само увеличава несигурността на Кейгъл и отслабва чувството му за контрол над тях. Кейгъл е убеден, че Браун гледа да заеме мястото му, но му липсва смелост да се изправи лице с лице срещу Браун, да го премести или да го уволни. Кейгъл (благоразумно) избягва открит конфликт с Браун, който се държи грубо и войнствено почти с всички — особено следобед, ако си е пийнал по обяд. Кейгъл предпочита да направи ненужно служебно пътуване извън града вместо да има открит конфликт с някого за каквото и да било и обикновено си скалпва извинения, за да замине — винаги когато проблемите му тук или в къщи с жената и децата се превръщат в криза, която той иска други да оправят. Надява се, че докато се върне, работата ще бъде свършена — и обикновено така и става.

С изключение на Браун (когото Кейгъл мрази, не му се доверява и от когото се страхува, без да може да му направи нещо), Кейгъл се мъчи да харесва всеки, който работи за него и да накара всеки да го харесва. Не му се иска да наказва търговските си посредници или да ги порицава, дори когато ги хване той (или Браун), че обсебват от парите за служебни разходи или че го лъжат за служебните си телефонни

разговори и пътувания. (Самият Кейгъл лъже за служебните си пътувания и като всички нас вероятно обсебва поне мъничко от парите за служебни разходи.) Той няма желание да се отърве от хората — дори от тези, които се оказват пияници — като Ред Паркър, или стават неподходящи по някаква друга причина. Често се чува да го критикуват за това. (И то точно тези хора, от които други хора искат той да се освободи.) Той например няма да пенсионира Ед Фелпс, който иска още да виси тука. („Ще изхвърля половината от тези нагли кучи синове право въвн по гол задник — обича да се хвали на висок глас Браун пред мене и Кейгъл, сякаш предизвиква Кейгъл да направи същото. — А другата половина от тези мързеливи копелета ще държа под око.“)

Кейгъл отчаяно иска да бъде популярен сред тези „нагли кучи синове“ и „мързеливи копелета“, които работят за него — дори сред чиновниците, секретарките и машинописките, затова прави всичко възможно да провежда разговори с тях — в резултат на това те го презират. Колкото повече го презират, толкова повече се мъчи да бъде добър към тях; колкото по-добър е към тях, толкова повече го презират. Има дни, в които отчаянието му е така голямо, че той става почти неспособен да мръдне навън от кабинета си или да позволи на когото и да е (освен на мене) да го види.

Държи вратата си затворена за дълги периоди от време, изобщо пропуска обяда, вместо поне да позволи на секретарката да го донесе, и гледа да свърши каквото може по телефона.

Кейгъл се държи непринудено с мене (дори в лошите си дни) и аз се държа непринудено с него. Понякога той изпраца да ме повикат, само за да потвърдя или опровергая някои слухове, които е чул (или пуснал), само за да му помогна да се освободи от притесненията си и от срама си. Не го подлагам на изпитание, нито го заплашвам; не го затруднявам — напротив, той знае, че му помагам (или се опитвам да му помагам) да се отърве от затруднения, създадени от други. Кейгъл ми се доверява и знае, че е в безопасност, щом е с мене. Вече не ме е страх от него. В същност чувствавам, че мога да го изплаша, когато си поискам, защото в сравнение с мене той е слаб, а в сравнение с него аз съм силен и отвреме-навреме, когато ми се доверява, изпитвам някакво мръсно желание да го шокирам внезапно и да го накарам вечно да се гърчи от някоя брутална, неочаквана обида, или пък да ритна куция му

крак. Това е странна смесица от дива ярост и жестока ненавист, която се надига в мене и трябва да бъде потискана — и аз не знам откъде се появява и колко дълго ще мога да я овладявам.) Кейгъл е загубил вяра в себе си; това може да му бъде в ущърб, защото хората тук, както хората навсякъде са способни да проявят малко жалост и никакво състрадание към падналия.

Жал ми е за Кейгъл (сякаш вече съм го обидил или съм ритнал злобно сакатия му крак — зная, че рано или късно това ще се случи, защото желанието ми понякога е много силно), както ми е жал за самия мене. Жал ми е за него, защото, общо взето, той е почтен човек — нищо че не е особено блестящ и обожаван. Наистина се безпокоя за него често и му съчувствувам, защото се държи добре с мене от деня, в който дойдох да работя тук за Грийн, и още продължава да се държи добре. Той облекчава работата ми. Разчита на преценката ми, вярва на думата ми и ме поддържа в споровете с търговските му посредници. Много от търговските посредници, особено новите, изпитват страхопочитание пред мене, защото усещат, че действувам под негова закрила. (Сигурен съм, че част от старите, чиито работи не вървят, ме обвиняват, че съм му помогнал да ги съсипе.) В тези разногласия с неговите търговски посредници неизменно аз съм прав, а те са криви. Аз съм търпеливият, практичният, разумният, докато те са невъздържаните и нахалните. Лесно ми е да бъда практичен и разумен в подобни случаи, тъй като служебните проблеми, които ги заплашват, не представляват ни най-малка опасност за мене.

Кейгъл често подхвърля шеговито пред Артър Барън и други важни хора — понякога дори в мое присъствие, — че ще бъда много по-добър от Грийн, ако заема мястото му; ако го казва пред мене, той сякаш се радва, че върши шмекерия, защото съм го помолил да не прави това. Не съм сигурен дали Кейгъл наистина вярва, че ще бъда по-добър от Грийн, или просто прави приятелски жест, който според него е чест за мене, а ако мълвата стигне до Грийн, ще го ядоса и притесни. Аз също презирам малко Анди Кейгъл, защото е добър с мене и вече не ме плаши.

* * *

Правя всичко възможно, за да прикрия това (въпреки че често с учудване откривам в саркастичните си и поучителни забележки по-голяма злоба, отколкото съм влагал. Вътре в мене, изглежда, има нещо като ужасен шанкър, който заплашва да избликне навън и да плъзне по Кейгъл — както си живее куц и несъвършен). Правя всичко възможно да му помагам и да го защитавам почти при всеки удобен случай. Аз съм човекът, който често дори предлага да предава на Джони Браун неговите забележки и указания, които той не смее да каже лично — въпреки че ако мога, никога не рискувам да имам вземане-даване с Браун, след като е обядвал. Както всички, които познават Браун, гледам да не му се мяркам пред очите след обяд (освен ако не ми трябва, за да го привлека на моя страна в спора си с някой друг), когато очите му са кървясали, станал е раздразнителен и капризен от пиенето и е изпаднал във войнствено настроение. Щом на Браун му докривее и уискито вътре в него заработи, той прави впечатление на човек, готов да предизвика юмручен бой. Няма съмнение, че ще се справи при широкия си гръден кош и големите яки ръце. Няма съмнение също така, че Браун обикновено е прав.

Повтарящата се (периодично повтарящата се) вражда между Кейгъл и Браун е заради отчетите от проучването на пазара. Търговските посредници с неохота попълват едни малки печатни розови, сини и бели формуляри (розови за предполагаеми клиенти, сини за текущи спогодби, и бели за стари спогодби — за такива, които са приключили, но отново са перспективни, макар и не с предишното значение) — в тях описват подробно и с известни надежди търговските проучвания, които са направили (или представят за направени). Търговските посредници с неохота се залавят с документация, сложна от писането на ордери; те особено мразят да подготвят отчети за служебни разходи и закъсняват със седмици, а понякога и с месеци. Търговските посредници предварително знаят, че повечето данни, които ще впишат в отчетите си за пазара, ще бъдат неверни. Браун е на мнение, че тези отчети са губене на време за всички и няма желание да принуждава търговските посредници да ги попълват. Кейгъл се страхува от Браун и няма желание да принуждава Браун да принуди търговските посредници да ги попълват.

Обаче Артър Барън иска отчетите. Артър Барън няма друг начин, по който да се запознава с това, което търговските посредници се канят

(или казват, че се канят) да правят и няма друг по-достоверен източник, на който да гради собствените си решения и отчети, дори ако долавя, че източникът на информацията, върху която гради решенията си и подготвя отчетите си, е изтъкан от лъжи.

Опитвам се да се държа настрана от това, правя се на наивен и с разбиране съчувствувам на засегнатите. Предпочитам да седя в кабинета си и да пиша, да драцця, да флиртувам по телефона с Джейн или да говоря с едно добро момиче на име Пени, което отдавна познавам; или да класифицирам хората от компанията и да чертая Схемите на щастието, вместо да се забърквам в това. Не ме е грижа и няма защо да ме е грижа за отчетите от проучванията. Работата е дребна; и все пак, изглежда, е от тези дребни работи, които могат да съсипят един-двама души и аз не виждам как при това положение бих могъл да спечеля благоволенieto на някого, без да загубя благоволенieto на друг. Затова благоразумно се стремя да се държа колкото се може по-настрана, въпреки че съумявам сегиз-тогиз да спомена на някой търговски посредник, с когото се случи да бъда, че Кейгъл, Браун или Артър Барън са питали за неговите отчети и че е особено спешно да ги представи колкото се може по-скоро за проучване и преценка. (Не съумявам да спомена — и никога няма да съумея, — че те мислят това за губене на време за всички, освен за мене.)

Така че между другото правя каквото мога за Кейгъл (и за Браун) (и за Артър Барън). Съветвам го, нося му от други места на компанията клюки, новини и поличби, които намирам ценни или важни за него.

— Какво се чува? — иска да знае той.

— За какво?

— Знаеш за какво.

— Какво искаш да кажеш?

— Господи! — оплаква се той. — Някога беше искрен с мене.

Сега и на теб не мога да разчитам.

— Какви ги приказваш?

— Чух, че ще ме изхвърлят и ще вземат на мое място Браун.

Подшушнаха ми го в Денвър.

— Лайно с лайно.

— Харесва ми твоята честност.

— И на мене ми харесва твоята честност.

Кейгъл прави машинално горчива гримаса и прекосява, леко накуцвайки, килима в кабинета си, за да затвори вратата. Усмиввам му се в отговор и се разполагам удобно в голямото му кожено кресло. Винаги се чувствавам много сигурен и недосегаем, когато седя вътре в нечий кабинет при затворена врата, а Кейгъл, Грийн или Браун стоят отвън и се притесняват какво става вътре. Кейгъл не подхожда на своя пищен кабинет, който е ъглова стая. Като се връща и сядна на бюрото, изглежда нервен и се опитва да се усмихне.

— Не, сериозно, ти чуваш всякакви работи — казва ми той. — Нищо ли не си чул?

— За какво?

— За мене.

— Не съм.

— Едно пиленце ми каза, че с мен е свършено. Ще послушат Грийн и Хорас Уайт и ще се отърват от мене. Браун взема мястото ми.

— Кой ти каза това?

— Не мога да споменавам имена. Подшушнаха ми го едни хора в Денвър, които искат да се запази в дълбока тайна. Вярно е. Давам честната си дума.

— Пак ти казвам, че си лайно.

— Не съм.

— Никой от кантората в Денвър няма как да научи подобно нещо, нито пък ще ти го подшушне, ако знае.

— Е, добре, не беше в Денвър. Останалото е вярно.

— Страшно лъжеш — казвам му аз. — Ти си най-безочливият лъжец в компанията. Не мога да си представя как си се оправял като търговски посредник.

Кейгъл се ухилва, за да покаже, че оценява хумора ми, след това отново се начумерва.

— Браун ти казва някои неща — заявява той. — Не е ли правил намеци?

— Не — поклащам отрицателно глава. (Всеки си мисли, че аз знам всичко.)

— Ти знаеш всичко — каза ми Браун. — Какво става?

— Не знаех дори, че става нещо — отговорих аз.

(Джейн ме попита:

— Какво става? Вярно ли, че щели да премахват целия отдел „Изкуство“?

— Няма да им позволя да те махнат, гълъбче — отговорих аз. — Дори ако се наложи да ти плащам заплата от джоба си.)

Отново поклащам отрицателно глава:

— Сигурно това не е вярно. Никога няма да сложат Браун на твоето място. Той се кара с всички.

— Значи, си чул нещо! — възкликва Кейгъл.

— Не, не съм.

— Кого ще сложат?

— Никого. Анди, защо не оставиш фъшкиите и не се запретиш да работиш, щом наистина толкова се притесняваш? Щом наистина толкова се притесняваш, защо не почнеш да вършиш това, което трябва да вършиш?

— Какво трябва да върша?

— Това, което трябва да вършиш. Престани да бъдеш доброто момче за всички, които работят при тебе. Не те бива за това и никой не иска това от тебе. Сега си член на управата. Работната сила в отдела ти е твой враг; те не са ти приятелчета и от тебе се иска да ги гониш като роби. Браун е прав.

— Не ми харесва Браун.

— Той си знае работата. Накарай Ед Фелпс да се пенсионира.

— Няма.

— Хорас Уайт иска да направиш това.

— Фелпс е вече стар човек. Той не иска да напуска.

— Точно за това трябва да го изхвърлиш.

— Синът му се разведе миналата година. Снахата наскоро отведе внучката му в Сиатъл. Може би никога вече няма да види момиченцето.

— Всичко това е много тъжно.

— Колко ѝ струва на компанията да го държи още, дори ако не върши нищо?

— Дреболия.

— Тогава защо да го карам да се пенсионира?

(Кейгъл има право и безкрайно много ми допада с това, че позволява на Фелпс да остане. Фелпс е стар и бездруго скоро ще умре или ще бъде твърде болен, за да идва.)

— Защото е надхвърлил официалната възраст за пенсиониране. И защото Хорас Уайт иска това.

— Не ми харесва Хорас Уайт — отбелязва кротко и не на място Кейгъл. — И той не ме харесва.

— Той също си знае работата — подчертавам аз.

— Как мога да кажа такова нещо на Ед Фелпс? — иска да знае Кейгъл. — Какво бих могъл да му кажа? Ти би ли направил това вместо мене? Не е много лесно, нали?

— Накарай Браун да го направи — предлагам аз.

— Не.

— Това си е твоя работа, а не моя.

— Обаче не е много лесно, нали?

— Затова ти плащат толкова много.

— Не получавам чак толкова много — отплесва се той почти машинално от темата. — Като се имат предвид данъците и другите работи.

— Получаваш, получаваш. И престани непрекъснато да пътуваш. На никого не харесва това. Какво, по дяволите, си правил в Денвър цяла седмица, като там не е ставало нищо особено, а ти трябваше да бъдеш тук, за да организираш подготовката на следващата конференция и да работиш по проектите за продажби?

— Наредих на Ед Фелпс да работи за конференцията.

— Много работа ще свърши.

— А моите проекти за продажби са винаги объркани.

— Няма значение. Поне ги представяй.

— Нещо друго?

— Играй повече голф. Разговаряй с Ред Паркър и си купи син блейзер. Купувай си по-хубави костюми. Когато си в кабинета, не си сваляй самото и си връзвай здраво вратовръзката около врата — там ѝ е мястото. Господи, поне се погледни. Предполага се, че заемаш висок пост.

— Не споменавай божието име напразно — шегува се той.

— И ти недей.

— Отчетът ми за продажбите е добър — спори с мене Кейгъл.

— Нямах ли някое хубаво спортно сако? — питам го сериозно аз.

— Боже господи, какво значение има хубавото спортно сако?

— Има по-голямо значение от добрия отчет. Никой не ходи в службата си облечен в сако с кожени кръпки на лактите, освен в почивен ден. Намери си черни обувки към сините и сивите костюми. И престани да се возиш из града в тази огромна таратайка.

— Добре — съгласява се той с мрачна, смирена усмивка, изпуктява с престорено учудване и се предава. — Ти победи.

Надига се бавно и отива към закачалката в ъгъла на кабинета, за да си вземе сакото.

— Обещавам. Ще си намеря син блейзер.

Ще му бъде много голям, отсега зная — провиснал на раменете, широк и раздърпан на гърдите; сигурно ще си намери син камгарен блейзер горе-долу когато всички останали се прехвърлят на мохер, шантунг или се върнат към ярките памучни платове, шотландското каре и тънките вълнени платове. Подозирам, че за него вече е твърде късно; подозирам, че не е по силите му (ако изобщо някога е било по силите му) да се променя, за да бъдат доволни другите. За момента обаче (докато съм все още с него) проявява старание: закопчава горните копчета на ризата си, стяга плътно възела на разхлабената си вратовръзка и си облича сакото. То е ужасно — от имитация на туид, с кръгли велурени кръпки на лактите.

— По-добре ли е? — иска да знае той.

— Не особено.

— Ще изхвърля тези кафяви обувки.

— Струва си да ги изхвърлиш.

— Как се държи Грийн с тебе напоследък? — пита между другото той.

— Доста добре — отговарям. — Защо?

— Ако беше в моя отдел — подхвърля той с предпазлив и вече по-уверен тон, като започва да се усмихва дяволито, — щях да ти разреша на следващата конференция да произнесеш колкото си искаш речи. Търговските посредници винаги се интересуват много от мнението ти и от работата, която вършиш за тях.

— Всичко хубаво! — отговарям аз. — Пак ще се видим.

И двамата се смеем, защото всеки от нас знае какво иска другият, какви страхове има и къде му е болното място. Кейгъл знае, че искам да запазя службата си и да ми бъде позволено да произнеса реч на следващата конференция на компанията. (По дяволите — това е въпрос

на чест и акт на признание, дори ако трае само три минути; аз съм си го заслужил и си го искам — нищо повече!) А аз зная, че Кейгъл има нужда от помощта ми, за да се защитава от Грийн (и от Браун), (и от Блак), (и от Уайт), (а също така и от Артър Барън).

— Нали ще ми кажеш, ако чуеш нещо? — пита той, когато вървим към вратата.

— Разбира се, че ще ти кажа — уверявам го аз.

— Но не разпитвай — предупреждава ме той с невесело, мрачно подхилване. — Може да подушат нещо.

Смеем се.

* * *

Все още хихикаме, когато Кейгъл отваря вратата на кабинета си и виждаме моята секретарка да говори с неговата секретарка.

— Ах, господин Слоукъм — пропява тя весело, защото има този навик и аз искам да се отърва от нея. — Господин Барън ви вика веднага.

Кейгъл ме дръпва настрана.

— Какво иска от тебе? — пита той уплашено.

— Откъде да знам?

— Върви да видиш.

— Какво мислиш, че се канех да правя?

— И се върни да ми кажеш дали е казал, че се кани да се отърве от мене.

— На всяка цена.

— Нали ще се върнеш?

— Разбира се, че ще се върна. За бога, Анди, не ми ли вярваш?

— Къде отиваш? — иска да знае Грийн, когато минавам край него по коридора на път за кабинета на Артър Барън.

— Артър Барън ме вика.

Грийн забавя ход, спира и ме поглежда ужасено; единственото, което мога да направя, е да се удържа да не му се изсмея в лицето.

— Какво иска пък от тебе? — интересува се Грийн.

— Нямам представа.

— Най-добре върви да видиш.

— Точно това мисля да направя.

— Остави проклетата си ирония — озъбва се сърдито Грийн и аз навеждам очи, засрамен и унижен от неговата ярост. — Дори не съм сигурен, че ти имам доверие.

— Извинявай, Джек — измънквам аз. — Не исках да бъда груб.

— Ще дойдеш при мене веднага щом свършиш разговора си с него — заповядва той. — Искам да знам какво ти е казал. Искам да знам дали ще ме уволнят, или не.

— За какво ти говори Кейгъл? — пита ме Браун, когато се сблъсквам с него.

— Искаше да знае какво си правил, докато е бил в Денвър.

— Поправях му грешките и пазех проклетото му място, това съм правил — злобно отговаря Браун.

— Точно това му казах и аз.

— Лъжец — заявява доволно Браун.

— Джони, точно за това ми плащат.

— Но всички знаят това...

— Е, и?

— ... така че предполагам, то е без значение.

— Дипломат съм, Джони, а не лъжец.

— Аха, дипломат. — Браун се съгласява, като се смее рязко и грубо. — Мръсен кучи син.

— Тъкмо идвах да ви видя — казва ми Джейн. — Искам да ви покажа този модел.

Вглеждам се похотливо в зърната на гърдите ѝ.

— Виждам модела ти.

Тя започва да се хили и възхитително почервенява, но аз ставам сериозен.

— Не сега, Джейн. Трябва да се видя с Артър Барън.

— Здравейте, господин Слоукъм — казва ми секретарката на Артър Барън. — Как сте?

— Днес изглеждате особено хубава.

Вратата към кабинета на Артър Барън е затворена и аз не зная как да се справя с това — дали да завъртя топката на бравата и направо да вляза, или да почукам стеснително и да почакам да ме пуснат вътре. Но двадесет и осем годишната секретарка на Артър Барън, която е привързана към мене и има неприятности с мъжа си, ми кима

окуражително и ми прави знак да вляза направо. Завъртам топката внимателно и отварям вратата. Артър Барън е сам; седи зад бюрото и ме поздравява с усмивка. Става и идва бавно към мене, за да се ръкува. Той винаги е много сърдечен с мене (и с всеки) винаги е внимателен и любезен. Въпреки това винаги се страхувам от него. Мисля, че си има едно на ум за мен (както всеки, с когото съм работил през живота си, си има едно на ум за мен) и че винаги ще си го има.

— Здравсти, Боб — казва той.

— Здравсти, Арт.

— Влизай — той безшумно затваря вратата.

— Ето ме.

— Как си, Боб?

— Добре, Арт. А ти?

— Искам да започнеш да се подготвяш — казва ми той — да смениш Анди Кейгъл.

* * *

— Кейгъл ли? — питам аз.

— Да.

— А не Грийн?

— Не.

Артър Барън се усмихва окуражително, с разбиране:

— В същност смятаме, че още не си готов за мястото на Грийн.

В това има учтива ирония, тъй като и двамата знаем, че постът на Кейгъл е по-висок и по-важен, отколкото на Грийн и че Грийн щеше да бъде подчинен на Кейгъл, ако Кейгъл имаше по-силен характер. Предложението ме зашеметява и няколко секунди съм така слисан, че изобщо не ми идва на ум какво да кажа или да направя; какъв израз да придам на лицето си. Артър Барън ме наблюдава с втрещен поглед и чака.

— Никога не съм се занимавал истински с продажби — казвам най-после, съвсем смирено.

— Не искам от тебе това — отговаря той. — Искаме да управляваш отдела. Ти си лоялен, интелигентен, имаш хубав характер и добри трудови навици. Изглежда, добре разбираш тактиката и

стратегията на компанията, добре се сработваш с всякакви хора. Ти си дипломат. Схватлив си, усещаш нещата и, изглежда, си добър администратор. Това не ти ли стига?

— Кейгъл е добър човек, Арт — казвам аз.

— Той е добър търговски посредник, Боб — отговаря Артър Барън, като набляга на разграничението, което прави. — Сигурно ще ти позволим да го задържиш като търговски посредник, ако решим да направим промяната и ако ти решиш, че го искаш.

— Зная, че ще го искам.

— Може би ще ти разрешим да го задържиш дори като помощник или като консултант за някои специални поръчки от хора, с които той може да се разбере. Но той не беше добър ръководител и ние не мислим, че има възможност да се оправи. Кейгъл не се разбира с повечето от нас, а това е много важно за работата му. Той много лъже; Хорас Уайт иска да го махна само защото лъже всички ни. Продължава да пътува прекалено често, въпреки че му казах да стои повече време тука. Облича се ужасно. Още ходи с кафяви обувки. Зная, че това не би трябвало да бъде от значение, но и то има значение, и той досега трябваше да го разбере. Не ми изпраща отчетите от проучванията на пазара.

— Повечето данни в отчетите са неверни.

— Зная това. Но те ми трябва при всяко положение за собствената ми работа.

— Браун отговаря за тях — налага ми се да изтъкна.

— Той не упражнява контрол над Браун.

— Това не е лесно.

— Кейгъл се страхува от Браун.

— И аз се страхувам от него — признавам.

— И аз — признава той. — Но ако той работеше при мене, или щях да го контролирам, или да го махна. Ти не би ли направил така?

— Браун е женен за племенницата на Блак.

— Не бих обръщал внимание на това. Няма да позволим на Блак да се намеси, ако се наложи да направим нещо с Браун.

— Ще ми позволиш ли да го уволня?

— Ако наистина решиш, че ти е необходимо, иначе бихме предпочели да го преместим. Кейгъл можеше да го уволни на времето, но сега Браун вече е схванал спецификата на работата по-добре от

самия него. Кейгъл никога не уволнява никого — дори онези, които са впиянчени, лъжат или са негодни по други причини. Не уволнява Паркър, не пенсионира Фелпс, не се сработва с Грийн. И все още държи на личните си предпочитания, когато наема хора, въпреки че и за това сме го предупреждавали.

— Много работа има — казвам аз.

— Смятаме, че можеш да се справиш с нея.

— А ако не се справя?

— Нека не говорим за това сега.

— Аз искам да знам — казвам с гримаса.

— Ще ти намерим някоя хубава работа на друго място в компанията, ако решиш да останеш при нас, освен ако не направиш нещо скандално или безчестно — но аз съм сигурен, че това не може да се случи. Не искаме да решиш в момента. Това просто беше мое хрумване, което съвсем не е окончателно, затова те моля да го пазиш в тайна. Но ние се опитваме да предвиждаме развитието и искаме да уточним до конференцията какви промени ще правим. Така че помисли си сериозно, разбираш ли, и после ми кажи дали ще приемеш ако решим да махнем Кейгъл и да сложим тебе. Няма да те насилваме да приемеш, ако не искаш — обещавам ти, и няма да те накажем, ако не се съ согласиш.

Той отново се усмихва, става и продължава шеговито:

— Пак ще получиш повишение на заплатата тази година, както и добра парична награда. Но ние смятаме, че трябва да приемеш. Затова нищо не ти пречи да започнеш да се подготвяш, докато вземаш решение.

— Какво трябва да правя?

— Навъртай се около Кейгъл и търговските посредници и се опитай да научиш колкото се може повече за работата им. Реши какви реални цели ще поставиш и какви промени ще трябва да направиш, за да ги постигнеш, ако те сложим шеф там.

— Анди Кейгъл ми харесва.

— И на мене.

— Той е много добър към мен.

— Вината не е твоя. Така или иначе щяхме да го местим. Той сигурно ще бъде по-щастлив, когато работи по специални поръчки за тебе. Ще си помислиш ли?

- Разбира се.
- Добре. Не разправяй за това, чу ли?
- Дадено.
- Благодаря ти, Боб.
- Благодаря ти, Арт.

* * *

— Какво искаше Артър Барън? — настоятелно ме пита Грийн в мига, когато излизам в коридора.

— Нищо — отговарям аз.

— Каза ли ти нещо?

— Не.

— Нещо за мене, искам да кажа.

— Не.

— Добре де, какво ти каза? Ясно, че те е викал за нещо.

— Искаше да му кажа някакви смешки за речта, която синът му ще държи в училище.

— Само за това? — Грийн изсумтява презрително и доволно. — И аз можех да свърша тази работа — подхвърля той. — По-добре от тебе.

„Късно е, миличък“, мисля си в отговор, понеже зная, че мога да го размажа и да го накарам да пълзи по земята като гъсеница, ако някога взема мястото на Кейгъл. Но той наистина ми е повярвал.

— Какво искаше Артър Барън? — пита Джони Браун.

— Искаше да му кажа някакви смешки за речта, която синът му ще държи в училище.

— Продължаваш да бъдеш лъжец.

— Дипломат, Джони, а не лъжец.

— Обаче аз ще разбера за какво те е викал.

— Да почвам ли да си търся работа? — пита Джейн.

— Имам една работа за тебе, съвсем под ръка ми е.

— Ужасен сте, господин Слоукъм.

Тя се смее и цветът на лицето ѝ се променя от притеснение и удоволствие. Цялата сияе предизвикателно:

— По-лош сте от младо момче.

— По-добър съм от младо момче. Ела сега в кабинета ми и ще ти покажа. Кое от момчетата, с които ходиш, има кабинет с канапе като моето и хапчета против забременяване в шкафа за папки?

— Бих искала да дойда — казва тя (и за миг аз се ужасявам, че наистина ще дойде). — Но господин Кейгъл ви чака там.

— Какво искаше Артър Барън? — пита Кейгъл в момента, когато прекрачвам прага на кабинета си и го съзирам да се спотайва с безпокойство в един от ъглите.

Затварям вратата, преди да се обърна и да го погледна. Пак изглежда размъкнат, а това ме притеснява и ядосва. Горното копче на ризата му е разкопчано, възелът на връзката му е една педя по-долу. (За момент аз съм обзет от желание да сграбча с двете си ръце предницата на ризата му и да го разтърсвам, докато не му дойде умът в главата; едновременно с това ме обзема и желанието да ритна колкото се може по-силно кокалчето или глезена на сакатия му крак.) Челото му е мокро от капчици пот, слюнката в устата му вече е почнала да се събира, а по устните му има сух бял прашец — вероятно от хапче против киселини в стомаха.

— Нищо — казвам му аз.

— Нищо ли не каза?

— Не. Нищо особено.

— А за мене?

— Нито дума.

— Сигурен си в това?

— Кълна ти се.

— Дявол да го вземе! — учудено възкликва зарадваният Кейгъл.
— А за какво говорихте? Кажете. Явно, че е искал да те види за нещо.

— Искаше да му кажа някакви смешки за речта, която синът му ще държи в училище.

— Наистина ли?

— Аха.

— И не каза нищо за мене, абсолютно нищо?

— Не.

— Нито за отчетите от проучванията или за пътуването до Денвър?

— Не.

— Виж ти! В такъв случай мога да бъда спокоен. Може дори да стана вицепрезидент тази година. За какво още говорихте?

— Само за сина му. И за речта. И за смешките.

— Тогава сигурно така ми се е сторило! — ликуващо възкликва той. — Знаеш ли какво, може да използвам някоя от тези смешки, ако някой ден помолят някое от децата ми да държи реч в училище.

Той помръква, внезапно лицето му потъмнява от скрита тревога:

— И двете ми деца не ги бива — припомня си унесено на глас. — Особено момчето.

Освен всичко друго, Кейгъл споделя с мене. А аз не съм сигурен дали ми се иска това.

— Анди — казвам внезапно. — Защо не играеш играта по-предпазливо? Защо не се държиш както трябва? Защо не започнеш да правиш това, което другите очакват от тебе?

— Защо? — вика той. — Какво става?

— За да запазиш службата си, ето защо, ако вече не е твърде късно. Защо не се опиташ да работиш? Престани да лъжеш Хорас Уайт. Не пътувай прекалено често. Прехвърли Паркър в друга кантора, щом не можеш да го накараш да спре да пие, и пенсионирай Ед Фелпс.

— Каза ли ти някой нещо?

— Не.

— Тогава откъде знаеш всичко това? Кой ти го е казал?

— Ти — сопвам се аз, вбесен и възмутен. — В продължение на месеци ти непрекъснато ми говориш за това. Така че защо не започнеш да правиш нещо, вместо безкрайно да се притесняваш и да разчиташ на късмета си? Налегни си парцалите, чуваш ли? Наглеждай Браун и се сработвай с Грийн. И защо не вземеш на работа някой негър или евреин?

Кейгъл тъжно се мръщи и няколко секунди размишлява в мрачно мълчание. Аз чакам и се чудя колко от това, което казах, е запомнил.

— Какво ще правя с някаква си маймуна? — пита най-накрая той, сякаш мисли на глас, а погледът му блуждае.

— Не зная.

— Бих могъл да използвам евреин.

— Не бъди толкова сигурен.

— Търгуваме с евреи.

— Може да не им хареса тук.

— Обаче какво ще правя с някаква си маймуна?

— Ще започнеш с това — съветвам го аз — да намериш друго обръщение.

— Например?

— Черен. Ще го наричаш черния.

— Но това е смешно.

— Аха.

— Винаги съм им викал маймуни — казва Кейгъл. — От дете викам на негрите маймуни. От малък им викам така.

— Време ти е да пораснеш, Анди — казвам му аз сериозно и се мъча чистосърдечно да му помогна. — Ти си човек на средна възраст, с две деца и с голяма служба в доста голяма компания. От тебе очакват много. Време е да узрееш. Време е да се замислиш и да започнеш да правиш всички неща, които трябва да правиш. Знаеш ги кои са. Непрекъснато ми говориш за тях.

Кейгъл кимва унесено. Смръщва вежди, като обмисля съвета ми без следа от пренебрежение. Започва да схваща. Наблюдавам го напрегнато и чакам да ми отговори. „Кейгъл, копеле такова! — иска ми се да изкрещя отчаяно, докато той важно размишлява. — Аз се опитвам да ти помогна! Кажеш нещо мъдро! Поне един път в объркания си живот направи разумен извод!“ Той сякаш ме чува, защото най-после взема решение и лицето му светва. Поусмихва се, втрещва поглед в мене и след това, докато аз с надежда треперя над думите му, казва:

— Хайде да идем да се чукаме.

* * *

Компанията си има собствена политика за чукането. Смята се в реда на нещата.

И изглежда, всички знаят това (въпреки че не е описано в нито един правилник за служителите). Да приказваш за чукане е дори по-редно, отколкото да го вършиш; но да го вършиш също е в реда на нещата — въпреки че да разказваш как се чукаш с жена си не се смята за редно. (Представете си: „Мой човек, жена ми снощи така ме изцеди!“ Това най-малкото не звучи добре пред джентълмени, с които

си свързан в работата и които може би я познават.) Но да се чукаш с жената на някой друг е съвсем в реда на нещата, при условие че съпругът не работи в компанията или не е някой известен човек, когото всички харесват. Компанията одобрява чукането, ако се прави с възторг и устрем, с чувство за хумор, просташки и сръчно, без емоции; с момичета, които са млади и хубавички, или с жени, които са по-зрели и необикновени или имат някакъв друг чар; без много шум и поне с някакъв малък формален белег за дискретност; без клюки, без даване на гласност или каквито и да е други сериозни усложнения, съпровождащи любовното приключение. Да се влюбиш или да ходиш с някого *не е* винаги в реда на нещата, но да сключиш брак веднага след развода си е в реда на нещата, особено ако си мъж.

Чукането (или обсъждането на чукането) е важна съставна част на всяка конференция на компанията и има решаващо значение при избора на място за провеждането ѝ; и търговските посредници, които първи успеят да чукаят нещо там, стават обикновено знаменитости на конференцията, въпреки че не им завиждат. (Завистта зависи от общественото положение на жената, която са намерили да чукаат.) Чукането по време на конференция обикновено се прави на групи от трима или четирима (двама решават да изчезнат и вземат със себе си още един-двама души). Почти всеки в компанията се чука (или дава вид) или най-малкото говори така, сякаш го върши (или го е вършил). В същност това вече е станало *comme il faut* на конгресите на компанията — дори най-висшите и най-старите, импотентни мъже в компанията — в същност *най-вече* те — перчейки се, игриво загатват за собствените си и чуждите сексуални отклонения, когато произнасят речи на откриването, дават преценки, представят някого или отправят неофициалните встъпителни думи към речи на по-сериозна тема. На всички равнища в компанията въпросът за чукането е предмет на шеги, дори сред хора като Грийн и Хорас Уайт. Но за Анди Кейгъл в момента това не може да бъде предмет на шега.

— Анди, аз говоря сериозно.

— И аз — казва той.

* * *

Затварям вратата на кабинета си, когато Кейгъл си тръгва, сякаш се запечатвам с пломба и така всички други остават отвън; опитвам се да реша какво да правя след разговора с Артър Барън. Отлагам уговорката за обяд и вдигам краката си на бюрото.

Имам дюстабан. Имам челюстна кост, която се руши, и скоро, не след дълго, ще се наложи да ми извадят всичките зъби. Ще ме боли. Имам да издържам жена, която е нещастна, и две нещастни деца, за които да се грижа. (Имам и още едно дете, онова с неизличимото мозъчно увреждане, което не е нито щастливо, нито нещастно и аз не знам какво ще стане с него, когато умрем.) Имам да ръководя осем нещастни служители със собствени проблеми и със собствени нещастни роднини, които те трябва да издържат. Чувствувам се напрегнат и потиснат; прикривам истерията си. Имам да мисля за политиката, за расовите вълнения през лятото, за наркотиците, за насилието, за ранните сексуални връзки. Пълно е с полово извратени и побъркани типове, които могат да покварят или да удушат всяко едно от децата ми. Имам да мисля за престъпността по моите улици. Имам да се готвя за среща със старостта. Моето момче, което е само на девет години, се притеснява, защото не знае какво иска да стане, когато порасне. Моята дъщеря лъже. Имам да нося на бедния си гръб залеза на американската цивилизация и вината и некадърността на цялото правителство на Съединените щати.

А откривам, че ме готвят за по-висока длъжност.

А откривам, че — бог да ми е на помощ — аз я искам.

[1] „Върджин“ (англ.) означава „дева, девица“. — Б.пр. ↑

[2] Последователно фамилните имена означават и цветове: зелен, бял, черен, кафяв. — Б.пр. ↑

[3] Мелничар, пекар, шивач, дърводелец, поле, фермер, чук. — Б.пр. ↑

[4] Омоним на дума, означаваща монета от пет цента. — Б.пр. ↑

[5] Касапин. — Б.пр. ↑

ЖЕНА МИ Е НЕЩАСТНА

Жена ми е нещастна. Тя е една от онези омъжени жени, които са много, много отегчени и самотни, и аз не зная по кой начин бих могъл да ѝ помогна (освен да получа развод и да я направя още по-нещастна. Неотдавна бях с една омъжена жена, която ми каза, че понякога се чувства толкова самотна, че се превръща на лед и буквално се страхува, че до смърт измръзва отвътре — и ми се струва, че зная какво има пред вид).

Жена ми е добър човек — наистина; или — беше добър човек, и понякога ми е жал за нея. Сега тя пие през деня и флиртува (или се опитва да флиртува) на събиранията, на които ходим вечер, въпреки че в същност не знае как да го прави. (Никак не я бива да флиртува, бедната.) Тя не е весела жена — освен при някои специални случаи, и то обикновено ако е пийнала поне малко вино или уиски. (Ние не я караме добре.) Тя мисли, че е остаряла, натежала и че е по-малко привлекателна отпреди — и, разбира се, е права. Мисли, че това има значение за мене, и тук греша. Мисля, че ми е безразлично. (Ако тя знаеше, че ми е безразлично, сигурно щеше да бъде още по-нещастна.) Жена ми не изглежда лошо: висока е, облича се добре и има хубава фигура; често се гордеа, когато е с мене. (Тя мисли, че аз *никога* не я искам до себе си.) Мисли, че вече не я обичам, и може би е права и в това.

— Днес си бил с Анди Кейгъл — казва тя.

— Как позна?

— Като вървиш, накуцваш.

Това е проклетият навик, който имам — да заимствувам характерни особености от други хора. Заимствувам тези особености безразборно — дори от хора, които не ми харесват. Ако съм с някой, който говори високо, бързо и категорично, започвам заедно с него да говоря високо и бързо (но съвсем не винаги категорично). Ако съм с някой, който говори лениво и провлачено и е от Юга или Запада, и аз говоря лениво и провлачено, досущ сякаш съм от Юга или Запада,

употребявам характерните за областта изрази, сякаш те са част от възпитанието, което съм получил аз, а не някой друг.

Не го правя съзнателно. Зная — това е слабост, несъвършенство на характера или на духа — този коварен, подъл, почти заробващ инстинкт да бъда точно като повечето хора, които срещам. Това се случва не само с речта ми, но и с движенията ми — с начина, по който вървя, седя, накланям главата си или държа ръцете си. (Често ме обзема страх, че оня, с когото съм, ще си помисли, че му подражавам нарочно, за да му се подиграя и да го обидя. Полагам всички усилия да потискам това влечение.) То действа несъзнателно (подсъзнателно?) — независимо дали съм трезвен, или пиян (пийнал, обикновено аз съм щастлив, в приятно и весело настроение), има си собствена насока — независимо че съм нащрек и му се противопоставям; и обикновено усещам, че съм се вмъкнал в някаква чужда личност едва когато съм вече вътре. (Жена ми твърди, че като гледаме кино, особено комедии, аз се кривя и ръкомахам едновременно с хората от екрана — и не мога да кажа, че тя греша.)

Ако обядвам или след работа пия коктейли с Джони Браун (човека, сърдит и на господата по природа и по стечение на обстоятелствата), ругая и много се оплаквам, приказвам и се чувствавам силен и опасен. Ако съм с Артър Барън, говоря бавно, кротко и разумно и се чувствавам благовъзпитан и проникателен, изпълнен с достойнство и изтънчен — не само докато съм с него, но и известно време след това; неговата природа става моя природа, докато не се сблъскам с някой друг, притежаващ по-властен характер, или който има внушително положение в службата или обществото. (Когато обаче съм с Грийн, не се чувствавам благовъзпитан и красноречив, чувствавам се недодялан и некадърен — докато не се откъсна от него, и след това вече мога да започна да търся остроумни епиграми, които да използвам в разговорите си с някой друг.) Често се чудя каква е истинската ми природа.

Имам ли я изобщо?

Винаги се обличам добре. Но каквото и да сложа, винаги имам неловкото усещане, че подражавам на някого; винаги мога да си припомня, че някой, когото познавам, се облича горе-долу по същия начин. Следователно често чувствавам, че дрехите ми не са мои. (Действително идват моменти, когато отварям вратата на шкафа и съм

направо поразен, като видя дрехите, висящи вътре. Разбира се, всички те са мои, но за миг ми се струва, че много от тях никога преди това не съм виждал.) А понякога чувствавам, че нямаше да прахосвам толкова много време, пари и енергия в тичане подир момичета и жени, ако не бях толкова често в компанията на други мъже, които правят това или приказват за това така, сякаш искат да го правят. Все още не съм особено убеден, че е чак толкова занимателно (макар да съм *убеден*, че носи купища неприятности). А щом като досега не съм убеден, никога няма и да бъда.

Ако споря с някой, който много заеква, изпадам в сериозно затруднение, защото аз самият понякога леко заеквам и скоро разговорът ни заплашва да се разпадне безнадеждно и да се пръсне в безсмислени срички. Направо се ужасявам да разговарям с хора, които пелтечат — изпитвам смъртен страх, че ще ми се прииска да запелтеча, че завинаги ще се погубя, ако някога ми се случи да гледам в устата някой, който се запъва на повече от едно-две изречения; когато съм с пелтек, мога, ако си позволя, почти да усетя приятно, мъчително потръпване, което се оформя, застава на устните ми и се стреми да се освободи, да се изплъзне от контрола ми завинаги. Не се чувствавам добре в присъствието на хомосексуалисти и подозирам, че причината е същата (мога да се изкуша да стана като тях). Бягам от хора с тикове, които мигат често с очи или имат спазми на лицевите нерви; това са допълнителни недостатъци, които *не желая* да придобивам. Въпросът е в това, че изобщо не зная кой съм или какво съм.

Ако съм с хора, които са цинични, ставам циничен.

Кой съм аз? (Ще трябва да отгатвам до три пъти.)

Дъщеря ми не е цинична, но вече има мръсен език, когато говори с приятелите си или говори с нас. (Аз също говоря мръсотии.) Тя се опитва да се постави в такова положение, в което да ни предизвика да реагираме, но жена ми и аз не знаем какво точно иска и защо. Предполагам, че тя също иска да стане част от това, което я заобикаля, и ме е страх, че вече се смесва с околната среда и се разтваря в нея просто пред очите ми. Иска да бъде като останалите си връстници. Не мога да я спра; не мога да я спася. И на нея ѝ се е случило нещо, въпреки че не зная какво и кога. Тя още няма шестнадесет години, но аз мисля, че вече е изгубена. Неповторимото в нея избледнява. Като

дете ни изглеждаше толкова различна от другите деца. Вече не изглежда различна.

Коя е тя?

* * *

Забавлява ме нерадостният факт, че заимствувам прилагателни, съществителни, глаголи и къси фрази от хора, с които се случи да бъда, и често се озовавам в капана на техния беден речник, сякаш съм хомяк в клетка. Техният език става мой език. Собственият ми речник ми изневерява (ако наистина е мой) и се затруднявам да намирам дори най-простите познати синоними. Вместо слепешката да търся собствени думи, аз се вкопчвам в техните думи и изрази, за да ги използвам при следващите разговори (дори ако диалогът, който открадвам, не е първокачествен.) Ако разговарям с негър (ако разговарям с хонки^[1], той нарича негъра вале пика, защото за него пиката си е пика), започвам, ако не съм нащрек, да използвам не само неговия речник (войнишки жаргон или пасторалния език на Чичо Том), но и неговото произношение. Правя същото с пуерториканците — шофьори на такси, ако изобщо разговарям с шофьори на такси (опитвам се да не разговарям; не мога да понасям злобното хленчене на нийоркските шофьори на такси, *с изключение* на пуерториканците), правя го на тяхното равнище, не на моето. (Не зная какво ми е равнището, ха-ха.) Същото нещо се случва, когато говоря с момчета и момичета от гимназия или колеж — слагам мост между поколенията; имитирам ги: употребявам техния жаргон и показвам вкус и възгледи, съвпадащи с техните — което не винаги е това, което чувствавам. Едно време мислех, че го правя, за да изглеждам очарователен; сега зная, че нямам друг избор. (Повечето от приятелите на дъщеря ми, особено приятелките ѝ, ме харесват и ме гледат с възхищение — но не и тя.)

Ако съм с Анди Кейгъл, куцам.

— Днес си бил с Анди Кейгъл — казва жена ми.

В кухнята сме.

Наистина бях с Анди Кейгъл; спирам да накуцвам като Анди Кейгъл и благоразумно преценявам дали освен това не говоря на жена си с испански акцент, тъй като и двете момичета, при които бяхме с

Кейгъл, този път бяха кубинки, и то непривлекателни. Те бяха проститутки. Никой вече не нарича проститутката проститутка (най-малко аз ги наричам така. Те са *хукърз*, *хаслърз*, *кол-гърлз*^[2]), но проститутка е точната дума. И аз отново дадох тържествена клетва (въпреки че в момента дърпах ципа на панталона си и си слагах фланелката, която вече миришеше под мишниците от потта, насъбрала се от сутринта), че от този ден нататък просто *няма* да правя любов с момичета, които не ми харесват.

Понякога аз и Кейгъл сме имали по-голям късмет с курвите си, отколкото този следобед, но понякога сме били и по-зле. От двете моята изглеждаше по-добре (Кейгъл винаги иска да вземам по-хубавата), с боядисана червена коса, черна около корените.

Не беше особено образована, но кожата ѝ беше гладка (без пъпки, кисти или рани) и дрехите ѝ бяха чисти. Искаше да спести достатъчно пари, за да отвори салон за разкрасяване. Държеше се приятелски и услужливо (те не винаги се държат така) и искаше да ми достави удоволствие.

— Обичаш ли да те дразнят? — попита ме тя кротко.

Когато Кейгъл не може да избяга от къщи или от службата, като замине по работа (както беше заминал за Денвър, откъдето току-що се върна), той обича да се крие при нюйоркските курви в тъмните хотели или в подходящите за целта намиращи се в близост апартаменти с тънки стени. Моли ме да го придружавам. Винаги отказвам. „Хайде де!“ — моли той. И аз винаги отивам.

Не изпитвам удоволствие от това. (Въпреки че определено изпитвам удоволствие с една от тези необикновени двестадоларови кол-гърлз, които ми изпраща като подарък от време-навреме един от доставчиците, от които купувам. Разказвам на Кейгъл за тях; той само се усмихва. Не вярвам да иска да има някое хубаво момиче в прекрасен апартамент. Мисля, че иска да има курва.) Чувствувам се омърсен. (Неизбежно, когато обличам отново фланелката си, миризмата ѝ ме отвращава, въпреки че е моя миризма и обикновено мирише слабо. В дните, когато не слагам фланелка, миризмата просмуква ризата ми — едва доловима, но неизменна, дори ако съм употребил дезодорант. Миризмата — това съм аз — аз? — и мисля, че не мога да избягам от себе си за дълго време.) Зная, че има нещо нечисто, нещо порочно и определено *rasse* в това възрастни мъже, преуспяващи ръководители

— като Кейгъл и мене — да отиват напълно трезви при обикновени курви в собствения си град, където живеят. Курвите не са хубави, може и без тях, и не са особено забавни. Мисля, че Кейгъл също не изпитва удоволствие — никога не сме отивали отново при същите момичета (въпреки че сме отивали *отново* в същите мръсни хотели).

Плаща винаги Кейгъл, за сметка на компанията, като за законни служебни разходи. (Едно от нещата, които наистина ми доставят удоволствие, е мисълта, че по този начин прецаквам и компанията.) Понякога плащам такси и купувам бутилката уиски, която той обича да носи. Щом стигнем там, вече съм добре (намирам си мястото), но когато свърша, искам да се махна. Обикновено съм готов преди него и си отивам сам. Кейгъл мрази връщането в къщи (дори повече от мене). Ако нещата му вървят гладко (често те не вървят гладко поради сакатия му крак), оставям го там с уискито и курвата му. В същност никога не искам да ходя с него. Той ме моли. И аз отивам.

Започнах да си гриза ноктите горе-долу пак така — понеже някой ме беше помолил за това. (Бог знае — не беше моя идея. Дори не знаех, че хората го правят. А не мисля, че съм достатъчно изобретателен, за да стигна сам до такъв навик.) Беше втората половина на първата ми година в началното училище — бях на седем години и вече без баща. (Не помня много неща за баща си. Не тъгувах за него, когато умря; държах се така, сякаш не беше умирали — което означава, че трябваше да се държа така, сякаш никога не го е имало. Не ми липсваше, тъй като не го помнех, и никога не съм мислил за него. До моменти като сегашния.) Всичките ми приятели от първи клас (имах много приятели в първи клас; винаги правех много усилия, за да им се харесам, и винаги успявах) започнаха да си гризат ноктите в една и съща седмица — по една-единствена причина: да вбесяват учителката (госпожица Лам^[3]; във втори клас беше госпожа Улф^[4]). Имам необичайна памет за имена и за други дребни подробности), родителите си и по-големите сестри. (Това започна като заговор на децата.)

— Хайде, почвай да си гризеш ноктите! — казаха ми те.

И аз го направих. Започнах да си гриза ноктите. След известно време те всички престанаха. Но не и аз. (Те пораснаха и си отидоха, като ми оставиха лошия си навик.) Дори не се опитах да престана. (Сега зная, че не се опитах, защото не исках и защото дори тогава

разбирах, че няма да мога да се спра.) И през всички години, изминали оттогава, аз хапя и глосгам настойчиво, свински, отмъстително собствените си нокти, като получавам огромно удовлетворение от тези малки мъчения. (Разбира се, това не е толкова навик, колкото принуда — порочна, чудата и често болезнена, но на мене ми харесва. И не мисля, че на този етап ще поискам да живея без нея, — и никой не е в състояние да ми обясни защо.) И сега зная, че ще продължа да дъвча ноктите си и плътта около тях, докато умра (или докато ми извадят всичките зъби и вече не съм в състояние да го правя. Ха-ха).

Дори почеркът ми не е мой!

Заимствувах го (и никога не го върнах обратно). В действителност аз прекопирах сегашния си почерк от едно по-голямо момче, което работеше на времето с мене в стаята с архивите на компанията за застраховане срещу автомобилни злополуки и което обичаше да си запълва времето между напрегнатите моменти, като упражнява и усъвършенствува един чисто нов почерк. (Собственият му почерк не беше особено добър.) Името му беше Том или Томи — според това с кого говореше или кой го викаше. Беше на двадесет и една година, висок, много спокоен и зрял. (Имаше достатъчно причини да бъде спокоен и зрял, защото освен че създаваше нов почерк, чукаше Мари Дженкс — най-едрата блондинка, с която разполагаше компанията.) Вечер предвзето изучаваше изкуство, а през деня се преструваше че не му пука особено, докато чака армията да го въвлече във Втората световна война. Между дребните услуги, поръчките и пушенето на цигари в мъжкия клозет, Том сядаше на бюрото в дъното на стаята с архива (далече от погледа на всеки, който минава, защото стаята с архива беше като клетка, като антициклонална преграда — издигаше се от пода до тавана и стърчеше точно в средата на кантората; така че всеки, който минаваше, можеше да надникне и да ни види) и се посвещаваше на почерка си. А аз сядах до него на бюрото в дъното, закътан далече от погледите, зад реда от зелени шкафове, в които бяха сложени азбучните списъци на папките за злополуки, подредени под номера в по-високите редици от по-големи и по-наситенозелени шкафове, поставени отпред, за да изучавам, да прекопирам и да упражнявам неговия почерк заедно с него.

Това не винаги беше лесна работа. Том неуморно пробваше извивките, завъртулките и наклона на главното R или Y , или H , или J ,

докато не получеше точно този ефект, който търсеше, и след това казваше:

— Мисля, че вече е добре.

А ако не му дойдеше друго на ум и ако до една-две минути не поклатеше мъдро глава, придърпвах листа хартия със завършеното произведение по-близо до мене и се залавях за работа — да изучавам и да упражнявам тази буква, докато той продължаваше напред и полагаше основите на замисления проект за друг член на азбуката. (Понякога, след като изминеше седмица-две, с отегчение и разочарование той променяше преценката си за някоя буква, отричаше се от нея и започваше всичко отначало, от ченгелчето.) Някои от буквите бяха прости, но други се оказваха непредвидено трудни и отнемаха безкрайно много време. Ние бяхме двама вдъхновени млади калиграфи, той и аз (аз, разбира се, бях чиракът), когато не правехме тайни и самостоятелни планове да задоволяваме тревожните мъки на надигащата се в нас похот — защото и той като мене (това го открих един ден съвсем случайно) си падаше страхотно по една от жените (момичетата?) в кантората (и тук той също ме беше изпреварил). Беше свалил не друга, а едрата, деспотична Мари Дженкс, двадесет и осем годишна и омъжена, и вече редовно я търкаляше, и то не другаде, а в склада. Чудо на чудесата! Какъв объркан водовъртеж от хора, мислех си аз, когато най-накрая открих такива неща за всички — без тогава да разбирам, както разбирам сега, че единственото необичайно нещо там бях аз до времето, когато старата госпожа Йъргър, минавайки през всички други отдели, беше преместена при нас в архива, за да ни накара да вършим повече работа или да ни натири, въпреки че нямаше кой знае колко повече работа за вършене. В действителност точно Том ме научи, че ако обикалям с празен лист хартия в ръка, мога да прекарам колкото си искам дълго, без да си мръдна пръста. Прекарвах доста време, като вършех много работа (или се опитвах да върша) в ъгъла на онова бюро под големия часовник, каквито има по гарите, много близо до Върджиния — онова устато и по-възрастно двадесет и една годишно момиче, което дори по онова време в някои дни не слагаше сутиен на заоблените си гърди, защото знаеше, че щом са хубави, гърдите и така изглеждат добре, и което обичаше да се протяга, като въздъхва сънливо, и да разкършва бавно рамена, само за да претъркаля гърдите си от едната страна на другата — за да ми достави

удоволствие или само за да ми ги тика пред очите; аз вече бях овладял похвално почерка на Том и оттогава използвам все неговия почерк.

Разбрах за Том и Мари Дженкс съвсем случайно един ден, около пет седмици преди той да напусне компанията и да отиде в армията. (Напуснах в същия ден с него заради една работа в ремонтна работилница, която не ми хареса.) Госпожа Мари Дженкс (с това име се наричаше според месинговата табелка на бюрото) работеше в отдела за злополуки, включващи телесни повреди; работеше за кроткия нисък Лен Луис, който беше шеф на отдела и който се беше влюбил съвсем почтено, романтично, плътски, идеалистично в моята непоправима Върджиния. (Тя го окуражаваше.) Бях изумен, когато открих такива неща за всички, особено бях изумен за Мари и Том (повече се изумих, отколкото когато заварих големия си брат на пода на дървената барака за въглища с малката кльощава сестра на Били Фостър преди толкова много вече избледнели години). В този масов улов Мари Дженкс беше нещо като огромен *кит* и аз бях омагьосан.

Щом научих това, за мене тя се превърна в осъществена мечта (чужда, разбира се), в едно пищно, огромно, хващащо окото, властно чудо. (Не можех да се въздържа да не се зазяпам по нея.) Беше омъжена. Беше висока, руса и налята. Беше почти на двадесет и осем години. Беше поразително привлекателна (въпреки че не беше хубава. Върджиния беше по-хубава). И се чукаше с късметлията, двадесет и една годишния Том Джонсън, когато си поискаше. В какво великолепно място се беше напъхал късметлията, двадесет и една годишният Том Джонсън. Това даваше на малкия, седемнадесетгодишен Боб Слоукъм надежда за нещо добро, което да очаква.) Когато Лен Луис не беше на бюрото си, Мари ставаше шеф на целия отдел. Понякога беше в добро настроение, понякога — придиричива и ме плашеше малко — както плашеше повечето мъже и техните секретарки, които имаха работа с нея. Тя се държеше началнически и с Том; заповядваше му да слиза един етаж по-долу, в разкапания склад за шкафове с излезли от употреба папки, винаги, когато усетеше напъна; заповядаше му да се върне на горния етаж веднага щом като свършеше.

Заради този склад с двете голи електрически крушки, които се поклащаха над главите ни на дебели черни кабели като двойка зазяпали се паяци, аз разбрах за Том и Мари. (Бях взел ключа; исках да

се среща с Върджиния; на него му трябваше ключът, за да се срещне с Мари.) Правеха го на бюро. Стори ми се почти невъзможно да повярвам в това — дори когато Том ме уверяваше, че го правят там, както ми казваше и Върджиния (веднъж ѝ отворих дума за това), но знаех, че сигурно е вярно. Нямаше друго място освен пода, а той беше винаги мръсен. Независимо от това не можех да си представя как може това да става на бюро. Струваше ми се, че няма достатъчно място за една толкова висока жена. (Оттогава насам ми стана ясно, че е достатъчно да има място, голямо колкото напръстник, ако жената иска да го направи, а ако не иска, дори планетата може да се окаже твърде малка.)

Имаше само един ключ за склада (което правеше мястото идеално точно за това, което толкова много от нас, както се оказа покъсно, имаха на ум през по-голямата част от обикновения работен ден) и аз не исках да му го дам. Вече бях съставил собствени планове за нова, две-три минутна среща с Върджиния, за да я целувам и натискам (преди тя да стане напрегната и да се замята, обхваната внезапно от някакъв безумен, тайнствен ужас, който, изглежда, винаги я връхлиташе ненадейно и за който аз никога не бях подготвен и не можех да го разбера. Лицето ѝ побеляваше, очите ѝ потъмняваха и погледът ѝ започваше да блуждае тревожно, като че беше изплашено мишле, и тя се отскубваше от мен, като издаваше приглушени, диви, сърдити вопли и дишаше тежко, и избягваше панически, като се стрелваше нагоре по стълбите. Когато я настигах, вече седеше на бюро си под големия часовник, сякаш нищо не се бе случило, обикновено ми се усмихваше и ми намигаше сладострастно, точно както преди това. Сега вече зная, че тя е била по-чувствена, отколкото мислех, и поне малко луда. Предполагам, че тогава я обичах, но бях твърде наивен, за да си го призная. Мислех, че човек усеща любовта по-различно.)

— Хайде — каза Том. — Давай ключа.

— Не мога — отговорих аз.

— Трябва ми.

— На мен също ми трябва.

— Трябва ми сега — каза той.

— И на мене.

— Имам среща там.

— И аз.

— С момиче — обясни той.

— И аз. — (Почервенях от гордост, зъбейки се.)

— С кого? — попита той, като се отдръпна, за да ме огледа.

— Да ти кажа ли?

— Защо не? Аз съм ти треньор, нали? С Върджиния ли?

— Как позна?

— Не съм сляп. Не съм и глух.

— Личи ли си?

— Би трябвало да носиш една спасителна папка и да се прикриваш с нея винаги когато има нужда да се спасяваш. Брей, в твоя случай сигурно ще се стигне до *повреди* на служебната собственост. Катурна ли я вече?

— Не още.

— Знаеш ли как?

— Ще се оправя.

— Тя може да ти покаже как.

— Откъде знаеш? — попитах го ревниво.

— Отгатвам. Просто го направи, това е най-добрият начин да се научиш как става. Не мисли за това. Би трябвало да слезеш долу сега и да гледаш как го правя.

— С кого?

— Ако ти кажа, ще го раздрънкаш навсякъде.

— Не, няма.

— Давай ключа.

— Каж ми коя е.

— Ще си траеш ли?

— Върджиния? — (Усетих нов пристъп на ревност.)

— Мари.

— Дженкс?

— Недей да крещиш.

— Чукаш Мари Дженкс?!

— Чукаме се взаимно. Не се обръщай! Тя гледа право в нас, чака да дадеш ключа, така че най-добре го давай — иначе ще ти откъсне главата!

— Ама тя е омъжена! — казах му аз с учудване.

— Моля, мога ли да получа ключа?

Послушно оставих ключа, с почително отношение към неговите високи постижения; и веднага щом той (а след него и тя) изчезна, забързах възбудено към старото дървено бюро под стария, голям часовник, каквито има по гарите, за да отложа срещата си с Върджиния и да я посветя в това, което току-що бях открил. (Тя наистина беше най-добрият ми приятел в компанията и може би не само там, а изобщо. В дните, когато бях безкрайно тъжен и самотен или нямах пари, тя забелязваше това и веднага се залавяше да ме развесели или да ми даде два-три долара до деня на заплатата, дори ако тя самата трябваше да ги вземе назаем от някое друго момиче.)

— Защо? — искаше да разбере тя, когато я помолих да се срещнем на стълбите, а не в склада.

— Можеш ли да пазиш тайна?

— Разбира се — отвърна тя игриво. — Какво искаш да ми направиш?

— Нищо, става дума за Том. Можеш ли да повярваш, че Том Джонсън и...

— Разбира се — каза тя.

— С...

— Естествено.

— *Точно* в момента?!

— Колкото по-често, толкова по-добре — винаги съм го казвала.

— В *склада*?!

— Понякога го правят в апартамента на Второ авеню. Тя има разведена приятелка, която живее там.

— *Откъде* знаеш?! — запитах аз.

— Тя ми е казвала.

Бях направо слисан. Бузите на Върджиния се бяха зачервили от удоволствие, а очите ѝ бляскаха весело, като гледаше учуденото ми лице.

— Но как го правят? — исках да знам аз.

— Ами както се прави.

— Искам да кажа, как го правят в склада? Къде лягат?

— На бюрото — каза ми тя. — Никога ли не си опитвал?

— Каня се да опитам веднага щом те свършат.

— Обаче не с мене. За мене трябва голяма стая в хотел. Обичам да мърдам.

— Не си се мърдала кой знае колко в онова кану в колежа — припомних ѝ аз.

— Тогава бях зелена — изсмях се тя. — Не знаех, че се предполага да се мърдам. Искаш ли и аз да ти кажа една тайна? — тя ми направи знак да се приближа още. — Заобиколи и ела тук, за да мога да ти я прошепна и да си опра коленете в тебе.

Минах откъм нейната страна на бюрото, като държах в ръка един празен лист хартия, и започнах да преглеждам папките, наредени там, сякаш търсех някоя определена папка. Веднага щом я доближих, тя се извъртя, опря колене в крака ми и се притисна в мене, като ме гледаше втренчено с всезнаеща, някак подигравателна усмивка.

— Каква е тайната?

— Преструвай се, че работиш.

— Работя. Каква е тайната?

Госпожа Йъргър беше застанала пред вратата на стаята с архива (тя винаги стоеше вън от стаята с архива) и ме наблюдаваше злобно.

Извадих ръката си от джоба, взех една папка за злополука с повреди на собствеността и я сложих пред себе си. Разбира се, Върджиния видя това и се изсмях на висок глас, като между яркочервените ѝ устни и влажните бели зъби се показва малкото връхче на блестящия ѝ език. Бузите ѝ също бяха леко поруменели — тогава жените си слагаха руж — и имаше трапчинки. Усетих най-силния прилив на влечение към нея, но беше толкова не на място — тя бе на двадесет и една година, аз — на седемнадесет; открих, че ми се иска да бъде на възрастта на Том, за да имам по-добра представа какво да правя с нея.

— Лен Луис и аз — каза ми тя — се срещаме, за да си пийнем и да вечеряме всеки четвъртък вечер след работа. Той се кани да каже на жена си, че иска развод, но аз не му разрешавам. Твърди, че през целия му живот никой не го е целувал като мене.

Отново бях изненадан и развълнуван, че откривам и това. Винаги се стъписвах от нейните сексуални приключения с други мъже. (Тя имаше слабост към прозрачни копринени блузи и често, когато беше с такава блуза, ми идеше да сложа ръце на раменете ѝ и нежно да я погала. Когато беше с пуловер, исках да пъхна ръце под него и да я мачкам.)

— Спиш ли с него? — (Винаги бях алчен за подробности).

— Страх го е. Цял живот е бил женен и никога не е правил нещо с някоя друга. Жал ми е за него. Не зная какво ще му кажа, когато накрая успея да го накарам да ми поиска. Харесвам го. Но не съм сигурна иска ли ми се.

И аз харесвах Лен Луис. И аз не се съмнявах, че никой никога не го беше целувал така, както Върджиния, защото го бях виждал в службата на коледната вечеринка със съпругата му — ниска, безформена, мълчалива жена, стара и хрисима като него, много по-сбръчкана и посивяла от него. Ако е за въпрос, никой през *целия ми живот* не ме е целувал така, както *тя* ме целуваше, не ме е пипал и галил така, както го правеше тя — отново и отново, в склада на долния етаж или на стълбището между етажите. Искях все повече и повече, никога не получих всичко, което исках. Не обичаше аз да я натискам; обичаше тя да ме натиска. Ние се срещаме няколко пъти през работния ден на стълбището между етажите, където се целувахме и милвахме, и се вкопчвахме обезумели един в друг за няколко секунди преди на нея, както винаги, да ѝ се стори, че чува някой да идва, и да се стрелне обратно; срещаме се и на долния етаж в склада — за три, четири или пет минути, после тя внезапно побледняваше и изчезваше като вихър, обзета от силен страх.

Никога не ѝ се сърдех, когато бягаше от мене, никога не се чувствувах пренебрегнат или измамен; винаги се мислех за късметлия, дето съм взел поне малко от нея. (И винаги ми беше жал, когато я виждах толкова изплашена. Винаги исках да намеря някакъв начин да ѝ помогна.) Веднъж тя ми каза (казвала ми го е повече от веднъж, тъй като аз непрекъснато отварях дума за това, за да го чуя отново), че през първата ѝ година в колежа (беше следвала в университета две години, но не се върнала там след лятото, в което баща ѝ се самоубил) звездата на защитата на университетския футболен отбор я чукал в едно носещо се по вълните кану. Аз не ѝ вярвах. (Тогава изобщо не вярвах, че хората *наистина* се чукат, че момче като мене може да прави това — въпреки че бях виждал рисунки и снимки и бях слушал мръсни истории и вицове.) Тя непрекъснато ме молеше да намеря стая за нас. Не знаех как. Попитах Том по кой начин да наема стая в хотел и той ми каза, но аз въпреки това чувствувах, че не ми е ясно как да го направя. Струваше ми се, че чиновникът от рецепцията веднага ще започне да ме пердаши, още във фойето, ако изобщо се опитам да намеря стая в

хотела за мене и за Върджиния. А нямах и пари за това. Бях дребен чиновник, архивар. (Аз дори не знаех как да я заведа на вечеря.)

В същност никога не го направих с нея и ми е жал за това. След като аз и Том напуснахме заедно компанията, повече не отидох там, никога повече не я видях и не говорих с нея. Не успях с нея. Жал ми е. Тя ми липсва. Аз я обичам. Искам да си я върна. Сега, когато се опитвам да си спомня всичко важно, което ми се е случвало, аз си я спомням ясно. Често мисля за нея и през вечерите, когато седя на бюрото в кантората си и нямам желание да свърша никаква работа за компанията. Често мисля за нея и през вечерите, когато седя в къщи с жена си, с децата си, с прислужницата и с болногледачката и нямам какво да правя там, освен да си гриза с настървение ноктите като изгладнял гърбушко, свит на стола във всекидневната или в кабинета, с желанието да ми се случи нещо необикновено, което да ме държи буден до времето за лягане. Харесваше ми, че тя е ниска и леко закръглена (и където и да сложех ръцете си, пипах и държах нещо плътно). Помня колко чиста, гладка и блестяща беше кожата ѝ; появяваха се трапчинки, когато се смееше. Тя много се смееше и се усмихваше. Липсва ми нейната жизнерадост. Сега вече зная какво бих могъл да правя с нея. Искан ми се да опитам още веднъж. След това си спомням кой съм аз; спомням си, че сега тя би била с четири години по-голяма от мене — ниска, твърде пълна и отпусната, вероятно (сигурно) бърлива досадница — а това съвсем не е момичето, за което копнея. (Това лице вече го няма.) След това си спомням, че тя е мъртва.

(И тя се самоуби — като баща си. Опитах се да ѝ се обадя по телефона в кантората, след като се върнах отвъд океана. Опитах се отново да ѝ се обадя по телефона няколко години след като бях женен. Още тогава усещах липсата ѝ. Нямах я. Началникът на отдел „Материални щети“ също беше нов. Говорих с един сакат служител на име Бен Зак от отдела за телесни повреди.

— Върджиния Марковиц ли? — каза той. — О, не. Тя се самоуби преди година и половина. Вече не работи тука. Не знаете ли?)

Струва ми се, че истинската битка започна след войната.

* * *

Та ето докъде ни беше дотъррила тогава тенекиената таратайка — промишлената революция: до третата по големина в света компания за застраховане срещу автомобилни злополуки — с една груба, цапната в устата, омъжена изрусена блондинка от отдела за телесни повреди (ТП) и с едно флиртуващо чернокосо момиче с дебели стъкла на очилата и с много слаби очи от отдела за повреди на собственост (ПС) — всички ние се пържехме на огъня на разврата, освен бедния стар господин Лен Луис, който беше подлъган и брониран с младенчески представи за романтика, които нямаха изгледи да се осъществят. (Сега вече той положително е умрял. Нищо не му оставаше освен целувките на Върджиния.) Положението там, в тази компания за застраховане срещу автомобилни злополуки, беше доста объркано (и смешно) (и плачевно) и аз започнах да научавам за повечето неща едва когато госпожа Йъргър се довлече на сцената, сякаш беше съдбоносна сила, маскирана като новата началничка на архива; а след няколко седмици тя ме накара да напусна от страх. Толкова много поразителни тайни имаше по това време, та ми се струваше, че всички освен мене ги знаят. Днес вече мисля, че в света не съществува дори някоя дреболия, която ми предстои да открия за някого и която да предизвика у мен нещо повече от леко учудване или моментно разочарование. Внезапната смърт обаче все още ме разтърсва, особено когато порази човек, който винаги е бил в цветущо здраве. (Като брат ми.)

След като вече научих за Том и Мари Дженкс, започнах още по-настойчиво да атакувам Върджиния; но това не ми донесе нищо. (Не мисля, че тогава изобщо знаех какво исках да я накарам да направи.) Смешното за всички тези жени (момичета?) беше, че никоя не желаше който и да е от двамата ни с Том да прави първата стъпка. Бях много по-свободен в отношенията си с Върджиния, отколкото Том с Мари Дженкс (и по-безрезултатно). Можех да отида до бюрото ѝ под големия часовник винаги когато пожелаех и да говоря толкова мръсотии, колкото си искам; можех да я помоля да се срещнем на стълбището или в склада; повечето пъти тя се съгласяваше; понякога, с нахална усмивка, тя ми предлагаше да се срещнем. Но никога не ми позволи да я натисна върху бюрото, въпреки че продължаваше да ме изкушава достатъчно, за да правя опити — преди да се отскубне от мене и да избяга. (Защо беше така? Какво беше това, което толкова я плашеше у

мен, а не я плашеше у другите по-възрастни момчета и мъже, на които, както тя самата казваше, винаги даваше и винаги беше давала?) Мисля, че всичко щеше да мине добре за мене и Върджиния, ако бяхме успели да идем заедно в някой апартамент или стая в хотел и разполагахме с много време — щеше да стане направо чудесно. (И какво от това?) Тя щеше да ме научи как да го върша бавно. Ако аз наистина го вършех бавно, тя сигурно нямаше да се страхува; а щом не се страхуваше, сигурно щеше да ми позволи да направя с нея всичко и да ми показва. Но какво от това?

Всичко щеше да си отиде, рано или късно, така както тя вече си е отишла, така както аз непрекъснато си отивам. (Дявол да я вземе, тя е мъртва.) Досието ѝ е приключено. Ако не се беше самоубила, сега щеше да бъде по-стара от мене и сигурно щеше да се е превърнала в напаст; щеше да бъде тромава и сбръчкана, да страда от запек, от камъни в жлъчката, от смущения в мензиса, от мазоли на краката — най-вероятно нямаше да искам да я видя. Всичко си отива. (И поради това е поносимо.)

* * *

Обаче паметта живее (но не задълго. Ха-ха).

Личното ѝ досие може да е приключено, но не е безследно изчезнало; спомням си също така как тя ме караше да се заловя с Мари Дженкс — щом като разбра, че си падам и по нея. Не можех да спра да мисля за Мари, след като научих за нея, за Том и за онова бюро в склада. (Обикновено два-три пъти в седмицата изяждах обяда си на същото бюро и четях спортните страници на нюйоркските „Дейли Нюз“ и „Мирър“.) И нея желяех. Но не знаех как да я сваля.

— Хвърли ѝ се! — навиваше ме Върджиния. — Върви да я сваляш.

— Как?

— Натисни я.

— С всичкия ли си?

— Сграбчи я.

— Ти си луда.

Единственото, до което стигнах, беше да държа под око Том и да гледам какво прави, за да я сваля; а той не правеше абсолютно нищо. Той си усъвършенствуваше почерка. (Беше достатъчно наясно, за да изчаква, и никога не отиваше сам при нея.) Дни наред той невъзмутимо си прекарваше времето с мене, като усъвършенствуваше почерка си и чакаше тактично и търпеливо тя да го призове в стаята си със звънеца или по телефона, или като нареди на някой от чиновниците (понякога и на мене) да го извикат при нея.

— Зает ли си? — питаше тя.

— Не — отговаряше той.

— Намери ключа — заповядваше му тя.

И те слизаха долу в склада (там, където досиетата на хора, претърпели злополука, пожълтяваха от старост в шкафовете.)

Върджиния и аз следяхме кога идват (ха-ха) и кога отиват. Тя наистина беше (ставаше) апетитно парче за всеки млад мъж, въпреки че аз харесвах повече Върджиния (по същите причини я харесваше и Том). Тази извисяваща се, саркастична, често отзивчива изрусена блондинка, тази двадесет и осем годишна омъжена жена от отдела за телесни повреди, която наглеждаше грижливо бедния стар Лен Луис (той страдаше сериозно от бъбреци и от свързани с тях допълнителни заболявания и по всяка вероятност в същност не искаше да се разведе със своята клета стара, дребна жена, за която беше женен през целия си живот и към която вероятно все още беше много привързан) и правеше каквото може, за да облекчи службата му, изглеждаше два пъти по-едра от Върджиния и съдържаше в себе си поне четири или осем пъти повече внушителна чисто женска маса. Тя беше омъжена за един счетоводител със слабо сърце (сигурно тя го бе докарала дотам) и безцеремонно заповядваше на Том, винаги когато пожелаеше, да се залови да я чука долу в склада или след работно време в апартамента на разведената ѝ приятелка; по същия властен начин го викаше в кабинета си и му заповядваше да подрежда папки.

(Когато тя изпращаше да го извикат, Том никога не знаеше коя от задачите ще му бъде поставена, но беше напълно съгласен и на добрата, и на лошата страна.)

Най-много, което Том си позволяваше, за да я сваля, беше да застане на видно място в кабинета ѝ и да се преструва, че търси някоя папка. Тя съвсем точно знаеше какво търси той. Понякога се

намръщваше и Том моментално се дръпваше настрани, сякаш потънал изцяло в търсенето на съответната папка за злополука. Друг път реагираше така, както той се беше надявал — усмихваше се кисело, почти гримасничеше и искаше да знае:

— Трябва ли ти нещо оттук?

— Да.

— Намери ключа.

И те отново слизаха долу в склада.

— Дори не съм убеден, че ме харесва — довери ми се с безразличие Том един ден в архива, като изразходваше много повече емоции за главните букви *P* и *Q*, които упражняваше, отколкото за изявлението, което направи. — Но тя със сигурност обича да го върши с мене.

Не можех да не си задавам въпроса дали не би й харесвало да го върши и с мене.

Затова се опитах да я прелъстя. (И не успях.) Опитах се да му я отнема — не точно *да му я отнема*, а просто да получа, ако е възможно, моя дял от тази миришеца на мускус, пощръкляла, съкрушителна, неизтощимо прекрасна и сладострастна, прилична на викинг омъжена блондинка (която в същност беше една прекалено едра кокалеста брюнетка от Бъфалоу, с шотландско-ирландски произход и имаше разширени пори на кожата). Доникъде не стигнах с нея. Върджиния ме пришпорваше енергично с безумни съвети.

— Върви и набързо я катурни — даваше ми наставления тя. — Тя мре за това, особено сега. Жена съм и разбирам. Направо влез в кабинета й и я награби.

— Как?

— Тя е тъкмо за тебе.

— Как?

— Кажи й.

— Какво?

— Какво искаш. Кажи й направо. Така е най-добре.

— Да, разбира се.

— Сграбчи я. Пъхни си ръката под роклята й...

— Тя ще ме убие.

— Няма. Виж сега — господин Луис излезе. Направо иди и й кажи, че искаш.

— Ще ме прати в лудницата.

— Ще се влюби. Ще си загуби ума по тебе.

— Ще ми счупи главата. И ще ме прати в затвора.

— Няма да може да ти устои. Изглеждаш по-добре от Томи. И повече ще се забавлява. Имаш хубава къдрава коса.

— Може да каже на Лен Луис или на госпожа Йъргър и ще ме уволнят.

— Още там ще си вдигне полата, ще разпери ръце и ще запее: „Хайде, миличък. Направи го и с мене, както го правеше с Мари в събота вечер, в съб...“

— *Ти* си дигни полата и пей — прекъснах я аз, — щом смяташ, че не може да ми се устои. И с теб ми се иска.

— Намери стая в хотел.

— Мари го прави на бюрото долу.

— Мари има голям дебел задник.

— Ти също.

— Харесваш ми, миличък — каза тя неочаквано, като ме гледаше право в очите. (Едва не паднах от учудване.) — Страхотно ми харесваш. Наистина. Нищо, че се хия, като ти го казвам — наистина е така.

Бях направо поразен и не можех да й отговоря.

— Какви ги дрънкаш? — прошепнах свирепо.

— Искан ми се да бяхме по-стари — продължи тя замислено, с глас, близък до плач, предвещаващ нещастие. — Това ми се иска. Нали знаеш какво ми се иска? Да беше достатъчно стар, за да ме поочукаш насам-натам.

Бях шокиран и ужасен, объркан, смутен и почти вбесен от думите й.

— Защо говориш така? — попитах я възмутено, уплашен, че вече е станало нещо непоправимо, което не разбирам и с което няма да мога да се справя. — Защо ми казваш тези работи сега? Точно тук, в средата на стаята?

— Защото и да ме чуе някой, няма да ми повярва — продължи Върджиния игриво; без да понижи глас и без да промени на лицето си израза на безгрижна невинност. — Дори и ти не вярваш. Никой край нас няма да ме възприеме сериозно, ако започна постепенно да повишавам глас, докато се превърне във вик — (гласът й се носеше —

ясен и преднамерено силен, докато накрая наистина се превърна във вик; всички наоколо ни гледаха със задоволство) и докато внезапно изкрещя: „Обичам те, Боби Слоукъм!“

(И точно тя трябваше да се самоубие. Защо? Вече не е служителка в компанията за застраховане срещу автомобилни злополуки, защото се беше самоубила малко след края на войната и вече не можеше да бъде наемана на работа там.)

— Откачила си — смотолевих неловко, с изкуствена усмивка на лицето.

— Видя ли? — продължи тя с нормален тон, тъй като всички наоколо се бяха заловили отново за работата си. — Никой не ми вярва. Дори и ти, нали?

— Какво искаш? — попитах я озадачен. — Каж ми какво да правя. Виж какво, „за по-кратко — Върджин“, аз съм само на седемнадесет години. Страх ме е. Не зная какво ще ми се случи.

— Не се страхувай — отговори тя и сега гласът ѝ стана мек, нежен, изпълнен със загриженост и привързаност. — Скоро ще бъдем сами в стая в хотел и аз ще ти покажа някои неща, които никое момиче не ти е показвало досега. Обещавам ти. — Никога не отидохме в хотелската стая. Неотдавна една проститутка от нощен бар в Нови Орлеан ми обеща същото точно със същите думи, а когато след това дойде в стаята ми, не ми предложи нищо различно.) — Сега иди да сваляш Мари.

— Госпожа Йъргър ни гледа — забелязах аз.

— Тя не ме обича — каза Върджиния.

— И мене.

— Тя не ме обича, защото се опитвам да си правя весело с всеки, когото познавам. Особено с тебе.

— По-добре да си намеря някаква работа.

— Ще ти намеря работа тука.

Върджиния записа върху лист хартия номера на една папка за злополуки.

— Намери тази злополука — нареди ми тя. — Това е един случай с големи материални щети и с трима пострадали. Сигурно ще го намериш при Мари Дженкс — добави тя дяволито.

— Веднага, госпожице Марковиц — отговорих достатъчно бойко, за да ме чуе госпожа Йъргър, и бързо тръгнах.

— Ей, Боби! Не забравяй... — тя ме извика отново, като гледаше важно. И добави съвета си тихичко: — Сграбчи я.

* * *

Така поради навивките на Върджиния аз се отправих да прелъстявам Мари Дженкс. Направих опит по единствения начин, за който можех да се сетя: размотавах се. Размотавах се край стаята й по две-три минути всеки път, когато Лен Луис не беше на бюрото си, и виждах, че седи сама в кабинета. Прокрадвах се и се въртях пред очите й непрекъснато, като се преструвах, че търся папки за злополуки; очаквах всеки път да ме погледне и внезапно да проумее, в момент на светло откровение, че имам тъмна къдрава коса, че изглеждам по-добре от Том Джонсън и съм много по-забавен; да ми каже най-после и на мене:

— Зает ли си сега? Намери ключа.

Никога не стигнахме дотам. Единственото, което изобщо получих от нея, беше:

— Да не се каниш да стоиш до края на живота си тука? — или:
— Защо непрекъснато ме зяпаш като полудяло теле?

Или питаше хитро (ясно й беше на тая мъдра кучка какво търся):

— Да ти трябва нещо оттука?

Или пък нелюбезно ме отпращаше:

— Я се махай. Кажи на Том да дойде.

И отново Том отиваше с нея долу в склада, като ме оставяше сам да работя върху почерка му в дъното на стаята с архива. И досега все още използвам неговия почерк. (Чудя се кой ли използва Мари.) Том разчиташе да го прикривам пред госпожа Йъргър или пред някой друг, който го потърси. И аз го криех.

(— Том!

Никакъв отговор.

— Том!

Никакъв отговор.

— Къде ли се е дянало това момче?

— Долу в склада, госпожо Йъргър, чука Мари Дженкс на бюрото.

Представях си, че отговарям така.)

Признавам, че ми беше много трудно да се съсредоточавам върху почерка на Том, когато знаех, че той е долу в склада с нея. Обикновено въображението ми витаеше и се спираше точно там (по-склонен бях да драскам мръсни рисунки за тях двамата). Излезе, че този мрачен, тих и скапан мавзолей за умрели и разлагащи се папки на долния етаж е едно доста горещо място. Понякога някой служител наистина искаше да отиде там, за да потърси някоя стара злополука, и на косъм се разминаваше с Том или с мене (специалистите по нови злополуки). Беше само един етаж по-долу, но слизането по двете стълби на този етаж до миришещия на мускус склад беше като бягство от чуждите погледи, бягство в тъмен, хладен и съвсем не неприятен подземен свят, в сигурно и успокоително уединение, каквото човек намира в дълбоко мазе или в прашна дървена барака за въглища. Обичах често да ходя там, дори само за да си изяждам в самота сандвичите и да чета „Мирър“ и „Дейли Нюз“ или да се измъквам и да пуша дълго сутрин или следобед, да размишлявам върху това кой отбор ще спечели във футболното първенство на колежите следващата събота или какво ще стане с мене и с майка ми, и с брат ми, и със сестра ми. (Брат ми е вече мъртъв: един ден внезапно получи сърдечна криза в преддверието на службата си и за него всичко свърши само за няколко секунди. Майка ми също е мъртва. Сестра ми живее далече. Понякога говорим по телефона.) Представям си как киселата госпожа Йъргър, която забелязваше всичко, проветрява обстойно склада, след като Върджиния, Том, Мари и аз сме си отишли.

Помня също и как в една обедна почивка без малко не стана едно изнасилване — когато две по-възрастни и по-едри момчета (които също работеха в архива) ме завариха с Върджиния. Не искаха да я пуснат да си върви. Тя отиде твърде далече — шегуваше се и се хвалеше прекалено много и те вече не искаха да я пуснат; искаха, както казаха, „да се погрижи“ за трима ни. Върджиния скоро се притесни. Ние продължавахме да говорим остроумия насила, сякаш нищо необичайно не се случваше. Единият от тях я беше прегърнал през раменете изотзад и изглеждаше, че игриво я прегръща, но в същност тя беше направо безпомощна и той се опитваше да я натисне да легне на пода; другият с две ръце бъркаше под полата ѝ. Аз наблюдавах, обзет от страх и нетърпеливо очакване. Всички дишахме тежко (дори аз,

въпреки че само наблюдавах). На лицата ни имаше напрегнати, болезнени, решителни усмивки; смеехме се пресилено и дрезгаво между отделните бързи подмятания, за да задържим колкото се може по-дълго време заблудата, че се забавляваме. Ясно беше, че не се забавлявахме. След първите няколко секунди Върджиния изпадна в ужас. Бузите ѝ станаха тебеширенобели и потрепераха конвулсивно, когато се опитваше да се освободи. (Никога не съм могъл да понасям ужасни гледки, независимо с кого се случва това; през целия си живот не съм могъл — дори ако се случва с хора, които мразя.) Погледът ѝ се спря на мене, пълен с ням панически страх и с молба. Намесих се и тя успя да се измъкне. Бях обзет от ужас, когато се изправих пред двете по-възрастни и по-едри от мен момчета, за да настоявам да я пуснат.

— Пуснете я — казах колебливо.

— Тя те желае — заяви единият от тях.

— Пуснете я! — изкрещях със стиснати юмруци.

След като Върджиния беше избягала, те започнаха да клатят глави с невероятно презрение към мене и ми казаха, че съм глупак, дете съм я пуснал точно когато вече щяла да ни даде и на тримата.

Бях ли глупак?

(Зная, че когато се върнахме горе, тя отново беше спокойна и весела и съвсем не ми беше толкова благодарна, колкото мислех, че ще бъде. И в приятелското ѝ отношение към другите двама нямаше промяна. Тя се шегуваше и флиртуваше с тях, както преди, като показваше някакво раболепно уважение, сякаш сега имаше по-високо мнение за тях. Не можех да проумея това. Все още не мога. И все така се чудя какво щеше да се случи между нас, ако си бях държал устата затворена и се бях присъединил към другите, за да я накарам да даде и на трима ни. Щеше ли да има по-високо мнение и за мене? Откъде-накъде? Но все пак щеше ли да го има? Тя често ми казваше, че иска на надгробния ѝ камък да пише: „Тук почива Върджиния Марковиц. Тя се чукаше много добре, макар да беше еврейка.“

Хващам се на бас, че не са сложили такъв надпис.)

Хващам се на бас, че съм бил глупак.

(Зная, че никога не можах да я чукам. А трябваше. Мисля, че го исках. Ще ми се да я чукам сега. Искане ми се да не се беше самоубила, да беше все още край мене, да можех да я повикам и да правя любов с нея, да ѝ кажа колко я харесвам и какво е била тя за мен винаги.

Радвам се, че я няма, защото съм сигурен, че щях да я пожелаая сега. Не зная какво искам.)

Зная, че бях много по-окуражен за собственото си бъдеще именно заради Върджиния, Том и Мари Дженкс. Беше успокоително да зная, че толкова много хора се чукат, че тази дейност наистина е широко разпространена. Това предвещаваше нещо добро. Том беше на двадесет и една години и притежаваше едра омъжена блондинка, почти на двадесет и осем години, която му позволяваше да прави любов с нея. Аз мислех, че всеки с възрастта си получава такава жена.

Разбира се, това никога не ми се случи.

Когато станах на двадесет и една години, за мен нямаше Мари Дженкс. Всичко, което получих на двадесет и една години, беше правото да гласувам. А когато накрая стигнах дотам да задуша двадесет и осем годишна жена, това беше собствената ми жена и аз бях вече на тридесет и две години, женен за нея, а това изобщо *не приличаше* на мечтите ми.

Сега, ако ми се случи да имам работа с жена на двадесет и осем години, обикновено излиза, че тя не е жена, а момиче; доста често — дори малко момиче; обикновено е неомъжена и нещастна или омъжена и самотна. И не е същото, както ако бях имал това момиче, когато бях само на седемнадесет години. Понякога е приятно, понякога е тъжно; никога не е приятно за достатъчно дълго време, преди да стане тъжно (и неудобно, поне за мене. Често те искат да ми станат по-верни, отколкото ми се иска на мене. Намирам, че интимните отношения задушават човека).

Обикновено в тези истории има нещо пиянско (това е моя грешка, предполагам — аз обичам да пия и ги карам да пият), понякога — нещо отчаяно и патологично (вероятно и у двама ни). Те обичат да говорят много и обичат да слушат, обичат да им говорят сериозно. (Повече от всичко друго, мисля си, жадуват да им говориш.) Познавам едно, две или три момичета, приближаващи тридесетте, с които станах добър приятел: не виждам никоя от тях често, защото срещите ни минават без особени събития (най-вече за мене) и скоро става тъпо. Срещам много млади момичета, които известно време страшно ми харесват, и усещам, че бих могъл да ги обичам вярно до края на живота си, ако предварително не знаех колко скоро ще се отегча. Кубинското момиче този следобед беше на двадесет и шест или на

двадесет и осем години и като си мисля за нея сега, ми се струва, че не беше чак толкова зле. Не беше съвсем непривлекателна. Ако все още бях хлапе на седемнадесет години, тя щеше да бъде страхотно парче за мене — ако знаех, че мога да я имам, когато си поискам, без да трябва да ѝ плащам. Тя има малко дете, което е дала на някакви хора, за да го гледат. Иска да събере достатъчно пари, за да може един ден да си вземе детето и да открие няколко козметични салона.

— Обичаш ли да те дразнят? — кротко ме попита тя. И когато кимнах, каза: — Всеки обича.

— Всеки обича.

Като си мисля за нея сега, струва ми се, че изобщо не беше зле.

* * *

Не зная какво се случи с Том (може и да са го убили — откъде да зная и какво ме е грижа?); той ми остави почерка си и аз все още седя на бюрото в кабинета си, в компанията или в къщи и го използвам. Не зная какво в крайна сметка стана с Мари Дженкс. Изобщо не мога да разбера какво се случи и с мене. Предчувствам, че госпожа Йъргър е все още там. (Името е различно, но типът — неунищожим.) Всички госпожи Йъргър винаги остават непокътнати, без да се впускат в грях и неблагоприятие; остават и техните намусени съпрузи, ако изобщо съществуват (жените им нямат нужда от тях), които не се различават от жените си по нищо друго, освен по пола и облеклото. Всички госпожи Йъргър не само оглавяват архиви, но стават и кметове, директори на училища, декани на колежи, началници, съдии, адвокати, полковници, членове на парламентарни комисии, служители в американския легион, върховни съдии, президенти на Съединените американски щати и управители на малки отдели в компании като моята. Както Грийн, Блак и Хорас Уайт, аз също понякога съм играл в компанията ролята на тиранин пред хора, които са ми подчинени, и често играя тая роля в къщи пред жена си, дъщеря си и сина си и дори понякога пред детето си, което е идиот и не разбира какво става.

(— Как можеш да го наричаш така? — скастрия ме жена ми, силно развълнувана. — Как можеш да говориш така за него? Твоя собствена плът и кръв!

— Според определението — информирам я студено — идиот е всеки, който не притежава възможността да се развива умствено повече от равнището на три-четири годишно дете — независимо дали е моя собствена плът и кръв.)

Преставам за момент да куцам като Кейгъл, заобикалям я и заставам зад нея, като я наблюдавам внимателно с крайчеца на окото си и се мъча да видя доколко внимателно ме наблюдава *тя* (с крайчеца на окото си). Тя не си е сложила колан (което обикновено е сигурен знак, че е в добро настроение). Цветнокожата прислужница със закръглени рамене, която държим сега, се е свряла в един далечен ъгъл на голямата ни кухня и работи безшумно над една черна дървена купа за салатата, която купихме в Ямайка от друга цветнокожа жена със закръглени рамене по време на една почивка там. Страх я е от мене (така си мисля, а мене ме е страх от нея). Жена ми седи до печката, сипва и бърка вино в един тиган, пълен с тъмно на цвят месо — може би това са пилешки дробчета или парчета телешко. Останало е помалко от половин бутилка вино (употребено е повече от половин бутилка вино. Ха-ха). Минавам зад жена си, много съсредоточено насочен към една чаша и няколко ледени блокчета (въпреки че се изкушавам да извикам: „Оле!“, като се сетя за кубинката), и полагам усилия да си спомня в какви отношения бяхме, когато се разделихме тази сутрин или когато си лягахме снощи, за да съм наясно дали все още ми се сърди за нещо, което съм казал или не съм казал и за което вече съм изгубил всякаква представа.

Кисела ли е, весела ли е? Не мога да си спомня. Не съм в състояние да кажа как е. Затова оставам нащрек. Вземам една солена бисквита със свита на руло аншоа, навеждам се по-близо до нея и внезапно откривам, че не е нито кисела, *нито* весела. За нея няма ни най-малко значение дали сме се разделили в добри, или в лоши отношения, тъй като тя е забравила.

Пак е пила — и по наведения ѝ поглед, в който има плаха неувереност, познавам, че и тя се мъчи да си представи дали тази вечер ще бъдем приятелски настроени, или не. (Кисел ли съм, весел ли съм?) Тя очаква да ѝ дам знак. (Кисел ли съм, че е казала или направила нещо лошо, или пък съм весел, че това не е станало?) Не зная защо толкова много се страхува от мене, след като и аз толкова много се страхувам от нея. Тя е някак вцепенена и съсредоточена, вече се

разкайва се (за какво? Един господ знае), изпъната е като струна, както си бърка връщотото месо в тигана, и се надява, че не съм ѝ сърдит за нещо, което е казала или не е казала или е направила; за което не може да си спомни. Това почти ми стига, за да избухна в смях.

— Права си — казвам, за да улесня и двама ни.

— За какво?

— За Кейгъл — казвам аз и имитирам за секунда накуцването му.

— Малко си пийнахме.

— Радвам се, че това ти е повишило настроението.

Прислужницата подозрително попива всяка дума, без да ни поглежда. Понеже опасенията ми изчезнаха, приближавам се до жена си и я целувам леко по бузата. Тя повдига свенливо лице, все още несигурна. Мирише на вино и на скъп парфюм.

— Гладен ли си? — пита тя.

— Ще бъда. Яденето изглежда добро.

— Да се надяваме.

Прислужницата безшумно минава край нас, за да занесе купата със салата в трапезарията.

— Как работи тази? — питам аз.

— Добре — отговаря жена ми. — Пийнах малко вино — бърза да добави тя. — Слагам вино на пилешките дробчета и си помислих, че е най-добре да го опитам малко, за да съм сигурна, че е хубаво.

— Хубаво ли е?

— Не е лошо — тя се усмихва. — Искаш ли малко?

— Ще пийна уиски.

— Аз ще пийна още вино.

— Децата добре ли са?

— Да.

Усещам, че всичко започва доста добре, и нищо чудно тази вечер у дома да бъде приятна. Жена ми не е настроена особено агресивно (което ще улесни и двама ни). Децата (слава богу) още не са ме засипали с оплаквания и изисквания. Дъщеря ми е в стаята си, говори по телефона. Момчето ми е в стаята си и гледа телевизия. (Пуснал е звука високо и го чувам.) Никой от тях не се е развълнувал особено от факта, че „татко си е дошъл“ (и аз малко съм обиден от безразличието им. Ако имах куче, щеше да ме посрещне с повече любов). Прислужницата все още изглежда изцяло поробена и с нищо не дава

повод да се мисли, че назрява бунт на черните. (Плащаме ѝ добре, внимателни сме към нея и вероятно тя е по-малко притеснена от отношенията си с мене, отколкото аз — от отношенията си с нея. Неловко ми е, че държа прислужници.) Дерек не е наблизо, за да хленчи и квичи или да се опитва да говори, а болногледачката (гувернантката), която сме му наели, не се върти наоколо с вторачен в нас поглед, сякаш сме искали той да е такъв. (Работата ѝ в действителност не е да го бави или наглежда, а да пази да не ни попада пред очите, въпреки че той не е неприятен за гледане, когато тихо играе край нас с някаква шарена книга или бебешка дрънкулка.) Оставили са ме на мира. Пия си уискито. Жена ми си пие виното.

— Какво прави днес? — питам я по навик (преди тя да ме е попитала).

— Нищо — свива тя рамене; това е едно признание за неуспех; тя се разкайва, че още един ден е бил изгубен. — Седях си в къщи. Пазарувах. Почивах. Спах.

— Някой да е идвал?

— Не.

Това е добре, ако е вярно, защото означава, че тя е пила само вино и вероятно по малко — от време-навреме; става ѝ лошо от много вино. Вярвам, че ми казва истината, понеже мисля, че жена ми още не се е научила да ме лъже. (Жена ми не знае да флиртува и не знае как да ме лъже.) Когато наистина има нещо, което се надява да скрие, тя си мълчи и се надява, че няма да я разпитвам. (Ако я попитам, винаги ми казва. Тя не обича да лъже.) Помагам ѝ, като не ѝ се бъркам, ако доловя, че крие някаква тайна, която иска да запази. Опитвам се да се държа настрана от всичко, което тя се опитва да крие. Подозирам, че прави същото по отношение на мене (подозирам, че тя знае за мене много повече, отколкото показва външно. Поради това нашите разговори обикновено са никакви и често са съдържани.

— Сега ще се върна — казвам аз и тръгвам да мина зад нея с чашата си. — Искам да прегледам пощата.

Тя кимва. Като минавам, потупвам я леко по дупето. Тя се радва, благодарна ми е и се притиска към ръката ми, като се хили с похотливо, леко пиянско задоволство.

— После ли? — казва тя. — Надявам се, че ти се иска.

— Познаваш ме — смея се аз.

Жал ми е като я виждам такава. (Преди не беше такава.) Може вече да не я обичам, но я познавам от дълго време и чувствата ми съвсем не са такива, че да извикам: „Оле!“

* * *

Жал ми е, че жена ми сега пие през следобедите и вероятно си пийва един-два пъти и сутрин. Мъча се да не ѝ казвам нищо за това. Би било унижително и не ми се иска тя да се страхува, че мога да започна да я нагрубявам и за това. Обикновено ме уведомява по някакъв страничен начин, че малко е пийнала следобед, че се е срещнала със сестра си или с жената на някого да обядват, или да купят някакъв плат и са пили по един коктейл или двойно шотландско уиски, преди да се приберат; или пък, както току-що направи — че е слагала вино на яденето. Понякога ѝ се иска да ми каже, но отлага прекалено дълго и не ми казва и аз имам чувството, че трепери вътрешно и се чуди дали съм забелязал и дали ще ѝ направя забележка. (Жена ми се страхува от мене; не ми харесва да е така, но това улеснява нещата.) Отвреме-навреме я съжалявам.

Тя никога не се напива денем (но наистина се напива на събиранията вечер и прекарва весело — само че никога не го прави у дома. Жена ми е превъзходна домакиня.) Освен това никое от децата не е споменавало за пиенето ѝ в къщи през деня, така че може би не им е позволила да го забележат. Но аз си спомням, че едно време тя изобщо не пиеше; спомням си, че никога не флиртуваше. (И никога не псуваше.) Освен това все още е религиозна; почти всяка събота ходи на черква и ни кара също да ходим. (Никой от нас не иска да ходи. Понякога отиваме, ако аз реша, че това е един безболезнен начин да ѝ се отплатим за всичко, което ѝ дължим. Тя няма особена вяра на свещеника, който имаме сега; нямам му вяра и аз.)

Жена ми също така започва да се учи да употребява мръсни думи (със същото неудобство, с което някои жени в напреднала възраст започват да се занимават с рисуване или се записват в курсове за възрастни — по психология, история на изкуството или изучават творчеството на Жан-Пол Сартр). И за това не я бива особено. Тя казва „по дяволите!“ и „проклятие!“ прекалено емоционално, въпреки че в

израза „лайно!“ е постигнала звънко съвършенство. За разлика от останалите познати мъже и жени от различни социални групи, не ѝ е присъщо преситеното безразличие, с което се отнасяме към цинизмите. Петнадесетгодишната ми дъщеря я бива много повече от жена ми да говори мръсотии. Дъщеря ми щедро използва мръсни думи пред нас, за да ни направи впечатление с интелигентността си; често тя пряко отправя мръсотииите към нас (особено към жена ми) и пробва да види докъде ще ѝ позволим да стигне. (Аз не ѝ позволявам да отиде далече.) Вече мога да кажа, че и момчето ми трупа смелост, за да експериментира в къщи с една-две мръсни думи. (Той не знае със сигурност значението на думата „чукам“, но знае, че е мръсна. Беше останало с впечатлението, че това е думата за полово сношение (докато не му казахме, че обикновено се нарича другояче).)

Мъчително ми е да си припомням каква беше жена ми тогава, да знам, че тя искаше да остане такъв човек, какъвто беше, да виждам какво ѝ се случва сега, както ми причинява болка да бъда свидетел на израждането на което и да е човешко същество, било ми някога близко (или дори близо до мене) — дори когато става въпрос за познати или съвсем непознати.

(Видът на изцяло парализирания ми въздейства страшно, а човек с някаква друга парализа — на лицето или на крака — направо ме кара да замръзвам от отвращение. Идва ми да погледна на другата страна. Гнус ме е от слепци, когато ги видя на улицата, яд ме е на тях, задето са слепи и са изложени на опасност по улицата, и се оглеждам отчаяно дали някой друг няма да тръгне да ги съпровожда, за да не ми се налага да ги превеждам внимателно през кръстовището или край непредвидената пречка на тротоара, която толкова ги е развълнувала и притеснила. Не си позволявам да се справям с такава човешка злочестина; отказвам да възприемам подобна действителност; струпвам я изцяло върху подсъзнанието си, сядам отгоре ѝ и я затискам колкото се може по-плътнo. Ако трябва да излиза наяве, нека да се явява в лоши сънища. И без това ги забравям веднага щом се събудя.) Марта машинописката — онова младо, простичко момиче от нашата служба, което има лоша кожа и полудява — ми е напълно чужда и вече беше в доста напреднал стадий на полудяването си, когато отдел „Кадри“ я изпрати при нас (за да се побърка окончателно); аз не съм виновен за това; не я познавам; не познавам майка ѝ в Айова,

която се е омъжила повторно и не иска да я прибере, нито баща ѝ (ако все още има баща), нито който и да е от многото хора на този свят, които би трябвало да са ѝ близки; и все пак, ако си го позволя, може да ми се скъса сърцето от това, че тя полудява. Не ѝ казвам нищо за това как се чувствавам (или как бих могъл да се чувствавам). Но винаги говоря с нея любезно. Както с всеки друг. Гледам да не ѝ позволя да забележи, че изобщо ме е грижа за това, което се случва с нея (тя може да се обърне към мене за помощ, ако знае, че аз знам), и гледам да не си позволявам да ме е грижа. Гледам да не ѝ позволявам да разбере, че знам. (Може би тя самата още не го знае.) Вероятно тя ще се притесни, ако научеше, че всички край нея знаят, че тя полудява.

Така че аз си мълча пред Марта; мълча и пред жена си — поради едно и също смесено чувство на състрадание и от личен интерес, мълча за пиенето, за флиртуването и за мръсните думи; така си мълчах и пред майка ми, когато тя получи първия мозъчен удар; мълча си също пред всеки друг познат, у когото откривам първите белези на непоправима телесна разруха и приближаващ се недъг или смърт. (Отписвам тези хора бързо. Те се превръщат в приключени папки за моя архив много преди да са си отишли от живота, още при първите признаци, че са започнали да си отиват.) Не казвам никога нищо лошо на никого, след като съм разбрал, че е прекалено късно някой да му помогне. Не казах нищо на майка ми за мозъчния ѝ удар — въпреки че бях при нея, когато това се случи, и бях човекът, който в крайна сметка трябваше да телефонира за лекар. Не исках да знае, че е получила мозъчен удар; а когато разбра, не исках да знае, че аз зная.

Преструвах се, че не забелязах (по време на едно от седмичните си посещения в апартамента, където тя живееше сама) как езикът ѝ започна да се преплита и да се удря в небцето. Навън се прокрадваха все едни и същи насечени срички, едно и също гърлено пелтечене. Потиснах учудването си и скрих загрижеността си. Тя внезапно спря, първия път с озадачен, почти капризен поглед, усмихна се леко за извинение и отново се опита да завърши това, което беше започнала да казва. Случилото се се повтори. Повтори се и следващия път, когато се опита да говори. И отново. След това тя вече не направи този опит от сърце; изглежда, предварително знаеше, че е болезнено, че вече е твърде късно. Иначе се чувствуваше добре. Но ми кимна одобрително, когато предложих да повикаме лекар; и докато телефонирах, бедната

стара жена седна и се примири кротко — със замъглен поглед и свити в учудване рамене. (Беше изплашена. И се срамуваше.)

Лекарят обясни търпеливо после, че вероятно това не е тромб, а само спазъм (той каза, че мозъчни удари не съществуват; има само кръвоизливи, тромбози и спазми) на някой много малък кръвоносен съд в мозъка. (Ако имало засегнат по-голям съд, щяла да получи едностранна парализа и вероятно загуба на паметта.) Но до края на живота си тя изобщо не проговори, въпреки че забравяше и се опитваше да говори (предполагам, повече по навик, отколкото защото очакваше да успее), докато не получи повторни пристъпи от тези спазми (или удари), а след това спря да се опитва. Като я посещавах в частната болница (която тя мразеше), само аз говорех, а тя слушаше и посочваше нещата, които ѝ трябват, или пък ставаше от стола или леглото (докато изобщо можеше да става) и си ги вземаше. Понякога драсваше на парче хартия някаква молба. Когато седях до леглото ѝ по време на посещенията си и ѝ говорех за приятни неща, като скоро вече нямах какво да кажа за себе си, за жена си, за децата си, за работата си — за всичко, което смятах, че ѝ е добре да чува, — никога не отварях дума пред нея за удара, нито за някои други, прогресивно напредващи телесни недъзи, които се появиха и я нападнаха безжалостно (особено артритът и пронизващата я телесна и душевна леност, които накрая се сляха в една болезнена апатия). Тя никога не научи, че Дерек се роди със сериозно мозъчно увреждане, макар да знаеше, че се е родил. Винаги ѝ казвах, че е добре. (Винаги казвах, че всички са добре.) Ние самите не знаехме, че е така, докато Дерек не стана на няколко години, а тогава вече беше твърде късно: вече си го имахме; той вече се беше случил. (Иска ми се да се бях отървал от него, въпреки че не смея да го заявя открито. Подозирам, че и всички други членове на семейството мислят така. Може би с изключение на моето момче, което сигурно смята, че ако наистина се отървем от Дерек, можем да се отървем и от него, и вече е загрижен, че това е тайното ни намерение. Моето момче наблюдава и попива всичко, което има нещо общо с нас и Дерек, сякаш очаква да види как най-накрая ще се освободим от него — а той усеща, че това е нещо, което рано или късно вероятно ще трябва да направим.)

Това, което говорех пред майка си, както и посещенията ми, не ѝ бяха от полза. Преструвах се, като говорех — както заради себе, си

така и заради нея (повече заради нея, отколкото заради себе си), — че тя не е сериозно болна, че не е в една частна болница, която мрази, че не е саката и че не остарява и не осакатява още повече с всеки изминат ден. Не исках да знае, а тя със сигурност знаеше (и аз знаех, че знае), тъй като го знаеше преди мене, че умира — бавно, на етапи; органите ѝ отказваха да действуват и възможностите чезнеха една по една. Носех ѝ храна (към края, когато разумът почти я беше напуснал и едва си спомняше за повече от минута-две кой бях аз, тя я сграбчваше ненаситно с изкривени пръсти и я поглъщаше лакомо, направо от хартията — сякаш беше някакво изгладняло, съсухрено, белоконо животно в клетка — моята майка). Преструвах се, че всичко е наред, и не ѝ казвах нищо за състоянието ѝ, докато накрая не умря. Не ѝ бях от полза (само дете ѝ носех храна), както не мога да помогна сега на машинописката ни, която полудява пред очите ми, както не мога да помогна на жена си в пиенето, флиртуването или в останалите ѝ доста тромави усилия да е жизнерадостна и весела. (Тези дни, когато лежа сам на някакви странни легла в хотели и мотели и се опитвам да се приспя, ми се явяват видения — нападат ме мръсни орди от хапещи бълхи или дървеници, с които изобщо не мога да се справя — понеже съм твърде гнуслив, за да ги понасям, и нямам къде другаде да отида.) *Изобщо не искам жена ми някога да открие, че пие прекалено много на събиранията вечер и че понякога се държи твърде зле с хората и прави изключително лошо впечатление тогава, когато мисли, че прави много добро впечатление!* Ако открие (ако някога усети колко нескопосана и арогантна става), това ще я съсипе (ще бъде унищожена), а тя вече е достатъчно обезсърчена.

В къщи през деня тя пие само вино; вечер, преди или след вечеря, понякога пие шотландско уиски, ако и аз пия. Много вечери изобщо не пием. Тя в същност не харесва вкуса на уискито (въпреки че вече започва да харесва вкуса на мартинито и приветствува неговото изтръпващо-развеселяващо въздействие, което то така милостиво и бързо донася) и не знае как да смесва коктейли. На събиранията вечер сега тя пие каквото ѝ поднесат в мига, когато влезем, и се опитва да се понапие колкото се може по-бързо. След това продължава да пие същото до края на вечерта. Ако всичко между нас този ден е било достатъчно поносимо и тя има чувство на сигурност, прекарва весело и шумно, приятелски настроена — към мене и към всеки друг, докато не

се напие (ако се напие); понякога ѝ се завива свят и ѝ става лошо, но не причинява вреда на никого — въпреки че тя беше тихо, сериозно момиче, малко свенливо и изискано, доста скромно, винаги тактично и с добри обноски.

Ако нещата не стоят толкова добре, ако този ден е била нещастна заради мене, дъщеря ми или себе си, тя войнствено флиртува. Обикновено мъжът (мъжете), с когото (с които) флиртува, се изплашва и се маха (те почти никога не остават с нея достатъчно дълго, за да отговорят на флирта), защото тя не знае как да флиртува; подходът ѝ плаши, поканата ѝ за прелъстяване е едно предизвикателно нападение и може да стане нещо като скандал, ако не се намеся достатъчно бързо. Тя винаги го прави с мъже, които познава и с които се чувства сигурна (предполагам, че на нея изобщо не ѝ се иска да флиртува) и обикновено избира някой, който си дава вид, че се забавлява, без да притеснява никого. (Може би той изглежда самодоволен.) Натъждавам се, когато я наблюдавам; искам другите хора да я харесват.

Тя предизвиква мъжа направо, понякога дори в присъствието на жена му, с неприкрито и недвусмислено подмятане, или го съблазнява, като плъзга тежко ръка нагоре по лопатката на рамото му — ако е прав; или мачка вътрешната страна на бедрото му, ако е седнал; а след това, сякаш той вече я е отблъснал, се изпълва с ирония, мъст и презрение — преди той изобщо да ѝ е отговорил. Преди да е направила прекалено голяма беля, отивам да я спасявам, да я отведа внимателно, с остроумна забележка и усмивка — колкото се може по-кратко и по-своевременно. Никога не я упреквам (въпреки че често съм вбесен и засрамен); коткам я, хваля я, лаская я. Искам да е доволна от себе си. (Не зная защо.)

— Просто си ревнив — обвинява ме тя предизвикателно, когато я дръпвам настрана.

— По дяволите, така е — отговарям ѝ с неестествен смях и понякога се насилвам да я прегърна, за да ѝ помогна да се убеди, че съм ревнив.

— И добре правиш — злорадствува тя победоносно.

Жена ми и аз сме имали и по-добри времена от сегашните, но не мисля, че пак ще ги имаме.

Жена ми казва, че вечерята ще бъде готова скоро. Настроението ми е празнично (толкова пъти, когато съм бил в къщи при семейството

си, ми се е искало да бъде другаде) и аз решавам великодушно, че тази вечер (поне тази вечер) ще направя всичко възможно, за да се чувствуват те щастливи.

— Здравейте — казвам, когато моите деца идват.

— Здравсти — казва дъщеря ми.

— Здравсти — казва синът ми.

— Какво ти става? — питам дъщеря си.

— Нищо — казва тя.

— Защо ме погледна така?

— Казах ти „здравсти“ и толкова — отвърща тя, и злобно понижава глас, докато постигне тона на безгрижната невинност. — Какво искаш да правя?

(По дяволите — мисля си мрачно, а настроението ми се понижава, — какви я прихващат?)

— Ако нещо не е наред — настоявам търпеливо (като усещам, че започвам да се вбесявам), — бих искал да ми кажеш какво има.

Тя стисва зъби.

— Всичко е наред.

— Вечерята е готова — казва жена ми.

— Няма да ми хареса — казва момчето ми.

— Какви са я прихванали? — питам жена си на висок глас, докато вървим към трапезарията.

— Никакви. Не зная. Никога не зная. Хайде да сядаме. Нека се опитаме да не се караме тази вечер. Хайде да видим дали можем да изкараме поне едно ядене, без някой да крещи, да пици и да се ядосва. Това сигурно не е толкова трудно, нали?

— Тъкмо така мисля и аз — казва дъщеря ми, като набляга на думите, за да уточни, че сигурно някой друг (аз) не мисли така. (Тя все още не ме е погледнала.)

— Нямам нищо против — казвам аз.

— Обаче няма да ми хареса — казва момчето ми.

— Какво означава това? — питам аз.

— Искам два кренвирша.

— Можеш поне да го опиташ — мъчи се да го убеди жена ми.

— Какво? — пита дъщеря ми.

— Не можеш да ядеш кренвирши цял живот.

— Щом искаш кренвирши, ще ги получиш — обещавам на сина си. — Нали така?

— Точно така.

— Нали така? — питам жена си. — Няма да се караме.

— Добре.

— Амин — казвам с облекчение.

— Какво значи това? — пита ме момчето ми.

— Оле! — отговарям шеговито.

— Какво значи това?

— Значи „точно така“. Разбра ли?

— Откога пък означава това? — намесва се дъщеря ми.

— Оле! — отговаря момчето ми.

— Не означава това — казва дъщеря ми с нейния мек, отегчен, монотонен глас, без да повдигне очи, като прави опит (зная това) да продължи заяждането. — „Оле“ не означава „точно така“.

— Ако беше в по-добро настроение — шегувам се аз, — щях да те заплаша, че ще ти извия врата за тези думи.

— Нищо ми няма на настроението — отговаря тя. — Защо не ме заплашиш, че ще ми извиеш врата и без това?

— Защото няма да разбереш, че се шегувам, и сигурно ще би си помислиш, че искам да те осакатя.

— Виж ти.

— Не може ли да ядем спокойно? — моли жена ми. — Не би трябвало да бъде толкова трудно да ядем спокойно, нали?

(Стисвам зъби.)

— Щеше да бъде много по-лесно — казвам ѝ приятелски, — ако не повтаряше това непрекъснато.

— Прощавай — отговаря жена ми. — Прощавай, че още дишам.

— За бога!

— Давай! — казва жена ми. — Ругай!

— Нямах това пред вид — казвам рязко (като лъжа, разбира се, защото точно това имах пред вид). — Честна дума. Виж какво, нали решихме да не спорим тази вечер? Нали така?

— Мога да го потвърдя за себе си — казва дъщеря ми.

— Тогава да не спорим. Нали така?

— Ако не крещиш — казва дъщеря ми.

— Оле! — казва момчето ми и всички се усмихваме.

(Най-последно сме постигнали съгласие за нещо.)

След като вече сме постигнали съгласие да разредим напрежението, всички сме много наострени. (Сега вече съжалявам, че съм тука — въпреки че се радвам на момчето си. Мога веднага да се сетя за три момичета, които много харесвам и познавам от доста време — Пени, Джил и Роузмари, — с които бих предпочел да бъда; както и за новата в нашия отдел „Изкуство“ — Джейн, — басирам се, че можех сега да вечерям и да пия с нея, ако си бях направил труда да я поканя.) Сега вече никой от нас на масата не поема риска да направи някаква забележка.

— Да кажем ли благодарствена молитва? — предлагам на смях, с усилие да накарам всички да се отпуснат.

— Молитва! — подема репликата момчето ми.

Това е една стара семейна шега, на която се радва единствено момчето ми; а дъщеря ми цупи престорено и презрително устните си. Тя задържа на лицето си това пренебрежително изражение достатъчно дълго, за да се увери, че го забелязвам. Преструвам се, че не го виждам. Опитвам се да не ѝ позволявам да ме трови (зная, че често дъщеря ми ме смята за вдетинен, а *това* наистина ме трови. В момента чувствавам неотложна необходимост да я укоря, да ѝ изкрещя, да се протегна и да я цапна, да я изритам жестоко по кокалчетата на краката. Често изпитвам вътрешен подтик да удриям в отговор членовете на семейството ми, дори децата, ако ме обиждат или се възползват от положението. Понякога, като видя някой от тях да прави нещо нередно или ги видя да грешат в нещо, за което е оправдано да ги обвиня, не се намесвам да помогна или да поправа грешката, а се въздържам, обзет от радост, гледам и чакам, сякаш наблюдавам от разстояние някаква злокобна сцена, разиграла се в свръхестествен сън, като в действителност се наслаждавам на близката възможност да им направя забележка, да ги смъмря и да поискам обяснение и извинение. Това ме ужасява; сякаш ги наблюдавам, че вървят с гръб към отворен прозорец или са на ръба на скала, а аз не ги предупреждавам, за да ги спася от нараняване или от смърт. Това е перверзно и аз се мъча да го превъзможна. Някакъв звяр в мене, който се мъча да скрия, се стреми да излезе навън, пълзи и благоденствува, а аз не зная кой е той и кого иска да унищожи. Зная, че е обрасъл с брадавици. Може би това съм

аз; може би звярът иска да унищожи мене) и като успявам да задуша гнева си зад една спокойна усмивка, казвам:

— Би ли ми подала хляба, мила?

Дъщеря ми го подава.

Жена ми седи срещу мене в началото (в края) на масата, момчето ми — от лявата страна, дъщеря ми — от дясната. Прислужницата тихо снове насам-натам, като носи купи с храна от кухнята. Жена ми загребва големи порции, слага ги в отделни чинии и ни ги подава. Мълчим. Вече не се чувствуваме свободни да разговаряме естествено пред нашите цветнокожи прислужници. (Не съм сигурен, че знам името на тази; те вече не се задържат дълго при нас.)

— Салатата е хубава, Сара — казва жена ми.

— Направих я както ми казахте.

Неловко ми е, че прислужниците у нас ни сервират храната (и на децата им е неловко) и не бих го позволил (въпреки че жена ми, както подозирам, предпочита да е така, както е било в нейното семейство, когато е била дете, и както е все още в много еснафски семейства според телевизията и киното, и както тя си въобразява, че се прави в Бъкингамския дворец и в Белия дом). Неловко ми е, когато ми сервират прислужници където и да е, още по-малко в домовете на други хора (където никога не съм сигурен колко храна се полага да си взема, винаги се затруднявам при манипулирането с вилците и лъжиците за сервиране, които трябва да използвам, като се извия настрани, и непрекъснато се притеснявам, че ще блъсна с лакът или рамо подносителите с месо и зеленчуци и те ще се разсипят на пода. Разбира се, това никога не се е случвало — поне за сега). Страдам от същото неудобство, когато те са бели (имам пред вид прислужниците, а не приятелите. Нямам никакви черни приятели и вероятно никога няма да имам, въпреки че сега забелязвам все по-хубави и по-хубави черни момичета, които възбуждат апетита ми. Сега вече те са непостижими за мене, освен ако не са кубинки или пуерториканки).

— Мисля, че го бива — казва жена ми. — Надявам се, че го бива.

— Няма да ми хареса — казва момчето ми.

— Престани — казвам му.

— Добре — той се оттегля бързо. Не може да понася, когато не съм доволен от него.

— Какво е това? — пита дъщеря ми.

— Пилешки дробчета с юфка и с винен сос, който ти харесва с телешко месо. Мисля, че ще ти хареса.

— Няма — мънка момчето ми.

— Няма ли поне да го опиташ?

— Не обичам дроб.

— Това не е дроб. Пилешко е.

— Пилешки дроб е.

— Моля те, опитай го.

— Ще го опитам — казва той. — А после ще ми дадеш кренвиршите.

— Може ли да ми сипеш?

Жена ми и аз наблюдаваме със затаен дъх как дъщеря ми набожда месото на вилицата съсредоточено, почти мрачно, и допира едно малко късче до устата си.

— Добро е — казва тя без възторг и започва да яде.

Жена ми и аз си отдъхваме.

(Дъщеря ми е малко прекалено висока и едра и би трябвало да пази диета; но жена ми, която непрекъснато ѝ припомня, че трябва да е на диета, готви такива работи като юфка и сипва големи порции, а дъщеря ми обикновено иска допълнително.)

— Превъзходно е — казвам аз.

— Може ли да си получа кренвиршите?

— Сара, донеси два кренвирша.

— Би ли ми върнал хляба?

Подавам на дъщеря си хляба.

— Имам добри новини — започвам аз и всички се обръщат да ме погледнат. Аз все още треперя от вълнение (и гордост) след разговора с Артър Барън и в един внезапен, великодушен пристъп на добри чувства към тях — и към тримата (те са моето семейство и аз съм привързан към тях), решавам да споделя щастливите си чувства. — Да, струва ми се, че имам добри новини, много важни за всички ни.

И тримата ме гледат втренчено с такова силно любопитство, че съм принуден да спра.

— Какво? — пита някой от тях.

— Като премислих — колебая се аз, — струва ми се, че може и да не излязат чак толкова важни. В същност сега ми се струва, че изобщо не са важни. Не са дори интересни.

— Тогава защо каза така? — иска да знае дъщеря ми.

— Да ви поизмъча — шегувам се аз.

— Какво, по дяволите, означава това? — пита момчето ми.

— Имаш ли да ни казваш нещо? — пита жена ми.

— Може би да — дразня я шеговито, — може би не.

— Само ни дразни! — обръща се дъщеря ми към момчето ми, изпълнена с ирония и отвращение.

(Дъщеря ми отново ме кара да се чувствавам глупав. И отново изпитвам това властно, моментно, злобно желание да ѝ причиня болка, да я нараня с един рязък отговор, да се пресегна през масата и да я зашлевя силно по лицето или по врата, да я изритам жестоко под масата по глезена или по кокалчето на крака. Не мога обаче да направя нищо, освен да престана да ѝ обръщам внимание и да запазя фасадата си на бащинско добро разположение.)

— Тогава защо не ни кажеш? — пита жена ми. — Особено след като новините са добри.

— Ще ви кажа — отговарям аз. — Исках само да ви кажа — обявявам аз и отново много ми се приисква да хитрувам и да ги мъча, затова спирам, за да си намажа филия с масло, и отхапвам от нея, — че мисля да започна отново да играя голф.

Следва тишина, изпълнена с мислене, озадачаване и протест, докато всеки от тях се опитва да отгатне преди останалите какво точно послъгвам, за да скрия от тях другото, което всеки момент ще им кажа.

— Голф ли? — пита моето деветгодишно момче, което все още не знае със сигурност що за игра е голфът — добра или лоша.

— Да.

— Защо пък голф? — пита жена ми с учудване. (Тя знае, че мразя тази игра.)

— Голф — повтарям аз.

— Та ти изобщо не обичаш голфа.

— Мразя голфа. Но може би ще трябва да играя голф.

— Защо?

— Хващам се на бас, че са му дали по-добра служба — отгатва дъщеря ми.

(В много отношения тя е най-хитрата и най-досетливата от нас.)

— Дават ли ти?

— Може би.

— Каква е службата?

Жена ми се отнася към това твърде подозрително, тя е почти сърдита. Зная, че от няколко години тайно си е внушила, че мечтая за друга служба, която ще ме откъсва по-често от дома.

— Продаване.

— Продаване на какво? — пита момчето ми.

— Продаване на продаването.

За момент момчето ми се обърква, почти се стъписва от гатанката в отговора ми. После разбира, че това е било една шега, и избухва в смях. Очите му бляскат, а лицето му светва радостно. (Всички харесват момчето ми.)

— Сигурно ли е това? — опипва почвата жена ми, като ме гледа изпитателно. Тя все още не знае дали да се радва, или не.

— Така смятам.

— Повече ли ще трябва да пътуваш?

— Не. Вероятно по-малко.

— Повече ли пари ще вадиш? — пита дъщеря ми.

— Да. Може би много повече.

— Ще бъдем ли богати?

— Не.

— Ще станем ли някога богати?

— Не.

— Не искам да пътуваш повече — оплаква се момчето ми.

— Няма да пътувам повече — повтарям заради него, с едва доловимо недоволство. — Ще пътувам *по-малко*. — (Започвам да съжалявам, че отворих дума за това. Въпросите ме засипват прекалено бързо; усещам как самодоволството ми се изпарява, а на негово място се появяват цял куп раздражения, които се струпват изведнъж, и аз не мога да ги следя и овладявам. Като им отговарям, вече започвам леко да пелтеча.)

— Пак ли ще започнеш да си говориш сам? — момчето ми не може да се сдържи да не ме ухапе дяволито.

— Не съм си говорил сам — заявявам твърдо.

— Ами, говореше си — промърморва дъщеря ми.

— Както миналата година ли? — настоява за отговор момчето ми.

— Не съм си говорил сам — повтарям на висок глас. — Репетирах една реч.

— Репетираше я пред себе си — подчертава момчето ми.

— Ще ти позволят ли да държиш реч тази година? — пита дъщеря ми. — Имате ли конференция на компанията?

— О, да — отговарям с усмивка.

— Дълга реч ли?

— О, разбира се. Струва ми се, че на тазгодишната конференция на компанията ще ми позволят да държа колкото си искам дълга реч.

— За Анди Кейгъл ли ще работиш? — пита жена ми.

Този въпрос ме стъписва.

— Нещо такова — заеквам уклончиво. (Цялата веселба се изпарява от семейната игра на задаване на гатанки и аз наистина съжалявам, че я започнах.) Сменя се нервно. — Още не е сигурно. И ще стане след доста време. Може би не трябваше да отварям дума за това.

— Радвам се, че ще работиш за Анди Кейгъл — изтъква жена ми. — Не ми харесва Грийн.

— Не съм казал, че ще работя за Кейгъл.

— Нямам вяра на Грийн.

— Ти глуха ли си?

— Защо ми говориш с такъв тон?

— Не искам да си търговски посредник — избухва дъщеря ми, неочаквано развълнувана, почти разплакана. — Не искам да обикаляш бащите на другите и да им се молиш да купуват разни работи от тебе.

— Няма да бъда търговски посредник — протестирам нетърпеливо. — Вижте какво, защо приказваме толкова много? Още не са ми дали службата. Дори не съм сигурен, че ще се съглася.

— Няма защо да й крещиш — казва жена ми.

— Не крещя.

— Крещиш — казва тя. — Не се ли чуваш?

— Съжалявам, че крещях.

— Освен това няма защо да говориш на всички с такъв тон.

— Съжалявам, че говорих с такъв тон.

Този път жена ми е права. Без да се усетя, оптимистичното ми самодоволство се е сменило с лошо настроение; без да го съзнавам, повишил съм глас от яд и ето че отново съм започнал да им крещя. Всички на масата мълчим. Децата седят с наведени очи. Така са

напласнени, че не мърдат. Виновен съм. Боли ме челото (от напрежение; отново ме заплашва главоболие). Изтръпвам от срам. Чувствувам се така безпомощен и несигурен. Искан ми се някой от тях да каже нещо, което да ми отвори вратичка, което да ми посочи пътя, който трябва да следвам, за да им се извиня по най-простия начин. (Чувствувам, че нямам изход.) Но никой не казва нито дума.

Врълхлита ме една спасителна идея.

Неочаквано се обръщам към сина си, заканвам му се с пръст и го питам:

— Кисел ли си, весел ли си?

— Весел! — вика той щастливо и радостно, щом разбира, че отново се шегувам и вече не съм ядосан.

Обръщам се към дъщеря си и също ѝ се заканвам с пръст.

— Кисела ли си, весела ли си? — питам и се смея.

— О, татко — казва тя. — Винаги когато наскърбиш някого от нас, гледаш да се измъкнеш с детинщини.

— Лайно — казвам тихо, ужилен от нейния неочакван отпор.

— Трябва ли да говориш така пред децата? — пита жена ми.

— Те говорят така пред нас — противопоставям ѝ се аз.

Обръщам се към дъщеря си:

— Кажу „лайно“.

— Лайно — повтаря тя.

— Кажу „лайно“ — казвам на сина си.

Той се кани да заплаче.

(Инстинктивно искам да протегна ръка и да го утеша, да го окуража, да разроша меката му светлокестенява коса. Силно съм привързан към момчето си — въпреки че вече не съм сигурен какви чувства изпитвам към дъщеря си.)

— Извинявай — казвам му бързо. (Изпитвам срамното, ужасяващо опасение, че ако наистина протегна ръка да го успокоя, той ще се дръпне назад несъзнателно, сякаш от страх, че мога да го ударя. Изпитвам ужасна болка при тази мисъл.) Обръщам се към дъщеря си. — Извинявай — казвам ѝ искрено. — Ти си права. Съжалявам. Това наистина са детинщини.

Сега вече моите очи са наведени.

— Струва ми се, че ми се пие още една чаша — обявявам за оправдание, като ставам от масата. — Не ми се яде повече. Вие

продължавайте. Ще бъда във всекидневната. Извинявайте.

Те продължават да ядат, след като излизам и си говорят тихо.

Държа се така с тях дори когато нямам подобно намерение. Но не мога да си го призная пред жена си или пред децата. Жена ми няма да разбере. В действителност не мога да кажа на жена си: „Извинявай“. Ще си помисли, че се оправдавам. Жена ми и аз в действителност вече не можем да разговаряме заедно за едно и също нещо; но понякога аз забравям това и се опитвам. Вече не сме достатъчно близки, за да водим искрен разговор (въпреки че сме достатъчно близки за чести полови сношения). На моето „извинявай“ тя отговаря с нещо празноглаво, недомислено и жлъчно, като: „Би трябвало да съжаляваш“ или „Нямаше защо да държиш такъв тон на всички“. Като че ли моят тон или нейният тон (и тя може да държи такъв тон) изобщо са част от проблема ни. Тя обикновено казва точно такива думи; аз се спирам, сякаш съм получил силна плесница; слисан съм; отново се чувствавам изоставен и изолиран и отново потъвам за по-сигурно в собствената си плътна и тъмна вълна от непроницаема меланхолия; чувствавам се самотен и отново съм поставен лице с лице пред факта, че нямам никого в този свят, на когото да се доверя или към когото да протегна ръка за помощ; става ми мъчно за майка ми (и за баща ми?) и за умрелия ми по-голям брат и пак започвам да бленувам за някоя нова работа, която ще ме откъсва далече от дома по-често. Един прекрасен ден някой ще започне да пуска бомби отгоре ни. Аз ще пицця:

— *Небето се срутва! Хвърлят бомби! Хората горят! Свърши се със света! Това е краят на света!*

А жена ми ще каже:

— Няма защо да повишаваш глас, като ми говориш.

* * *

Какво ни се е случило? Нещо се е случило. Някога аз бях момче, тя беше момиче, и двамата бяхме нови хора. Сега сме мъж и жена и нищо вече не изглежда ново, всичко изглежда старо. Мисля, че едно време се харесвахме. Мисля, че тогава се забавлявахме; поне така ми изглежда сега, въпреки че винаги сме водили борба за това-онова. Аз

винаги водех борба да ѝ съблека дрехите, а тя винаги водеше борба да не ѝ ги събличам. Помня такива неща. Помня колко много пъти трябваше да събличам жена си насила, защото тя не обичаше да прави любов на открито или дори вътре в къщи, ако имаше човек макар и не съвсем близо до нас: в същата къща или апартамент, в съседната стая (дори ако бяхме в хотел! Тя се вцепеняваше, ако чуеше някакъв шум в стаята до нас), в *съседния* апартамент, в *съседната* къща! Помня как разкопчавах блузата ѝ — където и да бяхме, — за да се добера до сутиена и до гърдите ѝ. (Светлосините сутиени и досега ме подлудяват много повече от черните; тя носеше светлосини). Винаги я беше страх, че някой ще ни завари. Не се притеснявах (въпреки че ако ни бяха заварили, щях да се притесня). Винаги се нахвърлях върху нея колкото се може по-настървено и по-бързо, когато ми се удадеше такъв случай. Някога бях хлапе с гореща кръв. Не ме интересуваше дали ѝ доставя удоволствие, или не, щом аз получавах своето. Тогава прекарвахме доста време с родителите ѝ и с по-малката ѝ сестра, а аз я сграбчвах на секундата, когато те излизаха, и се опитвах да я съборя, преди някой от тях да се е върнал. През лятото — из страната или на морето, — щом станеше тъмно, аз се опитвах да я подмамя във вкъщата, взета под наем, и да се любя с нея още на верандата, направо на земята или на пясъка (въпреки че не обичах пясъка в дрехите си и в косата си след това — а тя не обичаше да го прави на земята, защото се натъртваше). Винаги ѝ дърпах копчетата и циповете, хващах и късах закопчалките и ластиците по бельото ѝ. Бях направо луд по нея — тогава, когато тя беше момиче, а аз бях момче — направо си загубвах ума. Не я предупреждавах, не ѝ давах време да уточнява, да разговаря или да се подготвя, да търси някакъв предлог за отлагане на момента, и много често тя направо не разбираше какво ѝ се случва, докато не я разсъбличах наполовина, целият пламнал и глух като пън за всичките ѝ протести и лоши предчувствия, и вече беше твърде късно да ме спре.

Сега мисля, че вероятно нейният ужас и моето насилие са ми доставяли удоволствие. Това остро, победно усещане за луда опасност, тази способност да покоряваш, а не да уговаряш, увеличаваха удоволствието и често сега ми се иска отново да ме обземе същата трескава смесица от сляп плам, бързина и напрежение. (В същност това може да е допринесло много.) Може би точно това липсва сега. Сега спя с момичета, които са на нейните тогавашни години, които са

много по-подвижни, по-разюздани и по-отзивчиви, но поривът не е вече така силен; не е толкова вълнуващо и обикновено в крайна сметка е незадоволително. (Няма я съпротивата.) Сега се владее повече и съм по-зрял, но това не ми доставя такова удоволствие, както беше с нея: много ми е мъчно за нея и обичам силно и двама ни, когато си спомня какви бяхме тогава. Сега притежавам огромни стаи с големи легла, пълно уединение и толкова време, колкото си искам: момичетата ме водят у дома си, мога да отида в апартамента на Ред Паркър в града, в стаи или апартаменти в хотели, когато пътувам по служба извън града: но сега всичко е вече еднообразно, може да бъде предвидено, върви гладко — дори ако съм за пръв път с някоя жена (и аз често се чудя, дори в момента, когато го правя, защо се притеснявам. Щом започна, мисля как по-скоро да свърша. Свършвам и искам да си ходя).

— Хайде да идем в спалнята — казвам или те ми казват.

— Добре.

Мисля, че беше по-добре, когато го правехме с жена ми, когато и двамата бяхме толкова по-млади. „Бързай, бързай!“ — тя настояваше, умоляваше, стенеше, задъхано искаше, шепнеше, казваше го като молитва, просеше обезумяла, от страх да не ни открият.

Това се казваше забавление — което правехме ние. Тогава то беше забавление (повече за мене, отколкото за нея), а сега и двамата се забавляваме, когато си припомним това, и се смеем (ако изобщо се смеем). Често се връщаме мислено назад, с чувство на топлина, и се сещаме за някоя такава лудост и някое място, където съм я водил. Жена ми обича миналото дори повече от мене и не е забравила много от различните случаи.

(— Помниш ли тогава, в хангара за лодки, когато баща ми...

— А малката ти сестра го правила цяло лято...

— Сякаш ревнуваш.

— Сигурно е изпитвала повече удоволствие от мене.

— Не си се оплаквал.

— Оплаквах се, като научих за нея.

— Падаше ли си по нея?

— Само след като разбрах, че го върши.

— Падаш ли си по нея сега?

— Ти си луда. Сега тя е една проклета кучка-реакционерка.

— Никога не си й отварял дума, че...

— Аз почти не говоря с нея.

— Помниш ли, когато бяхме на лодката в езерото?

— Дали помня?!)

Спомням си този път, когато се опитах да я обладая на дъното на една лодка, в едно езеро, далеч от брега. (Спомням си мъртвата Върджиния от предишната компания за застраховане срещу автомобилни злополуки, където работех; хващам се на бас, че и аз бих могъл сега да натисна в кану някоя безгрижна млада „за по-кратко — Върджин“ от смесен колеж, но вече не мисля, че искам това — не на моята възраст, не в кану.) Уплаши се, че хората от къщите на брега могат да ни видят; нещастна, почти разплакана, тя ме накара да спра. Започнах да гребя яростно към един неголям, малко по-отдалечен остров (мисля, че този ден съм счупил рекорда по бързо гребане). Тогава вече бяхме женени.

Това беше забавление, въпреки че често водехме жестоки битки: тя започваше да плаче, аз се вбесявах, ако не можех да ѝ се налагам в половия живот, както и в почти всичко останало. (Чувствата ми бяха лесно нараними). Обикновено исках да я обладавам навсякъде. Сега и двамата се радваме, че е било така. Тогава винаги ѝ смъквах презрамките или дигам нагоре блузите или пуловерите ѝ, за да се добера до гърдите и устните ѝ, като някой умиращ от глад; чувствувах мъчителна, неизбежна, сладка болка в сърцето, в главата, в устата, в гърлото и дланите си. (Какво налудничаво хлапе съм бил още тогава!) „Не сега — казваше тя или ме питаше: — Обичаш ли ме?“ А аз казвах каквото ми дойде на ум или не ѝ отговарях, като се тиках и се мъчех по-скоро да я обладая. Много малко ми трябваше тогава — стигаше ми дори да я видя или да си помисля — ако бях заминал, — че скоро ще се върна. (Тогава наистина знаех какво е да си възбуден.) Ако бяхме сами в къщи и знаехме, че разполагаме с време, можех да се държа по-различно, както можеше и тя; но много пъти не бяхме сами. А бедата с жена ми тогава беше, че не обичаше да прави любов на открито, никъде. Не обичаше да се любим в парковете, по плажовете, в храстите, облежнати на стена, на врата, на дърво (а аз обичах). Не обичаше да се любим на задната седалка на колата ми (нито на предната) и винаги трябваше да я насилвам. (Често тогава нямаше удобно място за това, а дори ако имаше, не исках да чакам.) Жена ми тогава се държеше малко като дама и аз харесвах това (повече,

отколкото ми харесва пиенето и флиртуването ѝ сега, или пък продраният ѝ глас, когато се забавляваме на събиранията или на вечерите). Едно цяло лято на брега на езерото тя не искаше да прави любов изобщо, защото бяхме в къщата заедно с майка ѝ, баща ѝ и сестра ѝ, и винаги някой се навърташе наблизко. Това лято, спомням си, сестра ѝ беше съвсем закъсала и почти подлуди майка си и баща си, преди да се съгласи да направи аборт (не че искаше да роди бебето; страх я беше от оперативна намеса), въпреки че същото можеше да ѝ се случи и в първите дни след връщането ѝ в колежа. Тогава аз и жена ми бяхме женени и стана ясно (поне на мене), че малката ѝ сестра без всякакво усилие се бе забавлявала на открито цяло лято, докато аз бях толкова притеснен. Това ме накара да се замисля дали не съм пропилял повечето време това лято в излишни опити да обладая не тази от сестрите, която трябваше. Щом като научих за сестра ѝ, прииска ми се да се позабавлявам и с нея, въпреки че тя не ми харесваше.

По-късно, когато вече имахме собствена къща, жена ми отказваше да прави любов, докато не се увереше, че всички деца са дълбоко заспали, че вратата на спалнята е заключена, а ключът на външната врата е превъртян два пъти. (Господ знае кой си е въобразявала, че ще се промъкне и ще ни завари тогава. Крадци?) Имаше един дълъг-дълъг период, дори когато живеехме в собствена къща, когато тя отказваше да го прави изобщо през деня, дори когато още нямахме деца и когато нямаше никой наоколо. (Сега тя е готова да го прави почти навсякъде, по всяко време, особено ако е пила една-две чаши.) Трябваше ѝ пълна тъмнина, дори нощем; искаше да не се вижда; трябваше да гасим лампите, да спускаме щорите, да затваряме вратите, дори вратите на гардероба. Тя предпочиташе да не я гледам, когато се съблича, да не я зяпам, когато се разхожда или лежи гола: често идваше в леглото, вече облякла нощница, свалила дрехите си другаде — в банята или в тоалетната — макар да знаеше, че веднага ще вдигна нагоре нощницата и ще я съблека. Тогава обаче, след като се убедеше, че условията са напълно подходящи, че няма опасност някой да ни прекъсне, че сме скрити от чужди очи, когато всичко около нас беше така, както искаше, тя беше чудесна във всяко отношение, гордеше се със себе си и с мене след това. Не беше чак толкова зле и преди, когато трябваше да я насилвам и го правехме набързо (тя скоро се научи, че с колкото повече жар се настрои да ми даде това, което

искам, толкова по-бързо ще се свърши), въпреки че на двадесет и осем годишна възраст тя никога не достигна съвършенството на моята кубинка, с която бях този следобед.

(„Обичаш ли да те дразнят?“, измърка тя и аз сякаш чувам и сега нейното мъркане. Разбира се, че обичам. Може би никога не оставях достатъчно време на жена си, за да ме дразни или да се научи да го прави.)

Сега жена ми я бива много повече. Сега жена ми има съвсем друго мнение по половите въпроси, но и аз съм друг. Сега, струва ми се, жена ми почти непрекъснато е настроена любовно и е готова така да рискува, че и аз се ужасявам. Обикновено мога да отгатна кога си мисли за това още в мига, в който влизам — по наглия въпросителен, недвусмислен израз на очите и по някаква странна, самодоволна, леко крива усмивка. Зная, че съм познал, ако не е сложила колана си. (Тази вечер не го е сложила. Помня времето, когато нямаше нужда да се стяга и не носеше колан; сега рядко излиза от къщи без колан, въпреки че още няма нужда от него.) Когато се настрои, стига ѝ само да я хвана за лакътя или леко да я побутна към канапето или леглото, за да я имам по всяко време, когато искам, където и да е. Или пък тя ме преследва. Винаги се настройва, когато пие (освен ако не ѝ стане лошо), а тя пие вече всеки ден. Стига само да мина на две крачки от нея, когато готви в кухнята, или да я срещна случайно в някой от коридорите, и тя идва, притиска се към мене и е готова още там да легне (веднъж ме накара да я натисна на пода в кухнята), независимо дали е тъмно, или ослепително светло. (Не съм убеден, че тя ми харесва, като прави така, въпреки че ако беше едно време, щеше да ми хареса, но и в това вече не съм убеден. Наистина не съм убеден, че искам жена ми да е така похотлива и угодлива като някоя от проститутките на Кейгъл или от приятелките ми — въпреки че съм недоволен, ако не се държи така.)

— Наистина ли има възможност да получиш по-добра служба?
— пита ме тя по-късно, когато сме горе в спалнята.

— Така смятам.

— Много по-добра ли?

— И още как.

— Повече пари ли ще вадиш?

— И още как.

— О, сладичък! — възкликва тя.

И се хвърля отгоре ми, а вратата на спалнята ни е отворена, децата сигурно още не са заспали. Сега аз съм този, който става от леглото да затвори и заключи вратата и да угаси лампата над главите ни.

— Бива си те! — казвам с възхищение след дълга, плътна прегръдка, в която и двамата почти не сме се помръдвали.

— Ти заслужаваш похвала — с готовност се съгласява тя и се смее горделиво. — Ти ме направи такава.

Не мога да повярвам, че всичко това е изцяло по моя вина.

[1] Презрителна дума за бял човек — негърски жаргон. — Б.пр. ↑

[2] Жаргонни думи за проститутки. — Б.пр. ↑

[3] „Агне“ (англ.). — Б.пр. ↑

[4] „Вълк“ (англ.). — Б.пр. ↑

ДЪЩЕРЯ МИ Е НЕЩАСТНА

И двете ни деца са нещастни, всяко по свой (негов или неин) собствен начин и аз смятам, че вината е и моя (макар да не съм сигурен, че ми е ясно как или защо. Вече не мисля за Дерек като за едно от децата ми. Или дори като за мое дете. Опитвам се изобщо да не мисля за него; това е все по-лесно, дори у дома, когато той е наблизно, заедно с всички нас, и вдига шум с някоя евтина бебешка играчка или издава нечленоразделни звуци, като се мъчи да говори. Дори името му не ми харесва вече. И децата не му обръщат внимание. Никой не му обръща внимание — дори болногледачките, които наемаме, а на тях им се плаща, за да му обръщат внимание и да се преструват, че го обичат; почти винаги те са неомъжени, към четиридесетте или надхвърлили четиридесетте; вземат много скъпо и обикновено в началото се преструват, че го обичат — първите няколко седмици разиграват сцени на любов и на ревнива загриженост към него, но после започват да го пренебрегват и да се държат нагло и укоризнено с другите членове на семейството. И ние започваме да се държим лошо с тях. Те си отиват. Или напускат по собствено желание, или ги уволнявам. Жена ми и аз се редуваме да ги предупреждаваме да напуснат. Започват да ми стават противни почти от мига, когато ги наемем; и те не ме харесват. Изпитвам омраза и страх към сегашната болногледачка — тя е по-възрастна от мене, суеверна е, а също и прекалено властна и самоуверена — напомня ми за госпожа Йъргър. Изпитвам желание да крещя мръсотии на болногледачката — заради унижението, на което госпожа Йъргър ме накара да се подложа тогава. Откривам, че всяка по-възрастна жена, от която се боя, ми напомня за госпожа Йъргър. Всяка немощна старица пък ми напомня за майка ми. Всяко по-младо момиче, което гледа да ме унижи, ми напомня за дъщеря ми. Никой не ми напомня на баща ми, което, смятам, е добре дошло за мене, тъй като не си спомням никакъв баща, за да ми напомня някой на него. Освен Артър Барън. Мисля, че изпитвам към Артър Барън някои от чувствата, които бих могъл да изпитвам към

баща ми, ако баща ми бе живял малко по-дълго и се беше държал добре с мене. Надявам се тази болногледачка да напусне скоро. Искам да се отърва от нея. Ако тя не напусне скоро, жена ми или аз ще трябва да я уволним — нещо, което, изглежда, никога не разстройва болногледачките толкова, колкото разстройва нас — така се разстройвам, сякаш уволняват мене самия. В такива случаи положението у дома остава известно време мрачно и объркано. Обикновено заминавам извън града по служба, докато се намери нова болногледачка. Винаги предпочитам да оставям подобни неща на грижите на жена ми и сестра ѝ. Сестра ѝ се справя с подобни работи. Винаги предпочитам да съм извън града, когато търсим нова болногледачка или се местим в друга къща. Винаги предпочитам да бъда някъде другаде, когато става нещо неприятно. Ще бъдем щастливи, че сме се отървали от нея, когато накрая наистина я накараме да си тръгне — но на всяка болногледачка трябва да се търси замяна, винаги трябва да намираме друга на нейно място — иначе ще ни се наложи прекалено рано да изпратим Дерек в дом за умствено недоразвити и никога вече да не го видим. Ще го изтрием от паметта си, ще го зачеркнем, ще го отпишем — макар че ще го посетим три-четири пъти първата година, един-два пъти — втората, а след това може би ще спрем и никога вече няма да го видим. Ще го държим далече от погледа си, ще мислим за него все по-малко и по-малко. Може би той ще ни посещава в сънищата.

„Чудя се какво ли прави“ — може понякога някой от нас да реши да поразмишлява, ако изобщо посмеем да се изправим пред последствията на един такъв отговор.

И по-късно: „Какво стана с него? Нали си спомняш, с онова дете, което имахме? Струва ми се, че се казваше Дерек. Онова, дето не беше наред. Имаме ли някаква връзка с него?“

Жена ми и аз за сега не сме способни да го изпратим далече от нас. Той все още е твърде малък. Но няма надежда. Той е голямо тегло. Предаде ни. Нуждае се от непрекъснато внимание, а никой не иска да му го отделя — нито баща му, нито майка му, сестра му или брат му. Никой от нас вече не желае дори да си играе с него. Макар че се редуваме да се преструваме).

Дъщеря ми, която навърши петнадесет години, е самотно и намусено същество. (Тя е много повече от намусена, зная го. Тя е

нещастна и това е формата, която е склонна да приеме нейната злочестина; това е естеството на несъгласието и протестите, с които обикновено трябва да се преборваме. Нямах да ме вълнува толкова, ако тя беше нещастна, но мила. Като сина ми. Това щеше да облекчи положението ми. Макар че, изглежда, това не облекчава сина ми.) Недоволна е от нас, недоволна е и от себе си. Тя е умно и злобно момиче; когато не е кисела и груба, е много проникателна и очарователна. Често е лоша, често е потисната. Ненавижда ужасно жена ми и мене и често почти ни казва, че иска единият от нас (или двамата) да изчезне или да умре. (В същност тя наистина ни го казва, точно със същите думи.) Цяло щастие е, че и двамата с жена ми сме достатъчно разумни, за да си припомним един на друг, че дъщеря ни съвсем няма това пред вид. (Макар да зная, че има точно това пред вид и че дълбоко в себе си вероятно често си представя, обзета от мелодраматични фантазии, как тя също умира, как стоим до нейния гроб и изпитваме жалост.) Сигурен съм поне, че положително го има пред вид в мига, когато го изрича, и че подсъзнателно винаги е таяла желанието да ни сполети зло. Може би наистина иска жена ми или аз да умрем скоро. Това не е особено неестествено желание за нея; не би ми било особено трудно да я разбера (нима аз не изпитвах същото отвратително желание да умре майка ми, когато тя се разболя, а може би дори и по-рано, когато започна да остарява, след като вече нямах нужда от нея, а тя започна да има нужда от мене? С нетърпение очаквах да умре. И си казвах, че е по-добре за нея.) Ако дъщеря ми е спокойна, ако изглежда самодоволна и е разтегнала тънките си устни в характерната си полуусмивка, излъчваща преднамерена злоба, когато подхвърля на жена ми или на мене, че в същност не смята, че би имало голямо значение за нея, ако жена ми и (или) аз се разболеем и (или) умрем зная, че тя го казва, без да го мисли — говори, за да види въздействието от думите си; просто търси — по детски и преднамерено — някой мъчителен и назидателен конфликт с нас (така да се каже, води садистичен семеен, светски разговор) и човърка една чувствителна стара рана, като се досеща, че раната ще се отвори лесно и ще закърви болезнено. (Дъщеря ми обича да ни наранява. Понякога твърди, че изпитва угризения, но ни дава да разберем, че се преструва.) Когато обаче думите изригват от нея като пронизителен писък или несвързано се отронват, докато преглъща и хлипа истерично, човек не

може да не обърне внимание колко искрена е нейната страстна омраза и бездънната ѝ злочестина. Както казах, тя не е щастлива. (В такива мигове представлява покъртителна гледка. Сърцето ми щеше да се пръсне, ако това не беше тя, а някой друг.)

Има много хубаво лице, но не вярва, че е така. (Изпитва нещо, което, мисля, се нарича чувство за малоценност или непълноценност.) И жена ми или аз не можем да направим нищо, което да ѝ помогне. Сега съзнавам, че на въпросите ѝ не винаги съм давал подходящ отговор или обяснение. Когато заявява, че предпочита да е мъртва, аз ѝ казвам, че рано или късно ще умре. Когато се оплаква, че животът ѝ е празен и монотонен и не вижда смисъл в него, аз ѝ отговарям, че всеки човек изпитва това отвреме-навреме, особено на нейната възраст, и че тя вероятно има право. Когато ми каза тържествено, сякаш съобщаваше нещо важно, че се надява да си има любовник, преди да навърши осемнадесет, и че иска да живее с него няколко години, макар че никога няма да се омъжи, аз кимнах с одобрение и подхвърлих остроумно, че се надявам да сполучи и бях поразен, когато кръвта се оттегли от лицето ѝ от изненада и тя бе готова да заплаче. Ако ме пита дали когато съм бил млад ми е хрумвало да се самоубия, отговарям ѝ с „да“. А когато дойде при мене — още първия път, — за да ми каже, че е нещастна, аз ѝ отговорих, че и аз не съм щастлив и че няма защо човек да очаква подобно нещо. Сега тя вече може да предугади повечето от язвителните ми отговори и да имитира думите ми още преди да ги изрека. Понякога това ми досажда, друг път ме забавлява — не зная защо реагирам различно. Смятам, че греша, задето винаги ѝ говоря като на възрастен човек — вероятно това, което тя иска от мен, е да разговарям с нея като с дете.

Просто не съм в състояние да се спра и да не казвам неща, които зная, че не бива да ѝ казвам — често думите ми се изплъзват, преди да ги обмисля, преди дори да осъзная, че са се родили в главата ми, оформят се от устата и езика и излитат между устните ми. Чувам грубите си или обидни забележки, като потръпвам от удивление, сякаш ги е изрекъл друг, сякаш са насочени злонамерено колкото към нея, толкова и към мене, сякаш извират от някакво тъмно и страшно място в моята душа, с което аз не съм свързан. Това е същата странна, противоестествена, застрашителна част от мене, в която се таи периодично повтарящият се подтик да ритна силно куция крак на

Кейгъл, да ритна крака на дъщеря си под масата или да я ударя (а никога не съм се изкушавал да ударя жена си или момчето си и никога не съм го правил. Поне така ми се струва. И дъщеря си не съм удрял. Нито съм я ритал...); това непрекъснато подхранва трепетното ми желание да казвам много жестоки неща на хора, които обичам, но които са изпаднали в беда, доверяват ми се и искат от мене съчувствие или помощ. В същност аз за миг изпитвам радост при несполуките на приятелите си. Не мога да извиня тяхната слабост, не мога да им простя, че са в затруднение; преживявам несъмнено доволство и се радвам, като го потискам. Харесва ми да откривам, че съм в по-добро положение от някой друг човек. Вътре в мене стават неща, над които нямам власт и които не будят възхищението ми.

Дъщеря ми вече се смее по-рядко (тя се радва много на момчето ми, но често се заяжда лошо с него), а интересите и удоволствията ѝ са малко. (Същото, изглежда, важи и за момчетата и момичетата, които останаха нейни приятели. Обичат музика, но не много, не толкова, колкото явно им се иска. Никой от тях не е весел. Обикновено са кисели и гадни. Излъчват досада. Надявам се, че ще надраснат това. Не зная как да разговарям с тях.) Тя седи сама в стаята си часове наред, без да прави абсолютно нищо, просто мисли (аз седя сам в кабинета си часове наред и правя абсолютно същото); тя обича да мисли най-вече не за друго, а за самата себе си; интересува се най-вече от себе си, страда най-вече за себе си; обича да говори най-вече за себе си. Предполагам, че не се различава много от мене. Смятам обаче, че на млади години бях по-щастлив от нея и всички момчета и момичета, с които израснах и посещавах основно училище и гимназия, също бяха много по-щастливи от нея и приятелите ѝ. Допада ми да мисля за това. Но в същност не познавах онези момчета и момичета така, както познавам нея. Може те да не са били толкова щастливи, колкото си мисля сега. Може и аз да не съм бил щастлив. Нямах много вземане-даване с тях, когато завършихме училище и вече не се мотаехме по улиците; не знаех какви са в домовете си и какви са, когато останат сами. При това вече не съм съвсем сигурен, че спомените ми за детството са дотам достоверни, както винаги ми се е искало да вярвам. Също така мисля, че на млади години може да съм бил и *по-нешастен* от дъщеря си, да съм се чувствувал още по-измамен и объркан поради усещането си за безизходна самота. В моето минало има дълги празни

периоди, които остават загадка и не ми подсказват нищо. Нещо тайнствено боботи в тях, но проблясъците на прояснение не се появяват. Тъмно е като в рог и остава все същото — всичко, което е съставлявало същността ми; всички промени и неща, които са ми се случили тогава, ще бъдат безвъзвратно загубени за мене, ако не ги намеря. Не друг, само аз. Къде са те? Къде са пръснатите, начупени парченца от онова незавършено момченце и от учудения млад мъж, които по-късно се превърнаха в мен самия? Сега понякога ми се струва, че може би има дълги периоди от време, в които може би не съм бил никъде. Какво изобщо се е случило с всички тези истински важни части от миналото ми, които вече не съществуват в паметта ми и са били пренебрегнати и забравени от другите? Никой вече няма да си ги припомни. Твърде късно е да бъде събран отново, да бъде съединен обратно. Следователно животът ми не е изцяло правдоподобен. Затруднявам се да повярвам в съществуването му. Мога да повярвам, че именно аз (точно аз, зная го) съм бил с Върджиния в склада на застрахователната компания за автомобилни злополуки, че аз съм правил любов с жена си по време на медения ни месец, че аз съм отегченият, меланхоличен и потънал в размисъл човек в служебния кабинет на компанията или в кабинета си у дома — но не мога истински да повярвам, че *наистина* аз (именно аз. Макар да съзнавам, че това е така) съм човекът, който някога пееше с въодушевление ония глупави военни песни, докато марширувахме разпасано под строй в униформи; човекът, който подреждаше доклади за злополуки в застрахователната компания, който слагаше папки в архива, плещеше глупости, играеше карти за дребни монети, имаше приятни еротични сънища и им беше благодарен, четеше комиксите и спортните страници на нюйоркските „Дейли Нюз“ и „Мирър“ — вестник „Мирър“ уви, вече е покойник — скоро нищо няма да остане; който казваше довиждане на майка ми всяка сутрин пет дни от седмицата (когато си налагах изобщо да ѝ кажа нещо на излизане); който си носеше за обяд в Манхатън кафяв книжен плик с ябълка и два сандвича с кървавица, с яйце или със съомга от консерва; който изпадаше в истерия като дете по време на неистовите и несвързани спорове, които водеше у дома с майка ми и сестра ми, който плачеше неутешимо за неразбираеми и необясними за мене неща; който дълги години беше дързък и устремен водач на разузнавателния отряд на

младите скаути; стараяше се да заслужи награда и продължи да онанира дори като скаут; който пътуваше всеки ден до застрахователната компания и обратно в душния вагон на метрото, пълно с уморени, враждебно настроени и изпоцапани възрастни — те гледаха свирепо, въздишаха, хъркаха и се потяха. Този човек е бил някой друг, а не аз — уверявам ви в това: съхранено е в паметта ми, но само толкова; като детска приказка; то е далече извън конкретните преживявания на човека, който съм сега и който съм бил тогава; това никога не се е случвало — уверявам ви, — а ако се е случило, не е било с мене; *зная*, че не съм изразходвал толкова много от себе си само в *такива* неща; следователно трябва да е имало втори човек, израснал редом с мене (или *вътре* в мене), който е заемал моето място в някои случаи и е имал преживявания, в които аз не съм искал да участвам. Имало е дори и трети човек — долавям съществуването му само отчасти и не зная за него почти нищо, освен че е бил там. Долавям съществуването дори на още един човек, колкото и недоловимо да е то — този човек хитро наблюдава всичко, дори мене самия; прави го от някакво сигурно скривалище в моя разум, където се запазва невидим и неизвестен; произнася сурови и критични присъди над всичко, дори над мене самия. Той почти не спи. Не мога да проследя последователно нищо, освен заемането на различни служби, любовните романи и прелюбодеянията — а те не са от значение; нито едно от тях не е по-важно от другото — единственото е, че те ми създават чувството за свързано минало.

Кого засяга дали ще заема мястото на Кейгъл, или не, дали наистина ще катурна преди Коледа малката Джейн от отдел „Изкуство“, или това, че не успях да узрея дотам, че да чукам онова по-възрастно момиче — Върджиния — върху бюрото в склада на застрахователната компания срещу автомобилни злополуки, или върху някое хотелско легло, макар че често я опипвах.

Мене ме засяга. На мен са ми нужни парите. На мене ми е нужен престижът. Нужно ми е възхищението, поздравленията. Това ще засяга и Кейгъл. И Грийн, и Джони Браун, когото това засяга толкова много, че може да ми удари един в зъбите още щом научи новината, а аз вече зная, че ще трябва предварително да започна да съставям планове как по-тактично да се справям с него или да се отърва от него изобщо, макар да е способен. Но ще бъде ли от значение това, ще настъпи ли

промяна? Не. Иска ли ми се това? Да. (А би ли *трябвало* да ми се иска? Никак. Но аз го искам, по дяволите — искам го. Искам го.)

При това няма съмнение, че дъщеря ми чистосърдечно завижда на по-голямата свобода, на каквато се радват нейни познати момичета и момчета, които наистина са изгубили баща си или майка си поради злополука или болест или чиито родители са разведени или разделени. (Дори ако те в същност не изглеждат щастливи от това — просто изглеждат по-свободни.)

— Кой, да му се не види, щеше да се грижи за тебе, ако бяхме разведени или загинали при самолетна или автомобилна катастрофа? — опитвам се да ѝ обясня търпеливо една вечер, по време на поредния от онези „искрени“ (и по правило пълни с обиди) разговори, които тя редовно настоява да започне обикновено когато съм се разположил сам в кабинета си, за да поработя или да прочета някое списание. — Ти няма да можеш да живееш сама. Това ти е известно. Кой ще те храни, кой ще чисти подире ти, кой ще ти помага да си подбиращ дрехи, ще ти напомня да си миеш зъбите, ще ти помага да следиш за теглото си? Нали ти е ясно — ще трябва да живееш с някого. Защо тогава да не живееш с нас? При това, дявол да го вземе, нали ти е ясно, че получаваш някои твърде хубавички неща от нас?

— Иска ми се — казва жена ми — да не ругаеш толкова много, когато разговаряш с децата. И да не ти се налага винаги да крещиш. Не виждаш ли, че само я плашиш?

— Не можеш ли да я накараш да не се бърка? — пита ме мрачно дъщеря ми, като има пред вид жена ми.

— А на мен ми се иска... — отговарям на жена ми...

— Тя винаги се меси — казва дъщеря ми вече със застрашително висок глас.

Но аз не зная какво ми се иска (освен че дяволски много ми се иска да съм някъде другаде), затова стискам зъби, без да довърша думите си. (Гласът ми наистина има свойството да се повишава, когато се дразня, когато се притеснявам или ако ме нападат. При това започвам страхотно да заеквам, ако, силно развълнуван, се опитам да изкажа дълго изречение.)

Иска ми се да зная какво ми се иска.

Иска ми се дъщеря ми да престане да се оплаква непрекъснато и чак толкова да се съжالياва; да се опита да намери някакъв смисъл в

живота. Тя не ни уважава особено. Тя е изнервена, озлобена, огорчена и отмъстителна. Наближава „сладките шестнадесет“^[1], пуши и силно мрази и двама ни — поне през дадени периоди (ако не и непрекъснато). Не зная какво сме направили или не сме успели да направим, за да стане така; не зная в какво ни обвинява тя, но ни обвинява в нещо. (Самият аз ставам отвратително злобен и огорчен при невъзможността да ѝ угодя, от неуспеха ни да я направим щастлива. И често отвръщам на ударите ѝ обмислено и злобно. Обичам да я удрям в отговор. Отмъщението е сладко нещо, дори когато отмъщявам на нея. А тя дори няма шестнадесет години. Понякога се улавям, че ми се иска тя да избяга от къщи — само за да се почувствувам облекчен). Зная, че нашата дъщеря ни мрази, защото си прави труда да ни го казва. Способна е да ни мрази и поединично, и заедно — тя, моята мила дъщеричка, се ориентира бързо — поне в това отношение е изключително надарена, — без да се насилва прекомерно, може да мрази и трима ни едновременно, включително и сина ми, или пък може да започне да мрази само него без някаква явна причина и да забрави за другите двама; може да мрази Дерек, болногледачката му, къщата, съседите. Разбира се, тя може да мрази и себе си. С невероятна изобретателност дори може да *спре* да ни мрази за известно време, само за да ни обърка и да ни подмами към едно уязвимо състояние на спокойно благополучие, което ни оставя незащитени за следващото ѝ пробивно нападение. Тя е покварена и се гордее с това. На дъщеря ми не ѝ се удават (или не иска да ѝ се удават) с лекота химията, граматиката и планиметрията, но тя успя отрано да се научи да пуши (дори, както се хвали, да гълта дима. Намеква и за марихуана, без да я питаме) и да казва без всякакво затруднение „майната ти“, като че ли ни го е казвала непринудено у дома цял живот; тя наистина се научи да ни мрази и да изрича жестоки думи, които ме разстройват и от които жена ми избухва в жален плач. На двамата с жена ми ни бяха необходими десет-петнадесет години непрекъснат брачен живот и усилена, постоянна практика, за да се научим да се мразим както трябва — със силна страст и въодушевление (когато наистина се мразим. Ние не се мразим през цялото време), а преждевременно развитата ми дъщеря вече знае как да го прави. Може би притежава талант или истинско призвание (ако е така, то това е единственият ѝ талант. Много често тя направо ме вбесява, но не ѝ правя

удоволствието да го показвам. Вместо това ѝ отговарям с жесток сарказъм.) Тя много повече мрази жена ми и много по-често проявява омразата си към нея, отколкото към мене, което е смешно и несправедливо, защото жена ми я обича и повече за нея безгранично и безмерно, би дала живота си за нея. (А аз не бих.) Но и аз получавам своя дял. (Тя разполага с достатъчни запаси от омраза.)

В същност вече не ме тревожи толкова, че моята дъщеря ме мрази (не си го позволявам); вече очаквам омразата ѝ, приучен съм към това и изпитвам желание да ѝ поднеса уверенията си, че съществува значителна причина за омразата ѝ, макар да не зная коя е тя (само зная, че вече съм приучен към нея, което само по себе си е достатъчна причина.)

Обикновено тя идва непоканена в кабинета ми и ме прекъсва, ако работя или чета списание (или ако се преструвам, че работя или чета), за да ми каже (с напрегнат, тъничък, детски глас, който се стреми да запази уравновесен и уверен), че е достигнала до заключението (никога не *прави* заключение, а *достига* до него), че вече не обича истински жена ми или мене, има много лошо мнение за майка си, а и за мене, и смята, че е невъзможно да ни уважава и че в същност вече ненавижда твърде много и двамата ни; че макар да знае колко ужасно звучи това и макар да си признава, че би трябвало да се срамува от себе си, не се срамува, защото е сигурна, че в същност няма да ѝ бъде мъчно, ако мама (жена ми) загине при автомобилна катастрофа, като майката на Алис Хармън — а пък Алис Хармън изобщо не може да си внуши да ѝ стане мъчно, — или ако аз се разболея и умра от тумор в мозъка, като бащата на Бетси Андерсън — че такова нещо не би ѝ доставило удоволствие, — иска да ме увери, че в същност не желае да се случи така — иска да проумея това, че дори е възможно в такъв случай да ѝ стане малко жал, както би съжалявала, ако това се случи с някой познат, но че просто не смята, че би преживяла най-голямата трагедия в своя живот, ако получа удар или заболее от тумор в мозъка — стига да умра бързо и да нямам нужда да се грижат дълго време за мене — като някои от онези хора с тумори в мозъка или получили удар, които продължават да вегетират; тя не го казвала само за да започне да спори с мене или да ме наскърби — казвала го, защото просто така чувствувала нещата, а знаела, че се интересувам от истинските ѝ чувства — нали?, — защото съм ѝ баща, а тя ми е

дъщеря. А после, ако ѝ позволя да стигне толкова далече (понякога я срязвам грубо още щом започне и тутакси я прогонвам), тя благоволява да ми съобщи (отново) със същия престорен тон, сякаш безразлично и немотивирано размишлява (като все така се опитва да овладее тъничкия си глас и треперещите пръсти, посягащи насам-натам), че ако се случи жена ми и аз наистина да се разведем, а тя знае, че сме обсъждали това и смята, че сме *длъжни* да го обсъждаме, тъй като вече не сме щастливи заедно и нямаме много общо помежду си, тя не мисли, че би искала да живее с когото и да било от двамата ни — предпочитала да бъде изпратена в пансион като Кристийн Мъри, която сега е много щастлива, защото не трябва да живее с никого от родителите си; може дори да я изпратим на училище в Швейцария, където — тя знае това — ще се чувства доволна. В същност вече е достигнала до заключението, че ще бъде много по-добре, ако живее далече от нас, дори ако не се разведем, и чените сигурно ще бъдем много по-щастливи без нея, тъй като тя не може да си обясни защо ни е притрябвала у дома. Не е ли така?

Понякога (поради собствените си зловни цели) аз я изслушвам, безгласен като камък, оставям я да продължи по същия начин, докато може, не казвам нито дума и през цялото време я гледам втренчено с мрачен израз, който не ѝ подсказва нищо от обзелите ме чувства, и така я принуждавам да продължава с все по-голямо смущение и объркване (макар че я гледам, сигурно се чуди дали я слушам и дали я чувам), докато самодоволното неприязнено спокойствие, което е показвала в началото, се срути, обземат я страшни опасения и тя стои пред мен глупаво — онемяла, разтреперана и изтощена, лишена от всичката си доскорошна увереност и решителност. (Винаги мога да я надхитря.) А после (когато се изчерпят нещата, които изрежда, и ми стане ясно, че съм я надхитрил), ако успея да запазя мълчание и продължа да не свалям втренчения си поглед от нея — тъпо, мрачно и без разбиране, — тя понякога глупаво заеква, като прави последен отчаян и неуспешен опит да се изперчи: „Просто се мъча да бъда искрена с тебе.“

И тогава — когато победата осезателно се изправи пред мене — мога да реша да проговоря; мога да реша ловко да използвам случая, за да я атакувам, като престорено демонстрирам самодоволно спокойствие, което иронично наподобява собственото ѝ държане:

— Не — казвам аз загадъчно.

(А това я обърква.) Налага ѝ се да попита:

— Какво „не“?

— Не, не си.

— Не съм какво? — вече плаха и изпълнена с подозрение, тя се принуждава да ми зададе въпрос. — Какво имаш пред вид?

— Не си искрена с мене. Мъчиш се да правиш всичко друго, но не и да си искрена, затова, ако обичаш, не си намирай подобно извинение за лошия си характер.

— Какво искаш да кажеш?

— Не е ли така?

— Не зная. Какво искаш да кажеш?

— Не знаеш ли какво? — питам я аз хладнокръвно, със засилващо се желание за мъст. Тя поклаща глава. — Искам да кажа, че ти не се мъчиш да бъдеш искрена — *напротив*, мъчиш се да изброиш най-шокиращите и възмутителни неща, които ти дойдат на ум, за да ме наскърбиш и да се вбеся.

— Защо ми е притрябвало това?

— Да се вбеся дотам, че да се разкрещя и да те накажа.

— Защо ми е притрябвало това?

— Защото си такава по природа.

— Но защо да искам да ме наказваш?

— Защото такава е природата ти. Не разбираш ли? Защото искаш да се чувствавам зле. И това ли не разбираш? Не мислиш ли, че ми е ясно?

— Какво искаш да кажеш?

— Точно това.

— Изпитвам пълно безразличие как се чувствуваш — отговаря надменно тя.

— Тогава защо си правиш труда — имитирам я също така надменно аз — изобщо да ми говориш?

— Какво искаш да кажеш?

— Искам да кажа, че щом изпитваш пълно безразличие към чувствата ми, няма защо да ми говориш.

— А какво да направя?

— Освен ако не си търсиш белята.

— А ти нали се чудиш защо гриза ноктите си, защо страдам от безсъние и защо ям прекалено много?

— Не ме изкарвай виновен, че ядеш много.

— А за другите неща?

— И аз ям прекалено много.

— Нямах много добро мнение за мене — престорено натъртва тя. — Нали?

— В момента нямам. А ти добро мнение ли имаш за себе си?

— Просто се помъчих да бъда искрена.

— Глупости.

— Ти искаш да съм искрена, нали?

— Не.

— Не искаш ли?

— Разбира се, че не. Откъде накъде?

Такъв неочакван отговор винаги я стъписва, тя загубва дар слово за малко, започва да заеква и още повече да съжалява, че се е втурнала така необмислено в кабинета ми, за да се разправа с мене. Ако се опита да продължи спора, започва неуверено да мънка — едва доловимо (а аз се преструвам, че нищо не чувам и я карам да повтаря всяка забележка); или избухва внезапно, думите ѝ се леят в объркан, нечленоразделен и драматичен порой; втурва се навън, напълно сломена, като удря по мебелите или затръшва врати. (Всеки път я надхитрявам съвсем лесно.) Но тя, изглежда, не си взема поука (*или си е взела, но я привлича пагубно повтарянето на тези безрадостни поражения*), затова ние отново и безкрайно повтаряме все същите досадни, безсмислени и унижителни (тя ми се подиграва, че съм надебелял. И че оплешивявам. А аз ѝ го връщам, защото съм по-бърз, по-точен и с по-живо чувство за хумор), „искрени“ и „честни“ спорове (успявам да ги спечеля, всички до един, макар често след това да се чувствам наранен) за пари, цигари, секс, марихуана, закъсняване вечер, мръсни думи, уроци, наркотици, негри, свобода (нейната), повишаване на тона, заяждане и обиди, нанесени на жена ми.

— Какво ще направиш — изпитва ме тя, — ако си имам чернокож приятел и го доведе у дома?

Това е особено изобретателен удар от нейна страна, който изисква да му бъде отвърнато светкавично ловко — с него тя напълно успява да слиса и победи жена ми. Няма изход и аз се изкушавам да

възнаградя нейните вариации: ако ѝ кажа, че съм против, значи съм расист; ако отвърна, че не съм, значи не я уважавам. Жена ми се поддава, като я приема сериозно. Аз оцелявам, като заобикалям капана.

— Ще *продължавам* да те карам да си чистиш стаята — отговарям ловко. — Трябва най-после да престанеш да четеш пощата ми и да не показваш банковите ми сметки на приятелите си.

Разбира се, че съм расист. Както и тя самата. Та кой, по дяволите, не е расист?

— Това не е отговор на въпроса ми — цупи се тя. — И ти го знаеш.

— Доведи негър в къщи и ще видиш — предизвикателно се подхилвам аз, защото зная, че все още не е готова да ни подложи и на *това*.

Тогава тя ме кара да ѝ обещаю, че ще си има собствена кола. Готова е в замяна да обещае, че ще остави цигарите. Опитвах се да ѝ забранявам да пуши заради опасността да хване рак, но дотолкова се уморих да се препирам с нея по този въпрос, че престанах да се интересувам дали пуши независимо от опасността да хване рак. (Известно време правех всичко възможно — чувствувах се отговорен като баща. Но нямаше полза.) И сега тя пуши редовно (както сама казва), но аз не ѝ вярвам, защото може и за това да ме лъже. (Тя лъже за всичко. Лъже и учителите си.) Но не ѝ разрешаваме да пуши в къщи, което помага на жена ми да си въобразява, че дъщеря ни изобщо не пуши. А може и да не пуши. (В същност кого засяга това? Мене специално — не. И не възнамерявам насила да се преструвам, че ме засяга. Ако не ни беше казала, нямаше и да има нужда от това.)

— Наистина пуша — твърди тя. — Дори гълтам дима. Предполагам, че вече направо ми е станало навик. Мисля, че и да искам, вече не бих могла да откажа цигарите.

— Животът ти си е твой — отговарям ѝ кротко.

— Пуша повече от пакет на ден, понякога и два. Зная, че не бихте искали да ви послъгвам за такова нещо, нали?

— Да.

— Какво „да“?

— Искам.

— Искаш ли?

— Разбира се.

— Да ви послъгвам?

— Да.

— Какво искаш да кажеш? — Очите ѝ се замъгляват от неувереност и устните ѝ започват да потрепват. Отново съм я надхитрил.

— Наистина искам да послъгваш — продължавам аз небрежно и се приготвям за стартовия момент, в който ще я съсипя. — И за пушенето, и за всички тези мръсни и много вулгарни думи и изрази, които обичаш да употребяваш толкова открито.

— Ти ги употребяваш.

— Аз съм възрастен. И мъж.

— И мама ги употребява.

— Не същите, които употребяваш ти.

— Мама е лицемерка.

— А ти си дете.

— Аз съм на шестнадесет години.

— Ти си на петнадесет години и половина.

— Наближавам шестнадесет.

— И какво?

— Нищо повече ли не можеш да кажеш?

— Например?

— Винаги ми отговаряш кратко, когато спорим. Смяташ, че е голям номер.

— Голям номер е.

— Толкова си жлъчен.

— Послъгвай — казвам ѝ жлъчно аз. — Сега не съм жлъчен. На всички ни ще бъде по-леко. Давам ти този съвет като приятел, като любещ баща на невръстна дъщеря. Измъквай се вълн на верандата или в гаража, когато искаш да пушиш, запалвай смрадлив тамян или прави нещо друго, за което не искаш да научим. И затваряй вратата на стаята си, когато говориш по телефона, за да не ни се налага да слушаме как се оплакваш от нас на всичките си приятели, за да не виждаме гнусните сексуални романи, които четеш вместо книгите, които си длъжна да четеш за училище. По този начин ще можеш да си позволиш много повече. Като послъгваш умело. Но внимавай да не те пипна. Защото ако те пипна, ще трябва да направя нещо с тебе. Ще трябва да изразя неодобрението си, да се ядосам, да те накажа и така

нататък, от което ти ще се почувствуваш нещастна — и аз ще се почувствувам нещастен.

— *Ти пък* защо ще се чувствуваш нещастен? — иска да знае тя.

— Защото си моя дъщеря. И не ми доставя радост да те виждам нещастна.

— Наистина ли?

— Да.

— Виж ти!

— И защото не ми се нрави да губя толкова много време в караници с тебе, и да ти крещя, след като предпочитам да върша други неща.

— Например?

— Каквото и да е.

— Какво?

— Да работя. Да преглеждам някое списание.

— Защо ми говориш така? Защо си такъв?

(Не зная защо.)

— Какъв?

— Знаеш какъв.

— Не зная.

(Зная.)

— Защо никога не можеш да ми кажеш добра дума, без да си я вземеш обратно след това?

— Каква добра дума?

— Винаги трябва ти да си отгоре, нали?

— Не.

— Виждаш ли?

— Няма да ти кажа и дума повече.

— А сега се опитваш да обърнеш всичко на една голяма шега, нали? — казва с укор тя. — Винаги гледаш да обърнеш всичко на една голяма шега, нали?

(Изпитвам разкаяние. Чувствувам се малко засрамен. Но гледам да не го показвам.)

— А сега ме остави да работя — отвърщам тихо.

— Искам да поговорим.

— Моля те. Работех, когато ти влезе.

— Четеше списание.

— Това е част от работата ми. Имам също да съставя програма за следващата конференция на компанията и да подготвя две речи.

— Къде ще я правят... конференцията?

— Пак в Пуерто Рико.

— Не мога ли да ти помогна за речите?

— Мисля, че не. Поне за сега.

— Това по-важно ли е от мене?

— Това е нещо, което искам да свърша тази вечер.

— Искам да поговорим сега.

— Не сега.

— Защо?

— Не.

— Защо не?

— Не.

— Никога не искаш да поговорим.

— Моля те, напусни вече стаята.

(Вече зная, че не мога да имам много общо с деца, дори със собствените си, и че не обичам да бъде въвличан в дълги разговори с тях. В същност децата вече не ми доставят радост за повече от няколко минути. Трудно ми е да проявявам интерес към казаното от тях, трудно ми е да измислям интересни неща, за които да им говоря. Затова спрях да го правя.) Понякога, когато дъщеря ми е във ведро настроение (по някаква причина) и се чувства необикновено силна и уверена в себе си, тя се промъква дръзко в стаята ми без претекст или извинение, сякаш двамата с нея обикновено сме в най-приятелски отношения, разполага се властно на канапето, сякаш се готви да се допитва до мене продължително и на високо равнище, и започва да ми се оплаква от жена ми, като страшно греша в преценката си за реакцията ми — погрешно предполага, че щом ние с жена ми се караме толкова много, аз ще приветствувам проявената вярност към мене. (Не ѝ позволявам да говори с неуважение за жена ми — вече трябваше да го е разбрала.) Едно време я насърчавах да намира недостатъци на жена ми — изглеждаше много забавно малката ми дъщеря да се държи като преждевременно узряла (тогава и жена ми се радваше, защото дъщеря ми наистина беше много будна и ни развличаше) — и може би това е една от причините тя толкова често да го прави и сега. Но вече не ми е приятно и аз непрекъснато защитавам

жена си (дори когато оплакванията на дъщеря ми и nelаскавите ѝ забележки са точни и справедливи). Понякога я прекъсвам рязко почти веднага, щом започне, и я изхвърлям от стаята, като сурово я предупреждавам. Впечатлението, което дъщеря ми има за мене, е вярно: случва се изобщо да не искам да разговарям с нея. (Обикновено заядливостта ѝ потиска. Синът ми е много по-поносим — всички го казват. Той е по-прямо, по-благороден и много по-приятен; за разлика от дъщеря ми и от мене, той никога не изпитва радост от хорските нещастия — наопаки, става сериозен и загрижен в случаи на скръб и винаги наблюдава, за да се увери дали някое събитие от неуправляемия водовъртеж около него не представлява опасност за собственото му съществуване.) Вече има моменти, когато от нея направо ми идва до гуша, когато съм поел достатъчно и не мога повече, когато не искам да чувам от дъщеря си за пореден път, че не ме бива като баща и че жена ми не я бива като майка; че дома не го бива като дом, и семейството не го бива като семейство, и че Дерек (естествено нашето дете-идиот) и всички ние съсипваме живота ѝ — дори ако всичко това е вярно.

И какво? Какво, ако всичко това е вярно? (Майка ми не беше по-добра, а баща ми беше много по-лош, ха-ха! Отсъствието му почти не се чувствуваше след смъртта му. Ха-ха!) Може би наистина е моя вината, че не ѝ върви в училище, че е неуверена, че гризе ноктите си и страда от безсъние, може и моя да е вината, че яде прекалено много и е пълна, поради което ѝ е досадно и се чувствува мъченица. Но какво от това? (И аз съм готов с извиненията си.) Каква е ползата да осведомява другите? Дори ако се съглася с нея (а аз често се съгласявам само за да я слисам и да я объркам), това не променя нищо, не прави живота ѝ по-лек. Тогава защо засяга този въпрос? Вече е толкова отегчително — доникъде не води, — просто е отегчително до степен на влудяващо раздразнение (явно сега това е крайната цел, която тя си е поставила спрямо мен; всичко, което усеща, че *може* да постигне от живота — да ме подтикна безмилостно към тези състояния на яростно и непоносимо негодувание, в които започвам да заеквам, да пръскам слюнка, да муча и да се впускам в заплахи и изобличения, които не мога да изкажа докрай граматически правилно и които са достатъчни да предизвикат онзи отвратителен и добре познат проблясък на пакостливо задоволство в лукавите ѝ очи).

(И какво иска тя от мене?)

— Виж какво — понякога започва тя, привидно спокойно, — в същност аз не мисля, че вече имам нещо общо с мама. Не мисля, че и ти имаш. Не ми е ясно защо сте още женени. Зная, че характерите ви са несъвместими.

(Тя дори не знае значението на думата „несъвместими“.)

Ако аз (за нейно огромно учудване и огорчение) я пресека още тогава и я изритам от кабинета, не е изключено да отиде право при жена ми (става моментално приятелка с нея) и да започне да ѝ се оплаква от мене! (И естествено тя е човекът, който никога не иска да послъгва!) А после жена ми, която се води много лесно по дъщеря ми, се втурва неочаквано в кабинета ми, за да излезе в нейна защита, окуражена в рискованото си начинание от милосърдието си. А дъщеря ми, вътрешно зарадвана, се крие отзад и озарена от сладко предчувствие, очаква караницата, която се надява да избухне между жена ми и мене. (А момчето ми, напротив, се ужасява, когато двама от нас се карат и винаги изглежда плахо и отвратено.) Мисля, че не друго, а най-вече наглият поглед на дъщеря ми, излъчващ злорадо очакване, неизбежно ме изпълва с ярост и с проклетата нужда да ѝ го върна.

— Тя казва — заявява жена ми, — че току-що си я изгонил от кабинета. Казва, че е дошла да поговорите, а ти не си искал да я изслушаш. Казва, че никога не искаш да я изслушаш. Прогонваш я вън, преди да е успяла да каже каквото и да е.

Задържам дъха си миг-два, като се правя, че размишлявам.

— Така ли? — питам аз.

— Да.

— Аха.

— Не си ли я изхвърлял?

— Изхвърли ме.

— Аха.

— Изхвърли ли те той?

— Защо щях да го казвам иначе?

— Аха.

— Е?

— Е?

— Да.

— Какво?

— Нали току-що я чу? Изхвърлил си я.

— Така ли е? — питам с безразличие дъщеря си, като я гледам втренчено със смразяващо презрение.

— Не ме ли изхвърли?

— А каза ли ти тя между другото за какво искаше да разговаряме?

— Не е честно! — избухва уплашено дъщеря ми. Изненаданият ѝ поглед се стрелва към вратата, сякаш ѝ се иска да избяга.

— Не.

— Аха.

— За какво?

— Така и смятах — че е забравила да ти го каже. Например за това, че няма да бъде от голямо значение за нея, ако ти се разболееш и умреш. Не ти ли го каза?

— Не е вярно! — крещи дъщеря ми.

— Или пък че в същност няма да страда особено, ако ти или аз загинем при автомобилна или самолетна катастрофа като майката на Алис — как, по дяволите, ѝ беше фамилията, а, Хармън — или ако починаем от удар или мозъчен тумор.

— Не съм казвала подобно нещо!

— Готова беше да го кажеш.

— Не съм го казвала.

— Каза го.

— За друго исках да разговаряме!

— Зная. Тя иска да разговаряме за това, че според нея ние с тебе нямаме нищо общо и се чуди защо продължавам да се крепя с тебе, вместо да се разведа. Нали така?

— Само в началото казах такова нещо.

— Така ли? Да продължим тогава. Е, за какво искаше да разговаряме?

— О, няма значение — измънква дъщеря ми унило и смутено и навежда очи.

— Не, моля те — настоявам аз. — Хайде говори. Ето, давам ти възможността, която според тебе никога не си имала.

— Защо не я оставиш на мира сега? — иска да знае жена ми.

— Тя се опитва да ни раздели, мила. Не разбираш ли?

— Защо не можем всички ние да бъдем добри един към друг? — чуди се умолително на глас жена ми поради вродената си душевна

доброта.

— Нужно ли е да слушам подобно изказване?

— Какво нередно има в това? — рязко отвърща жена ми. — Какво нередно има в това, че искам всички ние да правим усилия да се разбираме от време-навреме, вместо непрекъснато да си търсим повод за караници?

— Не си търсим непрекъснато повод за караници — намесва се дъщеря ми снизходително с глас, излъчващ мрачно презрение (като се опитва отново да застане на моята страна, против жена ми.) Този тактически ход ми е познат. Тя бързо ме поглежда изпитателно, за да види дали ще ѝ позволя да успее.

Правя се, че не забелязвам тази увертюра.

(Ето какво си докарва жена ми с вродената си душевна доброта.)

— Уморен съм — подхвърлям нарочно и пресилено въздъхвам.

— Това е, защото пиеш прекалено много преди...

— Уморен съм — решително прекъсвам жена си аз, като позволявам на гласа си да се повиши, за да заглуши нейния — да слушам как ми повтаряш, че пия прекалено много, преди да се прибера, да слушам как тя все говори, че и ти, и аз сме много лоши и колко много ме мрази. Има и по-добри начини да си прекарвам времето. Нека ме мрази. Мрази ме, щом искаш и щом смяташ, че това решава въпросите ти. Разрешавам ти. Не ме засяга и ако ме мрази. Но ме засяга, по дяволите, ако тя влиза тук да ми говори за това всеки път, когато седна да свърша някоя работа.

— Той четеше списание.

— Такава ми е работата.

— Тя не те мрази! — заявява жена ми.

— Какво ме засяга това? — отговарям аз. — Напълно ми е безразлично дали ме мрази, или не.

— И се предполага, че си интелигентен човек! — възкликва жена ми.

— *Това пък* какво значи?

— Тя иска от време-навреме да ѝ обръщаш внимание. Не ти ли е ясно? И се предполага, че си толкова интелигентен.

— Няма ли да спреш?

— Винаги се смяташ за остроумен, нали?

— Стига.

— Добре. Но ако си правиш труда да я поглеждаш поне отвреме-навреме и да я изслушваш, ще видиш, че не те мрази. Тя те обича. А ти дори не показваш, че знаеш това.

— Добре.

— Караш я да се чувствава досадница.

— Казах „добре“.

— Тя не те мрази.

— *Добре!*

— Е, добре.

Обръщам се и изпитателно се вглеждам в дъщеря си — лицето ми все още е сковано и с войнствен израз (запазвам положението на отбрана, докато се уверя, че е отстъпила). Тя стои абсолютно неподвижно, сякаш примирено очаква присъдата си. А аз очаквам някакъв знак от нейна страна. Изглежда унижена и разкаяна. Останала е сама. Сведените ѝ очи са скръбни и насълзени, а побелелите ѝ устни са стиснати тъжно и потрепват, сякаш независимо от усилията, които си налага да прави, за да крепи клетото си същество, всеки миг ще се разпадне пред очите ни и ще се разплаче безпомощно и недостойно. Нервите ѝ са изопнати. Размеквам се с чувството за безвъзвратна загуба (на нещо ценно, завинаги загубено, за нещастията на скъп човек), докато изучавам бледното ѝ, унило и страдалческо лице. И моите нерви са изопнати. Не съм в състояние да говоря (вероятно наистина я обичам) и за миг ми идва на ум, че жена ми е права, че сигурно дъщеря ми не ме мрази, а ме обича, че сигурно наистина изпитва нужда да ме осведоми за това (и сигурно има нужда да знае също така, че аз може би имам добро мнение за нея). И започвам да чувствавам, че може би *наистина много ме засяга дали тя ме мрази, или не!* (Не искам да ме мрази!) Явно тя има голямо значение за мене — така ми се струва, — защото почти потъвам в мъка и жал като виждам нещастните ѝ просълзени очи (доплаква ми се и на мене), искам да я прегърна през раменете, да я прилаская нежно, да я утеша, да ѝ правя признания и да ѝ се извинявам (макар внезапно да изпитвам ясното предчувствие, че всичко това е само пореден номер, че тя ще се отдръпне и ще ме отблъсне с подигравателно ликуване, щом посегна да я утеша, и аз ще остана в смешно положение, без да съм я докоснал с протегнатата си ръка, смутен и ядосан). Въпреки това решавам да рискувам — тя изглежда така жалка и самотна: зная, че ако се проваля,

ще го преживея. Усмиввам се нежно, разкаяно пристъпвам към нея и протягам ръце да я прегърна, да се извиня, да я прилаская.

Тя се дърпа и злобно се хили.

И аз оставам там с глупаво протегнати ръце, без да успея да я докосна, разстроен и зашеметен. А жена ми избира точно този миг, за да извика:

— Тя мрази мене! А не тебе! Не може да ме понася! Тогава се обръщам и недоверчиво се вирам в нея.

(Изобщо бях забравил, че е тука.)

— Не си ли го чувал от нея? — продължава с пронизителен глас тя и се спуска към дъщеря ми, сякаш се кани да ѝ залепи плесница. Дъщеря ми трепва, но твърдо устоява, вперила нагло поглед в очите на жена ми с упорита решителност, като я предизвиква все повече с хладнокръвната си усмивчица. — Направила ли съм ти някога нещо? — крещи ѝ жена ми. — Направила ли съм ѝ някога нещо, та да ме мрази толкова много? Само я погледни! Не виждаш ли с какви очи ме гледа дори сега, в този миг?!

— За бога, виждам! — крещя ѝ в отговор. — А за какво, по дяволите, мислиш, че говорих досега? Защо, по дяволите, мислиш, че я изхвърлих?

— И ти... и ти си същият! — обвинява ме жена ми. — И на теб ти е безразлично, нали?

— О, боже! — простенвам аз.

— Никой в тази къща не дава пет пари за мене — оплаква се жена ми. — Никой никога не ме е обичал. През целия ми живот. Дори и собствената ми майка. Толкова ли съм ужасна? Какво съм направила на когото и да е от вас или изобщо, за да ме мразите толкова много? Какво ме прави толкова ужасна, че да си позволявате да се отнасяте така с мене? Кажете ми!

— О, повръща ми се — изпъшквам с отвращение аз.

— Не ми говори така!

— Наистина ли трябва да прекарам остатъка от живота си в подобни гадни разговори?

— Какво гадно има в мене?

— Нищо.

— Какво толкова ужасно правя?

И аз отново започвам да се чудя и да недоумявам защо, по дяволите, един такъв способен, начетен, доста интелигентен, чувствителен, представителен, преуспяващ администратор, какъвто съм аз, с добро здраве (като изключим зъбите), остроумен, все още пълноценен мъж и все още привлекателен за множество податливи дами на моя възраст и доста по-млади, се задълбава в унизителни и безизходни спорове с две личности (с две деца) като *тях* — с повърхностната ми, меланхолична, леко впиянчена и самосъжаляваща се жена (често се опитвам да си обясня какво изобщо съм могъл да видя в нея преди толкова много време, какво ме е накарало да си помисля, че я обичам и че искам да прекарам остатъка от живота си с нея — освен хубавия ѝ задник, който все още не е лош. В същност като преценявам, в края на краищата излиза, че ми прави повече удоволствие да се любя с жена си, отколкото с други, макар че много от онези, с които съм бил повече от веднъж, също си ги е бивало, и за даден период е имало много изненадващи изненади. Джейн от отдел „Изкуство“ ще ми създаде главоболия — вече предчувствувам; тя е лековерна и безизкуствена, обича да приказва; кожата ѝ ще се окаже толкова чиста и гладка, че направо ще замърка под ръцете ми, но тя е все още прекалено млада и приятна, или — простодушна, за да бъде от голямо значение за мене сега. Има момичета, които се смеят малко прекалено високо почти на всичко забавно, което кажа — те ме подлудяват, стига веднъж да обърна внимание на готовността им да се разсмеят и разприказват. Такава ще бъде и малката, сладка, приятна Джейн. Вече я познавам. Но също така зная, че похотливо ще се втурна към нея още на следващото тържество на компанията или дори по-рано; при това мисля, че няма да ми се иска тя да продължи да работи при нас след това: тя е само подарък, който възнамерявам да ви поднеса тази година за Коледа или по-рано, и вече съм в процеса на опаковането му) и с моята потисната, егоцентрична, самосъжаляваща се дъщеря, след като предпочитам по-скоро да се съсредоточа върху нещо друго — върху двете речи, които искам да нахвърля (обичам да се подготвям отрано за важните неща, за дългите речи на конференциите — в случай че дотогава заема мястото на Кейгъл и съм натоварен с цялото организиране; за обичайната ми и банална триминутна реч, описваща плановете и дейностите на моя отдел — в случай че не заема мястото на Кейгъл и продължа да работя за Грийн,

който вероятно този път дори няма да ми разреши да говоря. Мразя Грийн и никога няма да му простя и да забравя как постъпи с мене на конференцията, като не ми даде думата. В същност не искам мястото на Анди Кейгъл — никога не съм искал да върша подобна работа или да имам власт над толкова много хора, — но сега вече сърцето ми ще бъде разбито, ако не получа това място: ще се чувствавам измамен и опозорен, ще искам да се промъкна незабелязано в някое тъмно ъгълче, да плача и да не излизам оттам. Прекалено слаб съм, за да откажа, и прекалено суетен, за да ми бъде безразлично удостояването с такава чест. В същност дори нямам нужда от допълнителните пари), и върху изброяването на промените, които искам да препоръчам, когато ме повишат на мястото на Кейгъл. (Тогаваше искам да покажа на Артър Барън и на Хорас Уайт, че съм готов. Почти във всичките ни служби има хора, от които искам да се отърва. Искане ми се да имаше начин да се отърва и от Грийн, макар че не зная кой може да го замести.)

— Отговори ми! — повтаря жена ми с писклив глас. — Какво съм направила?

— Главата ми стана на задник от тебе — казвам аз. — *И от двете* ви! — добавям натъртено и изглеждам дъщеря си продължително, за да ѝ дам ясно да разбере, че този път включвам и нея в своя гняв, и за да я лиша от нездравото, лукаво доволство, което демонстрира винаги когато се държи грубо с жена си.

— Недей да ми крещиш! — сопва се жена ми.

— Не съм ти крещял — обяснявам ѝ аз. — Само натъртих на казаното.

— Знаеш, че и аз мога да крещя.

— И го правиш.

— Престани да ми казваш подобни неща пред децата. Завинаги. Без значение е как ще ми говориш, когато сме сами.

— Какво съм казал?

— Каквото каза.

— Тогаваше престани да се държиш като това, което казах.

— Много си умен.

— Зная.

— Не е чудно, че употребяват мръсни думи, след като те слушат. Не е чудно, че разговарят с мене така.

— Стига!

— Няма да ти позволя да ми говориш с такова неуважение — продължава разпалено жена ми. — Никога вече. Дори когато сме сами. Няма да го понасям повече, чуваш ли?

— Айде, пръждосвайте се — казвам ѝ тихичко. — И двете.

Жена ми е като ужилена. От очите ѝ рукват сълзи. (Веднага ми дожалява.) Вече се чувствавам нищожен и засрамен от казаното.

— Мога да те убия за тия думи — изрича кротко тя.

— Убий ме тогава — подхвърлям подигравателно.

— Да имаше едно място, където да отида...

— Ще ти го намеря.

— Да разполагам с пари...

— Ще ти дам пари.

— И това ми било начин — подхвърля кротко дъщеря ми с капризен тон, — по който един баща трябва да разговаря с петнадесетгодишното си дете.

— Я върви... — започвам аз (и спирам, за да прикрия усмивката си, защото със смешния си укор тя иска да спечели благоразположението ми — изкушавам се да се разсмея и да я поздравя) — в пансион.

— Само да можех!

— Можеш.

— Ти не разрешаваш.

— Вече разрешавам. И това ми било начин — възкликвам аз, — по който едно петнадесетгодишно дете трябва да разговаря с баща си.

— Не съм...

— Да, ти...

— Само започнах...

— ... и го знаеш много добре. Получавам... Знаеш ли какво получавам, пиленце? Хващам се на бас, че за нищо на света не можеш да отгатнеш какво получавам от всички тези искрени и честни твои разговори, които настояваш да провеждаш с мене!

— Получавах главоболие.

— Позна! — заявявам аз и се надявам, че ще успея да я разсмея. — Получавам страхотно главоболие — продължавам аз (надутото след поражението, защото усещам как страхотно и ядно се напомпам с приятното чувство на яростта. Изпаднал съм почти в екстаз от

изпитаната болка и устремно се хвърлям напред, в радостно преследване на отмъщението). — Да, получавам страхотно главоболие от всички тези мозъчни тумори и церебрални кръвоизливи, които ми приписваш. Получавам остри болки в гърдите от всичките сърдечни кризи, за които непрекъснато ми повтаряш, че няма да страдаш, ако ги получи. А пък аз ще страдам! Изобщо започвам да се чувствавам много нещастен, като ви слушам *двете* непрекъснато да ми говорите колко нещастни се чувствувате.

Жена ми и дъщеря ми са притихнали и покорно се свиват (а мене ме залива порой от подло доволство, което е балсам за пулсиращото усещане, че съм уязвен. Толкова се самосъжалявам, че изпитвам почти непоносима сладост. Чувствавам се и властен: всемогъщ и дарен със слово, а нещо в мене мечтае Грийн или друг на когото се стремя да направя силно впечатление — например Джейн или Хорас Уайт, или някоя ужасно богата и известна красавица с пищни гърди и лъскави коси, да имаше възможност да присъствува на бляскавата ми и красноречива изява). — Повдига ми се — подхвърлям нарочно с притихващ глас, за да ги озадача още повече. — Да, вече ми се повдига и ми е писнало вие двете да се втурвате тука, в *моя* кабинет, когато ви се прииска, само за да ми кажете за какъв отвратителен съпруг и баща ме смятате.

— Ти четеше списание — подхвърля жена ми.

— И ти ли? — подигравателно питам аз.

— Отиваме си.

— Това е *моят* кабинет — напомням ѝ язвително (и отчаяно) и кисело повишавам глас, когато тя тръгва. — Нали така? И като си помисля, какво, по дяволите, правите вие двете тук сега — в *моя* кабинет, — след като има толкова важни неща, които трябва да свърша?

— Кое е по-важно? — жена ми прави грешката да ме попита. — Твоята жена и дъщеря ти или другите важни неща?

— Моля ви, вървете си — казвам аз. — Не искам да чувам подобен въпрос до края на живота си.

— Добре. Отиваме си.

— Отивайте си.

— Хайде!

— Не, стойте! — внезапно и неволно виквам и на двете.

- Отиваме си.
— Стойте! — настоявам аз.
— Нали стоим?

(Изведнъж става натрапливо важно за мене — по-важно от всичко на света — те да останат, а *мене* да изгонят. От *моя* кабинет. Очите ми се пълнят със сълзи — не зная защо; това не са сълзи на гняв, а на наранена гордост. Това е пристъп, на който аз се оставям без съпротивление.)

— Аз ще си отида! — изкрещявам, а те двете ме поглеждат сащисани. Тръгвам към вратата, просълзен от мъченическа скръб. — И престанете тайно да влачите разни столове тук — добавям с нещо като подсмърчане.

— Какво?

— Ясно е какво. И всички вие вечно ми вземате моливите и не ми ги връщате.

— За какво говориш?

— Винаги когато чистите... проклета къща... тъпчете столовете тук... като че ли няма да го забележа.

Жена ми е слисана. А аз съм доволен. (Истерията ми доставя голямо удоволствие. Все още съм малко момче. Аз съм изоставено малко момче, което знае, че никога няма да остарее и никога няма да се промени, което си тръгва и после се завръща. То е много наранено и много самотно. То е кожа и кости. Натъждавам се винаги когато се сетя за него. То е все още живо, макар да е извън моята власт. Нищо повече няма да излезе от него. То никога не отива надалече и винаги се връща обратно. Не мога да му помогна. Между двама ни е зинала дълбока бездна. То винаги е край мене.) И когато отново се извърщам тържествуващо, за да се втурна навън, а подире ми в *моя* кабинет остават смълчаната ми жена и дъщеря ми, изпаднали в такова тежко и неблагоприятно положение, виждам, че моят син ме наблюдава от прага. И връхлитам върху него, преди да успея да се спра.

* * *

- Олеле! — изпищява той.
— Ох! — изпъшквам аз.

Скришом е чакал там и е попивал всичко.

— Няма нищо — уверява ме той, примръл.

Като си хваща ударения крак и подскача тромаво на другия, той се отдръпва към вратата, сякаш съм го настъпил нарочно и възнамерявам да повтора.

— Боли ли те? — искам да зная аз.

— *Нищо* ми няма.

— Заболя ли те? Извинявай.

— Няма ми *нищо*! Не разбираш ли? Не ме боли.

— Настъпих те, без да искам. Щом не боли, защо си разтриваш глезена?

— Защото ме заболя малко. Отначало. Но сега ми няма нищо. Наистина. Нищо ми няма.

(Той уплашено се мъчи да ме увери, че му няма нищо, умолява ме да спра и да не го смазвам с тежестта на нахлулата в мене загриженост. „Моля те — остави ме на мира!“ — ето какво в същност грубо ми крещи той и съзнанието за това разкъсва сърцето ми. Отстъпвам леко назад.)

— Виж! — показва ми той боязливо крака си.

Стъпва на пода и предпазливо опитва как е, за да ми докаже, че може да стои прав и без да се опира някъде. Съзирам мъничка драскотина на повърхността на кожата му — едва забележимо бяло на цвят ожулване, направено от подметката ми; леко засягане на дермата, покриваща глезена — дребно нараняване. (Синът ми вероятно е единственият човек в света, за когото бих направил всичко, което е по силите ми, за да го заслоня от страдания и злини. Но непрекъснато върша обратното — изглежда, не мога да му бъда от полза, изглежда, само му вредя. Случват му се неща, над които нямам власт и за които започвам да подозирам едва когато развитието им завърши и той пострада. Понякога сънувам, че е в смъртна опасност, а аз не успявам да се движа достатъчно бързо, за да го спася. Краката ми са като от желязо. Подметките ми се залепват о земята. Той загива, но трагедията в сънищата е винаги само моя. Наяве той вече се измъчва от скрити тревоги, които отказва да сподели, и от множество други, които не е в състояние да разбере и опише. Страх го е от войната и от престъпността. Притеснява се от униформени хора. Бои се от кражби — бои се да не открадне нещо, бои се и да не го окрадат.) Изглежда

задъхан и побелял като платно от уплаха, като го гледам отвисоко как ме гледа, че го гледам (нежните овални торбички под очите му са болезнено сини), и така силно трепери, парализиран от ужас, докато очаква да направя нещо, че изглежда сякаш всеки миг ще се пръсне на множество парченца, ако не протегна веднага ръка, за да го задържа. (Не протягам ръка. Отново изпитвам онова малодушно интуитивно чувство, че ако посегна към него, той ще си помисли, че замахвам да го ударя и уплашено ще се дръпне назад. Не зная защо толкова често си мисли, че ще го ударя, след като никога не правя това; и не съм го правил; не зная защо и двамата с дъщеря ми смятат, че съм ги бил доста като по-малки, докато аз мисля, че не съм ги удрял никога. Момчето ми не подозира, че може да ме наскърби по страшно много начини, срещу които нямам сили да се защитя. Или пък подозира. И го прави преднамерено. Когато мисля за него, мисля за себе си.) Зная защо сега трепери, защо се върти неловко и нервно и разсеяно подръпва малката подутина на панталона си, сякаш пишлоето го смъди и иска да уринира. Зная, че сигурно съм му се видял огромен, когато се обърнах, обзет от гняв, за да избягам, и без да видя, връхлетях върху него. Сигурно съм му се видял нечовешки едър, като чудовищния черен, космат, кривокрак тиранин на грозната картичка от теста на Роршах.

— Тогава защо изглеждаш толкова нещастен? — плахо го питам.
— Щом не те боли.

— Понеже крещиш.

— Не крещя.

— Крещеше. *Преди.*

— Сега не крещя. И не крещях на *тебе* — споря с него смешно и разпалено, като се опитвам да го успокоя. И него искам да накарам да се усмихне. (Не мога да понасям, когато го виждам разстроен, особено ако аз съм причината. Потискам пристъпите си на гняв срещу него, когато той не успява да бъде напълно доволен от света и от мене така, както на мен ми се иска.

— Нали?

— Вярно — отвръща той без колебание и отново запристъпва (сякаш се готви да отскубне крака от пода и да побегне), а разтрепераните му ръце конвулсивно потупват по коленете.

— Но сега ще *крещиш* и на мене — прави той предпазливо предположение, с проникателен проблясък в очите. — Нали?

— Не, не, не — уверявам го аз. — Няма да ти крещя.

— Ще ми крещиш. Зная.

— Няма. Защо да ти крещя?

— Видя ли? Нали ти казах.

— Не ти крещя.

— Вече крещиш.

— Не крещя!

— Нали крещи?

— Мисля, че той не знае *какво* прави.

— Прекрасно — поздравявам жлъчно жена си. — Това ще оправя нещата.

— Знаеш ли, че си невъзможен, когато те прихване? — пита ме тя.

— Не съм невъзможен.

— Не е невъзможен — подхваща дъщеря ми унило.

— Сега ще започнеш ли да ми крещиш? — пита момчето ми.

— Изобщо няма да ти крещя — отговарям му аз. — Говорех на висок глас само за да натъртя на казаното — обяснявам му почти шепнешком, като се насилвам да се усмихна и съзнателно да направя така, че думите ми да звучат примирително и спокойно. Приклякам точно пред него, като по този начин лицето ми е почти на същата височина с неговото, и се вглеждам назидателно в очите му. Той ми позволява да уловя ръцете му. Чувствавам как мускулчетата под кожата му пулсират и се разбягват като малки рибки. (Всички членове на семейството ми освен мене треперят от страх, макар че не искам това. А пък аз седя умислен, мръщя се, често пъшкам и мечтая да бъда някъде другаде. Аз треперя на други места. В службата. Насън. Сам по летищата, докато чакам самолета. В непознати хотелски стаи на градове, които не ми харесват, освен ако не се накисна и не съм с някое момиче или жена, която има възможност да прекара с мене по-голямата част от нощта. Не обичам да бъда сам нощем и ако съм сам, винаги оставям да свети малка лампа. Не ми помага и ако съм уморен до смърт — изтощението ми се отразява дори по-зле, защото съвсем не спя по-дълбоко, а защитните ми сили са намалени и притъпени. Връхлитат ме отблъскващи мисли, които нахлуват в мозъка ми като

пълчища въшки или някакви други кафяви като хлебарки насекоми или животни, които хапят, а аз нямам сили да ги прогоня и да ги принудя да се върнат обратно там, откъдето са дошли. Има едно животно — както понякога си въобразявам, — което се прокрадва тихо нощем, когато очите ми са затворени, и започва да гризе лицето ми — но това е друга детинска история. Сънищата ми са обезсърчителни. Не искам да ги разкривам. Боя се от кастриране. Сънувам кастриране. Веднъж сънувах майка си — на краката ѝ се бяха залепили черни миди; вече зная какво означава това.)

— Моля те, не се страхувай от мене — убеждавам го нежно, направо го моля. — Няма да направя нищо, с което да те нараня или уплаша. Нито сега, нито когато и да е.

— Добре съм — опитва се да ме успокои той.

— Не се съмнявай в мене. Сега не ти крещя, нали? Говоря ти тихичко. Нали?

Той кимва недоверчиво (а на мене ми се иска да повиша глас и отново да му закрещя, за да го накарам да повярва, че никога не му крещя. Но не го правя. Не искам отново да го уплаша. Никога не съм искал да всявам страх у когото и да е от тях и когато го направя, винаги съжалявам и изпитвам отвращение към себе си. Почти винаги. Но това става едва след като успея да ги нагрубя; ако се опитам да ги нагрубя и не успея, се чувствавам объркан. И боязлив. Сега съжалявам, че съм ги уплашил; като говоря на момчето си, опитвам да се извиня и на жена си, и на дъщеря си. Искам да видят, че съжалявам, но не искам да им го казвам. Искам да ми простят).

— Защо гледаш така? — питам го аз с притеснен, малко натякващ глас (умолявам го да се отпусне и да се чувствава спокоен и щастлив с мене). — Защо изглеждаш толкова разтревожен?

— Нищо ми няма.

— Не се съмнявай в мене — увещавам го аз.

— Просто така изглеждам.

— И преди това не ти крещях — продължавам, без да мога да се овладеея. — Понякога човек повишава глас и вика не защото крещи или е ядосан, а защото иска да повярваш в това, което казва. Да бъде... *емфатичен*. Да наблегне. Това означава „емфатичен“. — Спирам ядосан, като виждам, че за миг момчето ми среща погледа на дъщеря ми и после вдига нагоре очи с драматичен израз на досада (така

гримасничат и двете ми деца, ако някой от нас им изнася дълга лекция след извършването на нещо, което ние намираме за опасно, или когато ги засипваме с ненужни указания и едни и същи въпроси. Предпочитам сега да го отегча и да ми се присмее, отколкото да го видя изпаднал в паника. Затова продължавам кротко и убедително, вместо да му направя груба забележка, макар че за миг достойнството ми е *засегнато*). — Ето, това правех, когато преди малко леко повиших глас — продължавам аз. — Бях... емфатичен. Искях да ми повярваш, че нямам намерение да ти крещя и че не ти бях ядосан. И когато говорех с тях, беше абсолютно същото — лъжа аз. — И на тях не крещях.

— Ясно ми е — казва той. — Вече ми е ясно.

— И сега не ти крещя, нали?

— Не.

— Значи съм прав, нали?

— Да. Няма нищо.

— Добре. Радвам се, че разбра. И ето защо... — завършвам с кисела усмивка аз и по нещо познавам, че той ще отгатне смешката, която се каня да кажа, че ще ме прекъсне и ще я каже вместо мене. Поспирам, за да му дам време.

— ... ти ми крещеше! — добавя той.

— Точно така! — и се размивам.

(Нагласата на умовете ни — на неговия и на моя — много си прилича; приличаме си и по чувството за хумор, и по лошите предчувствия.)

— И от мене ли — смело подхваща той, понесен на вълната на успеха си, като крадешком поглежда към жена ми, а очите му блестят от дяволити намерения — главата ти е станала на задник?

— О, боже! — възкликвам аз. (Първата ми мисъл е отново да се разсмея; следващата — да го защитя от всякакви лицемерни укори, които може да му отпрати жена ми заради тарикатския израз.) Бързо — като започвам да се кривя, да се смея и да гримаснича с престорено уплашен израз, аз извиквам, преди жена ми да успее да реагира:

— А сега пък *тя* ще ти крещи!

— Няма!

— Няма ли?

— Ще ми крещиш ли?

Но жена ми е весела (а не кисела) и щастливо и облекчено се смее (защото вижда, че и аз съм весел, вместо все още да бъда кисел заради нея и дъщеря ми).

— Няма, обаче ти си хитрец и мошеник — с любов го мъмри тя.
— Когато каза тая дума, знаеше, че този път няма да ти се карам.

— Коя дума? — пита момчето ми и си придава невинно изражение. — Задник ли?

— Не я повтаряй!

— Ама задник ли?

— Няма да успееш да накараш *и мене* да я кажа!

— Кое? Задник ли? — оживено се намесва дъщеря ми.

— Предавам се — престорено ядосана, жена ми весело вдига ръце. — Какво да ги правя тия деца?

— Кажу „задник“ — съветвам я аз.

— Задник! — услужливо протръбвява жена ми, като източва към тях шията си, заприличала на слонски хобот. Децата избухват в смях до сълзи. — Задник! Задник, задник, задник!

Вече всички се смеят истерично.

Дъщеря ми не може да се опомни, защото изпитва зашеметяващо въодушевление, когато разбира, че съвсем неочаквано и безнаказано е била освободена от безпощадния конфликт, причинен от самата нея, в който така бързо се е озовала в ролята на измъчвана жертва. Тя игриво се хвърля върху момчето ми, двамата се прегръщат с огромна радост и като се препъват лудешки из кабинета ми, започват да се блъскат в нас, един в друг, и в допълнителните столове, които жена ми тайно примъква, когато не им намира по-подходящо място. Момчето ми е страшно доволно от себе си. Прелива от щастие и възторг, че му е хрумнало да употреби неприлична дума и се е отървало и че с негова помощ сме се освободили от дивашката ненавист, с която сме се нападали взаимно, и ни е обзел дух на топлота и щедро добросърдечие един към друг. Сега ние сме близки, уважаваме се, държим се приятелски и непосредствено. Децата се блъскат и се прегръщат и не спират да се смеят шумно. Наблюдавам ги с любов (чувствавам се благодушен и мил). Радвам се, че тези деца са мои.

— Те в същност са много добри — замислено прошепва жена ми на ухото ми, за да я чуя само аз.

Кимвам за потвърждение и изпитвам приятен трепет на доволство (и от себе си, и от нея). Обгръщам с ръка талията ѝ и я притеглям към себе си. Тя се притиска към мене с готовност, тялото ѝ се огъва и се намества податливо до моето. (Ако бяхме сами, щях да побързам да я съблека. И тя мене.) Плъзвам ръка по задника ѝ и следвам извивката все по-надолу и по-надолу. Жена ми се отдръпва.

— По-късно — предпазливо ме предупреждава тя.

— Не, сега — настоявам аз, за да я дразня.

— Ти си луд.

— Може по-късно и да не съм така.

— Ще бъдеш. Гледай да успееш — смее се тя. — Ще имам грижата да можеш.

Разсмивам се и аз.

* * *

Ето, това е необходимата дейност, която толкова редовно и естествено извършва за нас моето ангелско момче („Той не е истински — завистливо се оплаква дъщеря ми от него. — Никога не е лош. Никога не се разгневява.“), което не е по-добре от нас, останалите (което в същност може и да е много по-зле, защото е едва на девет години, а вече изпитва страх почти от всичко: от високото, от отвличането на деца, от акули и раци, от пияници и възрастни, които се вторачват в него, от шерифи, разпуснати младежи, войни, италианци и от мене. То не изпитва толкова голям страх от чудовища или привидения, защото чудовищата и привиденията са глупави. Изпитва страх от човешки същества. Страни от инвалиди. Приветствува явлението „ченгета“, защото изпитва неясната надежда, че те ще го защитят от всичко — и от мене), но се опитва да ни събере, като ни напомня кои сме и какво знаем един за друг, като възпира и трима ни точно навреме и ни кара да отстъпим — изтръгва спомена и изважда на повърхността голямата ни необходимост и способност да обичаме — скрити много дълбоко у всекиго като зейнала рана; пробужда любовта към себе си и може би любовта ни един към друг; кара ни да престанем да се обезобразяваме умишлено, жестоко и непоправимо, с много ненавист и преднамерено злорадство — ако вече не сме се

осакатили завинаги. Струва ми се, че момчето ми ни събира и прави от нас семейство. (Често си мисля да се махна, винаги съм го мислил. Дъщеря ми няма търпение да се махне, или поне така казва.) Мисля, че ще се разпаднем като семейство, когато той порасне и напусне дома. (Толкова много го обичам, че просто зная със сигурност, че той ще умре.)

— Ти го обичаш повече, отколкото обичаш мене — каза веднъж дъщеря ми.

— Не — излъгах я аз, защото не винаги изпитвам желание да я надхитря и защото тя понякога изглежда толкова обезсърчена, че се виждам как тихо скърбя редом с нея, сякаш стоим до непокрит ковчег или отворен гроб, в който вече лежи мъртвото ѝ бъдеще. (Тя още не е навършила „сладките шестнадесет“, но понякога и на двамата ни се струва, че вече е изпуснала всички влакове. И кога е станало това?) — Но ти трябва да признаеш, миличка, че много често той е по-добричък от тебе.

— Известно ми е.

Когато се случват, те не ни изглеждат толкова смешни — тези разяждащи семейни спорове, които дъщеря ми предизвиква толкова злонамерено и които не винаги завършват с креватни срещи между мене и жена ми и с потоци весел смях за децата. Те са мъчителни, особено за дъщеря ми. Предпочитам вместо това, когато разполага с време и не може да го прекара интересно, да развива теми върху прочетени книги или да решава сложни главоблъсканици — с хиляди парченца, които трябва да намести. (Предпочитам да се влюби, предпочитам каквото и да е друго.)

Но тя не може да се спре.

(Това е извън силите ѝ.)

Тя продължава да разбутва всичко — като някакво мрачно и неуравновесено подземно животно, обзето от стремежа да подкопава и унищожава. Аз (ние) не зная (не знаем) какво иска тя и какво според нея можем да ѝ дадем (тя иска да е красива, стройна, остроумна, известна, богата и талантлива — кой би могъл да я обвинява за това? И ние бихме искали същото за нея. Може би това ѝ е известно. Но не ѝ дотягаме), а и тя не ни казва. Не знае. Понякога споделя с нас доверчиво и добронамерено. Изповядва се. Изправя се пред нас апатична, навела глава в покаяние, и с думи, които мъчително си

пробиват път от дъното на душата ѝ и се леят от устата ѝ, с приглушен, чезнещ и окаян монотонен глас, казва:

— Нямам с какво да се занимавам.

Сърцето на жена ми направо ще се пръсне, когато дъщеря ми казва, че няма с какво да се занимава.

А аз няма да позволя това да пръсне моето сърце.

* * *

Дъщеря ми си гризе ноктите — предполагам, че и тук имам вина. (Това поне е някакво занимание. Момчето ми има лоша стойка. Аз също.) Беше на около пет години, когато започна да си гризе ноктите. Момчето ми обичаше да си смуче палеца насън — кокалчето на пръста побеля, вдигна му се бучка (беше с цвят на плесен или на белеща се, мъртва кожа), а денем му пречеше по време на игра и непрекъснато му напомняше позорната причина, на която се дължи. Не можахме да го отучим. Преди да си легне, правехме на палеца превръзки с бинтове, които миришат лошо, но той продължаваше да го смуче. Опитвахме дори онази течност с отвратителен вкус, която безрезултатно използвахме преди години, за да откажем дъщеря ми от гризенето на ноктите. Не помогна — дъщеря ми все още си ги гризе. Не зная кое го накара най-последно да спре — не зная как си е наложил да не върши нещо насън. (Аз често прекъсвам неприятни сънища, като енергично се събуждам напълно при първото предчувствие, че започват, сякаш реагирам на някакъв добре известен първичен сигнал за опасност — като опитен цензор или филмов режисьор, мога да извикам „Режи!“ още при първия намек за нещо не на място в сценариите на сънищата ми и да ги накарам да започнат отново в друга посока. Думите, които в същност си казвам, са: „А, не! Повече от това — не!“ и ревностно заставам на пост до унесеното си съзнание, докато сънищата ми се организират в нов текст, със сцени и теми по вкуса ми. Тогава мога да се отпусна с облекчение, отново да заспя и да ги оставя сами на себе си. Мога да спирам развитието на тези нежелани сънища само когато при започването им не съм напълно заспал и все още не съм изгубил връзка със себе си. Често това не ми се удава — тогава лежа в тъмното като бебе с недоразвити крайници, а те се извъртат безжалостно и

докрай пред мене — неистово, сякаш съм само един безпомощен и разпокъсан разум, или онова мъничко, безръко и безкрако бебе, все още затворено неподвижно в люлката или в утробата. Не мога да ги понасям. Забравям ги. Те оставят следи. Явяват ми се често. Сънувам ги винаги, когато си поискам.)

(Има толкова много неща, които се боя да науча.)

Тя, дъщеря ми, спи лошо и като се оставят настрани кратковременните, случайни пристъпи на еуфорична радост и на съставяне на планове (които я обземат толкова внезапно и своеобразно, сякаш се разболява от треска), тя предпочита да се придържа към мнението, че перспективите ѝ за бъдещето са трагични. Лесно изпада в паника и от време-навреме се разтреперва от нерви. Вероятно е девствена. (Ако не беше, щеше да ми каже. Когато престане да бъде, ще ми каже. Все по-често и по-често, независимо че не желая, пред очите ми се явява тази предстояща картина; мрачно очаквам деня или вечерта, когато ще прекрачи прага на кабинета ми, за да ме подразни и с *това*. Какво би трябвало да ѝ кажа? Ще гледам да го приема на шега, да омаловажа значението му, за да не я подтикна, от една страна, към разврат или перверзия, а, от друга — към фригидност и въздържание. Ама че дилема.

Чувам се как казвам приветливо и нехайно, като тръсвам бялата пепел от пура, която не пуша: „Е, миличка, сигурен съм, че и други момичета на твоята възраст го правят. Струва ми се, че не си първата. Нали го правят?“

А какво в същност ще почувствувам? Тя няма вяра в себе си и като момчето ми (и мене самия) изпитва подозрение към непознати и се чувства неудобно с хора, на които току-що са я представили. (От друга страна, аз понякога спя добре — при все че обичам да твърдя обратното; особено когато спя у дома при жена си, макар че обикновено чакам, докато вече не мога да се удържа буден, и тогава заспивам. Ха-ха! Когато спя извън къщи с жена си, през първата или втората вечер сънувам кошмар — обикновено един и същ: някакъв непознат влиза без разрешение през вратата, която съм заключил, и се приближава — той краде с взлом, изнасилва, отвлича деца или убива; уж е негър, но се променя; струва ми се, че има нож; искам да изкрещя, но от устата ми не излиза звук. Често и у дома ми се явява същият лош сън, въпреки че старателно заключвам всички врати преди лягане.

Сънувал съм го десетки и десетки пъти. Винаги го сънувам. Но сигурно докато сънувам и напразно се мъча да изкрещя, издавам някакъв звук, защото жена ми се събужда от шума, който вдигам, и ме стряска, като ме вика по име и ми казва, сякаш сам не зная, че сънувам кошмар. Понякога, когато тези мъчения са в разгара си и това, което ме заплашва, се доближава съвсем до леглото ми, една отделна всезнаеща част от моето съзнание е насочена към същността на преживяването, проумява го и ми носи успокоението, че всичко това е само един много лош сън; наблюдава ме отстрани тихо и самодоволно и очаква с нетърпение и радост жена ми да се разтревожи от шумовете и движенията, да ме вика по име и да ме разтърсва, докато се събуди, за да ми каже, че сънувам кошмар. Мисля, че хората имат повече от един мозък. Харесва ми, че плаща жена си с моите кошмари. Понякога, ако *тя* сънува кошмар, аз ѝ отмъщавам, като *не* я събуждам и оставям кошмара да я измъчва колкото си иска, а аз я наблюдавам отстрани лениво и самодоволно, облегнат на лакътя си. Сънувам също, че ми се пикае, но това са смешни сънища. Поне така ми се струва. Когато спя далече от къщи без жена си, често се притеснявам дали няма да сънувам същия лош сън, или друг, не по-малко ужасен. Кой ще ме събуди? Дали няма да умра, ако никой не ме събуди? Но този сън не ми се явява, когато съм сам. Дали ще се почувствувам смутен и ще започна да се оправдавам пред този, който ме събуди — от съседната стая или от същото легло? Вече са много нощите, когато безсънието ме завладява неудържимо още в мига, когато сложа глава на възглавницата, и ме подмята яростно цяла нощ. Тялото ми — особено нозете, раменете и лактите — е тежко и неуправляемо; не им намирам място; душата ми е крехка; разумът ми е тънък като лист хартия и емоциите и образите лесно го пронизват. Не съм в състояние да правя нищо. Главата ми се върти от куп несвързани мисли. Успявам вече да разпозная това объркано безсъние още в първите мигове; не се опитвам да го превъзможна. Безполезно е. Отдавам му се премалаял. Лежа и чакам, покорно се подчинявам със затворени очи, защото така е по-лесно, и разчитам на сутринта, която ще дойде и ще ме спаси, или на съня, който неусетно ще се прокрадне след няколко часа и ще ме отнесе далече от този буен водопад от фантазии, ярост, спомени и размишления, които се изсипват върху главата ми като неудържим порой. Горкият аз. Затова в същност не съм убеден, че спя добре, макар

често да задрямвам лесно след обяд или след полово сношение. Когато сутрин се събудя след пристъп на безсъние, аз се учудвам, че съм спал; често когато се събуждам след много дълбок сън, се ужасявам, като разбирам колко далече от живота съм се намирал и колко беззащитен съм бил там. Сякаш наистина се страхувам от тъмното. Както се страхува дъщеря ми. И момчето ми. Както се страхувах като дете. И по-късно. Че може да не успее да се завърна. Не обичам да губя изцяло връзка със съзнанието си. Сънищата — дори лошите, причудливи сънища, са единственият ми контакт с действителността, докато спя; аз искам да сънувам, дори приветствувам нощните главоболия; иначе преставам да съществувам. Къде се намирам тогава, когато ме няма? В някой архив ли? Напоследък се притеснявам за подобни неща, както когато бях малък. Всичко, за което се притеснявам сега, ме притесняваше още повече като малък. Точно по тази причина се притеснявам, че някой ден ще ми се наложи операция: работата със скалпела, чука, триона и иглата е достатъчно неприятна, но мисълта за упойката, която прави мозъка напълно безчувствен, ме отвращава още повече. Къде ще се намирам през онова бездънно и неизмеримо време между мига, когато наведат маската към носа и устата ми и ми поръчат да дишам дълбоко — както беше, когато бях дете и ми махнаха сливиците, или както когато вече бях женен и ми извадиха два криви мъдрец, — и мига, когато първата мисъл отново леко се раздвижи в главата ми и аз, както Исус от пещерата или Лазар от гроба, възкръсна като по чудо? Смятам, че във вселената става истинско чудо всеки път, когато се събудя, след като съм заспал. Какво се случва с мене, когато не съзнавам, че съществувам? Къде отивам? Къде съм бил? Кой бди над мене, когато съм изчезнал, за да осигури завръщането ми? Ако умра под упойката, вероятно ще бъда последният човек, който ще научи, че съм починал. Вземам от успокоителните лекарства на жена ми, щом почувствувам, че е възможно да заспя и реша, че ще подействуват. Не искам да вземам хапчета против безсъние — те извикват в съзнанието ми образи и миризми от старовремски погребални бюра, зъболекарски кабинети, восъчни цветя. Преди години, когато дъщеря ми беше малка, тя изникваше в спалнята ни в тъмните нощни часове или на прага на всекидневната, ако единият или другият от нас се бе задържал до късно — съвсем внезапно тя просто вече беше там; издаваше слаби, странни, приглушени, едва доловими

звуци — по-скоро ги чувствувахме, отколкото ги чувахме, — докато ни принуждаваше да вдигнем поглед и да я забележим. Не можеше да приказва — устата ѝ сякаш се бе схванала; можеше само да сумти сънливо и неясно в отговор на резките въпроси, с които я засипвахме, и след като я отпрацахме в стаята ѝ, а на сутринта, когато отново я разпитвахме, тя не си спомняше нищо. Поне така твърдеше. Опитвахме се да налучкаме причината на тези произшествия и ги отдавахме на направената ѝ тонзилектомия; но те бяха започнали отдавна, а след операцията нямаше усложнения — нито в болницата, нито у дома. Просто изпитваше разочарование. Беше очаквала нещо по-различно. Скоро се успокои. И ние спряхме да мислим за това състояние, тъй като тя, изглежда, го беше превъзмогнала. Когато извадиха сливиците на момчето ми — и то не искаше да стои само в стаята си. Казаха ни, че няма усложнения. Но доста време след това то все се промъкваше в стаята ни посред нощ и се сгушваше да спи на килима до леглото. Не искаше да бъде само. Ако влезеше прекалено рано, докато бяхме все още будни, отпрацахме го обратно в стаята му, като казахме да остави лампата да свети; понякога му подвиквахме, но синът ми винаги се завръщаше или се опитваше да се завърне — колкото и да викахме; прокрадваше се отново в стаята ни колкото се може по-тихо и кротко — като някакво устремено навън новородено създание — и се сгушваше на пода до леглото. Там го заварвахме, когато се събудехме — лежеше на една страна като добре оформен зародиш и си смучеше пръста. За нас това беше едно смразяващо, угнетително преживяване — с мъка се съвземахме от съня и всекидневно получавахме като първи удар от новото утро разтърсващото усещане, че в стаята при нас има още едно живо същество. Когато заключвахме вратата на спалнята, за да му попречим, той заспиваше, сгушен на пода пред прага. Ако някой от двама ни трябваше да излезе от спалнята през нощта, неочаквано се спъваше в тялото му и едва се сдържаше да не изпищи от ужас. Ако ставахме от леглото в тъмнината, бояхме се да не го настъпим. Можехме, разбира се, да го пуснем в леглото при нас и искахме това. Но един лекар ни забрани. Не се чувствувахме добре, като го виждахме такъв. Не искахме да го заключваме отвън. Сега ми е жал, че постъпвахме така. Мисля, че лекарят грешеше. Но не зная какво друго можехме да направим.) Тя е много чувствителна и докачлива; често приема и най-

безобидните подмятания по неин адрес за жестоки нападки. Склонна е несправедливо да се подценява и екзалтирано се опълчва против нас, когато я защитаваме или хвалим. Понякога се разплаква пред нас, сякаш ние сме тези, които я подценяват. Притежава определена дарба да ме поставя в затруднени положения като това. Не е толкова висока и едра, колкото си мисли; кожата ѝ не е така мазна, както се бои; а лицето ѝ е много по-хубаво, отколкото ѝ се струва. В същност тя е доста привлекателна. Но не вярва на очите си; не може да повярва и когато ние я убеждаваме.

Завижда на всички свои познати момичета за едно или друго качество (на една — за фигурата, на друга — за косата, на трета — че е богата, на четвърта — че е умна или талантлива) и не знае на кого точно иска да подражава. (В момента, тъй като е висока за възрастта си, се чувства страшно едра и тромава. Когато бе по-ниска от повечето си приятелки, смяташе, че само много високите момичета се възприемат като красиви. Когато беше по-нежна, чувствуваше се плоска и безполова. Сега, леко надхвърлила нормалното тегло, с големи, развиващи се гърди, тя се чувства груба и смята, че момчетата се влюбват само в слабички момичета с прибрани коремии.) Това щеше да изглежда смешно, ако не беше толкова съществено за нея. Тя не може например да реши дали иска гърдите ѝ да са по-големи, или по-малки. (И това щеше да изглежда смешно, ако тя не стоеше, потънала в безкраен размисъл по въпроса, без да приказва, много затворена в себе си. Понякога седи до нас, а се намира в съвсем друг свят.

— Какво толкова си се замислила? — питах я обикновено аз.

Вече не получавам отговор — само поглед, изпълнен с пренебрежение.)

Тя смята, че не я бива за нищо, и е права. Но кого засяга това? Кого засяга, че тя няма никакви специални наклонности и таланти, че не е красива или не умее да общува? *Нея* засяга. (Може би и *мене*. И жена ми. И може би ние сме ѝ дали да разбере, че ни засяга. Ако ѝ кажехме, че не ни засягат подобни работи, тя ни отговаряше, че следователно изобщо не ни е грижа за нея. Известни са ѝ всички вратички. Как мога да кажа на дъщеря си, че тя е най-чудесната и красива девойка в целия свят, след като и двамата знаем, че не е? Какъв отговор мога да ѝ дам, когато ме пита доколко прилича на други

момичета, които я засенчват в един или друг смисъл?) Засяга я много. (А може и мене да ме засяга.)

— Много ли си разочарован от мен? — пита ме тя периодично.

— Не, разбира се — отговарям аз. — Откъде накъде?

Тя познава много хора, но е самотна; почти никога не се забавлява добре. (Това ни вбесява — вбесява ни нейният упорит отказ да бъде щастлива и да се весели, макар да се опитваме да го видим в друга светлина. Но аз помня колко често съм се ядосвал, че „няма с какво да се занимава“; как ми се е искало да я сграбча грубо за раменете — нея, милото ми момиченце — и да я разтърся, да я забъхтя неистово с юмруци по главата и раменете и да изкрещя:

— По дяволите, бъди щастлива — ти, нищожно егоистче! Не виждаш ли, че животът ни зависи от това?!

Естествено никога не съм правил това, нито съм споменавал на жена си, че ме обзема подобно желание; защото тя ще се отвори от бруталната грозота на този порив и ще го сметне за ненормален и долен — макар да зная, че тя самата изпитва същия ненормален и долен порив. А по повод на собствената ѝ безкрайна суетня около дъщеря ми съм казвал:

— Сигурно разбираш, че мислиш в същност за своето собствено щастие, а не за нейното.

— Това не е вярно! — когато се противопоставя, жена ми е непреклонна. — Нима смяташ, че *не искам* тя да бъде щастлива? Само за нея мисля!

— Дрън-дрън — отговарям ѝ аз или поне ми се иска да ѝ отговоря.

При това зная, че именно жена ми беше причината дъщеря ми да избухне в истеричен плач, когато ѝ предложи — изобщо без всякаква връзка с разговора ни — да отпразнува „сладката си“ шестнадесетгодишнина; а е всеизвестна „тайна“, че познатите на дъщеря ми момчета и момичета, които ѝ харесват в даден момент или които я харесват, никога не са достатъчно на брой, за да бъде организирано прилично празненство, и че това е един от болезнените източници на нейната злочестина.) Тя смята, че не я обичат. Лесно се сприятелява и грубо прекъсва приятелството си. Все още се държи стеснително с момчетата. (Мисля, че вече е имала поне едно неприятно сексуално преживяване от някакъв род и с опасение очаква

ново.) Чувствува се неловко с момчета у дома, ако и аз съм там. Дали предложението на жена ми бе непреднамерено, както изглеждаше, или бе направено с потайна, макар и несъзнателна жестокост? Не зная. Може би беше непреднамерено, защото жена ми е склонна да се връща с носталгия към това, което си спомня като щастливи мигове от собствените си момински години. На своя „сладък“ шестнадесети рожден ден, организиран от майка ѝ, жена ми празнувала като принцеса, или поне така си мисли. (Вероятно тогава за последен път в живота ѝ е било позволено да се чувствува важна.) Жена ми е едно от онези сърдечни и сантиментални човешки същества, които умеят да намират по нещо добро във всекиго (тогава, когато ѝ го позволявам) и да виждат отминалите си преживявания през розови очила — като последствие от това спомените ѝ често са неточни. Предпочита да си мисли, че е обичала майка си, но знае, че я е мразила. Моминските ѝ години са били мъчителни, а не щастливи. Тя мрази по-малката си сестра и винаги я е мразила. (Аз поне отначало не мразех *своята* майка, докато не се превърна в товар за мене. Тя все още ми се явява в тъжни, изпълнени с копнеж сънища, в които аз съм малък, а майка ми заминава. И когато отворя очи, в ъгълчетата има незасъхнали сълзи.)

Дъщеря ми в същност не харесва много приятелите си (тя безразборно ги дарява с благоволенieto си или им го отнема); не ги харесвам и аз — с изключение на една нейна съученичка, по-голяма с половин година, която е стройна, хубава и потайна и която, почти съм убеден, флиртува с мене, като ме предизвиква. (Аз я окуражавам.) Дъщеря ми казва, че съученичката ѝ вече не е девствена. Тя има вид на търсеца и знаеща, който я отличава от останалите. Когато съм наблизо, не сваля поглед от мене и аз не свалям поглед от нея. Не съм сигурен кой пръв започна. Струва ми се, че бях аз. (Възможно е да откриваме един в друг нещо общо и *тя* да мисли, че аз флиртувам с нея, което може и да е вярно, но аз просто се занасям. *Надявам се*, че просто се занасям.) Шестнадесетгодишните са прекалено млади дори за мене. (Наистина ли? *Някой* скоро ще чука това предизвикателно, хубавичко, неудържимо момиченце — ако вече не го и прави, — а защо това да не бъда аз, вместо някой голобрад, нахален хитрец на осемнадесет или двадесет и една години, който няма да изпитва към нея влечение, каквото ще изпитвам аз, няма да ѝ доставя наслада и да я опиянява с магията на ласкателството или да ѝ оказва, както ми се

удава на мене, дребни знаци на внимание, а пък пикантната извратеност на отношенията едва ли ще му носи толкова удоволствия, колкото със сигурност ще носи на мене. Макар да не съм убеден, че бих разказал на някого точно за нея.) Не, шестнадесетгодишните са прекалено млади (могат да ми бъдат дъщери, ха-ха) и аз изпитвам раздразнение всеки път, когато дъщеря ми излезе от стаята си, за да си приказва с нас, само по нощница или пеньоар, които никога не закопчава отгоре или отдолу. (Не зная къде да гледам.) Или излизам, без да давам обяснения (кипя от гняв, но си мълча), или пък ѝ нареждам безцеремонно и сърдито да си облече пеньоар върху нощницата, да заеме прилична поза или да закопчае пеньоара си (ако го е облякла) около врата или под коленете, щом иска да остане. Тя винаги се изненадва от избухванията ми — широко отваря очи. (Изглежда, не разбира защо се държа така. Аз не мога да ѝ обясня; не мога да го обясня дори на жена си. Трудно ми е да повярвам, че дъщеря ми е толкова наивна. Но как иначе да разбирам това?) После се ядосвам, че съм реагирал така остро. (Но почти нищо не бих могъл да кажа за свое оправдание. Къде да гледам, когато високата ми и налята дъщеря влиза, за да си приказва с мене полугола, и се тръшва небрежно някъде в неприлична поза, с незакопчан пеньоар? Какво би трябвало да изпитвам? Никой не ми е казал.) Те всички отвратително си приличат — момичетата и момчетата от този мрачен кръг от подрастващи, част от които е и дъщеря ми (никой от тях не е щастлив) — много повече от момичетата, момчетата, жените и мъжете, с които работя заедно в компанията (макар че на тях *ние* може да изглеждаме напълно еднакви). Никой от тях не се чувства на мястото си. (Аз се чувствавам на мястото си, което не е най-добрата гаранция, че е така, нали?) Демонстрират пренебрежение, недоволство, умора, безразличие. Обикновено няма нищо, което да им се иска да правят. Няма нещо, което да искат да бъдат, когато пораснат; нямат кумири. (И аз нямам. Не искам да бъда друг човек, искам да бъда самият аз — макар в същност да не се харесвам и да не съм сигурен кой съм.) Те се чувствуват неловко с възрастните (с мене); позират и театралничат, когато сме заедно; стремят се да се държат като тихи и усамотени къртици. Не искат да чуваме какво си казват един на друг. Някога си мислех, че се преструват; сега вече вярвам, че наистина са толкова цинични и обезсърчени, колкото си мислят, че се представят. Те не

искат, когато пораснат да бъдат лекари, авиатори или световни шампиони тежка категория. Не искат да бъдат и адвокати. Никой от тях не иска да бъде президент на САЩ, началник на отдел „Кадри“, или да стане като мене. (И откъде накъде? Има достатъчно хора за тази работа. Например аз. Аз ще правя това, защото вече не ми остава друго за правене.) Усецам, че те имат основателни причини за своя песимизъм — жалко, че твърде рано са открили това.

Някои от момчетата и някои от момчетата винаги изглеждат така, сякаш понасят всичко по-леко, но за всеки от тях това не трае дълго; макар че дори дъщеря ми сегиз-тогиз се показва оптимист и профучава край нас, изпълнена с енергия, докато не се случи нещо (понякога това нещо е така незабележимо, че дори не можеш да го назовеш — сякаш тя изведнъж изразходва докрай запасите си от радост, както една кола изразходва докрай горивото си), което да сломи духа ѝ и да разпилее самоувереността ѝ; тогава тя потъва отново в рядката и позната кал на съжалението, което е обичайно за нея. Някои от момчетата, с които се движи, се хвалят и важничат много повече от другите, но житейското самочувствие, което разиграват, е прозрачно и фалшиво. Ако не беше така — ако те наистина бяха груби, егоистични, властни и безскрупулни, за каквито искат да се представят, щяха да ми се сторят непоносимо противни, защото съм виждал дъщеря си с тези момчета в претъпкани коли и не ми харесва нито видяното, нито това което си представям. (Но има ли някакво значение?)

Има ли наистина някакво значение какво тя прави или не прави с тези момчета, които толкова лесно мога да намразя, или дори с момчетата (почти всички млади момчета, с които го върша тия дни, се фукат, че са го правили поне веднъж с други момчета) в тези претъпкани коли, с които обикалят малки пицарии с шумна музика (в същност тяхната музика много малко ми харесва, макар че понякога се преструвам, за да направя удоволствие на дъщеря си), или ходят на купони със същата шумна музика в затъмнени чужди къщи — стига да не карат лудешки и да не загинат или да не бъдат осакатени при катастрофа?

(Какво значение има вече кой кого чука?) Вече е твърде късно за каквото и да е друго. Мисля, че е твърде късно да я спирам или да я променям; вече едва ли ще зная как да го направя. И с двете ми деца се

е случило нещо, което не мога да обясня, нито да поправа. Изглежда, че не мога да бъда добър към тях, дори да искам.

— Я ми отговорете — казвам с тревога и на двамата, като в същност ги моля да ми позволят да им помогна, — какви искате да станете като пораснете? Кажете ми. Какви искате да станете?

— Не искам никога да се омъжвам — промърморва намусено дъщеря ми, — нито пък да имам деца.

— Искам да работя на бензиностанция — отговаря момчето ми.

— Е, това е малко по-добре — кимвам одобрително, за да го похваля. Защо не? Защо да си няма собствено предприятие? Не звучи глупаво. Доходна търговия: „Ексън“, „Тексако“, „Санок“, „Шел“, „Гълф“, нали? Естествено. Това е вече нещо. Начало. Чудесно. — А защо?

— Обичам да ми мирише на бензин.

Боже господи!

— Джек, ти имаш деца — обръщам се умолително, почти отчаяно към Грийн в службата. — По-големи са от моите. Нали момчето ти е в колеж? Какъв иска да стане, когато завърши?

— Самоубиец.

— Питам те сериозно.

— Отговарям ти сериозно. И дъщеря ми е в колеж. Тя прави аборти. Между опитите за самоубийство. Спи с разни типове. Не искат да живеят. Двамата са правили общо три опита за самоубийство. Които са ми известни. Един с прерязване на вените, два с приспивателни. Все едно че става дума за Пол Ревийър, нали? И двамата вземат наркотици. И новата ми съпруга е побъркана. Майка ѝ също. И моята майка. Всичко това вече не ме засяга.

— Извинявай. Нямах представа.

— Иди свърши някоя работа. И тебе не те засяга.

Той е отписал децата си, прибрал ги е в архива, оставил ги е като приключени досиета, които вече не го засягат. Но аз все още си имам деца и искам да ги обградя с преданост и да ги предпазя от всяко зло. (Искам те да ми повярват, че ги обичам.)

— Чуйте! — крещя им като безумен аз. — Не е нужно да правите това, което правят всички. Можете да станете такива, каквито си поискате. Ще ви помогна. Не е нужно да ставате млади скаути, да

играете бейзбол, да посещавате неделно училище или дори да учите в колеж. С какво искате да се занимавате?

— Да стана скаут и да играя бейзбол — казва момчето ми.

— Да си отида в стаята и да си пускам плочите — казва дъщеря ми.

Милостиви боже, нима вече им се е случило? Не ги е грижа. Или не знаят. Кога се е случило това? Къде? Къде съм бил аз, когато са били вземани решенията той да иска да стане член на скаутите и да играе бейзбол, а тя да иска единствено да си отиде в стаята, да говори по телефона и да си пуска плочите? Нима вече е твърде късно?

Чувствувам, че е твърде късно да я спася или дори да ѝ помогна, и наистина мисля, че вече нямам представа какво бих могъл да се опитам да направя (освен да седя апатично и да наблюдавам как тя върви по нещастния си път). Няма да имам никаква полза, ако се опитам да я променя сега, както стана и по-рано, когато тя беше по-доверчива и податлива и изпитваше желание да се хареса. Правил съм опити: с насмешка, с обяснения, викове, молби, наказания, ласкателства, уговорки — все без резултат, дори с много вредни последствия, докато един ден не си признах, че това не само е лицемерно от моя страна, но и безполезно, а следователно — и глупаво. Тогава спрях. (Сега извършвам чисто механични действия. Казах си също, че в същност не съм толкова угрижен от нейните несполуки и грешки, колкото твърдя, както и когато я виждам да изгражда скелета на бъдещи беди. Изглеждаше ми пагубно само нейното непослушание и нежеланието ѝ да ми вярва. А сега ми изглеждат застрашаващи само нейната съпротива и неуважение.) Имаше ли смисъл все така да се опитвам да ѝ влияя (освен за да мога да кажа някой ден — сега, — че съм се опитвал)? Зная, че вече нямам власт над нея. (Ако ми беше известно, че тя ще започне да употребява хероин, а после ще стане долна проститутка, пак нямаше да зная какво да направя, за да го предотвратя. Щях да роптая и да проклинам *своята* съдба, но от това не би имало полза. Затова няма и да се опитвам.) Тя все още не знае, че се е изплъзнала от властта ми; затова я заблуждавам и за сега (но скоро ще прекаля) сме постигнали *modus vivendi*. (Единствената власт, която ми е останала, е властта да я осакатявам.) Къде са били моралът ми, чувството ми за дълг и усетът ми, когато съм се опитвал да я превърна в личност, която да ми допада

— каквато тя вероятно и не би могла изобщо да стане? Зная къде ще свърши всичко това (и краят не ми харесва. Не ми харесва, че зная. Но какво бих могъл да направя? Нищо. И това зная). Тя вече е такава, каквато е, вече на път да стане това, което е предопределена да стане — добра и (или) лоша, и вече не смятам, че в момента съществува едно-едничко нещо, което да направя аз (или някой друг), за да ѝ помогна или да я променя. Ще се превърне в самотно, изнервено, съвременно човешко същество от женски пол. (Тя е прекалено интелигентна, за да бъде безлична.) Тя е много, по-интелигентна от жена ми, което означава преди всичко (за разлика от жена ми, поне за сега), че тя ще спи със съпрузите на други жени (и не след дълго собственият ѝ съпруг ще престане да ѝ прави благоприятно впечатление). Не мога да попрача на това. Не мога да се преборя и да унищожа цяла култура, околна среда, епоха, минало (особено ако става въпрос за собственото ми минало и околна среда, както и за нейното, защото аз самият съм много голяма част от нейното минало и среда), след като съм се приспособил към тях по такъв подъл начин. Защо да очаквам от нея (или дори да искам от нея) да бъде различна от други момичета и жени, които познавам и ми харесват? (Само дето те не са щастливи.) (Но кой ли е щастлив?) Ако тя в същност не изпушва кутия цигари на ден въвн от къщи тази година, ще изпушва кутия цигари на ден въвн от къщи догодина. И ако не се чука с едно или повече от момчетата, които познава сега, ще се чука с тях по-късно и също така ще им прави разни други изтъркани сексуални номера.

— Как можеш да говориш такива неща за собствената си дъщеря? — подхвърля жена ми с гримаса на отвращение.

— Дори ако са истина ли?

— Да.

(При все това и *двамата* бихме казали същото за нея, ако не беше собствената ни дъщеря, защото жена ми и аз се занимаваме със същите пренебрежителни размишления относно повечето от приятелките на дъщеря ми и дъщерите на други хора, които са на нейна възраст или по-малки.)

Това вече не е въпрос на морал, на решителност — това е само въпрос на време. (А жена ми, която изпитва романтична преданост към начина, по който *трябва* да са нещата, пренебрегва собственото си

минало. Предпочита да забрави, че дори ние го правехме, преди да се оженим.)

Има ли някаква полза да се преструваме, че не е така? От познатите ми момичета, които вече са били там, зная накъде се е упътила дъщеря ми. Тя няма да ходи на черква като жена ми. (Сега ходи през три-четири недели само за да успокои майка си и да я накара да се почувствува задължена, което по-късно ще ѝ донесе безмерни облаги. Подиграва се на службата, докато е там, разменя насмешливи коси погледи с момчето ми, което вече намира целия необичаен ритуал за глуповат.) Вместо това, известно време ще пие уиски, после ще спре; после отново ще започне — след няколко години брак; оттогава нататък ще пие уиски редовно — също като жена ми. Ще има две или три деца и ще се разведе (за разлика от жена ми); ще се омъжи повторно, ако е все още млада с малки деца, когато първият ѝ брак пропадне. Ще пуши марихуана (кой ли не пуши? Вече дори момчетата от интелектуалния елит в управлението на компанията пушат марихуана, пуша и аз, когато ми предложат на някой от купоните, на които ходя в града без жена си), ако вече не го прави; ако не е пушила марихуана и хашиш поне веднъж в гимназията, ще пуши, когато я изпратя да учи в колеж, където всеки срещнат от нея интересен човек ще ги пуши. Ще се чука. (Просто няма друг начин да се разглежда този факт; най-доброто, което мога да ѝ пожелаю в това отношение, е да ѝ доставя удоволствие от самото начало. Макар че ми е трудно да ѝ го пожелаю. И се надявам никога да не поиска да ми се довери по *този* въпрос.) Известно време ще се държи разюздано (ще си мисли, че е свободна), ще се отдаде на нощни гуляи и „откровени“ разговори, ще се оплаква от преподавателите си и от изискванията в учебните програми, няма да изпитва интерес към нито един от академичните предмети, но с малко труд по всичко ще получава бележки, с които да преминава, ако не отпадне от колежа изобщо — просто защото е обезкуражена и апатична (което тя ще представи хвалебствено като нещо мистично и възвишено, като свръхинтелигентност). Ще опита тонизиращи хапчета (за повишаване на настроението) и барбитурати (за успокояване); ще опита мескалин и LSD, ако LSD все още е на мода; ще се включи в групов секс (поне веднъж), в хомосексуален секс (поне веднъж, а после поне още веднъж в присъствието на мъж, който ще наблюдава и ще вземе участие); ще се сприятели с

хомосексуалисти, поети, сноби, нихилисти и мегаломани; ще се облича като другите момичета, ще прави аборти (поне веднъж, или пък ще лъже и ще казва, че е правила. В днешно време почти всяко младо момиче, което срещам, е правило най-малко един аборт, или поне така твърди, и се чувства задължено да ми се хвали); известно време ще спи с негри, макар че всичко това сигурно изобщо няма да ѝ хареса и в същност може би няма да ѝ се иска да прави *което и да е от тези неща*. (Тя е силно духом момиче, но в същност е прекалено слаба, за да устои на една широко разпространена тенденция. (Ако известно време не практикува даден тип самоунищожение или деградация на личността, ще практикува друг тип; ако има късмет, ще се измъкне от този период на развратна разюзданост и непоколебима самоизява след две години и шест месеца или четири години и девет месеца, когато ще се чувства напрегната, ненужна, изхабена и изпълнена с угризения, след като е търсила навсякъде и не е намерила нищо, останала без своето „аз“, и ще жадува единствено за някой добър, стабилен и интересен човек (като мене), за когото да се омъжи и да живее щастливо до края на дните си. Ще ѝ се иска да има деца. (Тя, разбира се, няма да намери този единствен мъж, когото има пред вид, защото ние не сме толкова идеални.) Надявам се да не употребява наркотици, към които се привиква, за да може да ги спре, когато реши, че иска. Надявам се да не забременее и да не ѝ се наложи да прави този аборт. Надявам се да не настоява да ми разказва за всичко това. (Надявам се никога да не се забърква в някаква голяма каша, за която да науча. Надявам се да не загине при автомобилна злополука.)

Този неравен терен ми е добре познат и зная, че тя вече се клатушка и препъва по на надолнището му с твърдо намерение и набрана скорост и нищо не може да я спре, макар това да не е станало изцяло по неин избор (независимо какво предпочита тя да си вярва). Жребият вече е хвърлен (*iacta alea est*), макар да не зная дали заровете са били разклатени и кой ги е хвърлял. (Зная, че не съм бил аз.) Зная, че сигурно съм направил някои страшно вредни за нея неща, когато е била малка, но не мога да си спомня какви са били тези неща или кога съм ги направил. (Заклевам се, че не съм го искал. Имало е случаи, когато съм искал да я нараня, признавам си, но никога не е било на сериозно — заклевам се, нито пък съм го искал непрекъснато.) Дъщеря ми вече се хвърля надолу с главата в собственото си объркано бъдеще,

отблъсква се от едно препятствие и наранена, попада право на друго, и аз вече не мога да попреча на стремителното ѝ спускане, както не бих могъл да уловя камък от падаща лавина. (Ако се опитам, и аз ще бъда унищожен. Тя е потеглила, тя вече не е моя.) Плъзга се и пада някъде напред, решително извън всякакъв контрол, към време на безплодна и неразбираема бъркотия, което не съдържа нищо примамливо, често дори нищо привлекателно, освен възможността да прави нещо друго и да се освободи от нас. („Помисли си сериозно, моля те — насилвал съм я подло. — Каква искаш да станеш? Какво искаш да правиш?“ Ако на мене зададат същите въпроси, и аз вече не бих могъл да дам нужния отговор. Да се самоубия? Защо не? А кое е по-добро? Бензиностанцията ли? Не. Но и защо да се бърза? Ако аз си нямах момичета, с които да се развличам, или сериозни проблеми в къщи, с които да се боря, мисля, мили Исусе, че щях направо да се побъркам от проклетата си служба.)

И започвам да усещам, че тя и аз вече сме стигнали до някакво негласно споразумение, до нашия *modus vivendi*, до взаимното разбирателство, че всеки от нас вече е отписал другия, че никой от нас вече в същност не принадлежи на другия и че просто си даваме вид и извършваме механично обичайното (както аз бях отписал майка си дълго преди да я погребя и както сега вярвам, е направила и тя с мене. Мисля, че ме познаваше добре, макар да бе унесена, стара и онемяла, затова ми угаждаше и ме глезеше, като ми позволяваше да ѝ угаждам и да я глезя, докато гаснеше в частната болница през онези последни месеци, когато правех своите тягостни посещения, по време на които не свърших нищо по-полезно от това да ѝ нося лакомства и да седя до леглото ѝ почти час, като крадешком поглеждах часовника и весело и търпеливо бръщолех глупости, към които тя не проявяваше особен интерес. Това беше цялата утеха, която можах да създам и на двамата ни в тези последни мигове от вечността, които ни оставаха да прекараме заедно. Каква възможност имах аз, каква възможност имахме ние да си кажем нещо. Но нищо не се получи. Сега мога да се хвана на бас, че за нея тези притеснителни безплодни посещения са били не по-малко неприятни, отколкото за мене. Правех ги, защото тя ми беше майка; мислех, че тя ги понасяше, защото бях неин син. Винаги е притежавала усет и ме виждаше като на длан); чакаме да мине време — ние, аз и дъщеря ми, докато изпълняваме задълженията си да се преструваме, че

все още сме свързани. Тя живее тук, донякъде следва установения ред и вечеря с нас; аз разговарям с нея, купувам ѝ вещи и ще продължавам лицемерно да се интересувам от нея, докато тя не порасне достатъчно, за да отиде в колеж или да заживее другаде, както тя самата непрекъснато подчертава, че иска да направи.

— Някой ден съвсем скоро — казва тя, — може би това лято, като свърши училището, мисля, че ще предпочета да живея отделно. В собствен апартамент. В града. С някоя приятелка или сама. А през есента предпочитам да отида в интернат. В същност приятелите ми тук изобщо не ми харесват.

— Ще ти помогна — отговарям аз безпристрастно (и мигновено разбирам, че не това е трябвало да кажа. Този път нямах намерение да бъда нелюбезен. Но самите думи жегваха и отблъскваха, поради което сега изпитвам болката на разкаянието). — Сериозно. Ще ти помогна да си намериш прилично и сигурно място; ще ти дам парите, които ще ти трябват, за да плащаш наема и да живееш там.

— Не се шегувам.

— Аз също.

— Ти го обръщаш на игра.

— Ще имаш нужда от помощта ми. Ще трябва аз да подпиша договора вместо тебе. Много си млада.

— Искам да имам собствен живот.

— Че кой те е спрял? — отвръщам аз. (А сега зная, че двамата се борим един срещу друг, че се сблъскваме в една от онези словесни битки.) — Струва ми се, че можеш да го направиш, след като предложих да ти плащам разноските и казах, че ти давам разрешение.

Лесно успявам да надхитря дъщеря си почти всеки път.

(Дори когато не ми се иска. Не успявам да държа устата си затворена.) Не зная какво друго да правя, когато се счепкаме така и тя се опитва да ми покаже, че я бива не по-малко от мене. (А не я бива. Да ѝ позволявам ли да спечели?) Тя ме наранява — и аз я наранявам; тя ми нанася удар — и в отговор аз ѝ нанасям удар. Тя обича да изнудва жена ми и мене, за да харчим големи суми за нея, да ѝ купуваме неща, които престава да смята за ценни, след като станат нейно притежание (това е един от начините, които е изнамерила, за да упражнява насилие върху нас); позволявам ѝ да го осъществява — без съпротивление, коментар или оплакване (това пък е начин, който аз съм изнамерил, за

да я надхитрям. В крайна сметка за мене е по-лесно да губя тези в същност доста незначителни суми, вместо да се карам непрекъснато с нея заради тях в поредица разгорещени разговори, които не могат да завършат другояче. Открих, че я побеждавам, като ѝ отстъпвам почти за всичко, което иска). Тя ме смята за незрял. *Дразня се*, когато я чувам да го казва (дори когато го казва с одобрение, след като съм успял да я разсмея; ядосвам се, когато я чувам да ми казва, че все още не съм пораснал и че според нея съм закачлив и наивен като малко момче. Моето момче често се смущава и обижда, когато се опитвам да разсмивам него и дъщеря ми пред хората — като пея, вървя със странна походка или неочаквано правя остроумни забележки на висок глас в асансьори, дрогерии или супермаркети), и вече започвам да се чудя (и да желая) с горчивина — сегиз-тогиз, след най-съсипващите дълги сблъсъци с нея, когато седя угрижен, обзет от обида и недоволство и голямо страдалческо съчувствие към себе си — защо тя не ми направи услугата да избяга далече от къщи, както правят толкова много нещастни момичета на нейната възраст (предполагам, че ще съжалявам ако тя го направи. Мисля, че няма да ми липсва, тъй като в същност вече нямаме много общо, но ще трябва да направя толкова сложни усилия, докато я открия, и да провеждам толкова много неловки разговори с други хора заради нейното бягство), и да ми облекчи живота, като ме остави на мира. И в подобни случаи не друг, а жена ми е човекът, който ме възпира, кара ме да престана и да размисля — тогава, когато се чувствавам мрачен и способен на убийство, когато съм извън себе си от гняв и кипя от горещо желание да си отмъстя; именно жена ми изрича думи, които носят някакво просветление и дори надежда; които ме карат да си припомня това, което никога не бива да си позволявам да забравям. Тя ме нарича глупак; казва ми, че съм отвратителен, че съм егоист и смахнат; че не ме бива за нищо (и аз отново съжалявам, че изобщо споделих с нея думите, които според мен майка ми се опитваше да ми каже в частната болница — последния път, когато я видях жива). Именно жена ми — разкисната, обезкуражена, повтаряща едно и също, често безумна, обиждана от дъщеря ми и потискаща я в отговор — именно тя с тъга и жалост ме сгълчава и прави учудващо изявление, което отново внезапно поставя дъщеря ми в друга светлина. Обляна в сълзи, тихо плачеща (вече не мога да търпя жени, които плачат — жена ми го знае

и се мъчи да не плаче), именно тя е човекът, който ме увещава и защитава дъщеря ми:

— Просто тя е едно голямо дете.

* * *

Дъщеря ми е просто едно дете, което аз се опитвам да надхитрявам в споровете. (Не мога да се въздържа.) Разговарям с нея като с възрастна — като с Кейгъл, Грийн, Джейн или жена ми — умно, по същество, словоохотливо, заядливо. Реагирам на неприятните ѝ настроения, както бих реагирал на някой досаден мой връстник или дори на по-възрастен от мене. Опитвам се да я объркам и да я сразя с думи: искам, когато си разменяме подигравки и остроумия, винаги да съм отгоре и обикновено успявам. (Ако не мога да кажа нещо още по-смешно, винаги мога да се ядосам още повече и по този начин да постигна победа.) Изпитвам срам; тя ме кара да забравям, че е само едно дете. За мене е много важно да ѝ надвивам във всичките ни препирни. Когато обсъждаме нещо или спорим, аз трябва да бъда този, който изказва най-интелигентното мнение. (Състезавам се с нея.) Ако тя ме критикува, оплаква се от мене или ми се подиграва непочтително (дори да е смешно и незлобливо), аз мога да се засегна, да се обидя, да се вкисна, сякаш в мен се е забила люта стрела, изпратена от Грийн. (В такива случаи скривам чувствата си и от двамата, макар да допускам, че Грийн вижда през черепа ми всичко, което става в главата ми. Може дори да ми се доплаче.) Нацупвам се (и става така сякаш дъщеря ми е възрастната, а аз съм детето). Сменяме си ролите — това е малко зловещо. (Аз съм зависим от нея, нужен ми е залог, но не го получавам. Наместо това тя ме притеснява с проблемите си. Отнема ми време. Получавам наистина известен залог от момчето ми — поне за сега. „Кого обичаш повече?“ — изстрелвам към него почти по всяко време, като се хиля. „Тебе, татенце!“ — вика то радостно и се хвърля към мен, за да ме прегърне така бурно, че двамата се сблъскваме. Но то се бои от паяци и пчели — аз също; бои се и да не си счупи глезените — и аз предчувствувам какви беди очакват и двама ни. Никога не съм изпитвал само скръб при смъртта на приятел или роднина или когато човек, когото харесвам или дори обичам, заминава надалеч. Винаги

едновременно с това се проявява противоположна реакция, чувство на облекчение, тайна, но невъзмутима въздишка: „Е, поне за сега всичко свърши, нали?“) Чудя се как бих приел смъртта на дете. Тя все още е способна да ме наранява; аз също (значи може би не сме се отписали изцяло. Може би затова го искаме — защото сме опасни един за друг. Жена ми не може да ми причини болка. А дъщеря ми може). Аз не искам да ѝ причинявам болка. Не искам тя да ми причинява болка. Искам да ме харесва. (Искам и Грийн да ме харесва, както и всеки човек на света, когото срещна, освен хората, които вече съм срещал, с които съм се занимавал, видели са ми се незначителни и съм ги забравил.) Искам тя да ми се подчинява и да се възхищава от мене (връщам ѝ жестоко с удар винаги когато се държи грубо или непочтително). Не мога да понасям пренебрежително отношение от страна на който и да е член на семейството ми (нито пък на келнери или разни чиновници, за които се предполага, че са по-ниско от тебе, макар че често си премълчавам пред тези, другите, и тайно си ближа раните). От дъщеря си искам уважение и постоянно доброжелателство. А не ги получавам.

— Но тя не изпитва неприязън към теб — казва жена ми, ако понякога ѝ поискам помощ или съвет. — Тя те обожава. Не го ли усещаш!

— Никога не ми е казвала.

— Както и ти.

— Аз не се обожавам.

— Разбираш какво имам пред вид. Ако наистина те е грижа, защо сега се шегуваш?

— Тя е вечно сърдита — оплаквам се аз. — Дори когато всъщност не е сърдита, идва и се преструва на сърдита и после наистина се разсърдва. Прави го и с тебе.

— Точно затова е толкова чувствителна, когато ѝ се сърдиш, не ѝ обръщаш внимание или дори когато нямаш време да разговаряте, а тя влезе в кабинета ти и иска да си поприказвате.

— Тя никога няма за какво да си говори с мене.

— Не знае какво да каже.

— На мене ли?

— Не знае за какво да говори, не знае какво би те заинтересувало.

— Тогава защо се опитва?

— Искат да ти направят впечатление.

— Няма нужда да го прави.

— Тогава защо се опитва? Мислите ти са винаги другаде. Винаги се държиш така, сякаш ти пречим и ти се иска да бъдеш другаде. И с мене се държиш така.

— Хайде за сега спри, чуваш ли? Не говорим за тебе. Или ще ми се прииска да бъда другаде.

— Извинявай. Нямах намерение да ти го казвам сега.

— Не, имаше. Иначе нямаше да го кажеш.

— Започваш да се заяждаш, така ли?

— Единственото, което тя прави, е да ти говори, че не може да ме понася; единственото, което прави, е да идва в кабинета ми и да ми разправя, че не може да те понася, и да се кара с мене за едно или друго.

— Не знае какво да ти каже.

— И какво се очаква от мен?

— Но тя се стеснява.

— От мен ли?

— Точно затова толкова често идва в кабинета и ти отнема от времето. Искат да ѝ обърнеш малко внимание, да ѝ кажеш, че е хубава.

— Не изглежда толкова хубава, когато казва някои от онези неща, които обича да казва.

— Мислиш ли, че тя изобщо не е хубава?

— А ти?

— Може да стане хубава. Мисля, че може да стане много хубава, ако поотслабне и се грижи по-добре за лицето си и за косата си.

— Защо приготвяш яденета, от които се пълнее, и в къщи винаги има кейк, сладкиши и сладолед?

— Прав си. Не зная защо. Забравям.

— Никой от нас не ги яде. Освен ти. И тя.

— Няма да го правя повече.

— Не зная какво да ѝ говоря.

— И тя не знае какво да ти говори.

— Не зная какво да ѝ говоря, когато ми каже, че е дебела и грозна и иска да ѝ отвърна честно дали ако не беше моя дъщеря, щях

да я мисля за хубава. Щеше ли да ми харесва? Тя не е дебела, не е и грозна и знае това. Какво би трябвало да й кажа?

— Не знае какво друго да ти говори. Бои се да ти заговори за нещо друго. И аз не зная за какво да ти говоря. И с нея ми е трудно да приказвам.

— Какво искаш да кажеш?

— И двете не знаем как да говорим с тебе. Толкова си раздражителен. Винаги се сърдиш.

— О, престани.

— Вярно е. Караш ни да се чувствуваме много глупави. Поне се опитваш.

— Не съм стигнал чак дотам.

— Може би трябва да се прибиращ по-рано и да не преспиваш толкова често в града.

— Какво общо има това с разговора ни? Задържам се по работа.

— Или да си идваш у дома по-рядко. Понякога се разбираме по-добре, като те няма.

— Може би изобщо не трябва да се прибирам.

— Не искам да кажа такава неща.

— Предлагаш да се разведем, така ли?

— Не. Знаеш това. Защо бързаш да заговориш на тази тема?

— От какво се оплакваш?

— Не се оплаквам. Съжалявам, че го казах. Не зная. Не зная защо го казах. Не това имах пред вид.

— Точно това имаше пред вид. Иначе нямаше да го кажеш. Хората казват това, което имат пред вид.

— Ти също. И тя мисли, че я мразиш.

— Не я мразя. Само понякога, когато ме ядоса.

— Тя казва, че никога не я поглеждаш.

— Какво, по дяволите, означава пък това?

— Че никога не я поглеждаш в очите, дори когато й говориш. Казва, че винаги гледаш настрани. Тя забелязва подобни неща. Според нея ти я презираш дотам, че не можеш да се насилиш да я погледнеш.

— Тя е луда. Това не е вярно.

— Поглеждаш ли я?

— Разбира се. Не зная. Мисля, че е така. Защо пък да не я поглеждам?

- Тя смята, че не я обичаш.
- Не е вярно.
- Обичаш ли я?
- Разбира се. А ти?
- Знаеш, че я обичам.
- Винаги ѝ правиш забележки. Повече от мен.
- Тя се страхува.
- От какво?
- От теб.
- Глупости.
- Ние никога не сме сигурни в какво настроение си.
- Добре си живеем, няма що.
- Никога не знаем за какво е безопасно да говорим, ако си наблизо.
- Аз се страхувам.
- От какво?
- От вас. Е, как ти се вижда? От всички вас. Докарахте ме дотам, че сърцето ми е все в гърлото, всички сте толкова болезнено докачливи и боязливи. Да не мислиш, че *искам* да се страхувате от мен? И аз не зная какво да приказвам тук, без да оскърбя някого. Това е по-лошо, отколкото ако съм с Грийн, Артър Барън или Хорас Уайт. Това ме спъва — в собствената ми къща. Нищо чудно, че толкова крещя. Наистина ли крещя толкова много?
- Вече непрекъснато крещиш.
- Не винаги искам да го правя.
- Толкова си раздразнителен...
- Вече съм непрекъснато раздразнителен. Винаги съм уморен.
- Може би работиш прекалено много.
- Не работя прекалено много. Прекалено много се притеснявам.
- Може би трябва да си потърсиш по-лека работа.
- Не можеш ли поне веднъж да чуеш какво ти говоря?
- Такава, че да не работиш прекалено много.
- Казах ти, че не работя прекалено много.
- Е, може би трябва да се опиташ да си намериш друга работа.
- Опитвам се да си намеря друга работа.
- По-трудна ли ще бъде или по-лесна?

— Мисля, че ще бъде по-лесна. С повече отговорност, но с по-малко напрежение. С повече пари. С повече притеснения. Не знам със сигурност.

— Ще имаш ли възможност да държиш речи?

— Какво имаш пред вид?

— Знаеш какво. Речите.

— Да. Ще мога да правя всичко, което си поискам.

— Мразя Джек Грийн — казва жена ми.

— Защо? — питам аз подозрително.

— Защото е мръсно копеле! — избухва тя. — Никога няма да му простя за това, което ти стори.

— За какво? — питам аз и чувствавам как лицето ми изведнъж пламва и в мене инстинктивно се надига силен гняв.

— Защото не ти позволи да държиш реч както всички останали на миналогодишната конференция. Хващам се на бас, че той ти завижда, така е. Учудва ме, че Артър Барън му е позволил да постъпи така с тебе.

— Не беше чак толкова важно.

— Зная колко труд хвърли. Зная, че си се почувствувал много унижен.

— Нарочно ли говориш така?

— Добре де, как се чувствуваше?

— Не се чувствавам по-добре, като ми го напомняш.

— Видя ли? — казва тя. — Прекалено се засягаш от подобни неща. Може би не бива да приемаш тази нова работа, щом като ще трябва да работиш повече и да се притесняваш.

— Може би не трябва. По дяволите парите, престижа и успеха.

— Мисля, че не бива повече да пътуваш.

— Мисля, че ти не можеш да спреш вниманието си на едно нещо за по-дълго от минута, прав ли съм?

— Това е една от типичните забележки, които ми правиш. Една от типичните забележки, които правиш и на нея.

— Направих я на тебе. Хайде да не се караме. Този път не съм дошъл за това. Можем да се караме по-късно.

— Не искам да се караме.

— Тогава спри — гледаш да ме ухапеш, а се правиш на невинна. И ме смяташ за прекалено тъп да проумея къде биеш. Тази реч не те

засяга. Защо, по дяволите, непрекъснато подхващаш разговор за нея след като толкова те ядосва? Правиш го само за да ми я припомниш.

— Не ти се сърдя за това, което току-що каза. Зная, че според теб съм най-тъпият човек на света. И не се опитвам в момента да се заяждам с тебе. Но ти чу ли се какво каза току-що? Точно такива работи казваш и на нея. И на нея това ще ѝ прозвучи по същия начин. Когато разговаряте, опитвай се да не забравяш, че тя е само на петнадесет години и половина.

Жена ми има право.

Не разговарям с дъщеря си както с дете, или както с чуждо дете. Не съм добър към нея. Ако момчето ми се държи лошо, отвърщам му със сляпа привързаност — сякаш то е нехайно, пакостливо или преуморено момченце, което има нужда да го целунат и прегърнат, и го укорявам възможно най-мекко; сякаш е направило нормална, очаквана и мила грешка — поправам го търпеливо, едва ли не демонстрирам уважение. Ако непълнолетната ми дъщеря направи нещо неразумно, то си остава *неразумно*: то е едно обидно, преднамерено и непростимо нападение спрямо личността ми и изисква бързо и сурово отмъщение. (Не се отнасям към двамата еднакво.) Чудно ми е защо е така. Дали защото тя ми е дъщеря? Или защото е първо дете, към което очакванията са били прекалено високи и което следователно ме е разочаровало? Или защото е вече девойка, израства и се откъсва от мен, изплъзва се от моята власт; вече се подготвя да живее без мен, да се противопоставя рязко на моята мъдрост, морал и способности; заплашва да ме измести — ако успее — от разклатената крепост на диктаторското ми самомнение? Дали ще трябва да понеса и преживея същите нападки и незачитане и от момчето си, когато порасне? Надявам се, че не, защото няма да ми достави удоволствие (така си мисля) да го оборвам. (Слава богу, че третото ми дете е идиот; в същност не това исках да кажа. Искам да кажа, слава богу, че поне ще ми бъде спестен бунтът от негова страна. Зная какво ще чувствавам, когато Дерек умре или когато най-накрая го изпратим надалече: облекчение, освобождение, ще изпусна една дълго сдържана въздишка и ще кажа, може би дори на висок глас на някого, на когото мога да се доверя: „Е, поне и с това за сега е свършено.“)

Опитвам се да си припомня кога започна това съперничество между мене и дъщеря ми. Не успявам. Понякога ми се струва, че

винаги сме се държали така един към друг, че никога не сме общували по-добре или по-различно. Искан ми се, ако мога, да направя дъщеря си по-малко нещастна, да ѝ помогна да се чувства по-щастлива и по-доволна от себе си. Но не зная как. (Обичам да улавям дъщеря си в безотговорност или в лъжи само за да я накарам да заяви, че съжалява за това.)

— Тя иска да знае, че я обичаш — казва жена ми. — Тя не вярва, че я обичаш.

— Добре, обичам я. И тя го знае.

— Откъде да го знае?

— Мисля, че я обичам.

— От действията ти ли да знае? Никога не ѝ го казваш.

— Не е така.

— Кога си го правил?

— Тя ми е дъщеря. Не мога да кажа „обичам те“ на собствената си дъщеря.

— Защо не?

— Прилича на кръвосмешение.

— Само според тебе. Тя мисли, че си разочарован от нея.

— Ти си разочарована. И положително ѝ го показваш.

— Само защото зная, че тя би могла да постигне повече. Можеше сега да бъде добра балерина, актриса или пианистка, стига да беше упорствувала като по-малка. Беше толкова талантива. Все още може да учи балет или драматично изкуство.

— Не го отричай. И не ме обвинявай и в това.

— Зная какво ми се е случило. Искан ми се да бях упорствувала в нещо. Както искаше майка ми. Искан ми се баща ми да не се беше намесвал и да беше позволил на майка ми да бъде по-настойчива. Можех сега да бъда нещо.

— Можеше да бъдеш крал на Франция.

— Аз съм твоя жена. И на мене никога не казваш „обичам те“.

— Ти си моя жена, няма защо да ти го казвам.

— Сега това не звучи смешно.

— Май че отново започваме да говорим за тебе, а?

— Не говоря за това. Не зная за какво да говоря. Не зная какво да правя със себе си. Не зная как да си убивам времето. Какво би трябвало да правя с времето си, след като не зная как да го убивам?

— Налей си пак.

— Добре. Ще идеш ли да донесеш пиенето?

— Разбира се. Не зная какво да правя с дъщеря си.

— И аз не зная — произнася жена ми с далечен и безизразен глас. И добавя плачливо: — Тя разбива сърцето ми. Държи се като истинска кучка, когато иска да ме наскърби.

— Зная.

— И ти го правиш. Копеле. Държиш се понякога като истинско копеле. Можеш поне да опиташ да се държиш приятелски, когато иска да разговаря с тебе. Дори ако те наранява.

— Правя го. И наистина ме наранява.

— Тя се държи така нарочно. Това е единственият начин, който ѝ е в известен, за да те накара да я забележиш.

— И ти ли се държиш така нарочно?

— Може би и аз. Но вече и това ми е отнето. Мисля, че вече не те е грижа дали се държа противно, или не. Мисля, че просто не те е грижа.

(Може би тя е права.)

Жена ми е в състояние да измъчва съвестта ми от време-навреме (ако реша, че ѝ позволявам това), но вече не притежава силата да ме наранява (ето защо мисля, че се чувствавам сигурен с нея, ето защо може би реших на времето, че ще бъде добре за мен, ако се оженя за нея). А тя иска да може да ме наранява. Исква ѝ се да знае, че е от по-голямо значение за мене, отколкото си мисли; иска да се уверява, че имам нужда от нея. Нямам нужда от нея. Мисля, че нямам. (Не ѝ позволявам да разбере, че имам.) Тя иска да ѝ казвам, че я обичам, макар че спря да ме моли да го правя (вече ѝ нося кутия шоколадови бонбони всяка година на свети Валентин^[2] и тя с радост я приема, макар и двамата да съзнаваме, че това е *само една* кутия шоколадови бонбони. И все пак това е кутия шоколадови бонбони, а всички в семейството обичат шоколад — освен мене), пък и е прекалено горда (или разумна), за да се задълбочава във въпроса защо толкова често прекарвам нощта извън къщи, или за да ми намеква, че спя с други момичета (както изказва подобни догадки за други познати женени мъже. Ако *това* някога изскочи наяве между нас както онова мишле, от което се боях в градския ни апартамент преди толкова много време, *тя* ще трябва да направи нещо по въпроса, ще трябва да предприеме

някаква стъпка — а аз зная, че не ѝ се иска. Зная, че тя, както и аз, предпочита да се държим заедно, докато времето или животът изтече.) Зная, че не искам дъщеря ми да израсте и да стане като момичетата, с които ходя сега (никоя от тях също не може да ме нарани. Заради това ги подбирам, а в същност ги отхвърлям още предварително, още преди да се заловя с тях), но не зная какво момиче бих искал да стане тя. (И тя никога няма да стане крал на Франция.) Никога няма да танцува на сцената на мюзикхола в радиоцентъра. Известно време ще бъде приятелка на някое момче, после на някое друго момче, после ще бъде нещастна жена и майка, която няма да се разбира с децата си по-добре, отколкото аз се разбирам с моите, и аз не зная какво друго би могло да стане от нея или с какво бих могъл да ѝ помогна, за да постигне нещо по-добро — нищо не мога да направя. (В същност има толкова малко неща, които *наистина* могат да се случат на човек в наши дни, има толкова малко възможности за избор, толкова малко от хората могат *наистина* да се осъществят — макар че нито жена ми, нито дъщеря ми го разбират за сега.)

— Изобщо не обичаш да говориш с мене, нали? — казва дъщеря ми кротко и сериозно, като този път не го прави, за да види ефекта.

— Защо, обичам — отговарям ѝ аз, като гузно избягвам погледа ѝ. (Тя е уязвима в искреността си. Не искам да я наранявам.)

— Не обичаш дори да ме гледаш в очите.

— Сега те гледам в очите.

— Само защото ти го казах. Преди да ти го кажа, гледаше, както обикновено — над рамото ми.

— Наблюдавах една муха. Стори ми се, че видях муха. А пък когато наистина те гледам, ти питаш какво съм те зяпнал. Правиш същото и с мама. Крещиш!

— Ако дойда тук, за да ти кажа нещо, винаги излиза, че ти досаждам, защото ти прекъсвам работата, дори когато не си зает, а само си четеш списание или пишеш в бележника си.

— Понякога ми казваш „лека нощ“ в продължение на един-два часа и се връщаш непрекъснато с нещо ново, с което искаш да ме занимаваш. Идваш пет-шест пъти. Аз все си мисля, че вече си заспала и че мога да се съсредоточа, а ти се връщаш и ме разсейваш. Понякога ми се струва, че го правиш от злоба, само за да ми прекъсваш работата.

— А аз непрекъснато мисля какво още да ти кажа.

— Не се държа винаги така.
— Само аз идвам в кабинета ти.
— Винаги ли се държа така?
— Другите се страхуват да влизат.
— Освен прислужницата — казвам аз, опитвайки се леко да се пошегувам.

— Нея не я смятам.

— Аз наистина стоя в кабинета, за да работя или да се откъсна за малко от всички вас и да се отпусна. Не ми е ясно защо всички вие толкова се страхувате от мене, след като не съм направил никому нищо, нито съм ви заплашвал. Просто искам да оставам сам отвреме-навреме. Аз поне със сигурност не *изпитвам* чувството, че вие всички се страхувате да идвате тук и да ми прекъсвате работата, когато ви се прииска. Не се страхувате да казвате или да правите каквото и да е. Никой от вас не се спира.

— Почти цялото си време у дома прекарваш в кабинета. Ако искаме да говорим с тебе, трябва да идваме тук.

— Имам много работа. Печеля много пари. Макар че може да не ти изглеждат много. Работата ми е тежка.

— Непрекъснато казваш, че е лека.

— Понякога е тежка. Знаеш, че работя много у дома. Често, когато ти се струва, че просто нахвърлям нещо в бележника си или чета, аз в същност мисля или върша работа, която ще ми е необходима на следващата сутрин. Не винаги успявам да свърша всичко в службата.

— Ако пък се случи да кажеш, че искаш да си поговорим, то е само за да ми направиш забележка, да ме заплашиш или да ми крещиш за нещо, което смяташ, че съм направила.

— Не е вярно.

— Вярно е.

— Така ли?

— Никога не идваш в моята стая.

— *Не може да бъде.*

— Кога си идвал?

— Ти ни каза да не влизаме в стаята ти. Не искаш да влизам в стаята ти. Вратата ти е винаги затворена, а ако почукам и вляза, молиш ме да си отивам.

— Защото никога не влизаш.

— Но това звучи безсмислено.

— Не звучи безсмислено. Мама би разбрала какво искам да кажа.

Никога не искаш да влезеш.

— Мислех си, че не обичаш мама.

— Понякога я обичам. Тя знае какво имам пред вид. Влизаш в стаята ми единствено за да ми кажеш да отворя прозореца и да събера дрехите си от пода.

— Все някой трябва да ти го казва.

— Мама ми го казва.

— Но дрехите ти продължават да лежат по пода.

— Рано или късно ги вдигам, нали? Не смятам, че това е от значение. Не смятам, че това е най-важното нещо, което имаш да ми кажеш. Или греша?

— Ще се опитам вече никога да не ти го казвам. А кое е важно?

— Сложила съм си плакати на стената, имам няколко смешни абажура, които изрисовах сама; имам и смешни колажи, които направих от реклами в списания. И чета книга от Д. Х. Лорънс, която наистина много ми харесва. Мисля, че е най-хубавата книга, която съм чела.

— Всичко това много ме интересува — казвам ѝ аз. — Искам да видя плакатите ти, смешните абажури и колажите. Коя е книгата на Д. Х. Лорънс?

— Ти не обичаш Д. Х. Лорънс.

— Вкусът ми не е особено добър. Искам да видя как си подредила стаята си.

— Сега ли?

— Ако нямаш нищо против.

Тя клати отрицателно глава.

— Не искаш. Само ще се престориш за миг, че я разглеждаш, а после ще ми кажеш да вдигна дрехите си от пода.

— На пода ли са?

— Ето, виждаш ли? Само се шегуващ. В същност не се интересуващ от нищо, което правя аз. Интересуващ се само от себе си. Не се интересуващ от мене.

— Ти не се интересуващ от мене — лекичко я обвинявам аз в отговор. — Когато започна да те разпитвам как си, ти решаващ, че си

пъхам носа в твоите работи, че се мъча да те улича в лъжа или нещо подобно.

— Но обикновено е така.

— Не винаги. Ти наистина лъжеш. Наистина има неща, които криеш.

— Ти не ми позволяваш да ги крия. Искаш да знаеш всичко. Както е и с мама.

— Понякога има неща, които трябва да знаем.

— Понякога те нямат нищо общо с вас.

— Откъде да зная, преди да ги науча?

— Можеш например да ми повярваш.

— Не мога. Знаеш това.

— Звучи много ласкаво.

— Ти наистина много лъжеш.

— Не обичаш да разговаряме. Изобщо не обичаш да обсъждаме нещо или да ми разказваш нещо. Освен ако не става въпрос да ме накараш да си напиша домашното. Мама си приказва повече с мен, отколкото ти.

— Тогава защо не я обичаш повече?

— Не ми харесва това, което говори.

— Не е честно. Ако наистина се опитам да ти кажа нещо за компанията или за работата си, ти обикновено се подиграваш и правиш гадни и хитри забележки. Не смяташ работата, която върша, за важна.

— И ти не я смяташ за важна. Вършиш я само за пари.

— Смятам, че е важно да печеля пари — за тебе и за останалите членове на семейството. А и да върша достатъчно добре работата си, за да запазя своето достойнство, също е важно, макар самата работа да не е. Знаеш, че не винаги ми е приятно ти и брат ти да се надсмивате над работата, която върша за компанията. Дори ако се шегувате, а не винаги съм сигурен в това. Отдавам ѝ толкова голяма част от живота си.

(И *защо ли* трябва да побеждавам в този спор? И *защо*, за да го постигна, трябва да хленча и да моля за съжаление? *Защо* трябва да разигравам театър, да се захласвам от изисканата си логика, от умелото си справяне с думите и подробностите — в битка с едно шестнадесетгодишно дете, при това мое собствено? Какво ми струва

просто да кажа: „Права си. Съжалявам. Моля те, прости ми.“ Макар аз да съм *прав* и да не съжалявам. Но поне бих могъл да го кажа. Обаче не мога. И ето че *вече* побеждавам: тя започва да губи решителния си вид, съмненията ѝ се засилват и сега нейният поглед е този, който се мести и избягва моя. Отпускам се доволно и усещам моментно презрение към по-низшия си противник — към непълнолетната си дъщеря. Какво говедо съм. Но поне съм говедо, което успява.)

Дъщеря ми отвърща извинително, като се опитва да се защити:

— Работата ти ме интересува. Понякога те разпитвам за нея.

— Винаги отговарям на въпросите ти.

— С някое остроумие.

— Понеже зная, че ми се подиграваш.

— Ако не се правеше на остроумен, сигурно нямаше да ти се подигравам.

— Обещавам ти вече да не се правя на остроумен — остроумно подхвърлям аз.

— Ето че се правиш — казва тя. (Тя е интелигентна и аз се радвам на бързите ѝ реакции.)

— Както и ти — отвърщам (преди да успея да се въздържа — защото според мен трябва да ѝ доказвам, че съм поне на нейното равнище).

Дъщеря ми не отвърща на усмивката ми с усмивка.

— Виждаш ли? Вече ми се надсмиваш — подхвърля тя с тих, изпълнен с укор глас. — Обръщаш всичко на шега. Дори сега, когато трябва да бъдем сериозни.

Премествам погледа си от лицето ѝ, като притеснено се вирам през рамото ѝ в библиотеката.

— Извинявай. Исках само да те развеселя. Исках да те разсмея.

— Не виждам нищо смешно.

— Не, не исках да те разсмея. Извинявай, че те накарах да си го помислиш.

— Обичаш да обръщаш всичко на шега.

— Не обичам. Не ставай груба. Или ще го обърна на шега.

— Започваш да ми се присмиваш. С никого от нас не искаш да разговаряш сериозно.

— Не е вярно. Принуждаваш ме за трети път да те опровергам.

— Когато се появи нещо сериозно, винаги се опитваш да се измъкнеш, като обръщаш всичко на шега.

— Казваш го вече четвърти път.

— Или пък се ядосваш, ставаш деспотичен и започваш да крещиш — и в момента започваш да го правиш.

— Извинявай — казвам и поспирам, за да понижа глас. — Сигурно характерът ми е такъв. И съм изнервен. Не смятам, че това ми прави чест. Ти, миличка, се опитай да запомниш това, което всички, изглежда, забравят: че и аз имам чувства, че и аз страдам от главоболие, че не винаги мога да овладявам настроенятията си, дори когато изглежда, че зависи от мен. При това не винаги съм щастлив. Моля те, продължавай да ми говориш.

— Откъде-накъде?

— Не искаш ли?

— Не обичаш да си говориш с мене.

— Обичам.

— И в момента ли?

— Да. Кажи ми каквото искаше. Само така ще мога да те разбера. Иначе ще трябва да гадая.

— Дерек по рождение ли е такъв?

— Да. Разбира се. Така смятаме.

— Да не би някой от нас да му е направил нещо?

— Той по рождение е такъв.

— Защо?

— Никой не знае. Така поне мислим. Там е работата. Никой не знае какво му се е случило.

— Може би когато отида в колеж, ще се занимавам с това. С антропология.

— С генетика.

— Не можеше ли да не ми го казваш сега?

— Не искаш ли да знаеш кое е вярно?

— Не винаги.

— Мислех, че след като сбърка, няма да имаш нищо против да знаеш разликата.

— Не и в момента. Знаеш какво имам пред вид. Нямаше защо да ме спираш само за да покажеш, че си по-умен. Нали?

— Ти самата си много умна. Много интелигентна и находчива. Може би трябва да следваш право. Това е комплимент. Не ти правя често комплименти.

— Така си е.

— Обичаш да натикваш хората в миша дупка. И аз съм същият.

— Мисля, че се опитвам да бъда като тебе.

— Аз бях по-щастлив.

— Твоите родители бяха ли разочаровани от тебе?

— Не си спомням. Смяташ, че ние сме разочаровани ли?

— Не зная.

— Мисля, че майка ми беше разочарована. Но по-късно, когато вече не бях дете. Когато пораснах и заживях отделно.

— Никога не ме целуваш — казва дъщеря ми. — Нито ме прегръщаш. И не ме глезиш, както правят другите бащи.

Тя има големи черни сенки под очите, които внезапно се зачервяват, подуват се и подпухват и я правят да изглежда по-злочеста от всяко човешко същество, което съм виждал досега. (Искам да откъсна погледа си от нея.)

— Ти вече не искаше да те целувам — обяснявам ѝ внимателно и нежно, като изпитвам огромна жал към нея (и към себе си. Когато ми е мъчно за някого, откривам, че ми е мъчно и за себе си). — Преди те целувах. Изпитвах желание да те прегръщам и да те целувам. След това ти започна да се дърпаш, да криеш лицето си, на което имаше странно изражение, при това презрително сумтеше. И се смееше. Отначало си мислех, че е на шега. Но после това се превърна в навик, ти се отдръпваше от мене всеки път, правеше същата гримаса и сумтеше — и така всеки път, когато се опитвах да те целуна.

— Затова сега вече не се опитваш.

— Не ми беше приятно да ме обиждаш по този начин.

— Страдаше ли? — в гласа ѝ се прокрадва малко от прекалената ѝ настойчивост. — Това правеше ли те нещастен?

— Да. — Говорим съвсем монотонно. (Не си спомням кога наистина започнах дълбоко да страдам, след като всеки път, когато ѝ засвидетелствувах привързаност, тя се дърпаше и се правеше, че изпитва отвращение; не си спомням също така кога това изобщо спря да ме безпокои.) — Бях много нещастен. Ти ме наскърбяваше.

— Никога не си ми го казвал.

— Не исках да ти доставя това удоволствие.
— Тогава бях малка.
— И все пак изпитвах голяма болка.
— Тогава съм била момиченце. Защо не си бил готов да пожертвуваш поне малко от гордостта си, щом това ми е било необходимо?
— Не. Не го направих.
— Би ли го направил сега?
— Няма да го направя и сега.
— Няма ли?
— Не. Поне така мисля. Не мисля, че изобщо ще ти позволя да изпитваш удоволствие за моя сметка.
— Сигурно си много разочарован от мене.
— Защо?
— Ловя се на бас. И ти, и мама.
— Защо да сме разочаровани?
— Зная, че *тя* е разочарована. За нищо не ме бива.
— За какво например? И мене не ме бива.
— И косата ми е мазна, и кожата. Имам и пъпки. Не съм хубава.
— Не, хубава си.
— Прекалено висока съм и съм дебела.
— А защо да не си?
— Дори не съм сигурна, че искам нещо. Не зная какво щях да правя дори ако ме биваше за нещо.
— Например за какво?
— Да се занимавам с изкуство. Не мога да рисувам, нито да правя скулптури. Не съм много умна. Музиката не ми се удава. Не уча балет.
— И аз не уча балет.
— Няма нищо смешно!
— Не съм искал да се шегувам. — (Точно това исках.) — И нас с мама не ни бива за тези работи.
— Поне да бях богата.
— Това е моя вина, не твоя.
— Все пак щеше да е нещо. Щях да се гордея с това. Ще бъдем ли някога богати? Искам да кажа, истински богати, като бащата на Джийн или на Грейс?

— Не. Освен ако ти не забогатееш.

— Не мога да правя нищо добре. Не трябва ли да се срамувам?

— От какво?

— Понеже сме бедни.

— Не сме бедни.

— Да се срамувам заради тебе.

— Поне си откровена.

— Трябва ли да бъда откровена?

— Какво очакваш да ти отговоря?

— Истината.

— Дали да се срамуваш заради мене? Надявам се, че не. Това е чувство, което или изпитваш, или не изпитваш, а не нещо, което правиш, защото трябва или не трябва. Печеля доста. Джийн се срамува от баща си, понеже е лош и глупав; тя мисли, че аз съм по-свестен. Нали така? Същото е и с Грейс. Мисля, че Грейс ме харесва много повече, отколкото баща си.

— От мен няма да излезе нищо.

— Всеки е нещо.

— Знаеш какво искам да кажа.

— Какво да излезе например?

— Да стана известна.

— Малко хора са известни.

— Не ви обвинявам. Не ви обвинявам, че сте разочаровани от мене.

— Не сме. Мислиш ли, че можем да бъдем разочаровани само защото не те бива за нищо?

— Значи вие никога не сте очаквали нещо от мене! — изрича тя нападателно, с такъв внезапен плам, че ме заварва неподготвен.

— Е, сега вече не си справедлива — уверявам я аз.

— Няма нищо смешно.

— Миличка, аз...

Но дъщеря ми вече я няма — тя не може да се примири и изчезва с израз на скръбно отвращение още щом протягам ръце, за да я успокоя (и аз отново оставам сам в кабинета си, с напразно протегнати във въздуха ръце, които не достигат доникъде).

Има нещо, което съм й направил (или й правя в момента), за което тя отказва да ми прости, а аз не зная какво е това нещо (и дали

именно на нея го правя. Зная, че тя се сърди и се обижда, ако съм пиян или дори леко пийнал. Не ѝ харесва и когато флиртувам с приятелките ѝ). Опитвам се да си припомня кога започна това — тази разяждаща, невероятна мъка, в която тя толкова често се оттегля и потъва. Зная, че не е заради нещо, случило се тази година, защото тя не беше много по-различна и миналата година, пък и миналата година не е имало нещо, защото и по-предната година тя не беше много по-различна. (На петнадесет години тя не е много по-различна от това, което беше на дванадесет, а на дванадесет не беше много по-различна от това, което беше на девет.) Колкото и назад да се връщам, откривам, че тя в същност винаги е била същата, каквато е сега, само дето е била по-малка. И все пак някъде нещо трябва да се е пропукало; имало е край и начална точка, някакъв критичен период в нейното развитие, който се е разпрострял и е напреднал, а аз не си го спомням и не съм го забелязал (точно както положително някъде далече в моето собствено минало по подобен начин е започнала метаморфоза, на която на времето не съм обърнал внимание и която сега не си спомням), защото тя някога беше дете (наистина беше, добре помня) — едно палаво, топчесто, възторжено, любопитно, живо, заливащо се от смях впечатлително дребосъче, което лесно изпитваше радост, бързо можеше да бъде заинтригувано и весело се забавляваше. (Какво се е случило с него, с онова дребосъче? Къде изчезна? Къде е сега? И как е стигнало дотам? Такива същества — такива неща — не могат да се случат един ден и да престанат да съществуват на следващия. Или не? Какво се е случило с прекрасното, даващо толкова надежди малко човече, което бях аз? Добре си спомням някои неща за него и зная, че то съществуваше.) Какво се е случило с нейното ранно детство, къде е тази неотбелязана пропаст между детето, което имахме тогава, и дъщерята, която имаме сега, чието развитие сравнително добре сме следили? (Къде е то? Къде е било? Кога? Аз си спомням точно всичко от нейния живот и не зная — случило ли се е това? Но зная със сигурност: някога в моята къща имаше едно момиченце, седнало на висок стол, което ядеше и пиеше със завиден апетит, което се смееше много с неподправено въодушевление — а сега вече го няма и никъде не мога да открива следи от него. И съм сигурен също, че имаше едно момченце, което някога завари брат си с момиче в бараката за въглища и по което хвърлиха буца въглища; то веднъж отвори вратата в мига, когато майка

му и баща му се прегръщаха в леглото — или поне си мисли, че я е отворило; майката и бащата са мъртви, а момченцето е изчезнало; не зная откъде се беше появило то; не зная къде съм отишъл; не зная всичко, което ми се е случило оттогава насам. Това момченце ми липсва. Много искам да разбера къде се е губило досега.) Къде в нейния живот (и, разбира се, в моя) е останало това вълшебно щастливо детство, за което толкова много съм чувал (тези безгрижни дни на радост и слънце, ха-ха, които ни принадлежат по право) и на което ѝ се полага да се радва и сега, както се полага на всяко човешко същество (заедно с всички тези опустошени, унили, обезправени хлапета на нейна възраст — приятелите ѝ), към което тя по-късно трябва да може да се върне не със страх, а със силно и обогатяващо я удоволствие (както е с жена ми, чието детство наистина е било някакво задушавашо пепелище, докато на сцената не се появих аз и не я отнесох далече от нещастните ѝ дни в днешния ѝ живот на безспирно блаженство. Ха-ха) — тогава, когато човек остарее и се различи (зъбите падат, пръстите на краката се деформират, сводовете болят, боли и гръбнакът, а обувките отесняват), а животът попресъхне и вкисне? Къде е това приятно детство, за което всеки си мисли, че е било не негово, а на някой друг? Зная, че не съм го имал (макар че може да съм си мислил, че съм го имал, а в случай че не съм си мислил това, може да съм си мислил, че зная защо не съм го имал). Когато се чувствувах нещастен, винаги можех да си кажа, че е така, защото баща ми е починал. Ако дъщеря ми е нещастна, тя може би изпитва чувството, че е така, защото баща ѝ е *жив*!

(Не зная дали е свързано с Фройд или не, но аз изобщо не успях да си изясня какво в същност е моето отношение към майка ми — обичах ли я или не, дали изобщо изпитвах такова чувство към нея. Мисля, че не изпитвах нищо. През повечето време имах същото чувство — или същата липса на чувство — към другите членове на семейството си и към най-добрия си приятел, с когото вече не сме в много приятелски отношения. Отегчихме се един от друг и сега изпитвам облекчение. Той имаше нужда от пари — можах да проявя щедрост само един път. Изобщо не съм сигурен дали ме е било грижа за някого в целия свят, освен за мене самия и за момчето ми. Но все още ми се явяват тези изпълнени с тъга сънища за майка ми. Една част от моето същество, която съм изгубил, все още е свързана с нея чрез

невидим трептящ проводник, по който се предават ударите на сърцето. Това усещане отказа да умре заедно с нея и вероятно ще продължи да живее в мен, докато все още ме има. Предполагам, че и когато накрая изпадна в кома — дори ако живея милион години, — самообладанието ще ми изневери и аз ще умра, стенойки: „Мамо! Майчице! Майчице!“ Кое то доста прилича на появяването ми на света. Понякога се чувствам щастлив, че не помня баща си, че той е починал, без да ми е оставил траен спомен — иначе можеше и него да сънувам. Ако вече не го сънувам. Ако той не беше умрял, не е изключено да бе съсипал много повече живота ми — точно както аз съсипвам живота на околните. Макар че не искам това. Кълна се, че никога не съм го искал съзнателно. Може би вече сънувам кошмари с баща си, без да зная това. Скоро след като аз почина, няма да има човек, който да си мисли за него. А скоро след като починат децата ми, няма да има човек, който да си мисли за мен.)

Детството ми не беше щастливо, ако паметта не ме лъже; и на жена ми не е било (но тя предпочита, когато ѝ позволя, да си го припомня погрешно); а деветгодишното ми момче — макар че се смее много и е склонно да прави хубави шеги, вече се натъква на една развихрила се буря — при все че правя всичко, което ми е по силите, като се опитвам да му помогна. (С дъщеря ми вече спрях да се опитвам. Изглежда, вече не е останал начин, по който да я предразположа към себе си — освен като ѝ позволявам все така да ни изнудва да ѝ купуваме скъпи вещи или ѝ предоставяме онези незначителни, нетрайни победи, които в миг се изпаряват и я запокитват обратно там, където е била — в същото състояние на пустота и мрак, в което тя не знае какво да направи по-нататък и което не се различава от предишното. По-лесно ми е да похарча за нея осем или осемдесет долара, вместо да я убеждавам, че не бива.) Ровя се в преживяванията си, като се опитвам да открия кога дъщеря ми е била по-друга, и наистина ми се налага да се върна много назад, за да я намеря, грейнала от щастие, на високия стол (тя беше прекрасно, обично дете и когато си я спомням, пронизва ме болка на любов и жал), на рождения ѝ ден, който празнувахме в нейна чест, когато навърши две или три години. (Колко голяма разлика има между бебето и човека, в когото то се превръща.) Тя е единственото ни дете. Дошли са роднини и по двете линии. Жена ми и аз сме по-млади. Майка ми е

жива. Събрали са се много хора. В апартамента цари оживление. Вниманието ни е раздвоено. Погълнати сме един от друг, забравили сме за дъщеричката ми, докато тя, стиснала в пухкавата си ръчица розова пластмасова лъжичка, не започва да удря силно по дъската на високия стол и не казва ясно и ликуващо на баба си: „Браво на момичето!“

Минава миг, докато схванем думите ѝ. Когато накрая успяваме, изглежда — всички едновременно, — избухваме в смях, започваме да ръкопляскаме и да не скъпим похвали за момиченцето и за себе си (а дъщеря ми, като вижда, че е предизвикала такова бурно веселие, започва да подскача и да се полюшва от радост на високия стол толкова енергично, че ни обзема страх да не падне или да не се прекатури), тъй като майка ми (косата ѝ още не беше изцяло побеляла, лицето ѝ не беше съсухрено и сбръчкано) просто бе вдигнала чаша с ягодов пунш и я бе изпила. Но дъщеря ми я наблюдавала. И понеже жена ми и аз я учехме да пие сама от чаша и ако се справеше, заслужено я награждавахме с радостни ръкопляскания и викове „Браво на момичето!“, когато дъщеря ми видяла как майка ми пие от чаша, тя плеснала радостно с ръце и ние чухме одобрителния ѝ вик: „Браво на момичето!“

(Не след дълго майка ми можеше да пие от чаша само ако някой я придържаше до устата ѝ.)

Това беше дреболия, една незначителна случка, но тя изпълни стаята с вълни на радост и топлота. (Тогава всички ние бяхме пощастливи хора, никога вече не сме били толкова близки един с друг.) Всички възторжено и единодушно похвалихме дъщеря ми и направихме най-слънчеви предсказания, а дъщеря ми бе толкова развълнувана от размаха и силата на проявените добри чувства и от въодушевляването ни, че напевно каза: „Браво на момичето!“ още два-три пъти (вече не спонтанно, а пресметливо), въртеше се и се полюшваше на своя трон — високия стол, заливаше се от смях, наслаждаваше се на успеха си, на погледите и на пълните с възхищение думи, отправяни към нея. (Тя знаеше, че в момента се гордея с нея. Че съм доволен от това, което е казала. Че съм ѝ предан и верен.) Всички ние стаихме дъх, смаяни от ведрия ѝ ум и от красотата ѝ (тя беше нашето чудо), предвиждахме бляскави способности. Дори моята майка, която имаше скептично отношение към всякакви

суеверия, си призна как почувствувала, че дъщеря ми е родена под изключително щастлива звезда и ще се радва на светло, щастливо и безоблачно бъдеще. Дъщеря ми наистина беше мило дете и тогава всички я обичаха — дори и аз.

* * *

Това сякаш е последният път, когато видях дъщеря си щастлива. Това сякаш е последният път, когато видях майка си щастлива. Скоро след това взех решение да не каня майка си да живее с нас, което значеше, че тя ще трябва да живее до края на дните си сама. Не бяха необходими думи. Самата им липса беше достатъчно красноречива. (Майка ми никога не ме попита за това, нито ме накара да го изрека. Тя ме улесни. Беше много мила с мене в този случай.) Макар че вечеряхме заедно през седмица — в нейния или в нашия апартамент, както и при подходящи семейни празници. (Дори я откарвах с колата до дома ѝ. Никой от нас не я искаше — нито жена ми, нито дъщеря ми, нито сестра ми, нито дори аз.) Скоро след това тя получи първия от осакатяващите мозъчни спазми, които я лишиха в началото от възможността да говори, а в края — от възможността да мисли или да помни. (Когато майка ми, безмълвна, изчезна в едната посока, Дерек се появи, безмълвен, от другата.) Ето, тук ви давам моята трагична летопис на приемствеността в човешкото развитие, на тази дълга верига на съществуването, на тъжното наследство от болка и отричане, което едно поколение на рода Слоукъм получава и предава на друго, поне в моето време. (Аз получих малко. И дадох още по-малко.) В представите ми е останала незаличима тази картина (тази ненагласена моментална снимка, ха-ха) и тя никога не може да бъде променена (така отчетлива е и картината, когато за пръв път сложих ръката си върху пълната, леко разлюляна гърд на Върджиния, и чувството, че докосвам копринен плат, когато за първи път ми го позволи) — картината на тържествения семеен празник в чест на рождения ден на момиченцето ми, когато старата ми майка и младата ми дъщеря бяха сигурно за последен път весели заедно. А помежду им съм аз — силен, все още млад, преуспяващ, мъжествен (превърнат във вкаменелост, замръзнал между тях като книжно тяло между две

корици, без да зная как съм попаднал там, без да зная как изобщо ще се измъкна), вече понесъл товара на смазващата отговорност да правя тях и други щастливи, докато единственото, което съм способен да правя от самото си начало, е да държа главата си достатъчно високо изправена, за да гледам живота открито в очите, без да се измъквам с остроумни забележки за него или да стена на висок глас за помощ. Кой ме е поставил там? Как изобщо ще се измъкна? Ще бъде ли някога човек с късмет? Кое е надделяло да бъде пхнат точно там? (Кое, по дяволите, кара всички да мислят, че аз се контролирам, че мога да бъда по-различен от това, което съм? Не мога да контролирам дори бляновете си. Гърдите на Върджиния сега имат за мене не по-малко значение от целия живот на майка ми и от смъртта ѝ. И двете са мъртви. Останалите сме на път да умрем. Почти чувам жена ми или втората ми жена, ако някога имам втора жена, или някой друг, да казва: „Не бихте ли преместили вече количката на господин Слоукъм от сянката на слънце? Струва ми се, че му е малко студено.“

По-важна от атомната бомба за мене е прахосмукачката, която работи добре, и не познавам човек, за когото да е дори от минимално значение, че Земята се върти около Слънцето, а не обратното; и че Луната се върти около Земята, макар че изчисляването на приливите и отливите може да представлява някакъв интерес за моряците и събирачите на миди — но кой го е грижа за тях? За мене Грийн е по-важен, отколкото господ. По същите причини по-важни са и Кейгъл, и човекът, на когото оставям дрехи за химическо чистене; а транзистор, който е пуснат прекалено високо, за мене е по-голяма катастрофа, отколкото поредното земетресение в Мексико. „Един ден — това поне веднъж е минало през ума на майка ми (тъй като и тя е човек), след като се отказах от нея и така я пренебрегнах — и на тебе ще ти се случи същото.“ Макар че тя се държеше прекалено благородно с мене, за да ми го каже. Но аз съм сигурен, че ѝ е минало през ума.)

— Когато съм била бебе — пита дъщеря ми, — играл ли си понякога с мене?

— Разбира се — отговарям аз. — А ти какво си мислеше?

Някаква предупредителна тръпка ме пронизва при нейния въпрос и кожата ми се вледенява.

— Вземал ли си ме, подхвърлял ли си ме във въздуха — пита тя, — возил ли си ме „на конче“, разправял ли си ми приказки, преди да си

легна, носил ли си ме на ръце, говорил ли си ми с бебешки думи, казвал ли си ми разни големи смешки?

— Непрекъснато — отговарям аз. — Разбира се. — Недоверчивият ѝ поглед ме стъписва. — Да не би да ме смяташ за чудовище?

— А сега не правиш нищо такова.

— Сега ти си голямо момиче. Винаги когато влизам в къщи, викам „Здрасти!“, нали? А ти дори не отговаряш.

— Имала ли съм празненства като малка? Рождени дни?

— Разбира се. Прекрасни рождени дни. Мама полагаше много грижи, за да минават хубаво.

— Не си ги спомням.

— Ами, спомняш си ги. Споменаваш за тях.

— Имах пред вид тези, когато съм била съвсем малка. Тогава са идвали всичките ни роднини, много са ми се радвали и са ми носели скъпи подаръци, нали?

— Да. Много си играех с тебе. Всеки ден, щом се върнех от работа, веднага идвах да те видя. Ти беше първият човек, когото исках да видя. Винаги си играех с тебе.

— Мама ми го е казвала. Но аз не ѝ вярвах.

— Що за човек мислиш, че съм аз?

— Никога не си един и същ. Непрекъснато се променяш. Понякога се разсмиваш от нещо, което съм направила. Друг път се ядосваш и отегчаваш, когато направя абсолютно същото; пъдиш ме. Не обичам, когато си пил. Никога не зная какво да очаквам от тебе.

— И ти си такава.

— Ти си баща.

— Не е толкова лесно.

— Ти не знаеш как да бъдеш баща.

— Опитвам се да бъда. Винаги съм полагал всички усилия. И сега се опитвам. Играех си с тебе всяка вечер, щом се върнех от работа — старая се бързо да продължа, а думите се леят от устата ми като поток от непорочни спомени, защото съм усетил възможността да ѝ обясня веднъж завинаги и да се очистя най-после от всичките ѝ обвинения, от това, че не съм ѝ обръщал внимание. — Дори играех бейзбол с тебе, с пластмасова бухалка — когато беше малко момиченце и не знаеше, че това е игра за момчета; научих те и да плуваш. Тъкмо

аз те научих. Аз те накарах да легнеш по корем във водата, да се отпуснеш и ти обещах, че нищо лошо няма да ти се случи, ако ми се довериш. Тогава ти ми вярваше и не се боеше. Така те научих. Всеки ден, щом се върнех от работа — тогава ти беше още малко бебе и живеехме в града, — свалях си шапката — тогава носех шапка, една от тия меки шапки с периферия, дето още се носят; навеждах главата си към тебе и ти позволявах да ме хванеш за косата. Това много ти харесваше. Сигурно защото тогава имах много повече коса, ха-ха. Тогава ти беше малко момиченце и дори не можеше да стоиш изправена, не можеше да ходиш. С влизането в къщи целувах мама по бузата и веднага отивах да те видя. Навеждах глава, ти ме хващаше за косата с двете си ръчички и ме дърпаше; смееше се, подскачаше, пищеше и риташе с крачета, обзета от такава луда радост, че винаги се бояхме да не се изтъркулиш от кревата или да изриташ преградата на кошчето. Ха-ха. Заливаше се от смях като пощуряла. А мама гледаше и също се смееше. Правехме това всеки ден, щом се върнех от работа. А по-късно, когато порасна — продължавам бързо натрапливия спомен, — след като ти извадиха сливиците и се върна от болницата, всяка вечер преди да заспиш ти разправях по една приказка, иначе не искаше да си легнеш. Държеше на това. Твое *право* беше — ха-ха — да получиш приказка от мене. Всяка вечер — и обикновено една и съща приказка. Новите приказки не ти харесваха. Най-напред беше „Пепеляшка“, после — „Питър Пан“, след като го гледа по телевизията. Аз ти правех „Питър Пан“ на театър. Ти ме караше. Едва не си чупех краката всяка вечер, като скачах от канапето на пода, за да „летя“ пред тебе. После следваха „Петя и вълкът“ и „Зигфрид“ — един път ти прочетох цялата приказка за Зигфрид, а ти беше толкова чувствителна, че дори започна да плачеш от жал за този глупак Зигфрид, затова повече не ти я четях; после онази приказка за зайчето и катраненото човече; известно време се опитвах да ти разказвам и за овчарчето, което викало: „Вълк! Вълк!“, но тази приказка изобщо не ти харесваше, струва ми се, защото накрая вълкът изяжда момчето, затова се върнахме към „Питър Пан“ и „Пепеляшка“. И всеки път, когато стигах до онази част, където принцът моли Пепеляшка да се омъжи за него, ти ме прекъсваше и отговаряше: „Разбира се, принце!“ Не си ли спомняш? Мама си спомня. Викаше: „Разбира се, принце!“, ха-ха, и двамата се разсмивахме. А мама стоеше на прага, слушаше и също се

разсмиваше. Ако се случеше да съм извън града, опитвах се да се обадя по телефона вечерта, преди да си заспала, и да ти разкажа приказката от разстояние. И всеки път трябваше да ти разказвам приказките по един и същи начин. Ти искаше така, ха-ха. Ако се опитвах да пропусна нещо, за да свърша по-бързо, ти незабавно много строго ме поправяше и ме караше да го повтора точно както искаш. О, ти беше толкова придирчива и упорита. Като една сериозна малка принцеса. Ха-ха. Знаеше всичките приказки наизуст и не позволяваше да сменя дори дума. Всяка вечер. Ха-ха. Не си ли спомняш?

Но тя не ми вярва.

И това е без значение за мене.

[1] Израз от популярна естрадна песен. — Б.пр. ↑

[2] 14 февруари — на този ден влюбените си разменят подаръци.
— Б.пр. ↑

МОЕТО МОМЧЕ СРЕЩА ТРУДНОСТИ

Тази година моето момче среща трудности в училище — по гимнастика, по математика, в часовете по красноречие. Както, изглежда, и навсякъде другаде. (У дома с мене. С жена ми. С дъщеря ми. Сега вече всяка година, със започването на новия срок, момчето ми има трудности, и всяка година е все по-зле. Боя се, че той е започнал да ме предава.)

Момчето ми мрази гимнастиката и красноречието. А някога обичаше гимнастиката. (Никога не е обичал часовете по красноречие.) Сега обаче се бои от гимнастиката с нейния безкраен арсенал от упражнения, които не може да изпълнява добре: повдигане на успоредка, опори, катерене по въже и кълбо. Той ненавижда катеренето по въже, повдигането на успоредка и опорите и направо загубва дар слово (човек почти вижда издута, тежка буца, заседнала на гърлото му), направо отказва да говори за тях (сякаш със самото споменаване на своята омраза към тези нелепи гимнастически изяви ще наруши някакво свято табу, което ги заобикаля, и ще бъде наказан да ги изпълни тронаво и несигурно още веднъж пред очите на всички). Момчето ми мрази Форджионе — тантурестия, с гръд като варел маймуноподобен учител по гимнастика (обрасъл с цели гори от черни остри косми, които се къдрят навсякъде по него и се показват дори през тъканта на бялата му фланелка; няма ги само по главата му), който може да ме прекърши на две с голи ръце, стига да поиска, и който се опитва да бъде от помощ и да окуражава моето изплашено момче по свой тъп, деспотичен и примитивен начин, — и успява единствено да го уплаши още повече.

— Той няма добър състезателен дух — твърди, като ми се оплаква, Форджионе. — Липсва му истинска воля за победа.

— И на мене ми липсва, господин Форджионе — отговарям му аз кротко, като се мъча да го спечеля. — Може би го е наследил от мен.

— Не може да бъде, господин Слоукъм — казва Форджионе. — Всеки има състезателен дух.

— Тогава защо той да няма?

— Точно това имах пред вид — казва Форджионе.

Има сутрини, когато момчето ми направо се сковава и лицето му придобива мукозно зелен цвят от вълнение, като се сети, че по-късно този ден ще има гимнастика или ще трябва да изнесе някакъв устен доклад в някой от часовете; тогава то ни доверява, че не се чувства добре и вероятно ще започне да повръща. Казва, че усеща празнота в гърдите, а понякога, че усеща ръцете и краката си съвсем безжизнени (ако съм разбрал правилно това, което се опитва да каже. Момчето ми смята, че ако се опита да се изправи, ще падне, просто ще се отпусне, ще се прегъне одве и ще се смъкне на пода като спукана надуваема играчка, като човек без скелет). То не обича да изнася устни доклади в час.

(„Това е добра школа за него“ — казват в училище. Зная от собствения си малък опит в изнасянето на речи, че това не е никаква школа.)

Момчето ми е загатвало, че нарочно не си прави достатъчно добре писмените доклади, за да се отърве и да не бъде викан пред класа да чете написаното като пример за отлична работа. (Липсва му истинска воля за победа.) Обича да го вдигат по време на час само ако е сигурно, че знае верния отговор. (Учителите ни казват, че почти никога не вдига ръка, за да отговори по собствено желание.) То е надарен, трудолюбив ученик, но има задръжки; усвоява знания бързо, притежава интуиция. Страхува се да греши. Винаги излиза, че знае много повече, отколкото иска да покаже. (Много мисли. Не винаги го разбирам.) Размишлява скрито, а ведрото му лице придобива сериозен и унесен израз. Притеснява се. (Или поне така изглежда. Понякога, ако го попитам за какво се притеснява толкова, то вдига към мен очи, в които проблясва изумление, и отговаря, че не се притеснява. Не зная дали ме лъже, или не. Много се притеснявам, че то може би се притеснява.)

Вече ни е невъзможно да преценим дали училището му харесва, или не (някога училището му харесваше. Или поне така ни се струваше), макар че обикновено е в състояние да се приспособява към различните хора и формалностите на всяка нова учебна година и после започва да се чувства прекрасно. Това отнема известно време, през което момчето ми се съсредоточава и полага усилия. Държи се

отчуждено с хора, които не му харесват, бързо се сближава със съученици, които му допадат. (То, изглежда, е достатъчно лукаво по природа, за да си създава отношения на приятелство и уважение с побойници и грубияни.) Сприятелява се с много хора. (Започна да не споделя всичко и това не ми харесва. Задавам му въпроси. Опитвам се да изкопча някоя подробност. А то ги държи за себе си. Не искам да прави така. Искам да ми се доверява.)

Успее ли да си намери приятели в училището и да се приспособи умело към тези нови системи на ръководство и норми на поведение, които в момента преобладават, всичко рано или късно тръгва (или поне досега е тръгвало, да чукам на дърво. Ха-ха) на добре: той се справя, оцелява и празнува чудото на оцеляването си старателно с буйни и жизнерадостни лудории, докато нещо, *едно-единствено* нещо, което да е от значение за него, рязко не тръгне на зло (за сега тази година това е гимнастиката и Форджионе с опорите, кълбата, повдигането на успоредка и катеренето по отвесно въже до високия таван на гимнастическия салон, с теоретичната опасност да ти се завие свят и да паднеш или да се вцепениш от страх на средата при изкачване или слизване, макар че не съм чувал това да е ставало с някого. Момчето ми казва, че някои хлапета на неговата възраст вече могат да се изкатерят почти до средата само на ръце. Като маймуни. А то, като мен, никога няма да го направи — може да се издигне на не повече от един мах с ръцете над долния възел на дебелото грапаво въже — но аз вече никога не бих искал да се катеря по въжета, а той иска. Така е и с изказванията. Тази година училището е решило да наблегне на часовете по красноречие в началните класове. А защо? Не дават обяснение. Свързани ли са двете — публичните изказвания и физическата подвижност? Това ми напомня онези тайнствени, миришещи на мухъл сънища, които ми се явяват — мисля, че се явяват на всеки човек, — в които съм неспособен да помръдна дори един мускул, неспособен съм да говоря, да изкрещя или да произнеса единствената дума, която ми идва на ум: „Помощ!“, неспособен съм да издам какъвто и да е звук, освен тези звуци, които си пробиват път през гърлото ми, събуждат жена ми и ме изпълват с прекрасното усещане за доволство, когато осъзная, че тя ме вика по име и разтърсва рамото ми, за да ме събуди. Мисля си, че понякога наистина я мразя. Често за няколко мига се преструвам, че все още спя, — след като

усетя, че съм се събудил — и тогава продължавам да стена унесено, за да продължава тя да се опитва да ме разбуди. Харесва ми загрижеността в гласа ѝ. Жена ми се чувства отговорна за неприятните ми сънища; доволен съм, че е така; не правя усилие да я освободя от тази грижа и чувствавам, че именно тя е виновна за сънищата ми. Използвам ги, за да я наказвам. Позволявам си да се отклонявам към себе си. Позволявам си да се отклонявам *от* себе си. Ще ми се жена ми да имаше по-големи гърди. Ще ми се гърдите на жена ми да бяха по-малки. Обаче мисля, че наистина обичам малкото си момче — така както обича един баща. Поне чувствавам, че е така) и тогава то е склонно едва ли не да се съсипе, да се строполи, сякаш се е превърнало в куп безформени, неодушевени дрехи на малко момченце, или да се разсипе из стаята като скъсано пакетче, пълно с пържени картофи, чипове за покер или дървени пулове; то изпада в пристъп на меланхолични терзания, които едновременно вцепеняват и разтърсват (и нас, както и него. Дватама с жена ми изстиваме от ужас при най-незначителното предположение, че нещо лошо може да стане с някое от децата ни. И все заради Дерек. Жена ми не иска, когато моето момче порасне, да стане хомосексуалист и тайно се безпокои, че това ще се случи. Зная, че е така, защото аз самия често се тревожа за същото — но не толкова често, колкото нея. Не искам момчето ми да стане хомосексуалист. Още нямам основание да си мисля, че ще стане. Но просто не ми се иска да става).

Момчето ми е само на девет години и все още не е способно да се справя като възрастен с разни затруднения (а ние все още не знаем какви са всички тия затруднения; струва ни се, че често то просто се предава изцяло; да отбягва подобни неща му се вижда толкова безполезно и изтощително усилие и вероятно понякога му изглежда безсмислено; по-скоро е склонно да вдигне ръце и да спре да се бори; често жалният му вид, изразяващ уморено отчуждение, показва, че би било много по-лесно и по-разумно просто да престане да се стреми, да се поддаде и да позволи най-лошото от всички неща, които предвижда, да го превземе и унищожи — да отстъпи и веднъж завинаги да свърши с това. Някога се боеше, че изпод кревата му ще се покажат някакви страшни неща. Може би сега изпитва чувството, че е по-добре всички тези неща да се покажат, вместо да очаква непрекъснато да се случи това — и бездруго то ще стане, независимо какви предпазни мерки се

вземат, тъй като рано или късно то неизбежно ще се случи, а момчето ми никога няма да се чувствава достатъчно дълго в безопасност, за да спре да се ослушва за смъртоносното и неотклонно приближаване на бедата. Тя идва със стъпки, които почти могат да бъдат чути. Мисля, че то вероятно изпитва подобно чувство, защото аз изпитвам същото чувство за двама ни).

(Зная какво е, когато ти се случи да изпитваш подобно чувство.)

(Не е добре.)

Зная какво е да започнеш да размишляваш с тежки предчувствия цели седмици преди края на всяко лято и преди началото на новата учебна година за безбройните изпитания, които се струпват в бъдещето. (Зная какво е да те уведомят за служебно събрание, което вече е насрочено, а да нямаш представа за какво ще бъде то. Зная, че вече изпитвам мрачно безпокойство дали изобщо ще ми позволят да произнеса моята триминутна реч тази година на конференцията на компанията в Пуерто Рико, да не говорим пък за това какво би станало с мене, ако дотогава получа мястото на Кейгъл и ми се наложи да бъда отговорен за цялата тази работа. Ще успея ли? Ще успея ли така, както зная, че щях да успея с триминутната си реч миналата година, ако Грийн ми беше разрешил да я произнеса? Мисля, че мразя и това копеле Грийн, но предпочитам да не го споделям с жена ми. Откъде накъде ще изпитвам желание да споделям с когото и да е, че мразя и се боя от човека, за когото работя, а продължавам да работя за него? Защо си позволявам да се гърча от болка заради нещо, което в най-добрия случай е само една приятна триминутна реч? Небето се сгромолясва, срутва се върху главите на всички нас, а аз седя и лея сълзи поради някаква незаздравяваща драскотина върху моята твърде нежна суетност. Проблемите на момчето ми поне са истински. Те заемат място в пространството. Те се поклащат от тавана в гимнастическия салон и го гледат намръщено от мрачното и зло лице на учителя по физическо възпитание.) Толкова безсмислено изглежда за младия му и практичен разум, че се налага да преминава през цяла учебна година, като се приспособява по твърде сложен начин към разни хора — млади, стари, добри, безразлични и лоши, единствено за да бъдат тези отношения преустановени, когато свърши пролетта и започне лятото (за него, а сега вече и за мен, годината започва през септември и свършва през юни. Лятото е белегът на времето. Лятото е време за

инвентаризация, за правене на счетоводни баланси, за сексуални истории насам-натам); а после да трябва да повтори същия мъчителен процес през есента, като се приспособява към нови отношения, за които от самото начало знае, че ще се разпаднат през идната пролет (методично и постепенно, както смяната на сезоните и като тях — неблагоприятно. Сезоните не се сменят, защото ние го искаме) и то отново ще се окаже изолирано, извън тази спасителна обстановка (излиза, че домът не играе съществена роля), в която да може да се ориентира сигурно и с известна увереност, тази обстановка да се задържи поне малко време и ще съхрани такъв смисъл и насоки, които да не се разсеят и променят внезапно и необяснимо. (Къде е онзи кръг от права и задължения, който се простира поне до хоризонта — поне на тези осемнадесет мили?) Момчето ми се озадачава от подобни неща.

(— На какво разстояние е хоризонтът?

— На осемнадесет мили — измерено според морското равнище — отговарям бързо аз. — Или само на четиринадесет мили. Забравил съм.

— Защо според морското равнище?

— Не зная. Може би защото ако човек е на по-високо място, вижда по-далече.)

Момчето ми се озадачава от подобни неща доста преди да стане нужда за това (макар че не употребява тези думи, те са мои.

То е само на девет години и не притежава моя начин на изразяване. А докъде бях стигнал аз на девет години? Изолиран бях по същия начин сред приятелите си от основното училище, където беше задължително да посещавам зъболекар два пъти годишно, за да ми поправят зъбите, и където един-два пъти годишно медицинската сестра преглеждаше главата ми за гниди направо в класната стая — както и главите на всички останали деца: бели, черни, евреи, италианци, а никой не ни беше казал какво представляват гнидите, макар по намеците да разбирахме, че са нещо лошо. Това беше проверка, която винаги издържах. Не зная как щях да преживея провал, ако ми се случеше. Веднъж едно момиче се напика на чина си по време на контролно по география и всички разбраха. Чудя се как ли го преживя. Не мисля, че бих го преживял — това да се напика на чина по време на контролно по география).

Когато моето момче се озадачава от подобни неща, преди да стане нужда, то обикновено се озадачава именно от неща, които го объркват или измъчват. (То почти никога не вижда нищо добро, което да го очаква. Има желаниа, но никога не ги вижда осъществени, макар да знае, че аз съм дал дума и че му купувам почти всичко, което поиска, както и всичко друго, което според мене то иска или трябва да има. Ако понякога си помисли за нещо приятно, което предстои да му се случи, бляновете му изчезват — започва да страда, че това няма да стане. По този начин губи още преди да притежава. Прилича на нашите търговски посредници и на мен: изтощава се от периода на очакването и жадува за най-лошото — поне да се свърши с всичко това.) Тези неща отравят летата му. (Първата част на всяко лято е провалена за него, докато се справя с необходимостта да се аклиматизира към обстановката на плажната или селска къща, която сме решили да наемем тази година. Не иска да ходи на лагер, и дъщеря ми вече не иска да ходи, макар и на двамата да не им е приятно с нас. Никога не знаем какво да правим с Дерек. Толкова е притеснително да го крием; не по-малко притеснително е и да го показваме. А втората част от лятото е загубена за него поради приближаването на есента. Понякога, за мое огорчение, както и за негово, грижите от ранното и от късното лято се сливат, така че когато едните за миг понамалеят, другите вече се появяват и нарушават спокойствието на духа му. Понякога момчето ми повлича и мене и аз също започвам да се притеснявам за всичко, включително и за чувството на враждебност към него, което зрее в мен. Боя се, че започвам да го намразвам.)

Зная (и се дразня от това), че цели седмици преди края на лятото момчето ми започва да се тормози безнадеждно заради всичките изпитания, които то знае, че го очакват: учебните занимания, това, което е задължително да постигне по гимнастика (той приветствува бягането и игрите, изискващи хитрост, в които е бърз, подвижен и находчив), новите учители, старите учители, директора, заместник-директора, учителите по трудово и естествознание (той винаги изпитва подозрение към учителите по трудово и естествознание — може би защото са мъже), учителката по музика (дали и тази ще го накара да се изправи на свой ред и да изпее самостоятелно няколко такта, за да определи към коя част на хора да го причисли за случаите, когато изнасят концерти на седмичните училищни събрания?), учениците-

наставници от по-горните класове (по-големи и по-силни момчета от него, които имат право да му дават нареждания, или по-възрастни и по-високи от него момичета със значки и ленти — белег на власт — на ръкавите, със зачатъци на гърди, които са започнали да се издуват тайнствено и заплашително към него. Помня как беше, когато аз бях малък), познатите му от предишната учебна година момчета и момичета, които няма да бъдат вече в неговия клас. Той страда, ако вече не е заедно с познати деца — момчета и момичета, дори с такива, които *не* му харесват, — ако те се преместят в друг квартал или родителите им ги прехвърлят в частни училища (изглежда, все повече и повече от нас прехвърлят децата си в частни училища, които са скъпи и не особено добри, а после отново ги прехвърлят в други частни училища, които също не са по-добри. Не ни харесват директорите на тези частни училища. Изглежда, все повече и повече неща стигат до състояние на разпадане и скоро няма да остане нищо. Няма да има вестници, списания, универсални магазини. Няма да има кинозалони. Само магазини с преоценени стоки и наркотици. Мисля, че все повече и повече от нас — не само аз — наистина не се безпокоят какво ще се случи с децата им, стига само да не им се случи твърде скоро); от това, че едно-две деца са се удавили или са загинали при катастрофа през лятото (броят на произшествията с деца всяко лято съответствува със зловеща точност на броя на произшествията с възрастни — мои познати от компанията. Марта от нашия отдел полудява), и от останалите, които вследствие на неумолими и необозрими процеси, развиващи се в канцелариите на долния етаж (където някакви възрастни се трудят прилежно над досиета на живи деца, които вече са мъртви върху листове хартия и бланки в папки и шкафове), са вече отделени от него (както се отделят от нас сливиците или млечните зъби) и са пръснати из различни класни стаи. Момчето ми мрази да го преместват от учители, които са били добри към него.

(— Какво те притеснява? — питам го аз, когато вече не мога да понасям мълчаливо мисълта, че то се притеснява самичко.

— Нищо не ме притеснява — отговаря то.

Иска ми се някак да можех да му помогна повече. Иска ми се то да ми позволи да се опитам.)

— Какво те притеснява? — питам го отново.

— Нищо не ме притеснява — отговаря то и вдига към мен очи, в които проблясва учудване.

— А защо изглеждаш така начумерен?

— Бях се замислил.

— Кое те накара да се замислиш толкова — настоявам аз с усмивка, — и да изглеждаш толкова притеснен?

— Не зная. Вече забравих.

— Изглеждаше много начумерен.

— Не зная какво означава тази дума.

— Тъжен.

— Не съм тъжен.

— Уморен ли си?

— Може би ми се спи.

— Късно ли заспиваш?

— Понякога не заспивам веднага.

Понякога се чудя дали момчето ми наистина се притеснява толкова, колкото си мисля. Понякога си мисля, че се притеснява дори повече. То е едно плахо малко същество (или поне така изглежда. Зная, че се притеснявам за него и че също така очаквам да му се случи най-лошото. Така е и с жена ми. Някога се притеснявах и за дъщеря си — когато беше малка, но тя вече кара шестнадесетата си година и най-лошото не се е случило. А кое е най-лошото? Не зная със сигурност). Може би най-лошото *вече* се е случило и е отминало незабелязано, защото когато се огледам назад, виждам, че на момчето ми никога нищо не му е вървяло с лекота (а на дъщеря ми сега направо ѝ върви отвратително — освен ако не се преструва. Няма ли да е смешно, ако излезе, че и двамата се преструват на по-нещастни само от злоба — за да ни разстройват? Ха-ха. Изобщо няма да ми се види смешно. Дори като бебе в кошарата си момчето ми винаги изглеждаше така, сякаш изсмуква всичко през големите си, загадъчни и умни очи и преди да вземе решение и да си позволи съответна реакция, преценява внимателно погълнатото — дори когато реагираше спонтанно, ако например внезапно се засмееше или загукаше, винаги изглеждаше така, сякаш имаше предварително обмислено забавяне, едно безкрайно мъничко проточване, но все пак — проточване, през времето на което е взел решение. Дори ако му предложат пари или фунийка сладолед, преди да ги приеме, за миг дълбоко обмисля това. Често губя търпение

с него. Понякога му крещя и го засрамвам — после отричам, че съм крещял и се опитвам да го убедя, че просто съм искал „да наблегна“. Така не се гради увереност. Опитвам се да бъда щедър и приятелски настроен, за да компенсирам това.

— Отговори с „да“ или „не“ — настоявам аз, за да ме разбере. — Какво значение има, ако не си прав? Какво ще загубиш, ако допуснеш грешка?

Момчето ми се обърква.

Момчето ми се бои да прави грешки.

Затова ги прави по отношение на мен, като се колебае).

Зная, че то положително вече си задава въпроса защо животът му се е наредил така, че да изпитва непрекъснати затруднения (защо аз толкова често му крещя, или така изглеждам, защо без съмнение винаги повишавам глас), чуди се дали ще му се случи да преживее период на спокойствие и блаженство, когато няма да му предстои да се натъкне на засадата на неумолими демони, които непременно ще се обадят, щом мигът за среща наближи, ще се приготвят и ще се покажат. (Зная, че аз си задавам всички тези въпроси вместо него. Кога ли той ще бъде способен да се отпусне и да не преживява нещата, за да се отпусна и аз и също да не ги преживявам?)

— Каж ми какъв искаш да станеш — питам го много пъти, защото усещам безпокойство, което не мога да потисна. — Какъв искаш да станеш?

— Искам един ден да се науча да карам кола.

— Всеки кара кола.

— Ако мога. Мислиш ли, че ще се науча?

Момчето ми обича миризмата на бензин и се бои от огън, от височини и скорост (но не и от самолет, ако пътува).

Колко ли изнурено (според мене) трябва да се чувствава то от всички предизвикателства и противоречия — съвсем като изхабен и съсипан от годините старец (хомункулус) или като някоя примирена и чезнеща беловласа старица, която с облекчение прегръща собствената си кончина. Често, когато го гложди нещо, определено мъчително, върху изящните му нежни черти се спуска сянка на мрачно вцепенение, появява се израз на покруса и сковано учудване, сякаш то самото силно се безпокои от факта, че изобщо изпитва безпокойство.

То почти никъде не се чувствава напълно непринудено, освен у дома, макар че винаги се весели много, ако е с хора, които познава. Разказва смешки. Има остър ум и талант за лудешки и изобретателни номера. Те са главно словесни, винаги — безобидни и обикновено успешни в един или друг смисъл. То търси убежище и прикритие в хумора. (Както и аз. Намирам го в секса, който винаги е и смешен.) И момчето ми старателно се мъчи да се обкръжи с някаква утробна атмосфера на състрадание и добри чувства и така да просъществува вечно (като моето истинско аз, което мисля, че съм — повит изкусно в пашкула си, скрит на сигурно място в лисича дупка, за която никой не знае), спотаява се там, като почти през цялото време наднича предпазливо (поне една част от мене наднича), за да си вдъхне увереността (да я вдъхне и на мене), че нашата външна обвивка все още си стои непокътната (и че ние сме вътре също непокътнати), а после бързо разгъва тяло (търси ужасено някоя незадънена уличка, за да си осигури измъкването, сигурен съм в това — търси я ужасено и напразно), докато ние забелязваме или смятаме, че забелязваме дори и най-дребния признак за спукване, спадане или раздробяване на обвивката. Баскетболът го смуцава, защото не разбира тази игра. Винаги импулсивно се стреми да бъде мило — не желае да има врагове, ненавижда разногласията и не изпитва радост от съперничеството. Чувства се най-малко застрашено, ако всички около него са щастливи и изпълнени с доволство (ако му позволим, прави се на напълно безразлично към Дерек и се опитва да се преструва, че е способно да не му обръща внимание); чувства се най-много застрашено, ако е близо до някой навъсен или сърдит човек, особено ако този човек съм аз. (Струва ми се, че понякога то се бои от мен, както се бои и от всеки навъсен непознат, който го е зяпнал в някоя закусвалня, или както се бои от Форджионе или от помощника му, които изискват от него да се катери по въже, да се вдига на успоредка, да прави кълбо, да прави опори и да играе баскетбол — момчето ми намира, че е невъзможно да се справи с всичко това и се озадачава, че не е схватливо.) Момчето ми е единственият член на семейството, който се двоуми дали да влиза в кабинета ми и да ме смуцава. (Прекалено се стеснява дори да влезе, за да ми пожелае само „лека нощ“, преди да си легне, макар че непрекъснато настоявам да го прави и го уверявам, че няма да ми попречи.

— Лека нощ — извиква ми то от коридора, като стои толкова надалече, че обикновено не мога да го видя, ако обърна глава и погледна натам, и ако не го повикам веднага, се оттегля много боязливо в стаята си.

— Лека нощ. Защо не влезеш за малко?)

Освен ако аз не го накарам. Накарам ли го веднъж да прекрачи прага на кабинета, за да си поговорим, излиза, че нямаме какво толкова да си кажем. То донася със себе си бариера. Или пък аз си имам собствена бариера. Но на мене наистина ми се иска да говоря с него. Обаче няма за какво. Налага ми се да измислям въпроси. То не отговаря. Принуждава ме да го разпитвам, а отвръща едносрично. Струва ми се, то знае, че аз в същност не се интересувам от отговорите на въпросите, които му задавам — изглежда толкова натъжено и затруднено от факта, че изобщо правя такъв опит.

Момчето ми се отнася недоверчиво към непознати мъже, които имат жестоко и зловещо изражение; както и към мъже и жени на улицата, които възбудено си говорят на висок глас, с безумен поглед. (То винаги е нащрек с подобни хора. Много от тях говорят такива мръсотии). Нервира се, ако забележи излизащо извън общоприетите рамки поведение (дори у мене, когато съм пиян или се шегувам по особен начин пред чужди хора или негови приятели. Предпочита да запазвам достойнството си в чуждо присъствие.) Ако се вбеся заради жена си или дъщеря си или ако едната от тях започне да ми крещи, момчето ми е склонно да продължи да се терзае от резките ни жестове и свирепите закани и обвинения дълго след като спорът е приключил и останалите са вече в добри отношения. Жена ми и аз в момента правим усилия да не се караме пред децата главно заради лошото въздействие, което тези пререкания оказват върху него (и заради благотворното въздействие, което обикновено оказват върху дъщеря ми. Те я развеселяват. Дъщеря ми се появява и алчно души винаги когато долавя признаци, че назрява семейна кавга и често услужливо и хитро ни подхвърля нужната забележка, за да избухнем, макар че понякога се отвръща и изчезва от погледа, ако изблиците, които така възторжено е бързала да не изпусне и в които се е надявала да вземе участие, се окажат по-ярошни и нараняващи, отколкото е предвиждала. Случва се понякога в големи, шумни и претъпкани закусвални или ресторанти близо до спортни площадки, циркове или търговски центрове, или в

хотелски фойета, на железопътни гари или в други пещероподобни, покрити пространства, в които се озоваваме, заобиколени от непознати хора, момчето ми да почувствува, че някой е втренчил в него поглед, изпълнен с пламтяща ненавист или хладна враждебност и замисля да му навреди. То ми го е казвало, понякога описва отчетливо човека, но не смее да обърне глава и да го погледне отново. Ако се случи да стрелна с поглед въпросния човек, не винаги съм сигурен, че момчето ми греши. Но винаги му казвам, че си въобразява. Правя го, за да му възвърна увереността). Природата му е такава, че без да споделя, напразно се задълбочава в разни неща в продължение на дълги периоди от време, блъска си мозъка да търси ключове към тайни загадки и често ми е трудно да твърдя със сигурност дали наистина е затънало в безизходно положение — притеснено и смутено от нещо, или в същност си отпочива, а аз само си въобразявам, че се намира в затруднение. (Правя си от него енигма. Не искам момчето ми да се притеснява за неща, които не желае да обсъжда и с мен самия, дори ако аз заемам изтъкнато място сред нещата, които го притесняват. Бих искал да съм сигурен, че то ми се доверява. Бих искал да съм убеден, че то изпитва желание да отговаря на всичките ми въпроси дори ако отговорите му не са вълнуващи и не представляват особен интерес за двама ни. Откъде мога да зная дали нещо, за което си мисли, е отегчително, преди да зная какво е то? Бих искал да изпитва желание да споделя с мене всичко, за което си мисли, дори преди да ми хрумне да го попитам. Нали той в крайна сметка е единственият ми син и аз смятам, че трябва да разбира каква голяма нужда имам от него.)

Синът ми е хубаво момче, приятно и любознателно, и всички го обичат (или поне така изглежда. Никога не можеш да бъдеш сигурен за другите хора. Макар че той е сигурен. И аз съм сигурен). Косата му е мека, светлокестенява, притежава чувство за хумор, дяволитост и интелигентност, раменете и ръцете му са нежни и крехки. Не е силен. Хилав е. Но е с добро здраве. (Ние си го харесваме. Сега и дъщеря ми го харесва, макар че преди му завиждаше и се държеше лошо с него; ние с удоволствие говорим за него на други хора.) Понякога, за да го накараш да се оплаче, трябва да му вадиш думите с ченгел. (Свикнали сме да го смятаме за щастлив и да се отнасяме към извънредните случаи на неподчинение, съпротива или страдание като към признаци на умора, на болно гърло, температура или като към нещо обикновено

— едно поносимо детско непослушание.) Синът ми е едно добро малко момче, винаги е бил. Той е, както жена ми и аз отбелязваме с гордост при всяка възможност, прекалено добър за този свят. (Не е! Нещо не е наред и мисля, че винаги съм го знаел, макар че никога не съм имал достатъчно смелост да го кажа или дори да призная пред себе си тази мисъл, без да побързам да я отхвърля. Жена ми се притеснява единствено да не би той да стане хомосексуалист, въпреки че няма никаква причина да го подозираме. Аз съвсем малко се притеснявам за това.

— Той се преструва на добър само за да ми прави напук — заявява дъщеря ми, без много да му мисли, в негово присъствие по време на някой от онези закачливи или бурни спорове, които единият от тях винаги предизвиква — понякога на шега, понякога от злоба. — Никой не може да бъде добър непрекъснато.

— Лесбийка — подхвърля победоносно той.

И ние всички сме принудени да се засмеем с одобрение, макар жена ми да не е убедена, че такъв език е подходящ за пред родители, че е полезно или уместно да бъде употребяван или дори известен на което и да е от децата ни.)

Но аз мисля, че нещо *не е* наред, макар че винаги съм пазил тези вледеняващи съмнения за себе си (сякаш ако не забелязвам появата на нещо неприятно, то ще изчезне. Има хора, които смятат, че по този начин се лекува рак. Например жена ми. Нещо лошо ще му се случи. Зная това. Нещо лошо ще се случи и на мен, защото ще се случи с него. Може би вече му се случва. Така си мисля. Започнало е отдавна) и съм произнасял на ум глупашката молитва (по-скоро за мое, отколкото за негово успокоение) всичко да премине постепенно от само себе си и да ми бъдат спестени тревогите и трудностите аз да се справям с това, или поне то да остане непроявено и незабелязано за другите, докато изживея предопределените ми седемдесет години в радост, благоденствие и пълно доволство (ха-ха. И умра от старост) и вече не мога да бъда засегнат от някоя трагедия, която го мъчи, жестоко го осакатява (не мога да издържам на болка) или го довършва. Настроен съм скептично към шансовете си, защото съм забелязал, че хората израстват горе-долу такива, каквито са били отначало; мисля, че някъде вътре във всеки груб или кротък мъж или жена, които познавам, е скрито напълно оформено, но незавършено момченце или

момиченце, което е съществувало някога и ще остане винаги същото, затворено в самотата на собственото си минало, напразно очакващо с надежда да започне отново, мечтаещо страстно за компания, бленуващо с отчаяние да дойде времето, когато ще се чувства в безопасност и сигурност и ще бъде в състояние да се втурне неудържимо навън — ще се протегне, ще напълни дробовете си с живителен въздух и най-подир, без страх, ще извика; „Здрасти! Ето ме. Не можеше ли да ме откриеш? А сега може ли да бъдем заедно?“

Зная, че някъде вътре в мене се крие (чувствувам, че е вътре в мене. Чувствувам го без всякакво съмнение) едно плахо момченце точно като моя син, което иска да бъде най-добрият му приятел, което желае да излезе навън и да си играе.

* * *

Между положителните неща е това, че синът ми надживява страха си от пчели, паяци, гъсеници, раци и медузи — както сам заявява — и много ми се иска да му вярвам.

— Наистина — повтаря той настойчиво. — Последния път, когато видях пчела, дори не се помръднах.

— Не те ли беше страх? — разпитвам го аз. — Доля ли пчелата до тебе?

— Не бях сам — признава си той.

Чудесно се справя с математиката, успява и в естествените науки, но вече не се стреми да бъде на първо място в тях (за огорчение на учителите, които са разочаровани от него. Той е озадачен, че изказват неодобрение). В цялостното му объркване има, сигурен съм, един неразрешен едиповски конфликт със зашеметяващи размери и също така присъствуват отвратителните страхове от кастрация (моите страхове естествено), но все още е твърде млад — ха-ха, — за да обръща внимание на *подобни* работи отсега.

* * *

Той мисли (аз мисля), че е много по-дребен, отколкото е в същност. Мисля, че той мисли, че изглежда смешен и жалък и че ние искаме да се отървем от него, да го заведем някъде далече и да го оставим там. По каква причина искаме да направим това, той не знае; не казва. (Може би мисли, че искаме да го изоставим, защото смятаме, че е много дребен. Но той не е дребен. Той е среден на ръст и изглежда дребен само в сравнение със свои връстници, които са по-високи. Той е малко дребен и няма смисъл да го убеждаваме, че не е.)

Ставаше така, че когато го завеждахме на някое непознато за него място или дори на места, където беше вече ходил — в нечий дом, на обществено място, където няма никой или което е шумно и многолюдно (дали там е осветено, или тъмно, няма значение. Не му харесваха тълпите, не му харесваше и да няма хора. Нито да го водим по такива места. Или да го водим където и да е. Когато тръгвахме, той не беше сигурен, че отиваме където му бяхме казали, че ще отидем, докато не стигнем там и на самото място той не се убедеше, че не възнамеряваме да го изоставим); промъкваше се ловко и облягаше рамото си или ръката си на жена ми или на мен, държеше да запази физически допир с единия от двамата ни поне докато проучи обстановката, както и нас, за да изпита облекчение, че още не е дошло времето (че това все още не е съдбовният случай за него. Присъдата вече е издадена. Само моментът на екзекуцията е останал неуточнен). Той иска да се държи здраво за това, което знае, че му принадлежи (макар че далеч не е доволен от това, което знае, че му принадлежи). Не иска да ни изгуби. Не иска да бъде сам дори у дома и обикновено оставя вратата на стаята си отворена. Не прекарва много време вътре. (Обезпокоява се, когато стигне до други врати в къщи, които са затворени. Вратата на стаята на дъщеря ми е винаги затворена — почти като предизвикателен жест, от злоба. Нашата врата понякога е отворена, понякога — затворена. Вечерите и сутрините, когато жена ми и аз се любим, или единият от нас си мисли, че съществува такава възможност, вратата е затворена. Не смятаме, че някой трябва да ни гледа. Груповият секс никога няма да ни стане присъщ.) Той не иска да бъде с хора, в които няма доверие, а не изпитва доверие към хора, които познава отскоро. Не винаги има доверие и в нас. (Така че кои други му остават?) Улавяше ни за ръка и не желаше да се пусне. Често това ни смущаваше. Карахме го да се пусне.

— Пусни — придумвахме го ние. — Пусни ми ръката. Моля те, вече я пусни.

Кръвта се оттегляше от страните и устните му (те посиняваха. Когато се напряга много, устните му придобиват синкав оттенък). Разтреперваше се, преглъщаше и отваряше уста — особено ако след като го бяхме принудили да се пусне, го принуждавахме също да отиде някъде сам и да си поиграе или му казвахме да стои на едно място, докато ние изчезвахме от погледа му. Когато му казвахме да отиде някъде и да играе, той винаги се помайваше известно време с отчаян и умолителен израз. Затова престаняхме. (Той не желаше никога да забележи мъчителните му опасения, дори когато ги разкриваше пред нас. Престаняхме да го водим на места, където не иска да ходи. Остава му изборът да стои в къщи без нас. Дъщеря ми обикновено е прекалено заета, за да му отделя много внимание.) Той винаги се натъжава и разстройва, когато някоя от черните ни прислужници или от белите болногледачки напусна (дори ако не я е харесвал. Обикновено не ги харесва и не иска да си има с тях повече работа, отколкото му са налага). Изпитва чувството, че замисляме да се отървем от него по същия начин.

— Искате ли да се отървете от Дерек? — попита веднъж той.

— Не — излъгах аз.

— Искате ли да се отървете от мен?

— Не. Откъде накъде ще искаме подобно нещо?

— Искате ли изобщо да се отървете от някого?

— Не.

— А от хората, които работят за вас?

— Не. Само от прислужницата. Защо ще искаме да се отървем от теб? Ти си толкова добър.

— Ами ако не бях?

— Пак щеше да си много добър.

— Понякога нощем — признава си той жалостиво, с кротка (и може би хитра) усмивка — сънувам, че съм някъде съвсем сам и не зная къде да отида. И плача. Когато се събудя, очите ми са мокри. Понякога — продължава той смирено, след като е решил да каже всичко — дори не съм заспал, когато ми се явява този сън.

Като свършва, изглежда тъжен и чака безмълвно с изпитателен и пронизателен поглед да му отговоря.

(Вече не зная дали ми разказва подобни неща защото са се случвали, или защото е забелязал колко силно впечатление ми правят. Чувствата ми към него започват да се замъгляват от недоверие и жлъч. Все по-често и по-често усещам подтик да се държа с него заядливо и съпернически, както с дъщеря си. Опитвам се да не го правя.

— Сърдиш ли се? — пита той.

— Не — лъжа го аз.)

Един ден пък, когато го облякохме с риза, плетена вратовръзка и сако, за да го заведем, както му казахме, на цирк (и наистина беше на цирк, макар че той явно не ни вярваше. А изглеждаше толкова прелестен, съвършен и спретнат с розовата карирана риза, която му бях купил от „Магазина за момчета“ на братя Брукс, и с мъничката синя жилетка, която също му бяхме купили от братя Брукс, и с блестящата си свилена коса — която си беше негова, а не от братя Брукс, ха-ха — чиста, още мокра, вчесана на път.

— Достатъчно ли съм чист? — попита той, като се извърна от голямото огледало, след като бе измит, избърсан и облечен.

— Чист си като сълза — уверих го аз.

— Блестиш от чистота — добави жена ми):

— Да не би да ме качите на някое такси и да ме оставите там?

— Не, разбира се, че не! — ядосано отвърщам аз, ужасен. —
Защо, за бога, да правим такова нещо?

Той отговаря с небрежно свиване на раменете:

— Не зная.

Но, изглежда, знае.

— Да не си правиш шега с мен? — искам да разбера аз. — Или наистина мислиш така? Наистина ли смяташ, че ще те оставим в някое такси? Какво би казал шофьорът?

— Мога ли да те попитам? — обръща се към мен той примирено.

— Какво?

— Каквото искам да те попитам.

— Няма да се разсърдя.

— Ти вече се сърдиш.

— Няма да стана по-сърдит.

— Казвай — обажда се жена ми.

— Ако поискате да се отървете от мене, как ще го направите?

— С прегръдки и целувки — отговарям аз вбесен. — Проваляш ни целия ден. Бива ли да водим такъв отвратителен разговор с едно красиво момче, издокарано с карирана риза, вратовръзка и жилетка? При това ще те заведем и на обяд в хубав ресторант.

— Не искам да ходя.

— Ами, как да не искаш!

— Ще ти хареса.

— Дори и на цирк не искам да ходя.

— Ами, как да не искаш!

— Ще ти хареса.

Не обичам метрото. (Явяват ми се страшни и ужасяващи халюцинации, свързани с момчето ми — то се изгубва или му посочват друга линия в метрото; никога обаче не ми се явяват мисли или сънища, в които преднамерено го оставям някъде или най-малкото искам да го оставя. Вратата се затваря между нас, преди да сме се качили или слезли заедно, и ни разделя. Или пък — вървим заедно, аз извърщам глава за миг и когато поглеждам към него, то е изчезнало. Или пък забравям за него; просто излиза от ума ми и едва по-късно си спомням, когато вече го няма, когато е безследно заличено от съня ми, че в същност трябваше да бъде с мен. Не съм в състояние да отгатна къде е отишло. Останало е само празно пространство. Тогава изпитвам самота и не е възможно да знам със сигурност кой от двамата ни се е изгубил. И аз се чувствавам изгубен.)

Синът ми не търпи неприятни миризми (може би си мисли за разлагане, отровен газ или задушаване. Не иска да лети до Луната, и аз не искам да летя) и се стряска от неочаквани силни шумове (или от тихи, тайнствени, прокрадващи се шумове. И с мен е така — ако е въпрос, така е и с антилопите. Той явно смята, че е единственият, който реагира на подобни неща, че е единственият, който се чувства застрашен). Не може да разбере защо трябва да се справя с войни, убийства, пчели, математика, паяци, баскетбол, катерене по въже, виене на свят, свирепи, страховити мъже (истински или нарочени); с публични изказвания, които го причакват някъде в бъдещето — осезаеми, вонящи, неизбежни, непоклатими и неумолими (честно казано, и аз не разбирам защо да трябва да се справя, макар че сигурно нито аз, нито някой друг може да промени някак това. Така вървят нещата); не разбира защо трябва да се старее повече по математика, да

научава много повече и да приеме, че тя е много по-значителна, само защото го бива по математика; не разбира защо учителите му (повечето — жени), които бяха толкова доволни от него, защото имаше преждевременно развит усет към цифрите, сега са разочаровани, защото е изгубил интерес към математиката като такава, а те му показват, че не са доволни от него (смятат, че е излъгал надеждите им. Измамил ги е); не разбира защо трябва да прави повече усилия, да се стреми да се отличи, да се мъчи да се справи по-добре от другите момчета по пушбол (бутане), кикбол (ритане), тробол (хвърляне), шавбол (мъкнене), доджбол (бягане от топка), по бейзбол и волейбол. (Твърде много е за млад човек като него да разнася толкова топките насам-натам, нали?) Той мрази особено много баскетбола. Не знае какво очакват да прави (и не ми позволява да му обясня. Задава някой специфичен въпрос, приема само отговора към него и толкова. Прекъсва ме рязко, ако се опитам да продължа. Срязва ме). Никога не е сигурен кога трябва да се прицели, а кога — да подаде, при това прекалено се смущава и срамува, за да признае затрудненото си положение и да зададе въпрос. Никога не е вкарвал топката в кош — бои се да опита; не стреля, освен ако хората от отбора не му изкрещят: „Стреляй! Стреляй!“ Тогава стреля — и не улучва. Никога не успява да блокира чужд играч и да му пречи, когато очакват това от него, както и да улови топката, да я подаде, да помогне на някого и да стреля. Доверява се на инстинктите си, а на инстинктите му не може да се разчита. В обърканата разпокъсаност на своите съждения той сякаш губи представа кои от децата са от неговия отбор и кои — от другия, когато раздвижването и тупкането с топката го връхлита и се плъзга около него (като готовите да се вкопчат, разгъващи се дълги крака на голям паяк — така си представям това движение. Но той никога не ми го е казал.) Той подава топката на противника и прави други, не помалко отявлени грешки, а накрая го блъскат и му викат (често без да знае защо. Не се поучава от тези грешки, защото не разбира какви са те. Опасността, че може да ги повтори, спъва мисленето му и увеличава шансовете да ги направи отново). Форджионе възмутено клати глава. Момчето ми преживява всичко това. (Аз си представям цялото положение и се топя от жал по него.) Момчето ми би искало да вкарва кош, да подава и да дриблира безпогрешно. (Не иска да стреля,

защото знае, че няма да улучи.) Бои се да играе баскетбол; иска му се да не се налагаше да го прави.

В момента той изобщо не иска да ходи на училище в дните, когато имат гимнастика. (Или публични изказвания. Или пък ако знае, че трябва да изнесе устен или да прочете писмен доклад.) Той има гимнастика три пъти в седмицата, притеснява се за гимнастиката в три от другите четири дни. (Съботите са му свободни. Еднодневните училищни ваканции не позволяват прекъсване. Освен ако се случат в ден, когато има гимнастика. Тогава той изпада в захлас.) Вече се страхува от Форджионе; чувствава, че го презират; бои се и от помощник-учителя по гимнастика (чието име не знае; никой не го знае, както казва синът ми, и той не го описва, затова нямам представа на каква възраст е и колко едър изглежда), а това е още една противна опасност, която трябва да предотвратява. (А на вас как би се понавило, ако сте кротко, доста свито и отстъпчиво момченце на девет години, малко по-ниско и по-слабо от нормалното, което се озовава три пъти в седмицата — в понеделник, сряда и петък — така неотменно и неумолимо, както слънцето залязва и земното кълбо почернява, умира и става призрачно, без всякакво ласкаво обещание, че който и да е, където и да е изобщо ще се събуди вече — под мрачното, сурово попечителство на някой си Форджионе — по-възрастен, по-як и по-едър — един ужасяващ, мощен, широкоплещест мъж, обрасъл с косми; с яки мускули и подобен на варел гръден кош, облечен в снежнобяла или морскосиня силно опъната фланелка, която изглежда твърда и безжалостна като прилепналата към нея подобна на калъп фигура от плът и кръв, чиито кръвожадни, тъмни очи никога не сте имали достатъчно смелост да срещнете; нито да попитате за името на помощника му, или да го запомните, а той явно не ви харесва и одобрява? Той би могъл да направи с вас каквото си иска. Той би могъл да направи и с мене каквото си иска.)

— Той не се опитва да победи — твърди с укор Форджионе за момчето ми, след като аз вече не съм могъл без угризения на съвестта да отлагам повече отиването до училището, и сега си говорим насаме в името на момчето ми.

(Жена ми ме тормози да говоря с Форджионе или да се оплача от Форджионе на директора, но аз се колебая да го направя, защото ще

бъде зад гърба му, вероятно няма да е необходимо и може дори да изиграе гибелна роля.

— Но това дете е *ваше*, нали?

Това дете е *мое* и ми се струва, че аз не мога без угризения на съвестта да го оставям да страда от такава отвратителна скръб три сутрини в седмицата, неотклонно като часовников механизъм, нали? Макар че няма да е чудно, ако се окаже, че не мога да направя нищо, което да облекчи положението му, без самият аз да се намеся грубо, а това не ми допада. Сигурно има нещо, което мога да направя. Изпитвам срам от чувството, че има нещо, което други бащи биха направили.)

— Сигурен съм, че той полага всички усилия.

— Той не иска да изпревари съседа си.

— Предполагам, че характерът му е такъв — промърморвам извинително.

— Не е такъв характерът му, господин Слоукъм — настоява Форджионе. — Не е такъв по рождение.

— Но сега характерът му е такъв.

— Липсва му истинският състезателен дух. Не полага всички усилия, за да спечели. Липсва му воля за победа.

— Няма да му я създадем, като се заяждаме с него, господин Форджионе — позволявам си да кажа несмело с най-невинния глас, на който съм способен.

— Аз не се заяждам с него, господин Слоукъм — протестира той горещо. — Опитвам се да бъда в помощ.

— Той се бои от вас, господин Форджионе. Някога обичаше часовете по гимнастика, радваше се да участвува в игрите. Когато беше малък, винаги обичаше да играе. Вече не обича. Вече изобщо не иска да ходи на гимнастика.

— Трябва да идва тук. Освен ако има медицинска бележка.

— Ще трябва да му намеря.

— Нали не смятате, че вината за това е моя? — протестира той, за да се оправдае.

— Не се опитвам да обвинявам никого.

Чувствувам, че сега предимството е на моя страна и продължавам по-уверено:

— Опитвам се да намеря начин, по който да направя положението тук по-лесно за него.

— А как е той в къщи?

— Добре. Когато не се притеснява, че ще идва тук.

— Не бива да правите нещата по-лесни за него.

— Нямам намерение да ги правя прекалено лесни.

— Той трябва да се научи да успява.

— В какво? В катеренето по въже ли?

— Тук се налага да го прави. Ще му се налага и на други места.

— Къде?

— В гимназията. Може би и в армията. Ако иска да напредне, ще трябва да прави доста неща, които не му харесват.

— Не искам да споря с вас.

— Аз също.

— Искам да се опитам да му помогна да намери изход.

— Аз му помагам — заявява Форджионе. — Опитвам се да го окуражавам, господин Слоукъм. Опитвам се да му създам чувството, че ще победи. Той няма воля. Когато е напред в някоя от щафетите, знаете ли какво прави? Започва да се смее. Наистина. После забавя скоростта си и изчаква някое от момчетата да го настигне. Можете ли да си представите? На другите момчета от отбора това не се харесва. Не така протичат надбягванията, господин Слоукъм. Нима бихте казали, че този е начинът да се проведе едно състезание?

— Не — аз поклащам глава и се опитвам да прикрия усмивката си. („Браво, дребосък“, иска ми се да извикам на висок глас. Но от това на момчето ми няма да стане по-леко.) — Предполагам, че не.

Не мога да не се усмихна (а Форджионе се усмихва широко и поклаща с доволство своята подстригана тъмнокоса глава с погрешното впечатление, че се хия, защото споделям неговото недоверие), защото си представям как момчето ми, стигнало далече напред в някоя от щафетите, се смее с типичния си гръден, еквив, неудържим смях, в който понякога избухва; как се полюлява от радост, като се мъчи да продължи надбягването, и как великодушно прави знаци на другите хлапета да го настигнат, за да могат да се смеят всички заедно и да тичат редом, докато продължават играта (в крайна сметка това е само една игра). Изпитвам задоволство и вълнение от тази сцена с моето момче, но зная, че не бива да се издавам пред

Форджионе (както и да демонстрирам пренебрежение или превъзходство), защото момчето ми наистина е изцяло във властта на Форджионе три пъти в седмицата и Форджионе може да ми го върне тъпкано, като му отправя всякакви заплахи и го наказва (докато аз съм на сигурно място, зад стените на твърде добрата си служба в компанията, където ме поглъща напредващото време, състарявам се и се задушavam в затъпяваща скука или се гърча непоносимо от съдържана истерия, или пък се занимавам егоистично с някаква празна или похотлива история. Може ли някой да си представи всичките проклетни престъпления или зверски нещастни случаи, които могат да сполетят момчето ми, жена ми, дъщеря ми или Дерек, докато аз седя на бюрото и гриза ноктите си, пикая в писоара, избягвам срещи с Грийн или опипвам гърдите на Бети, Лора или Милдред в апартамента на Ред Паркър, или флиртувам с Джейн в тесния коридор пред отдел „Изкуство“? Аз мога. Мога да си представя всички тези нещастия и да си съчиня безброй много нови. Те се тъпчат в съзнанието ми, неканени и непозовани, като самостоятелни участници в таласъмски керван, дошъл от ада или от някое друго гадно и неприятно място. Докато проучвам служебните доклади, виждам завити в разлагащи се чаршафи скелети, които не се усмихват. Подушвам странен прах. Потрепервам и изпитвам отвращение. Често се презирам, че така си представям тези катастрофи. Те са недостойни за мене и често, когато се уловя в това занимание, презрително се укорявам и веднага гледам да се заловя с работа, за да приглуша чувството на прималяване в гърдите си и тръпките, които усещам да се зараждат в тялото ми, приличащо на раkitова кошница, от която се измъкват на свобода гущери. Или на буреносен облак от безцветни мушици, размахващи крилца. Гледам да позвъня в къщи, за да се уверя, че всички са добре, доколкото този, когото хвана на телефона, знае. Обаче обикновено най-много да установя, че няма признаци за нищо лошо. Дори ако правя ежедневно невероятното усилие да звъня на всички членове от семейството си поотделно на различните места, където се намират, пак няма да бъда твърдо уверен, че докато свърша разговора с последния, някаква трагедия не е сполетяла първия, на когото съм звънил. Е, бих могъл да използвам три-четири телефона и да звъня едновременно. Така поне бих изпитал сигурност — до мига, когато затворя. Поне не се е случвало да позвъня у дома и слушалката да вдигне някой полицай

или придружител на линейка — и на това съм благодарен. В такива случаи винаги казвам, че липсата на вест е добра вест. Докато дойде лошата вест. Ха-ха. Ловя се на бас, че за пръв път изказвам тази мисъл. Едва сега. Отново — ха-ха). И следователно аз не поемам риска да обидя Форджионе или да го предизвикам да ме намрази — заради момчето ми (ако не и в крайна сметка заради мен самия. Неговите грижи са мои грижи). Затова се държа кротко, смирено, с уважение.

— Нужно ли е той да се надбягва? — питам аз. Към Форджионе се отнасям с обезоръжаващо внимание. Потискам стремежа си да бъда саркастичен: наистина изпитвам превъзходство и се боя; зная, че съм нещо повече от Форджионе и че съм по-слаб от него. — Не може ли децата да правят нещо друго? Или поне той?

— Животът е суров, господин Слоукъм — философски обобщава Форджионе (а на мене ми иде да му кажа да си навре философията отзад). — Той трябва да се научи да надминава всеки друг. Това е един от уроците, които се опитваме да му преподадем днес, за да го подготвим за утре.

— Жал ми е за другия.

— Ха-ха!

— Кой е другият? Клетникът.

— Ха-ха!

— Може би той самият е в положението на другия.

— Точно затова се опитваме да го обучаваме сега. Не бихте искали той да изпадне в такова положение, нали? Не бихте искали да бъде другият, от когото всички са по-добри, нали?

— Не. За мене той е по-добрият. За него ме е грижа. Затова дойдох в училището да разговаряме.

— Може би го пришпорвам прекалено много. Но това е само за негово добро. По-добре е да бъде прекалено трудно, отколкото прекалено лесно. Поне понякога.

— Господин Форджионе, вие имате деца, нали? — противопоставям му се в отговор по един разсъдителен, мъничко понападателен начин (тъй като той все още не ме е размазал смъртоносно с чука с къса дръжка — с юмука си — и се е оттеглил в защитна позиция). — Нали разбирате, не мога да извърна поглед и да позволя на детето си да идва тук, щом ще трябва да се разстройва или щом ще смята, че се заяждате с него. Вие как бихте постъпили?

— Аз не се заяждам с него, господин Слоукъм — бърза да протестира Форджионе, като преглъща нервно и шията му се издува от вълнение. — Той ли ви е казал, че се заяждам?

— Не. Но според мен той така го схваща.

— Опитвам се да му помогна. Не се заяждам с него. С него се заяждат приятелите му. Всичките. Обзема ги яд и започват да му крещят, когато се помайва, избухва в смях и не се старае да победи. Или в баскетбола, когато подаде топката умишлено — той го прави умишлено, господин Слоукъм. Кълна се. Сякаш си прави шега. Хвърля топката на някое хлапе от другия отбор само за да му даде възможност да направи няколко точки или за да изненада хлапетата от своя отбор. Прави си шега. Бива си я такава шега, нали? Ако някой се втурне към него, хвърля топката. Уплашва се. Не аз, а приятелите му се ядосват и започват да му крещят. Аз само се опитвам да го накарам да прави всичко, каквото трябва, за да не ги ядосва. Точно тогава те се вбесяват до крайност и го подхващат, а той се разкисва, има вид, сякаш всеки миг ще се разреве и казва, че не се чувства добре, че го боли гърло, че иска да отиде при медицинската сестра и да си ходи у дома. Държи се като бебе. Пребледнява. Не ми е приятно, че трябва да ви го кажа, господин Слоукъм, но понякога той се държи като бебе.

(Можех да убия Форджионе за тези думи; можех да го убия още там, на място, защото говореше истината, а аз не искам никой да я забелязва.)

— Но той е просто *дете*, не е ли така? — отговарям аз и се преструвам, че се смея снизходително.

— Той е на девет години.

— Нима това е много?

— Това е времето, когато трябва да се научи какво е отговорност и дисциплина.

— Не бих искал да споря с вас.

— Аз също. Само това ще ви кажа, господин Слоукъм. Той трябва да се научи да гледа всичко в лицето.

— Той полага усилия. Полага много усилия.

— Освен това вече не го искат в отбора. Оплакват ми се — вече не го искат в отбора, щом не се опитва да прави усилия. Не е тайна за никого. Казват го направо пред него. Сега се оплакват, че не го искат в баскетболния отбор, защото не го бива. Това не е толкова весела шега

за деца, които залагат всичко, за да спечелят. И какво се очаква от мене? Чия страна трябва да взема? Не може ли *вие* да направите нещо?

— Затова съм тук. За да се опитам.

— Не можете ли *вие* да говорите с него, господин Слоукъм? Да се опитате да му обясните защо трябва да се мъчи да прави всичко по правилата. Това ще бъде от полза за него, не за мен.

Иска ли питане. Без особени усилия мога да си представя момчето си — колко пребледняло и уплашено изглежда пред Форджионе, защото често съм го виждал да изглежда така и пред мен, когато сме на някое непознато място и то смята, че ще го изоставя там или че ще се опитам да го накарам да скочи от някой трамплин във водата. Как мога да обясня на Форджионе, че обичам момчето си толкова, каквото е (обичам ли го? Не съм сигурен), че не ми пречи, ако му липсват състезателен дух, агресивност, изяви — макар че да си призная, има мигове, когато ми се иска да не беше точно такъв, какъвто е, когато съм недоволен, че не е друг и когато може би щях да се гордея с него повече. Предполагам, че това е известно и на него.

Момчето ми все още не знае, че съм дошъл при Форджионе, за да му осигуря специални привилегии и не искам да го научи. Мисля, че може да се огорчи прекалено много, да се почувствува дълбоко унижено и вече да изгуби сили изобщо да застане лице с лице срещу Форджионе. При това зная, че когато си тръгна, ще изпитвам яд към него, защото е станало причина да идвам (и защото е развалило сутринта ми почти изцяло, както и спокойствието на духа ми предната вечер, след като взех твърдо решение да посетя Форджионе и веднага започнах да съжалявам за това), че ще ми се прииска да ритна по задника всички тия ръмжащи и хапещи хлапета и да ударя една в друга смрадливите им, сополиви и войнствени муцуни заради това, че са се съюзили против него. (И че са ме принудили да предприемам нещо. По дяволите — случва се да си мисля, че ако бях сам, щях да бъда много щастлив, но зная, че нямаше да бъда.)

— Не може ли да го освободите за известно време, ако ви помоли?

— Това ли иска той?

— Да, така ми се струва. Но мисля, че няма да ви помоли. А и аз ще говоря с него. Но не му казвайте нищо.

— Ако той иска това, добре. Но аз не се заяждам с него, господин Слоукъм.

— Може би той ще си възвърне малко от увереността. Ако не играе поне няколко дни.

— Опитвам се да му помогна.

— Кажете му, че изглежда малко уморен — нещо такова.

— Накарайте го да дойде при мен с някакво извинение — да накуцва леко или да донесе бележка от вас, че му е лошо. За да не разберат другите деца и да не му се подиграват.

— Но това няма да бъде лъжа. В ден, когато има гимнастика, на него наистина му е лошо и му се повръща. Не закусва. Идва на училище изобщо без да е ял.

— Не знаех. А казва ли нещо за мен?

— Почти нищо. Нищо лошо. Само че се бои и не може да се справя. Не съм тук по негова молба.

— Аз просто се опитвам да му помогна, като го карам да се помъчи да направи нещо по-добре или да положи повече усилия. Просто се опитвам да го накарам да осъзнае максималните си сили, за да направи всичко възможно и да постигне повече. Трябва да му предадете, че съм казал това.

— Аз не искам той дори да узнае, че съм идвал. Оставете го да прави упражнения на успоредка и тям подобни за няколко дни и вижте как ще бъде, когато премахнем напрежението. Става ли?

— И на успоредка не го бива. Нито за опори, подскоци, катерене по въже или кълбо. В същност мисля, че не мога да сложа добра оценка на момчето ви по каквото и да е, господин Слоукъм. Освен по бягане. Доста е бърз. Но не винаги се стареае. Заплесва се.

(Налага ми се да прикрия нова усмивка.)

— Може би това е наследствено? — казвам. — И аз не бях много добър по никоя дисциплина.

— О, не, господин Слоукъм — поправя ме със смях господин Форджионе. — Няма човек, който да не го бива за някое физическо упражнение, стига да работи усърдно, за да се развие.

— Надявам се — отстъпвам аз дипломатично. — Зная, че прекарвах доста време в гимнастическите салони — лъжа аз. — Но никога не постигнах много повече.

— Вие сте добре сложен. И отдалече си личи. Момчето ви, господин Слоукъм, може да бъде добър атлет, стига да вложи повече от себе си. Тича като невестулка и има бързи рефлексии. Да можехте да видите как се сепва, когато си мисли, че ще му закрещим — аз или някое от децата.

— Може би ще се побои да ви помоли. Дори ако му дам бележка.

— Аз зная какво да направя.

— Може да се смути прекалено много. И не му казвайте, че съм говорил с вас. Не бих искал да разбере.

— Ясно. Няма.

— И няма да си разчиствате сметките, нали? Да си го изкарвате на него само защото съм идвал да ви моля?

— Не, разбира се, че не — възмутено възкликва Форджионе. — Защо ще ми е да го правя? — (Според мен — защото си човек.) — Що за човек, мислите, че съм аз?

— Кроманьонец — отговарям отсечено.

(Но естествено си казвам това на ум. На глас тихичко се смее и се преструвам, че мисля като него. Чудя се дали ще дойде времето, когато — без да усещам, че го правя, и без да долавям промяната — ще започна да казвам на висок глас нещата, които за сега единствено си мисля и подреждам в думи само на ум; чудя се дали ще откача като някой от онези мъже — по-често това са жени, — които си говорят на глас по тротоарите и в автобусите. Ако това се случи, аз ще смеси вътрешния си с външния си свят и ще изгубя ориентация и в двата. Ще бъде покъртително. И сега се затруднявам, когато трябва да разгранича две неща и да реша кое е истинското. Изпитвам силно безпокойство всеки път, когато изгубя контрол над себе си. Мисля, че това може би вече се случва — че си говоря на глас, — моите деца ме дразнят, като казват, че наистина съм си говорил на глас, докато съм репетирал речта, която не ми разрешиха да произнеса на миналогодишната конференция — когато съм пиан, или съм затънал в работа или в самонаблюдение. Понякога се улавям, че почти изричам думите, които възнамерявам да напиша, когато сядам на бюрото си в службата или в кабинета си у дома, или които се каня да кажа на някого, с когото се готвя да се срещна. Поне смятам, че винаги се улавям навреме. Но не мога да бъда сигурен. Може вече да има случаи, когато не се улавям. Зная, че понякога си движа ръцете или клатя глава, ако се подготвям за

разговор, но това е неизбежно при всяка репетиция и аз го върша съзнателно. Толкова се боя някой ден да не започна да си говоря на глас, че вече изпитвам чувството, че го правя. Хората ще ми се подиграват. Или ще се извързват и ще се преструват, че не са чули. Често страдам от болки в гърдите, защото много се боя, че някой ден ще страдам от болки в гърдите и ще умра от инфаркт. Брат ми умря от инфаркт, докато чакаше нещо в приемната на службата си, баща ми умря от нещо друго, когато бях още малко момче, а майка ми — не мога да забравя това — на стари години бе поразена от множество (някои прекалено скрити и дребни, за да се прецени индивидуалният им ефект) церебро-васкуларни увреждания — така ги наричат евфемистично; но те не приличаха на увреждания — от тях езикът в устата ѝ се премяташе, ако се опитваше да говори; накрая те направиха от нея една безкръвна каша. Господи, колко противно взе да ми става, когато я виждах! Искаше ми се да плача от любов, състрадание и жал към себе си, но не си го позволих. Успях да се овладеея. Проявих силен дух. Мога да проявявам силен дух и резервираност, когато се отнася до други хора. Мисля си, че може би се тревожа за говоренето на глас не по-малко, отколкото за заекването. Мисля си, че някои от сънищата ми сигурно са хомосексуални. Мисля, че се боя да не започна да заеквам непоправимо в мига, когато в ума ми се промъкне мисълта, че съм хомосексуалист. Не зная защо имам такова чувство за тези сънища. Също така чувствавам, че някои от другите ми сънища може би са хетеросексуални — не зная защо. В тези сънища тичам подир някое момиче, започвам да го настигам, почти го обладавам, почти стигам до края и толкова. Тези сънища винаги прекъсват преди края. Дали не сънувам майка си? Гола и готова да ми послужи? При това зная, че голяма част от живота ми наяве се състои от опити да се защитя от собственото си поведение, което не съзнавам и което много трудно бих оправдал. Защо толкова често ми се плаче и защо не си позволявам да плача... изобщо? Понякога впоследствие ми се струва, че е било по-добре да си поплача и съжалявам, че не съм го направил. Често ми се е искало да плача след караниците с дъщеря ми. Вече не се гордея, че мога да остана невъзмутим. Отчаяно се надявам, че момчето ми никога няма да открие, че съм хомосексуалист, ако аз наистина съм хомосексуалист, макар също да мисля, че донякъде бих изпитал дълно удовлетворение, ако жена ми започне да се измъчва от мисълта за

подобна вероятност. Надявам се никога да не изгубя контрол над себе си — за каквото и да е. Досега не ми се е случвало, дори ако съм с момиче. Искане ми се да имам обратното желание. Радвам се, че го нямам. Надявам се никога да не получа удар, от който да взема да заеквам или който да ми докара парализа или загуба на речта. Надявам се да не получа инфаркт. Надявам се никога да не стигна до старческо слабоумие, да не се напикавам в гащите и да не ми се прииска да прелъстявам деца. Чудя се какъв ли човек ще се получи, ако изведнъж премахна всичките си задръжки — какво ли същество е затворено вътре в мене? Ще ми се понрави ли то? Струва ми се — не. Може би в мене има повече от едно същество. В мене има повече от едно-единствено „аз“, зная това; бих могъл да съжителствувам с моето „аз“, ако успея да го видя от всички страни — да се сгуша уютно, да се разположа удобно с него и да си разменяме мръсни истории. Дълбоко вътре в себе си може би съм велик. Дълбоко вътре в себе си сигурно не съм. Надявам се никога да не доживея мига, когато истинското ми „аз“ ще изскочи навън. То може да каже и извърши неща, които да ме притеснят, а и на него да му докарат сериозни неприятности — надявам се да съм вече в гроба, когато това се случи. Ха-ха.)

— Ха-ха, Форджионе! — е това, което в същност изричам, за да му покажа, че въпросът ми не бива да се схваща сериозно. — Съгласен съм, наистина съм съгласен, господин Форджионе.

— Какво?

— Високо ценя това. Радвам се, че проявявате разбиране. Всичко е наред, господин Слоукъм. Готов съм да направя същото, за да помогна на всяко дете.

— Благодаря ви, господин Форджионе. Сега се чувствам много по-добре.

Протягам нетърпеливо ръка, за да се сбoguваме и когато си тръгвам, установявам, че се чувствам много по-зле.

Отидох там, настроен за сражение, готов при нужда да поема всички удари. Постигнах целта си прекалено лесно и си отивам с чувството, че съм загубил. Потиснат съм. *Милостиви боже!* — усещам, че си повтарям това, докато вземам влака до службата си в центъра. Ами сега, какво ли, за бога, сторих на клетото си момче? Изпитвам ярост към жена си, задето ме подтикна да отида там. Ами

ако Форджионе е склонен да си отмъщава? Не ми се иска да тръгна да търся частно училище, където да прехвърля момчето си — поне за сега, — но Форджионе може да ме принуди. Аз завися от него, а той от мен — не. Миналата година това беше учителката по приложни изкуства — мрачна и заядлива жена (*неговата* госпожа Йъргър, а следователно — и моята в дадения момент. Всяко време си има своята госпожа Йъргър — така излиза — винаги е било така; както си има и своя Форджионе), която без малко не ме накара да го преместя от държавното училище (той ми се молеше да го оставя) в едно скъпо частно училище, което може би щеше да се окаже не по-малко зло. Тази година това е якият и мургав Форджионе с проклетата си гимнастика и мускулестото си тяло. (Преместихме се в Кънектикът, за да се махнем от негрите. А сега трябва да се притеснявам заради този набит италиански щангист.) Дали Форджионе — вече съм напълно сигурен в това — не се възмуцава от моето отиване в училището, за да му се оплаквам (дали съм направил много лошо впечатление на Форджионе?), да го критикувам и да се меса в работата му, свързана с детето ми? Дали той ще ми върне удара с върховно лично задоволство, като започне да тормози и унижава момчето ми повече отпреди? Гледай да се настроиш за следващия ден, когато ще узнаеш това. И на следващия ден аз неуверено се настройвам да узная това, като звъня у дома по обяд (уж да попитам дали не са се получили някакви важни писма, а в същност за да се уверя, че момчето ми е още живо, че от училището не са се обадили с вестта за неговата смърт) и звъня отново късно следобед.

— Знаеш ли какво стана? — весело възкликва момчето ми, като вдига слушалката (а аз изпитвам огромно облекчение и учудване).

Защото Форджионе, господ да благослови благородното му сърце, излиза свестен. (Сутринта на закуска съм много по-изнервен и от момчето си заради гимнастиката. Кафето ми има горчив привкус на жлъчка. Форджионе е замаскиран палач със зловеци, тайнствени намерения и цял ден в службата си аз размишлявам над това на какви ли престъпни жестокости е било подложено моето момче зад тухлените стени, затворените врати и огледалните прозорци на тази наказателна институция — училището. По-изнервен съм от момчето си, защото лесно мога да осъзнавам притесненията, от които то страда, без дори да знае това. Притежавам въображение, което е безкрайно по-

изтънчено и по-сложно. Момчето ми не знае за лукавите, застаряващи, полиморфно извратени типове — умопобъркани манияци, които без причина измъчват и убиват деца. И на мен, както и на него, ми се привиждат страховити картини с непознати, освирепели и намусени мъже, които го отвличат, нараняват и накъсват на парчета; има дни — или по-скоро имаше, — когато живеехме в центъра, и все още има — дори сега, когато се оттеглихме в предградията, — когато аз хвърлям заплашителен, укорен и войнствен поглед — преднамерено, разбира се — към всеки непознат мъж, когото видя наоколо — общи работници, доставчици, строители, застрахователни агенти, дори към свещениците, — като към потенциални похитители, садисти, главорези, дегенерати или побъркани убийци, които изтезават и осакатяват невярващите си жертви, преди и след като ги убият — макар да зная, че *това* е невъзможно. Но въпреки всичко си го представям. А сега между техните лица се мерзелее и лицето на Форджионе — безжалостно, загадъчно, похотливо, чуждоземно. Аз съм луд — не е чудно, че момчето ми често изпитва страх. Дълго време, докато бяхме в града, се страхувах да го пускам до училище сам, макар че училището беше през няколко пресечки и децата на негова възраст ходеха сами; същевременно аз непрекъснато го убеждавах, че трябва да събере смелост за това, като му изтъквах, че е достатъчно голямо и интелигентно и че един ден ще му се наложи да го стори; уверявах го, че нищо няма да му се случи, стига винаги да чака, когато пресича улиците, да преминава на зелено и да се оглежда във всички посоки, преди да слезе на платното. Страхувах се да не се загуби. Страхувах се да не пострада при катастрофа. Страхувах се и от пияници, наркомани, нещастни работници, от експлозии; от по-големи ученици-грубияни и от избягали от час гимназисти — главно негри, пуерториканци или италианци, — които ходят да изнудват деца от началното училище — те щяха да вземат парите му за сладолед, да разбият носа му или да му откъснат ушите; страхувах се също и от падащи корнизци и си мисля, че и той се страхуваше. Обаждах се от службата два-три пъти на ден, за да попитам дали са пристигнали важни писма, или дали са донесли дрехите ми от химическо чистене, а в същност исках да се уверя, че всички в къщи са все още живи — доколкото тези, които бяха там, можеха да знаят; ако се беше случило да не вдигнат слушалката, когато очаквах това, щях да реша да се

обада на полицията, на портиера на сградата или на някого от съседите — за да установя дали момчето ми се е прибрало благополучно от училище или от обяд, което по дедукция означаваше да е стигнало благополучно до училище след закуска и отново — че е намерило успешно обратния път до къщи след училище, и отново — че същия ден е стигнало благополучно до училище след обяда.

— Искаш ли да говориш с него? — питаше ме жена ми.

— Само ако той има да ми каже нещо.

— Той няма. Имаш ли да кажеш нещо на татко си?

— Не.

— Искаш ли да го питаш нещо?

— Не.

— И той не иска. Виждаш ми се разочарован.

Наистина бях разочарован. Чувствувах, че той би трябвало да иска да разговаря с мен дори ако няма да ми каже или да ме пита нещо особено. Нима не се бях тревожил за него?

И аз се размислях и за това — за неговата неблагодарност. В крайна сметка нима не посвещавах такава голяма част от чувствата си на него?

По това време всяко негово излизане от къщи се превръщаше за мен в още едно рисковано начинание сред непознатите заплахи, които го дебнат. Предполагам, че изпитвах към него това, което бях изпитвал към жена си и дъщеря си; това, което една пасивна част от мене все още изпитва всеки път, когато вървя по стълбата към самолета при обичайните си служебни пътувания: не съм сигурен, че ще извървя и обратния път. Няма ли да е нелепо, ако загина при някое обикновено служебно пътуване? Всеки ден, в който той, аз и останалите сме живи, е поредно чудо. Не е ли прекрасно, че все още съществуваме, че все още не сме пострадали от някоя катастрофа или престъпление? Така си мисля. Нямам вяра в колите. Господ знае какви хора карат колите така, че едва не се сблъскват с нас. Нямам вяра и на жена си, когато шофира, особено сега, след като зная, че пие и през деня, и не се радвам при мисълта, че дъщеря ми пътува нощем с някаква кола, карана от пияно или затъпяло от наркотици хлапе. Не се тревожа в същност толкова, колкото преди за жена си и дъщеря си — вероятно защото и двете са останали живи през ранното си детство и сега изглеждат достатъчно възрастни, за да се грижат за себе си, или защото вероятно вече не ги

обичам колкото преди — толкова, колкото — зная това — обичам момчето си и себе си. Аз наистина имам някои патологични схващания: не обичам затворени врати, болни приятели, лоши вести. А според нас момчето ми е все още малко и прекалено уязвимо, то също има подобни схващания и затова много се нуждае от любовта и закрилата ни. Зная, че наистина го обичам и се тревожа безкрайно на каква ли опасност съм го изложил чрез Форджионе, който — нека повторно бъде благословен! — излезе съвсем свестен.) В същност Форджионе се оказа изумително добър човек, а аз не смятах, че е способен да бъде така великодушен и внимателен към момчето ми.

— Вече не трябва да правя нищо по гимнастика — продължава момчето ми с въодушевление. — Дори в игрите мога да не участвувам. Докато сам не поискам.

И от този ден нататък момчето ми е един надут принц. (Но това естествено не трае дълго.) Отначало то се наслаждава на отсрочката (мисли, че се е изхитрило); радва се на безделието, отдава се на блаженство в училище и в къщи. Както момчетата с гипсирани пръсти, ръце или крака, с болни сърца или с други сериозни увреждания, то има разрешение да не участва в игрите и надбягванията и да прекарва това време в гимнастическия салон, да гледа и да се надува, макар че е длъжно да се явява там и да стои през целия час. (В училището има един негов връстник, който е напълно сляп и е освободен от гимнастика. Държат го като ученик експериментално.) Моето момче прекарва времето си в салона, като се навърта покрай играещите и изпитва — както само каза — превъзходство. (Смята, че много лесно се е измъкнало и иска другите да забележат това.) Смята, че трябва да му завиждат. (Но не е така. Всяко чудо за три дни.) Не след дълго обаче, и при това изведнъж, настъпва промяна — увереността му се изпарява и то започва нерешително да се лута. Проумява, че не иска да бъде различно от другите (може би се е стреснало от заплахата, че наистина може да се окаже такова, на каквото се преструва, че е изправено пред риска да бъде извън тази дейност постоянно, като онези свои връстници със сърдечен шум от патологично естество, на които не позволяват да играят, или като онези, другите — сакати и уродливи, които виждаме да се возят в инвалидни колички или да куцат).

Момчето ми иска да бъде като здравите деца, да е част от групата на нормалните (преди да изостане и да открие, че вече не може да ги настигне), макар че няма високо мнение за групата и не изпитва радост от това, което правят в нея. Не му харесва да го причисляват към онези, които са слаби и осакатени (които дори не могат да се съберат в своя група, защото са увредени по различен начин), да бъде заточено и отлъчено. Затова спира да се преструва, че е уморено, че куца, че го боли гърло и отива при Форджионе, за да му обяви, че отново се чувства добре.

И се хвърля доброволно в игри и надбягвания (и упражнения на успоредка, катерене по въже, както и кълбо, които продължава да мрази, но е готово да понася, защото не може да обяви, че го бива за игри и надбягвания, но не и за гимнастика). И сега то реве като лъв и се бори като тигър, тича като невестулка и покорно повтаря „хай-де-наш-те, хай-де-наш-те“, като един усърден млад скаут.

(„Господин Форджионе вече казва хубави неща за мен“ — издава се самодоволно то пред нас един ден.

„Днес вкарах четири точки — казва ни друг път. — В отбора съм на второ място.“)

И момчето ми научава, че не представлява особена трудност да бъде достатъчно добро във всички видове спорт, ако притежава истинска воля за победа (може би дори и в гимнастиката, ако положи усилия), както и не представлява никаква трудност да се справя с математиката (дори без да полага усилия). Не е на първо място по нищо, но е достатъчно способно (което му е приятно), а тези, които заемат първите места, го харесват и вече искат да бъде от техния отбор. (Те са по-яки, по-едри хлапета и сега момчето ми е заедно с тях.) То непрекъснато (и скрито) следи (на ум) всички победи и поражения — своите и на другите деца — по пушбол, кикбол, троубол, шавбол, апбол (подмятане на топка), по бейзбол; сигурно имат и гъзбол (вече всичките му топки са си на мястото, ха-ха) и винаги знае какво място заема сред другите. (Мястото си знаят и хората от търговския ни отдел.) В щафетите и баскетбола гледа да застане срещу някой дебеланко от другия отбор, когото знае, че превъзхожда. (Изпитва угризения заради дебеланкото и му е жал за него. Но все някой ще трябва да победи тоя дебеланко, защо да не го победи то?) Причината не е в това, че иска да прави добро впечатление, а по-скоро защото не

иска да прави лошо впечатление. В същност вече не се притеснявам, че момчето ми не иска да бъде първенец.

— Може би искам — подхвърля то загадъчно.

— Тогава защо не се опиташ?

— Може би зная, че не мога — отговаря то и по лицето му пробягва тайнствена усмивка (и като се вглеждам в него, не е възможно да разбера дали наистина има пред вид това, за което намеква, или подло води някаква потайна, хитра и неприятна игра, която е измислило, за да ме обърка. Но дали е достатъчно умно за такава нещо?).

Поне вече знаем, че е доволно от себе си: в дните, когато наистина се е справило по гимнастика така, както се е надявало, когато никой не му се е присмивал, не го е критикувал и когато изобщо нищо не му се е случило там (или при публичните изказвания), то се завръща у дома уверено, тържествуващо, успокоено, перчи се почти надутото с една възвишена представа за себе си, така че това не е чак толкова зле. Обаче в дни, когато се случи нещо лошо, то е съсипано, изтерзано и заявява, че мрази всичко и всички, така че това не е и чак толкова добре. Седи, без да помръдва, после рязко се изправя и започва да обикаля насам-натам, обзето от ярост и срам, които едва се процеждат навън и много му се иска (виждаме това) да заплаче, но за нещастие се сдържа. Обзема те жал да го гледаш такъв (на жена ми и на мен също ни се доплаква) и те хваща яд (иска ми се да му закрепя сърдито, дори може би да го ударя, задето е толкова безутешно). То разговаря за неприятни неща само в определени граници. И продължава да се мъчи колкото може с успоредката, опорите и катеренето по въже. Напредва, но бавно (и може би вече гледа обезкуражено напред към гимназията и следващите успоредки, опори, катерене по въже и плуване — голо заедно с другите в хлорирания басейн. То сигурно няма да иска да плува голо. Спомням си, че аз не исках. Ако то прилича на повечето от нас, ще си мисли, че пишлето му е малко и ще се бои да не се смали още повече. Момчето ми не обича да се подстригва, дори ако сме му оставили прекалено дълга коса; страхува се от ваденето на зъби и от инжектирането на новокаин във венците. Ако трябваше да му оперираме сливиците сега, вероятно щеше да се противи и щяхме да го завлечем в болницата насила. Отрязахме му ги навреме. То не обича никакви инжекции — освен в

бутовете, когато гърлото му наистина е болно и е прекалено унесено от температурата, за да си спомни колко го е страх). А Форджионе е доволен от неговото „хай-де-наш-те“, защото под опекуството на Форджионе моето момче сега се старее много, състезава се енергично и е развило в себе си (или поне показва пред Форджионе, пред помощника на Форджионе и пред другите в гимнастическия салон) истински състезателен дух.

— Ти не ми каза — с укор промърморва момчето ми, — че си бил при него.

— А ти откъде разбра?

— Разбрах.

— Кой ти каза?

— Разбрах. Ти ми каза. Току-що. Като ми отговори. Аз се досетих. Ти си ходил. Нали си ходил?

— И ти трябва да станеш адвокат.

— Аз си направих изводите.

— Нали искаше да направя нещо? Сигурен съм, че искаше.

— Но ти не ми каза — избухливо отвърща то. — За да зная.

— Какво друго можех да направя според тебе?

То свива рамене.

— Не си справедлив към мен сега. Щом не ми казваш какво друго съм можел да направя според тебе.

— Не зная.

— Но сега се радваш, че съм го направил. Нали?

И скоро, почти неусетно — тъй като нещата се бяха развивали толкова добре за него — момчето ми отново започва да се тревожи за ходенето на училище в дните, когато има гимнастика (и публични изказвания), тревожи се, че може да се представи лошо и отборът му да загуби заради него. Тъй като е показало добър състезателен дух и истинска воля за победа, сега се бои от загубата. Не иска да бъде обвиняван. Бои се, че прави пропуски в бейзбола, грешки в баскетбола, че ще се препъне или ще изпусне чувалчето с боб при щафетите, че ще се изкатери донякъде по въжето и няма да може никога да се смъкне, без да падне. Скоро по време на закуска в дните, когато има гимнастика, то отново изглежда потиснато, с нездрав вид, оплаква се, че му се повдига и че го боли гърло. Боли го и корем, не иска да яде и

аз отново се озовавам там, откъдето тръгнах. (И на мене ми се повдига, като го виждам такава, и аз спирам да се храня.)

— Искаш ли отново да говоря с Форджионе?

— Не, ще го превъзмогна сам.

— Ще говоря, ако ти искаш.

— Не искам.

— Или с друг. Мога да ида при директора.

— Не, недей. Ще го превъзмогна.

— На голяма клечка се правиш — избухвам аз в смях, за да повдигна духа му. — Дори не знаеш какво значи „превъзмогвам“.

— Не. Въпреки това ще го превъзмогна.

— Добре.

И момчето ми успява да го превъзмогне. За сега.

(Докато аз гледам отстрани.)

(И чакам.)

* * *

И то чака.

(Какво? Не знае. И не трябва да го питам.)

Тъжното е, че (вместо да чака) то можеше да си живее спокойно, ако просто престане да чака, ако му се позволи да се развива и да прави каквото си иска. Но това никога не му е било позволявано (и на мене не ми позволяваха; не се сещам да е било позволявано на някого); и сега не му се позволява; и никога няма да му бъде позволено — нито от мен и жена ми, нито от него самия и от останалите. (Чудя се какви щяхме да бъдем, ако никога не се бяха разпореждали с нас. Щяхме да станем маймуни. Вместо деца.) „Останалите“ вече в същност са предостатъчно на брой, стига и един Форджионе: край семейното огнище има кой да го спъва, пречупва и потиска (и да направи него и нас, другите, още по-податливи на случайните, враждебно настроени „останали“ като Форджионе и Хорас Уайт, с когото аз в същност нямам много вземане-даване и от когото, зная, ще продължавам да се боя, дори да нямам причини за това. Той ми има зъб. От самото начало отношенията ни бяха поставени така — още преди да се бяхме видели. При това той е глупак. Хорас Уайт е глупак, но аз все пак бях готов да

коленича пред него дори преди да зная за съществуването му. Какво се е случило с момчето ми и с мен, за да станем толкова раболепни?). Само дъщеря ми никога не се е опитвала да го усъвършенствува, да му вреди, да го обучава и насочва (само за да господствува над него и да го държи в подчинение) — най-вече след като тя успя да се измъкне от изтощителния и размирнен период на изумление и горчиво негодувание, преминали като бушуващ пламък през нея заради това, че той изобщо се е появил в нейния дом и в семейството ѝ (макар че месеци наред я подготвахме, като ѝ обещавахме, че ще получи ново-новеничко братче или сестриче, което ще бъде нашето бебе; то скоро ще се появи в къщата — нима това не е късмет и щастие за нея? Иронията е в това, че тя щеше да се чувства еднакво пренебрегната и ако ѝ бяхме позволили да остане единственото ни дете. Тя и Дерек не искаше и се обвинява за неговата беда — понякога, — понеже тихо го проклинаше, преди да се роди, и му желаше злото). По едно време се опитваше да нарани момчето ми, когато беше още бебе в кошчето, или лежеше — все още без да може да ходи или да се изплъзне, за да се защити — по корем или по гръб върху леглото ни, върху одеяло на пода, в проходилката, на високия си стол или в кошарата. (Тя се опитваше да го прекатури, а той не схващаше какво става.) Когато прохождаше, тя гледаше да го бутне, ако не бяхме нащрек да ѝ попречим. Опитваше се да бръкне с пръст в очите му. Сега вече престана. Сега двамата се разбират добре, обичат се (освен когато тя има гости и не го иска наоколо) и почти никога нямат сериозни разногласия. (То с готовност отстъпва.) Дъщеря ми не обича да му крещя — не може да понася, когато избухна и се разкрещя — тогава бърза да избяга с наведена глава или се нахвърля истерично върху мен със словоизлияния (а после побягва, преди да мога да отговоря и да се оправдая. Това е още един от тактическите ѝ ходове, с които често ме изненадва и аз оставам да крещя обидни думи или обяснения в празното пространство, след като тя е профучала навън. Така ме ядосва още повече). Понякога, когато наистина избухвам срещу момчето си (обикновено усещам това едва впоследствие) и започна да лая унижаващи и заплашителни думи (наричал съм го „лигльо“ неведнъж под формата, че го предупреждавам с презрение да не се държи като лигльо, макар че никога, докато правя това, не го правя умишлено, а впоследствие се ненавиждам, че съм го направил и за очи търся начин да му се извиня.

Обикновено му давам да разбере, че вече не му се сърдя и предлагам да му купя нещо скъпо, което според мен той иска да има), и крещя — вероятно (без да съзнавам, че го правя и отричам, ако ме обвинят в това) с изкривена уста, вероятно с оголени зъби, вероятно с почервеняло или обезкървено лице и страшен поглед, и тогава дъщеря ми се хвърля помежду ни, без да се замисля, за да го прикрие, не се помръдва оттам, за да го защити от мен, и направо започва да плаче.

— Защо се държиш така с него? — пита тя настойчиво, а сълзите набъбват и се търкулват от ъгълчетата на очите ѝ. — Защо не го оставиш на мира?

Тя не се поддава така лесно на чувствата си, когато се карам с нея. Когато се карам с нея, тя се опитва (с твърдост, опърничавост и защитна злост) да не позволи да я разплаквам (за да не ми достави удоволствието да видя, че мога да я засегна и най-малко. Аз съм ѝ „безразличен в най-висша степен“), сякаш такава е било намерението ми. (Често то е точно такава.) Веднага щом усетя, че мога, винаги се въздържа, потискам собствените си отмъстителни намерения и милостиво се оттеглям.

(Нищо не се потулва в нашето семейство.)

(В нашето семейство всичко се потулва.)

От друга страна, дъщеря ми може да бъде жестока към момчето ми, ако е с приятели и не изпитва нужда да се хвали с него — тя го изолира грубо и най-вече пречи на вялите и мънкащи момчета — нейни връстници — да се шегуват с него, да поиграят и те на топка или изобщо да му обръщат внимание. Не иска то да се върти наоколо, ако има гости. (Тя обича всичко да бъде само за нея.) Тя ги разделя и го пропъжда, като казва хапливо: „Не му обръщайте внимание. Не се занимавайте с него. Хайде, иди в стаята си.“

Момчето ми не схваща какво му се е случило, когато стане така. То и сега не схваща какво става с него. Погрешно смята, че искаме да бъде като други момчета и затова иска да прилича на тях. Смята, че сега не е такъв човек, какъвто всички искаме да бъде. Ние не искаме то да бъде като всички. Искаме да бъде такава, каквото ние го искаме (но не сме изяснили това дори на себе си. Тогава откъде да го знае *то*?) Искаме да е различно, да превъзхожда другите. (Но същевременно искаме да не е много по-различно. Честно казано, не зная какво искам да бъде то, освен да не закъса. То все още не знае какво очакваме да

иска да стане, когато порасне, знае вече само, че не се очаква от него да иска да работи в бензиностанция. И аз не мога да го насоча. Да стане лекар? Той няма кумири. Адвокат? Не ми се иска. Не притежавам модели, които да му предлага. Например Джеймс Пиърпонт Морган II? Огъст Белмонт Младши III? Клара Боу? Аз поне имах хора като Джо ди Маджио, Бейб Рут, Джо Луис и можех да искам да бъда като тях, когато порасна, макар сега да се радвам, че не станах като никого от тях. Но аз все още не зная какъв искам да стана, когато порасна. Нито дори какъв *би трябвало* да искам да стана. Бих искал да бъда богат. Поне това зная: не искам да бъда президент на САЩ. Президентите имат лоша репутация и съсипват цели области.) Затова момчето ми мъжествено се бори (по детски) — упорито и замаяно — да се преобрази във всеки свой връстник. Желаете да умее да се приспособява умело, без усилие и без размисъл. Деветгодишно, то иска да се облича като другите момчета на девет и десет години (дори ако не му харесва как се обличат те), иска да изпитва същите вълнения и притеснения. (Усещам, че вече не го е грижа за бейзбола и усещам също, че още не е усетило това. Някога, когато бях съвсем малък и изпитвах — сигурен съм — съмнения, че ще порасна на височина и на възраст — не може да не е имало време, мисля, че дори си го спомням, когато не ми беше възможно да повярвам, че някога мога да стана нещо различно от самотното, необщително момченце, което бях тогава, — исках да бъда жокей с шапка във вишневочервено и бяло и да яздя състезателни коне — макар че никога не бях яздил и се боях да приближа тремавите, унили коне, които разкарваха лед, мляко, пране или се строполяваха мъртви на улицата съвсем като хора — след като брат ми почина, не можех да се държа приятелски с жена му и вече не се виждаме; не зная със сигурност дали тя и двете ѝ деца — племенницата и племенникът ми — живеят някъде в Ню Джърси или в Лонг Айленд — и скоро към тях се устремяваха гъсти бръмчащи облаци от синьо-зелени тлъсти мухи. Смятах, че облечен като жокей с шапка в червено и бяло, яхнал едър, бърз, стремителен, чистокръвен жребец, можех да мина пред всички за дребен мъж, а не за момченце. Радвам се, че не станах жокей. Сега щях да съм твърде тежък, за да печеля често в надбягванията.) И това представлява нещастие в много отношения (не за мене, а за него), защото момчето ми е толкова богато с напълно негови си неща, които са дълбоко привлекателни (богато е

също и с неща, които не му помагат и може би един ден ще успее да се отърси от всичко това, макар че вече започвам да се съмнявам, че ще успее да се отърси от нещо. Сега вече чувствавам, че всички ние си оставаме все същите. Само дето се сдобиваме с белязана от рани тъкан, мазоли и слин в душата — те я покриват и ние, когато това ни се удава, забравяме какво има под тях. Докато някой случай не ни напомни); а се боя, че ние (не дъщеря ми, а аз, жена ми, Форджионе, светът, дори и онези прашни и призрачни скали и кратери, каквито вече знаем, че има на Луната и които загатват за смутни времена и безплътни призраци) се обединяваме да унищожим доброто, с което е изпълнено момчето ми. (Дори Дерек, дори високите сгради имат пагубно влияние върху него. Ако ние бяхме не хора, а камъни, сигурно щяхме да му оказваме някакво влияние — по всяка вероятност същото. Всичко му влияе. Може би за него ние сме камъни. Не зная какво си мисли то за нас. Зная, че не винаги мисля за децата си като за деца. Зная, че сега вече си припомням баща си и други случайни възрастни мъже от ранното си детство, а дори и големия си брат, докато още беше жив, а аз бях малък, като скулптури от ням камък, които могат да извършват бързи и незабележими пътешествия от едно място на друго и които винаги излъчват тайнствени внушения, че предстоят ужасни и необясними неща.) То притежава живо въображение и вкус към комичното, не му липсва храброст, добросърдечно е; дори сегашната ни цветнокожа прислужница, която върви безшумно на пръсти в мое присъствие и рядко се осмелява да говори с нормален глас, а само неуверено мънка, се усмихва на нещо неочаквано смешно, което то каже или направи, и не може да не се изтърве: „Ох, момчето ви! Бива си го момчето ви. Голяма работа е то.“

И ние така смятаме (малко сме суетни и се хвалим с неговия не за годините зрял усет и с индивидуалните му особености, към които изпитваме собственическа радост) и (като неповратливи мощни машини, които не могат напълно да се контролират) автоматично се заемаме да го променим — да го заякчим, да го омекотим, да изострим ума му, да притъпим чувствата му — като лъжем него и себе си (както аз лъжех и знаех, че лъжа, когато „отписах“ майка си в оная отвратителна частна болница, която обрисовах на нея и на останалите с изкуствено въодушевление като красива, нова и удобна не по-малко от един модерен хотел), че това е за негово добро. (А не за наше.)

— Бъди добър — обсипваме го с тези думи. — Не се бой. Можеш да го направиш. Опитай се. Опитай се още. Можеш да станеш всичко, което си поискаш. Не прави това. Дразниш ме.

(Може би наистина е за негово добро.)

(А може и да не е.)

Дори сегашната болногледачка на Дерек, която не обръща внимание на никого от нас (тя не може да търпи главно дъщеря ми, която се държи предизвикателно и нелюбезно с нея и никога не угодничи) — предполагам, вече дори и пред Дерек, — периодично си набелязва момчето ми и на висок глас го ласкае, а това го смущава, както го смущават и неловките, собственически прегръдки, от които се чувства нещастен, защото вижда как тя, като презрителен контраст с това, укорно се мръщи на останалите — макар че не одобрява и неговото отношение към Дерек. „Не е чудно, че той не иска да си играе с него — порицава тя нас останалите в негово присъствие, — след като вижда как вие, останалите, се държите с него. Никой от вас не иска да си играе с него.“

Момчето ми не обича болногледачката на Дерек, нито яркия прожекторен сноп на нейните похвали. (Мисля, че то усеща как тя го използва, за да си отмъсти на нас.) То в същност се бои от нея, както се бои и от повечето си учители и от училищната медицинска сестра и се стреми, без да изявява ни най-малко антипатията си (то винаги се бои да покаже враждебността си към някого), да избягва всякакви възможности за разговори с нея и да се спаси от пощипванията, докосванията и прегръдките ѝ. (Според него тя е неприятна.)

— Изгони я — решавам аз внезапно и се сопвам на жена си.

Тя въздъхва:

— Не искам да започвам всичко отначало.

— Тя и с него не се държи добре. Не го поддържа чист.

— Къде да отида?

— Този път потърси някоя по-млада, разбираш ли?

— Къде?

— Иска ми се да намерим човек, който наистина да обича Дерек. Но е невъзможно. Зная. Те не искат дори да се грижат за него.

— Може би аз трябва да направя това. Може би трябва да посветя живота си на грижата за него.

— Блажени са верующите.

— Какво искаш да кажеш?
— Стани монахиня.
— Може би трябва да стана.
— Не и ако мислиш по такъв начин. Не това имаш пред вид. Сигурно ще се държиш по-лошо с него, отколкото коя да е от тях.
— О, я върви по дяволите!
— Вече ми харесва как ругаеш — шегувам се аз. — Казваш ругатните много по-добре отпреди.
— Въпрос на практика. Ти ме научи.
— Гордея се с това.
— Но само пред тебе. Такъв си, че ми е много лесно да те наругая.
— И се чукаш по-добре.
— Това оплакване ли е?
— В момента — не.
— Я върви по дяволите тогава.
И тя се изтъркулва по-далеч от мене. Двамата сме полуголи. Аз продължавам да се смея.
— Може би е време да се решим да го изпратим някъде.
— Може би трябва да спрем да разговаряме за него сега.
— Нека поговорим.
— Не.
— Някъде, където да му бъде по-добре.
— Не, казах.
— Рано или късно ще се принудим да го направим. Искам да кажа, да решим. Никога не се съгласяваш да помислим по този въпрос.
— Не искам да говорим за това.
— Сега вече ще имаме необходимите пари. Нали?
— Ти от дума не разбираш, така ли?
— Само те питам.
— Ако се съглася на новата служба. Но и бездруго имам пари за това. Не е въпрос за парите.
— Може би трябва да се съгласиш.
— Не искам да говорим за това сега.
— Имам пред вид службата.
— И за нея не искам да говорим. Не, не това имаш пред вид. Не говориш за службата. Много лъжеш, когато става дума за тебе.

— Все някога ще трябва да говорим за това. И ще ти се наложи да вземеш решение. Виж какво, изслушай ме. Не можеш вечно да отлагаш.

— Мога — докато умра.

— Не си прави шеги с това.

— И ще те оставя с Дерек.

— И с това не си прави шеги.

— И с нея. И с него. Ох, че заета ще бъдеш!

— Нищо смешно не виждам.

— Не искаш ли да умра?

— Знаеш, че не мога да търпя подобни разговори.

— Той все още е много малък. Не искам да разговаряме за него сега. Децата могат да ни чуят.

— Да заключи ли вратата?

— Непоправима си — напомням ѝ както винаги аз. — Ако аз кажа „да“, ти казваш „не“. Когато аз кажа да го пратим някъде, ти казваш, че не можем.

— За негово добро е.

— Не, не е.

— Може би трябва да ги изпратим всичките някъде — подхвърля тя безнадеждно.

— Какво имаш пред вид?

— Не зная какво имам пред вид — оттегля си думите тя. — Той притеснява децата. Те се срамуват. А може би трябва да изпратим двамата някъде и да останем с него.

— Каква полза ще има да ги изпращаме някъде?

— Не, друго имах пред вид. Знаеш това. Просто ми е криво. Децата не обичат, когато приятелите им идват на гости и го виждат. И ние също.

— Говори само от свое име. Аз се чувствавам с него по-добре от тебе.

— Не, не е вярно. Просто се преструваш. Разиграваш театър. Никой не се чувствава добре с него. И всичките ни гости се преструват.

— Уволни тая дърта курветина.

— И каква полза?

— Има полза. Тя се държи грубо с всички ни.

— Не употребявай тази дума. Знаеш, че не я обичам.

— Точно затова я употребявам. Досега трябваше да свикнеш. Аз съм свикнал. В същност точно в момента чувствавам, че съвсем съм свикнал.

— Лесно ти е на теб.

— Естествено.

— Познавам те. Сигурна ще бъдеш извън града в деня, когато кажа на тая да напусне и дойде новата.

— Ловиш ли се на бас?

— На мене не ми е до смях. Ти дори не искаш да проведеш разговора с тях, преди да ги наемем.

— Не зная какво да ги питам.

— А после си разочарован. Никога не си доволен от тая, която избира аз.

— Просто се радвам, че изобщо си намерила някоя.

— Докато не свикнеш с тях. Докато не ти писне от тях и не ме накараш да ги уволня.

— Този път вземи млада, чуваш ли? Не можеш ли да наемеш някоя студентка по психология?

— Имаме нужда от целодневна болногледачка. Която да се грижи непрекъснато за него. Той не може да прави нищо. Ти никога не искаш да погледнеш открито нещо неприятно.

— А ти?

— Никога ли не изпитваш угризения, че правим това, докато говорим за децата, пък дори и за Дерек?

— Не. Защо?

— Дори в деня, когато почина баба ми, ти искаше да ме накараш да го правим.

— Исках от тебе да го направим и в деня, когато почина баща ти.

— Не говори така. Знаеш как се чувствавах.

— Каква връзка има едното с другото?

— Според мене има. Не го намирам за редно.

— Защо да изпитвам угризения?

— Не е редно така.

— Да се махна ли? Ще се махна, ако искаш.

— Ето, вече излиза лошо. Прилича на мръсотия. Не зная. Не се чувствавам добре.

— Не ти ли допадат мръсотиите?

— Не. На тебе ти допадат.

— Допадаш ми ти.

— Вулгарна ли съм? Държа ли се просташки понякога?

— Ето, сега и аз го мисля. Да, права си, вече изпитвам угризения. Ти ми ги докара. Много те бива за това. Не го правим толкова често, когато говорим за децата или за нещо сериозно.

— Чувствувам се мръсница.

— Тогава да се махна. Не ми доставя удоволствие. Искаш ли да се махна?

— ... когато лежим тук и говорим как ще го пратим някъде.

— Ти го правеше. Не аз. Затова ли се чувствуваш мръсница? Или заради мене?

— Боже, колко си груб! — казва тя и точно така смята.

— А ти богохулствуваш — отговарям аз. — Ами ако те чуе новият ти свещеник? Ловя се на бас, че би искал да те види така. Не се ли радваш, че съм циничен?

— Никакви чувства не изпитвам.

— Хъм, чувства — повтарям аз. — Страшно много чувства имам. Почувствувай чувствата ми.

— Не, не се радвам.

— А какво искаш?

— Не зная.

— Ще заключа вратата.

— Ще започна да търся.

— Мисля, че той изглежда много по-добре, нали?

— Не.

— Не мислиш ли?

— Не изглежда. Винаги говориш така.

— Ако не го кажа аз, казваш го ти.

— Зная — признава си тя.

— Мисля, че повече се заслушва. Повече разбира. Пази се почист.

Тя твърдо поклаща глава.

— Смятам, че тя изобщо не му помага с нищо.

— Не забелязваш ли такава нещож?

— Не. Казаха, че няма да се оправи. Никога. Така казаха.

— Тогава да уволним тая проклета дърта курветина. Никой от нас не я обича. И тя не ни обича. Прилича ми на старата госпожа Йъргър, която се разкапва.

— Коя е госпожа Йъргър?

— Една жена, която ми беше началничка. Когато бях хлапе.

— Спал ли си с нея?

— Боже господи, та тя изглеждаше по-зле от майка ми.

— Казах ти, готова съм. Защо продължаваш да правиш това?

— Защото ми харесва. Предполага се, че и на тебе ти харесва.

Имаше гръд, но нямаше гърди.

— Като мене, така ли?

— Не като тебе.

— Моите гърди са малки. Непрекъснато ми го казваш.

— Достатъчно големи са. Обичам малките гърди.

— Други опитвал ли си?

— Никога.

— Заклучи ли вратата?

— Аха. Защо толкова се притесняваш?

— *Заклучи ли я?*

— Отпусни се.

Понякога, когато се любя с жена си, притварям очи и за по-пикантно се опитвам да си мисля за някоя, по-хубава от госпожа Йъргър или от дъртата вещица — болногледачката на Дерек. Опитвам се да мисля за румената, пращяща от здраве Върджиния и не мога: в началото тя все още присъствува — като коприна, като екзотичен аромат, но въображението ме напуска и тя бързо се превръща в представите ми за това, което щеше да бъде днес, ако не се беше самоубила с газ в разцвета на силите си (макар че се съмнявам тя да е смятала това за своя разцвет, ха-ха) — в ниска, тантуреста лелка (точно като всички останали. Ще ми се тия жени, борещи се за еманципация, да побързат да се еманципират и да се превърнат в по-добри партньорки за сексуалните мъже като мене. И една за друга), в досадна бърбровка, почти десет години по-възрастна от жена ми (О, по дяволите, защо само камъните се запазват винаги такива, каквито са били?) и много по-непривлекателна на външен вид — с разширени пори, писклив, настойчив глас, рокли с големи деколтета и надиплена кожа, с невъздържан смях и прекалено силен грим. В много по-добро

положение съм с жена си, зная — затова отварям очи и я поглеждам. (Нямаше да е зле, ако наистина си имах някое страхотно сексуално парче, което да използвам за еротичните си блянове у дома. Но си нямам; почти всички момичета, които успея да сваля и да позадържа, са в един или друг смисъл тъжни и малко безинтересни. Затова се принуждавам да използвам собствената си жена за сексуалните си фантазии — дори в мига, когато я чукам. Ето какъв примерен съпруг съм аз. Понякога, когато съм в леглото с някое момиче в града или в провинцията и открива, че вече съжалявам за започнатото, затварям очи и си представям, че съм с жена си. Това се казва вярност. За жена ми би било чест да научи, че се явява в мислите ми при случаи, когато сме разделени, но не смятам да ѝ го съобщавам. Може да не ѝ допадне колкото на мен.)

Зная, че момчето ми не обича вратата на спалнята ни да е заключена (и обикновено ни го казваше — преди да се усети, че вътре тайно се занимаваме със секс. Струва ми се, че веднъж дъщеря ми му каза: „Вътре те се чука!“).

Така е и когато болногледачката на Дерек протегне подутите си ръце с криви нокти, за да го сграбчи и да го притисне силно към своя вмирисан изпомачкан корсаж (и на мене не би ми харесало. Както и госпожа Йъргър, и тя има масивна, отпусната и издута фасада, без намек зад нея да има нещо освен запарено и надиплено пространство) — не веднъж моят син унизително се е оплаквал и с нещастен вид е укорявал жена ми:

— Ти си виновна. Защо ѝ позволяваш да се държи така с мене? Трябва да престане да ме пипа, да ме побутва и мачка. Поне да ми беше приятно. Не можеш ли да я накараш да не ме закача?

— Моля те, опитай се да не го закачаш — казва безброй пъти учтиво и неловко жена ми на болногледачката. Но без последствия. — Той се притеснява. Не обича да му обръщат прекалено много внимание. Не му прави услуги. Той предпочита да си върши всичко сам. И ако можеш, гледай да не го докосваш и да не го прегръщаш толкова. Той е особен. Не обича ласки и целувки. От когото и да е.

— От мене му харесват — изкрива обраслата с брадавици вещица. — Разбирам се с децата. Той ме обича. Личи си. Обича да го гушкам, обича миризмата ми. Винаги гледам да съм много чиста, защото децата са доста чувствителни към миризми.

Той не обича никой да го прегръща, целува или пипа — независимо дали е член на семейството, или не, макар че има навика леко да се блъсне в мен с рамо, когато ме чувства близък, или да се облегне за миг на жена ми (обича да лудува и да се боричка единствено с дъщеря ми, а и тя с радост се закача с него, ако разполага с време. Когато беше по-малък — на две, три, четири или пет години, пишлето му редовно щръкваше, когато жена ми го къпеше, пудреше или обличаше. Тогава той го посочваше, описваше станалото и питаше — радостно и с открито любопитство — и двама ни за обяснение. Казваше ни, че усеща приятен гъдел. А ние му давахме умен и честен отговор, защото не искахме да го объркваме. Не се притеснявахме за това — по-скоро изпитвахме гордост. Днес той вече не ни показва победоносно пишлето си и не си говори за това с нас. Не мога да си спомня дали ми се е случвало такова нещо на девет години. Мисля, че си спомням, че много по-рано усещах някакво леко и плахо потръпване, ако седях или се въртях близо до майка си в спалнята ѝ, когато я наблюдавах да се облича или да сваля дрехите, с които е била навън, за да навлече някой от пеньоарите си, които винаги висяха безформено и изглеждаха избелели. Помня розовите ѝ или безцветни корсети с повесените закопчалки на жартиерите, кокалените или целулоидни банели, които винаги се вмъкваша или измъкваша, макар да мисля, че тогава не съм знаел за какво служи корсетът. Зная, спомням си, че седях онемял и гузен, просто за да гледам. По каква друга причина е било това, освен от сексуално желание? Спомням си също, че по-късно точно това се повтаряше в сънищата ми: майка ми е по корсет и комбинезон, а аз се мотая из нейната спалня и се правя, че се занимавам с нещо. Момчето ми дава пари на други деца. Зная, че не бива да обръщам внимание), но болногледачката на Дерек му е особено неприятна (към всички болногледачки на Дерек е такъв, аз също. И към всичките ни прислужници. Когато влезе в кухнята, за да хапне нещо, предпочита сам да си го приготви — аз също. Никоя от болногледачките не е млада и всички сякаш се отличават с нещо грозно: хлътнали страни, липсващ зъб, белег на веждата или рагади на устната. Дори ако не е това, пак се отличават), защото синът ми усеща, че и него засяга спотайването на съдбата: някаква осакатяваща опасност се крие във факта, че тя се нарича „болногледачка“ и че е дошла да живее у нас само защото Дерек е с увреден мозък, и че е

дошла у нас от някой друг с увреден мозък, и че когато помоли за почивен ден, след който не се завърне, или когато жена ми я уволни, тя ще се премести от нас у другого с увреден мозък. (Ловя се на бас, че той — както и аз — никога не си е представял, че има толкова много хора с увредени мозъци.) Тя е един зловец предсказател, който вещае нещастие; трептяща стрелка, носител на гибелни вести (мисля, че той бърка „причина“ и „следствие“; затова смята нейното присъствие виновно за състоянието на Дерек, а не състоянието на Дерек виновно за присъствието ѝ в дома ни) и той не иска да бъде следващият, избран от нея. Но и не иска да бъде забравен.

— Когато ходи в Пуерто Рико преди три години, беше ли много тъжен? — пита ме той.

Въпросът му е неочакван.

— Ходих преди две години — поправам го аз.

— Преди три.

— Май си прав.

— Преди две години конференцията ви беше във Флорида.

— Прав си. Не, не бях тъжен. А ти?

— Мислех си, че няма да се върнеш.

— Така ли? Но аз се върнах, нали? Не си ми казвал нищо за това.

— Аз бях много тъжен. И ти бях сърдит.

— По какви причини?

— Не зная.

— За какво?

Той свива рамене и казва, че не знае.

— Още ли ми се сърдиш?

— Сърдя ти се всеки път, когато заминаваш.

— Сега сърдиш ли ми се?

— Ще заминаваш ли пак?

— А ти ще се разсърдиш ли пак?

— А ти ще заминеш ли?

— Да.

— Струва ми се, че няма да се разсърдя. Може би няма.

— Липсваш ми, когато замина.

— Добре ли прекарваш? — пита той.

Спирам за миг, за да помисля.

— Добре — отговарям му честно. — Като цяло добре. Много работя. В началото. И много се притеснявам. Но после се отпускам и прекарвам хубаво.

— Не ни се обаждаш по телефона от конференциите.

— Трудно е.

— Затова и не съм сигурен, че ще се върнеш. Преди да заминеш за конференция ставаш много лош към всички тук.

— Не е вярно.

— Вярно е. Не ни слушаш, когато ти говорим, и много крещиш.

— Не е вярно.

— Вярно е.

— Наистина ли?

— Да. Заключваш се в стаята си или в мазето и си говориш на глас.

— Аз не си *говоря* на глас — отговарям раздражено и после се усмихвам. — Репетирам. Упражнявам се за показването на диапозитиви и за речта, която ще държа на конференцията.

— Значи си говориш на глас. Не е ли така?

— Искам да се убедя, че правя всичко както трябва и че няма да забравя нищо, когато започна да говоря.

— Когато трябва да говоря пред класа, аз се страхувам.

— И аз също. Зная, че се страхуваш.

— Страхуваш ли се от катеренето по въже?

— Да. И никога вече няма да се катеря по въже, при това не ми се и налага.

— А харесва ли ти?

— Катеренето по въже ли?

— Не, да държиш речи.

— Мисля, че да. Най-малкото ми харесва, когато ме помолят за това. Но същевременно се изнервям. Обаче ми доставя удоволствие. Особено след това.

— Аз винаги се страхувам, че ще забравя това, което трябва да кажа. Или че ще ми прилошее и ще повърна, докато говоря. Знаеш ли защо ме е страх от плуването? Мисля, че ако се случи да започна да се давя, ще ме е срам да повикам спасителя.

— Ще го повикаш.

— Или че някой от класа или учителят няма да го хареса — това, което кажа.

— Точно затова полагам толкова усилия и се упражнявам много. Затова малко се ядосвам, ако някой от вас ме прекъсне. Мъча се да запомня речта.

— Винаги ли си я спомняш?

— На конференцията, не. Никога не съм успявал да държа реч. Шефът винаги ме спира.

— Грийн — познава той без колебание.

— Да.

— И на мене Грийн не ми харесва — доверява ми той, като свежда очи. — Защото те е страх от него.

— Не ме е страх.

— Не го обичаш.

— Нямам нищо против него.

— Длъжен си да му се подчиняваш.

— Това донякъде е лошо. Когато хората работят при началници, те не винаги се разбират с тези, които им заповядват. Но това не означава, че имам нещо против него. Или че ме е страх.

— Харесва ти значи?

— Не. Но ми харесва повече от куп други хора.

— А защо трябва да работиш на място, където толкова много хора не ти харесват?

— Защото там ми харесва. И ми се налага.

— А знаеш ли аз от какво се страхувам? — пита той и ме поглежда с любопитство.

— От много неща.

— А знаеш ли от какво още се страхувам?

— От още повече неща.

— Сериозно те питам.

— От какво?

— Че няма да се върнеш.

— Странно. Никога не съм си мислил, че си мислиш така.

— Наистина.

— Непрекъснато ли? Или само по време на конференциите?

— Непрекъснато. Но главно заради конференциите. Защото те няма много дълго време.

— Понякога се обаждам. Когато пристигна.

— И друг път те няма задълго. Нямам нищо против, ако е само за ден. Но тогава започвам да чувствавам, че няма да се върнеш.

— Винаги съм се връщал. И сега съм тук, нали? Но някой ден ще трябва да умра.

— Не искам да умираш.

— Ще се опитам да не умра.

— Понякога искам.

— Какво? — аз съм повече шокиран, отколкото обиден.

— Искат ми се да умреш.

— Да умра?

— Но не винаги. Когато съм ядосан. Или сънувам.

— Ти никога не се ядосваш.

— Ядосвам се, когато заминеш — повтаря той нарочно. — Не. Не искам да умираш. Никога. Не искам и аз да умирам. Сърдиш ли се?

— Не. А ти?

— Не. Мисля, че нямаше да се страхувам толкова, ако бях с тебе и мама, а не тук. Не обичам да оставам самичък.

— Няма да останеш самичък. Ще бъдеш с мама. Човек не може да се страхува непрекъснато от всички лоши неща, които могат да му се случат.

— Аз мога — печално се усмихва той.

Усмихвам му се в отговор.

— Не, не можеш. Дори ти не можеш. Ловя се на бас, че ще успея да изброя множество неща, от които се страхуваш и за които дори нямаш време да се страхуваш през цялото време.

— Недей! — възкликва той с престорена уплаха.

— Няма — обещавам му съчувствено. — Появява се нещо, което ни отвлича вниманието. Не е ли по-добре да говорим за неща, които те карат да се смееш? Да се забавляваш? Да лудуваш?

— Добре — отговаря той и мигновено се усмихва.

— Ти започни.

— Може ли човешката кръв да стане на вода?

— А?

— Някой ми каза, че може.

— И това те кара да се смееш?

— Не. Постоянно се притеснявам за това.

— Кога ти го казаха?
— Преди няколко месеца.
— Защо не ме попита по-рано?
— Исках да го премисля. Каза, че го е чел във вестника.
— Смятам, че не може.
— Едно от децата в училище ми каза. Че човешката кръв става на вода и човек умира.
— Може би е говорил за левкемията.
— Какво е това? — рязко пита той.
— Знаех си, че ще сбъркам, като ти го кажа — отговарям аз и съжалително цъкам. — Още в момента като го казвах. Това е заболяване на кръвта. Нещо става с белите кръвни телца.
— Стават ли на вода?
— Не. Мисля, че не. Не на вода. Макар че става нещо подобно.
— Умират ли хората от тази болест?
— Понякога.
— Разболяват ли се и деца като мене?
— Не мисля — лъжа го аз.
— Във вестника е пишело за дете. Казаха ми, че е умряло дете.
— Значи може да се разболяват. Струва ми се, че отвреме-навреме...
— Не ми казвай — прекъсва ме той и вдига нагоре двете си ръце в нова комична поза, изразяваща внезапен страх, който едновременно е и театрален, и истински.
— Свърших вече.
— Не ми казвай нищо повече.
— Ти винаги правиш така — укорявам го аз ласкаво. — Задаваш ми въпроси за всичките ужаси, за които можеш да се сетиш, и когато вече съм ти отговорил, казваш: „Не ми говори за това.“
— Сърдиш ли се?
— Така ли ти изглеждам? Не, как да ти се сърдя.
— Понякога не ми е ясно.
— Ами, ясно ти е. Непрекъснато ми повтаряш, че не спирам да крещя. Не, не ти се сърдя. Искам да ми говориш за нещата, за които си мислиш, особено за тези, които не можеш да си обясниш.
— Наистина ли? Добре.
— Наистина. Питай ме каквото искаш.

— Чукаш ли мама? — пита ме той. — Нали каза, че мога да те питам всичко? — бърза да се оправдае, като вижда как зяпвам от изненада.

— Можеш, разбира се — отговарям аз. — Понякога.

— А защо?

— Защото е хубаво. Приятно е. Знаеш ли какво значи това?

Той клати несигурно глава.

— Позволяваш ли ми да те попитам?

— Няма нищо лошо в това да ме питаш. Но мисля, че е по-добре да попиташ някого другото какво значи. И ще бъде малко по-добре да използваш друга дума.

— Не знам друга дума. Или — шибам?

— Това е почти същото. Можеш да използваш каквато дума искаш. Но е малко странно да я използваш в разговор с мене. Е, използвай я. Предполагам, че и тя става.

— Сърдиш ли ми се?

— Не. Защо непрекъснато ми задаваш този въпрос? Не ти ли е ясно кога съм сърдит и кога — не?

— Понякога — не.

— Нали уж много съм крещял.

— Понякога не. Понякога изобщо не говориш. Или си говориш на глас.

— Не си говоря на глас.

— Гризеш си ноктите и не чуваш какво ти говорим.

— Така ли? А защо си мислиш, че в такъв случай съм ядосан?

— Тогава се страхуваме от тебе.

— Това не значи, че съм сърдит. Понякога се чувствавам нещастен. Или се съсредоточавам. Не мога ли и аз да бъда нещастен?

— А мама ще се ядоса ли, ако я попитам?

— Какво?

— Дали я чукаш.

— Ще се ядоса заради думата. А може би не. Не го прави пред други хора.

— По-добре да не я питам.

— Ти вече пита мене. И аз ти казах. Ако попиташ и нея, няма да е, за да получиш отговор, нали? Ще бъде, за да разбереш дали ще се ядоса, или не.

— Нали няма нищо? Че те питах.

— Вече ми зададе този въпрос три пъти. Не ти се сърдя. Искаш да ти се сърдя ли?

— Мислех, че ще се разсърдиш. Сигурен съм, че бащите на други деца биха се разсърдили.

— Може би и аз трябва да се разсърдя. По-добър съм от бащите на другите деца. Затова ли непрекъснато ме питаш? Да не би да искаш да ме ядосаш?

Той клати отрицателно глава.

— Не. Не обичам да си ядосан. Но познавам. Сега започваш да се ядосваш, нали?

— И аз не обичам. И не започвам.

— Само „наблягаш“? — припомня си той.

— Само „наблягам“ — потвърждавам аз.

— Не обичам Дерек — продължава той, без да изчака. Изглежда загрижен и наранен.

— Не се говори така — поучавам го кротко. — И не може да не го обичаш.

— А ти обичаш ли го?

— Не се задават такива въпроси.

— Току-що ми каза, че мога да те питам всичко. Това е друго нещо, за което винаги си мисля.

— Да. Можеш. Няма нищо лошо в това да ме попиташ, както направи. Няма и нищо лошо да ти отговоря така, както ти отговорих. И за двамата ни. Разбираш ли сега? Надявам се, че не е твърде непонятно за тебе. Не се опитвам да избягна въпроса.

— Но бива ли да го казвам или не? Не зная.

— Не зная — признавам аз безропотно. — И аз не съм сигурен, че обичам Дерек, положението му, искам да кажа, такъв какъвто е, може би и самия него. Но ние често живеем с неща, които не обичаме. Например работата ми. И аз така живея. Още не зная какво да правя с него. И никой не може да ми помогне.

— Неприятно ми е в негово присъствие.

— И на мене ми е неприятно.

— Срам ме е да си каня приятели. Мисля си, че може да ми се подиграват.

— И нас ни е срам. Но се опитваме да преодолеем това. Няма защо да се срамуваме. И ти недей. Не е наша вина, наистина не е, затова се преструваме, че не се... срамуваме. Друго има ли?

— Парите.

— Какво парите?

— Нали искаш да ти кажа за какво си мисля?

— И ти ли за пари?

— Имаме ли пари?

— Какво искаш да си купиш?

— Не питам за това.

— А за какво?

— Ти ми купуваш всичко.

— За сега да.

— Много пари ли имаме?

— За какво? Не сме милионери.

— Имаме ли достатъчно пари?

— За какво?

— Гледаш да ме объркаш — обвинява ме той. — Взе да се шегуваш, а аз не се шегувам.

— За да ги раздаваш ли? — отново насмешливо се шегувам аз.

— Ти раздаваш пари — връща ми го той, като се защищава.

— За борба с рака и тям подобни. Но не на чужди хора. Не на разни деца. Не тикам парите си, като че ли са ми подпалили джоба, в ръцете на деца, които едва познавам.

— А за левкемията?

— Знаех си, че ще попиташ. Да давам ли?

Той свива рамене почти безразлично.

— Мисля, че предпочитам да даваш. Но не като спреш да даваш за рака.

— В мига, когато ти казах за левкемията, знаех, че ще започнеш да се тревожиш. Съжалявам, че ти казах.

— Не се тревожа. Още дори не зная какво е това левкемия.

— Никога ли не се тревожиш за неща, които не знаеш?

— За какво например?

— Защо да ти казвам, след като не са ти известни?

— Сега ще се тревожа за тях. Сега ще се тревожа за неща, за които се тревожат — добавя той и отново се смее мрачно.

— Много хора се тревожат точно за такива неща.

— Ти не одобряваш, че раздавам пари — отбелязва той. — Това те ядосва, нали?

— Затова ли го правиш?

— Няма да ти кажа.

— Няма да го правиш повече.

— Тъй ли?

— Ще те ритна отзад — предупреждавам го закачливо.

Щастлив съм, че разговаряме толкова свободно. (Наслаждавам се на миговете, когато той явно се радва да бъде с мене.)

Имаше навик да раздава пари (и може би още върши това или ще го върши отново, когато времето се оправи и той се озове навън сред много други деца) — дребни монети (пари, които *ние* му давахме, за да си има, или които той вземаше от нас, макар да мисля, че още не е започнал да задига пари или да си играе с кибрит. Това ще се появи заедно с онанирането. Така беше с мене. Задигах монети от всички членове на семейството и тайно подпалвах всичко, което намирах в аптечката и което даваше пламък при горенето. Чоплех пъпките по лицето си и си играех със запалки, които дават огромен пламък. После внезапно спря. Ние не одобрявахме това. С професионална тежест се опитвах да му разяснявам защо не е редно да дава на другите подаръци, които сме подарили на него, и че парите, които му даваме, са подарък за него. Все едно че говорех на стена. Той по задължение ме изслушваше всеки път, но не схващаше какво имам пред вид. Гледаше с безучастен, търпелив и снизходителен израз на лицето. И аз не схващах какво имам пред вид, нито защо се опитвам да го спра. И продължавах да се опитвам. Раздаваше само дребни пари, но въпреки това аз го нападах със същата ожесточена целенасоченост, с която се нахвърлях върху пъпките около носа си и изстискавах от кожата си дребни жълти червейчета — това сигурно беше гной. Мисля, че го смятах за неблагодарен). Мисля, че все още раздава пари, защото съм забелязал, че той и приятелите му — както и дъщеря ми, която не е щедра по принцип, и някои от най-близките ѝ приятели, често си разменят пари и вещи, без да си водят сметка и да си ги искат обратно. Надявам се, че и той го прави (макар да съм му казал, че не бива), защото смятам, че е по-добре да не е себичен. Тогава защо го мърмря? Бих искал синът ми да стане един от тези млади хора — толкова от тях

виждам днес, — които, изглежда, искат да бъдат много добри един към друг. Те дори си заемат коли. Ние никога не си заемахме коли. Искане ми се и аз да съм един от тях, иска ми се да имам още една възможност да бъда млад и да бъда като тях. Искане ми се да се уверя, че те са толкова щастливи и доволни, колкото си мислят. (Дъщеря ми не е щастлива, също и синът ми, но може би тя ще бъде щастлива, синът ми — също. Може би те все още имат тази възможност.) Отвреме-навреме съглеждам някое младо момче и младо момиче (не е задължително тя да бъде дори хубава), които вървят или седят някъде на публично място — те са се прегърнали толкова доверчиво и приятелски, че едва не падам от болката на пронизващата ме завист и страст. Не, не от страст. От завист. От силно желание. Отвреме-навреме аз се озовавам в някакво подобно положение с младо момиче, но си мисля, че тя си мисли, че аз съм старомоден, дори ако известно време ѝ харесвам (и спи с мене). И аз мисля, че тя е права: старомоден съм. Дори съм спънат. Чувствувам се спънат, когато се хвърля да свалям някое момиче с обичайното си нахакано (и лесно да се отгатне) (и изтъркано) остроумие и това ме кара да имам лошо мнение за себе си затова, че съм такъв — дори в мига, когато съм такъв и виждам, че постигам своето, но в същност прелюбодеянието не ми носи радост. Не съм сигурен дори дали чуването ми носи радост. Понякога е хубаво. Друг път е чист секс. Предполага ли се, че има нещо повече? Някога имаше. Някога бяхме много по-разпалени. Всеки път, когато научехме чрез хитри и настойчиви разпитвания, че отново е раздавал пари, жена ми и аз жестоко го укорявахме. Понякога го правеше за дете, което дори не харесва особено, нито познава добре — за някое, с което се е запознал същото лято и което се е случило заедно с него на тротоара или на улицата и му се е видяло в по-голяма нужда от него самия. Понякога това беше единственото обяснение, което ни даваше. Раздаваше също сладки и бонбони и позволяваше на децата да играят с играчките му — дори с новите. Кой знае защо, все още ме хваща яд (жена ми също реагира така; обхваща ме ревност, че съм отблъснат), когато видя той да разрешава на някое хлапе да си играе с новия подарък, който току-що сме му поднесли. (Изпитваме чувството, че подаръкът е все още по-скоро наш, отколкото негов.)

Опитвах се да го наблюдавам отблизо, за да установя дали има закономерност, дали има някакви категории — според личността или

жизнения опит, — обхващащи различните деца, на които той дава дребни пари — не съм сигурен, че някога е давал големи суми. Но не открих нищо. Той знаеше, че го следим и обсъждаме поведението му. Аз му казвах, че си въобразява. Понякога, когато му казвах това, той наистина си *въобразяваше*, друг път — не. Все още го следя. (Ако на момчето ми някога му се стори, че е било шпионирано и обсъждано, когато е било малко, няма да греши изцяло. Това няма да е изцяло заблуждение.) Чувствувам се толкова глупав и засрамен от начина, по който съм се държал (и сигурно отново ще се държа така). Вече не ставаше дума за някакви си дребни пари. Но каква олелия вдигахме ние, възрастните — жена ми и аз; колко сърдити и възмутени бяхме, че това пет, шест или седем годишно наше дете взема от нас дребни пари и не ги задържа за себе си, а ги дава на други. Не му крещяхме. Правехме нещо по-лошо: държахме се отвисоко, унизявахме го. В същност никога не сме му се сърдили много, никога не сме били преднамерено лоши. Но се преструвахме на такива (което трябва да го е обърквало още повече), повишавахме глас (не защото крещяхме, а за да *наблягаме*), пулехме се срещу него подигравателно и насмешливо и не искахме да му повярваме. Хилехме се лицемерно и подмятахме добродушно или кисело остроумни забележки, когато се нахвърляхме върху него с безсърдечни и снизходителни аргументи (докато дъщеря ми, жадна за по-голямото внимание, което според нея получаваше той, ни наблюдаваше укорно от някой ъгъл, където бе избрала да се скрие — самата тя все още твърде малка и твърде сдържана, за да ни се противопостави с хули — както често прави сега) за това, че той не бива, не следва, не трябва да си раздава парите.

— Защо не?

(И наистина, защо не? Кой би могъл да знае? Ние не знаехме. Макар да приемахме от само себе си, че знаем.) Винаги се държахме добронамерено и весело и си правехме труда да му изтъкваме (давахме му да разбере, че това е нашата отговорност като родители) нееднократно, че въпреки това продължаваме все така да го обичаме, че като го укоряваме, не значи, че го наказваме и че в същност не му се сърдим — но на практика го порицавахме усърдно с ведри и търпеливи гласове (нахвърляхме се върху него двама души едновременно) и се опитвахме да го научим — големи усилия полагахме, — настойчиво,

решително и натрапливо се опитвахме да му разкрием търпеливо, че не е умно, нито правилно да постъпва така.

Проблемът беше, че не можехме да му обясним. (Не разполагахме с обяснение, което да се вижда смислено дори на нас. Трудно е да бъдеш убедителен, ако единственият ти отговор на неговото „Защо не?“ е недостатъчното и догматично „Така!“ Сега чувствавам, че сме се държали с него несравнимо по-лошо, отколкото един Форджионе — били сме по-жестоки, а вредата от нас — по-голяма, отколкото от който и да е учител. Обземат ме угризения. И въпреки това инстинктивно съзнавам, че ако той отново го направи и го усетя, и аз отново ще го направя — или поне ще изпитам такова желание. Надявам се да се овладее. Зная, че според мене той постъпва неправилно. Не зная защо е неправилно. Не зная защо го смятам за неправилно.) Зная, че не успяхме да му представим нито една истинска и убедителна причина защо не бива да раздава джобните си пари на децата, когато му се иска. Ние просто го уведомихме — не за да го накажем, а само за да му дадем урок, — че се готвим да го накажем, за да му бъде за урок. Спирахме да му даваме пари за определено време — следващия път, когато поискаше, не му давахме, или вместо да му дадем пари за сладолед, газирана вода или бонбони, направо му давахме сладоледа, газираната вода или бонбоните, защото смятахме, че ще пропилее парите; или пък му казвахме твърде заповеднически, че щеше да си има пари за това, ако не беше ходил да ги раздава и че го бяхме предупредили да не прави така. „Виждаш ли? Нали ти казахме!“

Хрумвала ми е също така прищявката да го карам да изяжда всичко пред очите ни (за да не съществува рискът да позволи на някого да си отхапе от неговия сладолед на клечка или от захарната пръчка), но не съм стигал чак дотам. (Аз съм добра душица, ха-ха.)

Той много се притесняваше при тези инквизиторски разговори (не знаеше какво да прави, как и накъде да гледа; колкото и да се шегувахме и да хихикахме, за да го предразположим, той оставаше притеснен. Неуверената му усмивка винаги беше пресилена и колеблива, когато се опитваше приятелски да ни отвърне с шега, когато задаваше въпроси или ни отговаряше с едно огромно и безполезно усилие да проумее какво, за бога, беше това, което така настойчиво се опитвахме да му внушим и защо) — предполагам, че му се е искало да се откаже от тях и да заплаче; когато обърна поглед назад и си

припомня как бърчеше нежното си лице, как услужливо снижаваше глас, ясно разбирам (сега), че е бил на косъм да се разплаче, но е сдържал сълзите (защото ние не му позволявахме) — преструвал се е умело (но вече го познавам по-добре); вместо това неуверено се усмихваше и гледаше ту жена ми, ту мен, докато ние приветливо, но безпощадно го поучавахме, а той, сбърчил вежди, нерешително се мъчеше да налучка и схване това, което ние смятахме, че обясняваме толкова обширно.

— Ами ако по-късно днес или утре ти потрябват пари? — изтъквам му аз добронамерено за по-нагледно.

— Ще си взема — отговаря той.

— Откъде?

— Оттук.

— От кого?

— От тебе.

— Няма да ти дам.

Той примигва и пита озадачено:

— Как така?

— Така, няма — приключвам аз злорадо.

— Как така?

Свивам рамене.

— Тогава ще взема от мама.

— Така ли?

— И аз няма да ти дам пари.

— Как така? — той се дръпва леко назад и вперва поглед в жена ми.

— Нали току-що си ги дал другиму? Виждаш ли колко маловажни са за теб парите!

Той забелязва, че го наблюдаваме мълчаливо в очакване на следващия му опит.

— Ще си ги взема от момчето, на което ги дадох — казва той. — От него ще си ги взема.

— Няма да са у него.

— И няма да ти ги даде.

— Вече ги е похарчил. Затова са му трябвали.

— Мислиш ли, че всички са щедри като тебе?

— Или просто няма да ти ги даде. Не всички са щедри като тебе.

- Или толкова богати.
- Или толкова заможни. Не сме богати.
- Нали разбираш? А?
- Няма да ти дадем пари, когато поискаш.
- Утре ще бъдеш без пари.

Момчето ми се обърква и зяпва неразбиращо, като все още се насилва да се усмихне и се мъчи да проумее какво става; притеснено се върти (и подръпва бързо и нервно пишлето си), докато чака да долови някакъв знак, с надежда търси някакъв лъч, който да осветли положението и да се разбере, че всичко е една добронамерена, грубовата шега.

(„Махни си ръката от там!“ — изпитвам изкушението да го смъмря, но не го правя.)

— Да не ти се ходи в тоалетната? — пита с властен глас жена ми. Той изненадано поклаща глава и се чуди защо го пита.

Не може да си обясни какво му се е случило току-що. Както изглежда вцепенен, той мести поглед от единия от нас на другия и като разбира, че и двамата сме го изоставили, несигурността преминава като тръпка през тялото му.

— Как така? — жалостиво пита той и в гласа му се прокрадва тъга и пълна безнадеждност. (Готов е, ако стане нужда, да се откаже от всичко.)

Аз обобщавам заключението с няколко думи и ги изричам надутото и с нагло доволство:

— За да си вземеш урок.

Ама че мерзавец съм бил.

Ама че себичен, дребен, тъп и безчувствен мерзавец съм бил. Изпитвам мрачен срам и разкаяние, когато си припомня как самодоволно и тиранично сме подлагали на гонения момчето ми (и впоследствие пак ще ми се повдига от срам и разкаяние — когато отново го подложат на гонения. Има ли начин да се спра?) Що се отнася до мен (признавам се за виновен, почитаеми съдии, но нека дам обяснение, господа), аз искрено вярвам, че съм се ръководил главно от покровителственото и страстно желание да го защитя от други деца, които го използват. (Дори от дъщеря си. Не можех да понасям някой да го използва. Сякаш аз самият бивах подложен на съсипващото унижение да ме надхитрят, да ме сметнат за мухльо. Подобни случаи

дълбоко нараняваха моята гордост — моето „аз“. Точно тогава най-много ме вбесяваше — исках да го смачкам, да го унищожа, — в случаите, когато чувствавах при яростното избухване на почти неовладяна горчивина, че той се оставя другите деца да го мъчат и да издевателствуват. Ето защо взех аз да го мъча и да издевателствувам). Обичам го и страдам за него почти от деня на раждането му — от мига, когато за пръв път забелязах с каква печал и сиротност са пълни очите му, с които гледа замислено от люлката или кошарата (дъщеря ми не беше такава, не беше такъв и Дерек, който в началото изглеждаше кротък и нормален). Обичах го и за наивната му откровеност, за това, че чувството на враждебност му е неприсъщо и го съжالياвах (и намусено го отчитах като негова грешка) за импулсивната нежност и за множеството безименни и сковаващи го предчувствия; той ми изглеждаше объркан, нереален и пасивен, така както, струва ми се, бях самият аз и все още съм такъв, когато защитният ми механизъм се развали или силите ми намалеят; винаги ми се е искало момчето ми да устоява на обидите и пораженията. Затова взех да го обиждам и да му нанасям поражения със своите миропомазани проповеди, като се намесвах не на място вместо него, с натяквания, с безкрайни предупреждения и разговори. Не можех да понасям да го виждам нещастен (и ми бе трудно да му намеря оправдание в такъв момент); затова го правех още по-нещастен (като се очиствах от някои свои собствени тревоги по този начин), но непосредствено след това винаги се чувствавах омърсен. (Никога не мога да извлека удоволствие, когато го унизявам, както обикновено става, ако унизявам дъщеря си, и както винаги става, ако побежда в караниците с жена си. По отношение на жена си смятам, че вече е без особено значение и за двамата ни дали аз я правя щастлива, или не; разликата не е толкова голяма, нито последствията — продължителни; смятам, че вече сме се научили как да преминем заедно през останалата част от живота си и вече и двамата сме прехвърлили повече от половината път. Преди много — много години кой би повярвал, че ще живея толкова дълго? Но момчето ми е все още в самото начало.) Наистина какъв тъп, нищожен, властен и лицемерен негодник съм бил! То просто не е разбирало, а ние просто не сме могли да му обясним. И дори докато всички тези спорове продължаваха (обикновено това ставаше през лятото из страната или по крайбрежието, където наемам

къща за цялото семейство почти всяка година и където никой не се чувствува щастлив. Никой, освен Дерек. Той е способен да възприема простите радости, които му носят удоволствие навсякъде, дори у дома. Като Марта от нашата служба, която бавно полудява и чува гласове — от тях лицето ѝ светва от удоволствие и тя си представя, че в момента се забавлява на някакъв излет далече от службата, докато е вперила поглед над пишещата си машина в голата зелена стена пред себе си. Чудя се по какъв ли начин ще се срути окончателно накрая, кой начин ще избере да го направи и кой в същност е отговорен за машинописката Марта — Грийн ли, който я назначи, или отдел „Кадри“, който я проучи и препоръча... Аз не съм. През лятото, когато семейството ми го няма, поне мога да оставам повече в града и никой не ми пречи да си създавам толкова забавления, колкото си осигуря), ние с жена ми изключително много се възхищаваме от неговото извънредно благородство (точно благородство беше) и от примамливо доброто му сърце (усмихвахме се един на друг с одобрение — мило и самодоволно, и си казвахме очаровани:

— Той е изключителен, нали?

— И още как. Просто е чудесен).

Ние се прехласвахме, че той е лишен от присъщата на хората себичност; говорехме с жар за него на други хора и чувствувахме, че сме сполучили и ги превъзхождаме, защото той ни принадлежи и ни дава възможност да правим това. Искаше ни се да чуем как завистливо го хвалят други родители — подтиквахме ги към такива похвали, трупахме ги, разнищвахме ги и обхванати от огромно задоволство, щедро надувахме добрите думи, казани за него. (Виж ти какъв суетен, суетно-ликуващ, притворен и егоистичен негодник!) И дори тогава (а сега — без всякакво съмнение), ако ни бяха накарали да избираме между дете, което безразборно раздава джобните си пари, защото не иска да ги има или не му трябват, и дете, което непрекъснато си ги трупа, за да си ги използва само за себе си, щяхме да изберем детето, което имахме. *Харесвахме* това, което имахме.

(Защо тогава съм се опитвал да го променям?)

Защо го обвинявахме, заплашвахме, разпитвахме? (Защо се чувствувахме толкова засегнати?) Защо не водехме и с него разговори, в които да ликуваме и да се радваме (както се хвалехме пред приятели), че раздава тези дребни пари, а вместо това само го

укорявахме и поучавахме, принуждавахме го неохотно да прави признания и насила да дава обещания? (Ако аз бях на негово място, зная, че той... зная, че аз сега бих се мразил. Защо не го оставя на мира? Защо не спра да се занимавам с всичко това дори сега?)

И, разбира се, най-отвратителното беше, че още на следващия път, когато поискаше дребни пари, ние му давахме (той неизменно излизаше прав, а ние неизменно грешахме); давахме му долар или долар и половина за кино, макар че обикновено не можехме да се удържим и придружавахме парите с нещо като проповед. („Който прахосва, живее в нужда.“ Той обезпокоително точно предугаждаше нашия катехизис и често декламираше думите едновременно с нас, особено ако присъствуваше и дъщеря ми, която можеше да се присъедини към него. Започвам да проумявам как се повтарям едва когато осъзная, че твърде често дъщеря ми и момчето ми успяват да угадят и улучат моите забележки, при това дословно точно. Наистина ли, без да усетя, съм се превърнал за тях в толкова познат досадник? Когато ме имитират успешно, аз тайно се засягам и не им прощавам лесно. По-скоро забравям, отколкото прощавам. Не обичам децата да ми се надсмиват.) И ние *знаехме*, че ще му дадем парите следващия път, когато ги поиска, макар да му заявявахме обратното. Тогава защо го притеснявахме, защо го изтезвавахме (изстисквахме го като лимон), карахме го да стои пред нас и да понася всичко? Защо му създавахме чувството (може би неволно), че той вероятно е особен, различен от другите; че е чуждак?

(За някакви си дребни монети.)

Правехме го — както си казвахме, — за да си вземе поука.

(Що за поука беше това?)

(Така и не разбрахме. Дори не се опитахме да разберем.)

— Взе ли си поука? — продължавах катехизиса аз и следващия път, когато идваше за пари.

— Да.

— Каква е поуката? — исках да ми я повтори.

— Че не бива да раздавам пари.

— Ще раздаваш ли?

— Не.

— Обещава ли?

— Искам дъвка, татко.

— Обещай.
— Обещавам...
— Какво обещавааш?
— Да не раздавам пари.
— А какво ще ги правиш?
— Ще ги дам.
— На кого?
— За дъвка.
— Какво?
— Ще ги похарча за себе си. Искам дъвка, татко. Не разбираш ли? Просто в момента искам дъвка.
— Ако ти дам повече от един цент, какво ще правиш?
— Ще си купя няколко дъвки.
— А ако не ти дам никакви пари, какво ще правиш?
— Няма да си купя дъвка.
— Но вчера имаше пари, нали? Ако не ги беше раздал, нямаше да ти се налага да ме молиш за пари и днес, нали?
— Ами ако ги бях похарчил вчера? И тогава ли нямаше да трябва да те моля за пари и днес?
— Имаш право, да. Но сега ясно ли ти е защо не бива да раздаваш пари?
— Да.
— Ясно ли ти е?
— Да.
— Защо? Защо не е редно да раздаваш пари?
— Защото... — започва то и очите му внезапно проблясват от усещането, че е невъзможно да устои на изкушението да даде дяволития отговор, който му хрумва — ... защото тогава... — повтаря то, като се захласва от игрив смях и решава да се впусне в шегата — ... вие с мама ми се сърдите.

* * *

Какво добро дете.

Толкова съм доволен. Остава ми само да се смея заедно с него, за да му покажа, че си е струвало да рискува и че няма да го накарам да

плаща за това.

Почти за всичко двамата с него провеждаме къси, сократовски диалози (репликите се подхвърлят ритмично в отривисти въпроси и отговори), които ни доставят удоволствие. (С дъщеря ми водим спорове и съсипващи дискусии, които обикновено натежават от лични обвинения и оправдания, дори когато тя започне обективно и безпристрастно да обсъжда различните вкусове и значението на вкуса, както и нейните или моите приятели. Тя много обсъжда нашите познати, сякаш това изобщо я засяга.) Аз съм Сократ, синът ми е ученикът. (Поне така ми изглежда, докато насаме не се върна към някои от разговорите и тогава обикновено ми се струва, че той е Сократ. Зная, че го обичам. И той ме обича. Той е добър. А аз не съм. „Ти си добър, татко!“ — често възкликва той. И силно ме прегръща. „Знаеш ли, татко, ти наистина си добър понякога!“ — подхвърля и дъщеря ми сегиз-тогиз.

Така че аз вероятно не съм толкова лош, колкото си мисля. Обичам да получавам похвали — от когото и да е, дори от членовете на семейството ми. Усещам се важен; чувствавам се окрилен. Никой не е непрекъснато добър. Всеки е добър понякога.) И не може да се предвиди в каква посока ще полетят думите ни, защото няма как предварително да се каже кои от неговите потайно скрити наблюдения може внезапно да му дойдат на ум и неудържимо да се изплъзнат от устата му, нито какви хрумвания — преднамерено, след напрегнати, безкрайно дълги периоди на съсредоточено внимание и размисъл — ще избере, за да ги изкара на бял свят без увъртания. (А реши ли веднъж, нищо не може да го спре.

— Трябвало ли е да чукаш мама, за да се родя? — попита ме той.

— Не е затова — отговорих му аз.

— Не е затова какво?

— Не затова го правихме, нито затова се роди ти.

— Обаче така става, нали? — тази мисъл, изглежда, не му допада.)

Той не рискува, ако не му се налага. (И аз също. Освен с момичетата, но и тогава гледам да се подсигурия.) Доколкото знам, никога не е участвувал в юмручен бой. (Не бих участвувал сега в юмручен бой, освен ако категорично не е въпрос на живот и смърт. Крушата не е паднала по-далече от корена си.) Не му допада да бие

или дразни по-малки или по-слаби деца. Полага всички усилия да избягва контакти с хора, от които се бои, дори ако заради това трябва да се откаже от неща, които обича да прави, или да се откаже от компанията на други деца, които му харесват. Не знае какво да прави, когато някое по-едро или по-грубо дете — дори ако е по-малко на възраст — го блъска, крещи му или когато някоя скитаща банда му вземе колелото или бухалката за бейзбол (както му се беше случило в парка в два последователни дни първия път, когато бях заминал на конференцията на компанията в Пуерто Рико; може би това е причината, поради която той все така не обича да заминавам където и да е със самолет, макар че бездруго нямаше да бъда там следобеда, за да защитя него, колелото му и бейзболната бухалка, единия ден от бандата пуерториканчета, а следващия — от бандата негърчета; значи може би не това е причината. Други родители — майки — са били там и не са успели да го защитят. Всичко е много по-объркващо, отколкото трябва да бъде. От друга страна, той е способен на постъпки, изискващи голяма храброст и емоционална сила, което ни сащисва двамата с жена ми. (Ние се поздравяваме и за тези постъпки.) Той стои неподвижно и мирно, ако лекарят или зъболекарят му каже, че ще му причини болка и се подчинява, без да мигне (макар че става бял като платно или прежълтява, а крайчетата на пръстите му треперят), на всичко, което трябва да му бъде направено. *На мене* ми прилошава и се принуждавам да погледна настрана, защото изпитвам ужас и ми се повдига, когато енергичният доктор оголи ръката му, за да му направи инжекция или да вземе кръв. В лекарския или зъболекарския кабинет виждам върху лицето му същото болезнено пребледняване, което сега ми е познато от сутрините, когато той по-късно ще трябва да се срещне с Форджионе в училището или да направи устен доклад в някой от часовете (като цяло в такива случаи той ми прилича на лига. Същността му като цяло се състои от лиги. Но той без съмнение не е лигав, ха-ха). Не се противи, когато се подчинява, но зная, че и *на него* му се повдига: стомахът му се е присвил, крайниците му се огъват като маркучи и изпитва страх, че може да се разкрещи и да притесни всички ни (а аз съм толкова потресен, когато го виждам такъв, че мога да изпищя от ужас *вместо* него. Едва издържах, когато му оперираха сливиците и видях мъничката сърповидна корица съсирена кръв, запушила дупката на лявата или дясната му ноздра — не си спомням

на коя. Мислите ми не са вече точни за такива подробности, но няма значение. Когато го докараха на количката обратно в стаята, в главата ми звънтеше и жена ми трябваше бързо да скочи, да ме хване подръка и да ме заведе до стола — мисля, че иначе щях да падна). Надявам се да не му се наложи да си вади зъб, докато не порасне и не заякне достатъчно, за да го понесе без моята подкрепа — да го понесе много по-храбро, отколкото аз бих могъл да понеса изваждането на някой зъб сега. Много съм доволен, че той вече, изглежда, не се бои от мене толкова, колкото преди — дори от това, че крещя и от злъчния ми сарказъм, когато се чувствам нещастен или страдам от главоболие. (Спомням си някои от нещата, за които му се надсмивах и го тормозех — че раздава пари или че се бои да опита да се гмурка, да плава с лодка, да кара ски или кьнки; наскърбявам се за минута-две и се срамувам; струва ми се изумително, че той успява да ми прости и да забрави, ако наистина ми е простил, но може би *той* също помни. Мисля, че той всичко помни. Може би дори си спомня в коя от ноздрите му имаше засъхнала кървава корица, когато го докараха при нас в болничната стая, но не искам да го питам, защото не искам да му припомням за тази дълбока и разтърсваща травма, която ми бе нанесена, когато му изскубнаха и изрязаха сливиците — включително и третата сливица — нещо, от което не съм сигурен дали някога някой от нас двамата ще се възстанови напълно. И той страдаше и не искаше да стои в стаята си, когато го доведохме от болницата — гърлото му бе така разранено, че не можеше да говори и да се усмихва, без да изпита болка. Когато забравяше, подхвърляше бавно някоя шега с пресипнал глас и започваше да се усмихва, но веднага се стъписваше, защото усещаше остра болка. Карахме го да се връща в стаята си. Тя беше хубава, с литографии по стените, а от средата на тавана висеше полюшваща се скулптурна фигурка. Той беше жаден, когато се събуди в болницата, но не биваше да му даваме вода, докато не се разнесат всички изпарения на етера. Иначе щеше да повърне — така ни казаха. Затова не му дадохме вода. Клепачите му бяха сини.)

Благодаря на бога, че синът ми явно вече не ме слага сред гъстите рояци от демонски, измамни, лукави, безсърдечни, влачещи се, катерещи се, пълзящи, брутални, проливащи кръв, свръхужасни мошеници, похитители на деца, привидения и убийци, които изпълват сънищата му (и моите сънища) и към които, както сега разбирам,

почти през целия си кратък живот той е изпитвал дълбок и изтощителен ужас. (Когато го доведохме от болницата в къщи с оперирано гърло, той каза, че не виждал, а по-скоро усещал присъствието на тези жестоки фантоми или злодеи, като едновременно с това ги чувал. Когато лежи буден и се ослушва за шумове, той, като всички нас, долавя проскърцвания и стъпки, но си представя, че това са човешки същества, които идват да го вземат, като ронят камък по камък външната стена на нашия блок, пробиват дупка през покрива към спалнята му и се спускат от отвор в небето към перваза и крехкото стъкло на прозореца. Лицата им са покрити с качулка или очертани от сенките, които са ги видели като шалове.

— Защо не ни повика? — питах го аз. — Защо вместо да се опитваш да влизаш при нас, не ни каза това? Мислехме си, че просто не ти се стои сам. Защо не ме извика, вместо да лежиш там и да се страхуваш? Щях да поседя с тебе. Или мама щеше да поседи.

— Щеше да ми кажеш, че си измислям.

— Измисляш си.

— Чувам и животни. Затова не те повиках.)

Имаше и един невероятен период, през който той започна да смята, че аз в същност не съм вече аз!

(Но не беше в състояние да каже кой друг бих могъл да бъда аз.)

Започна да подозира, че аз в същност не съм вече аз, че някой престъпник се преструва на мене — вмъкнал се е в къщата, преоблечен като мене, за да го подлъже и да го отвлече от мене. (Дали е искал да ме ядоса? Беше твърде малък.) Не беше възможно да го опровергаеш — всяко отричане, всяко споменаване на разума и на действителността се превръщаше в част от измамата. Разбира се, ако аз бях подменен, щях да казвам точно каквото казвах. Така само го уверявах в това. Не можех да докажа, че аз съм си аз.

— Защо ще правя такова нещо? — питах аз. — И на кого би му притрябвало това?

— Не зная.

— Защо ще ти казвам, че аз съм аз, ако не съм?

— За да ме подлъжеш.

— Защо ще правя такова нещо?

— За да ме отвлечеш.

— Къде?

— И с мама е същото. За да ме вземете.

— Защо ще искаме да те вземаме, след като сега и без това си при нас, не е ли така?

— Не зная.

— Да не мислиш, че вече сме те взели, отвлекли сме те и сме те донесли тук?

— Не зная.

— Струва ми се, че и без това вече сме го направили, не е ли така?

— Не зная.

Сега той поне знае, че аз съм си аз и не се безпокои толкова за това. (Или пък разбира, че това е без значение — ако аз не съм аз, той трябва да се приспособи към другия, който съм аз. Сграбчил съм го здраво в лапите си — каквото и да е положението — и той трябва да стои, никой няма да го спаси, докато не порасне достатъчно — ако оцелее дотогава, — за да се махне. Когато ми извадиха сливиците, аз се събудих от болка през нощта, сам в една затъмнена болнична стая, без родители и без медицински сестри. Всичко бе потънало в мрак. В това странно място имаше само тъмнина. Различавах отделни силуети. Нищо не се помръдваше. И бях жаден. Господи, колко бях жаден! Полудявах от жажда. Чувствувах, че ще умра, ако някой не ми даде вода. Никой не ми даде вода. В стаята нямаше хора, виждаха се само странните очертания на другите легла, които може би бяха празни. Никой не дойде до сутринта. Нощта беше безкрайно дълга. Разбирах, че никога няма да свърши.

— Дайте му вода — изкрещя сутринта на сестрите един лекар с посивели кестеняви мустаци. — Дайте му вода!

Това е последното, което си спомням. Бяха забравили да ми дадат вода.)

Мисля, че синът ми вече е по-склонен да ми вярва, отколкото преди, че се чувства малко по-спокоен с нас, мисля, че повече ми се доверява. (Поне вече знае, че аз съм си аз, макар че нито той, нито аз сме сигурни кое от тези превъплъщения, за което знаем, че съм аз, съм в същност аз.) Наистина мисля, че ми се доверява повече, защото вече не е толкова покорен и зависим, колкото беше, и понякога е достатъчно уверен (В мене? Или в себе си?), за да ми отговори „не“, да не се съгласи да извърши или да каже нещо, което го карам, макар че все

още е извънредно предпазлив да не би да предизвика нечий гняв. Не винаги ми отвръща на въпросите, които му задавам. Никога не е показвал, че го е яд на мене или на жена ми и почти никога — на дъщеря ми. Възможно ли е да не е изпитвал подобно чувство? Не. Какво тогава прави, ако изпитва яд? Освобождава се от него в сънищата си. Ловя се на бас, че също така си е събирал голяма част от яда — както други деца трупат смешни книги или картинки от дъвки. Ловя се на бас, че понякога ме мрази. (Мисля, че бих го мразил.) Зная, че понякога ме предизвиква, но обикновено на шега — когато изпитваме добри чувства един към друг.

— Ще ти дам нещо — казва той на някое хлапе в мое присъствие, като поглежда косо към мене, — а ти няма защо да ми даваш нищо, в замяна. Става ли?

(Потискам ядното си и изпълнено с възхищение изсумтяване. Не мога да повярвам, че малкият ми нагъл обесник наистина ще направи това, което предчувствувам.)

— Какво? — другото момче не е сигурно, че го е разбрало.

— Ще ти дам нещо — повтаря момчето ми и гледа да се увери, че му обръщам внимание, — а ти няма защо да ми даваш нищо в замяна. Става ли? Ще ти дам нещо, което ти се иска.

— Какво е то?

— Съгласен ли си?

Момчето колебливо кимва.

И за негово учудване, момчето ми тиква в ръката му монетата, която току-що е измъкнало от мене, за да си купи сладолед.

Не мога да повярвам на очите си.

— Виж какво, татко — започва то още в мига, когато оставаме сами, сложило юмруци на хълбоците и възмутено наклонило глава на една страна — подражава ми до съвършенство — после ми се заканва с пръст — отново пресилено ме имитира — и се впуска да говори толкова бързо, че не мога да го прекъсна, — искам да се държиш прилично и да чуеш какво ти говоря затова не се обаждай нито прави нещо с което можеш да ме засрамиш защото ти не разбираш тук аз съм началникът и ти го забранявам и ще те накажа ако не правиш това което аз искам да правиш затова по-добре недей иначе може и да те напердаша и да те лиша от телевизия цяла седмица понеже аз ти го казвам чуваш ли ме ясно ли ти е? Ти се смееш! — възкликва то високо

и се усмихва. — Виждам, че се смееш, татко; не искам да се преструваш, че не ти е смешно и да се правиш, че си сърдит заради това, което казах, а после да забравиш, че си се правил и наистина да се разсърдиш. Знаеш ли, че понякога постъпваш точно така, татко? Нали?

— Свърши ли? — питам аз, все още с ръце на хълбоците. — Виж ти каква дълга реч си можел да държиш, малък посерко, а обикновено и дума не казваш.

— Вкисна ли се? — с безпокойство пита то.

— Не, развеселих се. Но не си мисли, че само защото успя да ме разсмееш, ще ти позволя да се измъкнеш от това, което направи.

— Парите бяха мои.

— Парите бяха мои, преди да ти ги дам.

— Станаха мои, след като ми ги даде. Не ме засрамвай пред хора.

— Отново ли ми подражаваш? Не смятай, че вечно ще можеш да се отърваваш.

— Сега сме пред хора, нали? Не искам да правиш нищо, което да накара хората да спират и да се заслушват.

— Нищо не правя — само слушам какво говориш.

— Стоиш.

— И ти.

— С ръце на хълбоците, точно като телевизионен актьор. Да вървим. Да вървим, казах.

— Сега *ти* си като телевизионен актьор, защото ми се заканваш с пръст.

— Не ме засрамвай! — избухва то.

— Нищо такова не правя.

— Но ще ме засрамиш — предсказва то, — нали?

— Защо ще те засрамвам?

— Ще започнеш ли да ми крещиш?

— Креция ли ти сега?

— Ще се разсърдиш ли?

— Сърдит ли съм сега?

— Ти вече ме засрамваш — победоносно ме обвинява то. — Говориш саркастично.

— Всезнайко! — саркастично казвам аз. — Дори не знаеш какво означава думата „засрамвам“.

— Зная. И зная какво означава „саркастичен“. Саркастичен си, когато правиш нещо, което не искам да правиш.

— Не правя нищо, което не искаш да правя. Не правя абсолютно нищо — само си стоя тук, как бих могъл тогава да те засрамвам?

— Но ми задаваш въпроси, нали? Защо непрекъснато ми задаваш въпроси?

— Защо не отговаряш на въпросите?

— Ще кажа на мама — заплашва ме то. — Ще кажа на мама, че си пил уиски.

— Няма да ти повярва. Ще разбере, че лъжеш.

— Как така?

— Носът ти ще се удължи.

— Как така?

— Когато човек лъже, носът му се удължава.

— Значи *твоят* нос се удължава — парира то. — Защото *това* е лъжа.

— Защо носът ми да се удължава, щом като това е лъжа?

— Ще ти цапна един, татко — нервно изпищява то, понеже усеща, че го надхитрявам.

— Защо се въртиш така? Стой на едно място.

— Сигурно съм нервен — казва наслуки то.

— Да не ти се пикае? Защо тогава се пипаш?

— Това не ми харесва.

(Спира да се пипа. Съжалявам, че му го казах.)

— Тя ще усети дъха ми — продължавам аз, за да сменя последната тема. — Няма да ѝ мириша на уиски и така ще разбере, че лъжеш.

— Ще те ритна — казва то. — Струва ми се, че ще те ритна по пищялите.

— Защо? — питам изумено аз.

— Така — отговаря то. — Защото винаги, когато те ритна по пищялите или ти цапна един, ти започваш да се бориш с мене и много се смееш. Затова ще го направя — за да се смееш много.

— Ще те ритна по задника.

— Ща кажа на мама, че говориш мръсни думи.

— И какво от това? И на нея ѝ говоря мръсни думи.

— Тя не обича това. И ще се кара с тебе.

— Ние не се караме.
— Карате се, много. Тя ще те напердаши.
— Тя не ме пердаши.
— Тя плаче.
— Не, не плаче.
— Понякога плаче.
— Много приказваш. И си много наблюдателен. Понякога объркваш всичко.
— Ще ми се да познавах човек, който да те набие — дразни ме то.
— Защо?
— Ще повикам някое ченге.
— Защо?
— За да те напердаши.
— Няма право.
— Ти ме пердашиш.
— Аз имам право. И не те пердаша.
— Пердашил си ме.
— Не съм. През целия си живот не съм те пердашил нито веднъж.
— Веднъж ме напердаши. Когато бях малък. Спомням си.
— Ако не бъркаш. Извинявай. Но не мисля, че съм го правил. Сега не те пердаша. Нали?
— Ще ме напердашиш. Няма ли?
— За какво?
— Знаеш за какво.
— Няма.
— Обещаваш ли?
— Обещавам.
— Наистина ли обещаваш, че няма да ме напердашиш?
— Обещавам. Няма да те напердаша. Не ми ли вярваш?
— Вярвам ти — казва то.
И — *бам!* — ритва ме по пиццала.
Подскачам високо нагоре и вия от изненада — при това зная, че сигурно му изглеждам невероятно смешен, както в яростта си обикалям, подскачайки, разтривам и размахвам изтръпналия от болката крак. Момчето ми не се размива веднага — вместо това се

намръщва и, предполагам, се чуди дали не е отишло твърде далече и не го ли заплашва нещо; но след малко вижда и чува, че аз се кикотя и разбира, че вече не ме боли и не съм недоволен. Тогава лицето му лъчезарно светва от изблик на облекчение и то се прехласва от смях. Преувеличавам всичките си смешни жестове, за да не престава да се смее и да мога да го хвана натясно с хитро нападение. То се превива `одве от бурното веселие, уловило се е за корема, не може да си поеме въздух, безпомощно отваря уста и изведнъж аз се хвърлям отгоре му — стоварвам се върху него, както се превива от смях, падаме на земята и започваме да се боричкаме. Състезанието не е кой знае какво. Отначало го мушкам в ребрата, за да продължава да се смее и да не може да си поеме дъх, за да се защити. Известно време стоим, вкопчени един в друг, докато се поизтощя, после се отпускам, за да му позволя да ме прикове към земята. Не ми стига въздух и момчето ми може да излезе победител, ако иска. Но това не го задоволява. Перчи се и става невнимателно — иска да вкуси с наслада победата, — вместо да ме прикове към земята, решава да се опита да ме изтезава, като ми прилага някакви ненужни хватки с ръцете и краката. Успявам да си поема дъх и решавам да му дам хубав урок (още един урок. Поуката от този урок, предполагам, е, че желязото се кове, докато е горещо. Най-отвратителното на всички тия изтъркани поуки „как да се справяме с нещо“ е, че рано или късно те се оказват верни). Затова докато момчето ми необезпокоявано си играе с пръстите на ръцете и краката ми и със стъпалото ми, без да знае със сигурност как да постъпи, аз го издебвам, напрегам мускули, поемам дълбоко въздух за предстоящото усилие и с един кратък и мощен напън го отблъсквам нагоре, преобръщам го и го тръшвам върху пясъка. Промяната на поведението ми го кара да нададе уплашени и възторжени викове; то рита и се извърта, лудо ме блъска от радост с лакти — едно гъвкаво, весело, здраво младо животно, което енергично се опитва да се бори и да се отскубне, докато аз го притискам надолу. (Вече не мога да го оставя да победи; ако го направя, то ще разбере, че е победило само защото аз съм му позволил и после ще разбере, че е победено). Това вече не е турнир — след като аз съм си поел дъх и се борим сериозно. Притискам го с внушителната си маса (голяма част от нея са внушително увиснали меса, ха-ха), за да го задържа неподвижно. Сравнително лесно ми е да сграбча и двете му китки с една ръка и да

притисна краката му с тежкото си тяло, за да спре да рита. Още няколко секунди и всичко свършва, то се предава. Приковал съм го към земята, както е според правилата. Гледаме се в очите и се усмихваме — лицата ни са на няколко инча едно от друго.

— Аз победих — шегува се то.

— Тогава ме пусни — връщам му с шега аз.

— Само ако се признаеш за победен — казва то.

— Признавам се — отговарям аз.

— Тогава ще те пусна — казва то.

Пускам го и бавно се изправяме; дишаме тежко и се чувствуваме много близки.

— Знаеш ли, татко — веднага започва то съсредоточено и сериозно, като се опитва да ме развлече — придобива мъдро и заядливо изражение, като че е суров съдия, — в същност победих аз, защото ти ми хвърляше пясък в лицето и ме гъделичкаше, а това е забранено.

— Не е вярно — отвърщам аз рязко.

— Не си ме гъделичкал ли? Лъжец.

— Това е позволено. Може да се гъделичка.

— Ама ти не се смееш.

— Защото ти не знаеш как да гъделичкаш.

— Точно затова не е честно.

— Честно е. При това — продължавам аз, — не съм ти хвърлял пясък в очите.

— А пък аз ти казвам, че ми хвърляше.

— А между другото известно ли ти е, че днес е прекрасен ден, защото грее слънце, морето в залива е спокойно и синьо и има девет или седем планети...

— Девет!

— ... от които Меркурий е най-близо до слънцето, а...

— Плутон!

— ... Плутон е най-далече?

— Знаеш ли онова за космонавтите-хомосексуалисти? — пита ме то.

— Да. Отишли на Уран. И, както казват, ако всяка седмица има седем дни, а всяка година — петдесет и две седмици, защо една година има триста шестдесет и пет дни, а не триста шестдесет и четири?

То поспира, за да пресметне.

— Как така? — пита то. — За пръв път ми идва на ум.

— Не зная. И на мене не ми е идвало на ум.

— За това ли искаш да говорим сега? — пита ме то тъжно.

— Не. Обаче ако искаш да извърташ, и аз ще извъртам. Не можеш ме измами.

— Ще кажа на мама — отново ме заплашва то. — Ще кажа на мама, че ми хвърляше пясък в очите.

— Аз ще ѝ кажа — включвам се в играта.

— Така ли? — видът му става съвсем сериозен.

— Какво?

— Значи ще ѝ кажеш.

— Какво?

— Знаеш какво.

— Какво?

— Каквото съм направил...

— Какво си направил? — подхвърлям уж с интерес.

— Знаеш какво.

— Не си спомням.

— Че му ги дадох.

— Давал ли си нещо?

— Татко, знаеш, че дадох една монета от пет цента.

— Кога? Раздаваш много монети от по пет цента.

— Току-що. Ти беше тук.

— Защо?

— Няма да ти кажа.

— Кажы защо. Не можеш да знаеш предварително...

— Ще се ядосаш, ще започнеш да ми крещиш, да ме дразниш и да ми се присмиваш.

— Няма. Обещавам ти.

— Защото ми се искаше — простичко заявява то.

— Това не е отговор.

— Знаех си, че така ще кажеш.

— И аз си знаех, че така ще кажеш.

— Казвах ти, че няма да разбереш.

— Но детето не ти я поиска — споря с него аз. — Не вярваше на очите си, когато му я даде. Струва ми се, че не се познавате от дълго.

Ловя се на бас, че дори не ти харесва много. Така ли е?

— Започваш да се ядосваш — цупи се то. — Знаех си.

— Не започвам.

— И си готов да се разкрещиш, нали?

— Просто говоря по-високо.

— Виждаш ли?

— Не се преструвай — нападам го аз и го мушвам в ребрата, за да го погъделичкам. — Знаеш, че се преструваш, затова престани да се преструваш, че можеш да ме надхитриш. Отговори ми.

То глупаво се ухилва — доволно, че съм го пипнал.

— Не зная. Не зная дали ми харесва, или не. Запознахме се едва вчера.

— Видя ли? Пипнах те. Тогава... Знаеш какво имам пред вид.

Защо му даде парите си?

— Ще кажеш, че съм луд.

— Може и да си луд.

— Тогава няма да ти кажа.

— Знам, че няма.

— Трябва ли да ти кажа?

— Да. Не. Само ако искаш. Виждам, че искаш. Значи трябва.

Хайде.

— Исках да му дам нещо — обяснява кротко синът ми. — А нямах друго.

— Защо искаше да му дадеш нещо?

— Не зная.

Думите му звучат толкова просто, искрено и наивно, сякаш това е най-близката до ума и очевидна причина, която може да си представи човек. И ми става ясно. Откровеността му е затрогваща и аз изпитвам желание да протегна ръце и да го прегърна още там и за награда да му дам няколко еднодоларови банкноти. Искам да го целуна (но мисля, че ще се засрами, ако го направя, защото ще бъде пред хора). Искам лекичко да разроша косата му. (И го правя.) Казвам му нежно:

— Това все пак не е отговор.

— Как така? — любопитствува той.

— Не обяснява причината.

— Това е причината.

— Не обяснява защо си искал да му дадеш нещо. Защо искаше да му дадеш нещо?

— Мисля, че зная защо. Обаче ти ме гониш до дупка, а?

— Защо искаше да му дадеш нещо?

— Трябва ли да ти кажа?

— Не. Освен ако не искаш.

— Бях щастлив — заявява той, като свива рамене и примижава на слънцето; изглежда леко притеснен и смутен.

— Тъй ли?

— А когато се чувствавам щастлив — продължава той, — обичам да давам. Лошо ли е това?

— Никак. — (Отново изпитвам желание да го целуна.)

— Значи си съгласен? — той не може да повярва, че е имал късмет.

— Радвам се, че си бил щастлив. Защо беше щастлив?

— Сега става малко като при лудите.

— Карай. Не си луд.

— Защото знаех, че ще му дам парите. — Момчето ми спира за малко и се смее нервно. — За да те подразня — признава си то. — После като разбрах, че това ме прави щастлив, прииска ми се да дам монетата, защото бях щастлив, че ще я дам. Значи си съгласен?

— Караш ме да се смея.

— Да не се сърдиш?

— Не виждаш ли, че ме караш да се смея? Защо да се сърдя?

— Тогава ще ти кажа още нещо — той направо цвърти от изблик на радост. — Понякога ми се иска да се смея без причина. После ми се иска да се смея просто защото зная, че ми се иска да се смея. Ти се усмихваш! — извиква внезапно синът ми, сочи с пръст лицето ми и започва да се залива от смях. — Защо се усмихваш?

— Защото си смешен! — викам му в отговор. — Защото ми е смешно. Защото ти си смешен.

— Ще кажеш ли на мама, че съм си дал парите?

— А ти? Ако аз не ѝ кажа, ти също не можеш да ѝ кажеш. Защото ще ме злепоставиш.

— Може ти да ѝ кажеш — решава той.

— Тогава може и ти да ѝ кажеш.

— Лошо ли е това?

— Никак — успокоявам го аз. — Няма нищо лошо. В същност дори е много добре. Хубаво е от твоя страна. Радвам се, че си поговорихме. Не винаги искаш да си говорим.

Тръгваме към дъсчената пътека, поставена върху пясъка, и аз леко слагам длан на тила му. Необичайно е ръката ми да бъде там — сякаш някакво мускулче, свързващо рамото и лакътя ми, е изтръпнало. Премествам длан на рамото му, но и в тази поза усещам напрежение. (Откривам, че не съм свикнал да прегръщам момчето си. Не съм свикнал да прегръщам и дъщеря си.)

— Но представи си... — искам с тези думи да го подготвя и предпазя от всичко на този свят, което би могло да го нарани, и не мога да се спра. Синът ми се отдръпва от мене, рязко измъква рамото си и смръщва вежди.

— Татко, знаех си, че ще ми кажеш това!

— И аз си знаех, че ще ми кажеш това! — смея се в отговор, но радостта ми е изкуствена. — И какво още ще ти кажа?

— „Че по-късно днес или утре парите може да ти потрябват“. „Тогава ще си ги взема обратно.“ „Но я си представи, че...“

— Какво?

— „... че те не са в него или че не иска да ти ги даде?“

— Няма да ти ги даде.

— „Тогава отново ще си поискам пари.“ „От кого?“

— Няма да ти дам.

— „От тебе.“ „Няма да ти дам.“

— Няма да ти дам. Предупреждавам те.

— Ще ми дадеш — отвърща ми той направо, като свършва с подражанието на разговора ни. — Винаги казваш така. Че няма да ми дадеш. И после винаги ми даваш. Тогава защо ми говориш това? Нали ще ми дадеш?

— Да — отстъпвам аз, напълно сразен, и с удоволствие се подчинявам на детския му чар и на разсъдливостта му. — Ще ти дам. Дори ще ти ги дам още сега, преди да са ти потрябвали.

Мъдрото му и иронично изражение сякаш ми казва: „За какво тогава излишно вдигна такава олелия?“

— Знаех, че ще ми дадеш — победоносно заключава той. Върви редом с мене и стъпките му са по-леки и по-уверени.

— Винаги ще ти давам. Искам да знаеш това. Разбра ли? — Наблюдавам го как кимва, виждам как леко смръщва вежди, защото се обърква, като си припомня досегашни случаи. — Сега вече сме добри приятели, нали? Нали сме приятели?

— Беше ме страх от тебе.

— Надявам се, че вече не те е страх.

— По-малко ме е страх.

— Няма защо да те е страх. Никога няма да ти причиня болка. Винаги ще ти давам всичко, от което имаш нужда. Едва сега ли го разбираш? Само дето доста крещя.

След миг-два на дълбоки размишления той се оставя лекичко да се блъсне в мене с рамо, както често съм го виждал да прави с други момчета, които му харесват. (Това е най-приятелският отговор, който може да ми даде.) Блъсвам се съответно в него. Той се усмихва замислено.

— Татко, обичам те! — развълнувано възкликва момчето ми и гуши лице в хълбока ми, за да ме целуне и прегърне. — Искам никога да не умираш.

(И аз искам.) Премавам ръка през рамото му и го прегръщам в отговор. Много бързо, преди да успее да се засрами и да ме спре, го целувам по главата, докосвам с устни свилената му светлокестенява коса. (Открадвам си една целувка.) И аз го обичам и се надявам, че *никога* няма да умре.

Периодично изпитвам страх, че то ще умре преди мене. Не мога да позволя да се случи това. Прекалено ми е скъпо. Сега вече го познавам, сега зная, че то ми е по-скъпо от министъра на финансите, от министъра на отбраната, от водача на парламентарното мнозинство или на опозицията. По-скъпо ми е от президента на Съединените американски щати. (Ценя повече живота на момчето си, отколкото неговия.) Кълна се във вярност на *него*. (Естествено на никого не споменавам за тази ерес.) Никога няма да им позволя да му сторят зло.

Но какво бих могъл да направя, за да го опазя? Сега вече зная какво: нищо.

— Не се безпокой — обещах му най-сериозно аз. — Никога няма да позволя да ти се случи нещо лошо.

То се бои от правителството, от армията, от Пентагона, от полицията. (И аз се боя.)

— Никога няма да им позволя да ти сторят зло или да те вземат от мене.

Но какво *наистина* бих могъл да направя? Нищо.

Затова и не правя нищо.

Мога да си затварям очите (това удължава времето), както си затварям очите в службата, в компанията (затварям си очите, за да оцелея, да се запазя читав до пет часа следобед) и толкова. А времето много скоро може да изтече.

* * *

Кой съм аз? Мисля, че започвам да откривам това. Аз съм съчка: аз съм отчупен подгизнал клон, носен от водата сред купчината себеподобни на нашата единна (неразделима за съжаление) нация, под господството на бога, със свобода и справедливост за всички, които са достатъчно бързи да пипнат първи свободата и справедливостта и алчно да ги сграбчат само за себе си. Бива си го тоя тигел! Ако всички ние в тази обширна, приказна наша страна можехме да се съберем и да отделим време, за да си разменим по някоя приказка със съседите и съгражданите си, думите щяха да бъдат: *Кучи син! Жабар! Мръсен негър! Бяло копеле! Долен евреин! Тъп метис!* Не обичам управниците. Не обичам Хорас Уайт, който трудно може да бъде възприеман сериозно (а аз трябва да го възприемам така).

— Ако някога напишеш книга — каза ми той, и не се шегуваше, защото подобни неща са от значение за него, — бих желал да сложиш името ми в нея.

Хорас Уайт е бледен и скучен човек, с множество дребни достойнства. Обича да вижда името си във вестниците. Той е почетен депутат в някаква организация на град Ню Йорк (макар че по принцип живее в Кънектикът) и като знак за тази своя значимост притежава незначителна бронзова значка, прикрепена към бронята на колата му. Буквите на номера на колата образуват съкращение на трите му имена (ХОУ), а цифрите нарастват всяка година и съответствуват на възрастта му. (Ние смятаме, че крие годините си.) Никой не е успял да обясни подробно с какво се занимава Уайт в компанията, освен че той си е той, че има пари и собствени акции и че е свързан по два непреки

пътя с един или няколко от основателите на компанията и директорите. А аз трябва да му се мазня. И го правя.

Ако бях беден, мисля, че можеше да искам да сваля насилствено правителството. Много се радвам обаче, че не всеки бедняк се опитва да свали правителството, тъй като не съм беден. Не зная защо не всяка чернокожа прислужница краде от белия си работодател (но се радвам, че нашата чернокожа прислужница не краде или поне внимава да не я пипнем). Ако бях черен и беден, не мисля, че щях да се подчинявам на някой закон, освен на риска да бъда пипнат. Но при сегашното си положение се радвам, че цветнокожите се подчиняват на законите (повечето поне го правят), защото ме е страх от негрите и затова си смених местожителството. Страх ме е от ченгета. Но се радвам, че има ченгета и ми се иска да са повече на брой.

(Не обичам ченгетата.)

(Освен когато са наблизо, за да ме защитят.)

Не говоря за тези работи дори с жена си, която, както става все по-самотна, остарява и се разочарова, се превръща като сестра си в озлобена консерваторка, която се противопоставя на щастието. (Тази година тя ще гласува за реакцията. Не говоря с нея по политически въпроси. Не ми пука за кого ще гласува.) Съобразявам се само със себе си и водата безмълвно ме носи сред купчината ми. Плавам на повърхността. Плавам като морско водорасло сред струпана мръснозелена пяна, а през това време двамата с жена ми стареем, дъщеря ми също старее и продължава да бъде все по-недоволна от себе си и от мене (виждам нейни връстнички, които се чувствуват прекрасно. Между тях има по-хубави от нея. Други се държат по-самоуверено. Те поне правят някои от нещата, които тя твърди, че иска да прави, включително да се чука — но тя не се и опитва. И получават по-добри бележки. Но какво ми пука дали бележките ѝ са добри? Пука ми. И трябва да се преструвам, че много ми пука, иначе ще помисли, че изобщо не се интересувам от нея), синът ми расте измъчен и озадачен, несигурен какъв трябва да бъде, освен самия себе си (или какъв — ако мисли като мене — вече е. Иди го разбери. Иди ме разбери. Някъде дълбоко в неговото телце вече се е скрило по-малкото момче, което той беше — неговата първоначална същност. Дали го е имало? Ако не е така, ако не съществува безвъзвратно изчезналото мое и негово малко аз, така безкрайно различно от това, на което всеки от

нас е бил принуден да се превърне, ако не съществува лутащото се, отчаяно малко създание, към което се стрема и от което вода началото си толкова отдавна в собствения си живот, създание, което внезапно и безвъзвратно потъна в някаква недостъпна черна дълбина в мига, когато аз сигурно съм гледал в обратната посока, защото не съм в състояние да уточня този миг; и ме е оставило объркан, сам-самичък да продължавам напред от немай-къде — тогава как, по дяволите, съм стигнал дотука? Някой ме е блъснал. Някой ме е запратил в тази посока и по различно време много други ръце са се скупчвали една до друга върху контролните бутони, иначе нямаше да поема този път в живота. Изгубено дете, възраст — неизвестна, отговаря на моето име. Не мога да се удържа да не го търся с поглед назад, да не го питам с надежда къде е било и защо го е нямало. То ще бъде все още твърде малко, за да разбира за какво му говоря — беше съвсем хлапе, когато ме напусна, по-малко е от собственото ми дете, — и едва ли би могло да ме подкрепи с мъдрите знания и опита, които търся от него. За какво ще говоря на това множество сбръчкани, груби лица с кървясали и подпухнали очи, ако Грийн в същност ми разреши да произнеса триминутната си реч в Пуерто Рико тази година? Ще ми трябват вицове, кратки вицове — ха-ха-ха — няколко в началото, а един много добър — за края, ха-ха — и всичко това трябва да вмести само в три минути. Можем да си плаваме като морски водорасли сред струпаната мръснозелена пяна дотогава, докато приливите и отливите ни подмятат, а когато спрат да ни носят... какво ще стане?), или кои от множеството опасности, които той си представя, са истински, а кои — просто страшни и необикновени видения посред бял ден. (Удавянето е нещо реално. Да те измъкнат с кука от леглото, през отвор в небето, докато си безпомощен в съня си, не е.) Това е нещо повече от видения посред бял ден, то нахлува в съзнанието му нощем в тъмното, когато смятаме, че е заспал. Без значение е дали оставяме да свети лампа. Никога не успяваме да разберем със сигурност дали е заспал, или е буден. Ако надникнем да проверим, той често се преструва на заспал, за да избегне неизменните ни забележки, че още е буден. Без да имам причина да мисля така, изпитвам чувството, че той винаги чува мене и жена ми, когато правим любов, или най-малкото знае кога сме правили. Дъщеря ми поне прави всичко възможно да я чуем, когато е будна. Мие се шумно, пуска плочи или влетява при нас, без да чука, за

да разреши някой въпрос веднъж завинаги. Но не и той. Той е потаен. Едно време ми се искаше да разроша косата и на дъщеря си, да я погаля нежно по главата, да докосна или целуна страните ѝ или да я прегърна през рамото, но когато порасна, тя започна да се дърпа — струва ми се, отначало на шега, затова винаги се преструвах, че ми е мъчно. Но после дойде време, когато взех да разбирам, че тя вече не се шегува, затова и аз вече не се преструвах, че наистина ми е мъчно. Наистина ми беше мъчно — но сега се преструвам, че не ми е мъчно. Чувствувах, че стана нещо, което я накара да изпитва отвращение към мене, което предизвика неодобрението ѝ, което ѝ внуши да използва всяка възможност да ми го показва. Имало е случаи, когато ми е изглеждало, че тя на всяка цена гледа да си отмъсти. Не зная какво съм направил — или не съм направил — и все още не зная какво трябва да направя и дали има нещо, с което трябва да опитам. Скоро ще отиде в колеж. Когато ми се наложи да я докосна, се чувствувам неловко. Тя се отдръпва от мене, сякаш и най-малкият физически контакт ѝ е отвратителен; потръпва, сякаш ще ѝ причиня болка. Никога не я удрям! Най-много, което съм правил и което правя сега, е, ако стане нужда, да я блъсна грубо по рамото. Най-много, което прави жена ми, когато двете се карат, е да започне да ѝ удря плесници, но го прави достатъчно бавно, за да позволи на дъщеря ми да парира или отбегне удара; дъщеря ми може да вбеси страшно жена ми, когато си поиска, а после да я накара да избухне неудържимо в истеричен плач. Винаги за миг изпадам в смут, когато дъщеря ми неочаквано покаже своята боязън. Това — тя инстинктивно да смята, че възнамерявам да я ударя или поне така да реагира — ме изпълва с разкаяние и с чувство на огромна вина. Нима очаква напрегнато — нима е очаквала напрегнато през всички тези години — да получи някакъв страхотен удар от наша страна? Нима когато протегна рязко ръка, за да махна паднала върху лицето ѝ мигла или някоя трошица, тя наистина мисли, че възнамерявам да я плесна? Или пък, както често ми хрумва сега (може би неоснователно), тя просто се преструва, съзнателно и лукаво симулира такъв страх, защото разбира колко дълбоко ме шокира и наскърбява това? Струва ми се, че е достатъчно коварна за подобно нещо. По наследство: метнала се е на мене — нима аз вече понякога не оставям жена си да стене и да се задушават от кошмарите си, като не правя усилие да я измъкна от тях? Нима не се опиянявам от удобното

си положение да гледам и да слушам? Нима не преувеличавам често терзанията, причинени от собствените ми ужасни сънища и не се преструвам, че съм потънал по-дълбоко в тях, отколкото е в същност, само за да я накарам да се мъчи по-дълго, по-усилено и с повече състрадание да ме събуди? Вече не разбирам дъщеря си, не мога да се справям успешно с нея, нито да ѝ създавам условия да се справя с мене. Затова не се и опитвам да опитвам. Изчаквам и оставям нещата да вървят по пътя си. Не разбирам и сина си. Прекалено малък е, за да бъде толкова великодушен. И сладки раздаваше. Същото това лято се опита да даде сладки на едно хлапе и то в отговор едва не му разби носа.

— Заповядай, вземи си една сладка — каза той на момченцето, което се бе отбило да си поиграе с него, докато ние още закусвахме, в наетата от нас лятна къща.

Момчето я глътна в миг. После втренчи гладен поглед в останалата кръгла шоколадова сладка, която синът ми търкаляше замислено по покривката, докато висеше над чашата си с мляко. Изненадано трепна, като усети гладния поглед на момчето.

— Можеш да вземеш и тази сладка — предложи му той. — Заповядай.

Момчето се сепна, сякаш го бяха обидили, дръпна се назад и загледа враждебно. Самият аз много се изненадах, като видях, че е ядосано, объркано и с негодувание клати отрицателно глава:

— Какво искаш да кажеш? — сърдито попита то.

— Защо? Не я ли искаш? — И синът ми я побутна по масата към него.

— Ти си я лапал.

— Не. Не съм.

— Падала е на пода.

— Не е.

Синът ми бе заварен неподготвен и гласът му звучеше така, сякаш се оправдава и извинява. (Изглеждаше така, като че ли лъже.)

— Мръсна е — обвини го момчето.

— Не е. Истина ти казвам. Но не я вземай, щом не искаш.

— А ти защо не я искаш?

— Защото ти я искаш. Нали я искаш? Аз ядох.

Другото момче се вбеси, вече бе прекалено смутено, за да се осланя на думите, които би изрекло, и лицето му пламна. Седеше, изпълнено с омраза, и продължаваше непреклонно да клати глава. Моето момче пребледня. Другото момче вдигна стиснати юмруци, готово да се бие; но аз бях там — седях със заплашителен вид (усещах, че също съм готов да се бия. Ако това момче се опиташе да удари сина ми, струва ми се, че щях да сграбча ръката му и да я счупя). Като ломотеше несвързано — гневът бе вързал езика му и запушил устата му, — момчето грубо блъсна втората сладка обратно така, че тя падна от масата, и тичешком изскочи от къщата, с разкривено лице и сведени очи, които почти преливаха от рукналите сълзи на яд и безсилие. По някакви причини то си мислеше, че сме му се подиграли. Синът ми изглеждаше смутен и смаян, лицето му приличаше на кръстословица — не можеше да разбере какво е направил току-що: само бе предложил сладки, а с това изгуби един приятел и си спечели един малък нов враг, който искаше да му навреди. Озърна се объркано и умолително, с помръкнал поглед, и се опита да се усмихне.

— Когато даваш нещо, не бива да бъдеш толкова щедър — обясних му аз съчувствено и леко се усмигнах.

— Защо? — попита ме той.

Свих рамене.

— Не зная. Хората стават подозрителни.

— Не обичам буболечки — оплака се той. — Не ми харесва тук. Няма ли как да не прекарваме цялото лято тук?

— Няма как. И на мене не ми харесва.

— Но ти ходиш в града.

— Налага ми се. Радвам се, че не те пратихме на лагер. Радвам се, че те оставям тук, когато излизам.

— А аз — не.

През същото лято момчето ми имаше проблеми (момчето ми, изглежда, винаги има проблеми, а жена ми и аз намираме това за все по-отегчително) в детската група, където го записахме, за да сме сигурни, че се забавлява и играе с други хлапета през деня. В началото беше много щастливо и отиваше с желание. Беше изумено и изпита голяма радост, като се видя сред толкова много момчета на своята възраст, които смяташе за приятели. Наперено и гордо ни ги

посочваше, когато ги срещаме по крайбрежния булевард вечер, на плажа или някъде из града.

— Този ми е приятел — възторжено обявяваше синът ми. — Този ми е приятел. Познавам го. Познавам го от детската група. И онзи ми е приятел.

Понякога махаше с ръка, втурваха се един към друг, за да се поздравят, или се блъсваха с рамо в безгласно приветствие, когато се разминаваха. Всеки път момчето ми казваше: „Този ми е приятел от детската група. И този също. Той е по-голям.“

Безкрайно се радваше, че са близки, сякаш никога дотогава не беше смятало, че е възможно да се сприятели с толкова много хора. Когато идваха в къщата да го търсят, лицето му грейваше; довеждаше ги вътре, за да ни ги покаже.

(И казваше: „Той е мой приятел. Те са мои приятели.“

И дъщеря ми се държеше така като малка — и все още се държи така с момчетата, но много по-проницателно и умело урежда нещата, когато иска да ни представи или да ни накара да разберем, че някое момче се интересува от нея. Чудя се какво, за бога, сме направили ние с жена ми на децата си, за да ги накараме да смятат, че според нас никога няма да имат приятели. Вече не съм убеден, че сме направили нещо, че всичко това е само наша вина.) Сякаш не можеше да задържи кротко в себе си цялото бурно щастие, което изпитваше.

Това не продължи дълго. Свърши рано за него. Скоро в тази детска група започнаха да се случват неща, които го тревожат, не мина много време и то с неохота започна да отива там, както сега отива на гимнастика при Форджионе. Приветствуваше надбягванията, игрите с гатанки и сценки вътре в стаите в дъждовно време; и там обаче имаше катерене по въже (не само за по-големите момчета, както разбрахме) и се виждаше акробатична мрежа, към която то се отнасяше с подозрение (както и аз. И жена ми. Не зная какво си е мислило момчето ми, защото не го попитах, за да не му внуша опасенията си, но зная какво си мислех аз: боях се, че може да отскочи нагоре, чак до повърхността на луната, да си чукне там главата и да падне обратно върху мрежата на глава със счупен гръбнак и с безжизнени ръце и крака — просто не исках изобщо да се опитва.) и предварително, отдалече се тормозеше за плуването на дълбоко — изпит, на който му бяха казали, че ще бъдат подложени всички момчета на негова възраст

преди края на лятото и щяха да им дават уроци за това. (То дори не искаше да ходи на уроците. При това непрекъснато говореха, че във водата има медузи, морски въшки и бодливи раци.) Говореха също за боксови турнири и състезания по борба — беше зърнало в един навес закачени на кука боксови ръкавици и си мислеше, че ще трябва да се бие (макар че никога не се занимаваха с бокс или борба. Изобщо там нямаше *нищо* опасно за децата. Мисля, че това беше един хубав дневен лагер — доколкото може да има хубави дневни лагери, но скоро установих, че го мразя, защото започна да създава проблеми на момчето ми). Бързо въвеждаха нови игри, които момчето ми не разбираше, а другите момчета ги знаеха от предишни години, при това никой — нито възпитателите, нито някой от приятелите му в групата отделяше достатъчно време да му обясни, нито проявяваше търпение и разбиране към грешките му. Синът ми беше прекалено свит, за да задава въпроси повторно — дори ако полученият отговор е непонятен или непълен, и непрекъснато постъпваше погрешно. Възпитателите бяха заети с флиртове. (И там буйно цъфтеше познатото цвете на разврата. Момичетата бяха облечени в плетени фланелки, много от тях ходеха без сутиени и дори ако имаха малки гърди, изглеждаха добре. Колко по-сладко е, когато си млад, колко по-вълнуващо, колко по-забавно. Искане ми се сега отново да изпитвам лудешка страст вместо тази ленива, обработена похот, на която се подлагам и която често изисква от мен мъчителни усилия, за да ми достави удоволствие.) Не ги упреквах; непрекъснато ги упреквах, и още как, когато небрежното им отношение засягаше момчето ми. (Спомням си собствените си пламенни, неудържими пориви и пристъпи през двете лета в гората, когато работех като възпитател, недалече от лагер с възпитателки, отвъд езерото. Двата лагера имаха много съвместна дейност. В същност не давах пукната пара за благополучието или развитието на което и да е от децата — стига те да не се удавеха, да не се разболееха от скарлатина, полиомиелит или да не се пребиеха с въжета или камъни. Всичко, върху което се съсредоточавах с цялата си душа през по-голямата част от тези лета, бе да се докопам до някое дръзко, нагло, отворено парче, до някое опитно момиче от града или от другия лагер, което да ме чака по спортните площадки в гората. Синът ми усети, че все повече изпада в немилост. Все по-малко и по-малко проумяваше какво да прави. В детската група се преструваше, че куца, за да не го

включват в занимания, които не бе напълно сигурен, че разбира; сутрин на закуска у дома започна да се оплаква, че му прилошава и го боли гърло. (Така както е сега преди училище. Изглежда, че не е имало начало и може да няма край.) Една сутрин му се гадеше и повърна и малкото, което беше погълнал, защото не искаше да ходи там. Измерихме му температурата — беше нормална. Накарахме го да отиде. (Сбъркахме, че го накарахме да отиде. Сега съм убеден, че е така — а и всеки, на когото споменем за това, казва, че сме сбъркали. Но никой не може да ми каже как е било правилно да постъпим.)

Същия ден тайно се разходих нататък, за да видя как е, и сърцето ми подскочи от радост. Бяха направили щафета и то — моето щастливо момче — беше на десет ярда пред другите (толкова бях горд, че го забелязах), понесло в ръце тежка медицинска топка, която трябваше да предаде на следващия бегач от отбора си. Смееше се — гласът му ясно звънтеше над всичко; така силно се смееше, докато тичаше, че объркваше крачките си, колената му трепереха и замяташе крака; тресеше се от все по-силни и по-силни пристъпи на смях, скоро взе да се влачи и оставаше малко да падне; прегънато надве от дълбоките, задушаващи спазми на обзелото го неудържимо веселие, то подскачаше, препъваше се, препускаше тромаво по пясъка, като твърдо забавяше ход — явно преднамерено — и приятелски махаше на дебелото, задъхано, злочесто момченце от другия отбор, с което се надбягваше, да побърза и да го настигне, за да се посмеят заедно и да тичат през останалото време рамо до рамо — сякаш имаше да му каже нещо весело, преди да стигнат до края.

Синът ми продължаваше да се смее (лицето, зъбите и устните му грееха), когато предаде медицинската топка на следващото момче от отбора си, а то, вместо да се затича, я хвърли обратно в краката му и изведнъж една враждебна тълпа, в която имаше и от високите, почернели възпитатели по фланелки, се спусна отгоре му като кръвожаден звяр; всички крещяха и го ругаеха. (Някои не след дълго взеха да крещат един на друг и да се блъскат. Сърцето ми замря и аз спрях, безсилен да помръдна. Не можех да повярвам на очите си.) Виждах картина на саморазправа. Момчето ми бе ужасено. Не знаеше какъв грях е извършило. Не знаеше какво да направи. Както стоеше втрещено и учудено се въртеше, едно по-голямо, широкоплещесто чернокосо момче с изкривено от яд лице се втурна към него от

разбушувалата се тълпа като пощурял бик и ожесточено го забъхти с длани по гърдите. Момчето ми отстъпи няколко крачки (отново замяташе крака) и пребледня като платно (господи, помислих си аз, сега ще повърне или ще припадне. Ще се разплаче. И ще ме накара да се срамувам), и отпуснато зачака. Нищо не направи. Просто си стоеше. Нито заговори, нито протестира, нито се озърна. Дори не вдигна ръце, за да се защити или да удари в отговор, когато другото момче се приготви отново да се втурне; но при все това не изглеждаше, че се кани да побегне или да моли за помощ. (Побиха ме тръпки и си помислих, че аз може да повърна.) Другото момче отново се хвърли напред и заблъска с длани сина ми в гърдите, след това се изправи дръзко с вдигнат юмрук, като приканваше сина ми да се бие. Момчето ми отново отстъпи малко назад под този натиск, олюля се, възвърна си равновесието и зачака. Не искаше да отвърща на ударите; нямаше да се защити, но нямаше и да побегне, нито щеше да моли за помощ или съчувствие. Поне това беше ясно — във вцепенението му имаше предизвикателство. За кратък миг бях възхитен от достойнството и храбростта, които демонстрира просто като не отстъпи и като зачака следващата разрушителна атака. Не искаше да помръдне, за да се спаси. (И аз не помръдвам, за да се спася.) За минутка дори успях да изпитам гордост. Но това не бе достатъчно. Искаше ми се да бъде по-смело. (Ще ми се и аз да бях по-смел.) Усетих, че го насърчавам да отвърне на удара. „Хайде, глупако! — молах аз на ум. — Защо не помръдваш, глупако!“

А после бях потресен, това ме скова и срази, а главата ми се завъртя: видях зачервените му и подути, пълни със сълзи очи и обезкървените му пепелявосиви потрепващи устни. И тогава разбрах защо не се помръдваше: просто не можеше да се помръдне. Беше като парализирано. Лишено от всякаква сила да действа или да мисли. Не можеше дори да изпадне в паника. Не се помръдваше, защото не бе в състояние да се помръдне. Не говореше, защото не бе в състояние да говори. Не удряше в отговор, защото не бе в състояние да нанесе удар. Не викаше и не се озърташе за помощ, защото не можеше да го направи: не му минаваше през ума подобна мисъл. Беше изгубило гласа си. Сякаш виждах свой лош сън наяве. Отново към него се спускаха смърт и унижение, въплътени в безсмислената и глупава постъпка на едно малко по-яко момченце (което в даденото положение

се извисяваше като великан), на което моят син наскоро се беше опитал да даде две шоколадови сладки (момчето беше същото. Или не беше?), а сега той не можеше да се помръдне (аз също), за да избегне нападението или да изрече думите, необходими да привлекат вниманието и да го освободят от този мой безкраен и ужасяващ кошмар. (Стоя така и някой може да ме нападне; вече съм мъртъв, защото не мога да пристъпя или да викна за помощ; изгубил съм и гласа си, макар че чувствавам нужда да извикам.) Стоеше като хипнотизиран. Замръзнал на мястото си (а аз — на своето). Превърнал се бе във вкаменелост: неподвижна, крехка и лесно унищожима. Поискаше ли някой да го убие, щеше да установи, че вече е мъртъв. Един от възпитателите (сякаш гледах кадри със забавено движение) точно тогава се намеси, за да го спаси (в същност бяха двама възпитатели — момче и набито русо момиче с големи гърди. В наши дни гърдите на малките момичета растат все по-големи и по-пищни. Сякаш са пораснали повече и на по-големите момичета, както и на жените на средна възраст. През лятото плажовете са окичени с гърди. Обичам женските гърди, стига да не виждам толкова често толкова много от тях. Някога ги обичах повече) и да възстанови реда и тогава разбрах, че през цялото време не съм си поемал дъх и че всичките ми мускули са били напрегнати за отпор (и вцепенени поради желанието да ги използвам). Осъзнах, че ако другото момченце, което вече мразех, бе нападнало сина ми още веднъж, нямаше да мога да се овладеея и щях да се спусна като вихър към детската площадка и напълно обезумял, щях да го смажа до смърт на място. (Или пък като реакция, противоположна на този импулс, щях да убия момчето си.) Ако се окажеше обаче, че съм в състояние да се помръдна. (Никога няма да науча дали и аз не съм бил вцепенен.)

Тръгнах си, когато всички подновиха играта.

Държах се много внимателно с момчето си до края на деня. (Бях толкова внимателен и предпазлив, че дори не казах на него или на жена си какво бях видял: то се страхуваше да се бие.)

На следващия ден — както повече или по-малко предполагах, то не искаше да отиде в детската група. Не го каза направо; просто заяви, че не се чувства добре, но че ще се оправи дори ако го накараме да отиде. Изглеждаше злочесто и отпуснато, сърцето ме заболя за него, защото знаех (мислех си, че зная) какво изпитва. Отиде. Казахме му, че

наистина трябва да отиде и го заведохме. Като тръгнахме този ден за детската група (това лято дъщеря ми беше на лагер, където също имаше проблеми — ако можеше да се вярва на думите ѝ), то изглеждаше нещастно и паднало духом — както в онова необичайно дъжделиво утро, когато го закарахме в болницата да му извадят сливиците (все забравям, че извадиха и третата сливица. Дори не зная какво е трета сливица — тя просто се намира там и виси някъде в носната кухина. Може би никой не знае точно какво е трета сливица. Веднъж се почувствувах много остроумен, като казах на едно младо момиче от Ан Арбър, че третата сливица представлява тестикули, които не са се спуснали) — в тази тъмна и мрачна утрин ние самите бяхме вцепенени от тревога, но се мъчихме да водим обикновен разговор с него в таксито, а на мене ми се искаше колата да увеличи скоростта си и да успее да пристигне в болницата, докато никой от нас още не е примрял или умрял не от друго, а просто от напрежение поради предстоящото събитие; такива весели и привидно празни разговори се опитвах да водя с майка си в частната клиника винаги, когато ѝ правех онези досадни и тягостни посещения, които не след дълго станаха съвсем безцелни. Като нищо можех да ѝ пращам там малките колетчета с храна по пощата или да ги давам на някоя от болногледачките и веднага да си тръгнавам (и да си спестя наблюдаването на отвратителния ритуал, при който деформираните ѝ треперещи пръсти ровичкаха из парченцата риба, месо, сладкиши или кейк и пъхаха мазните, ронещи се късчета в устата ѝ. Не ми позволяваше да я храня). Но аз бях неин син, бях неин предан син (ха-ха, и желяех да страдам мъченически заедно с нея през част от празничните дни — отначало всяка седмица, после на две седмици, после — всяка трета или четвърта седмица, докато тя не започна бързо да отпада — тогава, поради някаква лицемерна причина — за да бъда чист пред съвестта си — отново ходех всяка седмица по за десетпетнадесет минути), обаче не ѝ бях особено благодарен. Никой от двамата ни не беше благодарен на другия. Не ѝ бях благодарен, че е моя майка (тогава това вече се бе превърнало в несправедливо бреме. Защо не можеше да умре незабелязано, както бе направил баща ми — без да ми създава каквито и да е неудобства?); а и тя не ми беше благодарна за посещенията, за вестите или за храната, която ѝ носех. И кратките разговори, които водехме, бяха насила. Изпълнена с гняв тишина би

била по-добра от тях. Липсваше ѝ майка ѝ. „Майчице!“ — непрекъснато стенеше тя, унесена или се мятеше безпаметно, когато приближаваше краят, а в изцъклените ѝ зачервени очи, препълнени със сълзи, се луташе ужасът; това бе почти всичкото, което имаше да каже — освен онова, което си мисля, че трябваше да ми каже накрая.

Сега я обичам повече, отколкото когато беше жива.

Когато почина, майка ми беше почти на осемдесет години и почти бе изгубила паметта си, но умря, плачейки за своята майка, както предполагам, че ще умра и аз — плачейки за майка си (ако господ с безкрайната си милост ми позволи да живея достатъчно дълго. Ха-ха). Толкова голяма част от нещастията зависят от момента. Този ден отидохме да го вземем късно и го видяхме на половин квартал от детската площадка — застанал бос на тротоара, той ревеше безпомощно на висок глас, защото мислеше, че няма да отидем да го вземем. (Ядосах се, като го видях. Просто бяхме закъснели. Нищо повече не се беше случило. Други хора — деца и възрастни — минаваха и с любопитство поглеждаха момчето ми, което стоеше и плачеше — без някой да му предложи помощ или да го запита защо плаче. Милостиви боже, дори аз бих помогнал на малко дете, което е в беда, та макар да съм единственият.) Когато ни видях, синът ми не направи нищо — само запищя още по-пронизително, зарева още по-неистово със страдалческа молба да го спасим от тази странна магия, която го бе приковала ужасен на това място. (За миг толкова силно му се ядосах, че без малко да се поддам на изкушението да спра с презрителна усмивка и да не отида при него веднага.) Мъката, причинена от мисълта, че сме го захвърлили, го бе превила одве — само защото малко закъсняхме — смяташе, че сме го оставили нарочно, тъй като сме недоволни и отвратени от него, и че никога няма да ни види отново и никой вече няма да се грижи за него.

Бях вбесен. Той знаеше как да стигне в къщи. Беше наблизо. Не беше трудно да се справи. Много пъти го оставяхме да ни води сутрин от дома до крайбрежния булевард и детската площадка — само за да види, че може спокойно да стигне и сам; после го оставяхме да ни води на връщане, за да докаже — на себе си и на нас, — че знае обратния път. Селото бе малко, почти нямаше коли, нямаше начин да се изгуби — ако се изгубеше, винаги можеше да тръгне по крайбрежния булевард или да помоли някого да го упъти. И това му беше известно.

(Винаги настоявахме, когато не е сигурен, да моли хората да го упътват, но той се боеше от непознати — дори от свои връстници — и не желаше да ги заговаря. Ако му се случеше, мънкаше едва чуто с наведени очи и когото и да питаше, той винаги троснато го караше да повтори току-що казаното.

„Знаеш ли как да стигнеш дотам? — питахме го ние с жена ми. — Така, знаеш. А сигурен ли си, че няма да се изгубиш? Накъде трябва да завиеш тук? Нали виждаш, че не можеш да се изгубиш? Дори ако завиеш тук, а не там, или пък на следващата пресечка, пак ще излезеш по обиколен път на крайбрежния булевард или на главната улица. Можеш просто да вървиш накъдето вървят всички или да попиташ някого за пътя, ако се изгубиш. Ще се изгубиш ли?“)

При все това той се беше отдалечил само малко извън границите на детската площадка, където няколко възпитатели се бяха задържали и я подреждаха едва-едва — не бе успял да отиде по-далече. Когато ни позна и видя, че се приближаваме, не се помръдна, сякаш да се отмести на косъм от това мъчително място, където стоеше, означаваше да рискува да му призлее над някаква невидима бездна, където щеше да престане да съществува. Остана неподвижен на тротоара на това самотно място, стъпил с босите си крачета така, сякаш нямаше кост в глезените му, която да не е вече смазана (мисля, че тогава забелязах за пръв път, че стъпалата му са плоски, сводът е съвсем слегнат, а глезенните му кости са едри, ъгловати и стигат ниско до земята) и дори да стои на едно място за него е мъчително и непоносимо. Нито можеше да помръдне, нито да остане там, където е. (Не се втурна към нас.) Виеше. Ние олицетворявахме спасението, господ-бог, единствената му надежда да оцелее, но трябваше да извървим целия път до него, за да го спасим, докато широко отворените му блестящи очи обезумяло се впиваха в нас. Той не искаше (не можеше) да направи дори крачка към нас, за да помогне за собственото си избавление и да съкрати страданието си. (Беше тъжно, жално, сърцераздирателно; потиснах силните пристъпи на гняв, погнуса и чувството, че ще престана да се владее и ще го сгълча още начаса. Испитах желание да го ударя. Смятах, че го заслужава, смятах, че това бих направил, ако беше по-голям и по-едър.) Жена ми ускори крачки, избърза пред мене и аз я дръпнах за лакътя, за да я задържа.

„Не тичай! — изсъсках. — Ще го изплашиш.“

Но той чакаше мене, нуждаеше се от моето присъствие, от моята защита, и не тръгна, преди да потърси ръката ми и да я сграбчи здраво. (Тогави ми се стори — както ми се струва и сега, — че ако се бяхме отвърнали от него и бяхме тръгнали обратно или ако по някаква неизбежна причина изобщо не се бяхме появили да го вземем този ден, той щеше да си остане неизменно прикован към същото място, където невидими сили го бяха спрели — едно петънце върху повърхността на земята, не по-голямо по размери от следите на собствените му боси крака — докато загинеше или се строполеше от слънчев удар, глад, жажда, страх или изтощение, или докато някоя необичайно загрижена и любопитна дама, или някой господин не отидеше да потърси полицаи, за да го уведоми, че едно момченце стои неподвижно на крайбрежния булевард, плакало е цял ден и цяла нощ и има опасност да умре от глад, уплаха или самота. Тогави имах чувството — имам го понякога и сега, — че няма да успее да оцелее без жена ми и без мене, че никога няма да просъществува, ако ние двамата не го подкрепяме, а може и той да има такова чувство. Какво ли ще прави, когато умрем? А какво ще прави Дерек?)

— Ако плуваш — неотдавна ме попита той — и ти се струва, че се давиш, ще започнеш ли да викаш спасителя, та всички на плажа да могат да видят как те спасяват? Или ще предпочетеш да се удавиш?

Не зная кое от двете бих направил. Обаче зная, че вече не плувам във вода, която надвишава боя ми.

Бих се смутил да викам спасител.

Не бих се смутил да викам лекар нощем, ако си мисля, че имам сърдечна криза, но не съм съвсем сигурен.

— Няма защо да се страхуваш — казах му аз.

Той се притискаше към ръката ми и боязливо вървеше до мене с наведена глава, като при всяка стъпка внимателно опипваше пътя с босите си крака. Задъхваше се, ребрата му и гръдната кост се повдигаха така, сякаш щяха да се откъснат и да пробият нежната му, прозрачна кожа.

— Не ми е добре — каза той. Сълзите му изсъхваха бавно, на вадички. — Повръщаше ми се.

— Ще ти премерим температурата. Сега повръща ли ти се?

— Беше ме страх, че няма да дойдете да ме вземете.

— Ако наистина ти е лошо, като се върнем в къщата, ще повикаме лекар и той ще те оправи, затова няма защо да се притесняваш.

— И тази сутрин не ми беше добре.

— Чудно ми е от какво си се изплашил толкова. Нямахме начин да се изгубиш по пътя до дома, дори да си искал.

— Знаех си, че ще си помислите, че ви разигравам.

На следващата сутрин не отиде в детската група. Не искаше да ходи и ние не го насилихме. (Беше изпълнен с възторг, че сме му позволили да остане в къщи.) После изобщо спря да ходи.

— Въобще ли не искаш да се върнеш там? — попитах го на закуска в неделя.

— Не искам.

Оставихме нещата така.

Но след това нямаше много-много какво да прави. Нямахме други деца, с които да си играе, нямаше повече приятели. Прекарваше по-голямата част от деня на плажа с нас, като пресяваше пясък. И съвсем малко говореше. Искаше да си седи в къщи повечето време. Четеше книжки с картинки, сглобяваше много модели на коли, самолети и самолетносачи, но не му доставяше удоволствие да ги завършва, нито изпитваше радост да си ги събира. Нямахме интерес към нищо. Препрочиташе комикси и понякога гледаше втренчено и с безразличие телевизия. Предлагаше да помага на жена ми в домакинството. (Това я изнервяше.) Не обръщаше внимание на нищо; не можеше да се съсредоточи дълго време върху никоя от главоблъсканиците, които му купувахме. Сякаш лесно забравяше. Беше се залепил за нас и ни придружаваше почти навсякъде, не се пускаше от нас. Не му се ходеше в града, но и не искаше да остава сам.

(„И двамата ли трябва да отидете?“ — унило питаше той.)

Не искаше да стои сам и винаги гледаше да бъде с единия от нас или с двамата, освен когато си лягаше, защото отиваше в спалнята си в друга част на къщата (и дори тогава се будеше много рано всяка сутрин — понякога се събуждаше сред нощ — и се промъкваше до прага на нашата спалня само за да се увери, че все още сме там и дишаме. Задържаше се така и шумолеше тихо, докато единият от нас се сепнеше.

— Какво има? — питахме го — жена ми или аз — и ядосано пъшкахме. — Какво искаш?

— Да закуся — лъжеше той, ако вече беше светло.

Беше ужасно. Понякога имах чувството, че изобщо не спи, че само се преструва, а в същност стои буден в леглото си, наблюдава прозореца и брой миговете, докато вече не може да понася самотата си и иска да усети сигурност, като дойде при нас). От него винаги се излъчваше чувство на унизителна безпомощност — дори когато се мотаеше из кухнята и помагаше на жена ми, докато тя готвеше или миеше чинии. (Жена ми взе да се страхува, че ще започне да си слага престилките ѝ, както и други части от облеклото ѝ. Какво щяхме да правим, ако се превърнеше в хомосексуалист? И аз се страхувах. Преструвах се, че горя от желание да го науча да играе шах само за да го откъсна от жена ми и да убиваме времето, а той се преструваше, че гори от желание да се научи. Но никой от двамата ни в същност нямаше интерес и скоро престанахме да играем, макар че не можехме да му измислим кой знае какво, с което да се занимава.) Беше безсмислено и жестоко да го караме да излиза навън и да играе. Нямаше с кого да си играе. Не искаше да бъде с някого, да говори с някого, да го виждат с някого; не искаше дори да погледне другите момчета и момичета от детската група — дори и онези, които някога приветствуваше възторжено и гордо посочваше като свои приятели. Винаги когато отиваше с нас някъде и се задаваше някое от тях, което кимваше, махаше с ръка, усмихваше се или го поздравяваше по име, той се вцепеняваше, поглеждаше сърдито и решително встрани и не благоволяваше да отговори. И скоро те престанаха да се обаждат. Престанаха да бъдат негови приятели. Това беше зловец. Сякаш никога не беше срещал някое от тях. Всеки път, когато вървахме и видеше някое дете, той все така се вцепеняваше — гневно се напрягаше, сякаш очакваше да му се случи нещо неприятно. А не му се случваше. Аз също се ядосвах и често ми идеше да го ударя по рамото с юмрук и да го блъсна грубо към тях, като му заповядам да започне отново да си играе и да се весели.

Беше мъчително за всички ни.

Това беше най-лошото лято в живота ми. Не знаехме какво да направим. Жена ми и аз бяхме всичко, което той имаше, а вече не бяхме толкова сигурни, че го обичаме, макар никога да не сме го

казвали точно така. Дерек все още беше пеленаче. По това време не знаехме, че е такъв. А дъщеря ми за пръв път тази година беше на лагер, където също се чувствуваше самотна и нещастна — ако можеше да ѝ се вярва, — тъй като всички други момичета бяха вече ходили на лагер и лесно си правеха групички, а тя оставаше извън тях, без приятели. Поне така ни заявяваше в писмата си. Не ѝ вярвахме. Искаше да се върне у дома; понякога ни пишеше *единствено* за да ни каже, че иска да си дойде у дома. Не ѝ вярвахме. Има деца, които рядко пишат; нашата дъщеря пишеше прекалено *често* — три, четири, пет пъти седмично — и всеки път, когато видехме писмо от нея, ни обземаше униние. Не знаехме дали да ѝ вярваме, или не. Мислехме, че ни казва такива неща само за да ни наскърбява. Дори на тази крехка възраст не ѝ липсваше лукавство да представя нещата в кризисно и отчайващо състояние само за да ни внуши нерешителност и чувство за вина. Знаеше как да причинява болка. От това, което успяхме да научим от родителите на други деца в същия лагер, тя прекарваше не по-зле от обичайното. Чудно ми е защо пишеше толкова често, след като нямаше какво друго да каже. Не исках да отида да я видя в деня за посещения. Тя не ми липсваше — не ми остана такава възможност с всички тия проклети писма. Кому бе нужно? Това означаваше дълъг път с кола в горещ ден и среща, изпълнена с обвинения и униние; още един пропаднал уикенд. Но когато стигнахме там, тя изглеждаше добре и сякаш истински се радваше, че сме дошли. Държеше се така, като че ли ѝ бяхме липсвали — нещо, което не ми беше хрумвало и което, сигурен съм, тя нито веднъж не бе споменавала в писмата си. Под един бряст, където никой не можеше да ни чуе, аз я попитах без заобикалки дали иска да я взема, като си тръгваме. Дори предложих да измисля някакво обяснение за очи: че майка ми е сериозно болна, което си беше така. Дъщеря ми отказа, стори ми се, че имаше много весели приятели, с които пееше доста ентусиазирано лагерни песни. Тя изгуби тази битка. По-късно щеше да ме обвини, че съм я принудил да откаже, и когато потеглихме, за да не се видим повече до края на лятото, аз си представях, че виждам сълзите в очите ѝ и усещам буцата на гърлото ѝ, а тя стоеше край пътя и гледаше след нас със сериозно и застинало изражение, като упорито отказваше да ни махне за сбогом. При това потокът на същите упорити, изпълнени с хленч заповеднически писма, в които настояваше да си я вземем, не секна. Чудехме се — без да се

вайкаме един пред друг точно с тези думи — защо тя не ни оставя на мира, защо няма добрината да не ни безпокои, след като бяхме направили толкова много и влязохме в значителни разходи, за да я махнем от очите си за осем седмици? Пращаше и писма до момчето ни с надпис „лично“, в които щедро му обещаваха разни неща, включително да се държи с него по-приятелски и великодушно — в бъдеще и завинаги; молеше му се да направи всичко възможно, за да ни накара да ѝ позволим да се върне, защото се чувствувала много нещастна далече от нас; и това — по време, когато той самият беше така съсипан от мъка поради собствените си страдания, че едва ли можеше да събере смелост да ни говори за каквото и да е. Разговорите му с нас се свеждаха главно до едносрични отговори на въпроси, измънкани едва чуто. Човек би си казал, че тя изпитва радост да бъде заедно с нас, че е била доволна от нашето общество в миналото, но това не беше вярно. Всичките ни лета бяха лоши. И повечето недели. И все още е така. Само колко се боя от тия празници, продължаващи три-четири дни. Нямаше да е зле, ако двамата с жена ми играехме тенис, отивахме с лодки на разходка или за риба. Но не го правя и не обичам хора, които го правят. Вече нищо не обичам. Не знаех как да обяснявам на момчето ми какво, по дяволите, става с дъщеря ми всеки път, когато то отново получеше писмо, в което тя заявяваше, че е нещастна и го караше да ни помоли да ѝ позволим да се върне у дома.

— Защо не ѝ разрешиш? — питаше то извънредно съдържано.

— Не я спирам.

И аз не знаех какво става.

— Искаш ли да си дойдеш? — попитах я по телефона. — Стегни си багажа и тръгвай. Още сега ще дойда с колата да те взема.

— Не.

Знаех си, че просто ме тормози. Може и да ѝ е било мъчно за дома, да се е чувствувала нещастна, но използваше нещастията си с хладнокръвно безразличие и пресметливост, за да разстройва и потиска всички ни — и усещам, че преднамерено продължава да ме тормози и сега; ето, така си прекарвахме времето.

Времето някак минаваше; сигурно е минавало много бавно за него. (Тогава то обичаше да играе бейзбол — и се радваше, че го бива за това. Харесваше му да пресреща топката в движение, да попада в целта, да тича около мястото за началния удар. Но вече нямаше с кого

да играе.) Времето някак винаги минава, да, минава, без каквато и да е помощ от наша страна и независимо от всичко, което става; така минава то за мене в компанията; така в крайна сметка мина и за помалката ми тогава дъщеря в лагера; така незабележително минава сега и за жена ми у дома с помощта на откраднатата утешителна глътка от бутилката вино горе-долу на всеки половин час сутринта и следобед и с енергичен напън от моя страна един-два пъти седмично, ако се прибера у дома с подобни желания; така мина за клетата ми стара майка, прикована към леглото от артрит, с мъчително схванати крайници и стави, лишена от говор поради мозъчните спазми и с едва ли не единственото, което ѝ бе останало за последните ѝ кратки дни — съзнанието да разбира отчаяно колко малко ѝ е останало. Аз бях всичко, което ѝ бе останало. Въпреки това тя се бе вкопчила здраво — с изкривени пръсти, изкривена цялата — дори в последните си мигове на кома; бе се вкопчила с упорство и решителност в миличкия живот, ха-ха, но бърбреците ѝ предателски я изоставиха — една неочаквана подлост, скрита под повърхността — и накрая, ха-ха, тя умря, викайки името на майка си; стенойки: „Мамо! Майчице!“ с провлачен, но ясен и висок глас, макар лекарят да твърдеше, че не изпитвала болка и не разбираше защо става това. Откъде бе сигурен *той*? После можех да я погребя. Накрая вече можех да я погребя, макар да беше умряла още преди около шестнадесет месеца. Някога имах майка, която умря шестнадесет месеца преди да я погребя. Поне моето мнение е такова. Сестра ми живее далече, има диабет и разни семейни проблеми, затова не дойде на погребението. Предпочитах да не идва и казах, че не е необходимо. Щях да уредя всичко и да заплатя. Ние с нея не сме близки. Не бях близък и с майка си. Яд ме беше на нея.

— Виж какво, мамо — можех основателно да споря с нея по всяко време през тези шестнадесет месеца. — Ти вече си умряла, не разбираш ли? Ти умря в оня ден точно преди два, четири, шест, осем, десет, дванадесет месеца пред очите ми, а сега просто се разтакаваш. Тогава още не го знаех, но го почувствувах, затова със свито гърло отвърнах поглед от тебе и заплаках — или поне ми се искаше — и тайно скърбях за тебе повече от седмица, защото вътрешно съзнавах, че ти вече си умряла и не съществуваш. Ти беше умряла, но още съществуваше. Изгубих майка си неотдавна, но продължавам да си я припомням и да я изгубвам отново. Но ти не си моята майка. Ти просто

се разтакаваш. Ти просто се разтакаваш, проваляш почивните ми дни, караш ме да се охарчвам, разваляш ми настроението и объркваш бъдещето ми. Оттогава насам все се разтакаваш. Потискаш всички. Какво чакаш да направя? За какво се разтакаваш?

Мили боже. Мили, мили, мили боже. Докато беше жива, никога не казах това — не го казах дори на себе си. Но мисля, че тези бяха чувствата, които изпитвах. Сега мога да го кажа. Никога не съм чакал по-дълго за нечие погребение, а тя чака заедно с мене почти толкова дълго. По божия воля, ще чакам още по-дълго собствената си смърт. Зная, че скоро ще започна да чакам. Зная как ще започна. Ще ми се появят оплаквания от пикочния мехур и простатата — това е в случай, че имам късмет и не получа преди това коронарно увреждане на сърцето или удар. Може би ще получа като подарък и някоя операция от херния или от хемороиди, просто за да отвлече вниманието ми от неприятностите с пикочния мехур и простатата, докато се разтакавам в очакване моята погребална служба да получи законно разрешение да започне. Зная обаче, че и аз сигурно ще искам да се разтакавам колкото се може по-дълго — независимо от болките, съжалението, отвращението от самия себе си и изобщо от всичко; ще се вкопчвам с отмаляващи пръсти в мъглявите миражи над чаршафите и вместо „Ха-ха-ха!“, ще мълвя: „Мамо! Мамо! Майчице!“ до самия край. Може би едва тогава, когато в мозъка ми ще има място само за един спомен, а в гърлото и устата ми — само за една дума, Грийн, Уайт, Блак, Браун, Кейгъл, Артър Барън, сестрата на жена ми, триминутните речи в Пуерто Рико и пияната, руменобуза млада курва в Детройт миналата седмица, която дори не желяех и която ми се подиграваше невъздържано в компанията, като отхвърляше закачките, които дори не й бях отправял — едва тогава подобни унижителни събития и унижаващи ме хора ще бъдат заличени от претъпкания ми с незначителни обиди и поражения инвентар — никога не съм бил в състояние да ги погълна и обезвредя; тогава те ще бъдат отписани заедно с мене, оставени в забрава, превърнати завинаги в приключени досиета. Това е начинът, по който ще сложа край на света. Няма да ми се иска да изчезна. С радост си мисля сега, че ще им се наложи да ме влачат натам, а аз ще се извивам и ще стена, ще се боря с разум, с очи и с уши да остана, но зная и че вероятно ще бъда съсипан от черния си дроб или от двата си бъбрека точно когато съсредоточавам до крайност

всичките си сили и че ще изгубя битката, без дори да осъзная, че загивам. Ще предам богу дух дори без да усетя, че го правя. Морфинът ще помогне да замъгли съзнанието ми. Не искам никога да умирам. Надявам се да надживея всички — дори децата си, жена си, и Скалистите планини. Но не мисля, че ще успея. Има клапи в сърцето ми, има клапи в колата ми; ако Дженеръл Мотърс не са в състояние да произведат клапа, която не се износва за повече от година, какви шансове имат приумиците на природата? Не мога да не изпитвам жал към себе си. (Не мога да не изпитвам жал към него). Тогава изпитвах жал към него (и сега изпитвам жал към него); той вече бе започнал да се разтакава с празния и безцветен поглед на креещ старец, лишен от желания, като майка ми — инвалид в частна клиника, който знае, че е оставен там, за да умре. Почти не говореше. На нищо не се радваше, сякаш нямаше нищо, на което да се надява (господи, толкова рано да се предаде!) — освен да свърши това знойно душно лято и училището, от което се боеше, да започне и да го въвлече отново в своята шумна, бездънна драма от непредвидени сблъсъци и възнаграждения. Липсваше му живец, липсваше му дух. Беше безчувствен. Вечно се разтакаваше. Вместо да пресреща топката и да тича около мястото за началния удар с приятелите си, той се влачеше с нас до крайбрежния булевард или до плажа, без да се приобщава, почти без да говори.

— Кога ще се връщаме?

Не искаше да плува. Когато ни придружаваше, не се чувствуваше спокоен и му се искаше да бъде другаде, обикновено у дома — освен ако не бяхме на тъмно, в киносалон.

— И тази вечер ли трябва да излизате?

И с безразличие пресяваше пясък. (Не искахме да идва с нас.) Когато срещнех очите му, той отместваше поглед и свиваше глава между раменете, сякаш очакваше да се хвърля към него и да започна безжалостно да го бъртят. Имаше вид на болен човек. (Често хората предпазливо питаха — за мое голямо неудобство — дали е добре. Понякога не можех да го понасям.) Направих всичко, което ми дойде на ум, за да му помогна.

— Какво ти се иска да правиш? — питах го с готовност аз.

— Къде би искал да отидеш?

— Какво би искал да се случи?

— Искаш ли да идеш на кино? Може да отидем заедно. Какъв филм ти се гледа?

— Ако имаше право на едно желание, какво щеше да бъде то? Каж ми. Може би ще ти помогна да го осъществиш. Какво ти се иска сега повече от всичко друго на света?

— Нищо.

— Нищо.

— Нищо.

— Нищо.

— Моля те, престани.

Идеше ми да го удуса. Идеше ми да го пребия. (Мисля, че точно това ми се искаше.) Единственото, което получавах от него, беше „нищо“. Не полагаше никакви усилия да ни помогне да направим живота му по-лек. Беше ми тежко да го виждам все така безразличен и самотен. Винаги беше там. Сутрин, когато се събуждахме. Сякаш изобщо не спеше. Независимо колко късно през нощта се прибирахме с жена ми, той винаги лежеше буден на отворена врата, за да се увери, че сме се завърнали, че това сме ние, че в къщата не са влезли други хора. Не правеше усилия да говори с жената, която наехме да седи вечер при него и Дерек.

„Къде отивате? Какво ще правите?“ — разпитваше ни той подробно всеки път, когато му се струваше, че двамата с жена ми се приготвяме да излезем заедно.

Мъкнеше се подире ни почти навсякъде, където го вземахме с нас. Започна да ми ходи по нервите. (Налагаше ми се да го съжалявам прекалено често. Защо, за бога, той се случи *на мене*? Това лято започнах да изпитвам към него същите чувства, каквито имам сега към Дерек. Но поне мога да отбягвам и да се спасявам от Дерек през повечето време. (Нямаше спасение от него. Мъкнеше се подире ни навсякъде — един явен, изложен на показ симптом на отвратителна семейна болест, която бихме предпочели да запазим в тайна.)

„Нямам какво да правя“ — отговаряше ни той всеки път, когато му кажихме да ни остави и да се занимава с нещо.

Често изпитвахме чувството, че това е нелепо. Хората непрекъснато го виждаха с нас. Оплакваше се от буца в гърлото. Не желаше да си говори с други самотни момченца, които му намирахме и с които се опитвахме да го запознаем.

— Я виж, тук е Дики Деър. Той е добро момче, горе-долу на твоите години. Защо, не отидеш да си поиграеш с него?

Не искаше.

— Но защо не искаш?

(Не искаше да се свързва с хлапе, което няма с кого друго да си играе. Възхищаваше се от хлапето от детската група, което искаше да го набие, и мечтаеше това момче да го харесва достатъчно и отново да пожелае да стане негов приятел.)

Когато някои наши познати услужливо питаха дали той не би искал да се срещне с дете, с което да си поиграе, трябваше да им отговаряме отрицателно. Но никога не можехме да им кажем защо. Не можехме да им обясним, че той не желае да общува. (И на нашите гърла бе заседнала буца.)

— Не мога повече — оплакваше се жена ми, готова да се разплаче. — Заприличал е на призрак. Толкова е нещастен. Не мога повече да го гледам такъв. Сърцето ми се къса.

— И аз не мога — признавах си.

Единствените ми хубави дни това лято бяха дните, които прекарвах в службата си в града. И моето сърце се късаше. Не искаше да кара нито летните си кънки, нито колелото си. Започнах много лесно да ставам раздражителен. (Бях ужасен.)

— Върви да играеш — заповядах му грубо един ден на плажа, когато вече не можех да се сдържа.

Той премигна.

— Боб! — предупредително извика жена ми.

— Да?

— Да не си глух?

— Не чух какво каза.

— Много добре чу. Върви да играеш.

— С кого?

— С хлапето, което седи до оная дебела дама.

— Татко... моля те!

— Изглежда на твоите години. Изглежда, като че иска да се запознае с някого, за да си играе.

— Но аз и тук си играя.

— С какво?

— С пясък.

— С пясък! — повторих подигравателно аз и посочих към брега. — Върви или ще те уловя за ръката, ще те завлека там и ще го помоля вместо тебе да си играете. — (След като отпратих тази заплаха, трябваше да се придържам към нея. В едно списание за жени същия месец имаше статия, в която съветваха родителите да бъдат неотстъпчиви към трудните деца. В друго списание за жени имаше статия, която ни съветваше да проявяваме съчувствие и разбиране. И двете списания не ме интересуваха. Бях побеснял. Жена ми правеше знаци да се овладее. Не й обърнах внимание. Вече беше въпрос на чест между мене и клетото, озадачено момченце.) — Това ли искаш? — заплаших го аз.

Лицето му беше тебеширенобяло.

— Няма да мога да говоря.

— А сега как говориш?

— На гърлото ми има буца. Повръща ми се.

— Ще имаш буца и на главата — не можах да се въздържа от остроумна забележка. — Тръгвай. Можеш да повръщаш по-късно.

Той неохотно се надигна и с бавни, несигурни стъпки се отпрати да извърши това, което го бях насилнил да стори.

— Виждаш ли? — прошепнах със страх и угризения, защото ми се искаше незабавно да бъда оправдан. — Отива.

— Мисля, че това е ужасно.

— Но той го прави!

Той говореше с другото момче — бледо русокосо хлапе, което поклати отрицателно глава, без да вдигне очи, и му каза в отговор нещо мъчително дълго. Устата му се кривеше. Догади ми се. Дебелата жена погледна сърдито. Момчето ми се върна при нас — вървеше така, сякаш коленете му се прегъваха с труд и почти плачеше, когато изрече с едва чут пресеклив глас, че другото момче страшно заеква и отказва да си играят. „Е, направих каквото искаше!“ — подхвърли ми то горчиво, прониза ме с поглед и седна отново на пясъка доста далече от нас. Впери в мене очи, изпълнени с гняв.

Почувствувах се объркан и ядосан.

Нищо не ми вървеше, всичко се проваляше едно след друго — дори жена ми имаше възпаление... (По дяволите!)

(Много по-добре щях да бъда, ако бях останал в града. И си бях по-добре. Получавах всичко, което исках.) На плажа нямаше нищо,

което да ми допада или да ме занимава; можех само да флиртувам с поглед с чуждите жени или да се закачам неприлично с твърде млади момичета. Затова продължавах да се нервирам заради него и да се опитвам да му помогна. (Винаги се нервирам, когато виждам, че се провалям. Бях изпълнен с толкова потискащи чувства на неуспех и безсилие, защото не съумявах да го развеселя, да облекча мъчещите го страдания и самотата му, да го накарам да се залови с нещо ново.) Продължавах сърдито да му заповядвам да се опитва да прави неща, които той не искаше да прави и вероятно бе физически негоден за тях, тъй като сковаващото го напрежение му вредеше на равновесието и на координацията на движенията, а при това имаше и буца на гърлото. Понеже усещах, че се бои от океана, карах го да газии из водата с мене и той едва не се удави, когато внезапно излезе голяма вълна, събори и двама ни, отскубна го от ръцете ми и го запокити обезсилен, като го премяташе и блъскаше, към брега в дълбокия, кипящ и бурен прибой. Когато накрая той се изправи на крака (докато аз се борех безуспешно с обратното течение и се опитвах да стигна до него и да го спася), не можеше да си поеме дъх и така плътно бе стиснал клепачи, че свитите скули на почервенялото му лице приличаха на стиснати червени юмруци. Отвори очи едва когато отново го хванах за ръка и го поведох към брега. Все още ми се привижда тази случка.

— Разбираш ли, татко — каза ми той, — боях се да отворя очи. Не знаех къде съм и се боях да отворя очи и да погледна. Боях се, че ако отворя очи, ще бъда някъде много далече и не исках да погледна.

Изненадах се, че ми говори, изненадах се, че все още има достатъчно доверие в мене, за да споделя. (Можеше да се удави, да бъде осакатен така, че да умре или да се парализира още там, на място. Можеше да бъде повлечен далече от мене в открито море, пометен от нахлупата вода за някакви си три-четири секунди. Веднъж помагах на спасителите, когато едно малко дете с надуваем пояс бе отнесено за миг на тридесет ярда далече от брега. Ако тогава беше загинал, никога нямаше да си го простя. Жена ми никога нямаше да ми позволи да си го простя. Щеше да се наложи да се разведе с нея, като я оставя с Дерек — както ни казват, осъден по рождение да бъде умствено недоразвит; и с дъщеря ми, която е малка помощ и утеха; но това може би не е чак толкова лошо нещо и бих могъл да го направя дори сега. Доста си мисля за развод и винаги съм си мислил. Дори преди да се

ожения си мислех за развод. Мога да си представя следващата си съпруга: тя ще бъде по-млада, по-хубава, глупава и раболепна. Ще бъде руса, ниска, закръглена и весела, и много ще се старае да ми угажда в кухнята и в спалнята. Много скоро ще открия, че не ми е възможно да бъда с нея повече от час-два и ще трябва отново да се разведа. Радвам се, че той оцеля. Моя беше идеята да се оженим. Доставя ми удоволствие да чукам жена си. Позволява ми да го правя както си искам. За нея не съществува еманципацията. Прекалено много мъжкарани са се навъдили. Не можехме да се любим на спокойствие, защото той винаги се мотаеше из къщата през деня и обикновено не заспиваше нощем. Често се опитвах да го прогоня от нас само по тази причина. Ако заключехме и той останеше извън спалнята, не знаехме дали в отчаянието си не е легнал пред вратата, откъдето може да ни чува. През повечето време бях намусен и се сопвах на всички.)

Колко чудовищно се държах с него. Това ми се виждаше необходимо за момента. Не знаех какво друго да направя. Не можех да се отърва от него, а той знаеше, че искам това. Наистина, един ден излезе с колелото си, но се блъсна в някакъв стобор и така лошо си нарани коляното, че цяла седмица накуцваше, а в ръката му се беше забила дълга черна треска, която трябваше да изчовъркам и да извадя с игла (и когато го правех, се почувствувах като олицетворение на злото. Мрачно разсъждавах на ум да си взема ли или да не си взема двуседмичната лятна отпуска, на която идваше времето. Жена ми ме принуди; каза, че няма да бъде в състояние да понася повече почивката на море без мене и ще се върне в града. Затова си я взех. Имаше дни от отпуската ми, когато бях готов да платя на компанията двойно, колкото получавях, само и само да ми позволят да ходя да работя). Вече не можех дори да се напия. Не можех да си фирна мартини привечер, понеже той винаги се навърташе наоколо, слушаше и гледаше. (Вместо пиене получавях досадни болки в слепоочията.) Не можехме да си разправяме мръсни вицове, не можех да говоря цинизми дори ако имахме гости. Не можех да флиртувам. Той беше там и щеше да ме види. (Дъщеря ми поне — господ да благослови доброто ѝ сърце — прояви достатъчно разум, събра всичките си тревоги в старата си туристическа чанта и в едно куфарче и замина за лагера, където да бъде нещастна далече от нас и цяло лято да ни тормози отдалече.) Не мърдаше оттам. Никога не мърдаше. (Не можех да кажа или да направя

нищо, на което не исках той да бъде свидетел. Толкова много бяха начините, по които можех да го разстроя.) Понякога, когато се обръщах, той беше точно зад мен и го настъпвах, и двамата се чувствахме ужасно и мънкахме неловки и нечленоразделни извинения. (Идеше ми да го напсувам. Идеше ми да закрепя. Идеше ми да закрепя „Махай се оттук!“) Не знаех какво да говоря. Не знаех как да се справя с положението. Накрая измислих. Казах му:

— Махай се оттука.

За да го накарам да проумее, че може да се движи и без нас и че ще се ориентира и няма да се загуби, аз го накарах да отиде сам на разходка; естествено той се загуби.

— Махай се оттука! — повторих му аз по-грубо, когато видях, че не ме разбира.

— Какво?

Миг преди това той бе измънкал: „Нямам какво да правя.“

— Иди някъде.

— Къде?

— Където и да е. На разходка.

— С кого?

— Със себе си. Мама и аз искаме да останем за малко сами на плажа.

— Не зная как.

— Знаеш, ще видиш.

— Няма да се върна.

— Ами, ще се върнеш.

— Сега ли?

— Ами кога?

Жена ми гледеше безизразно не в него, а някъде далече, и го посъветва без съчувствие:

— Най-добре тръгвай.

— Тръгни покрай брега към увеселителния пристан. После се върни по обратния път.

— Искам да стоя тук.

— Искам да отидеш.

— Ще се загубя.

— Нямах толкова ум, че да измислиш как да се загубиш.

Бях непреклонен. Той се изправи, като бавно чистеше дланите си от пясъка, и тръгна покорно, безгласно и унило, без да се обръща. Скоро се скри от погледа ни зад главите и телата на хората в тъпканицата по плажа. Увеселителният пристан ни се виждаше подалече от всякога, плажът — по-многолюден. Уплаших се, че ще се изгуби. (Уплаших се, че аз бих се изгубил, ако трябваше да сторя това, за което го бях изпратил.)

— Защо направи това? — с неодобрение ме попита жена ми, която вече се разкайваше, че с пасивността си ми е помогнала.

— Нали и ти искаше да го направя?

Продължавах да протягам шия, докато все още го виждах да се мярка тук-таме, и в мига, когато изчезна, започнах да се тревожа и също да съжалявам.

— Прав си — призна жена ми. И кимна разсеяно: — Не можех вече да понасям да се мотае тук.

— Аз също.

— Той винаги е тук. Сърцето ми се къса.

— И моето.

— Изглежда толкова нещастен.

— Това е едно от нещата, които ме вбесяват.

— Мислиш ли, че ще се загуби?

— Не може да се загуби. Всичко е заради тази детска група, да ги вземат мътните. Щеше да бъде съвсем друго, ако си бяха гледали работата. Искам той да разбере, че може сам да отива от място на място и че не е задължително да му се случва нещо лошо.

— Плажът е претъпкан.

— Няма да се загуби.

Той се загуби.

(Поне така си мислехме ние.)

Когато минаха двадесет минути и той не се завърна, изпаднахме в паника и хукнахме да го търсим — жена ми тичаше покрай брега, а аз газех из дълбокия пясък в средата на плажа по посока на увеселителния пристан. (Мислех си за извратени хомосексуалисти или че са го зърнали деца от групата, че му се подиграват и се готвят да го нападнат.

„Небето се сгромолясва!“ — искаше ми се да викна ужасено към скупчените възрастни, край които минавах бързешком с разтуптяно

сърце. „Да сте виждали едно дете? Изгубило се е. Изглежда притеснено.“)

Намерихме го да стои сам край брега на около двеста ярда, тъпчеше на място, сякаш се бе загубил; не бе сигурен дали вече не ни е отминал и следователно не знаеше в коя посока да продължи. Страните му бяха побледнели, погледът — отнесен, а челюстите — здраво стиснати. Жилите на врата му бяха изпънати, на гърлото му — заседнала буца. Ориентириите по крайбрежния булевард — така добре познатите конструкции — не значеха нищо за него.

Първата ми мисъл беше да го убия.

— Загуби ли се? — викнах му аз.

— Не зная — сви рамене той.

Искаше ми се да го убия. Безсилието и неумението му ме вбесяваха и отвращаваха (как можеше да стои така онзи ден на тротоара в града, сякаш всички кости на глезените му са счупени! Срамувах се, исках да се отрека от него. Съжалявах, че е мое дете), но след малко ми се прииска да го притисна с любов до себе си, да го закрилям и да проливам над него тъжни и дълбоко съчувствени сълзи (защото ми идеше да го убия. Представете си такъв баща, който иска да ви убие. Това е тази част от Едиповата история, която винаги избягват. Клетият Едип е бил много оклеветяван. Той не е искал да убие баща си. Неговият баща е искал да го убие). Не зная какво изпитах, когато го видях да стои така — безкрайна благодарност, че е здрав и читав; силно, потискащо разочарование от всичко останало или ужасен прилив на неуправляеми, противоречиви чувства, при които ориентириите бяха без значение и за мене. (Не зная какво изпитвам и сега.)

(Иска ми се да бях шимпанзе.)

На следващия ден жена ми и аз се карахме страхотно в къщата — за пари и секс, за неща, които нямаха връзка с него (макар че той нямаше как да го знае). Ръмжахме, джафкахме и се дразняхме като разляяли се чакали. Тя ми крещеше, аз ѝ крещях в отговор (наричахме се копеле и кучка и се псувахме на майка), а когато се втурнах в кухнята, за да хвърля малко лед в чашата си с уиски, която едва не се счупи на парчета в ръцете ми — толкова здраво я бях сграбчил, чух, че момчето ми плахо минава през всекидневната и кротко казва на жена ми:

— Да ида ли пак на разходка? До увеселителния пристан?

Усетих, че въздишам. Плачеше ми се.

— Татко е ядосан, защото не отивам, така ли?

Усетих, че изпитвам ужасно отвращение към себе си.

Жена ми тихо влезе в кухнята.

— Чу ли го? — промълви тя, а гневът ѝ към мене бе изчезнал. (Нищо не отговорих.) — Иска да знае дали отново да отиде на разходка. Мисли, че затова си се ядосал сега.

— Не е вярно — противопоставих се накрая вяло аз.

— Не може да не си го чул. Иди го попитай.

— Лъжеш.

— Когато те прихване, не си на себе си — взе да се оплаква жена ми. — Не мога да говоря с тебе. Никой от нас не може. Не виждаш и не чуваш. Иди го попитай. Иди виж как изглежда, щом не ми вярваш.

Знаех какво ще видя (и не исках). Заобиколих жена си, без да я погледна или да я докосна, и влязох във всекидневната. Той стоеше с кротък и разкаян вид (сякаш имаше някаква вина) до вратата, която водеше към покритата тераса, и чакаше да му дам указания. Кожата му имаше синкав оттенък. (Готов бе да направи всичко, което го накарам. Не искаше да бъде ядосан или нещастен заради него. Гледаше ме сериозно с широко отворени очи. През целия си живот — преди или след това — никога не съм се чувствувал така безкрайно жесток, така проклет, покварен и безчовечен. Той бе готов да принесе в жертва всичко, което му наредя. Не исках да бъде такъв.) Погледът му беше изпълнен с очакване, невесел и безнадежден. Един миг стоях, без да проговоря. (Не можех да говоря.) На гърлото ми бе заседнала буца.

— Отсега нататък — нежно му казах аз, — поне до края на лятото, няма да правиш нищо, което не ти се прави. И ще ти бъде позволявано да правиш всичко, което искаш. Става ли?

Тонът ми беше внимателен, извинителен.

Той ме гледаше невярващо.

— Да не се шегуваш?

— Обещавам ти.

— Обичам те, татко! — каза той и облегна глава на корема ми, за да се погали кротко. — Ти си най-добрият татко в целия свят.

Аз съм най-лошият татко в целия свят.

* * *

Вчера помогнах на един сляп човек да прекоси улицата и се учудих, че не изпитах отвращение, когато го улових за ръка. (По-скоро той ме улови за ръка. Опитах се аз да го хвана, но той каза:

— Не, нека аз да се държа за вас.)

Мисля, че вече ще правя такива неща по-често (след като видях, че мога).

* * *

Много пъти не съдържах обещанието си към него.
Въпреки това той продължаваше да ме обича.

* * *

На средна възраст смених позата на зародиш с позата на труп. Когато заспивам, вече не лягам настрани с добре присвити към корема колена и с палец близо до устата. Лежа на гръб с ръце, благопристойно скръстени на гърдите като мъртвец, и лицето ми е насочено право към тавана. Чувам се и чувствавам как захърквам през нощите, когато имам късмет — някаква отпусната мембрана мъчително вибрира назад в гърлото ми и усещам дълбоко и приятно гъделичкане. Успокоявам се и с това, че съществува прекрасната възможност хъркането ми да дразни жена ми и да ѝ пречи да спи. Не мога да търпя, ако страдам от безсъние, а жена ми спи; понякога ми иде да я заудрям с юмруци. Обичам аз да мога да заспя, а тя да не може. Разбрах, че остарявам, когато започнах да сънувам, че се напикавам. Събуждам се с пълен мехур и за миг изпитвам срамния ужас, че вече съм се напикал в леглото. И че скоро всички ще научат за това.

Най-после разбрах какъв искам да бъда, когато порасна.

Когато порасна, искам да бъда малко момче.

* * *

Бих искал да имам още една възможност. И после още една. (А след това още няколко. Толкова много момичета можех да чукам, когато бях млад, а не го правех, защото не знаех, че ме бива и че мога. Не знаех колко е лесно. Тогава изобщо не ми хрумна, че и на тях може да им се иска. Дори нямах влечение. Вместо това се влюбвах. Искам да опитам още веднъж. Ха-ха. Мисля, че ще имам влечение. Когато порасна, искам да бъда достоен, изискан и важен човек, който върши всичко, защото наистина иска да го върши и е доволен от работата си. Бих искал да бъда Уилям Шекспир.) Може би това е причината да се тревожа толкова много за момчето си (отъждествявам се прекалено много с него) и всеки път, когато го видя в заплетено положение, да се вбесявам и ожесточавам; всеки път, когато го видя да не успява в нещо или дори да отказва да се опита. (Дали съм разочарован от него?) Дъщеря ми твърди, че сме разочаровани от нея. Зная, че търсех нещо по-различно за всички нас. Изобщо не станах това, което исках да бъда, макар че получих всички неща, които някога съм искал, включително две коли и два цветни телевизора. Ние сме семейство с две коли и живеем в първокласен квартал в щата Кънектикът. Американци за реклама. Бюрото за преброяване на населението изготвя статистика, която ни включва в категорията човешки същества, радващи се на твърде богат живот. Исках той да бъде безгрижен, уверен в себе си, дързък, способен, преуспяващ и зависим — затова може би съм разочарован от него за всичко, освен за последното. Може би затова се страхува, че искам да го заведа на някое непознато и опасно място и да го оставя там. Може и аз затова да се боя. Изпитвам същия страх, че с него може да се случи нещо подобно; представям си го изгубен някъде и няма надежда, че някога ще се намери отново. Зная, че се боя за живота му повече, отколкото за собствения си живот, и това ме учудва.

Когато той се страхува, и аз се страхувам, макар да не се страхувам от това, от което се страхува той. Имам хрема, когато той е настинал! Носът ми тече, гърлото ми се възпалява. Когато той покачи температура, слепоочията ми пламват и туптят, а ставите и мускулите ми се схващат и ме болят. (Колко съм добричък, а?)

Моето момче е горе-долу същото. И то се отъждествява прекалено много с хора, изпаднали в беда. Мисля, че затова раздава сладкиши и дребни пари на хора, за които смята, че ги искат — то знае какво е да жадуваш за нещо. (И жадува заедно с тях.) Помня как зяпваше невярващо и учудено сакати и недъгави, гърбави, джуджета, еднокраки, едноръки или хора с деформирани крайници. Отгатвах мислите му: без да знае какво им се е случило, то се боеше да не му се случи и на него, а не винаги бе лесно да му се обясни. (Не можех да го убедя категорично, че никога няма да пострада от нещастен случай или да се разболее тежко.) Сега забелязвам, че избягва да ги гледа в упор. (Отмества поглед, ядосано за миг — така както правя и аз. Не е прието да ги гледаш, не е прието и да не ги гледаш.) Случваше се ръката или крака му да замръзнат в някаква неестествена поза или да се сгърчат.

(— Погледни!

И то ми показваше свития на топка мускул или конвулсивните спазми на пръстите на ръцете или краката, смайваше се от това необяснимо явление с толкова голямо любопитство, колкото голямо бе неудобството му, когато видеше недъгав с деформирани ръце или крака; питаше ме защо става така.

— И на мене ми се случва.)

Неотдавна сподели с мене:

— Мога да ти кажа нещо смешно. Ако гъделичкам някого, мене ме е гъдел.

— Как така? — възкликнах аз. Казаното от него ми се видя смешно и миг по-късно избухнах в смях.

— Не зная — изписка той в отговор и също се засмя. — Защо се смееш?

— Защото ми се вижда смешно! А ти защо се смееш?

— Защото ти се смееш! — весело викна то и се засмя още по-силно, цялото засияло от радост, обгърнало с ръце гръдния си кош, сякаш бе изпаднало в такъв захлас, че едва го удържаше в тялото си.

Момчето ми обича да се смее и непрекъснато би се смяло и шегувало весело, ако сред заобикалящите го не бяхме толкова много на брой ние, които го възпираме и подтискаме. Изпитвам непрекъснато страх, че нещо ще се случи с него. (То е детето, убито с нож в парка, или станало жертва на болестта на Хочкин, или на очната бластома. Боя се всеки път, когато отиде да плува. Всеки път, когато е извън

къщи. Всеки път, когато дъщеря ми се вози в кола с други хлапета, очаквам да ми позвънят по телефона или да дойде полицаи, да ми съобщят за ужасна катастрофа, в която тя току-що е загинала. Има моменти, когато ми се иска и двамата да побързат и да приключат с този въпрос веднъж завинаги, за да се отпусна и да престана да го премислям с толкова непрестанно напрежение. Има моменти, когато ми се иска всички хора, които познавам, да умрат и да ме освободят от това болезнено изопване на нервите, на което съм подложен поради благосклонната си загриженост за всички тях. Не изпитвам същите огромни притеснения за жена си, макар да зная, че през деня често кара колата, след като е пила. Почти не мисля за смъртта ѝ. Мисля само за развод. Не обичам колите. Нито плувните басейни и океана.) Мисля си за смъртта.

Непрекъснато си мисля за смъртта. Мисля си с подробности. Боя се от нея. Смъртта в същност не ми харесва. Изглежда, тя е характерна за моето семейство. Хората умират от нея, а аз я сънувам и безкрай иронично плета сложните фигури на фантазиите си. (И откривам — господ да ми е на помощ, — че все още искам да държа триминутната реч. И че *истински* желая да ме издигнат на поста на Кейгъл. Снощи в леглото спрях за миг да размишлявам за смъртта и започнах да съставям планове за всяка от двете речи, които може да ме помолят да държа. Може да не ме помолят за нито една, но си измислих интересни изрази за всяка от тях.) Снощи в леглото, след като подредих интересните изрази — дали пък не беше рано тази сутрин, докато се завръщах цял-целеничък от пътешествието си сред сънищата?, — сънувах, че прислужницата ни ми се обажда по телефона в службата, докато жена ми пие някъде извън къщи (или се чука някъде — понякога напоследък имам и такива сънища, които изобщо не ми харесват) и ми казва, с провлачения си южняшки говор и с гърлен глас като у цветнокожите:

— Господин... вашето момче лежи на пода във всекидневната и от петнадесет секунди не диша.

Точно по този начин думите достигнаха до мен в съня ми или в замъглените мигове на пробуждането:

— Господин... вашето момче лежи на пода във всекидневната и от петнадесет секунди не диша.

(Без име. С пауза ли, със зловещ пропуск ли, с празна многозначителност ли — не зная как.)

— Какво?! — изпъшках аз и мигновено изстинах, а кожата ми настръхна. (Чувствувах се вцепенен и безсилен при появата на тази очаквана трагедия, която най-после щеше да се случи.)

— Господин... вашето момче лежи на пода във всекидневната и от петнадесет секунди не диша.

Нямах име, но знаех кой съм аз.

Чувах ясно гласа ѝ по телефона, но ми беше трудно да разбера казаното и да ѝ повярвам — виждах лицето на жената: мургаво, закръглено и безизразно, и непрекъснато я карах да повтаря, като възкликвах: „Какво?!“, и не можех да измисля какво друго да направя, освен отчаяно да печеля време, като крещя: „Какво?!“, а съобщението на прислужницата бе винаги едно и също:

— Господин... вашето момче лежи на пода във всекидневната и от петнадесет секунди не диша.

(Времето напредваше, а секундите бяха все така петнадесет.)

— Господин... вашето момче лежи на пода във всекидневната и от петнадесет секунди не диша.

(Сигурен съм, че сънувах това.) Какво ще правя, ако нещо подобно наистина се случи, ако си седя в службата в града един обикновен ден — ден като днешния, не по-различен от останалите, и ми се обадят по телефона от къщи със съобщението, че момчето ми е припаднало на пода във всекидневната и, изглежда, умира. Зная какво ще правя. Ще се обадя по телефона на кънектикътската полиция и ще оставя това *на тях*.

(„Момчето ми лежи на пода във всекидневната и от петнадесет секунди не диша“ — може би ще ми се наложи да им кажа точно това и ще бъде съвсем като в съня ми.)

След това ще въздъхна умислено и ще изпитам жал към себе си. Ще трябва да отлагам срещи, да променям планове и да се прибера у дома веднага с много бавен влак. По-бързо ще бъде с такси, но вероятно ще се сетя за това едва когато стигна на гарата и чакам влакът да потегли. Ще бъда нервен, не на себе си. Но въпреки това ще зная, че в същност вече не бързам толкова, а само се преструвам; че всичко вече е приключило, че предпочитам да пристигна след критичния момент, с който са се занимавали други хора, когато изходът е вече

предопределен — какъвто и да е той, — защото и бездруго ще закъснея толкова, че няма да бъда от полза. Няма да ми се иска да казвам на колегите и на подчинените си от службата защо си тръгвам рано този ден, тъй като няма да ми е приятно да ме засипват с погледи и възклицания, изразяващи съчувствие и безразлична грижа. Няма да искам да отговарям на въпросите им, когато отново ги видя. Мисля, че повече от всичко друго ще се чувствавам неловко. (Винаги се чувствавам неловко, когато плановете ми се променят.)

Почувствувах се неловко вчера, когато един човек на моята възраст загина на близка спирка на метрото, стана причина за задръстване и поради това закъснях за коктейл с търговските пътници, където трябваше да отида по-рано — ръката му била затисната от затварящите се врати; опитал се да се пъхне вътре, но въпреки всичко влакът тръгнал, докато все още бил отвън — така пишеше днес във вестниците, — макар че това уж не се случва — бил повлечен по платформата, докато се размазал в стълбовете и металните стени на тунела, в който профучал влакът на метрото. Съпругата му била вътре във вагона и безпомощно наблюдавала всичко (ловя се на бас, че тя дори е уловила ръката му и глупаво я е дърпала, като напразно и безсмислено се е мъчила да го спаси. Ловя се на бас, че е било като насън. Ловя се на бас, че в този миг тя казва: „Беше като насън“).

Друг човек на моята възраст беше застрелян вчера в парка по неизвестни причини. (Хората на моята възраст вече започват да умират от рак, от удар и от сърдечни кризи.) Миналата седмица друг човек бе застрелян в парка по неизвестни причини. Всяка седмица застрелват по някого в парка. По неизвестни причини. Едно момче бе намушкано с нож в метрото. Аз не ходя в парка. (В Джаксън, щата Мисисипи, горе-долу всяка година полицията застрелва хладнокръвно трима цветнокожи студенти и причината е известна на всички, затова ние, останалите, не се страхуваме.) Аз дори все още се боя от врати. Боя се от затворени врати и от това, което мога да доловя или което може да влезе през отворени врати. Зная, че едва не умрях от страх онзи ден в болницата, когато го оперираха от сливици и санитарите го докараха на носилка в стаята — не беше излязъл от упойка, все още блед и неподвижен, той издишваше етерни пари, от които ми се повдигаше, и ясно виждах корица почти черна съсирена кръв, която отвратително се подаваше през една от безжизнените му ноздри. (По чудо оцелях.)

Стомахът ми се сви. Главата ми се замая. Стаята заплува пред очите ми.

— Какво има? — изпищя уплашено жена ми, като ме погледна. — Какво е станало?

(Не зная какво си мислеше тя, че съм видял или знам за него, което да ѝ е неизвестно, или какво си помисли, че ми става, та изпадна в такава паника.)

Не можех да говоря. Имах чувството, че ще повърна (но изпитвах прекалено голяма слабост). В слепоочията ми туптеше, мозъкът ме болеше, подът бе нереално вълнообразен и наистина ми се струва, че щях да припадна тутакси (като някоя жена), ако жена ми не беше скочила от леглото на момчето ми, не бе ме уловила за лакътя и ако не се бях сепнал, убоден от дългите ѝ нокти и от пронизителните ѝ високи писъци. Държеше ме здраво, впила в мене като запалени лампи големите си очи. Подкрепи ме, за да не падна, и ме отведе — сякаш бях безпомощен инвалид — до стола. (Жена ми е по-силна от мене и е по-добра, но никога не бива да ѝ позволявам да узнае това.) Наля ми чаша студена вода от каната, поставена за момчето ми на маса до леглото. Тъкмо отпивах, когато влезе лекарят и попита всичко ли е наред. Аз кимнах, като се престорих:

— Нали всичко е наред? Кажете ѝ. Той е добре, нали?

— По-добре не може и да бъде — отговори лекарят с усмивка. — Ще се оправи. Ето ги сливиците. Негови си бяха — може да иска да си ги запази.

Изхвърлихме ги още преди синът ми да излезе от упойката и да ги види.

Никога няма да забравя тази тонзилектомия. (Никога няма да забравя и собствената си операция.) Все още усещам сладката, задушлива миризма на етера, който той издишва, спомням си бледото му лице и изсъхналото петно кръв, с което бе изцапана едната му ноздра, спомням си — с болка, от която не мога да се освободя — как вече у дома, когато се съвзе, той инстинктивно бе обхванат от натрапливото желание да пълзи (за кратко време приличаше на малко човекоподобно същество, обзето от натрапливи страхове) през спусналата се застояла тъмнина към нашата спалня — правеше го непрекъснато, като всеки път изчакваше, докато решеше, че вече сме заспали; невъзможно му бе да понася да остава сам нощем в своята

стая. (Тогава не разбирахме, че наистина му е невъзможно. Мислехме, че просто хитрува. Струва ми се, че и на мене ми беше невъзможно да оставам сам в стаята си, след като ме оперираха. Струва ми се, помня, че веднъж получих разрешение да спя в леглото при майка си и баща си — а не мога да си представя да са ми го позволили, освен ако не съм бил болен и уплашен.) Ние го пропъждахме. Всяка вечер, когато му казвахме, че е време за лягане, той отказваше дори да си влезе в спалнята. А ние го принуждавахме. (Мисля, че той се страхуваше, че сме си наумили да го оставим вътре завинаги веднага щом го подлъжем да влезе и ни позволи да затворим вратата. Не ни позволяваше да затваряме вратата. Винаги трябваше да я оставяме леко открената.) Не го заключвахме вътре. Заключвахме го навън. Заключвахме се в спалнята си, защото ни беше омръзнало да пълзи по цяла нощ към нас, винаги помъкнал със себе си шареното си юрганче (и го намирахме, сгушен на пода, досами вратата в тесния, студен коридор. Сутрин, когато отваряхме вратата и се спъвахме в него, едва се сдържахме да не изпищим — отначало забравяхме, че може да е там. По-късно ни струваше усилия да отваряме вратата на спалнята, защото чувствавахме, че е там. Понякога го нямаше — липсваше — и това бе не по-малко неприятно, докато откриехме къде е). Това беше период, който ни притесняваше и късаше нервите на всички ни (предполагам, главно на него, макар да се правехме, че не го забелязваме. Спях извън къщи колкото може по-често. За една седмица той превъзмогна това. Аз имах нужда от повече време). Подложени бяхме на истинско мъчение (от него). Беше влудяващо и нетърпимо всяка вечер да лягаме и да се опитваме да заспим в непрекъснато очакване на звука от натискането на дръжката или от търкането на тялото му по дебелия мъхнат килим, докато той като червей се опитва отново да се промъкне в стаята ни, за да ни стресне и изплаши, и отново да протестираме вяло и болезнено, или да се събудим на сутринта в лошо настроение и да го открием, проснал се с юрганчето си на пода досами леглото ни или в някой ъгъл на стаята, до краката на някой шкаф или стол, с най-подир склопени от умора залепнали тежки клепачи; с отпуснати, подути и подпухнали от плач обезформени устни, с неподвижен палец до устата, който сякаш току-що е спрял да смуче. (Преживях ужасно време. По-лошо отколкото когато оперираха самия мене. Може никога да не се възстановя напълно от това.)

* * *

— Стой си в стаята — сурово му нареждах аз.

— Трябва да се върнеш в стаята си — опитвах се да го придумвам кротко в тъмнината на спалнята ни, когато ме обземаше нов, неочакван прилив на доброта и жал (а в същност го умолявах да ни остави на мира). — Ако искаш, можеш да не гасиш лампите. Няма от какво да се боиш.

— Не се боя.

— Единият от нас ще поседи при тебе.

— Но после ще си отидеш.

— Не мога да остана в стаята ти цяла нощ.

— А защо тогава аз да мога?

— Защото стаята е твоя.

— Искам във вашата стая. Искам да бъда при тебе и мама.

— Лекарят каза, че не бива. Каза, че не е добре за тебе.

— Кой лекар?

— С когото се видяхме.

— Не му вярвам.

— Искаш ли да те заведем при него?

Той се страхуваше от лекари и оттогава насам продължава да се страхува от лекари, сестри и зъболекари. (Никак не иска да му пломбират или вадят зъб.) Мисля, че и той няма да се възстанови напълно от тази операция. Боя се, че той и дъщеря ми може никога да не ми простят, задето съм допуснал сливиците им така жестоко да се инфектират, че е трябвало да бъдат заведени в болница и да им ги извадят (или отрежат — точно това правят. Както и третата му сливица. Той не ми се сърди за третата сливица, защото макар да му я махнаха, все още не знае какво е това — както не знае никой. Третата сливица явно е високоспециализиран орган, който се намира в гърлото на човека и естествената му функция е да бъде изваждан) и той продължава да свързва някои хора, в които няма доверие (но не и мене, макар не винаги да ми има доверие) с анестезиолога от операцията, когото си спомням смътно.

— Той ми направи клизма — заявява момчето ми с непрестанно отвращение и смущение по време на едно от случайните обсъждания

на всичко, което се върти в главата му.

— Не — отново го поправам аз. — Даде ти упойка. Направихме ти клизма у дома предната вечер.

— Приличаше на Форджионе.

— Беше японец. Тогава ти изобщо не познаваше Форджионе.

— Форджионе е италианец — разсеяно се съгласява той. — Форджионе не ме обича.

— Обича те.

— Не.

— Вече те обича.

— Не обичам Форджионе.

— Не е и нужно. Просто се преструвай.

— Госпожица Оуенс не ме обича.

— Обича те. Пише ти високи бележки.

— Винаги ми крещи.

— Никога не го прави.

— Страх ме е, че ще ми закрепчи, ако не се справя.

— Справяй се.

— Той казва, че не мога да се катеря по въже.

— А ти можеш ли?

— Мразя Форджионе.

— Няма защо.

— Как така?

— Той те обича.

— Пак ли си ходил при него?

— Искаш ли да отида?

— Страх ме е от Форджионе.

— Няма защо.

— Ти откъде знаеш?

— Той казва, че си добре сложен и можеш да тичаш като невестулка. Ти просто не се стараяш. Когато се катериш по въже, трябва да си служиш и с краката. Не с краката, а със стъпалата на краката.

— Какво е невестулка?

— Четириногото животно, което тича като тебе.

— Ще ми поникнат ли мъдреци?

— Разбира се. Когато пораснеш.

- Ще трябва ли да ги вадят?
- И затова ли ще почнеш да се притесняваш?
- Мислиш ли, че нещо зависи от мене?
- Само ако са развалени.
- Ти не ме обичаш.
- Обичам те.
- Заминаваш.
- За къде?
- За Пуерто Рико.
- Няма как.
- За Пуерто Рико ли?
- Кога?
- Миналата година... тогава замина за Пуерто Рико.
- Нямах как.
- Ще заминеш ли отново?
- Няма как.
- Скоро ли?
- През юни.
- За Пуерто Рико ли?
- Член съм на комитета. Ние избираме мястото.
- Това ли ти е новата служба?
- Още не съм я получил.
- За да държиш реч ли?
- Надявам се.
- Когато те нямахме, ми откраднаха колелото.
- Нали ти купих ново?
- Мислех, че ще ме бият.
- Щяха да ти го откраднат дори ако не бях заминал. Щях да съм в службата.
- Не заминавай.
- Няма как.
- Винаги когато заминеш, аз се страхувам, че няма да се върнеш.
- Зная.
- Откъде знаеш?
- Ти ми каза.
- Понякога плача.

— Ще се върна.
— Не искам да бъда сам.
— Няма да бъдеш сам, а с мама.
— Мама не ме обича.
— Обича те.
— Тя ми крещи.
— Аз ти крещя.
— *Ти* не ме обичаш.
— Глупости приказваш. После винаги съжалявам. Няма защо да се безпокоиш. Ще се върна. Никога няма да те оставя.
— А когато умреш?
Въпросът ме заварва неподготвен.
— Кое те накара да си помислиш това?
— Не искам да умираш — сериозно заявява той. — Сигурно затова си го помислих.
— Никога ли?
— Никога.
— Тогава ще се опитам да не умирам — смее се аз. (Смехът ми звучи пресилено и глухо.) — Заради тебе. И аз не искам да умирам.
— Но ще ти се наложи — размишлява той. — Нали?
— Да, предполагам. Някой прекрасен ден... Но дотогава няма защо да се тревожиш.
Той ме стрелва с очи.
— Как така?
— Дотогава, ако имаш късмет, вече ще си голям и няма да ти бъда необходим. Ще можеш да се грижиш за себе си и само ще ти преча. Може даже да се радваш, като умра. Тогава ще спра да ти крещя.
— Ей, мърло, я ела тука — вика той възбудено на дъщеря ми и се усмихва учудено и невярващо. Очите му блестят. — Знаеш ли какво каза татко току-що? — А очите му блестят. — Каза, че когато умре, вече може и да ни е все едно, защото ще сме пораснали и ще можем сами да се грижим за себе си. Може дори да се радваме, като умре.
Дъщеря ми е намусена и не отговаря (и аз вече изпитвам чувството, че тя скоро ще прибегне към притъпяващи усещанията наркотици, ако вече не ги употребява).

— Ами Дерек? — иска да знае тя с внезапно бликнала злоба, а очите ѝ стават ясни и студени. Смръщвам вежди. (Тя е горда от нанесения удар.)

— Не говорех за него.

— Забрави за Дерек.

Забравих за Дерек. Ще ми се да можех да забравям за него често. Трудно е човек да го забрави за дълго (след като е все още в къщи при нас, макар че правя такива опити. Когато не го виждам, обикновено не се сещам за него. Трябва да го изпратим някъде, да го махнем от дома и от ума си завинаги. Какво облекчение ще изпитаме! Няма да е лесно. Дъщеря ми настоява, синът ми не е съгласен. Вече няма смисъл да се консултираме с лекари). И аз като момчето ми се страхувам от лекари, сестри и зъболекари (макар че не давам вид) и ми се струва, че винаги съм се страхувал. Страхувам се, че те може да имат право. (В армията, когато ме ваксинираха, не отмествах очи от иглата — само защото изпитвах силно желание да погледна настрани. Вече не съм кръводарител: вече не подпомагам кръвния резерв на компанията, когато веднъж годишно отдел „Кадри“ и медицинската служба организират пункт и вземат кръв от по-здравите служители-доброволци, на които в замяна дават рядък портокалов сок. Не служи за добър пример на подчинените си.) Вече започвам да преживявам заради мъдреците на сина си. Той ги споменава за пръв път (иначе вече щях да съм преживявал заради тях. Надявам се да не пробиват накриво. Как ще успея да го заведа на зъболекар, след като ще знае, че трябва да бъдат извадени? Може би дотогава синът ми ще се промени. А може би няма. Не очаквам с нетърпение мига, когато ще извадят собствените ми зъби. Вече рядко ми се явява нов кариес, но старите пломби падат и се налага зъбите да бъдат почиствани, а не ми харесва, когато тежките и остри зъболекарски инструменти пробождат меките ми венци, докато ги разранят напълно и ги облеят с кръв. Не обичам гъделичкането по небцето, когато лъскат задната част на горните ми зъби. Страх ме е, че трябва да посещавам зъболекаря си два пъти годишно. Всяка седмица трябва да ходя, за да ми лекуват венците). Страх ме е и от Форджионе (не бих искал да ме кара да се катеря по въже. И той понякога се промъква в сънищата ми, заедно с негри или други заплашващи ме непознати — прокрадва се някъде далече в мрака и се изплъзва, преди да разбере какво върши там), макар че не го

свързвам с анестезиолога от операцията (който с нищо не ме заплашваше, въпреки че с лека ръка даде на сина ми течна упойка през розова гумена тръбичка, докато ние гледахме. Дали това бе клизма? Може момчето ми да е право). Не, добре зная, че никога няма да забравя неговата тонзилектомия — или моята, или на дъщеря ми, — нито ще забравя поредицата от повтарящи се медицински указания, които докторите изричаха тихо, докато ми казаха право в очите, че майка ми вероятно е получила нов, неголям мозъчен спазъм или удар и същевременно се влошава поради ревматоидния си артрит, и че в такива случаи понякога е трудно да се даде прогноза (да, всички тези преживявания бяха ужасни и отвратителни и аз не съм в състояние да потисна спомена за тях); зная също, че няма да забравя и все така ще мразя младия, преуспяващ лекар с костюм на тънички райета и преднамерено добра стойка (той беше по-млад от мене и сигурно печели повече пари), когато излезе на двора (никога няма да го забравя), след като беше прегледал Дерек в онзи бляскав пролетен ден (никога няма да му простя), а плъзгащата се врата хлопна зад гърба му, и ни каза — с някаква крива неволна усмивка върху иначе сериозното и безизразно лице (мисля, че винаги ще помня тази усмивка):

— Той никога няма да проговори.

Кучият му син!

* * *

Изглежда, че през целия си живот съм бил плътно заобиколен от хора, които не могат да говорят. Преди края си майка ми не можеше да говори. Най-малкото ми дете — Дерек — не можеше да говори от самото начало. Сестра ми и аз почти никога не разговаряме. (Разменяме си поздравителни картички.) Не говоря с братовчедите си. (Може изобщо да *спра* да говоря. Често насън се затруднявам с говора. Усещам езика си безжизнен, сух и така надебелен, че запушва гърлото ми. Отгоре има грапав налеп. Не се движи, когато поискам, и изпадам в ужасна паника, защото не мога да проговоря или да извикам.) Искан ми се да не напускам семейството си и да не заминавах за Пуерто Рико. (Тревожа се, когато ми се налага да пътувам. Тревожа се за всички нас. Тревожа се какво ли ще се случи с тях, ако не се завърна.)

* * *

През повечето време Дерек е приятно дете (колкото може да бъде такава дете, което не говори) и вече не се напикава. Почти никога не ни създава затруднения, когато го извеждаме сред хора, и се държи нормално. Но той ще спре умственото си развитие на петгодишна възраст — пък и това ще постигне бавно, а през пубертета и половата зрелост се очакват бурни емоционални промени. (Ако доживее дотогава. Чувал съм, че някои бавноразвиващи се — това е новият израз, с който го наричаме сега — имат по-малка продължителност на живота от обикновено и се улавям, че това е още едно нещо, на което разчитам.) Понякога погледът му е замечтан, вторачен и неразбиращ, поради което има вид на погълнат от мисли унесен човек, но като оставим това настрана, лицето му почти не го издава. (Той не ни смуцава, освен ако не се опита да говори. Ние го спираме. „Шт!“ — казваме шепнешком.)

— Ще проговори ли някога? — пита момчето ми.

— Не.

— Ще го махнете ли от къщи?

— Ще направим най-доброто.

— Щяхте ли да ме махнете от къщи, ако не можех да говоря?

— Ти можеш да говориш.

— Ами ако не можех?

— Можеш.

— Но ако не можех... Ако ми се беше случило нещо?

— Щяхме да направим най-доброто.

— Най-доброто за кого? — подигравателно пита дъщеря ми.

— За всички нас. Не го изпращаме другаде само защото не може да говори.

— Моля те, не го изпращайте — казва момчето ми, което дори не може да погледне Дерек, без да се стресне.

— Тогава защо не ни помагате? — заповеднически питам аз. — Никога не искате да си играете с него. И двамата.

— Както и вие — подигравателно казва дъщеря ми.

Не отговарям.

Момчето ми мълчи.

* * *

В семейството, в което живея, има четирима души, от които се страхувам. Трима от тези четирима души се страхуват от мене, а всеки от тези трима се страхува от другите двама. Само един член от семейството не се страхува от останалите и този член е идиот.

НЕ Е ВЯРНО

Не е вярно, че децата, които са бавноразвиващи се (умствено увредени, идиоти, малоумни, психично болни и страдащи от аутизъм), са непременно любимци на родителите си или че винаги са необичайно красиви и обични, защото Дерек, нашето най-малко дете, не е особено хубав и ние изобщо не го обичаме. (Предпочитаме да не мислим за него. Не искаме да говорим за него.)

Всички ние живеем — ние сме много заможни — в доволство, заедно с него и с болногледачката му в огромна двуетажна дървена къща в колониален стил с бели щори на прозорците, построена върху отличен едноакров парцел в Кънектикът до лъкатушещия живописен асфалтов път на име Пипод Лейн; ненавиждам всичко това. Наоколо са засадени рози, цинии и хризантеми — и тях ненавиждам. В долчинките и по полянките около къщата има платани и кестени, а в гаража — буркани с туткал. Притежавам електрическа бормашина с шестнадесет свредела, която никога не използвам. И пред къщата, и зад нея краката ми потъват в избуялата трева, а цветята цъфтят според сезона. (В нашия квартал пролетта мирише на препарат за пръскане на дървета и на конски тор.) Наблизо живеят семейства, които например вместо златни рибки, си гледат кон — тях също мразя: и семействата, и конете. (Това е първокласен квартал, дявол да го вземе, а не дивият и суров Запад, а тия тъпанари имат коне.) Мразя съседа си и той също ме мрази.

Има още страшно много неща, които мога да си позволя да мразя (ако бях от тия, дете се оплакват и много плещят, ха-ха, или пък падат дотам, че изпитват самосъжаление, ха-ха-ха). Мога дори и себе си да мразя — себе си: великодушния, разбиращия, обичния стар Боб Слоукъм (естествено с чувство на симпатия и снизходително), защото съм останал женен за същата жена толкова дълго, след като съм изпитвал такива съмнения дали желая това; защото едно лято прельстих братовчедка си, когато не бяхме пред очите на майките си — и веднага след това, и оттогава насам все се чувствавам покварен и

отвратен от себе си (Иде ми да се изям, че съм проиграл ония безценни възможности, които ми се удаваха с Върджиния в службата повече от половин година, както и с две сестри скаути, които познавах от гимназията преди това. Когато се хилеха и ми правеха намеци, аз си мислех, че просто се шегуват. А те са организирали истински сексуални забави с по-големи момчета от квартали с лоша слава, момчетата се намъкваха непоканени на забавите и в нашия квартал и ги проваляха. Носеха се слухове, че изнасилвали момичета); защото видях големия си брат с разкопчан цип на пода на тъмната барака за въглища до тухления блок, където живеехме, с кльощавото хлапе, което наричаха „сестричката на Били Фостър“ — учехме с нея в един клас, но тя беше глупавичка (големият ми брат тогава изобщо не беше голям); тя имаше зърна, които се забелязваха, но нямаше гърди — и въпреки това го правеше (Джералдин беше по-слаба от мене по география, история и математика, но вече стигаше до крайност с момчета, големи и едри като големия ми брат); защото обиждам и тероризирам децата си (виждал съм как се вцепеняват от страх, когато мислят, че са ми досадили; наблюдавал съм с каква непреодолима мъка се опитват да говорят нормално. Разтуптените им сърца са запушили гърлата им. Виждам ги да треперят от такава омаломощаваща тревога — толкова слаби, че ми иде да ги ударя. По-късно изпитвам угризения и още повече им се сърдя); защото унижавам жена си (вече нямам желание да бъда деспотичен с нея и гледам да не флиртувам с жени, които я познават); защото толкова често в миналото капитулирах с малодушна слабост и престорен срам пред себичната си и властна тъща (която в началото много ме командуваше) (а аз трябваше да се правя, че не е така) и пред злонравната си и властна балдъза (която сега е съсухрена и противна — на лицето ѝ застиват дълбоко врязани бръчки, като че е костилка на праскова); защото се подчинявах така пълно, отчаяно и съдбовно на грубата, тиранична и незабравима госпожа Йъргър в застрахователната компания против автомобилни злополуки, която по това време сякаш се извисяваше заплашително над мене (и за която винаги си спомням сега, когато ме вбесява болногледачката на Дерек — не зная защо я наричаме болногледачка. Тя не гледа болен. Тя е пазач. Тя пази умствено недоразвития ми син), когато се появи на хоризонта като лъснат боен кораб, придвижвайки се от един незначителен отдел на компанията, за да поеме командването

на архива — от пръв поглед кръвта ми се смръзна, върховете на пръстите ми се вледениха и аз разбрах, че тя скоро ще ме уволни, ако преди това не напусна; и защото — отново и отново — напълно провалях историята с чувствената едрогърда Върджиния пак там, в архива, където работех, когато още бях глупаво, свенливо, боязливо, идиотски простодушно и целомъдрено момче, което се чувствуваше като безпризорно дете, а понякога — и по-зле.

Ама че глупак съм бил!

„Спомняш ли си госпожа Йъргър?“

В целия свят няма да е останал нито един мой познат, който да има представа за какво говоря. Върджиния би разбрала, но Върджиния няма да бъде наблизко, когато загубя контрол над разума си поради сенилност или делириум и започна да дотягам на чужди хора с такива главоблъсканици, чието значение за мене е със зародиш в миналото: „Спомняш ли си госпожа Йъргър?“

(Спомням си госпожа Йъргър, спомням си също, че Върджиния вече е мъртва, иначе сега щеше да представлява един олющен термофор, пълен с емфизема и флебит. Ама че малоумен идиот съм бил: можех да я имам тогава. Беше готова. А аз се стъписах. Какво, по дяволите, ме е спирало и стягало толкова дълго време? Нищо чудно, че когато накрая се изскубнах на воля, си отмъстих.)

Компанията все още съществува. (Но не и Върджиния.) Не се е разраснала. Никой не е чувал за нея. За разлика от сегашната. Оттогава насам животът за мене е горе-долу последователна смяна на едно тъпо безлично бюро с друго — като изключим няколкото хубави години, прекарани далече от дома в армията.

Каква сделка провалих! (Бил съм ненормален. Чукал съм жена си неведнъж на бюрото в кабинета си у дома, и в службата в града един неделен следобед, когато децата отидоха сами да гледат празнична програма в градския радиоцентър. Видя им се старомодна.) Като си помисля какви хубави гърди можех да дъвча, вместо разкашканите сандвичи с консервирана съомга, лютеница, кървавица и горчица, които майка ми приготвяше, за да обядвам с тях в службата и да не харча пари. При това сандвичите ми харесваха. Сега бих облизал устните и огромните й гърди с езика си, намазан с риба и лютеница. Не, не бих го направил — всичко щеше да бъде както преди: ако я имах сега и аз бях по-възрастният, сигурно щях да си скъсам задника, за да

се отърва от нея, да се отскубна цял-целеничък със сравнително чиста съвест, както виждам, че постъпвам обичайно с разните Пати, Джуди, Карен, Кати, Пени и дори с моята стройна, усмихната, висока, налята и много млада Джейн — истинско хлапе, което е новото освежаващо изкушение в отдел „Изкуство“ и което ще бъде като восък в ръцете ми. (Но колко дълго можеш да останеш захласнат по восък?) Отказвам се от уговорени срещи с момичета със същите горди и победоносни чувства, които изпитвам, когато ги насрочвам. (По-лесно е да се откажеш от среща, отколкото да отидеш — по-малко време ти отнема. Единственото, с което в същност разполагаме, е времето. Това, с което не разполагаме, е идеята какво да си правим времето. Затова ходя на срещи.) Повечето ми момичета се държат много добре с мене. (Смятам, че момичетата са точно за това.) Но не изпитвам желание да виждам често никоя и не мога да понасям да бъде дълго време с тях. След това те искат да ти говорят, да се сближат с тебе, а моето единствено желание е да спя или да си ида у дома. При това лъжа. (Обичам да си правя срещи със служителки в апартамента на Ред Паркър по обяд, защото зная, че ще трябва да си тръгнат скоро, за да се върнат на работа.) Отсрочвам. Отсрочвам работата с Джейн (правя три крачки напред и три назад); обезпечavam се; зная предварително какво няма да ми хареса в Джейн по-късно (естествено тя ще се окаже прекалено хилава. И незряла. Отвсякъде ще стърчат кокали. Каква ли тема ще намеря за разговор с нея? Любовта? Рисунките ѝ? Тя ще си помисли, че сме станали близки. Ужасна работа. Как изобщо ще успея да не смесвам чувствата си?); приближавам се съвсем до Джейн само когато няма възможност да се приближа още повече; никога не подхвърлям на шега, че може да се срещнем след работа, освен ако не зная, че е неосъществимо. В лудостта ми има система. Действувам необмислено само когато съм в безопасност. Хвърлям предпазливостта си на вятъра само ако няма дори полъх. Зная, че един ден ще съжалявам за всичките пренебрегнати жени — така както сега съжалявам за Върджиния и дори за Мари Дженкс. За тях вече съжалявам.

„Направи и с мене, както направи с Мари“ — пееше Върджиния. Не го направих с никоя от двете.

Винаги съжалявам за всички тях — в каквато и посока да тръгна. Съжалението се е просмукало в кожата ми. Иначе се чувствавам здрав

и изглеждам доста добре, макар да съм понапълнял в кръста и да имам двойна брадичка. Мога да сваля излишното тегло за месец, ако се постарая. Мисля, че можех да бъда едно от ония красиви млади момчета, с които моите сегашни момичета се хвалят, че прекарват в скука или безразсъдство някои следобеди или вечери. (Те се хвалят, че се занимават и с хомосексуалисти, негри или дори с жени. Не ми пука. Пука ми. Но така мога по-лесно в крайна сметка да ги изоставя, когато реша, че е време. Харесват ми момичета, които ходят с други мъже.) Върджиния често ми казваше, че съм хубав, симпатичен, сексуален и умен и ми гарантираше, че когато порасна, ще мога да имам всички момичета, които си поискам.

Бъркала е. Не получих *всички*, които искам. Но получих няколко, които не съм искал.

„Вземете нещата в ръце, госпожо Мърфи“ — изпях ѝ аз в отговор и грейнах от радост, като наивно се разтопих от милите ѝ комплименти и от нежната топлина на нейното приятелство.

Тогава можех лесно да бъда с Върджиния, но не го знаех. Тогава можех лесно да бъда с Върджиния и го *знаех*. Сигурно именно затова винаги когато тя сякаш ме понасяше вихрено отвъд дадена граница където не можех да продължа, аз се отдръпвах от нея така глупаво и нелепо. (Веднага щом проумях, че мога да правя с Върджиния всичко, което си поискам, се лиших от сили да правя каквото и да е. Не можех да преценя какво е нужно. Свеждаше се до говорене, а аз не можех да изкажа точните думи.) Изгубвах дар слово (както го изгубвах с госпожа Йъргър — и за миг не повярвах, че може да се случи да кажа нещо, което би накарало госпожа Йъргър да се усмихне; мисля, че по същия начин го изгубват децата ми и жена ми пред мене). Не зная защо реагирах така. Днешните хлапета го правят под път и над път с големи момичета и с жени (ако вярваме на думите на хлапетата, ако вярваме на по-старите жени). Откровени момичета се хвалят, че през летните уикенди из разни места, като Лозето на Марта или Острова на огъня, прелъстяват мургави красавци (главно араби, гърци и славяни, които прекарват ваканцията си в Европа) или ги подбират направо от улиците през следобедите, когато нямат какво да правят. Те са сексуално освободени (така твърдят). Не изпитват угризения (така заявяват). Не робуват на никакви социални или психологически ограничения. Всеки става за целта. Тогава защо са изнервени,

истерични, напрегнати, обезсърчени? Те са самотни. Няма как да правят.

„Нямам какво да правя“ — казва момчето ми.

„Ех, да имах нещо, което да правя!“ — казва дъщеря ми.

„Не можеш ли да измислиш нещо, което да правим? — пита жена ми. — Няма ли на кого да отидем на гости?“

Неделите са нещо ужасно.

Свободното време съсипва човека.

Жени на възрастта на жена ми, чиито бракове са пропаднали, се улавят здраво за много по-млади мъже, понякога — за момчета, а мъжете им ни най-малко не се радват на това. (Ето един начин, по който те наистина ни зачукват. Съпрузите могат да минат без парите или децата. Но не им понася, когато съпругите им се чукат с младоци пред очите на всички.) Нашите младоци са толкова трогателни. (Изпитах това отрано и бях близо до една истина. Правех го от нужда, а не за власт. Чувствувах силно желание. Никога не съм смятал, че това може да бъде начин да се наложиш.) Жените винаги могат да си намерят някой, дете го бива повече. (Едно момиче винаги може да си намери мъж, с когото да спи поне веднъж). Мисля, че те се чувствуват по-уверени с непълнолетни, със студенти или с дърводелски чираци по курортите, където пристигат и си заминават, като сграбчват инициативата в нервните си ръце с остри нокти (ако не са си изгризали ноктите до живеца — така правят все повече и повече от нас) и овладяват положението. Всеки иска да овладява положението. (И аз искам. Често Пени ми отнема тази възможност — също и жена ми. Пени непрекъснато прави от мене дрънкац и бърборещ идиот и това ми допада.) Едно от момичетата ми престава да се владее всеки път, когато е с мен — за пет-десет минути след това горчиво и ожесточено мрази мен и всекиго на света (докато не се овладее отново) и обърканите му чувства не започнат да се подреждат. (После си смуче палеца.) Тя е несмела, смачкана от живота, озлобена, потисната. Изпитва срам. Сгушва се далече от мене като дете, изпаднало в кататония и не ми позволява да я галя, освен ако ласките и думите ми не я успокояват. Предпочита да не изпитва нищо; съпротивлява се на порива — предпочита да ми даде да се разбере; възприема се като посмешище за всеки, който я наблюдава. Аз я наблюдавам. Предпочитам да не давам на никого да се разбере. (В това отношение

двамата си подхождаме. Но истински вкусявам какво е властта над друго човешко същество, когато успея да я чукам. Тогава се чувствавам могъщ. Вземаме си сбогом с нашите личности и се превръщаме в нещо друго.) Ако не беше въпрос на престиж, бих предпочел да не задоволявам никоя от тях, освен жена ми, а в това има дори елемент на садистична жестокост (да не ги зачиташ, да не ги разбираш). Някои от тях се променят толкова нелепо. И *трябва* да изпитват срам. Наистина има нещо обезверяващо и долно, нещо плашещо и неприлично, когато те разюздано, неприкрито и неволно се разкривяват. Известно време след това — може би дори двадесет години — е трудно да си възвърнеш доброто мнение за тях. Ние поне се държим грубо като животни от самото начало — иска ни се като на разгонени маймуни и не го крием от тях. Много жени сега започват по същия начин, но с тях не ми е особено приятно (макар да зная, че са ми сигурни. Може би чуването никога не трябва да бъде нещо сигурно. То не е сигурно с онова познато момиче или с жена ми. Тя се чувства неразположена, боли я стомах, уморена е. С Пени е сигурно. Не се виждам с Пени толкова често, колкото преди). Не обичам жени, които са прекалено решителни и властни.

„Добре, давай! — сякаш заповядват те. — Достатъчно дълго си го правил както ти искаш.“

Проклетите му агресивни кучки. Като цяло, предпочитам да ги принуждавам *те* да правят всичко, *те* да дават — по този начин чувствавам, че съм им *направил* нещо: че съм се отървал с печалба. Много от тях също го предпочитат така. Те изстискват по-младите момчета. Това сигурно им се вижда по-лесно. Не им се налага да се разсъбличат и да се показват. Не им се налага да се преструват. Не им се налага „да ги бива“. (Всеки иска да изпитва сигурност, не само аз. Предпочитам моите жени, при които несигурността има по-мека форма. Храня се с покорната женска самота като коварен хищник. Подмамва ме миризмата. Някои вечери чувствената ми зурла едва задоволява страстта си. Войнствено настроените жени, чиито мъже са били донжуани, направо те съсичат за такова нещо: чувствуват се пренебрегнати, ако не искаш да спиш с тях.) А после ги натирват.

„Какво, по дяволите, бих могла да си говоря с *него*?“ — каза ми една от тях за осемнадесетгодишното момче, което бе подбрала от

един магазин за плочи; завела го у дома и го натирила, преди да се разсъмне.

Нищо чудно, че толкова много младоци в наши дни често се проявяват като импотентни. (Така им се пада.) На тяхно място и аз щях да съм импотентен. И съм бил. Явно, че с мене Върджиния се е чувствувала сигурна, защото аз се чувствавах толкова несигурен с нея. (Без съмнение не успях да овладеея положението. Липсваха ми увереност и опит.) А на свой ред Върджиния никога повече нямаше да се чувствува сигурна със застрахователния агент, който я бе заплашил, че ще я изхвърли от колата си, ако не му даде (или ако е за въпрос, дори с Бен Зак, който се бе опитал да я изнасили в колата си — независимо от патериците, бастуните си, инвалидната количка и тям подобни) на една безлюдна улица близо до гробището в Куийнс, където били паркирали.

„Точно по този начин ми го каза“ — оплака ми се тя с нервен и недоволен глас, което не бе характерно за нея. Всеки път, когато говореше за този случай, самочувствието ѝ се разклащаше.

Липсваше ми увереност и опит, за да отида твърде далече с нея дори в *сексуалните си блянове*, без да изгубя кураж неочаквано. Тя ме плашеше (мисълта за чисто голата Върджиния ме плашеше. Не можех да си я представя така). Колкото и да беше хубава, тя изведнъж можеше да се превърне в нещо ужасно — в отрязаната глава на Горгона, в това зловещо, рошаво, пулсиращо гнездо от безброй пълзящи пепелянки и усойници, които се извиват и се мъчат да ме ухапят без причина.

„Хайде днес да го направим“ — казваше ми тя.

И ме превръщаше на олово, дърво или камък всеки път, когато ми се стореше, че се опитва да ме въвлече по-далече, отколкото исках (в това, което някога наричаха „*полово сношение*“. Днес го наричат „*чукане*“). Чувствах се лишен от човешки черти, кастриран; всичко ми се виждаше пропаднало. Усещах тъпа болка в гърдите, сърцето ми спираше да бие. Прилошаваше ми. Сухожилията и мускулите ми едва помръдваха и най-силното ми желание бе за малко да се измъкна някъде, за да се приближа незабелязано по-късно и да започна всичко отначало от по-далечно и по-безопасно място, като предпазливо се дърпам назад. (Струва ми се, че изпитвах удоволствие най-вече просто да *флиртувам* с нея — флиртуването само по себе си е завършено

действие, и сега е така. Все още не винаги съм сигурен, че искам да спя с тях.) Изгубвах желание вцепенявах се, получавах буца в гърлото.

Когато се изолирам и се съсредоточа, усещам краката си в обувките; седнал на този дървен стол, усещам как бедрената ми кост е свързана с тазобедрената става. Усещам дланта и ръката си, опрени върху кафявата папка на бюрото ми. Усещам другата си ръка, облегната с дланта нагоре върху камгарения плат на панталона на бедрото ми, усещам сведения си гръб, изкривен в неудобна поза — долната му част (сакрумът) е извита, наболява ме поносимо; но не мога — дори от това да зависе живота и достойнството ми — да усетя нищо там, където би трябвало да бъдат (и сигурно са) външните ми полови органи... Докато не го докосна... Сега вече не може да ми избяга, зная, че съм си го възвърнал: то е упорито, исправено, послушно, податливо, предано, амбициозно. (Мисля, че още в този миг ще го назнача в моя отдел. Подобни атрибути се ценят много в компаниите и правителствените организации)... Все пак колко слабо е това оръжие за установяване на мъжкото превъзходство. Нищо чудно, че ни се налага да размахваме юмруци и да повишаваме глас на кухненската маса.

В дните на младостта си винаги когато се спирах (или дори си помислях да се спра) и започвах да закачам похотливо Върджиния, седнала на бюрото си под големия стенен часовник, чиято тънка изострена минутна стрелка (в тези дни тя ми приличаше на дълъг фалически меч или копие, а сега — на ланцет или ректоскоп), отскачаше рязко напред на всеки шестдесет секунди, аз винаги гледах да се прикрия с някоя папка. Гледах да не забравям да я взема винаги когато отивах до бюрото на Върджиния и се преструвах, че търся нещо, докато невъздържано се задявахме. „Ела навън.“

Ако се съгласеше — винаги се съгласяваше, ако можеше, — тя се усмихваше и едва забележимо навеждаше очи. Излизах сам в коридора. Пулсът ми се ускоряваше, дланите ми се изпотяваха и изпитвах желание да хукна покрай спрелите асансьори по стълбите до площадката между етажите, макар да знаех, че ще ми се наложи да постоя. Върджиния бе по-дискретна от мене, тя изчакваше. А аз се побърквах от бързане. Не ме съдържаше на едно място, докато чаках. И когато накрая тя дойдеше, също забързана, и аз неумело започвах да я целувам по носа, по скулите и по устата, като се сблъскахме толкова

силно, че се боях да не си счупя зъбите, мачках я, опипвах я — тя също бе задъхана, но при все това се смееше — за не повече от четири-пет секунди или една осма от минутата тя ми позволяваше това, преди да излъже: „Някой идва.“

Това бяха мимолетни, невероятни срещи, които ни доставяха радост на всеки два-три часа там, на междуетажната площадка, с живи хора, работещи горе, и с тесния мръсен безлюден склад долу, пълен с шкафове с приключени досиета, които сигурно са били сметнати за важни от някого някога в миналото, иначе нямаше да бъдат запазени. Почти не бе имало случай да потрябват отново. Съдържаха злополуки — стари и забравени катастрофи в избелели папки със сини или червени надписи на корицата и с различни видове юридическа и медицинска информация вътре. Папка след папка все със стари и безинтересни факти. (Бързо престанах да ровичкам в тях.) Това бяха приключени случаи на свършени хора.

„Някой идва!“ — извикваше ми тя с уплашен глас, когато решеше, че ми стига толкова, отскубваше се от ръцете ми и изчезваше, макар че никой не идваше.

Тогава исках да я имам докрай — там, на стълбището, когато знаех, че е невъзможно. Впоследствие обаче винаги се чувствавах удовлетворен. И много доволен от себе си. Това бяха първите ми истински опити със зряла жена — в крайна сметка тя беше двадесет и една годишна, почти бе навършила двадесет и две, когато я видях за последен път. Аз се нахвърлях върху нея — от главата до петите — и се мъчех да я опипам и да се отъркам навсякъде — сега обаче мисля, че ако не бях толкова припрян и ненаситен, щеше да ми позволи много повече. Веднъж в склада тя ме учеше: „По-бавно, по-бавно! — Гласът ѝ беше мек и успокояващ. — Сега е добре, миличък. Уплаши ме.“

Бях зачервен и изпотен като кърмаче с температура. Идеше ми да легна по гръб, да гукам като херувимче и да ритам с крачетата. Никой дотогава не ме беше наричал „миличък“.

„Миличък“.

(Това все още има голямо значение за мене.)

Когато се нахвърлях като обезумял върху нея, обикновено бях затрудняван от онези проклетни папки за злополуки, защото не се сещах да ги оставя. Налагаше ми се да ги пхна зад гърба ѝ и да я притисна

към стената, докато я целувах, ближех, сумтях и опипвах; когато тя се дръпваше от мене, те падаха на пода и се разпиляваха.

„Някой идва“ — повтаряше тя умолително.

Принуждавах се да я пусна, защото внезапно тя самата се побъркваше от страх. Край нас бушуваше безумие. Когато си придърпваше полата, готова да побегне, като се мъчеше да се усмихне, блясъкът в очите ѝ бе пронизващ и леко налудничав. А аз бях твърде груб. (Тогава тя можеше да стигне с мене до края, ако знаех какво да направя.) А сега не може. С Върджиния е свършено, както с онези хора от склада, чиито случаи са били решени в една или друга насока. И с мене е така. А сред приключените досиета в мрачния склад като поизбледнели петна са пръснати и моите проиграни шансове да получа отрано сексуален опит (тогава смятахме хората на тия години млади за това). Можеше да бъде моя и там (тя едва ли не ме молеше за това. Но аз не знаех какво да ѝ отговоря) или в някой от апартаментите на приятелките ѝ, или в хотелска стая — докато все още бях непохватно, младо, неопитно кльощаво хлапе, което носеше в града кашкавите сандвичи, направени от мама; ядях ги на обяд почти всеки ден от седмицата, погълнат от спортните материали, комиксите и сексуалните истории в нюйоркския „Мирър“, който вече не съществува — всичко си отива. (Старите порядки се промениха. А нови няма.) Няма нищо ново и хубаво под слънцето. Всяка купена вещ трябва да бъде връщана за поправка или подмяна поне веднъж. Всички ние лъжем. Наричаме това *предприемчивост*. Но аз си го спомням точно (сякаш се боя да го забравя. Ако аз те забравя, нюйоркски „Мирър“, къде ще бъдеш ти тогава? Ти и всички тези уплътнени часове на усилено развлечение, които прекарвах с долнопробната булевардна преса?), спомням си и нюйоркския „Дейли Нюз“. Работех за шестдесет цента на час. Сега печеля повече. Попитайте подчинените ми. Попитайте децата ми. (Едно от тях няма да ви отговори.) Всеки ден изгълтвах по два сандвича от хляб с кимион, после по три. Можех и по четири. Можех да загубя целомъдрието си още на седемнадесетгодишна възраст на същото бюро в склада между папките за материални щети от 1929 година и телесни повреди от 1930 година. Някои от лицата в папките с надпис „Телесни повреди“ са загинали. Беше трудно да се повярва, както е според „Материални щети“, че още през 1929 година е имало катастрофирани коли. Беше трудно да се повярва, че тогава изобщо е

имало коли. Не, не бих могъл. Не бих могъл да направя нищо друго. Направих каквото можах. И щеше да бъде все същото. Не би могло да бъде по-различно, щом като аз си оставах същото колебливо и неотракано младо архиварче, което продължаваше да носи мамините сандвичи за обяд в службата. Но се случваше и да се проваля. Изчезвах, стопявах се, смаявах се боязливо всеки път, когато тя ме предизвикваше към непосредствената следваща стъпка: да наемем стая в хотел — а аз дори не знаех как се наемат стаи в проклетите хотели. Бях едва на седемнадесет и половина години; същото ставаше и когато ме караше да отида с нея след работа в апартамента на приятелката ѝ; защото щеше да дойде моментът, когато вече нямаше да мога да сипя остроумия и да отлагам, а щеше да се наложи да я погледна в очите и да отговоря „да“, за да изпадна в едно объркано и истински отблъскващо положение. Нямаше да мога да го направя. Не желяех това. Щях да получа главоболие. Искях само да се шегувам с нея, да слушам как ми разказва истории за сексуални преживявания с други хора и да я опипвам по няколко пъти на ден, всеки път по за няколко секунди. Бях прекалено млад. Щях да изгубя нахакаността си, своето аз, амбициите си, остроумието си. Нямах чувство за хумор. Нямаше да имам воля да отговоря с „да“. Щях да остана без сили, без душа, почти без съдържание, което да усещам. На гърлото ми щеше да заседне буца, щях да загубя дар слово и дори нямаше да мога да ѝ призная и да я помоля: „Страх ме е, Върджиния. Не трябва да бързаме, мила. Нека те наричам «мила». Трябва да ми помогнеш да се ориентирам.“

Вместо да изпитам желание, взе да ми се повдига от някакво огромно, смъртно отчаяние. Мисля, че тя разбираше това и ме съжаляваше, а аз я мразех и ми се искаше да осакатее и да умре. Том с неговия украсен и превзет почерк го правеше рутинирано с едрата, руса, намусена, властна, груба Мари Дженкс при повикване по три-четири пъти седмично на бюрото в склада. А аз се бях вкочанил от страх пред кротката дребна Върджиния. Не исках да видя това. И сега все още не обичам много да го виждам. Те все още известно време ме отблъскват. Трябва да се стягам, да се приготвям (освен когато съм си пийнал добре). Но продължавам да се стъписвам пред тях. От вида им. Те се различават. Никоя не прилича на другата. Никоя не е същата втория път. Дори да доживее сто и петдесет годишна възраст (ако това е божията воля), пак не мисля, че ще свикна с вида на голите момичета

— освен ако не стана лекар. Все още зяпам жена си тайно. Повероятно е да стана зяпач. Когато те се събличат, винаги изпитвам напрежение и леко недоверие. Една с една не си приличат. (И защо правят това за мене?) Винаги има поне миг на страхопочитание, на неприкрито любопитство, когато сдържам дъха си при мисълта за възможностите, които предстоят да ми бъдат разкрити и предложени. Ще трябва да ги приема — независимо харесват ли ми или не. (А през това време се преструвам на безразличен, правя се, че гледам другаде към нещо, което безкрайно много ме поглъща. Например към панталоните си, поставени върху стола, към решетката на климатичната инсталация или към събутите направо в обувките вълнени чорапи с все още закачени на тях жартиери.) Чудя се дали и ние представляваме за тях такава интересна и странна гледка. Мисля си, че е така. Бенките, родилните петна, пъпките, сгърчените белези от рани, неоскубаните твърди косми — стърчащи поединично или на кичури на необичайни места по женските тела, ме поразяват неприятно, ставам мрачен и кисел, освен ако не се съсредоточа като спартанец от самото начало и не мина през цялата процедура като човек, обзет от непреодолима страст. (Трябва да се насилвам да изглеждам, че правя любов, сякаш се прекланям пред божество, а това ми е отвратително. В противен случай би трябвало направо да се откажа. Не искам да оскърбявам техните чувства. Или своите.) Всеки път се надявам да видя гладко съвършенство и съм непреклонен и непримирим към дефектите. (Чувствувам се изигран и наранен.) През цялото действие си повтарям да не ги гледам. Не обичам изобилие от черни косми по лицето или по тялото нито у мъжете, нито у жените, дори ако са ги обръснали. Вижда ми се анормално, животинско, отблъскващо. (Специално съществува, за да ми нанася оскърбление.) Космите на жена ми са черни. Струва ми се, че вече зная местата им. Не може да ме изненада с внезапно изникнали къдрави кичури. (На времето си съм се препъвал с много косми и бих могъл да ги обсъждам с часове, но не съм от хората, които се чувствуват задължени да се спират на минали несполуки. Госпожа Йъргър имаше гуша. Бети Стюарт беше леко кривогледа, но въпреки това спях с нея всяка седмица в продължение на месеци, докато тя не се запозна с по-млад мъж и не реши, че може да се омъжи за него. По лицето на майка ми започнаха да никнат остри тъмносиви косми, а тя вече не бе в

състояние да ги изскубва. Порите ѝ загрубяха и се отвориха. Ако нямаше как, насилвах се да я погледна в лицето, но се опитвах да не ги забелязвам. Не можех да ѝ кажа: „Мамо, струва ми се, че по лицето ти са пораснали косми.“ Пък и тогава тя вече едва ли щеше да ме чуе или разбере; щеше да се наложи да ѝ го повтора по-високо и със заобикалки: „Ей, мамо! Представяш ли си? По лицето ти има косми!“

Невъзможно. Бихте ли могли да кажете подобно нещо на болната си майка? По теста на Роршах, на който бях подложен, за да заема тази служба, бе заключено, че имам способността да възприемам картината цялостно, без да се отклонявам и без излишно да се задълбавам в несвързани подробности. Имаше вероятност да постигна успех, и аз успях.) В първите години от брачния ни живот жена ми не обичаше да я виждам гола, освен ако не е във ваната; не искаше да я гледам, докато се съблича. Но сега ѝ доставя радост да я наблюдавам, съблича се, сякаш прави стриптийз, и се пльосва в леглото, сякаш е някоя от *голите махи* на Гоя. Това ми доставя удоволствие и се смея заедно с нея. Щеше да ми доставя повече удоволствие, ако не си пийваше тайно през деня и в този миг не беше отчасти пияна. Може да загине, когато кара колата, или да убие някого. Може да се съблича с не по-малко неприятно пиянско чувство и за другиго. Доколкото си спомням, преди жена ми и аз не си доставяхме толкова радост. Често се забавляваме. Не съм сигурен, че е на добро за мене. Тя си имаше система на преобличане, при която никога не излагаше на показ задните си части. Слагаше си нощницата върху гащите и колана; навличаше си гащите и колана още по нощница. Зървах само части от тялото ѝ. Ама че безсърдечна и безчувствена кучка. В леглото обаче се съблича още щом я помоля. Понякога се преобличаше в килера. Нищо чудно, че не искам да я събудям, когато сънува кошмари. Нека умре от тях, нека се превърне в хиляди кървящи късчета при мисълта, че умира. Дали мародерът, когото жена ми сънува да приближава до леглото ѝ, е същият, когото сънувам аз?

— Какво сънува?

— Страшен сън — отговаря тя на сутринта, все още потресена.

— Случи ти се нещо ужасно.

— Глупости.

— Кълна ти се.

— Човек не сънува други хора. Сънува само себе си.

— Нещо ти се случи, аз не можех да го предотвратя и се уплаших.

Сигурно са я учили да се облича и съблича така в летните лагери, където е възможно мъжете да са надничали между дъските на спалните помещения; може да са я учили на това майка ѝ или разведената ѝ завистлива сестра, която се чукаше още като хлапе в колежа, преди това да бе на мода, а после се превърна във фригидна и злонравна жена. Сега живее сама с луничките си с цвят на черен дроб — недалече от нас, и заявява, че нищо не ѝ трябва. Вярвам ѝ. (Също така ѝ вярвам, че най-голямата ѝ радост ще бъде, ако аз или друг чужд съпруг се влюби в нея. Ще претърпим неуспех. Тя презрително ще ни отблъсне. Ще се радва, ако има такава възможност.) Вярвам също така, че тя винаги ще иска да живее наблизо. Мисля, че ме мрази, че завивда на жена ми и трови доверчивата ѝ низвергната душа с коварна враждебност. От нея лъха на фанатизъм и реакционни политически убеждения. Бившият ѝ съпруг се ожени и има деца. Тя има магазин. Прекалено много са нещата в света, които не одобрява. Искане жена ми да прилича повече на нея и я укорява, че е различна. Прави забележки на децата ни и дава нетърсени съвети на жена ми как да ме превърне в един по-раболепен съпруг. „Аз не бих му го позволявала. Затова изхвърлих Дон.“

Тя е доволна, че Джон и Робърт Кенеди бяха убити и че момичетата в семейството имат криви зъби. И настоява жена ми да се съгласява с нея. Искане да построя плувен басейн. Чувствувам, че двамата си съперничим. (Някога изпитвах същото към майка ѝ.) Не дадох на жена ми да разбере колко много се измъчвах, че се съблича по този начин. (Колко често я проклинах и си обещавах да ѝ върна. И ѝ връщам. Ние, Слоукъмови, имаме семейна чест.) Това беше въпрос на високи принципи (както и на долна низост. Жадувах да я виждам в неприлични пози. И още жадувам). Тя никога не заподозря какви последствия имаше това за мене (тя не е зла), а аз бях прекалено чувствителен и горд, за да ѝ се оплача. (Не исках да я моля. А тя дори не предполагаше какво става.)

— Никога ли не сънуваш, че съм умряла? — обича да ме пита тя.

— Да не си сънувала, че съм умрял?

— Така ми се струва. Мисля, че това беше.

— Благодаря ти.

— Беше ми жал.

— Не помня. Сънувам себе си, а ти и аз не сме едно и също.

— Аз сънувам тебе.

— Ти си в сънищата ми. Така ли, искаш да ти върна добрината? Да ти обеща да те сънувам ли?

— Няма да го направиш.

— Тогава защо ме караш?

Благодарен съм, че тя не ми задава въпроса дали я сънувам с друг мъж, защото я сънувам, но и този сън е за мене. (Те се чукат в сексуален унисон с единствената цел да ме опозорят.) И това не ми харесва. Не искам жена ми да извършва прелюбодеяние. Пък и не мисля, че ѝ се иска — колкото разпуснатата и вулгарна да става понякога на големи събирания (въпреки че тя може да смята, че търси романтичната любов. И на мене ми се иска. Къде я намирате тази любов?), по-вероятно е така да отреагирва на факта, че е старомодна и това занимание в същност ѝ е неприсъщо (а толкова много жени, за които чуваме, искат да го правят и го правят). За прелюбодеяние тя би трябвало да се напие и да притъпи усещанията си повече от всякога (не ми е известно да го е правила), а също и да попадне в много лоши ръце — на ненаситен човек. Ще трябва да бъде отведена, без да разбере, на някакво отдалечено място, където да бъде обладана безгласно от зъл и безжалостен мъж. (Разговорът би намалил шансовете му. Тя ще познае, че не съм аз.) Мразя този човек (мразя всички, които някога са си правили сметка какви шансове имат с нея) и искам да го убия — особено след като имам предчувствието, че по всяка вероятност ще ѝ бъде много по-хубаво с него, отколкото ѝ е било е мене.

— О, мили! — ще възкликва тя непрекъснато с въздишка на обожание. — Нямах представа, че може да бъде така. Готова съм да направя всичко, което поискаш.

След това няма да има истинска нужда от мене, освен за да плащам някои сметки. (Не обича да пише чекове за неща като осигуровки и ипотечи.) На събиранията аз се навъртам наблизко (ако не съм отишъл сам и не опипвам почвата с нечия чужда пияна съпруга. Предпочитам ги по-хубави и по-добродушни от жена ми), за да я отведа, преди неизбежно да се стигне до обида или уговаряне на среща.

(— Да вървим, миличка. Хайде. Оттук, миличка. Един елегантен мъж иска да се запознае с тебе.

— Кой?

— Аз.

В тези мои сънища, в които тя ме изоставя заради друг, аз сякаш се разтварям и се превръщам само на очи и локва сълзи.)

Разводът обаче е нещо по-различно. *Обичаме* да се изпитваме за отношението си.

— Искаш ли развод? — пита ме тя.

— А ти?

— Минавало ми е през ума. Та кой щастливо женен мъж, какъвто и да е, не си го мисли?

— А аз какво ще правя? — размишлява тя с посърнало лице. — Няма да мога да си намеря друг мъж. Кой ще ме вземе?

— Не бъди толкова сигурна.

— Твърде стара съм.

— Ами. Аз съм по-стар.

— За тебе е различно.

— Можеш.

— Много е късно.

— Не е.

— Иска ти се, нали?

— Ти започна този разговор.

— Ти винаги си мислиш за развод. Не можеш ме излъга. Винаги се радваш, ако нечий брак пропадне. Защо не си го кажеш направо?

— А ти?

— Ти си този, който се чувства нещастен.

— Казвал ли съм такова нещо?

— Зная какво ти е.

— Не си ли ти нещастната? Толкова се оплакваш. И в момента се оплакваш.

— Искаш ли развод? Можеш да ми го кажеш.

— Не, не мога.

— Можеш.

— Не мога да ти кажа дори ако не искам.

Почти от първата седмица на брака ни се заяждаме на тема „развод“. (Почти от първата седмица на брака ни открих, че тези

пререкания възбуждат — затова бързам да я възпра и да се сдобрим. Тя винаги се предава.

— Извини ми се.

— Извинявай.)

Иска й се да й кажа „обичам те“.

Но аз не го правя.

Не мога.

Не бива. Това е също въпрос на принцип (и на мъжко достойнство. Ако ми се наложи, лесно го казвам на други момичета, когато това не означава, че ще трябва да се отказвам от нещо. Когато означава, че ще получавам, а не че ще давам). Не можах дори на Върджиния да кажа „Съгласен съм!“, а с тези думи щях да постигна много; вместо това се извърщах настрани от нея, неловко и уплашено се измъквах с някаква замазваща положението смешка и изчезвах от погледа й като нещастно бездомно куче. Можех само да й казвам „излез от стаята“ или пък да й предлагам като волен пират — „ела на стълбището“ (но знаех, че времето ни ще бъде малко). Никога обаче не й отговорих „добре“, когато тя казваше: „Намери стая!“

И всеки път, когато стъпка по стъпка се приближавах трепетно (това е точната дума) до нея, не бях сигурен, че ще ме допусне отново до своите пищни и непристойни прелести. (Щях да се чувствавам ограбен без тях.) Тя винаги ме допускаше. Можеше да ме посече през краката само с едно изречение (можеше и да разкаже на хората за мене) и щях да остана такъв завинаги — с чукани вместо крака. (Щеше да трябва някой да ме мести, да ме вдига от едно място — като фигура за шах или дама — и да ме слага на друго.) Тя ме харесваше. Том не й правеше впечатление.

— Тебе те бива повече — казваше Върджиния.

— Тогава защо тя не го прави с мене?

— „Направи с мене както с Мари в събота вечер, в събота вечер...“

Том нямаше чувство за хумор. Това, което имаше, беше почерк, който аз поисках и взех от него. Той се чукаше, но Върджиния разсмивах аз. (Ха-ха.) Бях доволен от себе си, когато успях. (Разказвах истории за нея на приятелите си — връстници от моя квартал.) По цял ден похотливо се дразнехме. Възбуждах се (похотливо. Думата „похотливо“ е похотлива). Никой вече не ме

дразни. Ако те изобщо се появят, казват „да“ и са вече голи, преди да съм събул обувките си. След това въздъхват: „Биваше си го“ или заявяват: „Точно от това имах нужда.“

Сякаш мога да им повярвам. Или ми пука. Единственото, за което си мисля, е кога трябва да си тръгна или как да ги изгоня от апартамента на Ред Паркър, за да имам време да подремна, преди да се върна в службата или да хвана влака. Недосетливи са точно като жена ми — когато е в добро настроение, проявява наивност и все още се опитва да съставя основните правила за един по-добър брак, докато аз се чудя колко ли още време ще трябва да остана с нея, преди да си грабна куфарите и да се разведе. Оптимистичната ѝ глупост (която изобщо не е свързана с по-дълбоките ми чувства) ме вбесява.

— Искам да зная — казва ми понякога тя — за какво всъщност си мислиш.

(Не, тя не иска това.)

— За речта си.

— Не, не в момента. Изобщо.

— За речта си. Ако ме повишат, ще трябва да държа много различна реч.

— Всички си мислим, че си ядосан, когато млъкнеш така. И се чудим какво ти е.

Върджиния вдигаше глава нагоре, накланяше я на една страна и се втрещаваше предизвикателно в мене с многозначителен, присмехулен поглед, ликуващо се усмихваше, а силните ѝ гърди (момичетата с големи гърди по онова време понякога носеха твърде тесни сутиени) бяха насочени като артилерийски оръдия и стърчаха безочливо, предназначени само за мене. Тя знаеше за какво си мисля.

— Господин Луис ме харесва главно заради тях — съобщаваше гордо тя. Докато гледаше как съм я зяпнал, върхът на езика ѝ за миг се плъзваше покрай блестящите ѝ зъби. — Ти също.

— Само ме дразниш.

— Ти ме дразниш. Цял ден караш едно момиче да се разпалва и да се вълнува, а после дори не го завеждаш в някой хотел.

— Не зная как.

— Ще ти кажа.

— Уреди го ти.

— Ще ме приберат. За проституция. Ще го направим заедно. Ще се запишем като господин и госпожа Чукачеви.

Днес двадесет и една годишните са прекалено млади за мене, почти деца, напаст. И заради бас не бих легнал с такава, ако работим на едно място. Цялата фирма ще научи. (Сега момичетата разказват за такива неща на приятелите си. И на родителите си!) Не обичам между подчинените ми да има толкова млади жени, не обичам да слушам пронизителното им дърдорене (по диалекта им веднага ще разбереш, че идват от бедните квартали и имат работнически произход). Липсва им финес. Повечето от онези, които не носят сутиени, имат увиснали гърди и изглеждат ужасно. Рядко завиждам на младостта. Презирам я. Децата са безчувствени към шума. А какъв шум вдигат! Искан ми се да държат устите си затворени пред хора и да намаляват звука от грамофоните и транзисторите си. Скоро дъщеря ми ще стане на годините на Върджиния. Сега изглежда голяма за възрастта си, защото е по-висока, ако не се изгърбва. Искан ми се да проумее това и да не ходи само по нощница, когато излиза от стаята си. Искан ми се жена ми да ѝ го каже. Трудно ми е да говоря с която и да е от тях за това. (Струва ми се, че никога вече няма да мога да пренощувам на една спалня с мъж. Ще предпочета пода или някой стол. А това ще бъде не по-малко подозрително.) Върджиния беше двадесет и една годишна, и *по-възрастна* от мене (и това е начинът, по който трябва да продължавам да мисля за нея, ако искам да продължавам да мисля за нея с романтична носталгия и упование).

Тя щеше да ме погълне, да ме обърне надолу с главата (както го прави Пени), да ме хвърли в едно море от опияняващи, леки трептения, щеше да ме завърти шеметно назад към вихъра на вълнуващото детство и на безумието, да ме запрати нагоре по стената, обзет от силни чувства, да ме изстреля през покрива като ракета земярай с горещия връх на своя тъмночервен остър език. Щях да я моля за милост в мига, когато осъзнаех кой съм и откриех, че съм си възвърнал способността да говоря. (Сега правя това с Пени. И с жена си.)

— Той не те ли ревнува? — не можех да не попитам аз. — Може да ни види сега.

— Той иска да остави жена си и да се ожени за мене. Ходим в безлюдни ресторанти, прием и вечеряме. Харесва му как се целувам.

— И на мене.

— И на мене. Много трябваше да се упражнявам, за да го правя както трябва. Трябва да видиш как е, когато съм гола и съм в настроение. Не виждам какво чакаш.

— Ела навън.

— Виждам, казал слепецът. Нещо се случва.

— Това случай за тебе ли е? — питам я смело аз.

— Ловя се на бас, че знам лек за него.

— Ще се срещнем ли?

— Тръгвай пръв. Ще дойда, ако не стане нещо.

— Отивам, Върджиния.

— Направи го с мене, както той го прави с Мари — пропя тя нежно в отговор, докато минавах покрай нея на път за коридора.

На стълбището аз бях пиратът капитан Блъд — един неустрашим корсар. Носех благоразумно пред тялото си папката за злополуки, сякаш беше рицарски щит.

... Вече не се разпалвам така. Полови стимуланти за мен сега са апатията, отегчението, безпокойството, непостоянството, аморфната немощ, мързелът, недоволството — у дома или в службата ми. Никога не стигнах дотам. Всичко свърши, преди да се науча как се прави. „Необходимите са не повече от година-две специализирано обучение“, гласят плакатите за постъпване в армията. Подложен бях на това специализирано обучение във въоръжените сили. Напуснах армията като красив капитан, а Върджиния беше мъртва. Испитах радост. (Учудих се, че изпитвам радост, но така беше.) Опитах се да си уговоря среща с нея от една телефонна кабина на Централната гара и не успях. Трудно е да успееш да се свържеш с мъртвец. Доставяше ми удоволствие, когато тя ми говореше за секс. (Все едно че гледах порнографски филм.) Трудно ми беше да си представя как такъв тих, кротък и благоразумен човек като Лен Луис ѝ се поддава в някой ресторант, киносалон или автомобил.

— Аз го карам — хвалеше се тя. — Бавно го вода. Зная как.

— Как?

И баща ѝ се беше самоубил. „Не разбрахме защо. Имахме много пари. Той беше тих човек. Като господин Луис.“

— Какво прави с тебе той?

— Каквото го накарам. Или му покажа. Още не е сигурен докъде може да си позволява с мене. Не му се вярва — изтъкваше се тя с

усмивка. — Много е мил. Доставя ми радост да го правя щастлив. Той е мек човек. И ти си мек.

— Ела вѐн — молах я аз.

— Няма да ти стигне времето — смееше се тя. — По-добре изтичай до мъжката тоалетна.

— Ела там.

— Нямам ключ.

— Ще те вкарам вътре.

— Никога не съм го правила в мъжка тоалетна.

— Веднѐж си го правила в кану.

— Веднѐж го направих и в мъжко общежитие. С петима футболисти. Те ме накараха. После ме изключиха. Там ме заведе един от тях, когото много харесвах. Върнаха ме у дома. Страх ме беше да си отида. Така и не разбрах дали бяха казали на баща ми.

— Изнасилиха ли те? Това ли се случи?

— Не. Нямахте защо. Не исках. Но те ме накараха. Просто ме натиснаха и продължиха да ме убеждават. Всичките ги познавах. Но щом започнахме, оказа се забавно и спрях да се притеснявам. Щях да разкажа на другите момичета. Мисля, че се надявах да ни пипнат. Струва ми се, че скоро ще направя нещо подобно. Много е възбуждащо.

— Възбудих се вече.

— Виждам, казал слепецът.

— Излез вѐн.

— Само за минута.

— Нали на стълбището?

Понякога ми отпускате около три минути и двадесет секунди.

— Някой иде! — изсъскваше тя ядно и се отскубваше. — Пусни ме!

По предметите, които бе избрала да учи в университета, трябваше да се досетя, че е леко смахната и че сигурно рано или късно ще се самоубие. Вече успявам да различавам хората с такива наклонности (и стоя далече от тях). Приятел в нужда не ми е приятел.

Завиждах на петимата футболисти и се отвращавах от тях. Толкова да не я зачитат. Държали са се с нея като с пачавра. А тя не е имала нищо против. Имаше дни, когато през дългите и еднообразни пътувания с метрото до работа и обратно откривах, че я мразя. Имаше

сутрини, когато не отивах да си говоря с нея и не можех да се насиля да я погледна — толкова долна ми изглеждаше. (Чувствувах се предаден. Тя беше измет — фатална измет, която може да те накара да поискаш да умреш. Радвам се, че не умрях. Радвам се, че ѝ завиждах.) Чувствувах — и знаех, че не се лъжа, — че тя въпреки всичко би предпочела тях пред мене.

Надарен съм с усет за подобни неща и мога уверено да правя предсказания в някои отвратителни области. Вече например зная, че жена ми (тя също го предусеща) вероятно ще почине от рак, с много разходи (естествено ще има нужда от самостоятелна стая и от лична болногледачка), ако не ме надживее или ако не се разведем заради пиянство или изневяра (от нейна страна, разбира се). Ако сме разделени или аз съм умрял, кого засяга от какво ще умре тя? (Ако се изнеса от къщи поради развод, вероятно отначало понякога момчето ми ще ми липсва. Толкова е хубаво, когато се усмихва. Толкова много неща ще трябва да оставя. Стиковете си за голф например. Нима бих могъл трезво да намеря време и място за стиковете и новите си обувки за голф, след като се махам от дома и семейството си, обзет от безумен гняв? Ще изпитвам ли радост, когато жена ми умира от рак? Не. Ще ми бъде ли жал за нея? Вероятно да. (Ще ми бъде ли жал за мен самия? Положително.) Ще ми бъде ли жал за нея, когато вече я няма? Вероятно не.

Особено ме бива за самоубийствата и нервните разстройства. Предугаждам ги години напред. Сега на Кейгъл му остава малко до нервно разстройство; неговият господ няма да го спаси, но може би ще го спасят пиенето и курвите му (подпомогнати от ударни дози витамин В-12 и самосъжаление, смесено с фарисейски претенции, че е бил онеправдан. Най-малкото всеки ще се съгласи, че е бил добро момче). Кейгъл няма да посегне на живота си, положението на изпаднал в немилост ще го радва прекалено много, за да се самоубие (ще се радва, ако може да се усмихва дръзко и да прощава великодушно). Ще трябва да се освободя от него. Сега се опитвам да му помогна. Той не спира да се хили (а на мене ми иде да го ритна в крака). Зная нещо, което той не знае, докато Грийн, Браун, Блак и другите наблюдават недоверчиво и теоретизират (а аз го чувствавам. Зная, че чувствата ми към тях не са искрени). Искане ми се Артър Барън да забележи усилията ми да съдействам на Кейгъл. Постът на Кейгъл ще бъде даден на мене —

сега това вече е неизбежно. Кейгъл приветствува моите забележки (и ги отминава. Приветствува не друго, а вниманието към себе си. Ако го замервах със сдъвкани хартиени топчета, щеше да ми бъде не по-малко благодарен). За него съм като оглупял от обич баща, който се суети над любимо дете. Не му минава през ума, че съм нетърпелив наследник, който само чака момента да го измести. (Иска ми се да плюя в лицето му. Ще го изненада ли това?) Марта — машинописката от нашия отдел — накрая ще полудее (вероятно в мое присъствие. Ловко ще се отърва от нея и няколко дни ще бъде център на внимание на етаж); няма да спя с Джейн, макар че ще продължавам да флиртувам с нея (колебливо и плахо, нерешително и усърдно) и ще пренасям похотливите чувства, които тя събужда в мене, у дома (сякаш са топящ се сладолед или китайски специалитет), при жена си в Кънектикът или в покрайнините на града при старата си приятелка. Пенелопи — погрозняващата, изпитана Пени, която все още старателно учи музика, пеене и танци (докато работи като келнерка за коктейли на разни места) и все още ме предпочита пред по-младите мъже, в които успешно се влюбва за месец-два три-четири пъти годишно. (Дължна е да ме предпочита. За предпочитане съм.) Жена ми обича да го правим в апартамента на Ред Паркър в града, а и на мене ми харесва да го правя с нея там. Не е същото като в къщи. Хвърляме се един на друг с пълна сила. Имам мрачни предчувствия за Пени, която мина през тридесетия си рожден ден все още неомъжена (претърпяла много по-дълбоки емоционални промени, отколкото, изглежда, усеща) и вече не е весела както преди. Харесвам я, познавам я почти от десет години. Не зная какво ще стане с дъщеря ми. Не мога твърдо да предсказвам съдбата на днешните младежи. (Зная, че всички момчета ще пропаднат. Вече са пропаднали. Не мисля, че са им дадени истински шансове.) Тя ще иска да изкара шофьорски курсове още преди да навърши шестнадесет години. После ще поиска да има кола. Ще си извади ключове и ще открадне някоя от нашите коли. Иска ми се тя вече да е пораснала, омъжена и да живее някъде в Аризона, Кейп Кенеди или в Сиатъл, щата Вашингтон. Някой по-голям от нея ще я посъветва да открадне ключовете от колите ни и да си направи дубликати. Сега краде пари от нас с жена ми, за да ги харчи в съботите и неделите с приятели за бира, вино и наркотици. Не мисля, че взема наркотици. Мисля, че я е страх и това ме радва. Радвам

се, че в нашата среда вече не е на мода да вземаш наркотици или да имаш приятел негър.

— Ако ми бяхте купили кола, нямаше защо да крада тази — ще спори тя с нас, когато я пипнем, и ще смята, че е права.

В пълен мрак съм:

(Всичките ми светли видения кървят едновременно.)

С малкото ми момче ще се случи нещо страшно трагично (защото аз не желая това), а с Дерек няма да се случи нищо. За него никога няма да пристигат полицейски коли и линейки. Не виждам бъдеще за момчето си (тъмнината е непроницаема, нищо не проблясва, не виждам за момчето си никакво бъдеще), а това е поличба, от която спира дъхът ми. Когато се вгледам напред, не го виждам. Лесно мога да си го представя такъв, какъвто е днес и утре, но не и по-късно. Никога не пораства, не ходи на работа, не следва медицина, не е писател или бизнесмен, не е женен (клетото момче дори не ходи с някое момиче), не учи в колеж или дори в гимназия, дори не е юноша с мутиращ глас, пъпки по кожата и наболи влажни косъмчета, променили цвета на горната му устна и на страните му. Жалея го (духът ми плаче. Къде е тръгнал той?). Не надхвърля деветте си години. Остава си на тази възраст. (Това е времето, когато ще свърши. Всеки ден може да му е последен.) Или той няма бъдеще, или способността ми да си го представя в моето бъдеще е притъпена. Тъжно съзерцавам празното място напред, което е останало без него. Тишината натежава. Той ми липсва. Долавям мириса на цветя. Има семейни вечери, на които той не присъствува. Какво ми остава да очаквам, след като не мога да очаквам него? Голфа например. Рака на жена ми. Да улуча от първия път. А после? Отново да улуча от първия път.

„Улучих от първия път“ — мога да го повтарям до безкрай на хората през следващите години.

Когато неизвестността и старостта се спуснат върху мене като черна нощ и ме превърнат в нещо още по-съсухрено, дребно и незабележимо, винаги ще си спомням: „Улучих от първия път!“

На смъртния си одър в частната клиника, когато посетители, които вече не разпознавам, пристигат, за да ми покажат уважението си и ми носят подаръци — много сладки бонбони и ароматни парчета пушена мазна риба, може би все още ще бъде по силите ми да си

припомням, че когато бях в разцвета на младостта си, улучих от първия път — аз съм в разцвета на младостта си, а още не съм улучил. Това е нещо ново, към което трябва да се стремя — то може и да ме накара да се усмихна. Да улучиш от първия път е голяма работа.

— Представяте ли си? — мога да кажа аз. — Веднъж улучих от първия път.

— Вземи си още пушена риба.

— Улучих от първия път.

Не зная какво бих могъл да направя с това улучване от първия път, освен да говоря за него.

— Улучих от първия път.

— Изяж си рибата.

— Здравейте, момичета!

— Знаете ли вица за безръкия и безкракия пред вратата на публичния дом?

— Натиснах звънеца, нали?

Много ми е лесно да си представям такива сцени с мене в частната клиника. Пред очите ми изниква лесно и Дерек — с течаци лиги, набит, тромав, плешивеец тъмнокос възрастен бавноразвиващ се мъж, приличащ на скритото мое аз, което зная, че е вътре в мене и което никой никога няма да види — моето вътрешно лице. (Мисля, че понякога се явява в съня ми.) Ловя се на бас, че Артър Барън не подозира за това същество вътре в мене (не подозира, че имам способността да се преобръщам наопаки и да ставам на див идиот) или че страдам от хроничен ужас — от толкова остър ужас, че е почти като неутолим глад — от ужас, че ще започна да заеквам (или че ще изпитам хомосексуално влечение. Може вече и да съм изпитвал), или че езикът ми ще се подуе, ще запуши устата ми и изобщо няма да мога да говоря. (Не е чудно, дето се страхувам, че зад затворените врати решават съдбата ми — без дори да са ми казали, че произнасят присъдата ми. Може би това вече се е случило.) Но плодовитото ми въображение не може да намери дори един ден в повече за живота на клетото ми момче.

(Какво ще работи той? Какви дрехи ще носи? О, боже, не искам да ми се налага да живея без него.)

Постът на Анди Кейгъл ще ми бъде предложен и аз ще приема. Вече искам това. (Вече не си внушавам, че не искам.) Кейгъл е враг:

изпречил се е на пътя ми и аз искам да го премахна. Мразя го. Всеки ден изпитвам все по-голяма нужда да го ритна, да изкрещя презрително право в хълтналото му, изумено лице. (То ще се превърне в човешки череп. За миг ще изпепеля плътта.) Никога няма да мога да го направя. Възпитанието ще ми попречи. Но може да го ритна в крака, ако не преодолее изкушението и престана да се владее. Ще го ритна, преди да успее да се въздържа. А впоследствие изобщо няма да мога да обясня случилото се. Вероятно ще ми иде да умра от срам (и ще се чувствавам като малко момче, уловено на местопрестъплението).

— Защо го направи? — ще ме питат хората.

А аз само ще свия рамене и ще наведе глава. Тогава ще тежа осемдесет и четири фунта.

— Той ме ритна в крака! — ще се оплаква на всекиго Кейгъл.

— Ритнал крака на Кейгъл.

— Ти видя ли?

— Ритнал Кейгъл в крака.

Няма друг, когото да искам да ритна в крака — единствено дъщеря си искам да ритна в глезена по време на вечеря, и то когато това ми е по-лесно, отколкото да се протегна и да ѝ зашлевя плесница. Тя се свива още в мига, щом усети, че ми се иска да я ритна и щом повиша глас, сякаш вече съм го направил. А жена ми се държи така, че ми иде да я блъсна назад, за да ми се отвори място да замахна и поне два пъти да си стоваря юмука в челюстта ѝ. На момчето си се заканвам с пръст. Дерек удрям с огромната си ръка през устата, за да не издава повече нечленоразделните си звуци и за да скрия олигавените му очи, нос и уста. (Не го правя, за да стане *той* по-малко нещастен, правя го, за да стана аз по-щастлив.) Той е едно клето и жалко невменяемо човешко създанийце, но аз не бива да мисля за него толкова, колкото мога да мисля, ако не се спирам, при това мразя болногледачката му, която изтиквам въвн от прага — която изхвърлям от къщи, — като я подкрепям отдолу с една ръка, за да не падне на земята и да не вземе да ме съди. Тя обаче пада и ме съди. От тая отвратителна жена се носи неприятна миризма на гранясало, смесена с парфюмиран талк. Тя се къпе сутрин и вечер. Косата ѝ е призрачно бяла. Чистоплътноста ѝ е позорна. Не мога да понасям как натрапливо фамилиарничи. Държи се към мене не по-почтително от членовете на семейството ми, а е само една наемна работничка.

Познавам враждебността. (От нея получавам главоболие и мъчителни сънища.) Скрытата ми същност нагноява в моето „аз“ и ме прави агресивен и недоброжелателен. Просмуква се и унищожава обичаните от мене хора. Да можеше човек да даде пълна воля на омразата си, да я изразходва и да я изстреля така, както омарът влага спермата си в женската и полекичка се оттегля в мъгливата тъмнина — сам и облекчен... Опитвал съм се. Но омразата се връща обратно.

За всичко е виновен Кейгъл. Вече усещам как започвам да го обвинявам. Някои негови дребни несъвършенства ми изглеждат непоносими. Вътрешното раздражение ме разтърсва като вълни на електрошок и трионът му реже костите на черепа ми като назъбено острие. Излизам от кожата си, губя дар слово и мигновено получавам остро главоболие от начина, по който той си смуче някой зъб, барабани с пръсти и произнася погрешно някои думи — „истински“ вместо „истински“, „почети“ вместо „почти“ или „третоар“ вместо „тротоар“ — а когато го поправам, се смее; едва задушавам непрекъснатото си желание да го поправам. Думите се забиват в мозъка ми и се спират едва в преградата на черепните ми кости. Мога да се въздържа да не ги изрека, но не мога да потисна нуждата да ги кажа. Вбесявам се, че той ме предизвиква така. В ъгълчето на устата му се събират мехурчета слюнка; напуканите му устни винаги са изцапани с бяло от някакво хапче или течност против киселини, които взема заради болния си стомах.

Станало му е навик да навежда очи, да избягва погледа ми и да казва: „Охо!“

Иска ми се да му отвърна подигравателно: „Охо!“

Анди Кейгъл ми е противен, защото е несретник. Изпитвам желание да го ударя по лицето с тежката месингова лампа на бюрото му. И му го казвам.

— Анди — заявявам му аз, — изпитвам желание да те ударя по лицето с тази лампа.

— Охо! — казва той.

— Охо-хо-хо! — отвръщам аз.

Хихикам любезно в негово присъствие, престорено се шегувам за езика на Грийн и за добре ушитите му претенциозни дрехи; услужливо му помагам, така че да забележи. Тази сутрин тежах сто деветдесет и осем фунта — с четири фунта и половина по-малко от

понеделник (когато реших да започна да отслабвам) и съм почти с фут по-висок от Кейгъл, който вече няма да расте.

— Охо! — изумява се той. — А как вървят нещата с онова момиче от отдел „Изкуство“?

— Добре.

— С оная с малкия бюст.

— Тя би могла да ми бъде дъщеря.

— Охо! Та това да не е лошо?

— Охо-хо-хо! Нося ти отчетите от Джони Браун.

— Мислиш, че не съм забелязал ли? Само гледаш да ме прекъснеш.

— Какво ще кажеш да те ритна ли по крака?

— Охо! По здравия или по болния?

— Анди, смятам, че този път трябва да ги прегледаш и да направиш някакви предложения, преди да ги предадеш нататък.

— Да си затворя устата, а? Охо!

— Охо-хо-хо.

— Охо-хо-хо. Тях не ги бива за нищо. Търговските посредници лъжат.

— Уличи ги. Ще направиш добро впечатление на Артър Барън и Хорас Уайт.

Той не обръща внимание на думите ми.

— Правил ли си го някога „две към едно“?

— Какво „две към едно“?

— Така правя сега в Лас Вегас. Управителят на един хотел ми е познат. С две момичета едновременно. Правих го и миналата седмица. Трябва да опиташ.

— Нямам желание.

— А ако са черни?

— Какво ще кажеш за отчетите?

— Свърши тая работа вместо мене. Повече те бива. Чувал ли си приказки по мой адрес?

— Престани да пътуваш толкова.

— Имам ли нужда да се подстрижа?

— Имаш нужда от ритник в задника.

— Явно днес много ти се рита, а?

— Охо!

— Ще ти доверя нещо. С Грийн е свършено. Какво би казал да заемеш мястото му?

— Измислици.

— Ще те препоръчам. Намаляват бюджета му.

— За какви пари?

— Няма да получиш повече. А аз ще получа. Миналата седмица направих голям удар.

— Нови измислици. Вечно правиш удари и вечно се оплакваш, че имаш дългове.

— Охо!

Той притежава единствено дома си в Лонг Айлънд и къща някъде в планините, където всяко лято изпраща жена си и двете си деца. Ходи там понякога през почивните дни. Периодично питам как е семейството на Кейгъл, както Артър Барън периодично пита за моето.

— Всичко е наред, Арт — винаги отвърщам аз. — А при тебе?

(Грийн никога не ме пита. Той не се интересува от семейството ми и не си прави труда да се преструва.)

Неведнъж с копнеж съм размишлявал върху възможностите през някой хубав ден Кейгъл да загине при катастрофа с колата си на отиване или на връщане от работа. Той е невнимателен шофьор, а когато заминава от града нощем, обикновено е отпуснат или пиян. Кейгъл е един от малкото останали в компанията началници с висок и среден ранг, които все още се заселват в Лонг Айлънд, пък и недодялаността му работи против него, както и щръкналите бели косми, които растат в ноздрите му, и кичурите коса в ушите му. Никой вече няма косми в ноздрите или ушите. (Би трябвало сега да отиде на бръснар само за това.) Но не мога да си отворя устата да му подхвърля за тези неща. (Боя се, че ще го обидя.) Вече ми е неловко да го гледам. Той усеща промяната. Мисля, че затова казва толкова често „охо!“. Жал ми е за него. (Той не знае как да постъпва по отношение на всичко, което се случва.)

— Охо!

— Охо!

— Охо-хо-хо! Какво толкова смешно има?

— И защо, за бога, носиш дрехи от коверкот?! — вместо отговор го смъмрям аз.

— Какво е това? — уплашено пита той.

— Излезе от мода преди тридесет години.

— Коверкотът ли?

— Купувай дрехи от камгарни платове.

— Вече си имам син блейзер — гордо казва той.

— Обаче силонов.

— Откъде да знам?

— Ще направиш страхотно впечатление в Иъри, Пенсилвания.

Имаме ли големи вложения там?

— Другата седмица заминавам за Лос Анджелос. Оттам ще се измъкна в Лас Вегас. Две към едно — обяснява той, като ми смигва.

— И не ти е по мярка. Седи ти като торба и се криви.

— Аз самият съм крив, знаеш го — мрачно ми напомня той и по лицето му пробягва лукава и лицемерна усмивка, която вече съм виждал. — Такъв съм по рождение, знаеш го. Воля божия. Не се смей. Не е смешно. Нищо смешно няма в това да се родиш с деформиран таз и крак, знаеш го.

— Зная го, Анди.

— Не е нещо, на което да се смееш.

— Не се смеех.

— Такъв ме е направил Той.

„Алилуя“ — мисля да отвърна цинично аз.

— Ще ми се Той да ме беше обмислил така, както сигурно е обмислил тебе.

Когато Кейгъл започне да изтъква крака си или господ, за да получи внимание и уважение, той *наистина* се превръща в тези отвратителни рошави космати кичури, които растат в носа и ушите му — в нещо интимно, неприлично и отблъскващо — и много често напоследък съм изпитвал желание да видя мъртъв този клетник, само защото ме изпълва с ярост, срам и погнуса. Камгарните платове няма да му помогнат. Всичко е тръгнало на зло. Изпитвал съм желание да видя мъртви и други нищо неподозиращи познати човешки същества заради най-незначителни дреболии и нередности. Да умират. Всичките. (Имам широки възгледи: вече наистина не ми пука.) Изпращам убийствени клетви към мудни продавачки или непознати, които се изпречват на пътя ми или ме бавят, когато бързам. „Умирай! — мисля си аз. — Падай. За да те прекрача.“

Мога да посоча много мъже — това са винаги мъже — в обществения живот, които бих желал да видя убити (и вече не мога да понасям скитници. Не чувствавам жал към тях), макар никога да не съм помислял (поне за сега) самият аз да извърша подобно нещо. Проявявам разбиране защо някои хора пребиват, ритат или подпалват скитници или просяци. (Навъдиха се прекалено много от тях.) Не скърбя при смъртта на президенти (обикновено изпитвам радост): в крайна сметка те си получават заслуженото. Струва ми се, ако не се лъжа, че по времето на Ф. Д. Р. за последен път в живота си пролях сълза. Понякога ми се налага да сподавам хлипането си (обикновено като гледам долнопробни филми), но иначе сълзите ми се съхраняват непокътнати някъде дълбоко в мене. Никой не може да отключи това място. Само този човек — Франклин Делано Рузвелт, последният ми президент, към когото можех да изпитвам уважение (останалите не бяха мои) — или просто мислех така, защото съм наивен. Не, всички американци плакаха, когато той почина. И майка ми плака. „Една трета от нацията — каза той — е без истински покрив, дрехи и храна.“

В наши дни — с подобрената технология и човечните социални и политически реформи — сигурно е така с повече от половината нация. Когато достигнат сто процента (по това време милионерите ще бъдат швейцарски поданици и ще живеят във Франция), ще прозвучат тръби, небесата ще се разтворят и всички ще слушат музиката на Хендел безплатно. Тази нощ пак сънувах, че майка ми е жива — смалена от възрастта, но напълно здрава, облечена с вкус в лека басмена рокля и тънък бял пуловер; имаше някакъв мил празник в частната клиника и тя бърбеше съвсем приветливо с мене. Беше Коледа, Великден или Денят на благодарността. Гледаше ме непрекъснато с грейнали очи, както когато бях малък. Прощаваше ми всичко. Когато се събудих на сутринта, домъчня ми за нея, сякаш бях захвърлено дете — изпитах неприятното чувство, че по страните ми засъхват сълзи; отново успешно изплувах от съня като едно цяло, заедно с паметта си и всичките части на тялото си — кой знае на какво място се бях намирал до този миг.

- Какво сънува? — винаги с учудване пита жена ми.
- Себе си.
- Стенеше.
- Сънувах майка си.

— Още ли?

— И ти ще я сънуваш.

— Вече я сънувам. Откакто се разболя от артрит. Пръстите ѝ са изкривени. Няма ли да спрат вече? Тези сънища?

— Дали и аз ще се разболея от артрит?

— И аз ще се разболея.

— Надявам се, да не засегне гръбнака ми. Не искам да ми се изкривява гръбнакът.

Отново ми домъчнява за майка ми, като си спомням колко болезнено усетих липсата ѝ, когато се събудих на сутринта. Домъчнява ми и за захвърленото дете. Това дете е моето аз. Но моето аз не е това дете. Мисля, че то може би се спотайва в главата ми с всички останали, за които знам, че са там и които не мога да открия; то прави лоши номера на настроението ми, а също и на сърдечната ми дейност. В главата си имам цяла вселена. В затъntenите ѝ кътчета са се приютили сгушени цели семейства. В нея властвуват цивилизации. Крепят я физичните закони. Съществува според законите на химията. Нямам нищо общо с тази вселена. Никой не я управлява. Хитри пратеници прибъгват по уличките с непочтени загадъчни поръчения. Никой не е отговорен. В мене са проникнали, аз съм обсаден, станал съм мишена за коварни нападения отвътре. Нещо в мозъка ми се размърдва, бавно се претъркулва като черна змиорка и се изгубва, потъва в тъмни като в рог дълбини. Всичко е по-дребно. Не е нито топло, нито студено. Не е и влажно. Самодоволно ухилени физиономии се занимават с отворителните си дела и подмолните си развлечения, без да ми се доверяват. Това ми носи болка. Жертвите плачат. Никой не умира. Риданията са безгласни. Аз гълтам аспирина и успокоителни. Гъмжа от призрaчни дребосъци (в един миг са видими, в следващия — не), от дяволчета и демончета. Те ме дращят и ме мушкат. Ще ми се да можех да ги плисна веднъж завинаги навън от черепа си, на открито, и да се опитам да ги идентифицирам — да ги наредя покрай една стена на бялата светлина от заслепяващото фенерче и да запитам строго: „Кои сте вие? Какво търсехте вътре? Какво искате от мене?“

Те няма да ми отговорят. Ще бъдат безброй. Ще видя пред себе си хиляда свои образа. (Обичам да чукам жена си, когато няма настроение. Обичам да я карам да го прави, когато не ѝ се иска.) Искане ми се да можех да заснема всичките си сънища с кинокамера и да

изправя пред съд злосторниците в тях. Имам нужните доказателства. Иска ми се да подслушам мислите им. Иска ми се да заснема *техните* сънища, за да открия какво става в мозъците им, докато те свободно се движат в главата ми. (Моята глава е моята крепост.) Не ми се счуват гласове. (Понякога ми се иска обратното.) Не съм побъркан. Зная, че зад затворените врати хората наистина говорят по мой адрес, но не си въобразявам, че чувам думите им. Вчера в килера на една кооперация беше намерено умряло момченце — след блудство. Убиецът все още не е заловен. Друго дете беше намерено убито в шахтата на друга кооперация — хвърлено от най-горния етаж. Никой не знае причината. (Беше момиче. Полицията още не е установила дали са се гаврили с нея.) Друго момиче от няколко дни е изчезнало от дома си — неизвестно защо. Близките и съседите в мрачно напрежение очакват вести и вече палят църковни свещи за душата ѝ, като примирено се подготвят за най-лошото. Мисля, че и то е било убито (и се чудя защо. Днес фермерите от Оклахома взеха решение да не доставят памука според договорената цена, защото тя се е удвоила за времето между направената сделка и подготвянето на документацията. Купувачите ще ги изправят пред съда. Непрекъснато намират телата на чужди деца в шахти и отдушници, а аз дори не знам със сигурност какво представляват шахтите и отдушниците). Чудно ми е също така какво наистина си мисли за мене тънкият върлинест Хорас Уайт. Той е толкова влиятелен мерзавец. (Мразя този влиятелен мерзавец, а той е от такова значение за мене!)

— Я гледай, я гледай — иде нашият гризач на нокти — казва той, когато влизам в кабинета му, и това му се вижда смешно. — Как се чувствуваш днес?

Заварвам самия Хорас Уайт обикновено да реже, пили или лъска прозрачните си нокти, седнал на огромното си орехово бюро винаги когато ме повика, за да ми възложи някаква нова работа или да обсъдим някои корекции. (Той нарича промените, които ме кара да правя, „корекции“.)

— Ако някога напишеш книга — повтаря ми той, — сложи ме вътре. Ще купя много екземпляри.

Бих искал да надникна и в *неговата* глава. Иска ми се да разбера дали и аз нагло се мотая из сънищата му така, както той се разхожда из моите (сякаш са негова собственост). Съмнявам се дали представлявам

достатъчно значителен символ. Често Хорас Уайт се появява в сънищата ми с безинтересното си лице — стои известно време там и се превръща в червендалестия, по-масивен Грийн, който избухва и ми хвърля унищожителен поглед, като понечва да ми направи строга забележка, а после изчезва толкова бързо, колкото искам аз, и в същия миг, когато се появява заплашителният, жесток непознат, приближава ме с нож, който никога не виждам — този човек или ме събужда и аз стена от праисторически страх, или великодушно напуска сцената, за да отстъпи място на някой като майката или сестрата на жена ми, на Форджионе или госпожа Йъргър. Или на дъщеря ми, на момчето ми и (или) на Дерек. Или на друг неканен гост. Колко приятен промеждутък е, ако сънувам, че спя с жена си или с Пени. Често го правя с Пени насън и се събуждам точно навреме. Често го правя и с жена си насън. Понякога, като се събудя, галя жена си, докато не я настроя чувствено и тогава го правя с нея наистина. (Обикновено в съня е било похубаво.) Сънищата с Върджиния никога не достигат връхна точка. Затруднявам се с блузата ѝ, мъча се с изцапаните от пръсти жартиерни закопчалки. С толкова много хора имам да се справям нощем... Много от тях са направени от лакиран стъклен восък. Такъв материал не съществува. Сънувам таласъми и джуджета. И трупове. Притеснявам се насън за жена си, майка си, децата, сестра си, за покойния си брат и дори за покойния си баща (въпреки че не зная как изглежда. Останалите след смъртта му снимки не са много ясни) и всички те, освен покойния ми баща, ме молят за някаква утеха, която не мога да им дам, защото самият аз съм безпомощен и се нуждая от утеха. Нищо чудно, че всичките ми сънища, изглежда, се развиват все в същата душна атмосфера със застоял въздух, както в параклисите на погребалните бюра. Единствено Артър Барън ми носи известна утеха, но той е зает и никога не се задържа; колкото до баща ми, не съм сигурен дали това наистина е той, нито пък мога да разбера защо е толкова недоволен (нищо лошо не съм направил). Моето деветгодишно момче, втренчило с очакване поглед, се превръща в немия, втренчено гледащ Дерек. И двамата са неподвижни. И аз някога бях ням. Не знаех какво ще излезе от мене. Сега вече имам някаква представа. Стига само да седна на масата за празничния обяд, заобиколен от цялото семейство, и да се появи нещо, което ми напомня покойния ми баща, по-големия ми брат или умиращата ми, загубила говора си майка, и

веднага се виждам разчленен на безжизнени периоди около масата в трапезарията — от нямото начало (Дерек) до безмълвния, фатален, скотски край (майка ми) — пасивна и покорна като добиче; а дори и отвъд това, през стадия с изчезналия ми баща (татко). Аз съм една илюстрирана схема на информационния поток. Препратките са жена ми, дъщеря ми и синът ми: аз представлявам възрастта на всеки поотделно. Те — това съм аз. (Но аз не съм те, събрани ведно. Те са повтаряща се филмова сцена, която се върти колкото пъти искам да я видя.) Живата картина е сън. Сцената е стопкадър.

— Стоп!

Никой от тях не помръдва. Седят като парцалени кукли. И аз успявам да забележа:

— Ето какъв съм бил някога.

И още:

— Ето как ще се чувствавам в бъдеще.

Сега вече може и да се движат.

Мисля, че зная какво е на жена ми да бъде омъжена за флиртуващ администратор като мене, за когото тя вече не може да бъде от особено значение, освен ако не се разболеет от рак или не извърши прелюбодеяние. (Самоубийството не би помогнало.) Сигурно ѝ е безрадостно. Като местя поглед наляво или надясно, мога да се пренеса в миналото на майка си, брат си, баща си и сестра си, за да видя своето настояще и бъдеще. Премествам поглед към бъдещето на децата си и виждам своето минало. Аз съм това, което съм бил. Аз вече въплъщавам това, в което ще се превърна. Близките ми за мене са като пътни знаци. А ето и още един сън, който си представям: виждам се наведен над вдигащата пара печена пуйка, в ръка с големия нож с кокалена дръжка, готов да я нарежа, след като съм отделил бутоните и първия солиден къс от бялото месо на гърдите, а те всички ме наблюдават и безмълвно чакат, седнали на столовете с високи облегалки, като изпълнени със съмнение сенки, затаили дъх. Те са мои. Аз съм техен собственик. Те ми принадлежат, аз владея положението (и се надявам, че бялото месо ще бъде вкусно, а черното месо — сочно). Сега отново сме замръзнали. (Схващате ли картината?) Не можем да се помръднем. Аз съм застанал над пуйката; те седят приковани. И в тази неподвижна пантомима, в която ние всички сме вкаменени статуи, аз изпитвам странното чувство, че дори ако не ги

бях имал изобщо — ако не се бях женил, не бях ставал баща, не бях имал родители, — те въпреки това щяха да бъдат с мене. При наличието на такъв семеен кръг никоя негова част не би могла да бъде друга. При наличието на такива части този семеен кръг е неизбежен. Отклонение от това е само Дерек — а той е плод на грешка, която не е наша. (Ние изиграхме правилно ролите си.) Сега той заема стабилно място заедно с всички ни. Те са в главата ми от времето, когато имам глава (не ги е донесъл щъркел) и не се помня без тях. (Такава голяма част от мене би липсвала!) Блъскат се в мозъка ми и ми причиняват главоболия. Понякога ме размиват. Те са в плазмата ми. Сега вече можем да се движим. Но те не помръдват. Чакат като вкаменени. Седят на столовете си с високи облегалки подобно на тленни останки в ковчег — бяло месо, черно месо, бутчета, крилца и крака лежат грижливо наредени като инструменти върху зъболекарска масичка — или като хирургически инструменти на лекар — отоларинголог, който се готви да оперира сливици. Но подносът не минава от човек на човек. Има ябълкова гарнитура с подправки, студени желирани червени боровинки и вносни касисови конфитюри. Това е едно вледенено пиршество, сцена на домашен уют, издълбана с длето върху студен и плесенясал камък. Всичко е в мои ръце, но не мога да направя много. (Мога да подам подноса с месо на жена си.) Там е майка ми — с коса, бяла като сапунена пяна. Баща ми е някъде другаде. Майка ми ще умре. Зная това, защото тя вече е умряла. (Толкова бях обиден на баща си, задето умря, че не исках да отида на погребението. Исках да му дам да разбере. Дадох му да разбере.) Жена ми е единствената съпруга, която бих могъл да имам досега (нямах избор) — докато смъртта, разводът или прелюбодеянието ни разделят. Децата ми са единствените, които можах да получа. (Чуждите деца принадлежат на други хора.) И за мене, и за тях в хвърлените карти никога не е имало усмихнати лица с трапчинки и лунички, нито организатори на празненства, души на компании, симпатяги или блестящи преуспяващи хора. Те са станали такива, каквито са били: дори ако си ги представях по-добре, щяха да си бъдат все същите. Не е било по силите ми да стана баща на дете, което някога да бъде поканено в Белия дом и да се изправи за снимка редом с президента като илюстрация на всичко, което е светло и благотворно в живота на нацията. Скоро те ще трябва да канят там някоя порцеланова купа с ягоди и сметана. Защото хората

започнаха да имат вид на прокълнати. (Червеният цвят на ягодите ще бъде подсилен със синтетична боя. Естественият цвят на сметаната ще бъде развален, за да изглежда още по-бяла. Порцелановата купа ще бъде направена от боядисан каучук.) С изключение на Дерек, който седи с нас — даваме на болногледачките му домашна отпускатка и аз силно се надявам да си я ползват. Него мога да си го представя другояче. Не мога да го възприемам такъв, какъвто е. Сега вече можем да се раздвижим. Мога да подам подноса с месото на жена си, да предложа на другите „баница с батати“ — правена с ямс. Вече няма батати. (И те са изчезнали. Не зная *какао* е станало с тях.) Не зная *защо* баща ми се появява в тези мои сънища, в които не мога да говоря и да се движа — мога само да стоя и да слушам, — след като той ми е почти непознат; появява се може би единствено за да се превърне в някой страшен негър или в Хорас Уайт, който в моите сънища вдига познатата ми външна блудкава обвивка и разкрива под нея аленочервената долна част на една еротична жестокост. Хорас Уайт притежава акции. Чудя се *защо* нямам спомен да съм бил плескан по дупето поне веднъж от баща си. Не притежавам баща. В това има близост, устойчиво разбирателство, обещание за миналото и увереност в бъдещето. Може би трябва да започна да пляскам синовете си два пъти в месеца за тяхно добро. Дъщеря ми е прекалено голяма. Жена ми не я пляска, но аз го правя. Тя обича да ме драска с ноктите на ръцете и краката или леко да хапе. Позволяваме си това. Сега ни доставя по-голямо удоволствие, ако се дразним поне малко. Чудя се дали аз съм единственият мъж на средна възраст в целия свят, който все още пази в себе си далечния си детски страх да не попадне на хомосексуалист. Затова ли този човек обсебва сънищата ми?

— Махай се! — заповядвам му ясно аз.

Но от устата ми излизат прегракнали стенания, които стряскат жена ми.

— Какво има?

— Нищо.

— Ти крещеше.

— Какво?

— Не разбрах. Чух само звуци.

— Стенал съм. Сега съм добре.

В такива случаи жена ми и децата са винаги извън опасност. Дори не са в къщи. Аз съм сам. Човекът преследва мене. Няма кой да ми обясни това освен семейния ни съветник по религиозните въпроси и психиатъра ѝ. Психиатърът осветлява положението, като ме пита:

— Защо задаваш този въпрос?

— Защото...

— Ти си гризеш ноктите — отгатва той.

— ... изпитвам страх. Явяват ми се сънища и мисли, които ме тревожат, дори ако са приятни. Получавам главоболие. Изпитвам неудовлетвореност. Сигурно страдам от смущения в мисловния процес. Не чувам гласове...

— Аха — отбелязва той с дълбока въздишка.

— ... и никога нямам халюцинации.

— Как би определил това?

— Често ми мирише на екскременти.

— Така ли?

— Но винаги има конски фъшкии по подметките ми.

— Ще трябва да се научиш — казва ми той — да гледаш къде стъпваш.

Нямам психиатър (компанията гледа с неодобрение на администратори, които са нещастни), а семейният съветник по религиозни въпроси е на жена ми. (Той гледа с неодобрение на хора, които не са нещастни.)

Зная, че скоро ще трябва да престана да си гриза ноктите, ако искам да се издигна много по-високо от Кейгъл в компанията или да стигна до поста президент на САЩ някой ден, когато тази служба остане незаета и няма кой да я иска. Признавам, беше ми жал, че убиха Джон Ф. Кенеди, защото го улучиха с куршум в главата, когато нито той, нито аз го очаквахме, и заради снимките в списанията и вестниците. Бяха отвратителни. (Можеха да продадат милиони от тях като сувенири, ако се бяха сетили.) Клетият човек. Надявам се никога да не ме улучат с куршум в главата. В моето въображение сега той е много по-дребна фигура (но е там. Това е той. Ще се грижа за него, докато мога); необходимо е да бъде смален до миниатюра, за да се побере в мислите ми, да се движи в спомените ми, в хрумванията, в нощните сънища и да прави незабележими неща по своя воля, ако аз съм твърде зает с други двойници и призраци и не мога да го извадя

навън и да си играя с него. Може други да го имат върху монета от пет долара — аз си го съхранявам в главата. Той е чист, покрит с емайл, красив, усмихнат. Косата му лъщи. Сега го харесвам. За разлика от сестрата на жена ми. По-малкият му брат не живя колкото него. Обикновено забравят факта, че Линдън Бейнс Джонсън е бил едва четиридесет и шест годишен и все още само сенатор, когато е получил първата си сърдечна криза. Още тогава нещата за него са били приключени. След това той не постигна много. А Айзенхауер се справи. Започна да играе голф по-добре. (И с мене ще бъде така.) И Хари Труман умря. Знаех, че ще умре. Напоследък и мене много ме боли глава, а дори не са ме прострелвали в главата. Боли ме и вратът — там, където се съединява с гърба. Аспиринът помага. Успокоителните на жена ми пък ми помагат да спя. Три слоя тъкани обвиват мозъка на главата ми и гръбначния ми мозък и общото им наименование е менинги. Зарадвах се, като научих, че са три на брой. Не знаех, че изобщо имам обвивки на мозъка. Следователно менингит е възпаление на главата. Инфекциозният менингит е инфекциозно възпаление на главата. Менингитът е много разпространен сред служещите в армията. Цивилните боледуват от енцефалит — това е възпаление на мозъчното вещество и често го бъркат със сънната болест. Хората заспиват и се парализират. Ето още един добър лек срещу безсънието. Вече съм прекалено стар, за да проявявам глупостта да се тревожа за неща като менингита. Все още нямам болки в гърдите. Сменил съм инфантилните си страхове от менингита с по-зрели инфантилни страхове. Вече изобщо не се сецам за менингита. (Ха-ха.) От менингит се умира. Както и от куршуми в главата. Така стана с Мартин Лутър Кинг; едва няколко месеца след смъртта му ФБР спря да подслушва телефона му (и започна да подслушва моя). Менингитът съсипва нервната система — човек може да оглушее, оглупее, ослепее, да се парализира и да умре. Когато убиха Боби Кенеди, изпитах още по-голяма жалост, защото беше по-млад от Джон и снимките как лежи на пода на хотелската кухня бяха още по-ужасни. Изглеждаше толкова безпомощен и объркан — огромните му очни ябълки се местеха в кухините, ъгловатите му, издължени ръце и крака бяха разперени. Все още беше с обувки. За случая се беше облякъл в черно. Сега и той е покрит с емайл. Никога вече няма да страда от хрема. Сега и той е в главата ми. Скътал съм го там. Ще си стои на топло. И ще бъде там,

докато умра — или до деня, когато забравя да си спомня за него. Не зная какво ще му се случи след това. Ще трябва да разчита само на себе си. Не зная как ще оцелее, когато аз вече не бъда в състояние да се грижа за него. Къде ще отиде? Някога, ако някое момиче ми харесваше, направо полудявах. Сега просто се възбуждам. Сестрата на жена ми заявява, че не одобрява насилието, но беше доволна и възприе убийствата на братята Кенеди като тържество на неумолимата справедливост.

— Просто си получиха заслуженото — заяви тя. — Не може да се каже, че не си търсеха белята.

Жена ми съжеляваше децата.

Не бива да забравям, че трябва да се усмихвам по-малко. Видът ми трябва да бъде невъзмутим. Не бива да забравям да се държа все така почтително и признателно към някои хора в компанията, в университета или провинциалните клубове, където ме канят и очакват да се проявявам като човек, комуто е провървяло и който е скромен, раболепен и боязлив. Пътувам по-малко, повече си стоя в къщи. (Гледам да се навъртам наблизко, около родната си база — която за мен естествено не е домът, а компанията.) Жена ми се радва, че не отсъствавам, въпреки че се караме. Дъщеря ми подозира, че я следя. Подозираме, че когато излизаме, тя взема другата кола — тя има големи приятели с младежки шофьорски книжки — и при това сигурно заплашва момчето ми, че ако я издаде, ще бъде обезобразен и ще ослепее. (Струва ми се, че съм способен да я убия, ако разбере, че го заплашва със смърт или осакатяване.) Дерек не може да ни каже. Чудя се какви ли образи се въртят в мозъка му (той има мозък, макар да ми е трудно да запомня това, има и уши и очи, с които чува и вижда) и какъв смисъл извлича той от тях. Не бих искал да подслушам *неговите* мисли. Прекалено много прашене ще чуя. Така ми се струва. Представям си, че той получава линейни дразнения посредством безсистемен поток от картини и звуци, които се вливат от едната страна на главата му и излизат навън през другата страна като радиосигнали, преминаващи през ряпа или през фината настройка на някакво болтообразно, сложно и свръхчувствително приспособление, направено от керамика, волфрам и стъкло, което е свършено във всяко отношение, само дето не действа. Не мога да го нарека терминал, защото нищо не свършва там. Представям си собствените си мисли

като кръгообразни, сферични и обли, като колело, което подобно на земното кълбо се върти в купа с утайка, в чиито долни слоеве от гъста мътилка са се отделили и нападали толкова много от онези неща, за които забравям да мисля. (Забравям дори онези неща, които се мъча да запомня.) Той внезапно може да се нагорещи до крайност подобно на електронна лампа. Подобно на транзистор, той недоловимо се влияе от вибрации и от промени във влажността и температурата. Аз имам син с ряпа в главата. Мисля, че там се явяват статично електричество и други видове смущения и вероятно в такива моменти той изпада в истерия. (И в моята глава има статично електричество, поради което избухвам без повод у дома, изпитвам желание главата ми да се пръсне и да се облекчи от напрежението.) Обаче е миловиден. Такива са и трите ми деца, а жена ми е по-привлекателна за възрастта си, отколкото която и да е друга позната жена на нейните години. Чудя се какви ли строителни връзки са останали несъединени в мозъка му. Дали той ни най-малко не съзнава, че е идиот и когато порасне, ще се превърне в имбецил? Знае ли, че от него се очаква да желае смъртта ми, както и да се страхува, че ще го убия или ще го кастрирам, след като храни подобни надежди? Най-добре е да запази за себе си мръсните си помисли спрямо жена ми. Той не може да бъде обвиняван. И него сънувам мъртъв и съм безутешен, когато се събудя, защото ми е жал за него и зная, че сънувам себе си и че съвсем искрено не искам той да умре.

— Какво сънува нощес? — пита жена ми, докато приготвя закуската.

— Дерек.

— Чух, че се смееше.

— Тебе сънувах. Чукаше се с друг мъж.

— Чух, че се смееше.

— Изглеждаше ми смешна. С един едър дебел негър.

— Сънувах ужасен сън.

— Чух, че плачеше.

— В твоя сън ли?

— Не, в твоя.

— Защо не ме събуди? Сънувах, че плача и не можех да се спра.

— Много бях зает в съня си. Може би сме имали един и същ сън.

Сънува ли снощи, че се чукаш с едър черен негър?

— Нямам нужда. Получавам от тебе всичко, което ми трябва.
— Мисля, че тая кучка *наистина* краде колата. Той се опита да каже нещо на вечерята снощи, а тя го стрелна с очи.
— Ще я попитам.
— Ще я пипна. Сготви за довечера. Предпочитам да я пипна.
— Ти нещо взе да си идваш много често тия дни.
— Е, и?!
— Нищо нямам пред вид. Радвам се.
— Аз също!
— Няма защо да крещиш.
— Изобщо не съм крещял. Не виждам защо да не мога сегиз-тогиз да повиша глас, без да ме обвините, че крещя. Всички си го позволяват. И ти. Не виждам какво те нервира толкова.
— Не аз, а ти се нервираш сутрин. Радвам се, когато се прибираш у дома. Дори си подсвиркваш. Може би вече ти е приятно да бъдеш с нас.
— Естествено, че ми е приятно.
— Да не се е случило нещо?
— Не, всичко е наред. И ще бъде най-добре, ако спреш да ме питаш дали не се е случило нещо.
— Знаех си, че щом излезем от кухнята, ще се скараме.
— Нищо чудно, че нямам търпение да тръгна за работа.
— Ако нещо се е случило в службата, най-добре ми кажи.
— Всичко е наред.

* * *

— Какво се е случило? — пита ме без заобикалки Грийн, веднага щом стигам до службата.
— Какво да се е случило?
— Достатъчно ясно те попитах. — (О, господи, и него са го прихванали и ме сварва съвсем неподготвен.)
— Нищо не се е случило.
— Няма защо да ме лъжеш.

Той ме гледа заплашително с плувналите си, изпъкнали очи, със садистична готовност да избухне, а чувственото му лице е зачервено, с

капчици пот около веждите и устата. Обикновено Грийн не си позволява да се поти пред други хора (чудя се дали тази сутрин се притеснява повече за намалената функция на щитовидната си жлеза, или за увеличената си простата). Облечен е в костюм от камилска вълна на квадрати със свободна кройка, остри широки ревери, с втъкана сива вертикална нишка, пресечена от ситни лилави линии, и това не прави впечатление. Ние, останалите, трябва да чакаме фестивали и изложби, макар че карираните панталони се приемат добре през почивните дни по време на пикници в полето и на морския бряг или в клубовете извън града. С крещящото си облекло и претрупания си речник Грийн кара повечето от своите началници в компанията да се чувствуват не на място и в неудобно положение. Хорас Уайт бяга от него като от чумав. Грийн обикаля Хорас Уайт, Уайт гледа да бъде не с него, а с Блак, който ненавижда Грийн и открито го хули; тогава Грийн се оттегля да си ближе раните.

— Блак е животно — оплаква ми се Грийн. — Цял изрод е. Няма смисъл човек да говори с него.

Блак е антисемит. Грийн, седнал на бюрото си, изчаква реакцията ми, като ме гледа предизвикателно, сякаш аз съм виновен за щитовидната му жлеза, простатата, колита или Блак.

— Не разбирам какво имаш пред вид...

— Не си убедителен, когато ме лъжеш — започва той още преди да съм свършил, сякаш може да предугади отговорите ми. — Нямам нищо против да лъжеш, ако не мога да те хвана. Аз съм ти началник. Но недей да лъжеш неубедително в службата, ако искаш да работиш за мене. Не искам никой от подчинените ми да бъде възприеман презрително от други, освен от мене.

— Жена ми е кучка.

— Не употребявай тази дума пред мене.

— Нали искаше да ти отговоря?

— Не съм Анди Кейгъл.

— Не бих го казал на Анди Кейгъл.

— Жена ти ми харесва.

— Не, не ти харесва, Джек. Както и на мене. Какво е станало?

— Женил съм се четири пъти и никога не си ме чул да казвам нещо лошо за която и да е от тях, макар че мразех всичките.

— Тя не си пада толкова по тебе.

— Спри да дрънкаш.

— Тя казва, че си копеле, защото не ми позволяваш да говоря на конференциите.

— Престани да се оправдаваш с нея.

— О, не се преструвай, Джек. Тя не ти харесва чак толкова.

— Ако искаш да знаеш, тя не ми харесва изобщо. Интересува ли те защо?

— Не.

— На някои събирания пие прекалено много, на други — прекалено малко. Държи се неестествено и с това сковава и другите. На тези събирания от нея мирише на притеснение така, както от други мирише на пот.

— Казах ти, че не ме интересува.

— Тя не е нищо особено. Не е богата, не е известна, нито е общителна, не иска да помогне на тебе, нито на мене.

— Нали ме питаше какво се е случило?

— И ти използва жена си, за да избегнеш отговора.

— Не е вярно. Защо си в таква лошо настроение?

— А ти защо си в добро настроение?

— Вече не съм.

— Сега вече се цупиш — отвърща той и като капак ме имитира подигравателно: прави кисела физиономия, а аз си мисля, че и той може би е податлив на неудържимия подтик да подражава злобно на някой, който го притеснява непоносимо.

Това се нарича ехолалия.

Да, ехолалия (неволното и незабавно повтаряне на думи, казани от друго лице. Проверих го в речника. Ха-ха). Ха-ха.

Ха-ха.

(Това може да продължи вечно.)

Това може да продължи вечно.

— Нямам ли основание? — питам го аз.

— Нямах ли основание? — повтаря той в отговор.

— Какво има, Джек? — питам го аз и почти очаквам да чуя как той ми отговаря с моя глас като в кошмарен сън „Какво има, Джек?“ (както често се чувам да отговарям презрително на жена ми или дъщеря ми с техните гласове, когато съм прекалено ядосан или разцентрован, за да измисля по-изобретателен начин да ги уязвя).

Вместо да ми отговори, чувам го да ме пита:

— Да не би да си се навъртал някъде, за да си търсиш по-добра служба?

— По-добра служба ли?

— Няма да я намериш без моя помощ.

— Да си търся ли?

— Сам няма дори да знаеш къде да търсиш.

— Какво не ми е наред тук? — Чувствувам, че ме облива гореща вълна.

— Започваш да се потиш — казва той.

— Нищо подобно.

— Има пот по лицето ти, избива и през ризата ти. Защо така тъпашки отричаш? Ясно ти е, че не те попитах какво се е случило, когато ти зададох този въпрос. Не смятах, че се е случило нещо лошо — исках да зная какво хубаво ти се е случило. Казах го със сарказъм. Ти се държиш смешно. Като казвам „смешно“, нямам пред вид „смешно“. Имам пред вид „странно“. Пък и „странно“ нямам пред вид. Имам пред вид, че си жизнерадостен. Напоследък непрекъснато си подсвиркваш.

— Не съм забелязал.

— При това фалшиво. Сигурно мислиш, че си единственият човек в компанията, който е чувал за Моцарт. Станал си симпатичен на много хора, които не ми харесват. На Кейгъл, Хорас Уайт, Артър Барън. На Лестър Блак. Дори на Джони Браун, а ти печелиш повече от него.

— Такава ми е службата — работя за тях.

— Да им се подмазваш, а? Остави на мене да се подмазвам от името на отдела. Повече ме бива от тебе. Те обичат да виждат, че се подмазвам. А ти си им безразличен.

— И на Кейгъл ли?

— С Кейгъл е свършено — сопва се той нетърпеливо, а лицето му светва от доволство. — Той пръска слюнка, когато говори, и накуцва. Бих могъл да заема мястото му. Положително. Но не искам. Не ми се занимава с продажби. Амбулантната търговия е унижително нещо. А най-унижително е да продаваш себе си. Сигурен съм. Опитах се да се продам за подпредседател и не успях — а това е най-унижителното от всичко: да се предложиш за продан и да се провалиш.

Ако донесеш някъде какво съм казал, ще отрека думите си и ще те уволня. Компанията няма да иска, но аз ще го направя. Знаеш това. Както ще направя и с Ред Паркър.

— Какво ще направиш с него?

— Ще се отърва от него. Откакто жена му загина при автомобилна катастрофа, той върви все надолу.

— Жал ми е за него.

— А на мен — не. Докато тя беше жива, той не я обичаше. Ред Паркър пие твърде много и не работи. Трябва да се отърваваме от хора, които вървят надолу. Компанията цени това. Компанията цени плъховете, които знаят кога да напуснат потъващия кораб. А ти използваш неговия апартамент.

— Не оставям следи. Водя там и жена си.

— И се държиш като загубило ума си студентче с младото момиче от отдел „Изкуство“.

— Не е вярно — защитавам се аз. (Сега гордостта ми е наранена.) — Просто се закачам с нея, Джек. — (Усещам, че очите ми се насълзват. Сигурно са не по-малко влажни от неговите.)

— Тя не е достатъчно хубава. И заплатата ѝ е ниска.

— И ти флиртуваш.

— Аз съм известен като нахален и ексцентричен, а това ме извинява. А ти не си такъв. Твоите думи са като делата ти. Аз имам сенна хрема. Ако изглеждам разплакан, то е от алергията. Защо се смееш?

— Искан ми се и аз да можех да употребя такава дума.

— Но не можеш. Поне докато ме има и съм в състояние да употребя още по-добра. Освен това и мисълта ти не е толкова остра, колкото моята. Не ти достига финес, за да говориш духовито и гладко като мене, затова не се и опитвай. Това момиче няма да ти помогне. Потърси си богати разведени жени, чужди съпруги или привлекателни вдовици.

— Вдовици не се срещат толкова често.

— Чети некролозите по вестниците. Гледам, че пак се усмихваш.

— Защото си смешен.

— Но не е редно да се смееш в момента. Слоукъм, ти си загазил и, изглежда, не го съзнаваш. А това не ми харесва.

— Защо да съм загазил?

— Защото си ми подчинен. А изглеждаш прекалено радостен, за да ми допадаш, копеле такова.

— Мислех, че не обичаш тази дума.

— И като че ли вече не се страхуваш от мене толкова, колкото преди.

— Точно сега се страхувам.

— Говоря по принцип.

— Защо трябва да се страхувам?

— Не се страхуваш и това не ми харесва. Кара ме аз да изпитвам *страх*. Последното нещо, което би пожелал Джек Грийн, е някой от подчинените му да се чувства достатъчно сигурен в службата си, за да започне да се разхожда и да си подсвирква Голямата меса в до минор от Моцарт — това е, проверих го. Не се хили. Човек може да те впечатли толкова лесно, колкото и останалите. Не ми е ясно обаче откъде *ти* познаваш Моцарт.

— Познавам едно момиче, което...

— Само *аз* мога да се държа претенциозно. Но не и ти. Не са ми нужни свирукаци подчинени. Нужни са ми пияници, язваджии, с мигрена и с хипертония. Нужни са ми хора, които се страхуват. Аз съм шефът и се предполага, че трябва да получавам това, което искам. Известно ли ти е какво искам?

— Добра работа от подчинените.

— Искам спастични колити и нервна преумора. А ти си взел и да отслабваш, нали? Аз страдам от спастичен колит. Защо да не страдаш и ти? Ето, тези таблетки вземам. Защо да не ги вземаш и *ти*? Искаш ли една?

— Не.

— Ще поискаш, след като желаеш да работиш при мене и да държиш реч на някоя конференция. По дяволите, искам служителите ми да са по-зле, а не по-добре от мене. Точно затова и ви плащам толкова много. Искам да ви видя напрегнати до крайност. Искам всичко да излиза наяве. Искам да мога да чувам заекващите ви объркани гласове на хора с вързани езици. Боб, ти ми харесваш най-много, когато не можеш да кажеш нито дума, защото не знаеш каква да бъде тя. И тази година няма да ти позволя да говориш на конференцията. Но ти няма да знаеш това, макар че ти го казвам. Няма да бъдеш сигурен. Защото се каня да променя решението си и да ти

дам възможност да подготвиш и да репетираш нова триминутна реч само защото може би няма отново да променя решението си. Но в същност ще го променя. Нямай вяра в мене. Аз нямам вяра в ласкателствата, раболепието и приятелството. Нямам вяра в съпротивата, уважението и сътрудничеството. Имам вяра в страха. Е, дадох ти блестящ пример по артикулация и красноречие, нали? Ти никога не би се справил с такава реч, не е ли така?

— Какво се е случило, Джек? — отново кротко го питам аз и малко остава да се разхленча от слабост, която ме кара да се чувствам жалък. — Защо правиш това?

— Моят отдел е най-добре платеният в компанията. С това те държа.

— Известно ми е.

— Критикуват ме за високите заплати, които давам.

— Известно ми е.

— Освен да взема да те уволня. Но и аз съм здраво хванат. И това ли ти е известно? Нужни са ми нищожни по дух хора с големи умствени способности, които с цялото си същество изпитват чувството, че с живота им е свършено, ако изгубят службата си при мене. И аз искам това да е истината. Ето *сега* си личи, *сега* излиза наяве, точно в мига, когато искам. *Сега* ти се страхуваш. Да. Хайде, Боб, успокой се — скрий ръцете си в джобовете. Треперят.

(Ако не ми липсваше смелост, щях да го убия.)

— Защо ти трябва да се страхувам?

— Защото работиш при мене! От мене зависи дали да те уволня, глупако! И от още двеста души, които не са известни нито на мене, нито на тебе. Нима се съмняваш?

— За бога, не.

— Това малка причина ли е? Мога да се държа грубо с тебе и да те унизявам винаги когато си поискам.

Боже мой, той наистина все още ме гледа с лошо око. Не може да ме уволни; но всяка моя клетка е убедена, че това също е възможно и се изпъва до пръсване от ужас. (Разумът ми си има мозък. А жлезите ми нямат.)

И аз не съм сигурен, че съм в състояние да му отговоря, без да започна грозно да заеквам, по женски меко и уязвимо. Нямам чувството, че мога да отворя запушената си уста, да размърдам

вцепенения си език, да раздвижа мускулите на бузите и устните си, за да изрека една-едничка дума, преди да съм прехвърлил през ума си всички възможни звуци и избрал коя да бъде тази дума. И още поне една освен нея — която да ми бъде за запас и преход към следващите думи. (Ако изкажа кратко изречение, може и да го завърша. Трябва да започна с едносрична дума. Всички възможни звуци трополят в главата ми подобно на блъскащи се едно в друго дървени кубчета-букви в безмълвна класна стая.) Иначе от устата ми може да излезе нечленоразделно бръщолевене или писък. Чувствувам се като филия пламтящ хляб в тостер, а порите ми се отварят и през тях обилно се изсипва поток гореща пот, преди да имам време да си спомня, че това не бива да става. Вече няма *нужда* да се страхувам от Джек Грийн. Просто трябва да се преструвам на спокоен.

Но аз се страхувам.

(И се боя, че винаги ще се страхувам.)

Изпитвам такава силна омраза към него, че искам да го видя мъртъв — както и Анди Кейгъл. Искам да е болен от рак на щитовидната жлеза, на простатата и на дебелото черво. Но той не е. Него бих посетил в болницата, само и само да го видя безмълвен и гаснещ. Но сигурно ще попадна в болница преди него, а той няма да се въздържа да ме посещава. (А може и да не дойде — само защото ще знае, че аз смятам, че ще дойде.) Искан ми се да можех да приличам на него. Завиждам му и го идеализирам дори сега, когато с престорено безразличие, граничещо с отегчение, гледа втренчено през мене. Няма дори да ми достави удоволствието да злорадствува победоносно. (Не съм от такова значение за него. Просто чудесно.) Искан ми се и аз да можех така. Може би някой ден, след като редовно се упражнявам (когато той не е наблизо, за да наблюдава с безпощадно презрение как ревностно се упражнявам да му подражавам), ще успея да се държа по същия пренебрежителен и хладнокръвен начин с други хора.

В момента Грийн няма намерение да ме уволнява — просто злобее. Прихванало го е. (В главата му се е натрупало статично електричество.) Но аз горя и изстивам от страх. И понякога си мисля, че се побърквам. Страхът (и разсъдъкът, който губя) сякаш дори не са мои (а негови) — в един миг той изгаря вътрешностите ми като топилня, в следващия вледенява цялата ми кожа като мразовита зима; тези състояния се сменят отвън и отвътре, независимо от желанието

ми, под хлътналия купол на моята елегантна, ушита по мярка синкавосива риза от швейцарски муселин — както ми каза Грийн, това е най-финият плат за ризи. Вижда ми се едва ли не смешно. Днес можех да си облека за работа риза от тъмен на цвят поплин или поплътен плат — те щяха да попият невидимо вадите издайническа пот, която се събира под мишниците ми и се стича от гръдната кост по гърдите и корема ми. Почти ми се струва, че чувам как Грийн отгатва мислите ми и казва: „Следващия път по-добре си сложи пуловер. От кашмир. Или жилетка. Като моята.“ Отгатнал неговите мисли, чувам го да добавя: „Затова нося жилетка.“

Някак обезпокоително е, че като ме погледне с лошо око, той ми влияе. Изпитвам желание да го видя мъртъв. Но в случая усещам, че с известно основание мога да преглътна. В моя полза работят възрастта му, Артър Барън и спастичният колит.

И все пак не е толкова лесно, колкото се надявах.

Иде ми да изпратя куршум в главата му.

Изпитвам желание да му се опуля и да му се изплезя. (Иска ми се да можех да ям отново горещи батати или хубава царевица.) Но вместо това нелепо го питам:

— Искаш да ме уволниш ли?

— Способен съм да те унизя.

— Правиш го.

— Мога да се държа като кучи син.

— Защо би искал да ме уволниш?

— При това без всякакво обяснение.

— Ще трябва да търсиш с кого да ме замениш.

— Запомни, че мога да го направя. Докато работиш за мене, ти не си свободен гражданин. Изглежда, понякога забравяш това.

— Вече не забравям.

— Аз също. За да те накарам да почувствуващ какво е истинско подчинение. Няма да успееш да си намериш по-добра служба без моя помощ, а дори и да намериш, няма да те назначат. Ще трябва да се откажеш от пенсията и от акциите си в компанията и да започнеш да се чудиш отново дали там те ценят толкова, колкото сме те ценили тук. Ще минат три години, а ти ще си останеш все толкова неуверен. Зависим си от мене.

— Това ми е известно.

— Не съм убеден, че ти е известно непрекъснато. А аз непрекъснато искам да помниш, че си зависим. Винаги искам да бъда сигурен, че ти е известно, че трябва да се влачиш по корем всеки път, когато аз поискам. Та не си ли ти възрастен човек, зрял, талантлив администратор? Нужно ли е да стоиш и да се потиш пред мене и да се съгласяваш с всичко, което ти кажа? Или не е нужно да стоиш и да се съгласяваш? Е?

— Нямам намерение да ти отговарям.

— Бих могъл отново да ти дам голямо повишение на заплатата и да те унизя по този начин.

— Ще приема повишението.

— Мога да те накарам да се обличаш в едноцветни костюми и ризи и да си слагаш раирани вратовръзки.

— Правя го.

— Забелязах — отвърща той нагло. — И отгоре на всичко играеш голф.

— Винаги съм играл голф.

— Не е вярно.

— Всяка година участвам в състезанието по време на конференцията.

— И само се пречкаш на другите. Направо си за смях, заедно с ония пияни мошеници от канторите за продажба. Това е още нещо, което не ми харесва. Ти не си служител на отдел „Продажби“.

— Работя и за тях.

— Би ли предпочел да бъдеш подчинен на Кейгъл?

— Не.

— Защо?

— Ти си по-способен.

— В какво?

— Какво искаш от мене?

— За кого работиш — за мене или за Кейгъл?

— За тебе.

— Кой е по-приятен?

— Той.

— Кой е по-добър човек?

— Той.

— Кой ти харесва повече?

— Ти.

— Е, вече говорим като интелигентни хора. Вече няма защо да мислиш за по-добра служба, Боб. — Грийн говори по-бавно, гласът му е омекнал. Държи се почти приятелски, сякаш се кае: — Наистина не мисля, че можеш да си намериш служба извън компанията.

— Не си и търся, Джек. Защо да го правя?

— Заради мене.

— Не си толкова лош.

— Дори и в момента? — Той отново вдига очи към мене и разсеяно се усмихва.

— Вършиш си работата добре.

— Всичко ли?

— Не всичко, Джек. Някои неща вършиш ужасно. Харесва ми дори начинът, по който ми говориш сега. Искане ми се и аз да можех да бъда толкова груб.

— Не е трудно... с човек като тебе. Нали виждаш, че е много лесно? С човек като тебе... — той въздъхва малко печално и язвително. — Няма да те уволня. Изобщо не зная защо започнах този разговор. Понякога се плаша, като си представя какво би станало с мене, ако се наложи да напусна компанията. Знаеш ли какво става с цената на месото?

— Ами сигурно е висока.

— И аз не зная. Но се безпокоя какво ще се случи с мене, ако се наложи да го узная. Намалиха бюджета ми.

— С колко?

— Още не ти е работа да знаеш.

— Кейгъл каза, че се канели.

— Много се имаш с Кейгъл.

— Може и да е от полза.

— Повече ли се имаш, отколкото с мене?

— Той има по-голяма нужда от мене.

— Аз изобщо нямам нужда от тебе.

— Но ще трябва да ме замениш, нали?

— Не. Що се отнася до компанията, никой няма нужда от никого. Компанията си се движи сама. Без да има нужда от нас. Ние имаме нужда от нея.

— Да говоря ли с Кейгъл?

— Кейгъл е проклет тъпак. Няма да му помогне, като ни хързулва. Ще си получиш повишението, ако аз си го получа.

— Ще говоря с него.

— Не те моля за такова нещо.

— Ще му отрежа крака, на който стои.

— Това не е смешно — сопва се Грийн.

— Зная.

Самодоволната ми усмивка ми се вижда чужда и странна, сякаш принадлежи на друг, който я е лепнал на лицето ми.

— Нали се смяташ за негов приятел?

— Изплъзна ми се — объркано се извинявам аз. — Дори не се усетих, че го казвам. Ще отида да поговоря с него.

— Не съм те молил за това. И дори не зная доколко ме е грижа. Никой от нас няма да стигне далече. Кейгъл е куц. Аз съм евреин. Никой не знае със сигурност какъв си ти.

— Никакъв не съм. Жена ми е ревностна протестантка.

— Да е ревностна не е достатъчно. Трябва да бъде знаменитост или много богата. Ти имаш едно болно дете, за което не говориш много, нали?

— С увреден мозък.

— Сериозен случай ли?

— Безнадежден.

— Не бъди толкова сигурен. Чувал съм, че...

— И аз съм чувал.

— Имам познат лекар...

— Бях при него.

— Защо не...

— Стига, Джек. Престани.

— Чудех се дали имаш граница на издръжливостта — отвърна ми той. — И току-що видях, че имаш. — Грийн изглежда угрижен и замислен. И той има проблеми с децата си, но не като моите с Дерек, и това ми дава значително превъзходство над него, което бих могъл да използвам и по-нататък. (В крайна сметка болното ми дете е от полза, не е ли така?) — Ще си получиш повишението — казва ми накрая Грийн, — а сигурно и аз ще си получа моето. Може дори да ти разреши да държиш речта си тази година.

— Не ти вярвам.

— Няма и защо.

— Няма да повярвам, докато не я държа.

— Това е част от стратегията ми. Няма да можеш да се справиш с тази служба, ако решат да ме сложат на мястото на Кейгъл. А аз ще се справя. По-добре от него. Може по такъв начин да стана и подпредседател.

— Кейгъл не е станал.

— Кейгъл куца и има косми в носа и ушите. Никой, който накуцва или има умствено изостанало дете, не може да стане президент.

— И Рузвелт е куцал.

— Имам пред вид президент на компанията. Компанията е попридирчива от държавата. Намалиха ми бюджета. Затова ми е криво. И ти нямам вяра. Ще си го върна. Но ще трябва да се боря за това. Ще трябва да лазя по корем. Това е начинът, по който трябва да се боря и точно него мразя. Затова няма да предложа да ме заместиш. Нямах нужната квалификация. Не можеш да лазиш по корем.

— Лазя.

— Лазиш, но не достатъчно изискано. И по същия начин се подмазваш.

— Мога да започна да се уча.

— А аз зная как да го правя. Вижте Грийн, чуйте Грийн. Вижте го как пълзи, гледайте го как се шегува. Точно по тази причина ми намалиха бюджета. Харесва им начинът, по който лазя. Намаляват ми бюджета всяка година. Само за да ме видят да лазя.

Аз ще намаля бюджета му още повече, защото зная каква голяма част от скъпо струващата и истински спешна работа, която вършим, е ненужна и непотребна. Трябва да не забравям да си придавам вид на раболепен, уравновесен и заслужаващ доверие. Грийн е прав. Нищо, което прави някой от нас, не влияе особено на положението. (Можем да си влияем само един на друг.) Компанията е медена пита, ние — търтеи. Директори умират, други ги заместват. Ще пенсионирам Ед Фелпс. Трябва да се правя на наивен и да се държа резервирано. Ако ми се иска да се размотавам, трябва да се размотавам в кабинета си у дома или в апартамента на Ред Паркър в центъра. Защото ще ме подушат. А какво ще направя с Ред Паркър? Той е по-млад от Ед

Фелпс. Трябва да се държа добре с всички. (Трябва да се правя на глупак.)

— Какво хвърчиш по небето тия дни? — иска да знае Джони Браун, като леко ме блъска както обикновено по рамото с големия си юмрук.

(Не е трудно да си представя същия юмрук в лицето си.)

— Заради тебе — весело му отвърщам аз. — Защото ми даде справки за търсенето.

— Сравни ли ги с данните от продажбите?

— Та нали те са съществените.

— Те са направо лайна.

— Обаче изглеждат представителни.

— Не разчитай на това — отвърща ми Джони Браун. — Има по-добри начини за търговците да си прекарват времето, вместо да съчиняват подобни лъжи. Зная аз как бих могъл да ги оправя. Бих ги пращал по цял ден да се занимават с предварителни сделки. Бих им измъкнал столовете от стаите. Мразят да пишат отчети.

— Артър Барън ги иска за Хорас Уайт и Лестър Блак.

— Попитай го защо.

— Компютърът се разстройва и плаче, ако не получи добри вести.

— Ама че тип си!

Изискано лазя по корем пред Джони Браун и осигурявам отчетите за Артър Барън. Ще получа повишение. (Жена ми и децата ми ще имат повече пари.) Но какво ли ще се случи с мене, ако Артър Барън скоро получи удар? (Той е пълен над нормата и пуши, а аз не зная абсолютно нищо за кръвното му налягане, за кръвните му липиди или за холестериновото му ниво. Дори не зная какво е това кръвни липиди и каква служба изпълняват.) Кой ще се погрижи за мене, ако Артър Барън умре? (И кой ще заеме неговото място?) Хорас Уайт ли? Ще ми бъде неприятно да разчитам на защита от тази оса без жило, докато мазният семит Грийн завистливо ме подкопава изотдолу, защото има по-остър ум от мене и блестящ речник, а Джони Браун свива юмрук и се готви да го стовари върху челюстта ми. Надявам се да не го направи. Един удар в челюстта буквално ще ме съсипе: ще смачка не само физиономията ми, но и репутацията ми на способен и авторитетен служител. Ще бъде много по-зле за мене, отколкото ако

ритна Кейгъл в крака. Мога да ритна Кейгъл умишлено и да се престоря, че е просто на шега, или да го направя, когато сме двамата сами в кабинета му, за да не се разчуе. Но всички в компанията ще научат, ако Джони Браун стовари юмрука си върху челюстта ми. (Иска ми се аз да бях силният и храбрият, а *той* да беше хилавият и малодушният. Той ме кара да се чувствавам с две стъпки по-нисък и импотентен.) Как ли висшите служители ще погледнат на един среден служител, който е получил удар в челюстта и се е почувствувал импотентен? Според мене — недобре. Жена ми ще престане да ме уважава. Ще ми се иска да скрия случилото се от децата си, от съседите и дори от болногледачката на Дерек. Човек, който куца, има умствено недоразвито дете или е ударен в челюстта, никога не може да стане президент на нито една компания в света. Ако някой беше ударил Ричард Никсън в челюстта, той никога нямаше да успее да стане президент. Човек, ударен в челюстта, не е нужен никому. Трудно е да имаш голяма вяра в интелигентността на човек, когато са ударили в челюстта. Ще ми бъде от полза, ако след това уволнят Браун, но това няма да промени случилото се. И какво ли ще направя, ако той ме удари? (Как ли ще постъпя?) Зная какво ще направя. Ще падна. Но да си представим, че за мое голямо учудване не падна? Ще трябва да се опитам да му върна удара. Това по-лошо ли ще бъде? Зная кое ще бъде по-лошо: и ако падна, и ако го ударя.

Случва ми се внезапно да изгубя самочувствието си и да остана без сила, воля или надежда. Това става, когато съм сам или се връщам отнякъде с жена си и тя кара колата. (Изпитвам желание да свърша, да приключа всичко.) Често се чувствавам така, след като съм бил в повишено настроение. Всичко се изцежда от мене и оставам с потискащата перспектива да се смъкна до собственото си равнище, което е ниско. Не ме бива дори в леглото. Притеснявам се. А понякога е както преди — всичко бурно се възвръща и аз се чувствавам като световен шампион тежка категория. Това е прекрасно усещане. Има случаи, когато не изпитвам страх, че ще се справя, когато няма дори сянка от съмнение, през което трябва да премина, за да свърша работата. Дори не си мисля за това като за работа. То става удоволствие. Без колебание ще накарам Ед Фелпс да се пенсионира.

— Охо! — казва впечатлена жена ми. — И откъде тия сили? Като младо момче си.

— Ти *откъде* знаеш как са младите момчета? — заяждам се аз, като усещам леко бодване и ревниво се свивам от сравнението й.

— Зная повече, отколкото си мислиш.

— Така и предполагам.

— Сега си дори по-млад, отколкото когато беше по-млад — казва тя и блажено се смее.

— Ти също.

— Да се оплакваш от нещо?

— Не, разбира се.

— Отново ли? — пита ме Пени и поласкана, възкликва доволно. (Когато я желая, тя се чувства толкова уважавана и ценена.) — Как стана така, че напоследък имаш толкова време за мене? Почакай! — смее се тя с гърления си, чувствен контраалт. — Почакай, душице! Дай възможност и на младото момиче да се прояви!

Пени е тридесет и две годишна и ходим почти от десет години. Тя вече не е влюбена в мене. А аз никога не съм изпитвал такова чувство към нея.

Пени и жена ми са горе-долу единствените, с които се чувствавам напълно спокоен (а също така и единствените, които ми се виждат по-безинтересни). С всяко друго момиче, на което мога да се обадя (имам шифрован списък с двадесет и три имена и телефонни номера в портфейла си, в службата си и в чекмеджето на нощното шкафче в апартамента на Ред Паркър и мога да чуя „да!“ от всяко едно от тях всяка вечер или всеки следобед), всеки път сякаш повтаряме началото (това е усилие. Това вече е работа. И трябва да се справям добре. Повече ми харесваше когато жените смятаха, че те ни правят услуга. Яд ме е, задето изобщо са открили, че могат да изпитват удоволствие. Чудно ми е кой ли им го е казал).

Зная, че мога да направя добро впечатление на Артър Барън, като принудя Ед Фелпс да се пенсионира. И за разлика от Кейгъл аз не съм в близки отношения с това мило бърливо старче, което е било в компанията повече от четиридесет години и чиито задължения сега са сведени до ангажиране на места в самолети и хотели чрез отдела за командировки за всеки, който поиска да го използва за тази цел, или до това да наблюдава товаренето на стоки и превоза им, или до уговарянето на зали за конференциите. Той трябва да провери дали са наети достатъчно коли и дали е поръчано достатъчно уиски. Заплатата

му е добра, макар че е повишавана през последните десетина години (откакто той излезе от употреба и стана безполезен и излишен) само на думи.

— Ще я направят пак в Пуерто Рико, сигурен съм — непрекъснато повтаря той и прошепва: — Част от хотела там е собственост на семейството на жената на Лестър Блак. Само да побързат и да уредят въпроса официално, веднага ще се заема с работа. Ще ми се да го бяха направили вече.

Гледам да се скрия около шкафовете с папки, за да не го слушам да ми го разправя непрекъснато. Той може да спре да работи с пенсия, която е цяло състояние, и с облаги от печалбите на компанията, но не иска. Аз ще го принудя. Но как да постъпя с Ред Паркър, който е горедолу на моя възраст и няма години за пенсия? Как да се отърва от него? Откакто жена му загина при автомобилна катастрофа, той наистина бързо се спуска все по-надолу — момичетата, с които ходи сега, не са и наполовина толкова хубави, колкото онези, с които ходеше, докато тя беше жива; но може би няма да се сгромоляса навреме — за да имам полза. Ще трябва скоро да му връча предупреждение.

— Как си, Боб? — пита ме Артър Барън всеки път, когато се срещнем в коридора.

— Прекрасно, Арт. А ти?

— Радвам се за тебе.

Толкова. Иначе промените могат да привлекат твърде много внимание по време на конференцията. Трябва да не забравям за сега да се държа скромно, угоднически и на еднакво равнище с всекиго и всички. Понякога изпитвам чувството, че изненадвам Артър Барън. Това се определя като заблуда поради високо обществено положение. (Той би могъл да промени решението си, да остави Анди Кейгъл още години наред и от това няма да има никакви значителни последствия. Или пък някой друг може да уволни мен и Артър Барън без всякакво предупреждение, а цялостният механизъм на компанията ще продължи да работи, без дори да трепне. Няма да се запъне от това.) Но гледам да не възприемам тази мисъл сериозно. И все пак *кой ли* ще замести Артър Барън, ако той наистина се разболее, умре, пенсионира се, бъде повишен или изчерпа възможностите си и бъде преместен в глуха линия? Във всеки случай не аз. (А може и аз.) Не мисля, че те мислят,

че съм способен да заменя Артър Барън — така както Артър Барън никога не би могъл да се превърне в Хорас Уайт, ако Хорас Уайт се разболеє (от много по-различна болест от тези, които ще премахнат Артър Барън, Грийн, Кейгъл или мене — усещам това, — от вид, който се развива досадно бавно. Хорас Уайт не е енергичният, пращящ от здраве тип, който внезапно се разболява и умира. Години наред след като закъса, той ще идва на работа със скърцащи бастуни от алуминиева сплав или на инвалидна количка — усмихнат, с безжизнен смях, противен на вид, със спомени за едно време, той ще ни потиска деспотично до самия си край, защото все още ще притежава акции), умре или се пенсионира. Хорас Уайт не може да се издигне по-високо в компанията, защото не е в състояние да надмине себе си. Възможно е да го включват в състава на представителни правителствени комисии, които правят доклади по въпроси от голямо национално значение и методично са пренебрегвани. (Артър Барън и аз не сме за такава работа.) Името му изглежда добре във вестниците и при определен шрифт върху някои бланки, защото той не е само Хорас Уайт, той е Хорас Уайт III, а жена му — трета по ред (първата почина от рак на лимфата, а втората получи тежка травма при лов), както и майка му — някъде към деветдесетгодишна (като че те са акции на компанията, ха-ха, при последната делба две към едно) — излизат добре на оня вид фотографии, на които са заснети хора, отглеждащи породисти кучета, уреждащи благотворителни балове или доходни представления на музикални комедии, опери и балети. Артър Барън може да *надмине* Хорас Уайт (и аз мога — на теория), защото компанията — според характерния за нея безжалостен закон на биологичната определеност — може да предпочете способния пред собственика, но той никога не би могъл да стане самият Хорас Уайт (а на практика и аз не бих могъл). Само друг Хорас Уайт — брат, братовчед, син, племенник или съпруг на някоя безлична сестра би могъл да се вмъкне в структурата на корпорацията и да отговаря на всички изисквания към един нов Хорас Уайт. (Всяка компания има нужда от такъв човек.) Той е един нищожен, небрежен мошеник, един самодоволен тъпак (чудя се защо ме преследват сънища с него, в които изострените му черти придобиват деспотично и похотливо изражение и той изглежда така зловещо променен); купува си главоблъсканици, разни машинки перпетуум-мобиле и други боклуци от книжарницата на Brentano и

кара секретарката си да вика мене или други служители от компанията, за да ни ги показва (сякаш самите ние не можем да си позволим да си ги купуваме, ако искаме. Една вечер на миналогодишната конференция изненада всички ни, защото бе облякъл червен блейзер от мъхаво сукно. Изглеждаше елегантно. Тази година ще се появят други червени блейзери).

— Погледни това! — заповядва ми той и грее от радост, сякаш току-що е попаднал на нещо от огромно значение за човечеството. — Нали е страхотно? Застани там и го гледай. Не спира да се движи, ако правиш ей така. Всеки механизъм е различен.

— Наистина си го бива — налага ми се да отговоря и да остана прав, докато му омръзне да ме държи в кабинета си и ме отпрати.

Мразя да стоя неподвижно.

А вече ми се налага да стоя неподвижно толкова дълго време, колкото никога досега. Всеки път, когато се ровя в миналото, се откривам, застанал неподвижно в някой спомен — скулптиран в него, или легнал — плосък, сякаш излязъл изпод четката на илюстратор, или в прозрачното синьо или мораво петно на оцветителя върху предметното стъкло на микроскоп, или в застинал кадър, отрязък от цветен игрален филм. Дори когато лентата се върти, мога да наблюдавам действието само в неподвижните стопкадри. И все пак аз трябва да съм напреднал от мястото, където съм бил, дотук, където съм стигнал, дори ако през всичкото време съм стоял неподвижно. Дали не са ме донесли тук? Имам цял акър земя в Кънектикът. Струва ми се, че са ме донесли. Кой ли го е направил? Мисля, че само в армията съм имал по-голяма свобода на избора и повече пространство, в което да се движа. Поне така се *чувствувах*. Така беше. Бях във от семейството си, без жена, служба, майка, деца и не се срещах с никого, когото обичах. Нямах връзки. Никъде си нямах никого, когото да обичам. Доста жени чуках. В чужбина ходех с проститутки и това също ми харесваше. Забавлявах се. Радвах се, че съм далече (поне това ми запълваше времето. Ако си оставах сам у дома в събота вечер, бях си у дома в казармата, което е по-добре, отколкото да си бъдеш сам в къщи събота вечер. На една Нова година в армията нямах какво да правя, но не ми пукаше. А сега отиваме по празниците с колата при хора, с които не искам да бъда, и едва дочаквам да си тръгнем. Един ден някой дълъг уикенд ще развали семейството ми. Често се чувствувах самотен и ми

се искаше да имаше някой, когото да обичам. Момиче, с което да си пиша, да си забода на стената снимката му — облечено с кашмирен пуловер и скромна плисирана пола, любима, която да обожавам, която да е много фотогенична и често да ми изпраща моментални снимки. И все още ми се иска. Чувствувах се измамен, пренебрегнат. Искях да съм красивото момче от холивудския филм, лудо обичано от красивото момиче, да бъда човекът, за когото момичетата по радиото пееха любовни шлагери. Но не бях); и зная, че отново ще застана неподвижно, след като направя една великанска крачка към мястото на Анди Кейгъл и пипна тази служба. Ще държа речта си. Ще върша нова важна работа (пипна ли службата), но ще я върша, като стоя неподвижно. А след като я пипна и разбере, че в момента няма опасност да ме изритат, интересът ми ще намалее и работата ми отново ще стане монотонна. Няма да бъда доволен от това, което имам, и ще се боя, че мога да го загубя. Никога няма да се освободя от чувството, че скритите ми помисли и сънища са известни на компанията и все така ще се вцепенявам от уплаха при вида на затворените врати на началническите кабинети, откъдето може да изскочи нещо, голямо колкото мишле, да разнесе тайните ми и да ме остави в състояние, по-лошо от смъртта. И всички да го разберат. (Всяка умряла твар лежи неподвижно, освен ако няма вятър да разроши перата, козината или косата ѝ.) Имам чувството, че вече съм бил на всички възможни места и няма къде повече да отида. (Видът на умряло куче на шосето ми стига, за да ми се свие стомахът, а сърцето да ме заболи от жал. Прилича ми на умряло дете. А никога не съм имал куче. Децата и умрелите кучета будят състрадание. Защото не могат да говорят. Само те и никой друг. Като видях в разстояние на няколко секунди две умрели кучета на шосето, си помислих, че разумът вече ме напуска, защото не мога да разгранича случващото се от спомените или от това, което не искам да видя.) В мигове на объркване внезапно зървам отзад или отстрани фигурите на хора, които не познавам добре, не съм срещал или съм забравил от десетилетия (за миг напълно непознати лица приемат чертите на хлапета, които си спомням от началното училище или от гимназията, или на хора от кратки познанства в други служби, или на случайно срещнати в армията хора. Веднъж ме преби един новобранец, който не знаеше, че съм офицер). Това са винаги хора, с които не съм бил близък и които не искам да

видя отново. (Не ми се привиждат хора, които искам да видя.) Истински и въображаеми събития се надбягват и се смесват неясно в главата ми. Понякога ми е трудно да определя със сигурност дали съм направил нещо, което съм възнамерявал, или само съм си го помислил и не съм го направил. Случвало ми се е да отговарям два пъти на едно и също писмо. Не съм организиран. На други не отговарям, изобщо, защото ясно си спомням, че съм имал такова намерение и смятам, че вече съм отговорил. Често си мисля да направя или кажа нещо, а зная, че е най-добре да се въздържам. Или ще си изгубя службата, или ще ида в затвора. Започвам да забравям. Зрението ми отслабва: вече слагам очила за четене и всяка година диоптрите се увеличават. Лекуването на венците ще спаси зъбите ми само за известно време. Зная, че се повтарям у дома пред децата си и пред жена си (децата нетактично ми го напомнят); скоро ще започна да се повтарям пред всички и навсякъде и ще ме избягват като стар глупав дърдорко. В Южна Луизиана наскоро научих (при командировка до Нови Орлеан, тъй като се озовах сам в непознат голям град, подбрах от бара една набита проститутка негърка и я помолих да дойде с мене в хотелската ми стая. Представях си, че ако тя успее да се промъкне през фоайето до стаята, аз ще успея да се вмъкна в нея. Изпитвам много голяма самота в блестящи градове, където няма на кого да се обадя. Струва ми се, че всички други там се веселят. Натъжавам се, когато вали дъжд. Изпитвам тъга, все едно кога. Не успях да се науча как се завързват приятелства в непознати градове. Ако някой мъж ме заговори, струва ми се, че е хомосексуалист и се отвращавам.

„— Е, време е да вървя. Да не изпусна срещата с този приятел.
— Всичко хубаво.“

Единственото, което мога да правя в непознати градове, е да чета местните вестници. С удоволствие се занимавам с това късно вечер в леглото. Също така с удоволствие ям бонбони в леглото. Когато съм сам в непознати американски градове, изпитвам чувството, че съм съвсем скапан и безполов. Тя нямаше тридесет години. Каза, че е със смесен произход — с френска, китайска и мексиканска кръв, затова като легнем, може да ми направи някои сладки работи, които не ми е правила друга жена. Каза ми го полу на шега, с дрезгав глас и провлачено южняшко произношение. Знаех, че е чернокожа. Не съм спал много с чернокожи в Щатите — това ми беше за трети път, но

поне я познах каква е. Боя се от чернокожите — някога от страх да не загубя достойнството си, а сега — живота си. Пошегувах се и в отговор ѝ казах:

— Французойките, китайките и мексиканките не ми допадат. Търся негърка.

— Имам и малко негърска кръв — весело се засмя тя.

Беше непретенциозна, добра, простодушна и аз се успокоих. Усмихна се и ми поиска петдесет долара. Смъкнах цената на двадесет. После прибавих десет, за да я впечатля с щедростта си, да я накарам да ме хареса и наистина да ми направи някои сладки работи, които не ми е правила друга жена.

— Няма да съжаляваш, че си губил времето си — закле ми се тя.

Докато се върна в хотелската стая, спрях да я желая и се надявах да не дойде. Бях си купил всички вечерни вестници на Нови Орлеан и Батън Руж и жадувах да се съблека и да се заловя с тях. Непрекъснато ме преследва страхът, че мога да се заразя с венерическа болест и да я занеса в къщи на жена си. Как ще се отърва, когато открие, че съм ѝ я лепнал? Лесно. Като лъжа и отричам. Но тя дойде. Каза, че е подкупила портиера. Почука леко на вратата и влезе усмихната, а аз трябваше да я гледам, докато се съблича, за да си възвърна интереса. Не беше хубава.

— Прави го бавно — помолих аз. — Сваляй си бавно дрехите. И се позавъртай.

— Естествено.

Не обичам момичета, които смъкват дрехите си прекалено бързо. Изпитвам чувството, че преди да дойдат при мене, цял ден са смъквали все същите оскъдни дрехи за други мъже.

— Така е добре.

— Естествено. Някои мъже...

— После.

— А?

— Ела тук. Тихо.

— Ида.

Тя все още се усмихваше. И нямаше да ми предложи нищо по-различно. Неотдавна в Сан Франциско една ефектна източена блондинка с царствен вид ми шепнеше същите съблазнителни обещания, но излезе, че и тя лъже. Накара ме да ѝ дам сто долара. След

края на войната проститутките в Неапол, Рим и Ница ми бяха давали същите екзотични уверения, но и те не се справяха успешно. Предполагам, че за нормални дегенерати като мене едва ли има много повече варианти. Беше блудкаво и приключи бързо.

— А къде останаха сладките ти номера? — презрително я попитах аз и бях доволен, че имам основание за това.

Тя се натъжи и сякаш леко се уплаши, а това също ми достави удоволствие. После ми се извини нерешително:

— Направих каквото поиска, скъпи. Не е ли така?

— Така е. Сега, ако искаш, можеш да си вървиш.

— Мислех, че ме искаш за цялата нощ.

— И аз така си мислех — опитах се да се засмея аз. — Но вече не издържам толкова. Сигурно остарявам. Когато те мернах в бара, смятах, че ще мога. Циците ти си ги бива. И големия задник.

— Харесва ли ти?

— И още как. Обичам ниски момичета с големи задници.

— Вярно, ниска съм — отвърна тя, безкрайно зарадвана от комплиментите ми. — Искаш ли пак?

— Не мога повече.

Тя се успокои и ядът ми изчезна. При това ме похвали:

— И тебе си те бива.

— Зная. Задръж парите. Беше ми хубаво.

— Не си ли прекара добре времето? Бива ли ме?

— Страхотна си. А аз съм бил и в Париж.

— Наистина?

— Бил съм дори в Болоня.

— Къде е това?

— Там, където знаят най-добре как да вършат тази работа.

— Сигурен ли си, че не искаш да остана до сутринта, господине?

Ти си приятен човек. Нямам къде да преспя.

— Самолетът ми е рано сутринта.

— Мога да лежа на другия креват, докато ти потрябвам. Изобщо не хъркам. Ловя се на бас, че ще искаш още на сутринта — захили се тя.

Нямам задължителни фетиши, макар че някои видове фино бельо ме възбуждат и ми допадат повече от тялото, което прикриват. Големи гърди, стегнати в сутиени, под дреха от жарсе, ме възбуждат. Малките

гърди ме настройват романтично. Малките задници на слаби момичета започват да привличат одобрителния ми поглед. Често момичетата са съвсем млади и това е нещо ново. Единствената жена, която ми е идело да пребия, е жена ми и това — за мой срам — се случи заради пари. Тя ми намеква, че ѝ давам прекалено малко пари, но и не взема повече. Изпитах голямо доволство, като я гледах как надуто се облича, за да излезе. Видя ми се смешна и наивна, пристегнатата от шарената долна част на бикините. За миг помислих да я метна на колената си и да нашляпам гладкото ѝ мускулесто дупе, но се сетих, че ще ми дотежи. Наслаждавал съм се на изкушението да напляскам някога някой хубав задник, но не успях досега да намеря достатъчно красив обект. Може би красиви задници не съществуват — освен в списанията. Влюбен съм в четирицветните страници. Тя продължаваше да се усмихва — изпитах към нея жал, но някак снизходително и безразлично. Чудя се какво ли се случва с тантурестите грозновати курви — негърки или пуертоториканки с по някой липсващ кътник (кой ли се грижи за тях?), когато прекалено остаряят и станат съвсем отблъскващи за красиви, изтупани развратници като мене. Зная какво се случва с тях. Въпреки това ме привличат — когато съм сам в Нови Орлеан, където, изглежда, всички освен мене се забавляват. Би трябвало вече да зная, че няма човек над четиригодишна възраст, който да може да се забавлява. Жените се забавляват — на сватби и на кино. Хвърлих пари на вятъра. И заради стодоларовата красавица в Сан Франциско хвърлих пари на вятъра. Когато я обладах, не ми се видя аристократка. Видя ми се кльоцаво момиче, което има нужда от повече слънце и червени кръвни телца. Радвам се, че повече не срещнах нито една от двете. Чудя се какво ли става с грозноватите бели курви, когато остаряят, фигурите им се развалят и зъбите им опадат. Превръщат се в пияници по кръчмите — с грапави, мъжки гласове; при топло време се карат шумно по тротоарите. Слава богу, след като малката ми черна красавица си тръгна, аз си останах с всичките вестници; изядох три лепкави бонбона и докато четях, изпих две чаши сода от автомата в коридора. Щях да се чувствавам неудобно, ако слезех във фоайето отново. Заспах с парченца карамел и ядки в устата. Яви ми се началото на нещо като хомосексуален сън, но го спрях навреме и смених лентата със средата на друг, почти забравен сън, в който бях пропадащ студент по история в Болонския университет, който се мъчи да се

ориентира в лабиринта от жълтокаменните университетски сгради; исках да успея да взема самолета и да се върна у дома при жена си. Опитвах се да избягам от една остролика, изрусена и кльощава актриса, която тайно ме преследваше и непрекъснато се промъкваше покрай отсрещните каменни фасади. В ръцете си бе прегърнала нещо като икона, голяма почти колкото нея — може би човешка фигура или някаква африканска скулптура. Всичко ми беше ясно, не го желяех и затова бягах от нея. Имаше лицето на Хорас Уайт. На следващия ден в самолета от Нови Орлеан през цялото време се тревожех, че ще занеса у дома на жена си сифилис, гонорея или въшки. В съня си пропадах като студент в Болоня, защото цяла година не можех да открия пътя до аудиториите, макар че непрекъснато го търсех. Усетих сърбеж. Почесах се. Винаги след това ме сърби. Хитро ще отричам пред жена си, че съм се заразил и ще я *обвиня*, че тя ми го е лепнала. И двете изявления няма да бъдат верни, но ще я сплаша с виковете си и тя няма да схване това — ще крещя с лицемерен гняв и ще я убедя. Наблизо вече няма удобни армейски профилакториуми, които раздаваха по канче пенесто опрощение за плътските ни грехове. И те изчезнаха. Както и греховете. Повечето от любимите ми ресторанти вече са затворени. Остана само престъпността. Често дори не изпитвам удоволствие. Друг път избликът е страхотен. Дължи се на мене. Няма нищо общо с тях. Те вече правят горе-долу едно и също. Както и ние. След войната в Италия болонските момичета заявяваха, че са най-добрите в цяла Европа и измъкваха големи пари, но в същност не се различаваха от долнопробните проститутки в Неапол и Рим. Правеха едно и също. Бяха взаимнозаменяеми. И все още са.

Не мога да се влюбя. Вероятно това е причината, че семейството ми се запази. Ако не тази жена ми беше съпруга, щях да имам друга. Раздялата изисква прекалено много усилия. Не обичам да съм сам. Ред Паркър има нужда от съпруга и трябва да побърза да се ожени, преди да ми се наложи да го уволня. Аз получавах овации дори от болонските блондинки за мъжките си прояви, за приятния си вид и жилестото, яко, загоряло тяло. Тогава бях жилест и гладен. Не ми липсваше апетит. Косата ми беше гъста. Зъбите — здрави. Някога имах сливици. Но хората почти нямат нужда от тях. Жена ми иска да ме придружава в командировките до Лос Анджелос, Лас Вегас, Чикаго, Сан Франциско и Нови Орлеан. Мисли, че там чукам. Обикновено го

правя: изпитвам чувството, че страната, компанията и обществото го очакват от мене. Обикновено не ми харесва. Местните вестници ми харесват повече. Когато най-после ми се случи да го направя за първи път, спомням си, че се чудех — въпреки че го правех — само това ли се има пред вид. Втория път научих, че има още неща — и все още продължава да има; намират се достатъчно неща, които да ме изпълват с неудържим трепет; дори сега аз изнасилвам жена си — *само* нея, — принуждавам я и когато не ѝ се иска, и изпитвам чувството, че трябва да ми се *отдаде незабавно*; но ми липсва дълбокото съпреживяване, не се получава съответствие. Ще се поболее ли жена ми? Положително. Както и аз. Имаме аденоиди и везикули, които никога няма да видим, докато са жизнени. Мисля, че един добър лекар уши-нос-гърло в днешно време също не си цапа особено ръцете с тях. Умението му се заключава в това да надникне след операцията в болничната стая и да ни каже, че всичко е минало добре — той прави единствено това, а оставя кървавата, зловеща и отвратителна процедура на анестезиолога от ориенталски произход и на амбициозните си помощници. Защо *да си създава* неприятни усещания? Вече свикнах с външния вид на жена си.

— Как беше в Нови Орлеан?

— Тъпо.

— Трябваше да ме вземеш със себе си.

— Беше съвсем скучно.

— Щях да го разнообразя. Знаеш колко съм неудържима на такива места. Какъв подарък ми носиш?

— Трипер.

— Прекрасно.

Обикновено с жена си се чувствавам по-добре, отколкото с другите. Само Пени го върши настойчиво, ревностно и непоносимо красиво всеки пореден път, докато обезсилен не започна да я моля да спре — с ослепели очи и уста, от която нечленоразделно се леят объркани думи, нервен смях, въздишки и стенания. Пени знае къде да се цели и се вкопчва като орел. Знае точно колко още може да си позволи да продължава, след като аз вече чувствавам, че ще се пръсна и ще умра, ако не спре веднага. И аз се радвам, че не спира. Всеки пореден път Пени го прави ту като ангелски танц, ту като надбягване с хрътки. Едва тогава разбирам защо владетели и цели цивилизации са

го боготворили. По някаква ирония, това е връзка между господар и слуга: аз съм господарят, а тя ми служи, като прави от мене гърчеща се, молеща пощада топка от объркана, нервно смееща се тъмна маса. Струва ми се, че хлипам от радост. Не зная със сигурност какви звуци издавам, докато чакам да си възстановя зрението и да събера сили да проговоря. Не бих искал друг човек на света да ме види такъв — в това състояние на пълно разлагане, наречено *екстаз*. Не бих искал да бъда фотографиран. След това тя ми дава уиски или ми носи горещо кафе. Пени има светлокафява, мека като маншон, кожа, без хилави косъмчета тук-там и никога не ме изненадва, нито ме разочарова. Вече не ѝ се обаждам толкова често); мотористи, понесли се с голяма скорост, нарочно криволичат, за да премажат заслепените от фаровете им хипнотизирани нутрии отстрани на шосето. Сутрин на пътя от Хамънд за Нови Орлеан има неизброимо много пухкави мъртви тела. Ако ги мернеш под определен ъгъл, приличат на топли маншони. Под друг ъгъл обаче приличат на премазани зверове с окървавени муцуни и нокти. Предполагам, че до обяд местните трапери пристигат с пикапи и прибират телата на убитите заради ценните кожи. Наричат това *ловуване*. (Мисля, че има хора, които сигурно се отклоняват, за да не убият случайно някое животно, дори ако е заспала жаба.)

Грийн беше прав и по отношение на Джейн.

Престанах да флиртувам с Джейн (какво щях да правя с нея след това?) и започнах платоничен флирт с Лора — секретарката на Артър Барън (което прави много по-добро впечатление). Лора е по-възрастна и има нещастен брак. Всички я ценят — освен съпруга ѝ, който е с три години по-млад от нея и вероятно — хомосексуалист; аз я ухажвам явно приятелски, от човечност. (Макар задникът ѝ да е дебел, мисля, че сегиз-тогиз би ми харесало, ако го сложа гол на скута си и го понашляпам — като с камшик, звучно. Забравям, че тя ще се окаже много тежка, затова е по-добре да не го правя, иначе ще си докарам изсипване на червата или дископатия. Ако го направя веднъж с някоя, може да ми се прииска да го правя непрекъснато и значи ще стана перверзен. Момичетата ще говорят с неодобрение за мене на приятелите си. Мисля, че може да ми се *прииска* да заеквам. Какво ли освобождаващо облекчение би изпитал човек, след като цял живот сурово си е налагал да говори правилно. Ще бъде вързан в езика и безгрижен. Може едновременно да фъфля и да заеквам. Усещам, че ако

започна, може да не искам да спра, да оставя езика си да се плете до края на живота ми и никога вече да не изрека нищо смислено. Ще си изгубя службата. Ще си изгубя жената и приятелите. Вече нямам близки приятели. Имам приятели, но вече не ги чувствавам близки. Някои ме чувствуват близък. Ред Паркър ми е приятел, но не го чувствавам близък). Наистина не зная как щях да се отърва от Джейн, ако я бях завел в леглото в апартамента на Ред Паркър рано вечерта след някой коктейл. Тя е едва на двадесет и четири години. Не мога да си представя нищо на света, за което бих искал да ѝ говоря, след като вече няма нужда да си говорим за спане. Вероятно тя е твърде млада, за да разбере, че няма да има нищо лично във враждебността и отвращението, което бих изпитвал след това към нея и че няма да искам да я видя и да си говоря с нея никога вече. Вече ми се е случвало. А тя вероятно ще реши, че причината е в нея. И прекрасните ѝ сини очи ще бъдат непрестанно приковани в мене — учудено, виновно и извинително. Не бих могъл да ѝ кажа направо (защото ми харесва прекалено много):

— По дяволите, няма нищо, нищо, нищо! *Никъде* не си сбъркала. Това изобщо не е свързано с тебе. Не си от достатъчно голямо значение за мене, за да ми повлияеш. Не разбираш ли?

Това също би могло да нарани чувствата ѝ.

И ще ми се наложи да замазвам положението с прекалено много любезности и внимание; може би дори ще я чукам отново, защото наистина съм добро момче. И това ми се е случвало. (Или пък ще ѝ кажа, че в момента изследват жена ми за рак и така ще се сдобия с известно съжаление. И това съм го правил.) Ето защо вече не искам да се забърквам в истории с момичета от службата. Те са винаги там. (Друго е, ако тя не работеше при нас. В последно време можех много да я използвам. Но тогава вероятно нямаше да бъде моя.) Джейн ще трябва да се справи с Ред Паркър. (Вече му казах, че мисля да я чукам. А той вече добави, че смята да ме последва.) Понякога той мъчи любовниците си; напоследък ги удря. Ще си навлече беля. Най-смешното от всичко е, че докато жена му беше жива, той в същност я мразеше и се надяваше, че ще го натири и ще поиска развод. Не предполагаше, че тя ще загине при автомобилна катастрофа и ще го остави сам с трите буйни деца. Той се опитва да ги държи надалече — в пансион. Все някое от тях в даден момент се връща в къщи. Ред

Паркър не знае какво друго може да направи с тях, освен да ги отпраща в пансионите през зимата и при роднините на жена си, на лагер или на екскурзии през лятото. И Паркър, и семейството на жена му са богати. Някога връзките му в компанията бяха по-солидни. А сега вече ходи и с проститутки.

Престанах да използвам градския апартамент на Ред Паркър и вече не посещавам шумните коктейли там с цел да ми излезе късметът с някое от множеството момичета, които той все още успява да убеди да идват. (Безкрайно много пъти ми е провървявало с момичета, с които съм се запознал чрез Ред. Срецнах Пени чрез Ред и все още я имам. А скоро ще ми се наложи да го уволня или да измисля някакви по-безболезнени мерки, за да се отърва от него. Подобно на остаряла сграда, чиято фасада е отбелязана с бял кръст, той подлежи на събаряне. Винаги съм му завиждал за вроденото презрително отношение към жените. Върши работа. Жените са без значение за него, а на мене носят драматизъм. Наистина е трудно да бъдеш безразличен, ако спиш с някоя за първи път. Момичетата му обаче са вече на години — отпуснати, понапъгнели в кръста и шията. Но ако е за въпрос, и ние с него сме вече такива. Изпитите му страни сега са увиснали и покрити с червени жилки, устните му са напукани. Той се шегува не по-малко отпреди — сякаш жена му не е мъртва и не е застрашен да си изгуби мястото. И той вече често казва „охо!“. Но Кейгъл го е предупредил. Апартаментът му е прекалено безвкусен и неугледен. Мебелите са зацапани, имат нужда от почистване и тапициране. Дали жена ми няма да реши да ми изневерява с такъв като него? Надявам се, че не. Предпочитам поне да бъде с човек, с когото мога да се сравнявам, с човек, за когото тя ще бъде нещо повече от още едно омъжено парче. Не ми е приятна мисълта да го върши с такъв нагъл, груб, невъзпитан и пошъл тип. Аз съм такъв тип. Не бих искал те да си мислят, че съм женен за някакво си парче.) Последния път, когато бяхме в центъра, заведох жена си в една голяма стая на скъп хотел. Жена ми обича скъпите хотели. Както и аз. Тя го прави в скъпите хотели така, че надминава всички очаквания.

Чудя се какво ли ще изпитвам, ако жена ми се завърне някой път в къщи и мирише на друг мъж. Струва ми се, че всичко вътре в мене внезапно ще се свие и ще умре. (Дали това ще ме развълнува?) Ще повехна, ще се сбръчкам под кожата си и ще прекарам остатъка от

скучния си монотонен живот, скрил мъртвата си смалена същност в глава и тяло, които са останали няколко пъти по-големи. Ще се моля на бога жена ми и децата да ми позволят да го запазя в тайна. (Не зная със сигурност как миришат чуждите мъже — освен да миришат като мене. Предполагам, че миришат на пот и сплъстена коса, защото стотици пъти съм долавял, че жена ми мирише на пот и сплъстена коса, ако не е имала време да се измие и преоблече, преди да я целуна машинално по бузата — но все си мисля, че това си е просто пот и сплъстена коса.) Когато я оглеждам с подозрение напоследък, тя няма представа какво си мисля. (Това няма да ме развълнува.) Това ще ме изпълни със скръбно смирение и липса на самоуважение до края на дните ми. Отново зад някаква затворена врата, за която дори не подозирам, тя и някой друг ще са взели решение, свързано с мене — решение, което не може да се промени. Надявам се да не го направи с някой отвратителен тъпак като Анди Кейгъл или Ред Паркър. Не искам жена ми да попада в ръцете им или под флуидите им. (Ще имам полза, ако е с човек като Грийн.) Понякога, когато се връщам с влака от работа — трудно ми е дори да подремна при тези пътувания, — аз като ясновидец си представям, че ще я пипна още същия ден, още през следващите четиридесет и пет минути. Не описах подробностите, но те са без значение. Няма да мога да ѝ кажа нищо в трапезарията — заради децата. По-късно също така няма да мога да ѝ кажа нищо. Няма да искам тя да знае, че аз знам (надявам се да не ѝ хрумне да ми се довери. Ако разбере, че съм разбрал, ще трябва да *направя* нещо, а в същност нищо такова няма да ми се иска. Възможно е дори да ми се наложи да се преструвам на ядосан и нещастен, какъвто и ще бъда. Но не мога да си позволя да се покажа толкова уязвим. По-лесно ще ми бъде да се разлагам и разпадам, като се измъчвам тайно до края на живота си, вместо да ѝ позволя да види колко жестоко ме е наранила и колко лесно може отново да го направи винаги когато реши. Не искам да го прави). Никога не бива да ѝ дам да разбере, че ми пука.

„Обичам жена си, но тебе, момиченце, си те бива.“

Не съм такава важна клечка, за каквата ме смятат тя и децата (но не бива да им позволявам да го узнаят). Представям си ужасяващи картини: как алчно опипват жена ми в претъпканото метро и това ѝ харесва, а тя дори не пътува с метро. Пени пътува.

Ако имам късмет, ще се разложа като Ред Паркър — лицето ми ще бъде зачертано накръст с бяла боя, а на гърдите или на челото ми ще има надпис: „Подлежи на събаряне. Компания за разрушаване «Форджионе».“ (Докато из мръсните ми, оскъдно осветени коридори се мотаят негри-наркомани, пияници, крадци на портмонета и часовници.)

Напоследък все по-често и по-често усещам липсата на майка си, сестра си и брат си и съжалявам, че не сме били по-привързани още докато имахме тази възможност като семейство. В прохладните пролетни и летни вечери майка ме изпращаше до дрогерията да купя сладолед на килограм и го ядяхме заедно. Щом пораснах достатъчно, изпращаше все мене. Най-много обичахме ягодов сладолед. Беше хубав. Понякога вземах смес от ягодов и ванилов.

Струва ми се, че нямам никакво значително хомосексуално преживяване. Бях опипван два пъти като дете — веднъж от едно по-голямо момче, но мисля, че това не се брои.

Пени си я бива. Все още взема уроци по танц (може и това да помага), също и по пеене, и ходи на практически занимания. Тридесет и две годишна, тя все още иска да бъде Шърли Темпъл. Миналата пролет за кратко време бях с едно хубавичко, леко смахнато двадесет и шест годишно високо момиче, бивша студентка от Ан Арбър в Мичиган, която срещнах на служебната коледна забава.

Издаваше пискливи звуци и трябваше да ѝ запушвам устата. (Много скоро се уморих да я слушам. Не схващам това като съвместно занимание и не вярвам, че другите го схващат така.) Стана ми досадно и скучно с нея. Разполагаше с време. Тя е тази, която се подиграваше на жартиерите ми. Не можех да преглътна такава груба обида, нанесена на рода Слоукъм от някаква смахната хлапачка (при това тя вземаше наркотици, което я правеше още по-отнесена), затова започнах да я отбягвам и да я пренебрегвам. Разчитах на невежеството ѝ на провинциалистка. (В същност тя не знаеше почти нищо.) Мислеше, че това е нещо красиво.

— Не е ли красиво? — казваше тя.

Всеки можеше да ѝ достави удоволствие и тя ме напусна в топлото лято заради по-млади мъже от крайморските вили, които имаха по-малко пари и играеха волейбол на плажа, но разполагаха с повече време за нея. Опитах се да си я възвърна, но напразно. Тя ме

зарязва. (И на мене ми се наложи да узная, че съм й доскучал.) Надрасна ме и ме проумя. Това се казва позор, бога ми — да бъда отблъснат от нея. Дотогава не беше виждала мъжки жартиери, не ги беше забелязвала по модните реклами, нито пък беше чувала за Камю, Коперник или Киркегор (за трите големи К, ха-ха). Жартиерите ми й се видяха странни и смешни, в същност никога не ми се подиграваше за тях, но се забавляваше, а това бе достатъчно обидно. Може мъжките жартиери и да изглеждат нелепо. Но нямаше как да не използвам някакво приспособление, за да не ми се смъкват чорапите по време на важни служебни срещи. Вече се прехвърлих на еластични къси чорапи — винаги тъмни на цвят, освен през лятото — на планина или на море, или през уикенда в клуба на някого. (Няма да стана член на клуб, докато не получа новото място и не се закрепя на него.) И те изглеждат смешни. Еластичните чорапи стягат. Смъквам си ги до глезените при първа възможност, за да не ми жулят прасците. Като си смъкна тъмните на цвят чорапи, глезените ми извикват представата за лукавите, лигави мъже, типични за някогашните мръсни филми — за брадясалите, зли хитреци, които ще се присламчат, за да опипват жена ми или дъщеря ми в претъпканото метро. Ловя се на бас, че такива хора организират работната си седмица в зависимост от потайните си, долни перверзии. (И те се тълпят призрачно в тесните коридори на мозъка ми, но с тази разлика, че не са призраци. Усещам ги, когато вървят насам-натам.) Те се опитват да се домогнат до нещо, което не им принадлежи. Какво ли правят, когато са в отпуска? Чудя се как ли са се оправяли тези клетници, преди да е имало автобуси и метро. Какви ли последствия ще имат нарастващите вложения в обществения транспорт върху дейността им, особено по отношение на продуктивността и конкуренцията? Дали еманципираната жена няма също да опипва в отговор? Дали еманципираната лесбийка няма да започне да опипва жена ми и дъщеря ми в претъпканите автобуси и в метрото? Може би хората ще вземат да пътуват с метро само за да ги опипват. Може да повишат цената на билетите. Пред очите ми се явява панорамна картина. (Жена ми смята, че имам мръсни помисли.) Представете си усмихнатите лица на хората в пълните влакове. Никой няма да иска да седне. Всеки час ще се превърне във връхов, всяка тъпканица — в пипаница. Това може да се окаже частично разрешение на енергийната криза. (Ще се освобождава много енергия.) В крайна

сметка вероятността да бъдеш опипван в собствения си автомобил не е толкова голяма, освен за дъщеря ми или нейните приятелки или за студентите, макар че аз усилено се натискам в коли от време-навреме — последния път, когато след една забава до къщи ме закара страшно дебелата съпруга на един от милионерите — управители на корпорацията. Тежкия ѝ парфюм не ми хареса. Тя ме завари неподготвен.

— Направо в къщи ли трябва да си идеш? — неочаквано ме попита тя. — Или аз, едрата женичка, не те плаша?

— Отговорът и на двата въпроса е „не“ — отвърнах аз с пресилена смелост. — Какво имаш пред вид?

— Уличката на любовта — съобщи тя и се закиска. — Знаеш ли къде е уличката на любовта? — попита ме тя. И си отговори сама: — Точно на това място е — отново се засмя и се пипна, за да ми покаже.

Към тази палава милионерска съпруга с двойна брадичка и остър парфюм, който не ми харесваше, винаги трябваше да се отнасям с уважение (защото е милионерска съпруга. Страх ме беше от милионера). Беше четири години по-възрастна от мене, енергична и подвижна като хищник. Присмя се на свенливата ми предпазливост и се забавляваше с невежеството и наивността ми.

— Славата ми е голяма колкото Америка, глупчо. О, колко работи имаш да научаваш! Не знаеше ли това?

Почувствувах се пълен тъпак.

— А Бил подозира ли?

— Много ми пука. Аз съм свободна по дух, котенце. Правя каквото си искам.

— Ще разбере ли Бил за мене, когато научи, че си ме закарала?

— Я не ставай досаден като кокоши трън — сгълча ме тя и пискливо се изкикоти.

Кожата ми настръхна и за миг помислих, че може да ме оципе по бузата или да ме дръпне за носа. Преди отново да потеглим, тя свали чорапите, скъсани на коленете от тапицерията на колата, и ги натъпка в чантата си.

— Не мога да ходя с такива чорапи, нали? Ще ти се обадя в службата. Идвам в града всяка сряда да видя майка си.

— Имам апартамент в центъра.

— Ние сме собственици на цяла кооперация.

— Бил ще разбере ли?

— Не ставай досаден като кокоши трън.

— Не използвай този израз. Кожата ми настръхва. Не подхожда на жена с твоето положение да говори така.

— Ще ти покажа някои нови хватки. Ние с Бил сме се разбрали.

— Какво значи това?

— Правя каквото си искам. А той може да върви по дяволите, ако не му харесва.

— Може ли така да се говори за милионер?

— Може, котенце.

Когато ми позвъни в сряда, не исках да се виждаме отново и казах, че имам събрание. (Страхувах се от Бил, пък и, струва ми се, не исках изобщо да видя отново жена, която ме е наричала „котенце“.)

— На фризьорка съм — каза тя следващия четвъртък.

— Предполагах, че ще се обадиш вчера — излъгах я аз.

— Ще трябва да бъдеш с мене тогава, когато аз мога. Хайде да обядваме заедно.

— Няма начин.

— Аз плащам.

— Не става въпрос за парите.

— Грозновата ли ме намираш?

— Не. Смятам, че си страхотно сексапилна.

— И той така смята, котенце.

— Кой?

— Той. С когото се срещам. Не си единствената риба в морето, глупчо. Ще си поговорим за тебе.

— Той познава ли ме?

— Здравата ще се посмеем.

— Кой е той?

— А, това си е наша работа. Отгатни.

(Започнах да изпитвам чувството, че тя ми има зъб.) Започнах да вярвам, че всеки миг ще се появи неочаквано в службата само за да ми се подиграе пред всички.

— Страх те е от мене, а, котенце? — изсмия ми се тя игриво следващия път, когато се срещнахме на една забава, и тя наистина — докато жена ми и нейният мъж ни наблюдаваха от различни места в салона — ми дръпна носа. — Не е ли така, госпожо Слоукъм?

— Иска ми се и от мене да се страхуваш — извика в отговор жена ми.

— Обади ми се в сряда — кратко ѝ наредих аз. — И ще ти покажа колко ме е страх.

— В центъра съм — каза тя, когато ми позвъни.

— Струва ми се, че имам грип — извиних се аз и подсмръкнах.

— Така и предполагам, глупчо — изчурулика тя весело, — затова си взех списъка. Ти наистина си глупав. Много повече те бива на забавите. Не си единствената риба в морето.

Иска ми се да я видя на колене пред мене точно сега и точно тук. Заедно с Върджиния. Правил съм го много пъти с жена си в кабинета у дома. Жена ми и аз все още си устройваме новобрачни оргии — гърчим се по всички възможни места из къщи. Алкохолът ни помага. Вече сме го вършили във всички стаи, освен в стаята на децата и на болногледачката на Дерек. Правили сме го в пристройката на гаража нощем, когато сме се бояли, че ще събудим заспалите в къщи, правили сме го и на открито в тъмното върху мократа трева. (Ако имах плувен басейн, сигурен съм, че щяхме да го опитаме и там поне веднъж.) Правили сме го и върху масата от червено дърво във вътрешния двор. Отново долавям тежкия ѝ парфюм (и се обръщам да погледна.) Естествено съпругът ѝ е знаел. Чудя се как го е изтърпял. Усещам, че това непоносимо ме ядосва — иде ми да ударя главата си в стената само като си спомня как неотдавна бях наричан „котенце“ и пред всички ми бе дръпнат носът от такава безинтересна и вулгарна жена, как жартиерите ми бяха източник на глупашка радост за тая скучна бивша студентка от Ан Арбър, която се обличаше в сини джинси и яке и вечно изглеждаше мръсна. Не искам нито за миг подобни хора да се чувствуват по-силни от мене. Изпитвам желанието да можех да ги имам и двете, записани върху компютърна магнитна лента, която да върна обратно и да започна отначало. Все същото ще бъде. Едната ще ме дърпа за носа, другата ще се хили и нарочно ще ме дразни за жартиерите. Обадох ѝ се веднъж — два месеца по-късно, за да си направим среща, а после пак се обадох, за да се откажа. Не исках да я видя повече.

— Този път не те лъжа — обясних ѝ аз. — Заминавам. Ще ти се обадя, когато се върна.

И двата пъти тя не прояви интерес, сякаш вече не можеше да се кикоти. Изглежда, ѝ беше все едно.

— Няма нищо — каза тя. — Прав си. Вече не съм хубава. От вчера.

Тя се раздели със съпруга си и двамата се преместиха. Децата учат в колеж. Къщата си стои празна и никой не знае, че е за продан. Предполагам, че накрая и ние с жена ми ще се разделим, когато децата отидат в колеж. Надявам се да не стане по-рано, докато още си сменям службата в компанията или докато дъщеря ми се лута нерешително във възрастта на узряването в гимназията, а момчето ми стои, вцепенено от страх, пред Форджионе и катеренето по въже и все още не дава ясни признаци дали ще са издигне, или ще падне. Тя няма какво да прави.

— Нямам какво да правя.

Жена ми няма какво друго да прави, освен да се нареди безразлично до борещите се за сексуална свобода жени (макар че всички тия просташки обсъждания я притесняват).

— Това е само защото си създадена да реагираш по този начин от общество, доминирано от мъже — осведомявам я аз.

Тя не е сигурна дали съм на нейна страна, или не.

— Защо мъжете да са изцяло облагодетелствувани? — чуди се унило тя. Отговарям ѝ кротко:

— Аз приличам ли ти на човек, който е изцяло облагодетелствуван?

— Но ти работиш.

— Работи и ти.

Тя поклаща глава с лека усмивка.

— Не искам да работя.

(Липсва ѝ чувство за хумор.)

— Парите не ти ли стигат?

— Не е въпрос за парите. Винаги мислиш за пари. Просто нямам какво да правя.

— Намери си любовник. Изневерявай ми.

— Това ли искаш?

— Не го искам. Мога да ти давам повече пари, ако това те прави по-щастлива. По силите ми е.

— Не това ми трябва. Няма *изобщо* какво да правя.

— Давай средства за лекуването на рака. Нали знаеш, че парите не са лайна.

— Моля те, не ми се сърди днес.

— Парите са любов, миличка, а любовта не е лайна. Не ти се сърдя.

— Много зле се чувствавам.

— Не пий уиски след вино и може да не се чувствуваш толкова зле.

— Може би датата ми приближава. А ти дори изглеждаш по-млад от мене. Не е честно.

— Ти ще ме надживееш. Така е с жените.

— Но ще изглеждам по-стара.

— Как другояче да изглеждаш, щом ще ме надживееш? Поне няма да си умряла.

— Пошегувах се — казва тя. — Не разбираш, когато се шегувам. Все по-трудно и по-трудно ми става да говоря с тебе.

Тя изобщо не обърна внимание на моята смешка за Фройд, парите и екскрементите — предполагам, че някой ден *наистина* ще я напусна заради нещо такова (тя и за Коперник и Киркегор не е чувала, макар може би да знае името на Камю, защото загина със скъпа спортна кола), въпреки че не ми се иска да го правя, докато момчето ми има такава неотложна нужда от мене. (Не съм убеден, че изобщо му трябва.) Струва ми се, че то няма да понесе, ако аз умра или напусна къщата. (Ако изчезна, то няма да знае кое причинява страданията му. Желанието на дъщеря ми да открадне автомобила ни показва завършено развитие: дава ѝ цел, към която да се стреми.) Когато порасне и не живее при мене, и аз няма да живея при него. И дъщеря ми ще бъде далече — само Дерек ще остане, ако още е с нас. Не бих искал да си отида и да затрудня жена си с умствено недоразвито дете. В същност бих искал да я затрудня с Дерек. Тя ме затрудни с него. (А по това време той вече няма да бъде дете.) Но всички ще бъдат на нейна страна — освен ако не я оставя заради друга жена, което ще промени нещата, защото ще изглежда романтично. Мисля да ѝ избягам заради друга. Непрекъснато ще казват:

— Защо е оставил жена си? Нали те имаха бавноразвиващо се дете?

— Влюби се в едно момиче и я напусна.

— О!

Но би могло да звучи и така:

— Защо е оставил жена си с това бавноразвиващо се дете?

— Писнало му да е женен.

И тогава непрекъснато ще казват:

— Значи е мислил само за себе си, нали?

Както и:

— Какъв егоизъм! Горката жена. Оставил я с бавноразвиващо се дете само защото му писнало да е женен за нея. Какво ще прави сега горката жена?

Чувам как тези хулещи ме хорове отекват във всички ъгли на компанията. Не че сега, когато дойде до него, ѝ помагам много. Нямам сили. Предпочитам да се спотайвам или да гледам другаде. Някой ще трябва да вземе решение вместо мене — това ще бъде *тя*, без дори да съзнава, че го прави, или лекар, който ще ни подкрепи с недвусмислена препоръка, основана на всичко друго, но не и на собствената ни себичност. (Съвестта ни трябва да остане чиста.)

— Там той ще бъде много по-добре, в сигурни ръце. Сега има добри заведения. Това е най-доброто за всички ви, също и за другите деца. Те са били онеправдани. Имате нужда от почивка. И двамата сте се държали чудесно. Зная, че ще ви бъде трудно без него.

Или пък трябва да се появи болест, а може и нещастен случай.

До това време аз съм безпомощен. (Липсва ми смелост дори да ми се поиска да говоря за това. Не съм се приготвил какво да кажа на неизречените укори, които си представям, че ще чуя. Не искам да слушам до края на живота си какво мнение има жена ми, след като е премислила. За миг бих могъл да си простя, че съм го пратил другаде. Но тя не би простила и на двама ни.) Аз не съм стълбът, на който тя иска да се крепи. Държа си устата затворена, не давам изблик на чувствата си, непреклонно отказвам да смесвам преживяванията си с нейните. (Не желая да деля скръбта си. Не искам тя да има участие. Моята скръб си е моя.) Искане ми се да нямаше хора, които да са зависими от мене. Не се чувствавам по-значителен от факта, че други зависят от мене. Това е непрекъснат товар и отвращение. То нараства с всеки път, когато я чакам да спре да плаче и да се вкопчва в мене, и да започне да прибира сребърните съдове в машината за миене или да се заеме с изометричните си упражнения за ханша и бедрата. (Не мога да

понасям жени, които плачат — освен на погребения. Сякаш издевателствуват над мене.)

— За бога, Исусе Христе, какво искаш от мене? — изревавам аз. — Тези деца са и мои. Наистина ли очакваш да ми е жал за тебе?

— Имам нужда да си говоря с някого. Не съм те карала да ме съжالياваш. Не мога ли поне да кажа как се чувствавам?

— Обади се на сестра си. По дяволите, много добре знаеш, че вече не издържам на плач!

Не искам да чуя как се чувствава тя. Не искам с никого да си говоря за Дерек. Не искам да чувам никой, който говори за притесненията си. (Все по-трудно и по-трудно ми е да съжالياвам някого, освен себе си.) „Не мога да ти помогна в това. Не зная как. Не аз съм наредил нещата така. Аз също не зная как да постъпя.“

При това го усетих най-напред от всички. Някой ни е прокълнал. Когато опре до него, все едно че съм пълен с пепел и застоял въздух, притежавам силата на духа и устойчивостта на сушени гъби или на мокри окапали листа. Студено ми е. Още тогава предчувствувах. Когато педиатрите казаха, че развитието му е забавено, аз знаех, че е бавноразвиващ се. Колената му, стъпалата и пръстите на ръцете изглеждаха леко изкривени. Установих, че не може да държи дълго главата си изправена. Още преди да се роди изпитвах предчувствие за нещастие (но такъв страх изпитвах и за другите). Очаквах монголоид. Бях се примирил предварително със заешка устна или вълча уста и щях да се доверя на хирурзите — и за трите деца, — макар че не мога да си представя как момчето ми или дъщеря ми биха смогнали да я докарат дори до сегашния момент, ако имаха някакъв вроден дефект. Имат си достатъчно проблеми и без това. Не виждам как жена ми може наистина да очаква да я съжالياвам, след като имам толкова причини да съжالياвам себе си. Една от причините е тя.

Искам да се отърва от нея, преди да закъса със здравето. В бъдещето си виждам една болнава жена. Вече има красноречиви признаци на бъдеща инвалидност. (Сигурна е, че има рак или се разболява в момента, или ще се разболеет.) Зная, че здравето й ще се влоши преди моето. Повече се старее. Не искам да бъда вързан с нея поради болест (нейна, не моя). Но ще бъда. Ще бъда съсипан от непрекъснатото връхлитащия ураган на първите оплаквания от бурсит, артрит, ревматизъм, диабет, разширени вени, световъртеж, гадене,

тумори, кисти, гръдна жаба, полипи — от целия проклет арсенал на телесното разложение. (Мога да мина без всичките тези оплаквания, освен ако не са мои.) На тази въдица ще бъда хванат. И порасналите ми деца няма да ме откачат.

— Татко, как изобщо можеш да си помислиш да я оставиш, след като се чувствава толкова зле? — чувам да ми казват с укор те.

— Но ще мога ли изобщо да я оставя, след като тя изобщо няма подобрене?

Обаче *те* ще се измъкнат много бързо от всичко това — егоистичните му копелета.

— Не се чувствавам добре — скимти жена ми някой път сутрин, като се събуди, с глас на момиченце (както когато чувствава, че някой иска нещо от нея).

Сякаш ме е грижа.

(— Гледах те, докато спеше — чуваш да ти казва момичето, докато все още е влюбено в тебе. — Хъркаше.

А когато не е влюбено в тебе, изпитва отвращение и не иска да те види отново, освен ако не е самотно или няма нужда от парите ти.)

Жена ми понякога вече хърка и се случва да има лош дъх сутрин. Но и моят дъх е такъв, и аз хъркам, следователно сме се включили в стремителното надбягване към старческата немощ. Децата се присъединяват към нас със собствен хленч и оплаквания.

Дъщеря ми боледува от гърло и от стомах. Момчето ми обявява, че е уморено, че му се повдига и някои дни спи чак до следобед, ако му позволим. Аз давам принос с главоболията си. Както и жена ми. Имам болки в гърдите, на които мога да се позова, защото всички изпитват уважение към сърдечните кризи, а в запас и черен дроб, който мога да добавя за по-ефектно. Жена ми може да използва в противовес канцерофобията си и всичко става като по поръчка навързано чак до долината на смъртната опасност, където ще получим медицинска помощ от Синия кръст. Голям смях ще падне, ако жена ми умре от инфаркт, а аз — от рак! Когато жена ми изпадне в депресия, а дъщеря ми намеква за самоубийство, мога да потъвам в гробовно, дълбоко безмълвие дни наред и да се преструвам на толкова унесен, че се налага да ми повтарят всяко изречение по два пъти — ако реша, мога да се направя на по-болен от всички тях с всякакво оплакване, освен нужда от хистеректомия; от всички, освен от Дерек, чието заболяване

започна с известни вродени увреждания, а те са непостижими за мене. (Ха-ха.) Всички ние се хвалим с безсъние, често измислено. Ако приемем думите си за истина, не е имало нощ, в която някой член от семейството да се е наспал. Освен може би Дерек, който просто не може да се осмели да се оплаче. (Ха-ха.) Чудя се какво ли правят с тях в специализираните заведения, когато достигнат полова зрелост и открият, че могат да онанират не по-зле от всеки друг. Радвам се, че Дерек не е момиче. Стерилизирането е нечовешко. За това им отрязват ръцете. Чудя се как ли контролират санитарите. Как ги държат настрана от дебилните момчета и момичета? Когато се опитам да мисля за него, ставам съвсем налудничав. Казвате например, че той ще остане на умственото равнище на петгодишно дете. Сега Дерек е толкова мил, трогателен и безпомощен, че сърцето ми се свива от жал. В следващия миг си го представям трийсетгодишен, на път към шейсетте — видът му отблъсква. Направо ме смайва, ужасява ме, сащисва ме. По лицето и по ръцете му растат черни косми; веждите му са рунтави. Дали ще прилича на мене? Ще започне да оплешивява. Костюмът няма да му бъде по мярка. Никой няма да го поддържа спретнат. Ще ръси пърхот като риби люспи. Пуловерите и саката му боядисвам в тъмни тонове, а лицето му — в бледи. Водят го, а долната му челюст виси отпусната — той е отвратителен, тромав, чудовищен. Все така няма да може да говори. Няма да се е научил да пази диета, да играе тенис или голф, ще бъде хилав, с нездрави кости и мускули. Ще бъде несръчен. Ако излезе сред хора, ще го зяпат враждебно. Ще забравят да му режат ноктите. Хората ще изпитват желание да го убият. Ще му викат Бенджи. Няма да искам да го посещавам. Надявам се да го забравя. Надявам се да не узная, че жена ми извършва прелюбодеяние, макар че сигурно ще го извърши.

— Направи го — съветвам я аз, сякаш е чужда жена.

— Добре. Така да бъде.

Ако не е с прекалено големи очаквания, такова нещо може да й повдигне духа неимоверно. Освен това е време да ми го върне. Няма ли да е смешно, ако не аз, а момчето ми се окаже хомосексуалист? Ще бъде цяла трагедия. Аз поне имам железни задръжки. Ще бъде по-зле от трагедия за мене: ще бъде неудобно пред обществото. Един самоубиец, един педераст и един идиот — все потомци на рода Слоукъм, от семето на Слоукъм. И една алкохолизирана,

неврастенична, развратна жена. Господ да я благослови — ще ми свърши работа. Ще хвърля вината за децата върху нея. Докато не се появи някой проникателен като мене, който да ме посочи укорно с пръст и да каже:

— Хей, я почакай малко, приятелче! Приятелче, почакай малко. Тя винаги ли е била такава?

— Не зная. С времето нещата узряват и излизат на бял свят. Ще трябва да попиташ някой солиден революционно, еволюционно и психологически настроен историк, някой опитен ботаник на човешката душа. Аз винаги ли съм бил такъв?

— Ти ме направи такава.

— Ти ме накара да те направя такава.

— Ти ме накара да те накарам да ме направиш такава. Защо не можем да разговаряме?

— Обади се на сестра си.

— Имам нужда да ме изслушаш със съчувствие.

— Прекаляваш с пиенето.

— Ти ме накара да пия.

— Обади се на сестра си и се оплачи на нея.

— Мразя сестра си. Знаеш това.

— Тя ще те изслуша със съчувствие.

— Копеле с копеле — избухва тя. — Нямах търпение да се отървеш от мене, така ли? Зная какво си мислиш. По вида ти личи.

Откривам, че напоследък все по-често и по-често я оглеждам обстойно вечер за петна и следи от ухапване като резултат от тайни сексуални контакти. И като не открия нищо, се чувствавам измамен. Обикновено аз съм този, който пита:

— Какво прави днес?

— Нищо.

Или:

— Пазарувах... Ходих на козметичка... Имах среща със сестра си... Видях се с приятели. Защо?

— Просто ми е любопитно да зная.

— А ти какво прави?

— Нищо. Работих.

— Случи ли се нещо?

— Мисля, че върви на добре. Не ми се приказва за това.

— Страх те е да не предизвикаш съдбата ли?

— Точно така.

— Чукам на дърво.

Има дори сутрини, когато се улавям, че с маниакална настойчивост я изследвам подробно за петна и белези; изпитвам същите агресивни и дълбоки подозрения, макар да зная, че е нелогично, след като е спала с мене. Не искам да полудявам. Искам да държа здраво юздите на разума, мислите и действията си и винаги да съм наясно кое какво е. Не искам да губя задръжките си. Ако това стане, мога да започна да удрям хората (непознатите, приятелите и близките), да извърша убийство, да сея омраза и фанатизъм, да избобдам очи, да прелъстявам момиченца и млади жени със стройни фигури. Сънищата са безжалостни; те връхлитат върху тебе, докато спиш.

Може да започна да заеквам.

Събуждането е такъв особен и необичаен процес, че се чудя как успяваме да го правим успешно толкова пъти все още полузаспали.

Струва ми се, че мога да свикна с мисълта как жена ми се съвкупява с други мъже, но никога няма да свикна с подробностите, с механизмите, с предварителните стъпки. Не ми харесва да си представям как жена ми върши с друг мъж всичко, което върши с мене. Не си представям и дъщеря си. (Дали той ще... ами да, разбира се. Дали тя ще... а защо не?) Всичко така се намокря и замирисва — и наричат това *правене на любов!* И животните го правят. Това няма нищо общо с *любовта*. (Но мокро и миризливо е по-добро за моя вкус, отколкото сухо и парфюмирано. Мразя тия изкуствени аромати на бонбонена есенция. Искам да прегръщам човешка плът с мускусен, естествен дъх, а не калъп тоалетен сапун.) Дори служебните ръкостискания напоследък са мокри и миризливи. Покажете ми млад човек, който се ръкува енергично със суха длан, и аз ще ви покажа безскрупулен млад човек на път да направи кариера. Искан ми се дъщеря ми да престане да оставя сутиена си където ѝ падне, да не оставя нощницата си закачена на вратата на банята. Тя се разви бързо и съзнава това. Виждам как се облича понякога, като се готви да излиза, и изпадам в бяс. (Гърдите ѝ вече са по-големи, отколкото на жена ми.) Едва се насилвам да я погледна, когато спре пред мен да ѝ дам парите, които иска. Няма нито едно казано *от мен* нещо, което да

не накърнява и подкопава нейното самочувствие, особено когато тя се одобрява. Искан ми се винаги да ходи със сутиен, вместо да го захвърля където ѝ падне. Облича се в сини джинси и не винаги изглежда чиста. Прилича ми на момичето от Ан Арбър. Всяко момиче, с което се запознавам напоследък, ми напомня за някое друго.

— Нищо чудно, че ти подхвърлят мръсотии, когато минаваш. Търсиш си го. Ако те изнасят, ще си го заслужила.

Тя веднага избухва в истеричен плач. И ме обвинява с писклив глас (докато момчето ми наблюдава внимателно и угрижено от някой ъгъл и аз вече съжалявам, че съм започнал):

— Винаги го правиш! Винаги казваш нещо, с което разваляш всичко!

— Разговарях с нея — казва унило и мрачно жена ми в отговор. — Тя смята, че съм зла и завистлива. Мисли, че ме е яд на нея, защото съм нямала гърди.

— Имаш гърди.

Ако тези дни нещо се случи на дъщеря ми, то сигурно ще бъде с младежа, който е завършил колеж, работи на самосвал и както тя ни каза, е предложил да я учи да шофира вечер и по празниците, ако им дадем едната от колите си.

— Не.

Жена ми кима в съгласие с мене.

— Трябва да навършиш шестнадесет години.

— Може да науча нещо като начало. Всички го правят. Не искаш да ме скъсат на изпита, нали?

Искам да си вземе изпитите по геометрия, английски език, френски, обществени науки, физика и химия, а не да получи шофьорска квалификация. При това да има най-малко средни бележки, за да може после да постъпи в колеж. (Не искам да я виждам в къщи.) Не ми е ясно как бих могъл да водя разговори с един престорено усмихнат, умен зет, много по-млад от мене, когато ще знам, че той тихо чука дъщеря ми в някоя част на къщата, като ни идват на гости за уикенда. Жена ми ще им приготвя кейкове и ще очаква с нетърпение внуци. (Нейни са мръсните помисли.) Те вечно ще искат нещо от нас и ще ме лъжат.

— Може да не е така. Може тя да се промени. Може да порасне, докато се омъжи.

— Ние не се променихме.

— Какво искаш да кажеш?

Жена ми не ме разбира.

Не мисля, че тя си мисли, че аз мисля, че тя се чука с друг мъж и че системно и войнствено се вирам в корема, косата, бедрата, врата, гърдите, комбинезоните и блузите ѝ. (Коремът на жена ми е стегнат и заоблен, каквито са коремите по снимките на привлекателните момичета с удължена талия.) Често, когато изследвам отблизо корема и косата ѝ, неприязнеността ми се превръща в страст (естествено в неприязнена страст, чието друго име е *похот*, и ми се приисква да се любим). Ако я улича, ще трябва да я оставя. Притежавам нещо помогъщо от престорения висок морал на обикновения лицемерно и шовинистично настроен мъж и то ми дава сила: притежавам своята несигурност.

Напълно забравих за мозъчните тумори — тринадесетата по ред причина за смъртността сред неразведените мъже на моя възраст в Кънектикът, които имат три деца, две коли и перспективата да получат по-добра служба. Не е чудно, че ми се налага много да крещя у дома, за да излявя личността си. (В същност не искам да всявам страх; искам да ме приласкават и да ме гледят. Искам да получавам от семейството си цялата любов и съчувствие, които получавах като дете от майка си и от някои учителки. По дяволите! Искам понякога жена ми и децата ми да се държат с мене като с пеленаче. Имам право на това. Имам нужда да се чувствавам сигурен. Не съм от тези родители, които очакват децата им да се грижат за тях на стари години — искам децата ми да се грижат за мене сега.) Жена ми смята, че напоследък се застоявам в къщи, защото ми е хубаво да бъда с нея; не може да усети, че едва дочаквам да изляза, за да ида в службата, близо до Артър Барън (с когото напоследък си разменяме погледи — според мене ужасно многозначителни). Конференцията отново ще бъде в Пуерто Рико (за да окажем заслужена чест на семейството на Лестър Блук), а Кейгъл замина за Толедо. Жена ми трудно ще ми прости уволнението на Анди Кейгъл (докато не ѝ кажа недвусмислено, че въпросът е или той, или аз. Тогава ще погледне през рамото ми нанякъде и няма да поиска да научи повече подробности). Жена ми изпитва жал към крака, жената и двете деца на Анди Кейгъл. Жена ми лесно се поставя на мястото на всякакви религиозни семейства, освен ако са черни или ако са евреи,

защото непознатият език („Това не е дори латински!“) и неразбираемите молитви ѝ се виждат груби и оскърбителни. (Мисли, че те се молят, за да ни се случи нещо лошо.) Дори църковните им празници са в други дни. (Те са перверзни и твърдоглави хора. Тя не иска дъщеря ни да се омъжи за такъв, макар че би го предпочела пред пуерториканец или негър). Кейгъл няма да се оправи. Продължава да ходи на черква със семейството си, когато си е у дома в неделя, на едноседмични командировки в Толедо и по долнопробни проститутки късно следобед. Все още е фанатик, не би взел на работа евреин и не би спал с чернокожа — освен ако не стане при някоя служебна среща на карибски остров. При това харесва младички — правил го е с петнадесетгодишни; мисля, че не би се отказал от тринадесет– и единадесетгодишни, но ще има чувството, че е ненормално. *Налага* ми се да го уволня — ходили сме заедно по курви и не мога да му простя или да забравя. Той ще ми се мъкне постоянно. Ще ме удря по рамото, ще се подхилва неприлично:

— О, престани, Боб. Не на мене тия. Знаем се. Помниш ли, когато...

— Това е измислица. Дори и да е станало, не си спомням, а ти трябва да си платиш.

Ще преместя впиянчените му приятели от извънградските кантори на нови места в различни градове с надеждата, че ще напуснат. Артър Барън и аз не си говорим много по такива въпроси, когато се срещнем случайно по коридорите, но чувствавам, че в светския разговор, воден от него, сме достигнали дипломатическо разбирателство.

— Как си, Боб? — винаги се спира да ме попита той.

— Отлично, Арт. А ти?

— Радвам се. Хорас Уайт твърди, че много му допадаш.

— Хорас Уайт ми харесва, Арт. Хубав човек е.

(Фактите са неверни, но отговорът е правилен.)

Хорас Уайт е съгласен. А Лестър Блак? Като научи, че съм му станал шеф, Джони Браун ще отиде при него и недоволно ще се размърмори. На Блак вероятно ще му бъде все едно. Извън неговата област е, при това бездруго се готви да се пенсионира и прекарва много време в пътешествия.

Направих всичко възможно да убедя Кейгъл да не ходи в Толедо (и, разбира се, знаех, че е безуспешно. Съвестта ми е почти чиста.

— Не напускай града, Анди. Знаеш, че Артър Барън те иска тук.

— Ще го направя, все едно че отивам на откриването на нов супермаркет — отвърща ми той и както винаги, намига съучастнически. — Охо! Ще видиш!).

— Кейгъл в Чикаго ли е, Боб?

— В Толедо.

— Там ли е? На Лора е казал Чикаго. Какво става?

— Може да се върне с предложение за супермаркет.

— Това не е негово задължение.

— Обажда се по телефона всеки ден. Зная координатите му. Помоли ме да поема и неговата работа.

— Добре, Боб. Ще трябва да започнем подготовката за конференцията. Иска ми се тази година да мине съвсем гладко.

— Според мен ще мине, Арт.

— И според мен. Хорас Уайт си идва другата седмица и ще започнем да се събираме на горния етаж. Готов ли си да си създадеш някои врагове?

— Щом се налага.

— Ще имаш и някои приятели.

Ще държа и някои речи. Кейгъл ще ми бъде необходим за конференцията. Той ще се справи добре — ще претендира за заслугите сам да е организиран промените и ще изразява радост, че се е измъкнал от административна отговорност, която му е била ненужна, и че най-после е свободен да върши работа, която наистина му харесва. Никой няма да му повярва. Но това е без значение. След това вече няма да ми бъде нужен.

— Какво мислиш да правиш с Анди Кейгъл? — ще ме попита Артър Барън.

— Мисля да го накарам да открие конференцията.

— Според мене не е лошо.

— Мисля, че ще го направи добре. Ще се усмихва достатъчно и без да му се напомня.

— А после?

— Предпочитам да не ми се мотае наоколо.

— Не искаш ли да го задържиш като консултант или да го използваш за специални проекти?

— Не, Арт.

— Може да има полза от него.

— Не и при нас. Мисля, че не си струва да го оставяме тук.

— Смятам, че си прав, Боб.

— Благодаря ти, Арт.

Естествено аз не мога да уволня Кейгъл. (Ако можех да уволнявам, щях да уволня Грийн и машинописката Марта, която продължава да полудява, но твърде бавно за моя вкус.) Може просто да дам да се разбере, че нямам нужда от него и компанията ще го премести другаде. Искане ми се тя да бъде уволнена от другиги, преди да трябва да карам Грийн да го прави.

— Арт — бих могъл да кажа аз, — може ли да разменим две думи?

— Как си, Боб?

— Отлично, Арт. А ти?

— Радвам се, Боб.

— В отдела на Грийн има едно момиче, което не е наред с главата. Полудява. Струва ми се, че води на глас въображаеми разговори. Смее се сама. В същност нейното присъствие доста разваля вида на отдела.

— Щастлива ли изглежда? — може да ме попита той.

— Само когато се смее — ще му отговоря аз. — Но тогава спира да пише на машина и работата се бави.

— Кажете на Грийн да се освободи от нея.

Смисълът на такива думи ще бъде, че той иска да започна да давам нареждания на Грийн и да поема ръководството на отдела му. Но ако каже: „Ще говоря с Грийн“, това ще означава, че той не иска отделите ни да се слоят (и аз няма да изгубя, защото ще ми остане преимуществото да прехвърлям вината на отдела на Грийн). А може и разсъдливо да ме попита:

— Ти как би постъпил?

— В бъдеще тя сигурно ще взема дълго време болнични — ще му отговоря аз. — След това ще се стигне до основната й застраховка за хоспитализация, ако поиска да я използва. Хора, които доброволно

си вземат болнични поради психични заболявания, почти никога не правят опит да се върнат обратно.

— Правилно, Боб. Това като че ли е най-лекият начин за нея.

— Местата не се пазят. Можем така да ѝ кажем, ако отново иска да работи. Някоя сестра от медицинската служба може да ѝ каже, че има нужда от почивка...

„— Но аз съм щастлива тук. Радвам се и се смее непрекъснато.

— Няма да отсъствуваш дълго, миличка. Ние... те... смятат това за нужно...“

(Болничните са това, което пазя като резерва за Ред Паркър.)

(Той ще си мисли, че му правя услуга.)

(Но само да дойде мигът, когато поиска да се върне!)

(Толкова съм хитър, че би трябвало да бъда Президент.)

Когато Ред Паркър вече не е в компанията, може дори отново да започна да използвавам апартамента му. Отначало няма да му мине през ума, че вече е не вътре, а извън компанията; а от основната му здравна застраховка аз ще имам също основна здравна полза. Ще бъде заменен с друг. (Ще отиде в архива.) Празнотата, която остави, ще се запълни, ако поиска да се върне. (Вероятно няма да поиска. Ще свикне да не върши нищо и да скита безцелно от курорт на курорт.)

Хора, които доброволно излизат дълго време в болнични за друго, освен за операция и при сериозни злополуки, почти никога не правят опити да се връщат. Не смятат, че е по силите им. (Дори тези, които са отсъствували по-продължително поради хепатит или мононуклеоза, трудно се адаптират отново. Липсва им живец.) Много време след като са напуснали някой, който обича да следи с кого какво се случва (в армията това е началника на отдел „Информация“), се отбива, за да съобщи, че те са умрели (или им се е случила „церебрално-васкуларна катастрофа“ — тогава знаем, че това е краят на живота им тук. И началото там — ха-ха).

— Чу ли за Ред Паркър? А за Анди Кейгъл? А за Джек Грийн? — ще се отбие да попита някой като Ед Фелпс, ако и самият Ед Фелпс дотогава не умре. Когато се пенсионира, Ед Фелпс ще се отбива често (както и Хорас Уайт с инвалидната количка и металните бастуни — след като се разболе, ще идва, или един шофьор-негър с непроницаем вид в изискана сива ливрея ще го вози до кабинета на носилка с колелца, а Хорас Уайт вяло ще маха за поздрав на срещнатите. Как ли

ще изглеждам на осемдесет, без зъби? Ще бъда беззъб — лечението на венците няма да поддържа гниещата ми челюст вечно; глезените и сводовете ми вече не са същите. Носът ми ще бъде запушен и ще дишам през отворената си уста. В пръстите си ще въртя хапчета. Вече съм срещал себе си в болници и на фотографии. Каква ли миризма ще излъчвам? Зная каква. Подушвам още сега тази миризма и тя не ми се нрави), защото няма да има къде другаде да ходи. Не бих се изненадал, ако Ед Фелпс започне да се явява на традиционните срещи на моята военна част (вместо мене. Никога не съм ги посещавал) като още един, оцелял в повече. (Ние вече наистина нямаме нужда от толкова много оцелели.) „Не знам точно от какво си отиде — ще повтаря той непрекъснато за Ред Паркър. — Чудя се кой ли ще се грижи за децата му сега. Колко имаше той?“

Никой няма да знае, никой няма да се интересува. С всеки друг в компанията напоследък се опитвам да поддържам безхитростен и ведър неутралитет. Джейн знае, че съм престанал да флиртувам с нея. Подхвърля ми почти предизвикателно:

— Какво става, брат ми? Езика ли си глътна? Страх те е проклетата ти женичка да не надуши? Или просто те е страх, че няма да ти стигнат силите?

Джейн не е човек, който да държи такъв език, тя няма дори такива мисли, но все пак аз съм участник в тази сцена и се чудя как да се измъкна. Извън службата започнах да се подготвям усърдно и обмислено за новите задължения, които ме очакват: уговарям речи и играя голф. Нахвърлям речите, които ще ми бъдат необходими за конференцията (моята и на Кейгъл), и тези за коридорите на компанията. Една от тях е следната:

— Виж ти! Значи си изненадан? А как, мислиш, се почувствувах аз? С пръст да ме беше побутнал, щях да падна.

(Написах я за една минута.)

Купих си нови стикове за голф и екип.

Дъщеря ми смята, че изглеждам добре, облечен в пастелни тонове и с кепе. (Дъщеря ми е най-доволна от мене, когато имам красив външен вид.) Жена ми не знае какво да мисли. Смята, че съм се върнал към голфа, защото искам да флиртувам със студентки в различните клубове, където ме канят. Вече не зная как се флиртува със студентки и не ми се иска, ако флиртувам, да е с такива. Те са

хлупачки. (И никоя не дава знак нито на мене, нито на някой друг играч на голф на моя възраст. Дават знак на добрите тенисисти. Реших да не флиртувам на забави или другаде, където ме придружава жена ми, за да не я притеснявам, но ми се иска *тя* да спре да флиртува, като се напие, и да престане да ме притеснява.) Ще ѝ давам повече пари. Тайно вземам в края на седмицата частни уроци на обществени игрища и приемам покани за частни клубове. Жена ми не иска да се залавя с голф, защото знае, че няма да блести, пък и мрази да ходи в клубове на обяд или вечеря заради хората там. Те всички са в развод. Всичко навсякъде, изглежда, върви към своя край. Ще купя нова къща. Жена ми настоява. Това ще зарадва дъщеря ми, която е болезнено чувствителна към по-богати приятели или семейства, а съвсем нехае за по-безпаричните — като завършилия колеж млад човек, шофьор на самосвал, който твърди, че иска да я качи на кола нощем, за да ѝ дава уроци по кормуване. (Зная какви уроци иска да ѝ дава. Иде ми да го блъсна в стомаха и в челюстта с коляно. Как се осмелява да мисли мръсотии за миловидната ми шестнадесетгодишна дъщеря? Как може тя да познава толкова много хора и въпреки това да се чувства самотна?) Ще трябва да купим по-голяма къща, защото кухненската ни маса сега е прекалено малка.

— Голф ли? — пита момчето ми и в недоумение присвива очи.

— Голфът е игра.

— Отново ходи да играе — обяснява жена ми.

Момчето ми изглежда наскърбено, жена ми — кисела. То не е свикнало да ме вижда да бързам да изляза така пременен и толкова рано в неделя сутрин.

— Ако не отивах на голф — питам го аз, — щеше ли да искаш да правим нещо?

То замислено клати глава.

— Върви. Можехме да плуваме.

— Не е достатъчно топло. Мама може да те закара до плажа.

— Не ми харесва там.

— Имаш ли нещо друго пред вид?

— Ще гледам телевизия. Веднъж предаваха голф.

— Вкарваш топка в дупка.

— Като на билиард ли? — осмелява се да попита то.

— Като на джобен билиард — шегувам се аз.

— Не започвай! — предупреждава ме жена ми.
— Какво е джобен билиард?
— Не в неделя. Не на закуска.
— Неделя е божи ден — пропява дъщеря ми подигравателно тържествено.
— Ще ти кажа в понеделник.
— А аз зная какво е — хвали се дъщеря ми.
— Не се и съмнявам.
— Да не започваш да се ядосваш? — пита ме изненадано тя.
— Не, разбира се — отговарям аз, леко жегнат. Не ми е приятно, че тя знае. (И отново си спомням, че я видях предишната вечер в кола из града, с момчета на задната седалка. В последно време не мога да разговарям дълго с нея, без да изпитам желание да се заяждам. Между двама ни винаги има скрита вражда. Не зная защо.)
— Ако се ядосаш, ще напусна масата.
— Не бъди глупава.
— Аз съм глупавата — заявява жена ми.
— Имам уговорка. Няма как да не отида днес. Другата седмица ще те придружа на черква.
— Другата седмица не сме тук.
— Харесва ли ти? — пита момчето ми.
— Да ходя на черква ли?
— Не, на голф.
— Не.
— Той мрази голфа — казва му дъщеря ми.
— Улучи — хваля я аз. — Мразя дори хората, с които играя.
— А защо ходиш? — Момчето ми озадачено бърчи чело.
— Защото е добре за мене.
— За здравето ти ли?
— За службата му — отгатва вярно дъщеря ми, като ме имитира комично точно.
— Отново улучи, дъще — пак я хваля аз. — Така се издигам в службата. И трупам парици за милите ви душици.
— Щом печелиш толкова много, няма ли да ми купиш кола?
— Когато си оправя положението. Тази маса е прекалено малка. Не виждам защо да не се храним в трапезарията.

— Не знаех, че всички ще седнем едновременно. Обикновено закусвам сама — както правя сама и всичко друго.

— Не се дръж като кучка.

— Не виждам защо трябва да играеш в неделя сутрин.

— Ходя, когато ме канят.

— И да ходиш на уроци.

— Ходя, когато мога. Не можеш ли сама да отидеш?

— Не искам да ходя сама. Нима си нямам семейство?

— Забрави ли, че няма да си сама, а с бога?

— Не си прави шеги.

— Иди с тях.

— Няма да дойдат без тебе. Ти им влияеш зле.

— Нали ще отидете с нея?

— Не ги насилвай.

— Не бъди лицемер, татко.

— Ще идем всички в Деня на жената.

— И така ще го превърнем в Ден на мъжа.

— Мразим хората, с които трябва да се молим — остроумничи дъщеря ми, а момчето ми се захилва.

— Bravo — окуражавам я аз и също се смея. — Караш ме да се гордея с думите ти.

— Най обичам — казва жена ми, — когато вие тримата ми се подигравате. Децата ти подражават. Смятат, че могат да се шегуват с всичко.

— И са прави. — (Тя се готви да ми провали целия ден.) Беше една почти приятна закуска за цялото семейство, освен за жена ми. Искане ми се всичко да свърши по-скоро и да изляза. — Да ти кажа, в службата не е така.

— И във фризьорския салон не е.

— Прекрасно.

— Но ти не си женен за хората в службата.

— От първия път разбрах. Защо трябва да повтаряш всичко?

— Повдига ми се от тебе.

— Деца, ние просто се шегуваме. Ти го правиш всяка седмица.

— Вземи си яйца — обажда се тя с тих глас.

— Целия ми ден провали.

— И ти провали моя.

— Сипи ми сок. Как можеш да го правиш всяка седмица! През всеки мой почивен ден!

Това не е вярно, но тя не отвърща. Лицето ѝ е замръзнало в маска на упорство. Ръката ѝ върху дръжката на голямата стъклена кана трепери. Когато си направя труда, пием пресен портокалов сок от хладна стъклена кана вместо от леката грапава пластмасова кана, която тя и прислужницата предпочитат да използват. Децата стоят неподвижно като манекени в магазин и скрити зад собствените си лица, чакат да видят какво ще стане. А денят ми започна с такива добри предзнаменования: правихме любов през нощта, когато аз исках, а на сутринта, когато не ми се искаше, не правихме — избягах долу в кухнята и се заех да приготвям закуската, докато тя беше в банята. (Даваше ми знаци, но се престорих, че не ги забелязвам.) Ще ми бъде трудно да ѝ простя, че ми развали сутринта. Дори пресният портокалов сок днес има блудкав вкус. Портокалите вече не ги бива. Може да има нещо в сапуна, който използваме, за да мием чашите, или във водата. Вече продават газирани напитки със сладолед в картонени или непрозрачни пластмасови чаши, които не държат хладно и не запазват вкуса. Нищо не остава непоклатимо. Лондонският мост се срутва — прекараха го с кораб до Аризона като туристическа забележителност. Приготвям яйца с бекон по-добре от другите, защото се старая повече. Препичам сандвичи с чесън, както правеше майка ми, и стават не лоши. Това е лесно. Всички обичат такива сандвичи. Нищо вече не е в чист вид. Дори хората. Реших да опитам с шега.

— Каж ми честно, миличка... — решавам се да я полаская аз.

— Те ще дойдат, ако ти дойдеш — прекъсва ме тя.

Момчето ми клати глава.

— Аз няма да отида — обявява дъщеря ми.

— Ти ми каза да не ги насилвам.

— Аз съм най-самотната жена в целия свят.

— Аз ще трябва ли да ходя? — протестира момчето ми.

— Каж ми честно, миличка... — отново започвам аз и докосвам ръката ѝ. (Ще трябва да я оставя — най-малкото, защото ме подтиква към такива неща.) — Каж какво предпочиташ: да си бедна и да отидеш в рая, или да си богата и да отидеш в ада?

— Не е там въпросът — започва да спори тя.

— За мене въпросът е там.

— Доколко бедна? — прави опит да се заяде дъщеря ми.
— Парите не са толкова важни за мене, колкото за тебе.
— А за мене са важни — процежда дъщеря ми. — Искам да имам всичко, което е възможно.
— Нали искаш да купим нова къща?
— Престъпление ли е да го искам?
— Не. Какво предпочиташ: да бъдеш бедна и да отидеш в рая, или богата и да отидеш в ада?
Жена ми се усмихва примирено.
— Да отида в ада — отвърща ми тя, като подема шегата.
Тогава усещам, че бурята е отминала и че още има време да се отърва от всички тях здрав и читав. Ликувам, като че е празник.
— Браво, момичето ми! — възкликвам аз с одобрение.
— И без това се чувствавам уморена — признава тя, вече успокоена.
— Върви сама.
— Не искам сама. Ще си легна и ще прегледам вестниците. Ще гледам Гилбърт и Съливан. Звучи много интересно, нали?
— Обичам парите — заявява дъщеря ми самоуверено. — Мисля, че наистина ги обичам.
— Всички ли бедни хора — пита сериозно момчето ми — отиват в рая?
— Вярваш ли в рая?
— Не.
— Как тогава могат да отидат там?
— Ама че е смешно — подхвърля той и се мръщи кисело. — Ако наистина вярвах в рая, щяха ли всички бедни да отидат там?
— По никой начин.
— Сериозно те питам.
— По никой начин, за нищо на света. Що за място ще бъде раят, ако е пълен с бедни?
— Ние бедни ли сме? — иска да знае той.
— Не.
— Тогава защо не й купите кола?
— Я го чуй само!
— Мога да й купя. Нека се научи да кара.
— Почти съм навършила шестнадесет.

— Ще говорим, като навършиш. Парите ги имам. Не се тревожи, не сме бедни. А скоро ще имаме и повече пари.

— Мисля, че обичам парите — хвали се дръзко дъщеря ми — повече от всичко на света. Повече от сладолед.

— Някой, дъще, може да сметне това за просташко.

— Много важно. Обичам парите колкото последната лъжичка сладолед.

— Парите си казват думата, а, госпожице?

— Без съмнение.

— Как така?

— Защото парите, млади момко, са всичко на този свят.

— А здравето? — обажда се жена ми.

— Със здраве не могат да се купят пари. Затова не бива да раздаваш дребните монети.

— Вече не го правя.

— Никога не бих раздавала пари — заявява твърдо дъщеря ми.

— Струва ми се, мила дъще, че никога не си го правила — смея се аз. — Парите карат земята да се върти, млади момко, парите правят и историята.

— Как така?

— Нали учиш история?

— Нарича се обществени науки.

— Парите правят обществените науки. Без пари нямаше да има обществени науки.

— Как така?

— Татко иска да каже — обяснява дъщеря ми, — че любовта към парите и стремежът към злато и богатства в миналото са причината за повечето събития, за които четем днес в учебниците си по история. Нали така, татко?

— Точно така, скъпа дъще. Отново позна. Радвам се, че в училище научавате и друго освен джобен билиард, как да си приготвяте наркотици и да се разхождате голи из къщи.

Изненадвам се повече от нея, когато виждам как ме зяпва и пребледнява. (Не зная защо й казах това тогава. Кълна се в бога, че не зная откъде дойдоха тези думи. Зная, че не дойдоха от мене.) Шепне умолително:

— Не можеше ли да не го казваш?

— Нищо не съм казал — измънкавам аз.

— Как така нищо — възмуцава се тя. — Винаги правиш така, винаги!

— Извинявай!

— Винаги всичко разваляш. Всички обиждаш. Не е ли вярно?

Жена ми сякаш всеки миг ще се разплаче.

— Знаеш, че се пошегувах.

— Е, по-добре да ставам.

— Не. И двамата се шегувахме. Но и преди съм ти казал да не се разхождаш из къщи без пенъоар.

— Мога ли да напусна масата?

— Не, остани. Аз тръгвам. — (Чувствувам се глупаво и неловко.)

— Хайде да се сдобрим. И без това излизам.

И *тя* ми проваля деня (макар вината да е моя. И това още преди десет сутринта!). Когато тази сутрин жена ми ме събуди с унесеното си мрънкане, като се притисна към мене, в леглото между двама ни се намираше октоподът на антипатията — месестата, лепкава бариера от мускули и кръвоносни съдове, която се изпречва отвреме-навреме, когато изпитваме сексуално отвращение (когато жена ми поема инициативата. Може би предпочитам аз да проявявам желание). Измъкнах се ловко: преди жена ми да разбере какво става, вече бях долу в кухнята, разрязвах портокали, приготвих кафе и яйца за закуска. Не зная откъде и защо се появява това (и дори не искам да го науча. Изглежда, то представлява съгласувано нападение от страна на мозъка, сърцето и червата. Зная, че страдащи от сърце мъже използват болестта си като извинение, за да нямат полови сношения с жените си, но не и с приятелките си, освен ако не им е омръзнало. Правя кафе, приготвям омлет. Изпитвам чувство на огромно доволство, когато разбира, че някой е напуснал жена си. Така им се пада на тия кучки. Вчера в един деликатесен магазин чух една жена да казва на друга, че някакъв мъж — напълно непознат за мен — бил оставил жена си — и настроението ми се извиси. След това изпитвам жал към себе си, чувствувам се обезверен и излишен.

— Какво те е зарадвало толкова? — чух да казва жена ми, като се върнах при колата.

— Цената на артишока — реших да отвърна аз. А колко по-добре звучи като отговор: — Това, че един мъж напуснал жена си.)

Още когато се събудих, преградата на антипатията вече се бе настанила в главата и гърдите ми (и не желаше да си отиде), затова не исках нито жена ми да докосва мене, нито аз — нея. (Нямаше нищо общо с нея.) Усещах, че там, където ме натиснеш, щях да се ороня като изсъхнало тесто. Бях като мека глина, която щеше да се деформира и вдлъбне от допира на ръцете и колената ѝ. И щях да остана такъв завинаги. Това е невидимо и неуправляемо. То е товар. Едновременно е и живо, и мъртво. Едновременно съм и жив, и мъртъв. То ме парализира против волята. Едновременно е плътно и кухо. То е вакуум — дишането става несигурно, получаваш главоболие, прималява ти, повдига ти се от спомена за противната миризма на спарено. Не е приятно. Нямам воля да го превъзмогна. А и не мога да ѝ се доверя. Вместо това хленча:

— Нещо не ми е добре. Май стомахът ми...

— Гърдите болят ли те?

— Като че не.

— Преуморяваш се. Никога не ползуваш истинска отпуска.

— Нали ходим на почивка всяко лято?

— Това не е почивка. Защо да не идем само двамата до Мексико?

Не съм ходила в Мексико.

По-скоро бих му се подчинил — примирено легнал и изгубил свободата си. Бих му се оставил. По-скоро бих изчакал благоприятен момент, докато то се умиловичи и се успокои — като демон, който се завръща в подземното си логовище някъде вътре в жлезите ми, — вместо да се хвърлям в сражение или да се опитам да си пробия път през някой отвор, като мъчително тътря краката си на амфибия. Отново съм безопашато земноводно. Имам брадавици, но те са малки, защото и аз съм малък. Виждам се как правя опити да си пробия път с главата напред — като миниатюрен плувец в бяло или в черен водолазен костюм — и свободно плаващите боджи в слепоочията ми се концентрират в пулсираща болка в тилната област. Ако със сила се промъкна през отвора на отвращението, който ще се затвори след мене, може би никога няма да се върна обратно. Обратно къде? Ако съм „там“, може „тук“ да не съществува и да няма къде да се върна. И преди съм се провирал през антипатията — тя е изчезвала, без да ме нарани, сякаш изобщо не е съществувала. Представям си въображаеми разговори. Искане ми се никога да не бях изпитвал това чувство.

— Хайде, кажи ми — уговарям аз дъщеря си. — Хъм-хъм. Ще те изслушам. Употребяваш ли наркотици? Правиш ли разни мръсни работи в момчешки и момичешки компании? Тези неща са ми ясни.

— Ако наистина са ти ясни — укорява ме дъщеря ми с безразличен и монотонен глас, — щеше да знаеш, че ако аз исках да ти ги кажа, нямаше да има нужда да ме питаш.

— Умна си. Гордея се с тебе.

— Толкова ли е нужно да съм умна? Винаги ли ще се гордееш с мене?

— Разбира се.

— Заради какво?

Може би това е била причината баща ѝ да се самоубие. (Провалила му е целия ден.) Той вероятно е бил скромен, затворен човек, не по-висок от Лен Луис, изпратил най-скъпото в живота си да учи в много добър университет на юг, а оттам я изритали, защото се чукала с футболисти, с целия отбор.

— С целия отбор — каза ми тя игриво, а черните ѝ очи проблеснаха. — Те ме накараха — продължи гордо и весело (така че не можех да бъда сигурен дали говори истината).

— Бях направо луда по онзи защитник. Само как се надуваше! Веднъж го направихме в кану. Правил ли си го някога в кану?

— Не те ли беше яд?

— Ами! Него го беше яд. На мене. Мислеше си, че няма да ми хареса, но му дадох да разбере. Беше най-страхотният мъж в университета и известно време го притежавах. Мисля, че там нямаше друга еврейка освен мене. След това не искаше да ме види.

Не изпитвах особена радост, като чувах да ми говори за това с толкова подробности (исках да доловя поне сянка от разкаяние), и бих я укорил, бих я наказал жестоко, ако имах власт и начин. Бих ѝ ударил плесница. (Това се казва ревност!) След като се оженихме, опитахме да го направим с жена ми в лодка, но тя бе прекалено стеснителна и ме накара да спрем на един остров.

Сега бих разбрал, че е леко смахната и че по всяка вероятност също ще се самоубие когато предизвикателната ѝ еуфория се изчерпа. (Нямаше да знае как да съществува без нея.) Бих разбрал, че изпада в депресия и често се насилва да бъде в повишено настроение. Струва ми се, че и Пени ще се самоубие след няколко години без много да му

мисли, ако скоро не ѝ се случи нещо значително и трайно — но аз не мога да ѝ помогна много в това. Тя вече е разбрала, че няма да се ожения за нея, ако жена ми умре или се разведем. Вече не търся близост с нея. Идвам и си отивам — ха-ха; струва ми се, че и жена ми вероятно ще се самоубие, ако я напусна, когато децата пораснат и не живеят в къщи. Може и Дерек да ѝ помогне за това, ако дотогава не сме го пратили другаде. (Детето може и с това да ми бъде от полза. Но ще бъде вече мъж, а не дете.) Иска ми се да можем да го направим скоро. (Няма да го искам, когато вече не е дете.) Когато си тръгна, нито за миг няма да се обърна. Няма да искам да имат дори телефонния ми номер. Ще предпочета да сменям местожителството си. Бих могъл да го кажа само на момчето си, но кой знае. Не съм сигурен колко време още ще искам да си говорим. Ако някога попадна в болница, не бих искал никой от тях да ме посещава и да утежнява положението ми (и съм им го казал. Никой, освен момчето ми. Може да ми е мъчно за него и да се притеснявам, че прекалено много се притеснява за мене. Ще лежа там умиращ или на път да оздравея с тръбичка в носа като подложен на мъчения политически затворник, а те ще искат аз да ги карам да се чувствуват по-добре. Няма да искам да видя сестра ѝ. Няма да мога да попреча на сестра ѝ да идва. Дребната ми секретарка ще ми изпраща картички с пожелания за бързо възстановяване. И аз ще трябва да ѝ благодаря). Трябваше да ми стане ясно, че е смахната още от историята с футболистите и от бързите, резки промени в настроението ѝ, след като се натискахме минута-две като раздърпани мечки на площадката между етажите или долу в склада; от неистовия ужас, който неочаквано я помиташе и се стоварваше върху нея като ураган.

Успяха само да пхна папките за произшествия зад гърба ѝ, за да не паднат. И после:

„Някой идва.“

И отново моментът беше изпуснат. Тя се измъкваше от ръцете ми с тихи стенания и пискливо хлипане, които сякаш се образуваха в мозъка, а не в гърлото ѝ; отскубваше се така, сякаш аз я спирах. (Аз не я спирах.) Зачервена и смутена, с дъх, излизащ на пресекулки от развълнуваната ѝ гръд, тя ме гледаше свирепо с див гняв, сякаш бях чужд човек, който се опитва да я измами, сякаш не помнеше как е отишла с мене там. Това беше паника. Нямаше защо да ми се

противопоставя така. Бях кротък като агне. Очите ѝ гледаха остро и зло, лицето ѝ ме обвиняваше, устата ѝ бълваше отрова. Мразеше ме, изпаднала в трескаво умопомрачение. Ако имаше кама, щеше да ме прониже. (Не бих търпял такова лице днес. Ако тя преживяваше нещата така, нямаше да я търпя.)

— Някой идва! — внезапно уплашено изричаше тя с отчаян, умолителен шепот и правеше страшни гримаси, обзета от желание да смазва и убива, а след това за миг се поприглаждаше и побягваше. По време на отчаяния си бяг проверяваше и оправяше червилото на устните си в огледалцето, което носеше със себе си.

Непрекъснато забравям, че беше двадесет и една годишна.

Нямаше да ѝ напакостя. Бях само на седемнадесет години и половина и я обожавах. Цялата стая ми изглеждаше мрачна, докато тя не влезеше и не седнеше отново на въртящия се стол зад бюрото си под големия стенен часовник на компанията „Уестърн Юниън“, с черно-бял циферблат и потракващи стрелки — весела, спокойна, мъдра, опитна царица на секса. („Уестърн Юниън“ рязко намали обема на телеграфните си услуги и печели парите си от нещо друго.) Мисля, че изпитвах ревност и не бях в състояние да простя на онези тромави, прости футболисти, които са могли да правят любов с Върджиния и после да имат толкова ниско мнение за нея (докато моето мнение бе толкова високо). Това е нещо повече от невъзпитание. Съзнавах ли те, че по този начин се отнасят зле и към мене?

Тя беше откачена. Беше ниско закръглено хубавичко момиче с лъскави чорапи и гладки тесни поли — струва ми се, че все още съм влюбен в нея (и се радвам, че е мъртва, защото иначе можеше и да не съм, и тогава нямаше да си имам никого). Търсеше си белята — изнасилването в склада беше нейна идея. (Употребявам думата „изнасилване“ смело навсякъде, за да се освободя от страха, който изпитвам. Изнасилването ме привлича и вълнува по малко зловец начин и това също ме кара да се чувствавам нещо не в ред. Познавам момичета, които също се възбуждат приятно от явлението „изнасилване“ — още от периода на съзряването нататък. Съобщенията за изнасилване във вестниците хипнотично привличат вниманието ми, стига да не става дума за деца и побой. Обичам да ги чета и дори когато ги свърша, продължавам да гледам втречено печатния текст. Съобщенията за оргии са не по-малко забавни от

данните за добитъка. Може ли нещо да е рядко срещано, след като всичко е позволено? Никога не съм изпитвал желание да изнасилвам. Винаги съм искал да галя, да следвам с ръка формите на плътта или на облеченото тяло на непознати жени. Откривам, че момичетата, по които се заглеждам, са все по-млади и по-млади, и се боя, че някой ден може да поискам да направя това, което се боя, че ми се иска да направя.) Тя отвори дума и подкани трима ни. Единият от другите двама дори не ѝ харесваше — каза ми, че го намира за грозноват, тъп и груб.

— Бих могла да се справя с всички ви. Да ви позабавлявам. Бих могла да ви покажа какъв в същност е смисълът на това — нагло и подигравателно каза тя, като се усмихваше замислено. — Само че сте твърде уплашени.

Беше през обедната почивка. Другите двама не се страхуваха и когато тя започна всичко, като най-напред взе да ме прегръща неловко, сковано и безжизнено, да ме целува (заради тях. Останал ми е споменът за лакти като винкели) и да се изсилва (заради тях. Аз знаех, че не иска да отива по-далече. От нейна страна това беше ужасно, долно и глупаво представление, за да им се покаже; тя се държеше недостойно — една лишена от емоции, направо злепоставяща я проява, и сякаш специално за случая — със забързани кадри като в архивен филм, което я превръщаше в стерилна пародия с некоординирани движения, блъскане и неумело опипване. Един твърд като мрамор нечовешки език се тикаше из устата ми, а студените пръсти, които лудешки ме деряха по главата и врата, бяха крехки. Беше забила лицето си в моето — може би това им се е харесало. Сграбчих гърдите ѝ, защото не знаех какво друго се очаква да направя), те я нападнаха изотзад и отстрани и преди тя да разбере какво става, бръкнаха под полата ѝ с хилядите си ръце и с безбройните си обиграни нокти. Сграбчиха копчетата, катарамите, ластиците. Блъскаха я отзад, за да прегъне колене; опитваха се да я съборят на пода. За миг почти успяха да я накарат да приклепне. Тя се изправи с мъка.

— Скъсахте ми чорапа.

Имаше безумен вид. Те продължиха да подхвърлят жестоки шеги, непрекъснато мърмореха едва чуто забележки, които трябваше да поддържат впечатлението, че това е само една приятна лудория, която не бива да се приема сериозно. (Те ме научиха как в бъдеще да

разигравам варианти на същия маскарад.) Мяркаше се бяла плът и прозрачно бельо. Не видях нищо особено. Гледах с очакване, а бях разочарован. Къде остана страстта? Защо правехме това? Липсваше дори нормален сексуален нагон — просто отново я сграбчваха, когато се отскубнеше.

— Не!

Трополяха нозе, петите се удряха в краката на столовете и в шкафовете за папки.

— Ами!

— Хайде!

Докато с всички сили се мъчеше да се задържи на краката си и да запази усмивката на лицето си, тя уплашено пищеше или простенваше. Изглежда, всички освен мене се мъчеха да се усмихнат. Появяващите се за миг изображения не изчезваха — изникваха отново и се наслаждаваха едно върху друго като при двойна експозиция: мярваше се част от закопчалка на жартиери, бедро, опънато тънко бельо.

— Пуснете ме вече. Сериозно ви говоря. Моля ви!

— Нали ни обеща?

— Не се преструвай!

— Първо ще го направиш.

— Не. Няма. Престанете. Моля ви!

— Не.

— Няма.

— Не. Само след като го направиш. Трябва да го направиш с един от двама ни.

— Да го направиш с един от двама ни!

— Какво да направя?

— Знаеш какво.

— Каквото и да е.

— Само с единия.

— С кого от двамата?

— Ти си избери.

— А не с двамата, така ли?

— Тогава и с мене. Ти каза, че можеш да се справиш с всички ни, Джини. Докажи го. Защо пък не?

— Лъжеш.

— Ще видиш.

— Нали щеше да ни позабавляваш?

— Достави ни това удоволствие.

— Достави ни това голямо удоволствие.

— Не забравяй, че животът е кратък.

— И че такава е човешката природа.

— Само с един — колебливо се съгласи тя. Ноздрите ѝ бяха разширени, преbledнелите ѝ устни потрепваха иронично и предизвикателно. — Не забравяйте.

— Само с единия.

— Говоря сериозно. Иначе ще крещя. Ще ви обадя в полицията.

— Глупости. Няма да има нужда.

— Избери с кого.

Тя избра мене.

— С него.

Умолителният ѝ поглед търсеше моята помощ. Стори ми се, че краката ми се огъват.

— С него ли?

— Помогни ми — каза тя.

Усетих ръце, които ме бутат към нея.

— Пуснете я! — изкрещях аз.

— Тя те желае.

— Ние ще гледаме.

— Излезте отвън — опита да се споразумее тя. — Няма да стане, докато сте тук.

— Не, господа. Искаме да се уверим.

— Представлението е за всички.

— Може да се наложи да му показваме.

— Ако излезем, ще се заключите.

Те продължаваха да я опипват навсякъде с ненаситните си ръце и да получават неща, които не им принадлежат.

— Пуснете я! — извиках заплашително аз с прегракнал глас, който сигурно е потрепвал от безнадеждност, малодушие и примирение. — Сериозно ви говоря!

(Аз бях нейният спасител.)

Младежката ярост бе свила юмруците ми (а младежкият смут разлудяваше сърцето ми). Всеки от тях лесно можеше да ме пребие (да ме улови за ръката, да я извие и да я счупи в ябълката). Прималяваше

ми от лоши предчувствия. Те ме зяпаха учудено и презрително. Тя им се изплъзна. Почти не обърнах внимание, че си отиде. Когато чух вратата да се захлопва, отпуснах юмруци и зачаках. Не исках да се бия. Не исках да ме пребиват. Не мисля, че щях да се бия, за да се отбранявам. (Щях да предпочета да им се оставя. Бях като момчето си в детската група. Не мисля, че някога съм искал да се бия с някого, освен с жена си, с дъщеря си, с момчето си, с Дерек и с болногледачките му.) Чаках да видя дали ще ме пребият.

— Мухльо — казаха те (и аз си отдъхнах, като видях, че не се канят да ме бият. Бях получил свободата си). — А ние можехме да го направим.

— Ще я спипаме и без него.

Тези думи развълнуваха душата ми. Не ми беше съдено да бъда неин спасител задълго. Когато се върнах горе, тя беше вече седнала на бюрото и си бърбеше с двамата за станалото, отново безочливо флиртуваше с тях — и най-вече с наглия мускулест грубиянин, когото не харесваше (оправяше скъсания си копринен чорап с безцветен лак за нокти, изпъчила гърдите си така, както винаги бе правила за мене; наклонила глава, тя го изкушаваше с аленочервените си устни, разтегнати в дръзка усмивка. Той беше жилав, мургав италианец — като Форджионе — и аз почувствувах, че току-що отново ме е отместил от пътя си — както бе станало и в склада. Мразех я. Почувствувах се засегнат. Усетих, че тя би предпочела отсега нататък да се чука по-скоро с него, отколкото да го направи някога с мене — стига той да се окажеше достатъчно умен, за да се изхитри и да изчака). Усетих, че ме пробужда ревност. (Какъв беше смисълът да ме харесва, след като искаше да се чука с хора, които не харесва?)

— Ти ревнуваш — каза тя. — Нали?

Сигурно съм я зяпал с широко отворена уста, а всичката болка на разбитото ми сърце се е изписвала на лицето ми. Никога не съм успявал да потискам ревността си. (Да имаше някой да ме научи как се прави това!) Ревността ме кара да примаявам и да се държа лицемерно. Губя чувството си за хумор. Очите ми се пълнят със сълзи и ми се доплаква. (Мари Дженкс ме обвиняваше, че съм я зяпал с поглед на малоумен. Може и така да е било — особено след като научих какво правят с Том в склада. И аз исках да потъна в нейните прегръдки. Не ми харесваше да се чувствавам вън от играта. Все още

се зазяпвам по момичета, които са привлекателни, но бързо отмествам очи, ако и те ме погледнат. Сега вече гъделичкам игриво властни и нахакани двадесет и осем годишни жени като Мари Дженкс по гушката, а после ги отминавам с лицемерно безразличие. Днес двадесет и осем годишните не правят опити да ме командуват. Правят го болногледачките на Дерек.) Други мъже се побъркват от ревност и изпадат в Херкулесов гняв. От мене излизат сълзи.

Никога не я ревнувах заради отношенията ѝ с Лен Луис. (Чувствувах, че той трябва да я ревнува от мене.)

— Искан да напусне жена си — довери ми тя. — Доскоро мислеше, че съм прекалено млада. Но вече му показах, че не съм. Харесва ми — много е стеснителен. Харесвам възрастни мъже. Харесвам и по-млади. Загазвам само с тези между двете категории. Не харесвам вече футболисти. А може и да харесвам. Сега *и аз* бих могла да ги науча на това-онова.

— Научи мене.

— Намери стая.

— Нямам пари.

— Ще те подпомогна.

— Къде ходите с него?

Веднъж, а понякога и два пъти седмично ходели да вечерят в празни ресторанти, после поседявали малко в колата му и се натискали. Той живееше далече — в Куийнс — и трябвало да си тръгва за в къщи по-рано. Не пиеше. Тя му показвала как да го прави.

— Доставя му радост. Карам го да се чувства млад.

— Как?

— Целувам го дълго време по лицето много нежно и бавно... ето така... После го правя по-разпалено и по-бързо. Започвам да дишам тежко. Той си мисли, че спирам да се владее. Това ми прави удоволствие. Той казва, че никоя жена не го е целувала като мене.

— Положително е прав.

— Положително никой не те е целувал така, както аз те целувам.

— Целуни ме тогава.

— Жена му не можела да се целува. Той никога не е имал съвременно момиче за приятелка. Плъзвам ръце под ризата му и прокарвам пръсти по гърдите му. Космите му са меки и къдрави. Като

на коте. Никой не го бил галил така досега. Той е на петдесет и пет години. Гъделичкам го с език.

— Ела отвън.

— Той не знае, че ако поиска, ще му позволя. Подхвърлям му и малко мръсотии. Това му харесва. Както и на тебе. Не ти ли харесват зърната ми? Ако отвреме-навреме ме погалиш бавно, ще видиш как се втвърдяват и настръхват. И на мене ми харесва да говоря мръсотии. Обичам да изричам думи като „зърна“, „втвърдяване“, „настръхване“.

— Ела отвън.

Тя се засмя, доволна от себе си, очите ѝ се разшириха от престорено учудване, а розовите ѝ устни се свиха в отворен кръг, в израз на възхищение и изненада. Върджиния приличаше на праскова и ягоди със сметана с лекия руж по румените си, блестящи страни. Често си оправяше червилото, като прилепваше устни. Краката ѝ бяха гладки и лъскави в опънатите копринени чорапи и дори леко пълните ѝ прасци изглеждаха пищни и сладки като захар, напъхани в прилепналите лачени обувки с тънки високи токчета. Когато бях млад, жените носеха черни лачени пантофки с тънки високи токчета, а в мръсните филми, които гледах, злосторниците бяха кльоцави и небръснати, обути в размъкнати къси черни чорапи. И Пени, и други момичета ме карат да си свалям чорапите единствено по тази причина. Жена ми никога не е гледала такива филми, затова не ме кара. Аз съм един кльоцав злосторник от архивен филм, който я обезчестява. Жена ми няма представа, че е действащо лице в моя мръсен филм. (Кой знае обаче дали не е главната изпълнителка и в някой свой собствен филм.)

Казват, че мръсните филми сега са по-добри. Вулгарността и бойната техника са двете области, в които сме напреднали. Навсякъде другаде сме изостанали. Светът върви на зло. Вече дори в добри ресторанти не се намира хубав хляб (дават ти фабрични кифлички), пък и добрите ресторанти са все по-малко на брой. Пъпешите са зелени, гроздето — кисело. Слагат прекалено много захар в шоколадите, защото захарта е по-евтина от млякото. Маслото има вкус на щампованата хартия, в която е увито. Разбитата сметана се продава в аерозолни опаковки — нито е разбита, нито е сметана. Хората я правят, хората я ядат. Двеста и петдесет милиона образовани американци ще легнат в гроба, така и не разбрали разликата. (Иска ми

се отново да си похапна истински ябълков пудинг.) Ето това е раят — да не знаеш разликата. Дори изисканите сладкарски фирми сега използват заместител на разбитата сметана, който повече прилича на разбита сметана от истинската разбита сметана, по-дълго запазва цвета и гъстотата си, не се разваля, много по-евтин е и носи големи печалби. А има вкус на лайна, както се казва.

Да, има вкус на лайна. Но само на мене ми пука. От единия до другия блеснал океан страната се пълни с шлака, обелки, изтъркани автомобилни гуми. Плодните дървета са засипани с инсектициди и изкуствени торове. В днешни дни е рядкост да намериш чист оборски тор. В реките и езерата вече не се въди риба. Човек вече я лови в консерви. Умират градове. Лее се петрол. Парите си казват думата. Господ им се подчинява. Господ е добър, и той тегли същия впряг. „Прекрасната Америка“ не съществува — с нея е било свършено още в деня, когато първите бели са стъпили на континента и са се заселили. Банкерите от династията Фугер са си били добре, докато са стояли в Германия; после обаче изпратили майките си тук. Долнопробни мотели, автомобилни гробища и закусвални никнат като гъби след дъжд. Лицата и на бедните, и на богатите са състарени още по рождение с едни и същи разкривени дълбоки бръчки, изразяващи злоба и неудовлетвореност. Жените приличат на мъжете си. Господ не е имал компютър. Трябвало е да използва глина, с която се работи трудно, и човешко ребро, с което е било малко по-лесно. Господ е бил справедлив и умерено амбициозен, но по примитивен начин. Веднъж му се е наложило да използва потоп (не му е дошло на ум да използва смог или паралитичен газ), огън и жупел. Хората от категорията между богатите и бедните излъчват безпокойство. Не знаят към кои принадлежат. „Чувам как Америка пее“... чувам как пее „майната ти!“

Соколят-скитник е на изчезване (унищожен от ДДТ-то). Естествено черупките на снасяните от женските яйца са съвсем изтънели и се чупят по време на мътенето. И сандвичите с кренвирши са на път да изчезнат. Скоро вече няма да има китове; жена ми и аз ще трябва да свикваме да живеем без тях. Добрият стар американски кренвирш вече е пълен с вода, с пилешки вътрешности и зърно (същото зърно, което извличат от хляба и кифлите, за да го заменят с

изкуствени добавки). Епохата на майка ми е вече ледникова. Тя самата изчезна преди няколко години. И татко го няма. Тя го направила с газ.

— Той го направи с газ — каза ми тя за баща си, когато се осмелих да я попитам. — Ние, останалите, бяхме на летен курорт. Направил го сам — в колата си, в гаража. Никога няма да забравя това. Не исках да отида на погребението. Чух някой да казва, че целият бил почервенял. Но майка ме накара. Винаги съм мразила майка си за начина, по който се държеше с баща ми. „Погледни само какво направи той от мене“ — хленчеше тя по цяла седмица, щом си намереше слушатели. Не обичам да говоря за майка си.

И тя го направи с газ — в кухнята на майчиния си дом в Ню Джърси, — нещо твърде необмислено от нейна страна, тъй като по това време вече имахме по-добри начини да се самоубиваме. Имахме найлонови торби. (Нощес жена ми отново сънува кошмар. Не я разбудих. После, след всичките задушаваци стенания и конвулсивни потръпвания, тя започна леко да похърква и тогава вече я разбудих, за да ѝ кажа, че хърка и не ми дава да спя. Тя се извини разкаяно със сънен, прегракнал глас и се обърна настрани, а аз се загледах в задника ѝ. Усмихнах се и спях добре.) Когато по време на първата си домашна отпуска се върнах от чужбина и телефонирах в службата, нея вече я нямаше. Съобщи ми го Бен Зак. Вече не била в това учреждение. (И аз вече не бях. Бен Зак не знаеше кой се обажда. Оставих стария чудак да си блъска главата.) Вече не се числяла по ведомост. Случила се беше телефонистка, която явно не я познаваше (и вероятно и досега не познава и мене), защото ме свърза с Бен Зак, който *все още* се числеше по ведомост в отдела за телесни повреди като помощник на Лен Луис, който също все още беше там.

— Върджиния Марковиц ли? — повтори Бен Зак с тон на слисан и изумен човек. — О, да. Нима не знаете?

Не му казах кой съм, но той въпреки това можеше да ме познае. Казах, че съм стар неин приятел от колежа, че съм футболист, който иска да се свърже с нея. Последното беше вярно. Бях офицер. Имах нашивки на летец и исках тя да ги види. Исках да изпъна пред нея облеченото си в униформа загоряло тяло и да възкликна:

— Хей, Върджиния! Върджиния Марковиц, погледни! Вече съм пораснал. Вече съм двадесет и две годишен, врял и кипял, бива ме, и още как. Дай да ти покажа!

Но нея я нямаше.

(Вече не се водеше на щат в компанията, защото беше мъртва, както се досещате.)

— О, не — обясни Бен Зак търпеливо и добродушно, сякаш се зарадва, че има с кого да си поговори за нея. — Вече не се води на щат тук. Нали разбирате, тя е мъртва. Клетото дете. Самоуби се преди около година и половина.

— Болна ли беше?

— Никой не знае по какви причини.

— Как?

— Направила го с газ.

„Била ли е цялата почервеняла?“ — в пристъп на горчив гняв, изпитах изкушението да му задам този въпрос след като набера отново централата и помоля да ме свържат с Върджиния. И чувах как той ми отговаря със сериозния и учтив тон, който си налага: „За съжаление не зная. Нямах възможност да отида на погребението. Нали разбирате, трудно се придвижвам.“

Хрумна ми да подхвърля безцеремонно:

— Значи тя вече е наистина без работа, а?

(И не съм сигурен, че не го направих. Понякога си мисля да кажа нещо и след това не съм убеден, че не съм го казал. Дори в разговори, които са въображаеми, не съм винаги сигурен дали помня какво съм си въобразил.)

— Вероятно имате пред вид, че тя не работи вече тук — можеше цинично да ми отвърне той. — Не съм сигурен, че ви разбирам.

Тя беше без работа, беше една от безработните; бяха я освободили поради извършване на самоубийство и сигурно щеше да изпита затруднение да си намери подходящо място някъде (в новото си положение и без благосклонни препоръки) другаде, освен в шкафовете за папки в склада, и аз щях да я чукам, ако можех, когато още беше пълна с енергия (а тя щеше да бъде пълна с енергия, докато започнеше да се схваща), щях да го направя с нея още там, на бюрото, само че не знаех как. Щом на това бюро бе имало място за титаните Мари Дженкс и Том, щеше да има достатъчно място и за нас, дребосъците.

Тогавата е било времето да го направя (ако съм искал). Правехме си похотливи намеци по цял ден — с шифровани фрази и мелодии от неприлични песни, които и двамата знаехме.

*Преди веднъж очи да вдигна,
тя вече смело ми намигна.
Ла-ла-ла, ла-ла-ла.*

Аз доста се изчервявах и усещах как щастието нахлува в мене и разлива радост и топлина в жилите ми. Оттогава насам никога не съм изпитвал такова удоволствие от близост с някого. Тя се усмихваше весело и също доста се изчервяваше; появяваха ѝ се трапчинки. Винаги се държеше мило с мене, дори когато беше неразположена (защо ли и с жена ми не е така) и си въобразяваше, че лицето ѝ се покрива с грозни пъпки и вдлъбнатини. (Не се покриваше.)

Тя се самоуби, преди да навърши двадесет и пет години; направи го с газ, както баща ѝ го бе направил вече (както може би и неговият баща го бе направил — но тя не е споменавала; направи го без двуседмично предупреждение) и ме изостави — в една телефонна кабина на железопътна гара. След миг, за което време бях изпаднал в истински шок, аз отново се почувствувах като подхвърлено дете, безсърдечно зарязано в мръсна телефонна кабина на Централна гара (виждах през сълзи огромни заглавия и снимки на първа страница в следващото издание на нийоркските „Дейли Нюз“ и „Мирър“ — които също вече са изчезнали. О, плачете за сокола-скитник и за нийоркския „Мирър“: „В телефонна кабина на гара намерен подхвърлен армейски офицер. Няма как да се установи самоличността му“) — заедно със средиземноморския си бронзов загар (който избледняваше) и спретнатата военна униформа (елегантни габардинени панталони без петънце след химическото чистене и тъмнозелена, според устава, куртка с орденски ленти над левия джоб или над двата джоба — забравям подобни неща. Бях се справил добре със службата. Бях едно двадесет и две годишно въплъщение на успеха); държах в ръка зловонно черно телефонно приспособление, което ми съобщаваше за нейната смърт. Всичко вонеше. Стори ми се, че усещам как миришат подмишниците ми, врата и краката.

После въздухът се избистри (повя ветрец, полъхна свежест) и аз изпитах радост — да, по дяволите, радост! — радост, че нея я няма, че е мъртва и че никога вече няма да я видя. (Че нямаше да ми се наложи да се срещам с нея.) Радост и от това, че аз бях останалият жив.

Не бях осъзнал под какво скрито напрежение съм бил (на езика ми се въртяха шегги, които да го прикрият и смекчат), докато не забелязах как потта като река се стича по ръката ми, хванала телефонната слушалка. Бяха ме освободили от задължения. Нямаше защо да казвам „Здрасти!“, да подхвърлям остроумни забележки (и да се надявам, че тя ще си спомни кой съм и ще поиска да се срещнем. Можеше да се окаже омъжена, сгодена, с постоянен приятел, а аз нямаше да ѝ повярвам. Щях по-скоро да повярвам, че е загубила интерес към седемнадесетгодишния архивар, какъвто бях някога, и че ходи с по-възрастни женени мъже и с гангстери). Тя беше предизвикателство, на което вече не трябваше да отвърщам. Не трябваше да си уговарям среща, да отивам там по-рано, да отпивам от уискито, да я оглеждам (докато тя ме оглежда), да я проверявам дали е все още същата, а после да я завлека в някаква спалня, да се събличаме (докато и двамата останем голи) и след това да стигнем до чаршафите, където да погледна истината в очите веднъж завинаги. Нямах представа какво щях да видя, как щеше да изглежда тя. (И все още се боях.) Все още не я исках. (И не исках да разбера как е. Мисля, че единственото, което все още исках, беше да я оставя да ме поведе като опитомено животно.) Млечен шейк с шоколад щеше да ми бъде повече по вкуса. Ужасно обичам някои храни. Имам слабост към млечните произведения, а бейзболът никога не ми е харесвал. Можех да се справя с всичко, като демонстрирам шеметна самоувереност и техника, но въпреки това много се радвах, че не ми се наложи (по дяволите, тя беше мъртва. При това щеше да бъде близо двадесет и шест годишна). Пих вкусен млечен шейк с шоколад във висока студена стъклена чаша на една лавка за закуски на гарата и се обадох на едно момиче, което беше лудо по мене последния път, когато бях в града, но то бе заминало, за да се омъжи за някакъв валцовчик от самолетен завод, който изкарвал много пари. Обадох се на друго момиче, с което бях спал веднъж преди година и половина, но то не си спомни кой съм по името и тенекиеният ѝ, нафукан и недоверчив глас звучеше толкова нелепо, че аз се изсмях и не направих опит да ѝ обяснявам. (Тя си придаваше важност.) Нямаше на кого друго да се обадя. Нямах близки приятели наоколо. Преди да свърши седмицата, аз се завърнах във въздушната база няколко дни по-рано. Чувствах се повече у дома в армията, отколкото у дома си. (Сега се чувствам повече у дома си в

службата, отколкото у дома, а там не се чувствавам у дома. По-добре се разбирам с хората там.) Струва ми се, че никога не съм прекарвал добре у дома по време на военните си отпуски. Струва ми се, че никога не съм прекарвал добре и по време на ваканциите (не съм сигурен дали някога съм прекарвал добре някъде); винаги съм чакал по-скоро да свършат. Имаме прекалено много празници. Прекалено често се появяват рождени дни и годишнини. Непрекъснато купувам подаръци и подписвам чекове. Годишите са прекалено къси, дните — прекалено дълги. Преди да се завърна, отново позвъних на Бен Зак и му се представих за друг. (Направих го втори път. Не можах да се въздържа.)

*Преди повторно да се бавя,
тя каза ми какво да правя.*

— Колко странно — каза той.

Попитах невинно за Върджиния, сякаш го правех за първи път. Обясних му, че съм бивш студентски боксов шампион.

— Колко необичайно наистина — каза той.

Това, че повторно се обадох на Бен Зак, беше зловна приумица, дебелашка шега. И не приличаше на шега. Приличаше на умишлено, гибелно престъпление, окаяна проява на порочна перверзност. Изпитвах долно вълнение. Така беше и когато известно време звънях по телефона в разни болници и питах „какво е състоянието на...“ точно с тези думи: „Обаждам се да попитам какво е състоянието на...“ хора, за които знаех, че току-що са починали. „Съжаляваме. Господин... вече не е в списъка на пациентите“, чувах аз в отговор.

Винаги изпитвам страх, че могат да ме пипнат (винаги, всеки миг съм се чувствувал на косъм да се изложа публично.

— Гледайте, ето го! Това е той! Ето го какъв бил! — ще извика някой; ще извика някоя жена и ще посочи към мене от насъбраната улична тълпа, а всички останали ще закимат в съгласие и това ще бъде моят край.

Все още се учудвам, че не можеха да разгадаят мислите ми при тези обаждания, че не виждаха лепкавата ми пот).

Звъни се скоро след това. Щом свърши аутопсията и погребалното бюро поеме мъртъвците, не ти дават отговор. Чуваш

само: „Нямаме данни за такъв пациент.“

Мога да напиша наръчник. (Мисля, че ми е известно какво значи болезнено влечение.) Трябваше да се стегна, за да говоря с Бен Зак, дори и първия път, когато не му казах името си. (Не исках да разбере кой съм.) Наложих ми се да си преправя гласа. Бях сигурен, че Бен Зак ще разкрие измамата, ще ми се сопне сърдито от инвалидната си количка и ще поиска да знае що за дивашко забавление си устройвам. (Никога не съм изпитвал спокойствие, щом става въпрос за телефони и банки. Цял живот дълбоко в себе си съм се страхувал, че някой ще ме наругае по телефона, без да ме познава.)

— Колко необикновено — каза Бен Зак. — Не ми го побира умът. И миналата седмица я търси някой. Вчера също. А сега и вие. Сигурно всички момчета се връщат от войната.

— Можете ли да ми кажете как да се свържа с нея?

— Боя се, че това е невъзможно — отново ми съобщи той с глас, по-нисък с една октава, за да изрази подходящата за скръбния случай официална сдържаност. — Нали разбирате, тя вече не работи тук. Нали разбирате, тя почина. Самоуби се преди известно време.

— Как?

— Направила го с газ.

— И баща ѝ се беше самоубил така, нали?

— Така ли?

— Почервеняла ли беше цялата?

— Съжالياвам, но не зная. Нямах възможност да присъствувам на погребението. За съжаление се придвижвам трудно. По тези причини карам специална кола.

— В такъв случай тя наистина е останала без работа, така ли?

— Тя вече не работи тук, ако това имате пред вид — сопна се той с разтревожен глас. — Всички ми задават все този въпрос и аз се боя, че вече нищо не разбирам.

Той ме помисли за друг. (Струва ми се, че е имал право.) Казах му, че съм бивш шампион по борба от университета, където е учила тя. (Помисли ме за друг, но кой бях в същност? Безименен съм дошъл и безименен си отивам. Не съм Боб Слоукъм само защото родителите ми са решили да ме нарекат така. И да съществува такъв човек, аз не го познавам. Нямам дори чувството, че името ми е мое, да не говорим за

почерка. Дори не зная кой съм. Може би като се обадя следващия път, ще попитам Бен Зак.)

И след време пак му се обадох.

*За трети път погледнах плахо,
а тя дори за миг не ахна.*

— Кой се обажда? Не разбирам, кой?

— Не ме ли познахте?

— Не.

— Значи се обажда някой друг — отговорих аз и затворих.

Той продължава да мисли, че аз съм някой друг. (И аз продължавам да мисля, че има право. От него взех инвалидната количка, металните бастуни и патериците, които дадох на Хорас Уайт.) Той вече е единственият останал. Лен Луис се пенсионира преди години. (Лично аз съм му приключил досието. Като малък боледувал от детски паралич и още тогава се придвижвал с инвалидна количка. Караше специална кола и имаше специално разрешение от полицията да паркира навсякъде. Беше сакат човек. Ходеше в публични домове.) Понякога му казвам, че съм национален студентски шампион по вдигане на тежести от университета, където е учила Върджиния, и съм бил сгоден за нея. Следващия път му казвам, че съм някой друг. Той лесно се увлича в разговор. (Имам чувството, че ако аз не си говоря с него, никой не го прави. С годините е станал свадлив. Цял живот нелепо е заемал място в отдела за телесни повреди и ще запълва тази дупка, докато инвалидната му количка не спре да се търкаля или докато полицията не му отнеме специалното разрешение за паркиране. Тогава ще трябва да се паркира другаде. Без разрешение за паркиране не можеш да паркираш.) Лен Луис напуснал преди много време, след като тежко преболедувал инфлуенца, и кракът му не стъпил вече там.

— Кракът му не стъпи вече тук.

Знаех, че е умрял, още преди да го науча. Мога да добавя, че Лен Луис беше петдесет и пет годишен по мое време, а това беше преди тридесет години.

— А близо месец след смъртта му и жена му почина. Странно е, наистина е странно как хората не забравят и звънят по телефона след

толкова много години. Извинявам се, че не ви помня, но казахте, че сте работили тук много кратко време, нали?

Лен Луис изобщо не остави жена си. В същност никога не го е искал. И Върджиния не го караше. Беше прекалено стар. А тя — прекалено млада. После тя умря. А аз бях жив в една телефонна кабина. Обадих се на Лен Луис скоро след като се бях оженил, веднъж, когато се почувствувах ужасно самотен и паднал духом (и без да зная защо. О, тази отвратителна бездънна меланхолия! Трябваше да прехвърля трийсетте, преди да проумея дори с какво име да наричам тази неканена просмукваща се тъга, спотайваща се някъде в мене като неуловим крадец, който не може да бъде хванат натясно и прогонен).

— Защо не минеш да се видим? — отпрати ми той покана с тихия си, мек глас. — Останали сме няколко от старите служители.

— Искам да се свържа с Върджиния — казах аз. — Искан ми се да подновя връзката си с Върджиния Марковиц, ако е възможно.

— Тя се самоуби с газ...

— Това е ужасно...

— ... в кухнята на майка си. Много бях привързан към нея. А тя винаги е била привързана към тебе.

(Мястото на жената е в кухнята. На мъжа — в гаража. Ако пипна жена си в изневеря и я напусна, няма да бъде от ревност. Ще бъде от злоба. Ако тя ме напусне, ще се съсипя. Ще се превърна в невротик. Не е изключено да не мога да гледам хората в очите. Ще изгубя увереността си и службата си.)

Позвъних на Бен Зак преди месец, късно един следобед, когато почувствувах, че не ми е възможно още веднъж да се върна у дома при жена си и децата си на моя кънектикътски акър земя, дори ако от това зависи животът ми. Наистина ми е известно какво значи болезнено влечение. Гъбест израстък, екзема, страдание. Вкус на памук в устата. Мирис на азбест в мозъка. Канара. Свито сърце, безмълвие, напрегнати мускули, пъплеко вътрешно разложение, всепроникваща поквара, тъпа болка в челото и в тилната област. Започва като мимолетна прищявка, като лекомислено весело хрумване, но не изчезва, а остава, задържа се, увеличава размерите си, мрачният ѝ нечовешки образ избликва от неосветената бездна, от убежището ѝ нейде вътре в тебе; изпълва те целия, разпростира се безвъзвратно в тялото ти като пълзяща лава или като гъст зловонен облак — едно потайно,

недосегаемо, неумолимо, властно и гадно присъствие, което измамно се маскира под формата на собствената ти личност; един двоен агент. Това омаломощава и отвращава. Не вещае радост — то е настъпателно и непреодолимо; не ти остава друго, освен да сведеш глава, да погледнеш в земята и да се предадеш незабавно. Не ти остава друго, освен да му се подчиниш от самото начало и да откраднеш парите, да запалиш клечката кибрит, да изядеш всичкия сладолед, да се мазниш, да набереш номера или отново да потърсиш забранените за тебе чекмедже или килер и да се заемеш с нещата, за чието съществуване там се предполага, че не знаеш. Не ти остава друго, освен да тръгнеш право в посоката, накъдето се намира лудостта ти, и да извършиш неразумното, неприятното, неморалното нещо, което не ти се иска и за което предварително знаеш, че след него ще се чувствуваш обезсърчен и покварен. Върви напред, начумерен като военнопленник, и свърши с това навяващо скръб дело. В свободното ми време се случват периоди, когато ми е физически невъзможно да остана прав дори миг повече или да седна, без да се строполя. После те минават. Някога крадах монети от сестрите си и майка си — не можех да се спра. Не че парите ми трябваха. Струва ми се, че просто исках да взема нещо от тях. Бях като хипнотизиран. Бях обладан от зъл дух. Идеше ми да викам за помощ. Само да си помислех за миг, че има възможност да взема цент или пет цента от атлазеното портмоне в чантата на майка ми или от сестра ми, и беше свършено: нямаше как да не го направя. Нуждата да извърша това се превръщаше във фикс идея. Случвало се е понякога да газя сняг цяла миля, за да го направя незабавно. Вземах и монети от десет и двадесет и пет цента. Не изпитвах радост — нито преди, нито след това. Чувствувах се гадно. Не се радвах дори когато харчех парите. Голяма част пропилявах на ротативките в сладкарницата на ъгъла (и ми ставаше малко по-леко, като ги изгубвах). Нищо в тази работа не ми доставяше удоволствие, освен да приключа с това — беше цяло мъчение — и да дойда на себе си. След известно време тези пристъпи спряха и аз престанах да го правя. (Същото стана и с онанирането — след петнадесет-двадесет години.)

Вчера отново позвъних на Бен Зак.

Тя отново не беше там.

*Четвърти път — дали ми стиска?
Но каза тя, че още иска.*

— Макар че я помня много добре. Разбира се, разбира се. Значи не знаете какво ѝ се случи, така ли?

Казах на Бен Зак, че името ми е Хорас Уайт. Той отговори, че не ме помни.

За пети път готов аз бях...

Попитах го за госпожа Йъргър и бях много доволен, когато той каза, че и нея не помни.

И вече не изпитвах страх...

— Тя беше една много едра, груба жена, която дойде за началничка на архива от другаде и заплаши, че ще уволни всички ни, ако не се стегнем.

— Може би не се е задържала дълго, Хорас — прозвучаха като извинение думите на Бен Зак. — Толкова време мина. Преди няколко седмици се обади още някой, който питаше за Върджиния Марковиц. Не е ли странно? Не е ли странно, че след толкова много години се намират хора да я търсят?

Попитах за Том.

— Том чий?

— Сойер.

— Сойер ли?

— Не, Том Джонсън. Работеше в стаята на архива, когато Върджиния, господин Луис и вие бяхте там. Напусна, за да отиде в армията.

— Вече не работи тук. Почти никой оттогава не е останал.

Страхотният Том — не друг, а той ми даде почерка, който използвам сега, точно той чукаше Мари Дженкс винаги когато тя

пожелаеше — така както и на мене се искаше, но знаех, че не мога. Не можах да го направя дори с Върджиния, а от нея в същност не се боях. (Боях се от тая работа.)

Попитах за себе си.

И мене ме нямаше там.

(За първи път го правех.)

Натъжих се от отговора.

— Но съм съвсем сигурен, че си спомням кого имате предвид, Хорас — каза той. — Едно миловидно, възпитано момче с хубаво чувство за хумор, нали? Не, нямам представа какво е станало с него.

И аз нямам представа. (Не се чувствавам дори бегло свързан с него.)

Щях да се зарадвам да чуя, че все още работя там, в архива — едно миловидно, възпитано седемнадесетгодишно момче с хубаво чувство за хумор (поне щях да зная къде е тази част от мене, докато търся начини да открия останалите), което сипе шеги и разнася папките назад-напред край бюрото на Върджиния (имах всичко, за което мечтаех в живота), като си свирука:

*Побързай, Джони, ще играем
на нашата игра.
Под фустата ми ще намериш
разлистена гора.
Там можеш да ме гъделичкаш
минута, две и час,
но ако не улучиш точно,
ще те заплюя аз.*

Имаше и други мръсни песни, които обичахме.

Сега вече бих могъл да улуча точно и ми се иска да имам възможност да го докажа. Искане ми се точно в този миг тя да лежи по гръб (и аз да съм по-възрастният. Тя да е на двадесет и една. А аз — на двадесет и осем). Тя ще бъде нещо повече от хубав кокал. Няма да изпитвам страх. (Не мисля, че бих изпитвал страх.) Много от тях в днешно време са кокал и нищо повече. (Вместо екстаз, получавам синини. Но от Мари Дженкс сигурно още бих се страхувал. Бях

запленен от нейните размери и от пицната ѝ външност. След като разбрах за нея и Том, обзе ме страх. Русата ѝ коса взе да ми се вижда студена и остра, кожата — груба. Върджиния поне беше податлива и мила.) Напоследък все по-често и по-често откривам, че ми се иска да бях запазил по-близки отношения със сестра си и семейството ѝ, с жената на брат ми и децата ѝ, а дори и с втория ѝ съпруг. Тя се омъжи повторно и роди поне още едно дете. Изпрати една картичка. Това са мои племенници и племеннички, които може дори да се зарадват да ме видят за няколко минути. Има хора, които не мразят чичовците си. Иска ми се да бях част от голям семеен кръг и да му се радвах. Щях да съм доволен, че имам място там. Иска ми се да вярвах в бога. Когато бях малък, обичах лешници и стафиди — чупех лешниците и ги смесвах заедно със стафидите, преди да започна да ги ям. През пролетта и лятото майка ми често ме пращаше за сладолед. Есен ядяхме хубав ябълков пудинг. Обичах да въртя пумпал. Спомням си лицата на метачите по улиците.

Толкова бях потресен, когато чух от Бен Зак, че вече не съм в архива, че си тръгнах рано от работа, за да пия сам в апартамента на Ред Паркър. И започнах да звъня по телефона.

Позвъних на една позната стюардеса, но тя се оказа извън града. Съквартирантката ѝ пък си беше уговорила среща. Опитах да се свържа с манекенката, с която се бях запознал на една забава у някакъв фотограф предната седмица — казваше, че била страшно закъсала и търси временна работа, но не бях сигурен за презимето ѝ, нито дали наистина е манекенка, поради което не я открих в указателя, нито успях да науча телефонния ѝ номер от справочната служба по името на улицата, където смятах, че живее. (Телефонните компании все по-често използват вместо хора магнетофонни записи, което е по-безполезно.) Позвъних на една актриса, която познавах от няколко години, но ми отговори автоматичният ѝ секретар. Обадох се на една позната, която се бе развела с мой познат; синът ѝ ми каза, че сутринта била заминала, за да се опита да продаде вилата им на морския бряг. Обадох се на една позната симпатична проститутка, която винаги се радва, ако се отвори възможност за обяд и петдесет долара, но вече беше ангажирана (или поне така каза), а на следващата сутрин заминаваше за седмица в Барбадос с един по-възрастен и много по-богат от мене мъж. (Трябваше вече да се откажа и да отида в къщи при

жена си — помислих си го. Нямах да бъде трудно с нея, освен ако не бе благоволила да изтрезнее от къргането през деня. От виното получава главоболие. От уискито повръща. И аз си имам проблеми. Чувам как проблейва: „Не се чувствавам добре. Не разбираш ли?“)

Затова взех, че се обадох на една вдовица, чиито деца ходят в частно училище, но тя бе взела отчаяно решение: каза ми с равен и безизразен глас, че отсега нататък ще се помъчи да живее сама, вместо да си губи повече времето и да се вижда с мъже като мене, които нямат намерение да се оженят за нея. (Както и да е, тя и без това мразеше секса.) Иначе нямало да стигне доникъде. Позвъних на Джейн. Беше излязла. (Изпитах облекчение.) Съквартирантката ѝ ми се видя по гласа по-млада от дъщеря ми и по-тъпа от секретарката ми; звучеше пискливо и разочаровано, сякаш бях променил програмата ѝ да си навие косата на големи ролки. Не ѝ казах името си. (Щях да изпитам срам.)

— Прекъснах ли ви? Извинете.

— Очаквах да позвъни друг.

— Много ли ви попречих?

— Бях заета.

— Та не би да си навивахте косата на розови ролки?

— Това си е моя работа.

Обадох се на Пени, която току-що се бе върнала от поредния си урок по пеене и танци. Помоли ме да ѝ дам час и половина, за да се измие и да пооправи апартамента. Пристигнах там след петдесет минути. Тя все още беше мокра от банята и миришеше приятно.

— Бъди така добър, душице — нежно ме помоли тя (бях разкопчал пенъора ѝ), — не бързай толкова. Все още се плаша, когато те виждам да започваш така припряно.

Тялото на Пени е като от алабастър и здравата му красота ме изумява всеки път, когато го видя. Мисля, че положително ахвам на висок глас и я зяпам ненаситно. Бялата ѝ шия почервенява... Преди полунощ вече бях с вестниците в апартамента на Ред Паркър. (Това беше изключително постижение.)

Наистина не обичам да прекарвам цялата нощ с друга, освен с жена си, дори не и с Пени. (Това е една от причините, поради които не водя момичетата на командировки с преспиване и се учудвам на мъжете, които го правят.) Предполагам, че с жена си съм свикнал.

Обичам да се събуждам до нея. Предпочитам го пред това да се събуждам сам. *Наложих ми се* отново да използвавам апартамента на Ред Паркър, защото нямаше къде другаде да отида. Не исках да се връщам у дома. Може би ще трябва и аз да си намеря едно апартаментче. Ще трябва да лъжа жена си. Излъгах Пени — тя си мислеше, че трябва да взема последния влак за Кънектикът. Направи ми кафе и намекна, че мога да остана да преспя. (Чувствувах се така у дома си, че не ми се искаше.)

Може би наистина обичам жена си. Мисля, че ако някога ме бяха насилили да спя с Мари, щях направо да ослепея и онемея, да се превърна от глава до пети в клатушкаща се фигура от сивкав цимент или от кашкаво папиемаше.

(Тя беше толкова огромна и властна.)

За шести път горях отново...

Попитах за Мари Дженкс.

— О, да — спомни си веднага Бен Зак. — Никога няма да забравя Мари.

— Мъжът ѝ се помина от сърце още на млади години. По това време не оперираха сърца. Скоро след това тя се омъжи повторно и се премести със съпруга си във Флорида, за да трупат пари от земеделския бум.

Тогавя не бях готов за Мари Дженкс. Не бях готов за Върджиния. Зърната на жена ми са кафяви — прекрасни, каквито съм виждал по филмите и снимките, и мога удобно да сгуша глава в гъстата ѝ черна къдрава коса. С нея се чувствувам сигурно. Както и с Пени. (Чудя се защо се сецам за Пени едва накрая.) Имам дете-идиотче, което не ми е нужно и не зная какво да правя с него. Той ми принадлежи. Малкият Дерек. (А дори сам не знае какво е в същност.) Той е мъничък, сърцето ти да се скъса. Той е непоносим. (Той не може да бъде носен от утроба.) Каква ли заплаха ще представлява за мене по-късно... Каква ли опасност представлява за мене сега... Какво ще му направят? Кой ще се грижи за него, ако не съм аз? Как ще оцелее? Какво ще се случи с това клето създание, ако не умре скоро?

ОТ ТОВА НЯМА ИЗМЪКВАНЕ

Трябва да се отърва от него. А от това няма измъкване. (Толкова е сладък. Като го видят, хората непременно ни казват колко е сладък. Толкова са сладки, като казват това.)

Трябва да се отърва от него, а не зная как. И няма кого да попитам. Няма и на кого въобще да кажа, че ми се иска подобно нещо — дори и на жена си, която също иска да се отърве от него (но не се осмелява да ми го каже). Най-малко мога да го кажа на нея. Когато не се обвиняваме като цяло за него, обвиняваме се един друг; това е още нещо, което досега не сме могли да си кажем.

— Вината е твоя, а не моя.

Налага ни се да се преструваме, че вината е ничия, че по случайно стечение на обстоятелствата той е грешка на природата. Всички искаме да се отървем от него, но само дъщеря ми е достатъчно искрена да го признае (и някой от нас непременно се нахвърля върху нея, сякаш е прокажена).

— Вечно ли ще трябва да живее с нас?! — оплаква се тя ядосано.

— А тебе какво те е грижа? — заяждам се в отговор, сякаш го е казала само за да ме наскърби. — Нали тогава ще бъдеш в колеж?

(Тя може и да си остане в къщи — само за да ме измъчва. Понякога ми се струва, че ако не беше Дерек, никога нямаше да се караме помежду си. Зная, че това е лъжа.)

Той сякаш не е мой. Може би е само на жена ми. Доколкото зная, в рода ми (както и в нейния) няма идиоти. Жена ми ме помоли да не употребявам тази дума (и затова може би я употребявам. При всяко споменаване тя примигва).

— А как би желала да го опиша? — питам я аз с надменен тон, изразяващ неизчерпаемо търпение. — Мислиш ли, че ще му бъде много от полза, ако го наричам гений?

— Но това е безсърдечно. — Тя потреперва, пребледняла и е готова да се разплаче. — Жестоко е. Така се плаша, като те виждам толкова безразличен.

Безбожно е, че съм способен да забравям за него в продължение на много време, дори когато е наблизо. (Изключвам го от съзнанието си и се мъча да го държа навън.) Мисля за себе си като за човек само с две деца. Едното ми казва:

— Какво би направил, ако си доведе в къщи приятел-негър? И поискам да се омъжа за него?

А другото пита:

— Какво щеше да правиш с мене, ако не можех да говоря?

— Но ти можеш — отговарям винаги аз.

— Ами ако някой ден, когато се опитвам да се катеря по въжетата в гимнастическия салон, си ударя главата, и господин Форджионе ме донесе у дома, а аз не мога вече да говоря?

— И аз се страхувах от катеренето по въже и от падането — опитвам се да му обясня окуражително. — Страхувах се и като гимназист да плувам гол в басейна.

— Не съм казвал нищо за плуване гол в басейн — протестира то решително (сякаш този страх все още не се е загнездил в него, а аз току-що съм посял семето му). — Не е ли така? — иска да знае то.

Изпитвам смущение.

— Да предположим, че си извадя дубликат от ключовете за колата, след като си взема изпита — казва дъщеря ми — и я използвам, когато ви няма. Не би могъл да ме спреш, нали? Какво ще направиш, ще поискаш да ме арестуват ли?

Третото изобщо не говори с мене.

Провеждам разговори, които сякаш са водени от друг.

Все едно че ме носи вода (че съм безкрак). Безкрак, аз вървя насам-натам, измъчван от главоболия, които сякаш не са мои (а краката ми са мои. Сводовете ме болят и сякаш се слягат, на едната си пета имам шип, средните ми пръсти са сплескани, останалите са закривени и често имат нужда от пластири и мазолек, нежните месести възглавнички се охлузват и възпаляват, ако не си сменям чорапите и обувките, в студено време петите се изсушават и ме сърбят, кожата под извитите нокти се нацепва и лющи и трябва да я пудря с талк. Няма предел за страданията, които мога да опиша). Не винаги се чувствавам устойчиво прикачен към краката си или към миналото си. Кабелът на последователността не е цялостен; не е дебел и здрав; той се изкривява и губи, на места е изтънял и се е накъсал на тесни ленти, прекъснат е.

Много от това, което си спомням за себе си, сякаш не е мое. Грамадни отрязъци от житейската ми история като че ли са изчезнали. Зоят пропасти, в които може да са паднали големи късове от моето „аз“. Не винаги зная къде съм в момента. Седя в службата и мисля, че съм у дома. Седя в кабинета си и мисля, че съм в службата, че уволнявам Джони Браун и пенсионирам Ед Фелпс, че смъквам бельото на Пени или на друго момиче, че съм в някоя банка, във фоайе на хотел или в полицейски участък и преобръщам джобовете си, за да намеря и покажа някакво доказателство или удостоверение за самоличност. Възможно е вече да си говоря на глас, без да усещам. Какво падение. Никой не ми го е казал, но не мисля, че го правя, когато съм с човек, който би ми казал. Мисля, че го правя само когато мисля, че съм сам. Може би вече страдам от старческо слабоумие, а хората са прекалено любезни, за да ми го кажат. Но хората не са любезни и биха ми казали. (Може би те са ми го казвали, а аз съм прекалено слабоумен, за да си го спомня. Ха-ха.)

— Какво? Каза ли нещо? — случвало се е да се сепне внезапно някой член на семейството ми, когато, потънал в мисли в кабинета си или в друга стая, съм смятал, че съм сам и не ме наблюдават.

— А? Нищо — отговарям аз, стреснат и засрамен. — Мислех си нещо.

Или:

— Четях вестника.

(Може би съм бил потънал в мисли и съм си представял как аранжирам ритмични и многосрични отговори на заяжданията на Грийн, без да се спъвам в нито един гласен или съгласен звук.)

— Нощес пак се смя насън — казва жена ми.

А аз така и не зная дали се шегува с мене, или не. Подобна лъжа бих ѝ подхвърлил аз, ако се сетя пръв. Когато ми каже, че съм се смял насън, никога не мога да си спомня за какво съм се смял. А ми се иска да можех. Истинският смях би ми помогнал в дните, когато страдам от главоболията, които сякаш не са мои.

Когато не съм зает, краката ми често се подкосяват, обикновено не спя добре (макар жена ми да твърди обратното); изпитвам тъга — вчера, днес и сега: *тя* сама решава кога да ме напусне (или си говоря на глас, или си мисля, че го правя); изпадам в депресия, без да зная защо; жал ми е за нещо — неизвестно какво; (безкрак) вървя насам-

натам с тревогите си, главоболието си, а вътре в мене скръбта, която не е моя, се издува и се гърчи. Дали това е шизофрения, или е просто нормално, естествено, типично, благотворно, логично и всеобщо шизоидно усещане? (Мога да поискам да ме освидетелствуват за временно умопомрачение. Те ще го нарекат убийство от милосърдие. Ще бъдат дадени показания под клетва, че съм го извършил, за да прекратят страданията му. Но той не страда.)

Провеждам разни напълно сдържани разговори с Артър Барън за Анди Кейгъл и с Анди Кейгъл за Артър Барън, но дори докато траят, усещам, че се чудя какво, по дяволите, е моето участие в тях. (Дали човекът, който говори и слуша, съм аз?) Отдръпвам се мислено на няколко ярда от тях, за да наблюдавам и да подслушвам, и изпитвам чувството, че гледам пред себе си порнографски театър, с герои — парцалени кукли, и че разпознавам някакво подобие на себе си в чертите на някой от изпълнителите, но това не ми обяснява защо самият аз вземам участие — дори ако съм само зрител, както и не ми обяснява странните пристъпи на меланхолия, на тревога и безутешност, които ме обземат по свое желание, когато не съм зает.

— Нямам какво да правя — хленча и аз, когато не съм зает.

Прекалено малко съм зает. Същото нещо се случва често и по отношение на секса. Обичам да правя опит да се измъквам от телата ни и да се наблюдавам. Губя разсъдък си. Позволявам си да бъда заличен и възкръсвам толкова бавно, че ми е нужно известно време да си спомня за кого се смятам и да продължа да играя успешно ролята си. (Толкова глупаво изглежда отстрани, че не може да съм аз.) Някога можех да се наблюдавам от началото до края. При това не беше лошо. Дали вече не съм умопобъркан — в този миг, когато искрено мисля, че съм в разцвета на силите си? Или пък може и да съм оня, другия, който Бен Зак заявява, че съм.

Не съм на себе си.

— Не си на себе си — казва жена ми, като внимателно се мъчи да ме предположи към разговор.

— Не, не съм.

— Смешна работа.

— *Ти* си смешна.

— На лицето ти е изписан странен израз, който никога не мога да си обясня.

— А защо не се смееш?

— Изглеждаш ми потиснат.

— Не съм.

— Случило ли се е нещо?

— Не.

— Много ми се иска да зная за какво в същност си мислиш — осмелява се да каже тя полунамръщена, полуусмихната.

Не, ти не би искала.

(Мисля си за смъртта и за развода.)

Днес по обяд във фоайето на службата ми един човек се строполи мъртъв, както вървеше към мене. Беше едър, представителен възрастен мъж с къдрава бяла коса, облечен в сив костюм на райета, с тънък черен чадър в едната ръка и кафява чанта в другата. Имаше великолепа, привлекателна фигура — изглеждаше достатъчно величествен, за да бъде председател на „Дженеръл Мотърс“, докато лицето му не се удари в пода. Беше прекалено стар, за да бъда аз.

Не мисля, че сега се чувствавам по-различно отпреди. Тя е тази, която сякаш се променя: суети се много по-явно, когато мълча, и смята, че съм сърдит или недоволен. (Дали не мълча по-често? Тя се страхува от мене.) Безпокои се, когато се чувства прекалено добре. (Мисли си, че крия тайни. Истина е, крия.) Радвам се, че сега мога да се заема с голфа. Искам да улуча някой ден от първия опит, за да мога винаги да говоря за това. Не искам да ходя на кино и на театър, поради което жена ми заключава, че вече не я обичам. Вече не ми се ходи и на гости. Все едни и същи хора срещаме. Искан ми се да имах някой интересен приятел. И жена ми се отегчава. Жена ми обича разнообразието и движението и би предпочела да редува нещата, които я отегчават. Аз съм доволен и от собственото си отегчение. (Ако убия жена си, кой ще се грижи за децата? Ако убия децата си, жена ми ще са погрижи за себе си. Един благоразумен семеен мъж трябва да предвижда подобни възможности, за да обезпечи близките си.) Почти ми се иска жена ми да се реши и да извърши най-после прелюбодеяние, за да мога да получа развод.

(Не съм убеден, че мога да го направя без нея.)

Жена ми сега е в такъв стадий, че вероятно *ще трябва* да извърши прелюбодеяние — и би го извършила, ако не беше толкова безволева. Не е изключено да й подеиствува благотворно. Спомням си

първия път, когато извърших прелюбодеяние. (Не беше особено приятно.)

„Сега извършвам прелюбодеяние“ — мислех си аз.

Не бе много по-различно от първия път, когато спах с жена си, след като се оженихме. Мислех си. „Сега спя с жена си.“

За нея това ще бъде от много по-голямо значение (така смятам), защото аз встъпих в брак убеден, че ще извърша прелюбодеяние при пръв удобен случай (това бе цел; всъщност извършването на прелюбодеяние беше една от причините *да се ожения*), за разлика от нея (може би тя все още изобщо не е мислила за това. Може би аз мисля вместо нея по този въпрос). Няколко месеца след сватбата аз дори не спрях да се срещам с другото момиче, с което спях доста редовно. През първите две години преспях с още четири-пет други момичета поне по веднъж — само за да се уверя, че наистина мога да го правя.

Мисля обаче, че може да изпитам желание да убия жена си, ако го направи с някой познат от компанията. Когато си съблича дрехите, жена ми има червени резки около кръста и гърдите, и увиснали меса около ханша, и не бих искал някой, с когото имам вземане-даване в компанията, да разбере това. (Бих искал всички те да я виждат в най-добра светлина. Без тези червени резки.)

Жена ми не е толкова развратна и покварена, колкото са повечето млади момичета, с които обикновено се събираме в наши дни (и не бих искал никой от мъжете, с които работя, да разбере *и това*. Не искам никой познат от компанията да получи възможност да дрънка на друг мой познат, че жена ми има червени резки по тялото си, а задникът ѝ е не най-стегнатият на света) и точно това в нея ми харесва — не искам да бъде друга; и затова ѝ се отблагодарявам за добродетелите и въздържаността ѝ с чести изблици на любов и уважение и с чести прояви на загриженост. (Ще я заведа на черква.)

Когато е трезва, жена ми е истинска дама (и аз се гордея с нея). Особено ако имаме гости. Тя ги забавлява прекрасно. (Веднъж миналата година бяхме поканили семейството на Артър Барън на вечеря и жена ми бе великолепна. Прекарахме чудесно.) Вече не каним често гости — заради Дерек. (Той ни притеснява. Налага ни се да се преструваме, че е обратното.) Когато все още го смятах за нормален, той ми харесваше. Обичах го и му се радвах. Правех му смешки.

Наричах го зайко и бибчо, пъхчо, мушморок и юначе. Докато не открих кой е в същност. Сега се обръщам официално: Дерек. (Какъв негодник!)

(И защо не ни оставиш на мира?)

Жена ми се чувства най-щастлива, когато аз просто съм спокоен и приветлив, и откликва на проявите ми на внимание с искрена благодарност и радостно изумление. Толкова е лесно да я правим щастлива, че е направо престъпление, дето не го вършим по-често. (Когато е в настроение, тя дори се разхубавява, а лицето ѝ светва. Не крие как се чувства). Опитвам се. Когато мога. (Не винаги е лесно да ми се иска.) Ще накарам децата да дойдат с нас на черква, когато се съглася, и положително ще прекараме весело. (Не винаги е лесно да искам да бъда мил и да я правя щастлива, след като си мисля за смърт, за убийство, прелюбодеяние и развод.)

Чувствам се напрегнат, окаян, безрадостен, апатичен, потиснат (а тя нарича това „смешно“). Съсипан съм и смазан от вътрешни конфликти — те безжалостно пият, режат и цепят на парчета моята същност, сякаш са инструменти от кост, камък, стъкло или ръждясало тъпо желязо, които кълцат собствената си неподатлива мускулна маса; и с нея е така (макар да не си го признава) навсякъде, където ходим напоследък, освен в черквата — и може това да е причината така да настоява да ходим. (Светът просто не е наред. Той е представа, чието време е отминало.)

Сега жена ми е жизнерадостна конгрегационистка — освен ако не се напие и не се държи грубо на събиранията, или ако не ме натиска на пода, на тежката дървена маса в кухнята или нощем по градинските пейки във вътрешния двор. Сега жена ми е ревностна и жизнерадостна конгрегационистка, защото тяхната църква е по-просторна, а хората са по-дружелюбни от методистите, баптистите, презвитерианците и последователите на англиканската църква, с които тя се е запознала, след като се преместихме от центъра в Кънектикът.

— Последователи на англиканската църква — каза ми тя — са тези, които викат „шът!“ в кинозалоните.

А аз се засмях.

(Жена ми често може да ме накара да се смея.) Прави кексове за благотворителни разпродажби. Понякога дори спира да пие през деня, ако предстоят църковни мероприятия, и става по-въздържана в леглото.

(Почти винаги мога да отгатна по намаляването на сексуалното ѝ желание кога се очаква тържествено църковно събитие.)

Пиша се републиканец (който винаги тайно гласува за демократите) и вярвам, че съм по-близо до бога от нея.

„Господ е моят пастир и това ми стига“, казва новият пастор, който е с нас вече почти от година и, изглежда, досегашните социални контакти и начините за влияние върху паството далече не му стигат. (Прави ми впечатление на човек, който си е наумил да получи по-добра служба в едно разрастващо се начинание.)

Никой, който се пише републиканец, не би отишъл толкова далече. С готовност ще оставим господ да бъде нашият пастир, но има куп други неща, които не ни достигат, независимо какво притежаваме вече. Ако беше иначе, и господ щяхме да уволним, пенсионираме или пратим в глуха линия.

В някои неделни дни, когато се чувствавам особено благ и великодушен, оставям жена си да ни откара до черквата (по време на службата децата си разменят загадъчни, презрителни знаци, но го правят незабележимо, защото не искат да засрамят жена ми), а често след това ми иде да ѝ извия врата, че ме е принудила да отида и е провалила целия ми ден. (Бих могъл да си отспя и да звъня на познатите, за да получа покана за голф. В крайна сметка колко ли години с истински недели са ми останали? Тридесет? Или две?)

— От този твой нов пастор — понякога на път за в къщи заявявам високопарно аз, като се поспирам, за да се уверя, че двете деца отзад в откритата кола са спечелени за съмишленици — направо ме заболява задникът.

Децата доволни протягат напред шии.

Жена ми се цупи, усмихва се накриво и се преструва, че си подсвирква. През такава хубава слънчева утрин ще бъде нужно нещо повече от обичайното заяждане, за да я извади от състоянието ѝ на еуфория, достигнато, защото се е показала в черквата със съпруга си и децата. В такива моменти изведнъж ставаме много близки. (Но не за дълго.) Неотдавна жена ми дори лелееше надеждата, че един ден, без да се срамува, ще влезе в черквата с Дерек. Бързо сложих край на това.

— Какво каза, татко? — пита дъщеря ми, за да ускори нещата, когато вижда, че жена ми възнамерява да си мълчи.

— Наистина мисля — укорява ме приятелски жена ми, като подхваща играта против нас спокойно и обмислено, — че не бива да говориш подобни работи пред децата.

— Като какво например? — правя се на невинен аз.

— Знаеш какво.

— Че казах „пастор“ ли?

— Не.

— А какво тогава?

— Знаеш какво.

— Нямам представа.

— Какво каза? — иска да знае момчето ми, което неспокойно се върти в очакване тримата да я хванем натясно.

— Нищо не каза — заявява победоносно жена ми, като леко се измъква от капана.

— Лъжеш. Каза нещо.

— Зная, миличък.

— Каза „задник“ — обажда се дъщеря ми.

— Зная, миличка. Смятам, че той е безнравствен.

— Склонен съм да се съглася с тебе — подкрепям я аз незабавно. — И говори на ужасен английски. При това не мисля, че е здравословно да водим децата на черква, за да слушат някакъв безнравствен проповедник.

— Нямах пред вид него!

— Речникът му е претенциозен, а синтаксисът му — ужасен.

— Имах пред вид тебе. И не говоря за неговия английски. А за твоя.

— Обаче за него съм прав.

— А аз за тебе?

— Добре — отстъпвам аз с жест на великодушно примирение. — Ще сменя темата. Какво ти е по принцип мнението за ректума?

— Това е ужасно!

— Не разбрах?

— Не разбра ли?!

— Сега вече разбрах. Доста лайняно, а?

— Мисля, че се бяхме споразумели — казва жена ми престорено учтиво, с което понякога ме вбесява — да се опитаме вече да не влизаме в пререкания пред децата.

— Амин! — саркастично възкликва дъщеря ми и пляска с ръце.

— Точно такава забележка — отвърщам аз добродушно, защото в същност не искам да я разстройвам — може да доведе до пререкания. Все пак предавам се. Съгласен съм с тебе. От този твой нов пастор изобщо не ме заболява задникът.

Децата избухват в смях.

— Покажи ми поне един лекар — казва жена ми, когато успява да надвие шума, — който да твърди, че е здравословно да използваш такъв език пред собствените си деца.

— Кажи ми името поне на един познат лекар, който да е съгласен с тебе.

— Струва ми се, че се бяхте разбрали — намесва се цинично дъщеря ми — да не се карате вече пред нас.

— Ние не се караме — машинално отвърща жена ми.

— Зная — подигравателно изрича дъщеря ми. — Вие спорите.

— *Емфатично* — добавя синът ми приятелски и присмехулно.

Всички, освен жена ми, се усмихваме, а тя хапе устни замислено и мрачно. Много ѝ е чоглаво.

— Какво има? — кротко я питам аз.

За миг тя мълчи, сякаш знае нещо, което толкова я обременява, че не може да го изрази. И тъпо изтърсва:

— Той ще идва у дома.

— Кой?

— Той.

— Кога?

Всички ние от противниковата страна сме получили солиден шок.

— Днес.

— Днес ли?

— Поканих го на обяд.

— Ти си луда!

— Аз няма да седя в къщи.

— Аз пък не искам да го виждам.

— А пък аз — обявява жена ми, като тръби с глас, изпълнен със самодоволно тържествуване и се обръща преднамерено, за да ни изгледа злорадо един по един — си го измислих! Да не си въобразявате — продължава тя, обзета от рядък пристъп на ликуване, — че бих

представила такъв уважаван свещенослужител на тълпа идиоти като вас?

— О, мамо! — Дъщеря ми прегръща изотзад врата на жена ми и се притиска към нея. — Мамо, миличка мамо! Толкова я обичам, когато започне да се шегува така. А ти?

— И аз.

Но това не продължава дълго — поне не в събота, неделя или в празник (освен ако не сме си го наумили предварително), защото у дома ни чака Дерек.

Той все още е там. И расте с всеки изминат ден.

— Не може ли тя да го заведе някъде? — протестира дъщеря ми. — Той е винаги у дома.

И той, както и неговата дърдореща, грозна, дебела болногледачка с леко оцветената си бяла коса и неприятната миризма на сапун, която бях наредил на жена си да изгони веднъж завинаги, дори ако се наложи известно време сами да се грижим за него. (Може и да ни бъде от полза.) Все ми е едно, дори и прислужницата да си отиде. (Чувствувам се неловко, когато тя върви на пръсти насам-натам.)

— За бога, намери немкия — крещя аз на жена си. — Или поръчай датчанка.

— Как да ги намеря?

— Откъде, по дяволите, да зная? Другите хора намират.

— Притеснявам се, като идват приятелите ми.

(И ние се притесняваме.)

— Няма защо да се притесняваш — нежно убеждавам аз дъщеря си.

— Знаех си, че ще кажеш така — мръщи се недоволно тя. — Знаех си, че няма да ме разбереш.

— Би трябвало да се засрамиш от думите си — укорява я жена ми.

— Остави я на мира.

— Би трябвало да се радва, че не е на неговото място.

— Тя се радва.

— Винаги вземаш нейната страна — обвинява ме жена ми. — Лекарят каза, че не бива да го правиш.

— Тя мисли, че вземам твоята.

— Защо винаги трябва да го води тук? — протестира дъщеря ми.
— Не може ли да го държи в стаята му, когато имам гости?

(Ние искаме да го държи далече от очите ни, когато имаме приятели на гости, и сме ѝ го казвали. Въпреки това тя тържествено го довежда, бръщоледи му на висок глас и сочи към гостите, за да го покаже или за да ни накара да се покаем.)

— Не бива да обръщаш особено внимание на това — съветвам я аз.

— И ти обръщаш.

— Той не изглежда толкова зле.

— Чувствуваме се неловко.

(И аз се чувствувам неловко.)

— Няма защо — казвам ѝ аз. — Никой от нас не е виновен за това. Може да се случи във всяко семейство.

Но се случи в моето.

— Имаме и друго дете — налагало ми се е да доверявам отново и отново при обикновени светски разговори с хора, които почти не познавам, — което е с някакво мозъчно увреждане. По рождение — добавям аз. — Умствено изостанало е.

— И ние имаме дете, което или е умствено изостанало, или има сериозно психическо заболяване — специално са ме търсили, за да ми го доверят, двойки, които са чули за нас (сякаш има нещо, което бих искал да споделя с тях).

Това е клуб, на който не желая да стана член и подобно сродяване между родителите ме отвращава. (Намеците им за интимност ме карат да настръхвам и да искам да се отърся от тях, както кучето — от бълхите. Ненавиждам всяка привързаност към дадена общност. Свивам се като при клаустрофобия. Чувствувам се изолиран. Не обичам да изпитвам чувство, че съм затворен.)

Разбрах какво се случва с Дерек много преди другите (и се свих в себе си), но не казах на никого. (По-късно, когато другите започнаха да забелязват разни неща и да правят колебливи, плахи заключения, аз ги опровергавах категорично. Не исках това да излезе вярно. Виждах кошмарни поличби. Усещах как бъдещето се разчленява пред мене на точно определени периоди. И все още го усещам. Имах чувството, че ако никой не говори за това, то няма да бъде истина. И грешах.) Той закъсна със сядането, закъсна с изправянето, закъсна с прохождането,

закъсня с тичането. Дори очите на любещия баща забелязваха, че е зле с координацията на движенията. Смятахме, че е тронав и когато се олюляваше, спъваше и падаше, му се радвахме като на новородено пале или жребче. Сега на движенията му липсва хармония. Не прави усилие да отваря широко челюстите си, когато се опитва да говори — явно не свързва устата с речта. Опитите му да говори приличат на титаничен гърч. (Жилите му се изопват и издуват, иска ми се да престане да го прави.) Може обаче да отваря устата си достатъчно широко, когато яде, когато се смее или просто ако иска да вдигне шум. Макар че не зная каква причина има да се смее, освен когато си играя с него — протягам му нещо и си дръпвам ръката, но после е не по-малко готов да заплаче.

(Вече с него не могат да се играят дори обичайните детски игри. Когато се опитвам да го занимавам, чувствавам се безпомощен и той започва да плаче. Измъквам се с отвращение. Яд ме е и на него, и на себе си. Струва ми се, че поне би могъл да си направи труда да се смее, когато се опитвам да поиграя с него.)

— Дали това, че Дерек ми е брат — иска да знае дъщеря ми с полунастоятелен, полуунизителен тон, — ще ми попречи при намирането на съпруг?

— Не, разбира се, че не — лъжем я ние.

— Откъде накъде? — войнствено я напада жена ми. Тя е шокирана и вбесена от зададения без заобикалки въпрос. (И сега аз съм този, който трябва да закриля момиченцето ми от нея.)

— Остави я на мира — моля я кротко аз.

Дъщеря ми се обръща към мене, за да разбере истината:

— Ще ми попречи ли?

— Да не си решила да се омъжваш? — питам я аз весело и шеговито.

— Виждаш ли как избягва да ми отговаря?

— Би трябвало да се срамуваш — казва ѝ жена ми, — че това изобщо ти е дошло на ум.

— Остави я на мира — повтарям аз.

— Дали хората ще си мислят, че и моите деца ще станат такива? — настоява да разбере дъщеря ми.

Жена ми зяпва от учудване.

— Как можа да го изречеш! — рязко я сгълчава тя. — Та той е твой брат!

— Точно затова се тревожа. Не мога ли поне да попитам?

— За бога, остави я на мира! — крещя аз и се обръщам към жена си с гневен поглед. — И аз се тревожа за същото.

— Би трябвало именно тя да се засрами.

— И ти се тревожиш за това. За бога, престани да я виниш заради него!

— Ти престани да ме виниш. Винаги заставаш на нейна страна. Лекарите казаха, че не бива да го правиш.

— Не го правя.

— Той не е нещо, от което да се срамуваме.

— Щом като не е нещо, от което да се срамуваме, защо, по дяволите, винаги се срамуваме от него?

— Не е вярно.

— Вярно е.

— Винаги ме изкарваш виновна за него.

— Не те изкарвам. Празни приказки.

— Не ми викай — неочаквано казва жена ми с възмутен, но спокоен тон и изисканост, която направо те обърква.

Обръщам ѝ с отвращение гръб.

— О, боже — промърморвам. — Караш ме да се смея.

— И недей да сквернословиш — машинално реагира тя. — Не за пръв път ти го казвам. Особено пред децата. Мисля си, че сигурно ти доставя удоволствие да ме унизяваш. Наистина си го мисля.

Не вярвам на ушите си. И отново се улавям, че се чудя какво, по дяволите, ме кара да бъда съпруг на подобна жена. Дори ако нямах друга причина да поискам развод, това дете-идиотче, което тя ми роди, би било достатъчно.

* * *

Искам да се разведа.

Имам нужда да се разведа. Жадувам за това. Мечтая за развод. Моля се за развод.

Разводите изглеждат невъзможни. Толкова усилия изискват. Трудно е да повярва човек, че броят им е толкова голям. Това стига, за да прониже със завист сърцето и очите да се навлажнят от копнеж и вълнение. Много по-неопитни от мене хора успяват да преминат стремително през разводите си, без да объркват крачките си, а аз дори не мога да престъпя прага.

И аз искам да се разведа.

Винаги съм го искал. Бленувам за развод. Цял живот съм искал развод. Дори преди да се ожения исках развод. Струва ми се, че през всичките години на брака ми не е имало и шест месеца — и шест седмици, — които да не съм искал да завършат с развод. Изобщо не бях сигурен, че искам да се ожения. Но винаги съм знаел, че искам да се разведа.

— Ако нещата не вървят — непрекъснато се окуражавах аз до самия ден на събитието, — винаги мога да получа развод.

Не винаги мога да получа развод.

Не ми е ясно как се прави това.

Може би придавам прекалено голямо значение на ризите си.

Ще трябва да пращам гащите си на пералня. Дали тя ще ми позволи да се върна да си ги взема? Или ще ги изгори, или ще ги скрие? Дали няма да ми казва, че момчето ми е притеснено и когато не е? И че тя не може да живее без мене, а в същност ще може? Зная, че ще ми каже, че мисли да се самоубие. Тези пречки изглеждат непреодолими. През лятото зимните ми дрехи са в нафталин; през зимата летните ми костюми са закачени другаде, а кецовете ми са прибрани. Как бих могъл да ги събера отново? Ще ми бъдат нужни седмици. Нямам време да се развеждам. Толкова много багаж ще се натрупа (а тя няма да ми помогне), през толкова много разговори ще се премине. (Как изобщо хората успяват да ги приключат?) Ще има караници, спорове, нови караници. (Няма ли край това?) Сметките от банката вече ще се получават по пощата. Всеки ден ще следва писмо; един раиран костюм, който харесвам, е бил изпратен на химическо чистене. Ще трябва да опаковам и книги — в гофрирани кашони за стоки от супермаркета: колкото по-малки, толкова по-леки; колкото по-леки, толкова по-добре. Нищо чудно, че непрекъснато си намирам причини да отлагам тази стъпка: благополучието на децата (страхотна полза имат всички *те*, дете *ние* двамата толкова дълго време сме все

заедно), парите, службата, здравето на жена ми, някоя покана за вечеря следващата седмица или уговорка за театър с друго семейство, които ще трябва да отказвам. Никой от двамата ни няма да поиска да се обади по телефона; ще предпочетем да останем женени. Толкова по-лесно е да оставя нещата сами да се оправят, докато настроението ми се промени и взема да се залъгвам, че в същност никога няма да поискам да я напусна.

Просто не зная как се прави това.

Поплювковците го правят. Дали тя ще ми препраща писмата? Или ще трябва да ѝ телефонирам и да разговарям с нея и за това, и за други неща. Предполагам, че е по-лесно, ако жена ти се влюби в друг и първа поиска развод. Но на моята ѝ липсва всякаква подобна инициатива и може никога да не стигне дотам. И пак ще трябва сам да събирам багажа си. От годините си в колежа имам цели лавици с книги, по чиито полета има изписани забележки. Вероятно никога няма и да ги погледна. Но ще ми се иска да си ги взема. Ще трябва да си намеря апартамент, да си приготвям сам вечерята през повечето дни или да се храня навън, да си намеря няколко приятелки, които мога да търпя и рано или късно да се оженя за една от тях, за да мога отново да започна да очаквам с нетърпение да се разведа.

Ще ми се да можех да наема някого и да му заплащам на час, за да премине вместо мен през цялата изнурителна процедура отначало докрай, дори да изпитва задължителните гузни угризения, загриженост и разкаяние, без които една съвест никога не може отново да се почувствува антисептично чиста.

Спомням си, че се заклех и си обещах, когато Дерек навърши пет години, да си отида. Каква ирония! (Не съм направил нищо повече от това да спя с нея веднъж и той се стовари отгоре ми.) Вината не е негова. Дори да го нямаше, пак не бих могъл да си отида; дори да беше нормален, пак бих искал да си отида. Винаги ще го искам.

Мечтая за развод.

Сънувам развода си. Искам да напусна дома си, но не мога. Дори когато те ми позволят. (Те винаги ми позволяват. Но аз не си отивам. Не искам да ми го позволяват.) Не мога да отида никъде. Искам да говоря, а не мога. Хората ми оставят бележки, а аз не мога да се свържа с тях. Налага ми се да държа изпит и съм неподготвен. През целия семестър не съм успял да намеря пътя към нужната ми

аудитория. Заниманията са вървели без мене. Семестърът свършва. С труд намирам пътя към нужната ми екзaminaционна зала. Влизам все в други сгради. Времето тече. Ще ме скъсат.

Няма да зная как да започна дори ако в началото бъда хладнокръвен. Не мисля, че съм в състояние да направя всичките задължителни, надуты изявления, без да се сдържа да не се усмихна. Мисля, че не е изключено да избухна в смях. Мисля, че за да го направи, човек като мене трябва наистина да излезе от релсите, да се вбеси до крайност, да се побърка, съвсем да откачи за час-два и изобщо да избие от главата си мисълта за кореспонденция, деца, книги, бельо и раирани костюми. Един мъж може да живее и без раиран костюм, ако му се наложи. Необходимо е само да бъде достатъчно разгневен, за да събере едно куфарче с вещи, с чековата си книжка, паспорта и документите. Но дори и тогава няма да съществува гаранция.

Поне за мене.

Да предположим, че някое от децата, дори Дерек (може би особено Дерек) дойде на прага и ме наблюдава как си стягам багажа. Бих ли могъл да продължа?

Или, да речем, че жена ми, която познавам вече от толкова много години, просто влезе в стаята, когато почти съм свършил, и каже: „Моля те, не си отивай.“

* * *

Не мисля, че бих могъл да го направя (тя вероятно ще ми липсва). Тя иска да й казвам, че я обичам. Не й казвам. Една от причините за това е усещането, че тя го иска. Това е преимущество, с което я държа в ръцете си и на което все още мога да разчитам.

Някога ме принуждаваше да й го казвам. Вижда ми се много глупаво и нелепо едно мъдро човешко същество да трябва да го изрича — особено ако е вярно. Може да има някакъв смисъл в случай, че е лъжа. Сега тя вече не е в състояние да ме принуди да й го кажа и това е моето отмъщение. Вече не ме моли за това. А между двамата ни не спира тази непрестанна скрита битка за нещо дребно и неизяснено, което не се появява на повърхността и продължава почти толкова дълго, колкото се познаваме.

„Обичам те.“

Такива думи са винаги смешни за изричане. (Стават попоносими, ако успееш да добавиш още малко преди и след тях, за да ги поукрасиш с шега или сарказъм, които изопачават значението. Например с нещо такова: „О, пиленце, наистина те обичам много, когато...“ Довършетете горното изречение с около петнадесет думи.)

За последен път казах на жена си, че я обичам скоро след като Артър Барън за пръв път ми предложи мястото на Анди Кейгъл — казах ѝ го през нощта в леглото и значението беше сексуално (а тя няма пред вид това. Жена ми още не знае, че става въпрос за мястото на Анди Кейгъл). Самочувствието на жена ми страда, гордостта и себелюбието ѝ се накърняват, ако не ѝ казвам: „Обичам те.“

Това ми доставя удоволствие. Пипнал съм я здраво. Няма нищо общо с любовта. Има нещо по-общо с омразата. Ние се запасяваме с възглавници. Някои са големи, пухести и меки и когато заспя, тя ми ги краде. При това тя има по-добър сън от мене, което ме кара да изпадам в такъв гняв, че съвсем губя съня си, а после тя твърди, че прекарала будна цялата нощ, защото имала киселини, главоболие или загрижено размишлявала върху чуждите нещастия. (А аз съм този, който е стоял буден. Тя не се задържа в своята част от къщата — така както вече предпочитат да правят синът ми и дъщеря ми. Не вдига телефона, въпреки че повечето пъти търсят нея. А когато е за мене, изчаква, докато съм говорил половин минута, и после тихичко вдига слушалката на втория телефон и изкрещява: „Ало!“ И оставаме без електрически крушки за подмяна.) Човек трябва да запазва достойнството си в такива напрегнати войни — и аз искам да си го запазя. Това е едничката победа, която тя не може да изскубне от ръцете ми. Аз съм в по-добра позиция, защото не ме е грижа дори ако никога не ми каже тези думи (макар че може да започне да ме е грижа, ако усетя, че не ми ги казва).

Тя иска да ѝ го казвам точно по този начин:

„Обичам те.“

Аз предпочитам да навлизам в темата със собствени методи.

— О, мамо! — възкликна дъщеря ми в колата, като я прегърна и се притисна до нея. — Колко я обичам, когато се шегува така!

— Аз също — побързах да се намеся.

Ето че го казах. Но това не стига. Не върши работа.

(И когато го изрекох, не лъжех.)

Казвал съм й го също и по начина, по който тя иска и ще поиска и в бъдеще, но отказвам да го изрека, когато ме кара насила. Запъвам се. Трябва да защитавам своята мъжественост и достойнството си от такива непочтени атаки. Противопоставям се.

Наречете го злоба. Наречете го дребна злоба. Но го наречете също и в най-висша степен чувствена, удовлетворяваща злоба.

— Щях ли да бъда тук с тебе, ако не те обичах? — отговарял съм й аз.

— Тогава защо никога не ми го казваш?

— Обичам те. Виждаш ли, казах ти го.

— Никога не го казваш.

— Току-що го чу.

— Но трябваше да те помоля. Не, не се усмихвай, мълчи, не обръщай и това на шега — оплаква се тя (тъкмо когато се готвя да го обърна на шега). — Сигурно не бива да очаквам толкова много.

Жена ми не само *иска* да й кажа: „Обичам те.“

Тя *иска да искам* да й го кажа.

— Обичам те.

— Обичаш ли ме?

— Нали току-що ти го казах?

— Но трябваше да те помоля. Винаги трябва да те карам да ми го казваш.

И аз бих могъл да се съглася и да й позволя да измъкне от мене тези думи поради присъщата ми сърдечна доброта, ако не съзнавах съществуващото помежду ни съперничество, в което аз искам да изляза отгоре. Може пък и да достигна до споразумение с нея, ако ми даде възглавниците, които искам, и престане да хърка или да диша безразлично и доволно, потънала в сън, докато аз все още лежа буден и се мъча да заспя.

— За бога, купи още възглавници. Имаме повече коли и телевизори, отколкото възглавници.

Имаме четири възглавници за огромното ни легло (то е сякаш плод на нелепа шега. Можем да се движим из него години наред и при желание пътищата ни изобщо да не се пресекат. Не спим плътно прегърнати). Искам да купи поне още четири или дори пет. Тя все забравя. Искам да има достатъчно възглавници за мене, което значи

поне една-две повече, отколкото за нея. (Когато се сетим да купим крушки, все ги слагаме на някое място, за което не можем да се сетим при нужда. И тоалетната хартия свършва. И дамските превръзки. И добрите прислужници, сръчните перачки, obuщари и шивачи са на свършване в този свят. Колелата на тази автоматична играчка непрекъснато падат. Тя не издържа проверката на времето. Нито една от наетите прислужници не се сеца да сложи чисти кърпи в баните, след като е прибрала мръсните. Не мога да накарам жена си да слага вечерята навреме, освен ако нямаме гости.) За мене е много важно къде спя в сравнение с нея. Искам да слагам под главата си повече възглавници, отколкото си слага тя, за да бъде на по-високо от нея. Спя почти облегал на горната табла, за да бъде тя под мене. Много е важно жена ми да изглежда по-дребна. Но не е така. Почти еднакво високи сме, освен ако не си събуе обувките. Това ми създаваше затруднения, когато танцувахме; все още ми създава, когато се целуваме (удряме си челата и носовете) и аз все още не мога да вървя, прегърнал я през раменете, без да ми се разтеглят сухожилията. Жена ми просто не ми подхожда. Искам лицето ѝ да е на височината на рамото ми или по-ниско — когато спим, правим любов, вървим или се храним; не искам да ми се противопоставя на едно равнище с моето. (Обаче когато сме между хора, аз изпитвам радост, че тя е висока и красива. Фигурата ѝ изглежда добре, когато се е облякла с вкус, и прави зашеметяващо впечатление в моя полза, ако не е пияна и противна.) Започна пак да мляска дъвка, когато седи до мене в колата или на кино. Когато се опитва да спре да пие, купува дъвка. Излизам от кожата си и направо се побърквам от скрита ярост, когато нощем я виждам и чувам да спи като невинно дете, докато аз лежа съвсем буден и водя безплодни битки с тревогата, обидата, скръбта и пренапрежението. (Някои нощи след много пиене или усилен размисъл за работи в службата часове наред не мога да изключа съзнанието си или дори да забавя до поносимо темпо леещия се поток от несвързани една с друга представи от всякакъв характер, които бързо преминават през главата ми. Никога не измислям нищо добро. Понякога измислям нещо добро.) Иде ми да я забъхтя с юмруци. Ще ми се да чуя съсъка на сярна киселина. Там, в мрака на съня, когато никой не гледа — дори и ние, — на повърхността изплуват скритите зачатъчни отношения. Като сгърчени безоки зародиши, ние водим убийствена война върху части

от завивка и ъгълчета от възглавница; блъскането с коляно и хълбок е оръжието, което използваме, приглушеното сумтене и стоновете са нашите проклетия и бойни викове. (Ние сме бебета, макар че вероятно като бебета не сме се чувствували така.) Вбесявам се защо тя дори не знае, че аз съм буден. Чувствувам се като пренебрегнат мъченик. (Някои нощи аз заспивам, а тя не може; усещам как често става от леглото, обзета от безпокойство, но задрямвам още по-блажено точно защото съм разбрал какво ѝ е.) Измъчва ме трагично безсъние, а тя лежи на няколко инча от мене в сладкото вцепенение на успокоението и забравата. Как *се осмелява* тя да бъде така безразлична към моята злочестина и моята печал, след като вината за това вероятно е нейна? И ми се приисква да я разтърся грубо.

— Ей, ти, по дяволите, ставай! Откъде накъде спиш, след като аз не мога? Ти си виновна за всичко!

Тя няма да разбере за какво говоря и ще помисли, че съм полудял. Би могла да ме попита: „Обичаш ли ме?“

Но вече не ми задава този въпрос. И тя знае, че водим битка, а е прекалено горда, за да развее бялото знаме на безславното поражение. (Радвам се, че не го прави. Иначе ще трябва да се съглася на отстъпки. Иска ми се с всичко да се свърши.)

Мисля, че зная кога ще свърши това, зная къде ще се откопчим от тази задънена улица, за да разрешим конфликта по начин, благодатен и за двамата ни: на смъртния ѝ одър. Тогава бих могъл да ѝ кажа:

— Не умирай. Обичам те.

Така ще запазя честта си. А тя ще бъде удовлетворена. Ще бъда на сто и осем години. Тя ще бъде малко по-млада. Ще трябва да започна да пазарувам сам в супермаркетите и гастрономите, за да бъда сигурен, че в къщата има кафе и сокове за мене. Ще трябва да продам къщата и да се преместя в апартамент. (И тогава ще усетя липсата ѝ.)

Не ми е задавала този въпрос от години. Струва ми се, че възрастта и чувството за собствено достойнство я карат да задържа въпроса всеки път, когато ѝ се иска да попита:

— Все още ли ме обичаш?

Но си го казва на ум. Това ми напомня скулптура от думи. Тя извърта, прави намеци. Аз отказвам да се поддам. Или пък може би е

започнала да вярва, че вече не я обичам и се бои, че ако ме попита: „Обичаш ли ме?“, аз ще ѝ отговоря: „Не.“

И тогава ще ни се наложи да направим нещо. (И няма да знаем какво.)

Радвам се, че тя не ме пита, макар често да усещам въпроса на върха на езика ѝ. Унизително ще бъде да ѝ отвърщам. Не искам да се караме за това. Не зная как бих отговорил сега, ако тя ме попита:

— Обичаш ли ме?

Неохотно, повърхностно, бегло. Не бих искал да лъжа и не бих искал да кажа истината (както и да се чувствавам). Ако ме бе попитала, докато двамата бурно правехме любов, отговорът щеше да бъде лесен:

— Обърни се и ще ти покажа.

Но не това иска тя — и на двамата ще ни бъде ясно. Толкова съм доволен, че не ми задава този въпрос, чувствавам се толкова благодарен и на моменти така дълбоко задължен, че ми се иска да разперя ръце с облекчение и да обявя:

— Обичам те!

* * *

И след като направя тази грешка, може никога да не успея да получа развод. (Струва ми се, че сега вече разбирам защо когато поискам, толкова добре се разбирам с жените и срещам толкова много трудности с децата си. Към приятелките си се отнасям като към деца, а очаквам децата ми да се държат като възрастни.) Артър Барън не би одобрил това.

— Е? — попита ме той. Усмивката му бе едва забележимо поширока, отколкото дотогава, а изразът на лицето му — по-сърдечен.

— В същност нямам избор — подчинявам се аз с усмивка, — нали?

— Имаш.

— Не съвсем. Искам да заема мястото на Кейгъл.

— Прекрасно, Боб. Моите поздравления.

— Благодаря ти, Арт.

— Ще му кажем в началото на следващата седмица. Ти го познаваш доста добре. Как смяташ, че ще приеме това?

— Зле. Но ще направи всичко възможно, за да не го покаже. Може да помоли той лично да ме уведоми.

— Ще се съгласим.

— Ще иска да си припише заслугата. Може дори да пожелае да му разрешат той да направи съобщението.

— Това ще улесни нещата. Има много работи, които ще трябва да оправяш.

— Направил съм си списък.

— Вероятно ще поискам да го разширя, Боб.

— Нямам нищо против, Арт — казвам аз с лек смях (преди да изрека едно малко остроумие) и се покланям раболепно. — Не съм от тези чиновници, които презират съветите на началниците си.

— Ха-ха. И аз така си мисля, Боб. Ти ще ръководиш конференцията.

— Вече започнах да съставям планове. Смятам, че насоката ми е ясна.

— Боб, открихме още нещо за Кейгъл — казва ми Артър Барън. — Следобед той ходи по проститутки.

— Ходил съм с него.

— Обаче трябва да спреш. Нали така?

— Вече спрях.

— Прекрасно, Боб. Сигурен бях в това. Между другото — добавя той, като ме стиска за лакътя, съзаклятнически намигва и се изхилва, — повече ги бива вечер.

— Ха-ха!

Почти незабележимо, отношенията ми с Артър Барън вече са се променили към по-голяма близост при разговорите ни. Хитро, дискретно и дипломатично аз не се издавам, че съм установил този прогрес. Досега съм проявявал талант — таланта на лакея — да успявам да различа какво очакват да направя Артър Барън и по-видните хора (Грийн е по-високопоставен, не по-виден. Кейгъл не е нито едното, нито другото); проявявам и вродено артистично умение да им позволявам да забележат, че постигат това. (Изпитвам и лакейския страх, че ще изгубя тази способност, и че ще ме изгонят от работа, тъй като твърде усърдно угоднича, като че ли съм спаниел. Напоследък Холоуей от моя отдел отново се държи така: спира хората, върви им по петите, умилква се настоятелно, изнудва ги да му обръщат

внимание, настоява за похвала или доброжелателни съвети. Не след дълго ще получи нервен срыв. Това винаги се случва. Не ми е ясно защо изобщо такива служители се опитват да се върнат на работа. На Холоуей не могат да бъдат възлагани отговорни задачи в бизнеса — липсва му изтънчената дарба да бъде сервилен, която ми е присъща.) Зная, че Артър Барън не иска отново да му връщаме поканата. Жена ми не знае.

— Сигурна съм, че тя брои — повтаря разтревожено жена ми. — Откакто ги поканихме на гости, два пъти бяхме у тях. Три пъти, ако броим коктейла, който дадоха в чест на Хорас Уайт. Изобщо не предполагагах, че ще ни поканят на него.

— Той не иска.

— Толкова ще се смутя, ако случайно се срещнем.

— Положително.

— Много се радвам. Искаше ми се скоро отново да поканя гости за вечеря. Радвам се, че няма да ми се наложи.

Артър Барън живее наблизко в много по-хубава къща, в много по-богат от нашия квартал, макар че нашият район далече не е лош. Притежава повече земя. (Аз имам един акър, той — четири.) Повечето от хората наоколо, изглежда, имат по-големи доходи от мене. Сегашното ни място е напълно подходящо, а когато получа повишение и се преместя, отново ще бъда сред хора, които печелят повече. Това е известно като *движение нагоре* — важна сила в съвременния американски градски живот, съпроводена с *движение надолу* — друга важна сила в съвременния американски градски живот. Тези сили поддържат динамиката. Ако изобщо се откъснем от земята, издигаме се и падаме като подхвърляните при игра на фризби чинии или като бейзболна топка, само че се издигаме по-бавно и тупваме по-бързо. Аз съм по пътя нагоре, Кейгъл е по пътя надолу. Той се движи по-бързо. Само в Америка е възможно двете неща да стават едновременно. Ето, погледнете ме извисявам се като кондор и същевременно се пръсвам на парчета. Може същото да се случва и в Русия, не зная, аз живея тук, а не там. Всяка река на света без изключение тече от север на юг и се влива в морето. Има и изключения, а според законите за запазване на енергията и материята те нито могат (sic) да бъдат създавани, нито (sic) да бъдат унищожавани.

Сякаш много ми пука от всичко това. Повече болка ми причинява зъболекарят, когато човърка някой зъб в челюстта ми, отколкото ще ми причини ракът на жена ми, ако тя се разболее. Независимо какви обувки нося, получавам мазоли на едно и също място на кутрето на десния си крак.

През последните две и половина години Артър Барън ни е канил у дома си на вечеря половин дузина пъти (и никога не поднасят достатъчно храна. Когато се приберем, сме гладни). А е идвал у дома на гости веднъж. Прекарваме добре. Обикновено там присъства само още един човек от компанията, когото може и да съм, и да не съм срещал дотогава, както и три други приятни двойки с професии, несвързани с нашата. На масата в трапезарията му има място само за дванадесет души. Вечерите са тихи и приключват преди полунощ. В неговата къща никога не е бил повдиган въпросът за Дерек и ние сме склонни да смятаме, че ако бъде повдигнат, можем привидно да го отменим без неудобство. Никога не се случва нищо неприятно, никога не споменават за несполуките на когото и да е. Фактът, че не поднасят достатъчно за ядене, е трудна за преглъщане особеност, защото Артър Барън и жена му ни харесват и обичаме да ги посещаваме, макар да ни е неловко. Жена му не е надменна и с нея почти не се притесняваме.

Артър Барън и жена му ни бяха на гости за вечеря преди около година (времето наистина лети). Поднесохме прекалено много за ядене. Хората в нашата къща обикновено ядат повече, отколкото имат нужда. Обичаме да предлагаме на гостите различни видове меса и десерти. Обичаме също да показваме, че добре се храним и можем да бъдем щедри. Жена ми известно време се безпокоеше да не би да приемат това като критика.

— Направи го както ти искаш, пиленце — окуражих я аз. — А не както би го направил някой друг.

Вечерта мина чудесно. Интуицията ми подсказа, че времето е подходящо да го поканя. (Веднъж поканихме Грийн. Той ми отговори, че не иска да идва у дома на вечеря и ние изпитвахме облекчение. Грийн обижда с откровеността си, но впоследствие това ободрява.) Постъпих мъдро, като не организирах вечерта в чест на Артър Барън. (Вечерята и без това щеше да се състои.)

— Да, Боб?

— Здравсти, Арт. Ще каним гости на вечеря в събота след две или три седмици. Ще се радваме, ако вие с Лусил можете да дойдете.

— С удоволствие, Боб. Стига да не сме заети.

— Прекрасно, Арт.

Още преди обяд на същия ден жена му ми позвъни да каже, че са свободни и през двете съботи и че се радват на поканата ни.

Застояха се до късно и пиха повече, отколкото предполагахме. (Все още си мисля с учудване за малкото количество храна, което поднасят, когато имат гости. Положително за времето, докато се приберем, те също огладняват.) Направих силни коктейли с мартини, което всички пиха, и настроението бе ведро от самото начало. Докато разбърквах питието и го наливах, намирах, че съм много изискан. Долавях отражението си в огледалото — *наистина* бях напълно изискан. Усмивката ми беше изискана. (Суетен съм като паун.) Нямаше други от компанията. Бях поканил адвокат — специалист по авторско право, телевизионен сценарист, доцент по икономика, експерт по ЕИМ, собственик на малка рекламна фирма и чаровен специалист по арбитражните дела, притежател на известна посредническа кантора, чиято работа не бе достатъчно позната на никого от нас, затова проявихме любопитство (за известно време). Съпругите бяха хубавички и весели. Разговорът беше оживен. Избухваше смях. Жена ми съобщаваше рецепти, когато я молеха. Барънови си отидоха едва ли не последни.

— Благодаря ти, Боб. Извънредно приятно ни беше.

— Благодаря ти, Арт. Радвам се, че успяхте да дойдете.

Двамата с жена ми се чувствувахме в подем, замаяни от успеха си, и се любихме. Вечерта наистина премина чудесно, но из въздуха наоколо вече витаеше — а шестото ми чувство подсказва, че не спира да витае — усещането, че няма да го поканим за дълго време напред, макар да беше повече от подходящо, че го направихме тогава. Жена ми — ревностната конгрегационалистка, не разбира това; по въпросите на дълга и гостоприемството тя получава указания от божи служител. Като републиканец аз обаче зная повече за етикета.

— Защо не? — иска тя да й отговоря, а в гласа ѝ се долавя настойчивост и леко нетърпение. — Не си ли в добри отношения с него?

— В много добри отношения съм.

— Мислиш ли, че няма да искат да дойдат?

— Не му е времето сега.

— Не разбирам за какво говориш.

— Витаете из въздуха. Ако искаш да поканиш гости за вечеря, не ги предвиждай.

Жена ми е неуверена. Присъствието на Дерек вече утежнява и променя нещата в къщи. (Ентусиазмът бързо се стапя и се превръща в отегчение и мъртвородени желаниа. Дългосрочните планове за развлечения се оказват скучни, когато се заеме с изпълнението им. А после няма с какво да се занимава.) Освен това трябва и да се съобразяваме с дъщеря ми, ако не си е уредила среща за същата вечер и реши да остане у дома и да ни наблюдава. Тогава или общува с гостите по-фамилиарно, отколкото искаме, или преминава край нас мълчаливо с грубо изражение на неудоволствие, което се забелязва от всички, като отвърща с високомерно кимване на поздравленията на който и да е гост, когото познава (и преминава по същия начин час по-късно, после отново на всеки час, докато жена ми не измърмори: „Ако пак го направи, ще я убия!“ и не отиде да ѝ каже да не идва). Може скоро да настъпи времето, когато ще трябва злобно да ѝ заповядам изобщо да не се мярка пред очите ни, ако имаме гости — също като Дерек. (И аз не обичам, като ходя на гости, наоколо да се навъртат деца.) При това Дерек ни създава неприятни проблеми в отношенията с другите ни деца поради вниманието, което се налага да му отделяме, и големите разходи, които изисква. (Скоро ще трябва да слагам пари настрана, за да осигуря бъдещето му.)

— Как са децата? — чувствуват се задължени да попитат хората винаги когато дойдат у нас или ние отидем у тях.

Това е въпрос, от който се научих да се боя.

— Добре са, всичките са добре — чувствувам се задължен да отговоря прекалено усърдно аз (за да се отърва от тази тема колкото се може по-бързо). — А вашите?

Присъствието на Дерек утежнява нещата и извън къщи, защото жена ми и аз все още не сме се отървали от особения страх, че някоя вечер ще попаднем на някое весело гости и там ще срещнем един от двадесетината лекари и психолози, с които сме се консултирали на времето и които знаят всичко за него и за нас. Досега не ни се е случвало. Предпочитаме големи, шумни събирания, където е

невъзможно да се води едновременно разговор с всички; нащрек сме, ако групата е по-малка и по-официална, защото тогава всеки миг дебатите могат да вземат непредвиден обрат и да се съсредоточат върху нас. Ще ни се наложи да реагираме незабавно, за да променим темата, или да се пожертвуваме за минута-две, за да поприказваме бегло за нещо, което по принцип избягваме да обсъждаме. (Трябва да си го признаем веднага. Признаването може би подхожда на други семейства. Но не и на нашето. *Всички* в стаята тутакси ще се почувствуват неловко.) Дори когато има много хора се е случвало някой, който ме чувства по-близък, отколкото аз него, да ме дръпне настрани и да ме попита доверително, с приглушен глас:

— А най-малкото ви момче... Как е?

— Добре е, добре е — отвръщам аз. — Много по-добре, отколкото се надявахме.

Жена ми и аз вече се наситихме (стигна ни до гуша и направо ни се повръща) на психолози, психиатри, невролози, неврохирурзи, логопеди, здравни работници и всякакви други специалисти, които сме посещавали и които може да съм изпуснал да изброя, с тяхното безсилие и с надменното им и снизходително подхвърляне, че ние нямаме вина, че не бива да си позволяваме да страдаме за това и няма от какво да се срамуваме. Убеден съм, че всички млади лекари се стремят да се държат като слепци, а всички възрастни вече успяват да го правят.

„Негодници!“ — искало ми се е да им изкрещя като на животни. „Негодници! Негодници! Негодници! Негодници! Негодници! Негодници!“ — искало ми се е да пищя като улулица (няма значение що за птица е това; включително и за двамата, при които тайно ходих за себе си). Защо не могат тези наивни глупци да разберат, че ние *искаме* да се чувствуваме виновни, че *трябва* да се чувствуваме виновни, щом ще трябва да вършим нещата, които се налага да вършим?

Без да трепнат, те биха отвърнали спокойно, че моите викове са начин да се освободя от отговорност и ще нарекат повторението персеверация.

И ще бъдат прави.

И няма да бъдат прави.

Мога да разказвам истински легенди. Външният човек не би повярвал колко много несъвместими мнения изказваха лекарите и колко хапливи оценки даваха един за друг, но така беше. Вярвахме на всички — и на добрите, и на лошите. И също така не им вярвахме (нямахме избор) — нямахме друг избор, освен да търсим нови лекари, сякаш бяхме някакви лутащи се просители.

— Органично е.

— Функционално е.

— Предимно органично е, но вече има и функционални усложнения.

— Не е глух, но може да загуби слуха си.

— Поне е жив.

— Прогнозата е добра.

— За какво?

— Прогнозата е лоша.

— За сега не може да се даде прогноза.

Никой от тях не притежаваше достатъчно честност, храброст, здрав разум и силен дух, за да каже:

— Господи, просто не ми е ясно.

Започваха все с:

— Прекалено много се вживявате.

И стигаха до:

— Той никога няма да проговори.

— Вероятно ще достигне умственото развитие на петгодишно дете, най-много дотам. Координацията на движенията му и контролът на мускулите никога няма да бъдат добри. Ще ви бъде необходимо огромно търпение.

Мразим ги до един — и тези, които грешаха, и тези, които бяха прави. След време това се оказа без значение. Причината не беше важна. Прогнозата не подлежеше на промяна. Причината беше важна. Беше органична (като за глинен съд. С транзистори вътре). Просто функционирането ставаше на друг принцип. (Радиото не работи като телевизор.) Нямаше повреди. Действуваше съобразно начина, по който е конструирано (работеше безотказно от тяхна гледна точка). Изграждането е завършено. Свързващите вериги не могат да бъдат сменени. Няма нищо счупено; те не могат да намерят нищо за оправяне.

— Защо не могат да направят нищо с операция? — ме пита жена ми.

— Не знаят къде да режат и какво да шият. Той е подобие.

— Защо ни трябваше трето дете! — оплакваше се някога жена ми. — Толкова по-добре щеше да бъде за него изобщо да не се беше раждал!

— Дай да го убием — наперено се шегувах аз, когато си мислех, че Дерек е просто раздражителен по характер (тогава носех в портфейла си цветни снимки на трите си деца. Сега изобщо не нося), преди да усетя, че се е случила страшна беда.

Вече не говоря така.

(Клето са като кутре. Никой не взема твоята страна.)

Той е продукт на моето въображение. Заклевам се в бога, че съществува благодарение на въображението ми.

Наистина се чувствуваме отговорни. Наистина се смятаме за виновни. Съжаляваме, че сме го създали. Съжаляваме, че това е известно на хората. Чувствуваме, че имаме много неща, за които да се срамуваме. Имаме си Дерек.

В главата ми е бърканица.

Разумът ми е независима столица, която денонощно гъмжи от проблясъци, сенки и силуети; в която подвижни джуджета разиграват пиески. В дните ми има повече просветление. Никога не мисля, че Дерек е застрашен от опасност; мисля само за момчето си и за себе си.

Моите глупави фарсове и повтарящи се невероятни истории за изгубени дечица или други хора, които напразно се мъчат втори ден да се справят с положението си, са пълни с мелодрама. Участниците гледат втрещено. Прекалено тъжни са, за да се движат. Прекалено вцепенени са, за да плачат. Те представляват замъглени случки от вътрешните ми преживявания, които се нуждаят от обяснение и оправдание. Пълно е с болка, с толкова много разлята болка. Никога не се смалява. Група се. За разлика от топлината или енергията, болката не се разсейва. Винаги си остава там. Винаги е в достатъчно количество, близо до повърхността, за да подхранва някой пристъп на бяс или да насити някой спомен. Дребни, едва забележими неща — звук, миризма, вкус, смачкана обвивка от бонбон, могат загадъчно да задвижат барабанящи трептения дълбоко вътре. Тя е моя. Имам повече от необходимата болка, достатъчно много, за да мога да я споделя с

всеки свой познат. Ще ми стигне за цял живот и не след дълго, когато стана на петдесет, шестдесет, седемдесет, осемдесет или деветдесет години, ще чуя някой да произнася думите *рожден ден, брат, баща, майка, сестра, син, момченце, кученце, кренвирш* или *сладолед*, а очите ми ще плуват в сълзи и душата ми ще пулсира от напомнянето за древни, незавършени трагедии с мое участие, които ще бъдат разигравани отново в тъмнина зад спуснати завеси. Това ще се случи. Това вече ми се случва. *Кренвирш*. Обзема ме остра носталгия. *Въртележка*. Иде ми да заплача. *Захарен памук*. Сърцето ми се къса. Чувствувам, че не мога да продължа.

Искам да запазя сънищата си.

Летни кънки. Направо се разтапям.

Искам да запазя сънищата си, дори лошите, защото какво бих правил по цяла нощ, ако ги нямаше?

Казват ми, че съм усещал липсата на баща си. Като че ли не го знаех. (Сега усещам липсата и на момчето си. То се отдалечава от мене. Готви уроците си в своята стая без моя помощ и вече не си говори с мене за това, което му се случва в училище. Не зная дали е повече или по-малко нещастно отпреди.) Не ми казаха нищо, което не знаех. Не можеха да ми помогнат. Казаха, че съм напълно нормален — което е най-жалкото нещо, което са ми казвали някога! С времето и с настойчиво лекуване това положение може да бъде подобро. Завидяха на сексуалния ми живот. (И аз си завиждам.) Постигнахме съгласие, че за жалост той не ми носи още по-голямо удоволствие.

(Компанията никак не одобрява, ако ръководните кадри се подлагат на психотерапия — тя е доказателство, че сме нещастни, а нещастieto е унизително венерическо заболяване, което не може да бъде извинено или простено. Ракът, злокачествената анемия и диабетът са допустими, дори хора със склероза десимината и паркинсонизъм могат да продължават да се издигат в компанията, докато им бъде посочено докъде могат да го правят. Но нещастieto е нещо фатално. Ако дъщеря ми или синът ми се самоубият, никой не би обърнал внимание, защото децата вършат такива работи — това се очаква от хлапетата. Но ако жена ми се хвърли от прозореца, без да е имало дотогава симптоми за психични смущения, ако тя го направи само защото се чувства нещастна, ще бъде приключено с шансовете ми за по-нататъшна кариера. Ще бъда съсипан.)

Казаха ми, че съм прекалено язвителен (което също е нормално. В мене има повече болка, отколкото язвителност. Разумът ми е склад за болка — едно голямо и невидимо хранилище за мъка, дълбока колкото годините ми, — която непрестанно очаква да бъде отприщана от паметта. Мога да оставя настрана язвителността. Мога да изпитвам единствено болка).

Има мигове, когато съм нападнат отвътре от такава язвителна враждебност към харесвани от мен хора, които са преживели сериозни лични трагедии или провали в работата, че ако нещо (или някой друг) вътре в мене даде гласност на ругателните думи, които ми идват на ум, ще ме приберат и затворят без възможност някога да бъда оправдан или извинен. (Трагедиите на хора, които не са ми близки, или ме вълнуват малко, или изобщо не ме вълнуват.)

— Заслужавате си го! Така ви се пада! — иска ми се да им се изсмея аз.

(Иска ми се да се изплюя.)

Страх ме е, че някой път ще го направя. (Седял съм на маса с мъже, които познавам отдавна, и ми се е искало да докосна ръцете им.)

Не аз искам да ритна Кейгъл по крака. В главата ми винаги се излюпват нови хора — независимо дали е по мое желание, или не — и се заселват там завинаги в мига, когато ги забележа. Често имаме различни цели. Те разполагат с време. Те разполагат с време да работят непрекъснато върху нещото, което са дошли да правят, и потъват бавно и страшно величествено в някакъв мрак, в който не съм в състояние да проникна. Промъкват се на тълпи напред-назад през лабиринт, чиито ходове не съм виждал никога. Там си имам и малко гробище, диагонално разположено, с редове от еднакви надгробни плочи — образ, може би останал от някоя снимка, или умалено копие на видяно много отдавна истинско гробище. Там може да има погребани хора. Сегиз-тогиз през ума ми прелитат подплашени триизмерни мисли, хрумвания или възобновени поредици от стари спомени, подобно на ята врабци, които изчезват в тъмни подземни дупки. Мога да ги извикам обратно, когато си поискам, ако не забравя да направя това усилие, но само един по един. Мъжът, който иска да ме накара да ритна крака на Кейгъл, е опитен, спокоен човек с черни копринени къси чорапи и сив раиран костюм. Горедолу на моята възраст е, с добре подстригана коса. Естествено на ръст е дребен — нали трябва да

се побира вътре. (Дори онези жестоки и зли великани, които цял живот ме заплашват в кошмарите ми, са малки; просто самият аз не съм достатъчно едър.) Той, изглежда, е запознат с пътя по каменните ходове на мозъка ми много по-добре от мене, защото се появява в различна обстановка, често без да бърза четете вестник, опрял за по-удобно глезена на единия си крак върху коляното на другия. Той мисли, че има повече време от мене. (А няма.) Струва ми се, че там има и сауна, защото мнозинството по-заможни и по-издигнати обитатели на мислите ми, изглежда, са от типа хора, които обичат лениво да се парят, след като са играли скуош. Подозирам, че някъде на потайно място е разположено и свърталище на хомосексуалисти. Навсякъде се срещат магазинчета, в които се върши долна контрабанда от опитни в тази дейност мърляви небръснати мъже. Мърляви небръснати мъже се събличат голи пред мене и пред деца от двата пола и си отиват ненаказани. Всички престъпления остават ненаказани.

Отрепки са тези зли, низки, миниатюрни човешки същества, които населяват моя мозък — като живи пръсти с лица и души. Някои имат шапки. Хората страдат. Аз страдам. Децата се лутат. Жените плачат. Майките лежат на смъртен одър. Боя се — и винаги съм се боял, че всеки миг в ушите ми ще прозвучат писъци, вой или плач, ще бъдат подети от други мъченически гласове вътре в главата ми и никога няма да спрат. Няма да съм сигурен дали си го измислям. И не би било от значение. Ще го чуя. Усещам как се движат дребосъци, как минават мръсни сквернословещи старци с остри патерици и кози бради, а безжалостните им и нагли очи многозначително проблясват. Те ми причиняват болка. Уголино яде глава (моята глава яде, кучият му син).

Никой няма да ми помогне. (Само сестрата на жена ми доближава достатъчно близо до границата с този чувствителен нерв на истината, който не искаме да бъде оголен, но мутрата ѝ е груба, мотивите — безсърдечни и ми иде да я цапардосам.)

— Пратете детето някъде — направо ни заповядва тя презрително, с наслада, по характерния за нея рязък и тъп начин, като напада и изтъква преимуществото си, а ние трябва да се обединим, за да ѝ се противопоставим и да я оборим.

„Заслужавате си го! Така ви се пада!“, чувам как просъсква жлъчно тя с моя собствен глас, с моите думи. „Радвам се, че това ви се

случи. Ха-ха. Радвам се, че това се случи на вас, понеже ви познавам, вместо да се случи на непознати, които живеят далече.“

Иде ми да я цапардосам, защото усещам, че ме вижда като на длан, че краде мислите ми и ме принуждава да се отричам от тях.

Искаме да се отървем от него. Искаме да го пратим някъде. И за това ни е необходимо да ни убедят уважавани хора с положение и авторитет. Нямаме смелост да го направим сами. Какво ще си помислят за нас познатите ни?

Че сме безсърдечни.

И безчовечни.

Искаме да го пратим някъде, а ни е страх.

(Чуваме, че разни хора в Кънектикът, Ню Йорк, Лонг Айлънд и Ню Джърси възнамеряват да си оставят децата. Защо?)

— Недейте — предупреждава ни сестрата на жена ми още от деня, когато вече нямаше съмнения (а то стана прекалено бързо). — Направете го незабавно. Не бъдете лицемери. Колкото по-дълго чакате, толкова по-лошо ще бъде за всички.

Това предложение звучеше чудовищно. (Лицемерието беше по-лесно постижимо.)

— Престани да говориш така — избухна жена ми последния път, когато я чу. — Не искам вече да чувам от тебе и дума по въпроса, или ще ти забраня да идваш тук. Не се шегувам.

— До гуша ми дойде — крещях аз на жена си след това. — Не искам да я чуя да го споменава повече. Него или някое от другите деца. Иначе ще я изхвърля навън. Кажй й го, или ще й го кажа аз.

— Казах й. Нали ме чу? Да не мислиш, че ми беше лесно?

„Реагираш по този начин само защото знаеш, че съм права“ — беше отговорила сестра й самодоволно.

— Тя просто се опитва да ни помогне — продължава умолително жена ми. — Сега ми е жал, че й викнах.

— Не е вярно. Мислиш, че се опитва да ни помогне ли?! Ох, защо не се премести в Аризона при майка ти!

— Магазинът й е тук.

Тя сякаш е смачкана мръсна подплата, пришита към характера на жена ми, и жена ми никога не е могла да я понася, без тутакси да изпита угризения. Тя сякаш е една проява на опакото на моята личност (което аз често демонстрирам у дома пред семейството си и разкривам

пред себе си, когато сънувам наяве и изпитвам злорадство), каквото е и Дерек, когато се случи да изпитам желание да бъда отново безгласен и безсилен, отново да бъда зависим от родители и от по-големи братя и сестри. (Само че не бих искал да ме пратят в старчески дом.) Вече всички наоколо ми напомнят за самия мен. Дори Кейгъл ми напомня. (Но не и Грийн. Възхищавам се от Грийн. И Артър Барън не ми напомня; откривам, че не се идентифицирам с готовност с повисшестоящите или с хора, които имат по-привлекателни качества от мене. Правя го само с хора, които са по-зле.) Артър Барън никога не ми споменава Дерек. Но не е така с Анди Кейгъл, за което го мразя. (Можех да го убия, когато се появи у дома в неделя без покана, за да ми каже — екзалтирано и превзето, — че такава била божията воля. Идеше ми и него да цапардосам.) Изпитвам страстна омраза, когато някой ми говори за Дерек (иде ми направо да го убия), макар в същност да се надявам, че всички хора по света ще се обединят в един и същ миг, за да ми кажат:

— Пратете детето някъде.

Но това няма да стане.

Не е нужно да се допитвам до членовете на семейството си, за да науча мнението им. Дори моето светлокосо, обично, добро, сърдечно и чувствително момче, което се отвращава от наличието на други алтернативи, в същност не е искрено, когато ме моли:

— Недей!

В същност то иска да каже:

— Моля те. Моля те, направи така, че да изчезне бързо — преди да го видят очите, преди разумът да регистрира и запомни това.

Кейгъл се обади от бензиностанцията в града и излъга, че просто минава с колата оттук и би искал да поздрави семейството ми. Изглеждаше изнурен. Под очите му имаше сенки от безсъние и колкото и да се мъчеше, успя само да се усмихне нервно.

— Носят се разни слухове — доверително ми казва той. — Този път наистина се безпокоя. Казвал ли ти е някой нещо за мене?

— Чух, че отново си ходил в Толедо.

— Не разговарят с мене дори и за конференцията. До това време обикновено поне ми посочваха тема.

— Може да нямат нищо пред вид.

— Трябва да се срещна с Хорас Уайт. С него и с Артър Барън. Никога не съм имал вземане-даване с Хорас Уайт.

— Може той да има нещо на ум.

— Групов секс например — изкисква се и ми намига Кейгъл, а жена ми отново излиза от стаята.

— С чернички ли?

Той не долавя иронията ми.

— Не е за мене. Поне не в Толедо. Там имам добри връзки. Трябва да се довлечеш някой път. Добре ще се погрижа за тебе.

— Да го покания ли на вечеря? — пита жена ми.

— Недей.

— Изглежда толкова нещастен.

— Иска да се поразходи с колата.

— Не ми пука — казва Кейгъл и прокарва опакото на ръката си по устата, за да се обърше. — И без това се уморих да върша все едно и също. Къде са децата? Искам да ги поздравя, преди да си тръгна.

— Игрят навън.

— А мъничкия? Дето има мозъчно увреждане?

— Почива си. Нужно му е.

— Знаеш ли, не бива да се виниш за момчето си — казва ми Кейгъл, като се намъква в колата си. — Аз не се виня за крака си. Такава е била божията воля.

— Разбира се, Анди — отговарям му аз със зла усмивка и стискам зъби. — И ти не се безпокой за службата си. Ако я загубиш, то ще е по божия воля.

— Аха — небрежно се съгласява той.

— Аха!

— Защо не го покани да остане? — пита жена ми.

— Не исках.

* * *

Такава е божията воля.

* * *

Получих мястото на Кейгъл.

— Днес си бил с Анди Кейгъл — казва жена ми.

— Откъде знаеш?

— Като вървиш, накуцваш. По-зле ли е кракът му?

— Не, защо?

— Куца повече от всякога, щом ти направо залиташ.

Изправям се, изоставям позата, характерна за Кейгъл, и се облягам с характерната за мене прегърбена поза върху опорната колона на стълбите към втория етаж.

— Не. Куца си както винаги.

Тя ме поглежда подозрително. Отново е пила вино, докато е помагала на прислужницата да приготви вечерята. Подпухналите ѝ очи имат напрегнат и унесен израз. (Не мога да срещна погледа ѝ.) Тя усеща нещо и се придвижва към мене полузаинтригувана.

— Тогава си прекарал с него дълго време.

— Дадох ми мястото му.

— Така ли?

— Днес получих повишение.

— Какво?

— Мястото на Кейгъл.

— На Кейгъл ли?

— Най-после се осъществи.

— За тази служба ли ставаше дума?

— Можеш да ме поздравиш.

— Знаеше ли, че става въпрос за неговото място?

— Не.

— Знаел си.

— Имах предчувствие.

— А с него какво стана?

— Нищо.

— А какво ще стане? Нали видях как изглеждаше?!

— Беше уволнен.

— Боже господи!

— Днес го уволних. Това още не му е известно. Но мисля, че се досеща.

— Ти си го уволнил?!

— По дяволите, нямаше как. Няма да бъде уволнен. Ще бъде преместен някъде другаде, докато напусне или се пенсионира. Не мога да го оставя при мене. Не бих могъл да го използвам, след като веднъж е бил началник. Ще ме притеснява. При това е муден. Ще ми проваля работата.

— Но има две деца.

— Аз също.

— Ти имаш три.

— И какво от това?

— Пак забравяш Дерек.

— И какво от това?

— Винаги забравяш Дерек.

— И какво от това?

— И от това — онова.

Тя е пияна и се държи предизвикателно.

— Какво друго, за бога, бих могъл да направя?

— Аз съм по-добра от тебе — казва ми тя.

— Нали искаш нова къща? Харесваше ти идеята, че ще получа нова служба, нали?

— Едно време си мислех, че не съм по-добра — продължава тя.

— Обаче е така. Харесва ти да си мислиш, че ти си по-добър от мене. Обаче не си. Аз съм по-добрата от двамата.

— Нима? И ще станеш още по-добра, ако спреш да си попийваш вино следобед.

— Майка ти беше права.

— Не намесвай майка ми.

— Просто не те бива за нищо.

— Казах ти да не намесваш майка ми.

— Едва сега го разбрах.

— Винаги искаш пари от мене, нали?

— Не е вярно.

— Ами, не било вярно.

— И те не ти искат. Не те притесняваме чак толкова за пари.

— И се чудиш защо не ти казвам, че те обичам, нали?

— Винаги съм си мислила, че не ме бива за нищо. — В гласа ѝ се долавя нескрита подигравка и равно, преднамерено презрение, които забелязвам за пръв път. — И ти не си от голяма полза тук.

— Кейгъл не ми се сърди, та ти ли?

— Не ти ли се сърди?

— Не. В същност той е човекът, който ме е препоръчал да го заместя.

— Не, не е възможно — хили се глупаво тя, криви устни и унизително клати глава. — Ти си го знаел отпреди месеци. Той току-що го е научил.

— Започнала си бързо да се ориентираш.

— Ти ме научи.

— Поне си се сдобила с нещо.

— Но сега вече зная, че съм по-добра от тебе, не сме ли така?

— Не е ли така. Конструкцията „не сме ли така“ не съществува.

— Котенце.

— Какво каза?

— Котенце.

— Откъде научи пък това?

— От тебе. Казваш го насън.

— Качвам се горе. Писна ми.

— Котенце. Ами вечерята?

— Без мене. Ще празнувам горе сам. Трябва да започна да работя върху речта си.

— Каква реч?

— Голямата реч, която ще трябва да подготвя, за да открия конференцията. Сега съм началник на отдел. Може у дома това да не е от голямо значение, но в службата значи страхотно много. Отговарям за цялото представление. Мога да правя каквото си искам.

— Можеш ли да върнеш Анди Кейгъл на мястото му?

— Майната ти — казвам й аз.

— Просто не те бива за нищо, а?

— Казах ти. Предупредих те. Не искам повече да чувам такива думи от тебе.

— Ще казвам каквото си искам — яростно ми крещи тя в отговор. — Не ме е страх от тебе.

— Да, често ми го казваш — напомням й аз. — А после изтрезняваш и откриваш, че се страхуваш.

Тя се олюлява.

— Копеле с копеле. — Очите ѝ мигновено се напълват със сълзи, които потичат по лицето ѝ. — В още един спор излезе победител, а?

* * *

Нямам чувството, че съм излязъл победител. Докато уморено изкачвам стълбите, имам чувството, че съм загубил. Денят в службата беше мъчителен. Заседанията свършиха в пет, за да има време слуховете да се разчуют и разнесат из компанията до сутринта. Кейгъл се задържа по-късно от останалите, за да потвърди станалото и да изкаже одобрението си:

— Искам да знаеш, че имах голям пръст в тази работа — заявява ми той. — Борих се за тебе срещу Артър Барън, когато той ме помоли да препоръчам човек, който според мене наистина ще може да се справи. Те имаха пред вид някой като Джони Браун или някой от отговорниците на клонове. Казах им, че знаеш по въпроса повече от всички тях. Сега вече ще бъда свободен да си върша глупостите, които ми харесват. Не се бой от нищо. Ще се навъртам и ще ти помагам.

Не, няма да се навърта.

— Благодаря ти, Анди. Какво държиш?

— Хорас Уайт ми даде едно вечно двигателче. Ловя се на бас, че никога не би отгатнал как работи, понеже не знаеш къде е скрита батерията.

(Батериите се изтощават. Ще му останат десетина дни след конференцията, а после ще трябва да си вземе отпуска за няколко седмици и да се премести. Или да се пенсионира. Аз съм съставил план.)

— А аз какво да кажа? — настойчиво питам Джони Браун, който ми препречва пътя със скептичен вид и скрита враждебност, а мускулите на челюстите му са войнствено свити (и аз се чудя дали той няма да ме облекчи още от началото, като ми удари един в зъбите). — Когато научих, направо се вцепених от изненада.

— Чух хубава вест от едни пиленца — хихика тихичко Ед Фелпс, като по този начин ми изказва поздравленията си.

Изплъзвам се от Грийн. Не срещам Ред. Във влака към дома се чувствавам напрегнат и изтощен. Няма да е зле да взема някое от

успокоителните лекарства на жена си. Още преди да вляза в къщи, изпитвам жал към себе си, без да зная защо. Отивам в нашата баня да си взема успокоително, после влизам в кабинета си и затварям вратата.

— Какво му е на татко? — надявам се, че ще си шепнат загрижено децата на долния етаж, заедно с болногледачката на Дерек, а и самият Дерек по някакъв начин ще схване, че съм горе в кабинета и съм затворил вратата.

— Не се чувствава добре — надявам се, че ще отговори, силно разкайна, жена ми.

Искам да си мисля, че затворената врата на кабинета ми предизвиква все същото злокобно чувство на изолираност у другите, каквото все още предизвикват у мене затворените врати на разни хора. (Все още ме обижда това, че дъщеря ми винаги държи вратата на стаята си затворена, когато е вътре. Сега и момчето ми вече го прави.)

Съжалявам, че изобщо казах на жена си какви според мене бяха предсмъртните думи на майка ми. (Съжалявам също, че съм казал насън „котенце“. Сега ще използва срещу мене и *това*.) Не ми е ясно какво изобщо ме е накарало да смятам, че мога да ѝ се доверявам. (Мъжът трябва твърдо да реши *никога* да не доверява нищо лично на жена си). Не бях дори сигурен, че майка ми го е казала. Не бях сигурен, че ме е познала за повече от миг последните няколко пъти, когато отидох да я посетя в частната клиника, че е разбрала, че седналият до леглото ѝ човек, който мълчи в продължение на дванадесет, или на десет минути, съм аз. Вече не ѝ носех месни деликатеси, риба и сладкиши с мед — тя не можеше да се храни. Не ѝ разказвах клюки. Тя не чуваше. Повечето пъти дори не бях сигурен, дали виждаше, че някой седи там, макар очите ѝ да бяха приковани в мене.

— Не те бива за нищо — каза тя. Но без глас. По-скоро думите се оформиха върху устните ѝ и въздухът леко просъска. Изненадах се и се наведох над дупката, представляваща устата ѝ, където вече не можех да надничам, без да отместя поглед, и я помолих да повтори казаното.

— Не те бива за нищо.

Това бяха последните думи, които според мене я чух да ми казва. Дори да доживея до сто и деветдесет години, вече никога няма да чуя нищо от нея. Дори светът да съществува още три милиарда години, няма да има повече думи.

* * *

Бива си ги тия последни думи, които една умираща майка казва на чедото си, а? И то на възрастен човек с жена и три деца. Когато ги чух, изпитах по-голяма жал към себе си, отколкото към нея. Тя и бездруго умираше.

Но аз трябваше да продължа.

Не зная какво ме е накарало да сметна, че е безопасно да споделям с жена си. Доста време измина, преди да го направя. Толкова тъжен се чувствавах. Светът ми се виждаше като ръждясала консервна кутия. Някога се напъхвахме в стари захвърлени автомобилни гуми и се опитвахме да се спускаме по наклонени улици. Никога не успяхме. Правехме си тротинетки с колелцата от летните кънки. Но по-лесно беше пеша. Когато паднех, мама ме вдигаше и целуваше удареното място, за да мине.

Никога не трябваше да ѝ го казвам на тая кучка. Кучките запомнят такива неща.

* * *

Обвивките на мозъка... (Обвивките на мозъка стоят и ме болят.) Обвивките на мозъка ми са три на брой и общото им наименование е *менинги*. Те го покриват от външната страна. Най-вътрешната се нарича *pia mater*. Тя представлява нежна, влакнеста и богата на кръвоносни съдове мембрана (предполагам, изпъстрена с вени и капиляри.) Чувствавам налягане от вътрешната ѝ страна. Нещо се издува и се блъска в нея така, сякаш ще се пръсне. Понякога ми прилича на бъркани яйца с топено сирене. Слойт *pia mater*, поддържан от слоевете *arachnoidea* и *dura mater*, се противопоставя на нарастващото външно налягане с натиск в обратна посока. Понякога усещам болка. Наименованието *pia mater* води началото си от неточно преведените на латински арабски думи, които означават (ха-ха!) *нежна майка*.

МОМЧЕТО МИ ПРЕСТАНА ДА РАЗГОВАРЯ С МЕНЕ

Момчето ми престана да разговаря с мене и ми се струва, че едва ли ще понеса това. (То, изглежда, не ме обича.) Вече не ми се доверява.

Има моменти, когато така ме отблъсква, че ми се доплаква. Не мога да забравя как ме е отблъснало и сърцето ме заболява. Защо трябва вече да не иска да си говори с мене? Искам да бъда най-добрият му приятел. Не знае ли то, че аз вероятно съм човекът, който го обича повече от всички други на света? Казвало ми е, че му са се явявали сънища, в които вратата на нашата стая била затворена и то не можело да влезе, за да ни види. Сега аз сънувам, че вратата на неговата стая е затворена, а аз не мога да вляза да го видя.

То си ляга, без дори да ми каже „лека нощ“, и затваря вратата си.

Вие ми се свят, а чувствата ми се изсипват в някакъв водовъртеж. То вече не идва да ме пита за разни неща толкова често, колкото преди, и вече няма начин да разбере какво си мисли, кои са приятелите му, какви игри му харесват най-много, колко неприятности има в училище и при подготвянето на уроците си. Крепя се на вестите за Форджионе. Момчето ми се сърди. Невъзможно е да изкопчиш от него повече, отколкото иска да ти каже, без да го обидиш, нито пък да научиш за него нещо, като потайно разпиташ някой друг. (Чудя се дали смята, че го шпионирам.)

— Днес се изкатерих по въжето в училище — съобщава то една вечер, когато закъснява и се прибира по тъмно. Очите му греят весело, а физическото усилие и възбудата са придали здрав, красив румен цвят на страните и устните му. — Стигнах почти до върха. По дяволите! Ловя се на бас, че можех да докосна тавана, стига да бях проявил смелост да се отпусна и да се опитам.

— Не си ли докосвал още тавана? — питам го аз.

— Защо непрекъснато ми задаваш този въпрос? — злобно изтърсва то и си влиза в стаята.

То се отдалечава от мене, а аз не искам да бъде така. Не ме допуска до себе си. Виждам затворените врати на неговата стая и на стаята на дъщеря ми, които ме карат да мисля за затворените врати в компанията и гадно ми напомнят всички ония затворени врати на шкафове и килери едно време в апартамента ни в центъра, които всяка сутрин и вечер трябваше да отварям, за да се покажат зад тях пружинените капани с примамка, с които се опитвахме да уловим или убием мишките. Това не беше „доброто старо време“.

— Спомняш ли си — връщам аз жена си в миналото — онези мишки в града? Дето се появиха в къщи?

— Не бяха мишки — казва жена ми. — Бяха хлебарки.

— Имаше и мишки.

— Никога не сме имали.

— Ами нали ме беше страх, че ще трябва да убия някоя със списание?

— Беше те страх да ги убиваш. Боеше се да не ги настъпиш. Неприятно ти беше да гледаш как се размазват. И аз трябваше да го правя почти непрекъснато с един от чехлите си. И на мене ми беше неприятно.

Може би тя греши.

Паметта ми напоследък наистина ми изневерява, смесва позабравеното и въображаемото и се налага да правя усилия, за да ги откъсвам едно от друго. Спомням си как се събудих като малък от сън, в който по леглото ми лазеха хлебарки и продължавах да ги виждам как щъкат и се крият по стаята доста време след като лампите бяха запалени и аз бях напълно буден. Брат ми беше дошъл да ме утеши (онзи, който веднъж ме замери с буца въглища) и седя до мене загрижено, докато престанах да треперя от страх. Сега вече нямам по-голям брат. Едно от децата ми — не помня кое — преди години сънува лош сън за хищни риби, които плуват в леглото му, и аз веднага се сетих, че също съм ги сънувал:

— В леглото ми имаше риби — хълцах и треперех аз. — Плуваха по одеялата.

— Вече ги няма — успокояваше ме търпеливо брат ми. — Погледни и ще се увериш.

— И преди това ги нямаше — възкликнах аз, все още хълцащ. — Но въпреки това ги виждах.

Виждам неща, които не съществуват. Някога лежах буден и се заслушах дали няма да дойдат хора, които да ме откраднат. Страхувах се от тъмното. От различни части на апартамента долавях протяжни стенания и плач. Когато се измъквах дебнешком от стаята, те спираха. Когато се връщах обратно, те наново започваха и продължаваха през различни интервали от време, докато не ме събореше сънят. Момчето ми вече не се бои от тъмното, както преди. (Не съм убеден, че когато се боеше, не го обичах повече. Мисля, че се чувствавах по-щастлив с него, когато имаше по-голяма нужда от мене.) Сега то остава навън и след здрач, понякога дори започвам да се безпокоя, и не желае да ни казва къде или с кого е било, освен ако не го попитаме. Не искам да не ме допуска до себе си.

— По време на родителската среща тази година — започвам да нахвърлям планове с жена си аз — ще се опитам да се добера до Форджионе и директора, за да поговорим и да разбера какво става с него.

— Той не иска ти да ходиш тази година. А от мене иска да не стоя повече от час.

— А защо не ми е казал?

— Каза на мене.

Дъщеря ми пък открадна колата заедно с един от приятелите си, като каза на жена ми, че съм им разрешил да я вземат, а на мене за алиби представи, че жена ми не я е разбрала. Когато двамата я хванахме натясно, взе да плаче. Каза, че вечно се заяждаме с нея. Каза, че винаги се държа по-добре с момчето си, отколкото с нея. Каза, че с нетърпение очаква да завърши гимназия и да отиде в колеж просто за да се отърве от нас. Каза, че ѝ е ясно, че не искаме да живее при нас.

— Ако ми купиш кола — заяви тя, както подсмърчаше, — няма да ми се налага да лъжа, за да вземам вашата.

Предполагам, че рано или късно ще ѝ купя (повече заради себе си, отколкото заради нея). Тя ще ме съсипе. Радвам се, че цената на бензина се повишава и клетите работници няма да могат да карат коли, за да има достатъчно бензин за хора като дъщеря ми и като мене.

— Поне престана да се среща с онова момче — казва жена ми. — И не взема наркотици.

— Мислиш, че ѝ вярвам ли?

— Вози се в колите на приятелите си. Прибира се рано. Не излиза вече толкова много в събота и неделя. Не си ли забелязал? — тя навежда смутено глава, тъжна и несигурна. — Предпочитам да излиза. Няма какво да прави.

Чувствувам се така, сякаш съм се оплел в някаква безнадеждна борба. Предвижданията се потвърждават. Тези дни се чувствувам по-добре в службата. Изпитвам по-голяма сигурност, отколкото в къщи (в къщи се чувствувам несигурен. Чувствувам, че нещата неумолимо се изплъзват от ръцете ми. А в компанията не ми се изплъзват), стига да мога да съсредоточа цялото си внимание върху работата, където задачите са ясно очертани, а задълженията — решени и установени. Зная какво трябва да направя — за сега трябва да се отнасям приятелски и сърдечно с всички там, дори с тези, от които ще се освободя, но да бъда хладен и резервиран към всички по-нисшестоящи от мене в извънградските кантори. Никой не бива да се чувствува в безопасност. Всички трябва да бъдат държани в напрежение за това какви нови решения могат да се появят зад затворените врати на заседанията, в които вече съм участник. (Аз вдигам на престола и свалям от него.) Плановите за конференцията вървят успешно, защото никой от тези, на които е възложено изпълнението им, не се чувствува в безопасност. На мене гледат със завист, надежда, страх, амбиция, подозрение и разочарование. Моята дребна секретарка ме поздравява и се надява, че ще я взема със себе си. Няма да го направя. Казвам ѝ, че е незаменима на сегашното си място. По-добре ще бъде защитен от момичето на Кейгъл, което може да лъже по-убедително и по-умело ще ме прикрива. В предишния си отдел имах умника Швол, слабака Холоуей, един нов буден младеж, който няма да се задържи, и един възрастен натегач, който ще се задържи, както и още трима дребни чиновници, достатъчно старателно изпълняващи нарежданията — оставям с удоволствие всички тях зад гърба си в деня на преместването. Новият ми временен кабинет е стая без прозорци срещу кабинета на Кейгъл. Артър Барън и Хорас Уайт са казали на Кейгъл, че ще му бъде разрешено да остане в просторния си началнически кабинет докато е още тук. (Не му е било казано колко кратко време ще му позволят да остане.) Грийн ще трябва да ме замени — чудя се кого ли ще вземе. Все още не съм решил какъв подход

трябва да имам към Грийн. (Той все още не се страхува от мене толкова, колкото мисля, че би трябвало.)

— Имаш ли пред вид някого, когото да препоръчаш за мястото си? — пита ме той доста любезно в деня на преместването, но в гласа му се прокрадва нотка, която ме кара да бъда нащрек. — Искам да е по-способен от тебе — подмята той злобно в мига, когато кимвам.

— Ще трябва да му плащаш много повече — шегувам се аз.

— С удоволствие — връща ми го той. — И ще си го заслужава.

Грийн за сега изобщо не се страхува от мене и може би известно време ще трябва да го коткам.

— Какво ще кажеш за Кейгъл? — мило ме пита той. — Мислиш ли, че е достатъчно способен, за да заеме мястото ти?

— Няма да приеме. Боя се, че ще го сметне за голямо понижение.

— Не и в сравнение с мястото, където се каните да го пратите.

— Нещо специално ли имаш пред вид?

— За твоя отдел ли?

— Разбира се.

— След като поработи за тебе, ще приеме мястото като голямо повишение.

— Джек — умолително му казвам аз с отстъпчив тон, — предполага се, че сега би трябвало да се страхуваш от мене.

— Ти знаеше всичко, когато те заплашвах последния път. Нали?

— Не биваше да вдигам шум.

— И въпреки това те беше страх от мене.

— Не ме беше страх.

— Преценката ми може да бъде погрешна, но със зрението съм добре. Не може чак толкова да съм сбъркал.

— Тогава ме гледаше с лошо око.

— Толкова много се изпоти. И сега се страхуваш от мене. В този миг.

Ухилвам се покорно.

— Все още ми имаш зъб.

— И винаги ще се страхуваш.

— Не съм съвсем убеден. Няма да участвам в съвещания само с тебе. Мога да те критикувам пред другите. Мога да провалям проектите ти и да не приемам изпълнението им.

— Ще го правиш ли?

— Предпочитам да не го правя. Предпочитам да ми помагаш. Само не се отнасяй с мене като с глупак.

— Ще ми бъде трудно да се въздържам с човек като тебе.

— Зная. И в момента се изкушаваш. Но по-добре плюй в лицето на някой друг, ако искаш да бъдеш смазан. Опитай с Лестър Блак. Той ще го направи бързо.

Грийн не успява да овладее гневната червенина, която пълзи по страните му.

— Ако го направя — разгорещено отвръща той, — вероятно ще се появиш между нас да избършеш лицето му.

За миг аз съм човекът, който е в силна позиция.

— Ето, вече започваш — кротко го укорявам.

— Трудно е да се въздържа.

— И продължаваш.

— Все по-трудно ми става. А към мене какво отношение ще имаш?

— Почтително. По-добро, отколкото имаше Кейгъл. Страхливо — не искам за сега да се боря с теб, поне тази година. Пред всички ще се държа много любезно, стига това да не ти служи за повод да ме превръщаш в посмешище.

— Ще бъдеш любезен ли? Та това е направо унижително за мене.

— Точно тази особеност ще ми достави удоволствие — съгласявам се приветливо с него. — Сега се усмихвам, защото зная, че това е истината. А не защото вече ми доставя удоволствие. Джек, настъпи голяма промяна. Вече не съм твой подчинен. Сега трябва да се страхуваш от мене — припомням му аз. — Това ти е известно.

— Боя се, че е невъзможно.

Да, Грийн все още ме гледа с лошо око! Мога да го стъпча с крака, да му плюя в лицето, да го извадя от релси, да го пратя, присвит одве, в болница с криза от спастичния му колит — аз съм по-млад, по-силен, по-едър и в по-добро здраве от него; да го ударя в челюстта би ми било не по-трудно, отколкото на Джони Браун да удари мене, а той все така ще ме гледа с лошо око. Все още се страхувам от него и отново обилно се изпотявам под мишниците. Нищо чудно, че все по-често и по-често ставам жертва на чудати видения и усещания. (Някои възбуждат любопитството ми. Други — не.)

Онзи ден влязох в една закусвалня, за да си взема от онези особени сандвичи с бифтек и хлебче с кимион и ми се стори, че бръснарят ми стои зад щанда.

— Защо работиш в закусвалня? — попитах го аз.

— Аз не съм твоят бръснар — отвърна ми той.

Уплаших се, че губя разсъдка си.

Преди седмица надникнах от едно такси и видях на улицата Джек Грийн, облечен в дълго, мокро от дъжда палто и скъсани обувци, да проси. Човекът беше по-висок с една глава, по-слаб, по-блед и по-изпит. Не беше Грийн. Но аз видях Грийн.

Уплаших се, че се побърквам.

Вчера погледнах през прозореца на един автобус и ми се стори, че виждам Чарли Чаплин, който върви по авенюто и е мой познат. Не беше Чарли Чаплин и не го познавах.

Може би паметта вече ми изневерява. Вече трудно запомням имена и точното подреждане на цифрите на телефонни номера, които зная отдавна. Изместват ги групи цифри от други номера. След толкова много години аз не винаги съм сигурен дали телефонът на Пени започва със 77 и завършва с 87, или обратно. Всеки път се чудя дали телефонът на Ред Паркър е 2802, или 2082. Зная обаче, че Пени отново е бременна — не от мене. Дадох ѝ пари да направи аборт. Тя ще настоява да ми ги върне, когато спести достатъчно от сумата, която всеки месец получава от родителите си в Уилмингтън. Едно време всяка сервитьорка на коктейли, с която се свързвах, беше разведена с две деца, живеещи извън града с майка ѝ. Сега сервитьорките имат по два аборта. Студентките от колеж, младите манекенки, секретарките, стюардесите и студентките-актриси имат по един. Завършилите висше образование може да имат и по два — зависи какво са изучавали. Джейн напусна — заедно с целия отдел „Изкуство“. (Не носеха печалба.)

— Обади ми се — помолих я аз. — Още щом се уредиш. Или дори преди това.

И тя го направи. Когато ми позвъни, казах ѝ, че съм зает и ще я потърся. Не го направих. Понякога, като заспя, се опитвам да се събудя и не мога. Сънят ме стиска в лапите си и целият ми живот е един сън.

* * *

Опитвам се да си подредя нещата. Направил съм си списък.

— Виж какво — казвам на жена си един ден с тих, но решителен глас. — Скоро ще трябва да седнем двамата и да помислим сериозно за Дерек. Знаеш, че не можем да го оставим завинаги с нас.

— Не искам да говорим за това.

И аз не искам.

Струва ми се, че ме е сполетяла страшна беда. Струва ми се, че съм извършил престъпление. Жертвите на престъпленията винаги са деца.

* * *

— Сърдиш ли ми се? — питам момчето си с престорена усмивка и глас, който гледам да бъде колкото се може по-ласкав.

— Не. Не ти се сърдя.

Някаква сянка преминава през лицето му. Въпросът ми го е смутил. Като че ли ме е страх да продължа.

— Вече не говориш много с мене.

— Говоря — казва то и свива рамене. — И в момента говоря. — И се върти неловко, а лицето му потъмнява от някакви мрачни мисли. Не иска да ме погледне в очите.

— Но преди говореше повече. Сега си седиш все в стаята.

То отново свива рамене.

— Там ми е приятно.

— Не обичаш да ти задавам въпроси, нали?

— Понякога.

— Какво правиш там?

— Чета. Гледам телевизия. Готвя си уроците. Мисля.

— Сам?

— Така ми е приятно.

— Някога не ти беше приятно.

— Сега ми е приятно.

— Винаги ли успяваш да си приготвиш домашните и без моя помощ?

— Не винаги.

— И какво правиш тогава?

— Не е от значение и да съм сбъркал.

— Обаче няма ли да бъде по-добре, ако никога не правиш грешки?

— На учителите им е все едно. Мога ли да си вървя вече?

— Къде?

То се усмихва виновно, усетило иронията в отговора си:

— В стаята си.

— Разбира се — съгласявам се добродушно аз със сърдечност, която е изкуствена. — Просто исках да се уверя, че не ми се сърдиш.

— И ти си стоиш много в стаята — подхвърля ми в своя защита през рамо то, като спира до стълбицето. — И мама си стои в стаята. Нали не мислиш, че правя нещо нередно?

— Но аз винаги ти позволявам да влизаш при мене.

О, господи — ето го, стои пред мене: едно чувствително, прямо, готово бързо да реагира момченце, което сега не изглежда по-голямо, отколкото когато проходи; а аз се карам с него и едва не плача (на гърлото ми е заседнала буца), сякаш съм отхвърлен ухажор, сражавам се себелюбиво с него, сякаш имам насреща си жена си или дъщеря си.

Как ли ще умра? Нека изброя начините. (Не, няма.) Вече съм си позволявал тази младежка забава и няма защо да губя време. Никой начин не е добър. Не мога да излича от съзнанието си образа на онзи енергичен, преуспяващ, едър, красив мъж, който се строполи мъртъв във фойето на моята служба преди няколко седмици, когато почти се бяхме изравнили. Видях го ясно как падна по очи. Дори когато колената му се огънаха, той продължаваше да изглежда като олицетворение на блестяща сила и неунищожимост, докато лицето му с глух звук не се удари о пода, а кръвта не шурна между стиснатите му зъби. Преминах край него, без да забавя крачка. Внушавах си, че нищо не съм видял. Когато се върнах от обяд, него го нямаше. Бяха го отнесли. Испитах разочарование. Някой беше изкривил действителността за сметка на реда. (Сега на горния етаж съм подредил много внимателно нещата си.) Улавям се, че все още търся да го видя на мястото, където падна. Все още си спомням как падна. Тази

сутрин на път за работа видях един несретник в безсъзнание върху стъпалата на катедралата „Свети Патрик“, а от него течеше нещо, което би могло да бъде урина или уиски. Полицията беше там и овладяваше положението. Не се нуждаеха от помощта ми.

И добре че не се нуждаеха.

Жалко, жалко и уви! А жена ми отново се чувства нещастна. Стигнахме до разумно заключение: това не е по моя вина и няма какво толкова да сторя, за да оправя нещата (въпреки че все така не ѝ казвам дали я обичам, а тя упорствувва и не ме пита). Тя не представлява интерес за никого.

— Искане ми се да бях направила кариера в някаква изключителна област.

— Не е прекалено късно.

Тя вдига очи и ме изучава с немигащ поглед.

— Прекалено късно е.

— Естествено, че е прекалено късно.

Тя приема факта, че на Кейгъл му е било писано да си отиде независимо от направеното от мене и че ако аз не бях отишъл да го заместя, никога нямаше да ми позволят да заема друг пост.

— Ще намериш икономка, нали? — пита ме, унесена в мечти, тя. — И ще настаниш Дерек в болнично заведение. Или ще изпратиш децата в пансион и ще се преместим в центъра.

— Какво имаш пред вид?

— В случай че се самоубия, умра от рак, отида да живея сама или с друг мъж.

— Наистина ли си мислиш за подобни неща? — питам аз и съчувствено я успокоявам.

— И няма да те обвинявам в нищо. Вече не представлявам интерес за никого.

— Аз също — споделям доверително. — Освен за тебе и за децата. Не и за другите, както дори и за Дерек.

— Това ще ми бъде достатъчно. Не, няма нужда да ме лъжеш — добавя тя с достойнство и се усмихва с леко съжаление. — Не бих ти повярвала.

Жена ми изпитва чувството, че вече не представлява интерес за никого и вероятно е права.

Наоколо има прекалено много мъка дори за човек като нея. Аз трябва да държа реч. Без мене момчето ми може би ще загине (или аз — без него. Мисля, че вероятно винаги съм изпитвал такова чувство когато става въпрос за него). О, господи — изпитваме страдания много преди да осъзнаем какво е мъката. Те се стоварват отгоре ни още преди да сме прогледнали. Събираме толкова много страх в себе си. Казвали са ми, че съм се родил с ожулено лице и с червени и сини резки от форцепса по раменете и ръцете, но не съм бил в състояние да усещам никаква болка, защото още не съм имал нервна система, която да я възприеме. Но аз знаех какво е самота. Вече се страхувах от тъмното. Или от светлото. Ако съм знаел какво е студ и лапавица, щях да се страхувам и от тях. (Дали се страхуваме от това, което не виждаме, или от това, което ще видим, когато прогледнем?) Страхувах се, че ще отворя очи и ще бъде все така тъмно. (Така беше онази нощ в болницата, когато ми извадиха сливиците.) Страхувам се, че това ще ми се случи и сега. И никой няма да дойде. Страх. Губим обичта, губим обичани хора, губим обичта към обичаните хора. Раздяла. Не искаме да си тръгнем, не искаме да си тръгнат, с нетърпение очакваме да ни напуснат, изпитваме желание да се завърнат. Външно сякаш няма сблъсъци. Бил съм зависим от някаква гръд, която ме е кърмила, и от някакви ръце, които са ме поемали. Не съм знаел никакви имена. Обичал съм храната, която ме е поддържала — само това съм знаел, и ръцете, които са ме вдигали и галели, обръщали са ме и са ми давали да разбера — поне в този период, — че не съм сам и че някой друг знае, че аз съм там. Без това съм щял да бъда сам. Сега се страхувам от тъмнината. Сънувам кошмари и в чужди легла, и в своето. Под леглото ми има привидения, които чакат удобен миг да плъзнат из стаята. В шкафовете на спалнята ми се крият духове. Изпитвам безпокойство, сякаш съм четиригодишно дете. Страхувам се от светлото. Страхувам се, че някой ден ще отворя очи и ще бъде все така тъмно. И че никой няма да дойде. (През онази нощ в болницата се събуждах хиляди пъти без всичките си сливици и винаги беше тъмно, и си мислех, че никога вече няма да бъде светло. И никой не дойде.) Какви очаквания бих могъл да имам, ако някой ден настъпи утро, а не се развиделее? Какъв ли ще бъда, когато ме хване старческо слабоумие? Дали ще прелъстявам деца, ще пускам газове, ще ходя по нужда на пода във всекидневната, ще казвам „негър“, ще преследвам евреите? И сега

отвреме-навреме казвам „негър“ — изгървавам се. Мога да преследвам Грийн. Мисля, че вече точно зная как да се справя с него.

— Джек — бих могъл да започна аз с весел и обезоръжаващ тон, — струва ми се, че бих искал да взема на работа евреин. Познаваш ли подходящ евреин? Искам умен евреин.

— Боя се, че това е невъзможно — би могъл да ми отговори той със същия престорено приятелски тон.

— Свършиха ли се умните евреи? — бих могъл да продължа да го дразня аз.

— О, не — ще отговори той. — Но никой умен евреин не би работил за тебе. А пък ако ще наемаш евреин от другия вид, по-добре се ориентирай към някой протестант. Протестантите ще донесат по-голяма представителност на отдела ти.

И аз отново ще установя, че все още не съм в състояние да се справям с него. Ловя се на бас, че съм един от малкото хора в целия свят, които знаят (не „който знае“) разликата между *посинял* и *мъртвешки бледен*. Сякаш това проникновение ми е от някаква полза. (Грийн може да е между останалите, които знаят това, и то му носи още по-малка полза.) Момчето ми отново има нездрав вид, очите му са придобили тъмносин цвят и са хлътнали. Искане ми се да можех да надникна през тях в душата му и да науча какво си мисли.

— Защо ме гледаш втренчено? — пита ме притеснено то.

— Не те гледам втренчено.

— Гледаше ме.

— Извинявай. Бях се замислил. — То не възнамерява да продължи разговора. — А ако ме попиташ за какво се бях замислил, знаеш ли какво ще ти отговоря?

— Какво? — пита то, за да ми достави удоволствие.

— Че се бях замислил кога ще ме попиташ защо те гледам втренчено.

То се усмихва — малък знак, че е разбрало и оценило казаното, но влиза в стаята си и затваря вратата.

Не искам да си отива. Паметта ми изневерява, пикочният ми мехур не държи, сводовите на стъпалата ми се слягат, сливиците ми са извадени, челюстта ми се руши, а сега и малкото ми момче иска да ме изостави и захвърли по причини, които не издава. Какво друго имам? Службата си ли? Когато стана на петдесет и пет години, единственото

ми очакване ще бъде да получа мястото на Артър Барън и да достигна шестдесет и пет годишна възраст. Когато стана на шестдесет и пет години, единственото ми очакване ще бъде да доживея седемдесет и пет годишна възраст или да умра преди това. А когато стана седемдесет и пет годишен, единственото ми очакване ще бъде да умра преди осемдесет и пет годишна възраст или да попадна в старчески дом. Ще трябва да ми правят клизми. (Дали ще бъда облечен в подплатени с мушама долни гащи, специално измислени за напикаващи се джентълмени?) Ще се напикавам. Не искам да живея повече от осемдесет и пет години, но и не искам да умра преди сто осемдесет и шест годишна възраст.

О, татко — защо постъпи така с мене?

Искам да си върна бащата.

* * *

Искам да си върна и момчето.

Не искам да го изгубя.

Но го изгубвам.

— Нещо се случи! — развълнувано вика на приятеля си един хлапак и изтичва нататък, за да види.

В търговския център се е събрала тълпа. Една кола се е изплъзнала и се е качила на тротоара. Разбита е витрина от дебело стъкло. Момчето ми лежи на земята. (Главата му си е на място.) Крещи от болка и страх, разперило ръце и крака в неестествена поза, а от раните по лицето и по главата му струи кръв, кръв се стича и през ръкава на ризата му. Изведнъж ме съзира и протяга към мене ръка. Обзето е от паника. Аз също.

— Татко!

Момчето ми умира. Невероятен ужас, бледност и изумление, каквито никога не съм си представял, са изписани на лицето му. Не мога да издържа това. И то не може. Притиска се към мене. Моли ме с поглед да му помогна. Письците му са пронизителни. Не мога да гледам спокойно такава агония, такъв страх. Трябва да направя нещо. Притискам лицето му още по-силно към гърдите си. Прегръщам го с двете си ръце. Стискам го здраво.

* * *

— Смъртта — казва лекарят — е настъпила вследствие на асфиксия. Момчето е било задушено. Има повърхностни разкъсвания по главата и лицето, ожулване на бедрото и дълбока рана на ръката. Нищо повече. Дори далакът му не е бил засегнат.

Докато плача, медицинските сестри и полицаите се отнасят с разбиране. Чакат и почтително мълчат. Някой казва тихо:

— Може би искате да останете сам?

Страхувам се да остана сам. Предпочитам сега всички те да са при мене и да видят как плача от смазващата ме скръб и от срам. Дълго време сълзите ми не спират. Когато накрая усещам, че съм в състояние да говоря, повдигам бавно очи и ги моля:

— Не казвайте на жена ми.

НИКОЙ НЕ ЗНАЕ КАКВО СЪМ НАПРАВИЛ

Никой не знае какво съм направил. Всички са възхитени от уменията, с което успях да поема работата на Кейгъл и продължих да организирам конференцията. Никой не разбира, че да продължавам да върша всичко предизвикателно е най-лесното нещо за мене.

Най-после идва времето за речта ми. Тя има неопровержим успех (и е без значение за когото и да е. Скоро след това разбрах, че хората дори не си спомнят на каква тема е била. Хранех надеждата, че ще се понаравя на някой от ръководителите и той ще поръча на информационния отдел да отпечата и разпрати циклостилни екземпляри до завеждащите други клонове на компанията, до рекламните издания и до Министерството на търговията. Но не го направиха). По предложение на Артър Барън подготвих кратка реч. Говорих точно три минути. Кейгъл, който откри конференцията, ме представи с разточителна реч в продължение на петнадесет минути. Грийн говори двадесет и седем минути, като нагло използва цялото време, което бях определил за отдела му. Беше многословен и отегчителен.

— Хареса ми речта ти, Джек — поздравих го аз.

— Искаш ли да ти дам един екземпляр? — отвърна той. — Отпечатах я на циклостил.

— Тъкмо се готвех да ти поискам.

— Не пропускай да ме споменеш, ако цитираш пасажи от нея. Смятам да я публикувам.

Очите му се взират зад гърба ми в търсене на по-едър дивеч. (Все още не съм от значение за него — поне не тази година.) Изоставя ме заради Хорас Уайт, който го принася в жертва, за да се присъедини към Лестър Блук, който пък слуша внимателно как злобно дрънка по мой адрес Джони Браун, с когото скоро ще трябва да проведе недвусмислен разговор и от когото се страхувам. Хората сякаш са смаяни от спокойната решителност и уменията, с които аз, изглежда, поемам нещата.

Поставям методично работите си в ред. И ги отмятам от списъка си.

Казах на жена си, че я обичам.

Решихме още да не изпращаме никъде Дерек (той може да се подобри. Може те да са сбъркали. Всеки ден откриват нови средства) и му намерихме болногледачка, която може да живее извън дома си (първите две не искаха да остават нощем, а тази има неприятна миризма).

Подарих на дъщеря си кола. Тя изглежда в душевен подем. (Купих на жена си новата спортна кола, която си беше харесала, и я пратих да прави покупки за новата къща. Не е мечтаната от нея кариера, но трябва да се обзаведем. Жена ми не иска да отиде на почивка без мене. Сега сме семейство с три коли.) Дъщеря ми обеща да завърши без слаби бележки тази година и ни каза, че ще продължи да учи в колеж. Твърди, че вече е престанала да ни лъже. (Може би говори истината.)

Пенсионирах Ед Фелпс и уволних Ред Паркър. (Ред Паркър още не е уведомен. Изпраща ми картички с най-добри пожелания от Сейнт Томас всеки път, когато долети там с някоя нова смахната приятелка.) Вече всеки петък получавам сведения за състоянието на пазара и те са точни.

— Е, в резултат има поне едно добро — подхвърли ми заядливо Браун, когато се върнахме в компанията. — Можем да спрем да си губим времето с тия глупави сведения за пазара.

Приготвих се за най-лошото, станах на крака и му казах право в лицето:

— Не, не можем. Искам ги на бюрото си всеки петък до края на работното време.

— Пикльо с пикльо.

— Освен това не позволявам да ме наричаш пикльо.

Кръстосахме погледи, изпълнени с взаимна омраза. Видях как Браун стисна огромните си юмруци и вътрешно потреперих. Помислих си, че веднага ще ми нанесе очаквания удар в челюстта, но изведнъж осъзнах, че кръвта се оттегля и от неговото лице, може би дори по-бързо, отколкото от моето. Той също се страхуваше. Губеше самообладание: леки болезнени спазми пъплеха като гъсеници около устата му и по мускулестата му челюст. Цялата му агресивна смелост

взе да се изпарява; виждах го как се изплъзва от мене и отива някъде, откъдето никога няма да го видя да се завръща.

— Джони! — искаше ми се да му извикам. — Джони Браун! Къде отиваш?

— Добре — измънка той, свел поглед.

Но вече го нямаше, сякаш магическа пръчка го бе заменила с някакъв раболепен човек, подмазващ се, за да си запази работата, която вече няма да може да върши. Наредих да го преместят в друг отдел на компанията и назначих на негово място току-що завършил търговското училище италианец, който иска да преуспее и който се страхува от мене.

Играя голф повече отпреди. (Само как свисти!). И ставам все по-добър играч.

Името на Кейгъл вече не е във ведомостта — получава пенсия, проценти от печалбата и има двегодишен договор с компанията за нещатен консултант, но никога няма да бъде потърсен от никого.

Аз все още обаче не съм взел на работа евреин. Ние сме учреждение с равни възможности за всички, а не зная къде да намеря евреин. (Грийн е назначил един на моето място и му плаща повече, отколкото плащаше на мене. Надявам се да не е много пробивен.)

Машинописката Марта си отиде. (Във всяка досегашна моя служба обаче винаги е имало поне един човек, който бавно полудява, затова чакам да видя колко време ще е необходимо на отдел „Кадри“ и на провидението да изпратят следващия.)

Човек на име Грей^[1], досега заемал висок правителствен пост, постъпи на работа в компанията — той ще се намести точно между Блак и Уайт. Струва ми се, че вече се попълнихме с всички основни цветове, вероятно между нас има и червени, ха-ха, на повечето съвсем не ни е розово, ха-ха, а всички без изключение сме прежълтели от страх.

Винаги когато стомахът ми е редовен, хемороидът ми започва да кърви. Понеже е един на брой, може би трябва да му завъдя приятел.

Сега, след като вече встъпих в длъжност, наистина започнах да чувам гласове:

— Ти си добър администратор, Слоукъм.

— Добра работа свърши, Слоукъм.

— Хареса ми как пое работата и веднага започна да се справяш, Слоукъм.

— С твоето идване отделът истински се оживи, Слоукъм.

— Доста гладко мина изхвърлянето на Кейгъл, а, Слоукъм? Ха-ха!

— За пръв път ги виждам да работят така усилено, Слоукъм.

— Харесва ми начинът, по който овладя нещата.

— Радвам се, че си намери мястото, Слоукъм.

(Аз съм си намерил мястото.)

— Кой е този?

— Слоукъм.

— Позволете ми да ви запозная с Боб Слоукъм — така ме представят сега Артър Барън и Хорас Уайт. — Той е един от най-способните ни хора.

Сега, когато Артър Барън ни кани у тях на вечеря, там срещам по-висшестоящи ръководители. И играя голф с много по-издигнати хора. (Само как свисти!) Вече на два пъти играх голф в „Раунд Хил“ като гост на Хорас Уайт — единия път с неговата посредствена сестра и съпруга й. Тя ми правеше мили очи. (Само как свисти!) Малко не ми върви със страничния удар. Играх и в „Бърнинг Трий“ във Вашингтон като гост на един купувач и чух как един служител от кабинета на заместник-министър разказва глупаво някакъв стар анекдот. Смях се. (Само как свисти!) Смях се до припадък.

— Казвам се Слоукъм. Боб Слоукъм.

— Обади ми се следващия път, когато си във Вашингтон.

Играх и в „Уайт Салфър Спрингс“ в Западна Вирджиния, когато ме изпратиха да представям компанията на националната търговска конференция. Може би някой ден, ако продължавам да преуспявам в играта и службата, ще играя и в Сейнт Андрюс в Шотландия.^[2] (Само как свисти!) Чувствувам липсата на момчето си. Машинописката Марта се побърка за последен път точно навреме по начин, с който можах да се справя изискано. Поех ръководството, като че бях балетмайстор.

— Обадете се на здравния отдел — давах аз авторитетни нареждания, които звучаха направо като музика. — Обадете се на „Кадри“. Свържете се с отдел „Безопасност“. Позвънете на отдел „Пътувания“ и им кажете незабавно да наемат лимузина с шофьор.

Марта седи на стола пред машината си, вкаменена като статуя, и нито помръдва, нито говори. Глуха е за увещанията, отблъсква рязко протегнатите за помощ ръце, дава признаци, че може да се разпищи. Аз чакам недалече със самоуверено изражение. Погледът ѝ става мътен и уплашен всеки път, когато някой я доближи. Сестрите от здравния отдел пристигат бързо.

— Как си, миличка? — ласкаво я пита най-възрастната.

Вече се е насъбрала значителна публика, а аз съм разпоредителят. Марта се предава и става; забелязвам, че в усмивката ѝ се долавя някакво сатанинско задоволство, задето е успяла да изтръгне загриженост и внимание от толкова много хора, които изглеждат разтревожени и уплашени.

— Успокой се, миличка, успокой се.

— Хайде, миличка.

— Точно така, миличка.

— Вземи си чантата, миличка. И книгата.

— Искаш ли да си починеш, миличка?

— Имаш ли съквартирантка, миличка? Или някой, на когото можем да се обадим?

— Би ли искала да си полегнеш, миличка? Докато чакаме колата?

— Ето така е добре, миличка.

— Довиждане, Марта.

— Довиждане, миличка Марта.

— Довиждане, миличка.

— Да не си забравила нещо?

— Не се безпокой, миличка. Ще ти го изпратим.

— Бъдете внимателни към нея — обръщам се с молба към тях аз.
— Тя е прекрасно момиче.

Когато Марта си отива, чувам аплодисменти за това колко добре съм се справил с положението.

Никой не се чувствава неудобно.

Всички изглеждат доволни от начина, по който се разпоредих.

[1] Сив (англ.). — Б.пр. ↑

[2] Град със световноизвестно поле за голф. — Б.пр. ↑

Издание

Джоузеф Хелър. Нещо се случи

Американска, първо издание

Литературна група IV

Превод: Огняна Иванова

Редактор: Иванка Савова

Художник: Веселин Павлов

Художник-редактор: Веселин Христов

Технически редактор: Васко Вергилов

Коректори: Жанета Желязкова, Таня Кръстева

Дадена за набор на 10.III.1982 г.

Излязла от печат на 25.VII.1982 г.

Издателски №1894

Формат: 84X100/32

Издателски коли: 27,30

Печатни коли: 32,50

У. И. К. 28,48

Цена 3,21 лв.

ДИ „Христо Г. Данов“ — Пловдив, 1982 г.

ДПК „Димитър Благоев“ — София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.